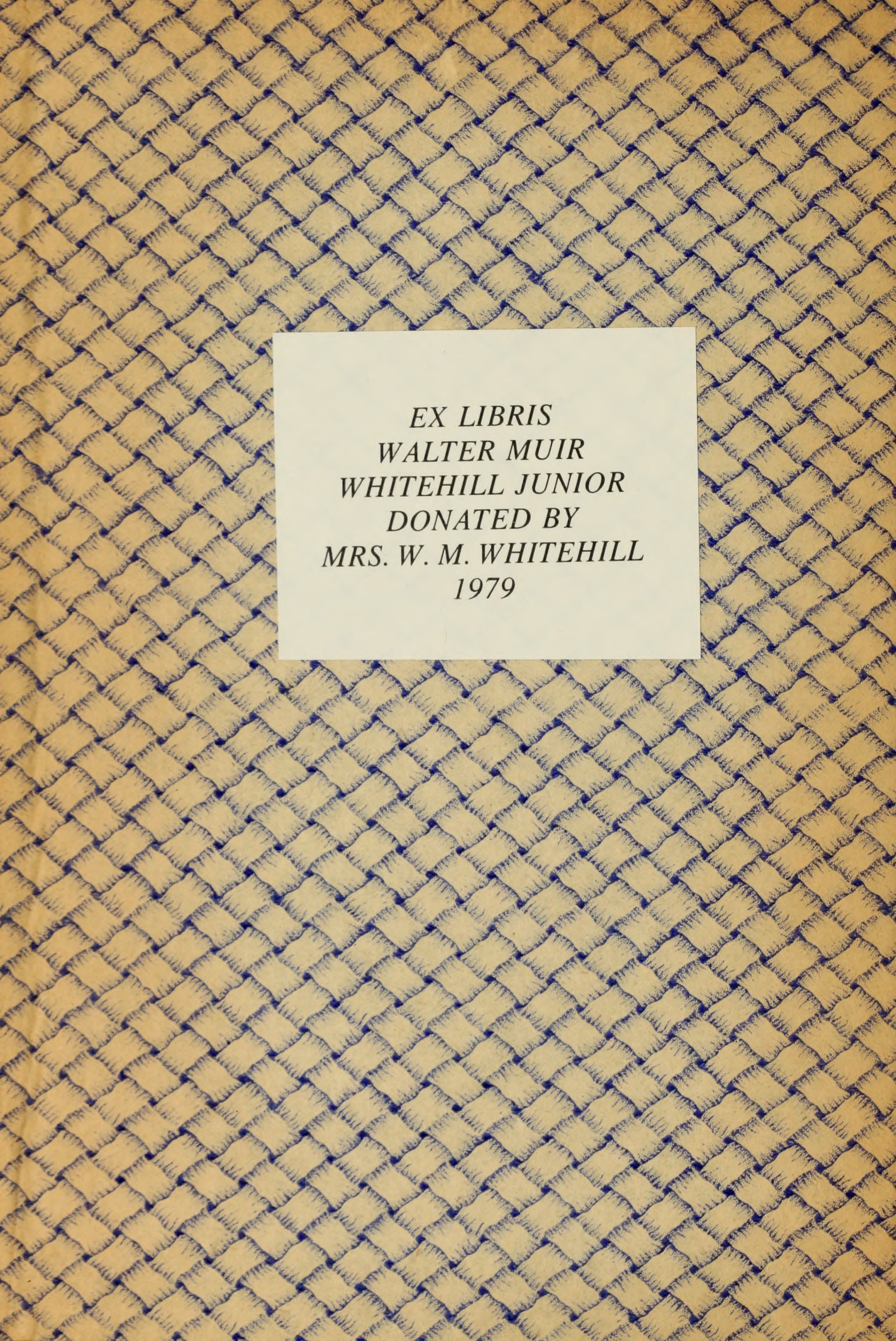
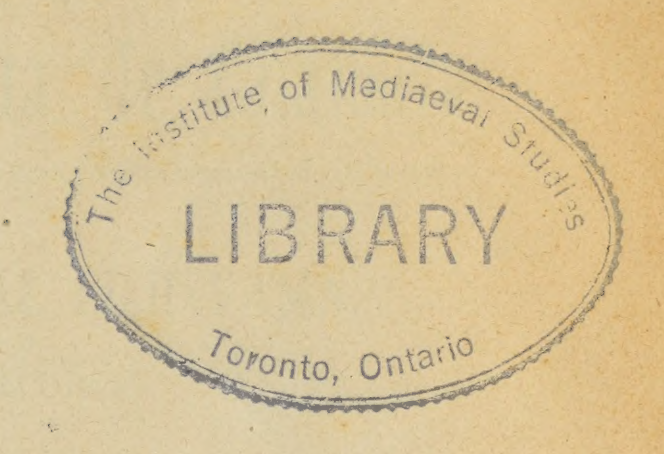

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Ontario

ANY XXIII BARCELONA, JANER DE 1913 NÚM. 216

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

UNA ASCENSIÓ AL FUJI-YAMA

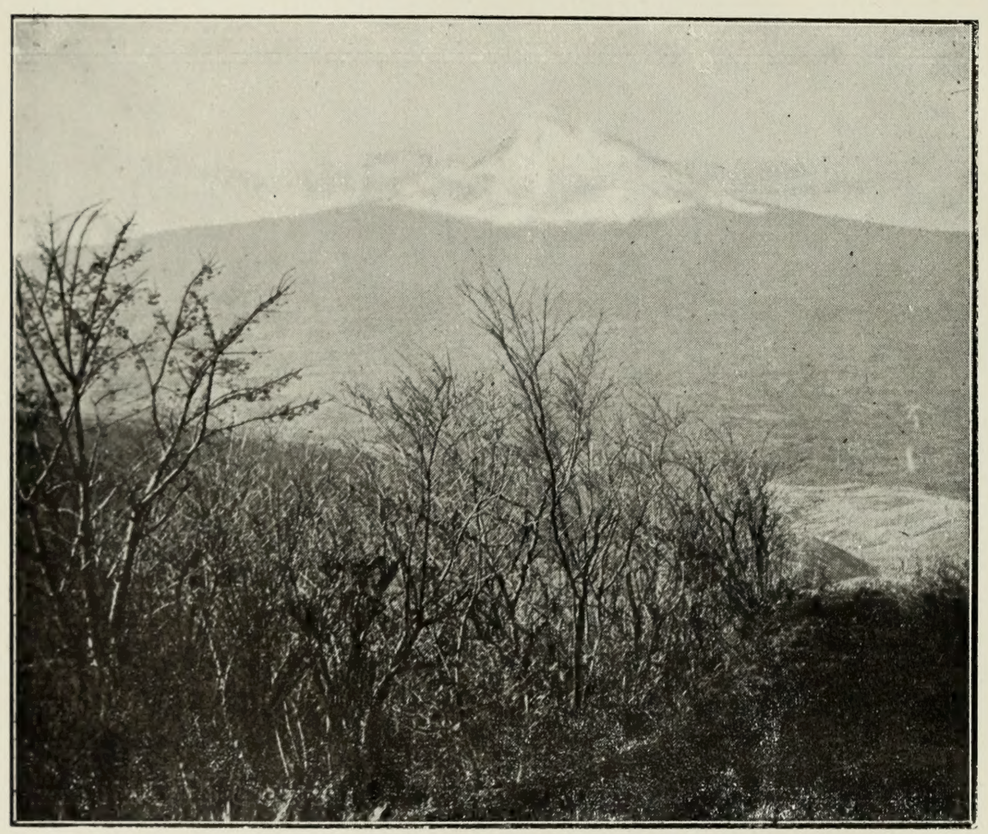
NOTES D'EXCURSIÓ

VENINT cap an aquestes terres japoneses, y durant la travessa del Pacífic a bord del *Tenyo-Maru*, vaig fer la coneixença d'un jove d'Alsacia, Mr. August Bertrand, entusiasta, com jo, d'excursions, ab el qual vam convenir de pujar al Fuji-yama, o Mont Fuji, que, vist d'aprop com vist des d'Otomè Pass (port d'Otomè), presenta la forma ben regular d'un con troncat, oferint, per tant, molt poques dificultats el pujar-hi : tant es així, que cada estiu hi pugen de 12,000 a 15,000 persones, la major part japonesos pelegrins, ja que en aquesta terra consideren dita montanya com a sagrada, y antigues tradicions han forjat la llegenda que a l'interior del Fuji hi viu una deessa que es la que fa brotar y florir els arbres y les plantes; y d'aquí ve, que tot bon japonès faci l'ascenció del Fuji com a pelegrinatge y esperant-ne benestar y prosperitats.

Com es molt natural, també ·ls estrangers ab residencia al Japó hi acostumen a organitzar cada estiu algunes excursions, pujant-hi en crescut nombre. Aquí al Japó, d'espanyols n'hi ha molt pocs: de manera que, que jo sàpiga, hi ha pujat només el meu amic Francisco Corp, de Bagur, en companyía d'un espanyol mig anglès y de dos francesos, l'estiu de 1910. Aquests dos últims se van quedar a mig camí, y els altres dos van continuar fins al cim, fent-ho d'una sola jornada y arribant-hi a les onze de la nit.

Mr. August Bertrand y jo ho vam emprendre ab més calma, y vam fer l'excursió de la següent manera : Prenguerem el tren a l'estació de Yokohama ·l dia 7 del darrer agost a les 9.30 del matí, y vam deixar-lo a Gotemba poc després de mig-dia (a les 12.45). El trajecte es verament pintoresc seguint la linia de l'antic Tokaido o camí prin-

cipal entre Kioto y Tokio. A poca estona de deixar Yokohama ja s'ovira ·l Fuji en tota la seva senzilla magnificencia. Trobo que ·ls japonesos han estat encertats comparant-lo ab un grandiosíssim vano posat cap per avall. A l'arribar a Gotemba ·ns vam dirigir a l'Hotel Fuji, de dit poblet, ont ferem la coneixença d'un veritable *hôtel* japonès, tot ell construït de fusta. Les parets y les portes de

Clixé d'en Ramir Planas

EL FUJI-YAMA DES D'OTOMÉ-PASS

les cambres són mampares corredores; les finestres, en lloc de vidres, tenen finíssim paper blanc; el trespol està cobert ab tres o quatre peces, fent-ne una sola, de teixit finíssim de palla (*tatamí*). Vaig trobar aquest conjunt agradabilíssim, pels tons clars y nèts de que un se troba rodejat. Vam dinar en una cambra d'aqueixes, asseguts sobre ·l *tatamí*, a terra, y servits sobre una tauleta d'un pam d'alçada y per una noia japonesa (*one-san*), criada, ab una rialleta continua (ben japonesa), cobert el cos ab un graciós y magnífic *kimono* preciosament colorit. Per la finestra de la cambra-menjador (aquí tot es una sola cosa) vèiem el Fuji grandiós, y ·ns sentiem cada mo-

ment més entusiasmats, dalint-nos per emprendre la seva ascensió.

L'Hôtel mateix va cuidar de cercar-nos els guies, cavalls, etc. Vam sortir de l'Hôtel a dos quarts de tres de la tarda, muntats a cavall, Mr. Bertrand y jo, junt ab dos guies y un *coolí*, o sigui un moço d'a peu, carregat ab els abrics y provisions, puix tot això 'ns era precís per passar la nit a la montanya. Sota un sol canicular anàrem ca-

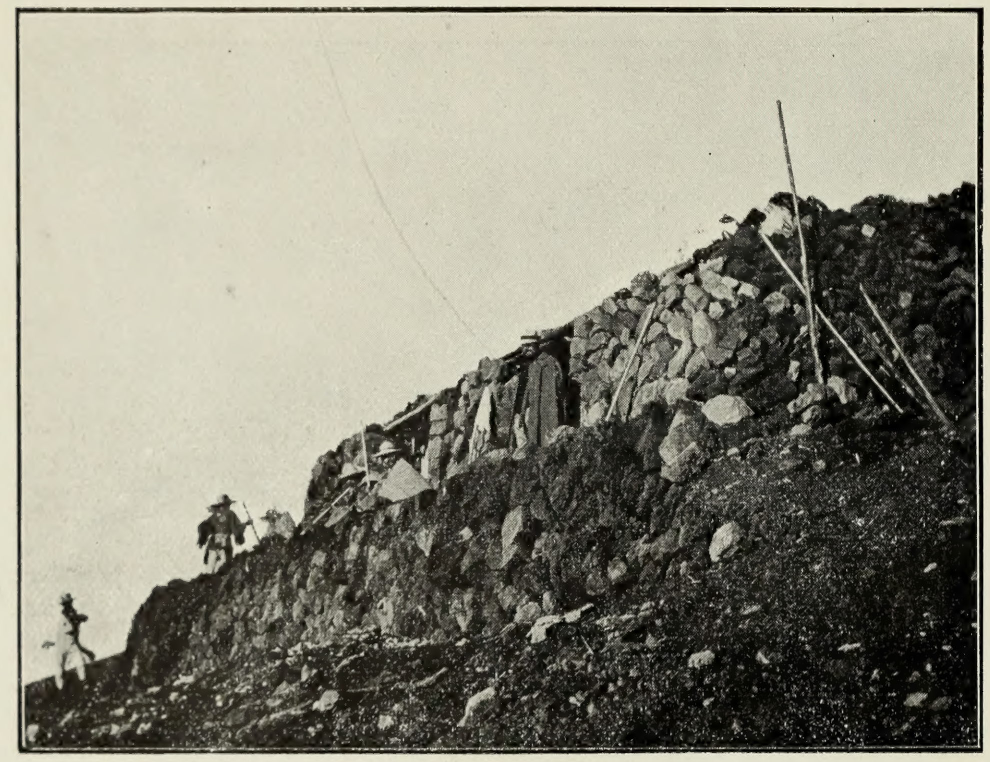

Clixé d'en M. Bertrand

Pelegrins a cavall vers el Fuji

valcant per un camí entre-mig de grandiosos arroçars, sempre tenint enfront la majestuosa silueta del Fuji; y al cap de dugues hores, en una especia de cantina, vam fer la primera parada. Allí 'ns oferiren el tè japonès, de color verd y sense sucre, que pera ells pot ésser molt bo, però que a mi, que ja l'havia tastat abans, no m'han quedat ganes de tornar-ne a prendre. Prosseguim la cavalcada. Passem per davant d'uns grandiosos quarters y camps de tir de l'exèrcit japonès, y al cap d'una hora y mitja fem una altra parada. Durant el camí ja 'ns anem convencent de l'adoració que 'ls japonesos senten pel Fuji, puix ens creuem ab diverses colles de pelegrins que tornen, fatigats, però contents y satisfets d'haver complert ab llur devoció y llurs obligacions per obtenir anyades pròsperes y felices. Tots

ells van ab el cos cobert d'una especia de teixit de palla, que ·ls serveix tant per resguardar-se dels raigs del sol com del fret. De lluny ofereixen un aspecte molt estrambòtic, semblant grossíssims escaravats. Després de descansar uns vint minuts, tornem a emprendre la cavalcada, enlairant-nos ja regularment per un camí boniquíssim

Clixé d'en F. Corp

UN DELS REFUGIS DEL FUJI

y entre-mig d'espessos pinars. Dura això una hora, arribant a les set a una altra cantina situada ja a la falda del Fuji. En aquest lloc deixem els cavalls ab els dos guies. Aquí ja no hi ha ·l més petit vestigi de vegetació; y Mr. Bertrand, el *coolí* y jo seguim pujant a peu, començant la veritable ascensió, per sobre un terrer cobert de cendra y lava y ab una inclinació més que regular. Seguim pujant fins a la sisena estació o cantina (millor dit, refugi), y determinem quedar-nos-hi a sopar y a dormir. Eren les vuit del vespre.

Estavem ja un xic cansats : erem a mitja montanya. Es vertaderament magnífic el panorama que s'ovira des d'aquella altura. Ab misteriosa llum crepuscular, se veien a l'enfront les altes montanyes de Hakone, d'una blavor fosca y formosíssima; y, al lluny, d'un altre blau preciós, el Pacífic, grandiós, immèns, me recordava la

vista del Mediterrani des del cim del Canigó. Ens estiguerem bona estona extasiats, davant tanta magnificencia, fins a no veure més que algun llumet y les regulars y metòdiques pampallugues dels fars a la costa, entrant llavors a recobrar forces entre-mig d'una vintena de japonesos. Després de sopar ens estirem sobre dos o tres edredons sense folres de seda, es a dir, ab folres de tela que 'ls japonesos nomenen *futons*, y que es el veritable llit en aquest país. Per abrigar-nos ens posem el *kimono* japonès, atapaït de llana interiorment. Fa fret, però ab tal indumentaria ens sentim ab molt confort y dormim esplèndidament.

Clixé d'en M. Bertrand

PELEGRINS EN ELS VESSANTS DEL FUJI

A dos quarts de tres de la matinada de l'endemà 'ns aixequem. Esmorzem a la japonesa (arroç bullit), y a un quart de quatre emprenem altra vegada la marxa. El camí puja fent zig-zags, orientat a l'E., salvant aquella recta pendent, que continúa coberta d'una especia de sorra cendrosa o lava molt tova, en la qual moltes voltes un s'enfonsa fins als genolls. Al cap d'una hora hem passat ja dos refugis més, y fem alto per admirar la sortida del sol des d'aquesta altura. Som ja a més de 2,500 metres, y resulta un espectacle magnífic veure com el sol va apareixent, al lluny, ab tota sa grandiositat; les montanyes; el bonic llac Hakone, en les cristallines aigües del qual, a pesar de trobar-sen el Fuji a 4 kilometres, quan un arriba a les seves vores pot veure-l límpidament reflectit; y, lluny encara, la formosa costa del Pacífic y l'illa Enoshima, cèlebre per les seves coves y que des d'aquí s'ovira sols com un puntet negre rodejat de boires.

Aquest agradós descans ens dóna alè per continuar la pujada,

cada vegada més dreta y penosa. A dos quarts de set fem l'últim descans a la vora de l'única gran congesta que ha quedat aquest estiu; y,

Clixé d'en M. Bertrand

Cabana contenint un buda, en els vessants del Fuji

Clixé d'en M. Bertrand

Temple budista al cim del Fuji

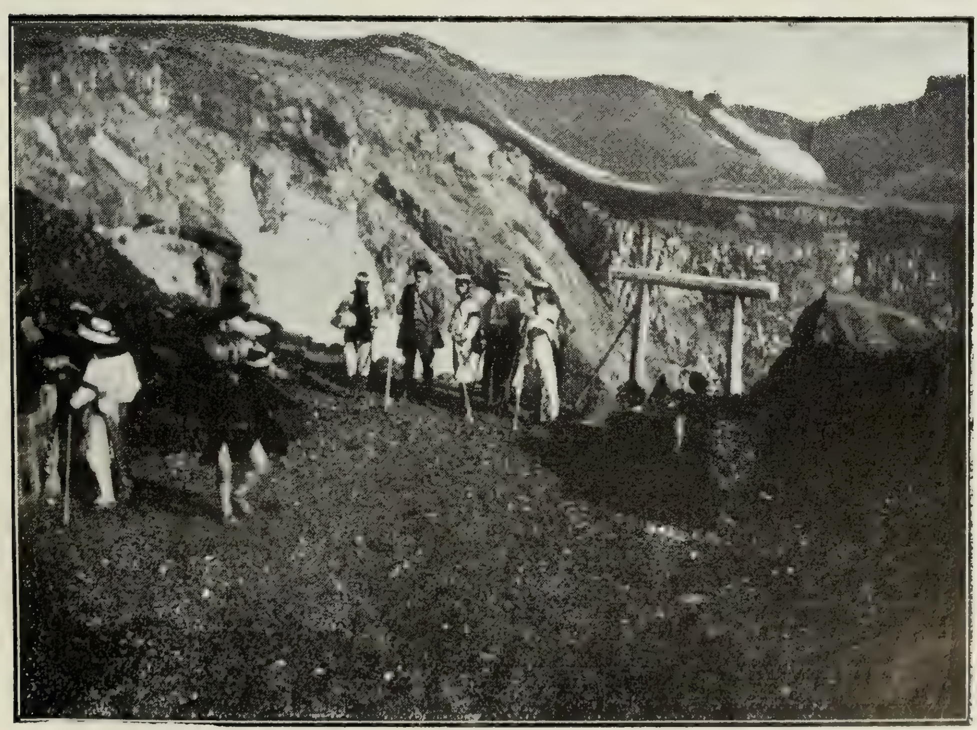
havent ja passat el darrer refugi dels dèu que hi ha, continuem animosament y freturosos d'arribar al bell cim, tant desitjat.

Estem encara una hora y mitja més en fer la part més fatigosa,

Clixé d'en M. Bertrand

CRÁTER DEL FUJI-YAMA

Clixé d'en J. Planas

VISTA PARCIAL DEL CRÁTER DEL FUJI

puix el camí es una especia de canal de pedres y lava que ·s remouen al posar-hi ·ls peus; y a les vuit arribem al bell cim (3,400 metres altitud aproximada, o sigui uns 12,365 peus anglesos). Es verament fantàstica l'arribada adalt a l'ovirar desseguida aquell feréstec estimball, que dóna a la boca engolidora del cràter immèns, el fons del

Clixé d'en M. Bertrand

LA CARENA DEL FUJI

qual està almenys a 500 o 600 metres, cobert de neu; tenint, aproximadament, altres tants metres de diàmetre.

En el cim hi ha una cantina molt gran, un temple budhista y un altre de shintoïsta. Tots estan plens de monedes y ofrendes que hi porten les colles de pelegrins japonesos que recorren aquelles altures. Descansem una bona estona, tornant a refer les nostres forces, y emprenem tot seguit la volta al volcà pel seu caire superior. La vista es verament magnífica, sobre tot en direcció S., cap a Nagoya, ont s'ovira, al lluny, la linia del tren y el riu Fujikawa, que s'entreté saltant furiosament, tres o quatre vegades, de l'un llac a l'altre. Continuem donant la volta al volcà; y, al trobar-nos altre cop a la part NE., que es per la que havem arribat al cim, veiem encara diversos forats, d'ont s'escapen vapors a una temperatura calorosa y asfi-

xiant. Després d'una hora 'ns tornem a trobar en el punt de partida. Dirigim les nostres mirades, per darrera volta, a tanta grandiositat com ens rodeja, y emprenem la baixada. Una horeta estem per desfer el camí d'aquella canal reventadora al pujar y a la devallada; més després, en lloc de zig-zag, se baixa en linia ben recta, enfonsant les nostres cames, fins a genoll, a la sorra cendrosa, o lava; procediment nou y ràpid que en dugues hores ens deixa en el refugi ont hem dormit la nit abans. Descansem de la trotada, ens despedim de les magnífiques vistes del Hakone y del Pacífic, deixem el terrer volcànic, y avall fins ont deixàrem el dia abans els cavalls. Dinem, y en tres hores més de cavalcada (a dos quarts de cinc de la tarda) arribem a Gotemba. Ens quedem a fer nit a l'Hôtel Fuji per admirar una vegada més l'imponent silueta d'aqueix volcà apagat, d'aqueixa montanya sagrada pels japonesos y cèlebre per les nombroses reproduccions que en tantes de les llurs obres d'art ne fan els japonesos, escampant-les per tot el món.

L'endemà tornàrem an aquesta ciutat, contents y satisfets de l'excursió realitzada, les belleses y impressions de la qual no són pas per ésser descrites ni explicades per medi de senzilles notes com les que acabo d'ordenar per fer-vos aquesta lleugera y ràpida ressenya.

JOAN PLANAS

Yokohama, 19 octubre 1912.

CONSERVACIÓ DE LES BELLESES NATURALS*

CATALUNYA, com totes les altres regions de la Natura, fou creada bella. No faré ací comparances, car comparar la beutat de les diverses encontrades es tant ilògic y absurde com sospesar els mèrits relatius de les diferentes llengües. Tant la bellesa natural com la parla tenen llur raó de formosura dintre de l'ànima del poble, a la qual deuen respondre íntimament; y, en conseqüencia, una encontrada y una llengua seran sobiranament belles quan s'ajustin del tot al caràcter immanent de sos habitants. Es fonamentat en aquestes observacions certes y indubitables que goso afermar rodonament que Catalunya, en tota sa gran extensió viable, ço es, oberta a la petja

* Treball presentat en el Primer Congrés Excursionista Català, celebrat a Lleida a l'estiu del 1911.

de l'home, es estat despietadament enlletgida. Qualques regions pirenenques, allunyades de poblat, mancades de camins, y estranyes, en un mot, a la visita de l'home, ens resten qui conserven ufanosament llur bellesa natural, propria y característica. Més, en tota l'extensió que irònicament ne podriem dir civilisada, nostra obra es estat nefasta. De les alçaries pirenenques, moltes forestes foren tallades arreu, donant lloc a que s'escolés la terra vegetal y romanguessin extensíssims cimals y amples valls sens ni un rastre de vida, ab la roca nua, qui, a l'esmicolar-se ab l'acció de les glaçades, ofereix un espectacle qui serà imponent, si 's vol, per lo llòbreg y aclaparador, més que res no té que veure ab la bellesa. En les terres conreuades, l'odi a l'arbre s'es portat fins a l'extrem de tallar tots els qui deurien protegir els camins qui creuen els camps, ab la falsa raó de no privar del sol els conreus, quan la campinya dels països septentrionals d'Europa, ont el sol es molt més poc y molt més fluix, ens presenten invariablement tots els camps vorejats d'arbres xamosos. Els torrents, que totes les poblacions tenen invariablement abandonats, y els saltants d'aigua, que ab nostra poca cura igualment hem malmès, són estats també altres tants torts comesos contra la natura catalana.

Emperò aquesta s'es venjat. Y de la mateixa manera que, com ja deia Ruskin, el problema social en el fons es un problema d'estètica, podem dir nosaltres que la fertilitat d'un terrer està íntimament relacionada ab sa bellesa, volent expressar ab açò, com ja he dit al començament, sa conformitat ab el caràcter natural y etern de l'encontrada. Tot mancament comès contra la bellesa propria del païsatge ha resultat invariablement un defalt en les condicions meteorològiques y conreuatives. Dic bellesa propria del païsatge, ço es, l'íntimament relacionada ab son emplaçament y posició, car no creieu que jo pretengui que per tot arreu hi hagi d'haver boscos y saltants d'aigua sens aprofitar. Més, de la mateixa manera que les terres baixes y regularment planes deuen ésser conreuades intensivament, les de gran alçaria y molta pendent deuen precisament ésser cobertes de boscos.

No es, doncs, sols com a poetes, sinó com a agricultors, que 'ns deu interessar la bellesa de Catalunya.

Els tres punts cabdals en els quals se departeix l'estudi de la mateixa, són, a mon vijares, els següents : saltants d'aigua, camins y boscos.

No faré cap proposició respecte al primer. Tant lluny som de les idees prevalents a Suïça y Alemanya, entre altres nacions, respecte a la beutat dels saltants dels rius, que tota mesura sobre la qual nosal-

tres poguessim deliberar encaminada a assegurar la permanencia dels més remarcables d'ells, resultaria del tot estèril. Debades es pensar aquí ab açò que féu, per exemple, Baviera, obligant als industrials qui aprofitaren la força hidràulica d'un magnífic saltant prop de Munich, a prendre l'aigua en determenadas condicions qui, no malmetent la visualitat del mateix, els permetia, emperò, el treball en condicions econòmicament acceptables.

Respecte a les carreteres y camins, jo crec que 'ls arbres que 'ls ombregen no haurien d'ésser sempre platans, sinó que precisament haurien de pertànyer a la mateixa especia qui predomini en els terrers traversats per aquells. En els punts conreuats sens ninguna arbreda propera, lo natural y estètic seria plantar arbres de verger, sien o no fruiters. Així 'l camí-ral formaria part integrant del païsatge, seria un element natural d'aquest y no una obra artificiosa y repulsiva, vera efigie d'una administració inepta.

Més, pera nostra patria, aquests dos punts no tenen ni de molt l'interès que ofereix el problema de la repoblació y preservació forestal. Es per açò que, malgrat ésser mon tema molt més ample y comprensiu, concretaré exclusivament an aquell mes conclusions.

Al proceir a l'estudi de la repoblació forestal de nostres montanyes, he de declarar que soc restat sorprès dels seriosos treballs portats a cap per l'Estat espanyol. El cos d'Enginyers de Monts treballa activament en l'estudi de les conques d'una vintena de rius, dels quals el Segre, el Francolí, l'Ebre y el Llobregat pertanyen a Catalunya. Dites conques comprenen en general 168,000 hectaries, de les quals n'hi havia, de replantades, en 1907, unes 12,000. Me cal esmentar ací d'una manera especial els treballs de rectificació de torrents y plantació de bosc executats a Castellar d'en Huc, en la divisió superior del Llobregat, sots la peritíssima direcció de l'enginyer Sr. Pérez Argemí. Les experiencies fetes en nostre riu permeten ja adoptar, ab seguretat de reeixida, una especie de pi, qui 's desenrotlla en molt pocs anys. Són remarcables també 'ls treballs fets a la conca del Francolí.

Més l'obra magna qui, portada a la pràctica d'una manera decidida y coratjosa, seria assats per fomentar definitivament la riquesa forestal d'Espanya, es sens dubte ningun la Llei del Ministre de Foment Sr. González Besada aprovada y publicada en la *Gaceta* de Madrid del 26 de juny de 1908. Sa importancia es tant extraordinaria que la resumiré breument:

Als efectes de dita Llei, el Ministeri de Foment començarà per declarar en cada provincia les zones protectores o d'interès forestal.

Compondran aquestes, a més dels monts proprietat de l'Estat, municipis y establiments oficials, els terrers existents en les capçaleres de les conques hidrogràfiques, els qui serveixin per regular les corrents de les aigües plogudes, els qui evitin ensulciades y dunes, els qui sanegin maresmes, y els qui, degudament explotats, facin permanents les condiciones higièniques y econòmiques dels pobles. Format pel Ministeri de Foment el catàleg de les zones protectores, se podran encara afegir an el mateix aquells terrers els proprietaris dels quals puguin constituir-se en societat d'un mínimum de 1,000 hectaries. En tota la zona protectora, als proprietaris qui vulguin replantar se 'ls donarà llavor y ajuda tècnica gratis, y no pagaran contribució ninguna fins que 'l bosc arribi a l'estat de plena producció. Als proprietaris qui, constituint un mínimum de 1,000 hectaries, no vulguin replantar *per se*, l'Estat els efectuarà la replantació en llur lloc. Mentre aquesta duri, no sols no pagaran contribució, sinó que l'Estat els abonarà un 3 per cent de la valua de l'amillarament. Un colp termenada la repoblació, els proprietaris podran reintegrar-se del domini de lo plantat mitjançant el pagament de lo despès en la repoblació; emperò, en el cas que 'ls proprietaris no poguessin efectuar dit pagament, l'Estat explotarà 'l bosc fins a reintegrar-se de dita quantitat, y llavors el domini de lo plantat restarà lliure del proprietari. Finalment, si 'l proprietari d'un mont dins la zona protectora no vol repoblar-lo per son compte ni oferir-lo a l'Estat perquè aquest ho faci per compte d'ell, l'Estat podrà acudir a l'expropriació forçosa.

Pera tots els boscos ja existents, el Sr. González Besada prevé la contingencia de les tallades arreu, estipulant en l'esmentada Llei que pera l'explotació del bosc tot proprietari deurà subjectar-se a un pla que pera quiscun determenarà 'l cos d'Enginyers de Monts.

No crec que 's pugui trobar una Llei de repoblació més radical, concreta y ensems pràctica que aquesta, aprovada després d'una detinguda discussió en el Congrés, en la qual intervingueren els diputats solidaris catalans. El Sr. Pérez y Argemí 'm manifestava que, si pel Ministeri d'Hisenda s'haguessin abonats tots els crèdits necessaris pera l'aplicació de la mateixa des de sa promulgació ençà, el problema dels boscos espanyols estaria ja fermament iniciat y en vies segures de realització definitiva.

Més, com acostuma a esdevenir en nostre país, contrasta la bonesa de la Llei escrita ab l'absoluta incuria en aplicar-la. Els Governs subsegüents, en part per vici natural y en part per ésser d'una altra color política, no han dictat el Reglament ni les nombroses

y difícils disposicions pera posar-la en pràctica : de manera que jo crec que avui, paral·lelament al moviment general d'opinió en favor del bosc que hom remarca arreu en corporacions agrícoles y culturals, prossegueix encara com sempre la destrucció forestal per part de proprietaris en destret o cobejosos d'un llogre essencialment immoral. Que les Corporacions s'ocupen d'aquest problema n'es una mostra la proposició que acaba de presentar a la Diputació Provincial de Barcelona ·l diputat Sr. N. Verdaguer y Callís, demanant se nomeni una ponencia de dos diputats y una persona entesa designada pel president de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre perquè estudiin y proposin els mitjans per conservar, millorar y extendre ·ls boscos y arbrats de la Provincia y per entendre-s a dit fi ab altres provincies catalanes. En canvi, al mateix temps, les tallades dels boscos de Requesens y Matagalls també demostren que continúen les malvestats.

En resum, tenim una Llei que jo crec bona, més que no es estat desenrotllada pels Reglaments necessaris y que a més no s'es posada en pràctica per la falla dels crèdits corresponents. Tant es així, que adhuc les migradíssimes subvencions que avui tenen els enginyers de Monts per fer llurs estudis hidrològico-forestals, se cobren ab tant retras, que enguany la divisió del Llobregat no l'ha rebuda encara, y, de no haver-la molt aviat, ja serà tard per efectuar plantació ninguna en aquest exercici.

Ço qui urgeix, doncs, es que ·s faci efectiva la Llei y que ·ls representants de Catalunya consegueixin els crèdits necessaris per aplicar-la a nostres montanyes catalanes, y per açò tinc la honor de sotmetre a la resolució del Congrés la proposició següent:

«El Congrés Excursionista Català reunit a Lleida acorda pregar als diputats y senadors per Catalunya que facin prop el Govern espanyol totes les gestions parlamentaries y particulars necessaries a fi que ·s desenrotlli la Llei presentada per l'Excm. Sr. Ministre de Foment en 24 de juny de 1908, publicada en la *Gaceta* de Madrid del 26 de dit mes, sobre la conservació y repoblació forestals; y, a més, a fi que sien encloses anyalment en els presupòsits generals de l'Estat les quantitats que ·s necessitin per activar enèrgicament els treballs del cos d'Enginyers civils en nostres montanyes.»

ALFONS PAR

Barcelona, 20 de juny de 1911.

CONCURS D'ARQUITECTURA

El Concurs organitzat per la Secció d'Arquitectura, del qual donàrem compte en el BUTLLETÍ de juliol, ha tingut ja efecte.

En els salons de la casa Reig, al passeig de Gracia, ont tingué lloc el Concurs Fotogràfic, cedits graciosament per llurs proprietaris, s'ha celebrat l'Exposició dels treballs presentats. Aquesta ha estat oberta des del dia 7 fins al 18 del passat desembre.

El Concurs va ésser molt visitat. L'acte de l'inauguració, pera ·l qual se repartiren invitacions, fou afavorit per escollida concorrencia.

Tant els temes del grupo de Projectes d'Art arquitectònic modern com el d'Estudis d'Arqueología, foren objecte d'atenció per intel·ligents concursants. El nombre d'aquests fou, en general, reduït. Hi hagué predilecció pels temes del primer grupo, especialment pels darrers.

En el BUTLLETÍ publicarem alguns dels treballs premiats : aleshores podran formar-se idea, els que no ·ls coneguin, de la llur valua.

A continuació segueix el dictamen del Jurat, ab els temes y premis adjudicats:

VEREDICTE DEL JURAT

I. PROJECTES Y ESTUDIS D'ARQUITECTURA

Tema I. — *Xalet d'estiueig en una població de la costa o de l'alta montanya catalana.*

Premi de l'Excel·lentissima Diputació (500 ptes.) : a don Ramon Puig Gairalt.

Premi de D. César A. Torras (*Guia del Pireneu català* y demés publicacions propries) : a D. Josep Domenech Mansana.

Premi de la Secció d'Arquitectura (100 proves fotogràfiques, a triar, de la col·lecció de 1,500 clixés proprietat de la Secció): a D. Eusebi Bona y D. Josep M. Sagnier.

Tema II. — *Monografía de les voltes de maó de pla.*

Premi de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya : no s'adjudica.

Accèssit (Publicacions socials, y obres *Línea y forma,* de Walter Crane, y *Pautes de dibuix,* de Lewis Day) : a D. Adolf Florensa y D. Josep M. Miró y Guibernau.

Tema III. — *Refugi en el Pireneu* (2,000 *a* 2,500 *metres d'altitud*).

Premi del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA : no s'adjudica.

Accèssit (obra *Tota la Italia,* de C. Schmidt [2,000 fotografíes]) : a D. Josep M.ª Vives y Castellet.

Tema IV. — *Fatxada de Casa de la Vila pera una població d'unes 8,000 ànimes.*

Premi de la Llibrería Fabre (Moncanut : *Models d'art decoratiu* [Bestetti y Tuminelli, edit.]) : a D. Joan Bordàs.

Accèssit (de la Llibrería Parera : *Arquitectura moderna de Barcelona*) : a D. Ramon Puig.

Accèssit (de la Llibrería Martínez : *Composicions decoratives*) : a D. Ferran Tarragó.

Tema V. — *Dibuix pera enrajolat de baldoses hidràuliques.*

Premi dels Srs. Escofet y C.ª (200 pessetes) : a D. Josep F. Ràfols.

Menció honorífica : el Jurat recomana a la casa ofertora del premi ·ls treballs dels Srs. D. Ramon Puig, D. B. Caballol y D. Eugeni P. Cendoya.

Tema VI. — *Projecte de xameneia de marbre industrial.*

Premi dels Srs. Butsems y Fradera (150 pessetes) : als projectes de D. Joan Bordàs Salellas.

Menció honorífica : el Jurat recomana a la casa ofertora del premi ·ls projectes núm. 1 y 2 de D. Ferran Tarragó.

II. ARQUEOLOGÍA ARQUITECTÒNICA

Tema VII. — *Plans y nota descriptiva de qualsevol monument inèdit de Catalunya en l'estat actual.*

Premi de l'Excel·lentíssim Ajuntament de Barcelona (250 pessetes) : al Castell de Pallafolls, de D. Isidre Puig y Boada.

Accèssit (100 proves fotogràfiques de la Secció d'Arquitectura) : a l'Ermita de Sant Ponç de Tordera, de D. Josep F. Ràfols,

Tema VIII. — *Plans y dibuixos de reconstitució d'un edifici català, de caràcter civil o militar, anterior al segle* XVI.

Premi de l'Escola d'Arquitectura (diploma y l'obra *Ferros de l'Edat mitjana,* de Hefner, duplicat de la Biblioteca): al Castell de Burriac, de D. Gaietà Cabanyes y D. Lluís Bonet y Garí.

Tema IX.— *Plans complets y descripció d'un castell mig-eval de Catalunya.*

Premi de l'Institut d'Estudis Catalans (*Anuari* y fascicles

publicats de les *Pintures murals catalanes*) : al Castell de Centelles, de D. Josep Domenech.

Tema X. — *Monografía de la Masía catalana* : desert.

Tema XI.—*Recull de plantes inèdites de monuments catalans d'ordre civil, militar o religiós.*

Premi dels Srs. D. J. Puig y Cadafalch y D. M. Vega y March (*La Arquitectura romànica catalana* y demés publicacions propries, y col·lecció de la revista *Arquitectura y Construcción*): a les col·leccions de D. J. Domenech Mansana.

Premi de D. J. Font y Gumà (obra *Rajoles valencianes*): a D. Josep Danès y Torras.

III. FOTOGRAFÍA

Tema XII. — *Col·lecció de fotografíes de monuments de Catalunya, ab preferencia inèdits.*

Premi de D. N. Cuyàs (màquina fotogràfica 9×12, plegable, especial pera arquitectura : Casa Jea) : a la col·lecció de D. Josep Domenech.

Barcelona, 20 desembre 1912.

César A. Torras, president del CENTRE. — *Adrià Casademunt,* delegat de l'Escola d'Arquitectura. — *Josep Puig y Cadafalch,* president y delegat de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya. — *Josep Font y Gumà,* arquitecte vocal nomenat pels concursants. — *Jeroni Martorell,* president de la Secció d'Arquitectura.

PUBLICACIONS REBUDES

(SEGON SEMESTRE DE 1912) *

Boletín de la Real Academia de Buenas Letras. Barcelona. (Juliol a Setembre 1912.) — F. Carreras y Candi : *Rebelió de la noblesa catalana contra Jaume I en* 1259. — J. Miret y Sans : *Aplech de documents dels segles XIè y XIIè pera l'estudi de la llengua*

* En atenció an aquest llarg espai de temps y al considerable nombre de butlletins y revistes rebudes, y a fi de no allargar massa la present secció d'aquest BUTLLETÍ, ens limitarem per avui a donar els sumaris de lo insertat sols per als treballs de mès interès. D'aquí endavant sovintejarem aquesta secció donant íntegres tots els sumaris de les publicacions rebudes. — *N. de la R.*

catalana. (Acabament.) — J. Pella y Forgas : *Unes memories de la guerra de la Independencia.* (Continuació.) — J. Mas, pbre. : *Notes sobre antichs pintors a Catalunya.* (Acabament.)

Memorias de la R. A. de Ciencias y Artes. Barcelona. 3.ª época, vol. X, n.º 11. — Dr. I. Valentí y Vivó. *Asesinos suicidas. Notas de Antropología analítica.*

Memorias de la R. A. de Ciencias y Artes. Barcelona. 3.ª época, vol. X, n.º 12. — J. Comas y Solá : *Estadística sismológica de* 1912.

Estudis Universitaris Catalans. Barcelona. (Abril-Juny 1912.) — J. Rubió : *Algunes interpolacions en els manuscrits de la Crònica d'en Desclot.* (Continuació.) — R. d'Abadal y Vinyals : *Les «Partidas» a Catalunya.* — Dr. P. Bosch : *La Civilització crètica-micènica.* (*Estudis de Prehistoria grega.*) — F. Soldevila : *Documents relatius a Bernat Metge.* (Acabament.) — J. Sanchis : *Pintores medievales en Valencia.*

Butlletí de la Institució Catalana d'Historia Natural. Barcelona (Juliol a Desembre de 1912.)

Butlletí del Club Montanyenc. Barcelona. (Juny, Juliol y Agost 1912.) — T. Colomines : *Notes històriques de Sant Martí de Provençals.*

Butlletí del C. E. de Lleyda. (Janer-Març 1911.) — E. Arderiu : *Siti de Lleyda pe'l Duch d'Orleans.* (Continuació.)

Butlletí del C. E. de Lleyda. (Abril-Setembre 1911). — F. Godàs: *De Figuerola d'Orcau a Viella.* Il·lustracions d'en J. Bergós *.

Butlletí del C. E. de Bages. Manresa. (Juliol y Agost 1912.) — *El Fotocronògraf y un invent del P. Algué, que data del* 1893. — J. Sarret y Arbós : *Gacetilles curioses.*

Butlletí del C. E. de Bages. Manresa. (Setembre y Octubre 1912.) — J. Guitart, pbre. : *Sobre gea comarcal.* — J. Sarret y Arbós: *L'infant en Jaume 's fa frare.*

Arxiu d'Estudis del C. E. de Terrassa. (Juny, Juliol y Agost 1912.) — Contenen uns variats sumaris, ab treballs d'excursionisme, arqueología, ciencies naturals y folk-lore.

Butlletí del C. E. de Vich. (Any I [1912], n.º II.) — *Ressenya d'una excursió a Vidrà, Olot y Sant Hilari.* — Segueix una documentació arqueològica sobre 'l retaule d'en Joan Gascó existent a l'esglesia de Sant Feliu de Torelló.

* Recordem a l'autor l'opinió de l'il·lustrat enginyer D. L. M. Vidal referent al pretès dolmen de Susterris en sa raonada memoria *Más monumentos megalíticos de Cataluña.* (*Memorias de la R. A. de Ciencias y Artes de Barcelona*, pàg. 279, tomo I.) Així mateix també li fem constar que, actualment, fins les revistes estrangeres rectifiquen l'ús indegut del mot *Nethou* y usen el d'*Aneto*, que es l'apropriat. — *N. de la R.*

Revista Montserratina. (Desembre 1912.) — Adeodat F. Marcet O. S. B. : *Fauna neuroptelògica de Montserrat.* (Acabament.)

Revue Catalane. Perpinyà. (Octubre 1912.) — Ch. Grando : Curioses notes folk-lòriques sobre ·l senyar.— Continuació de les qüestions filològiques, per en L. Pastre.

Boletín de la R. A. de la Historia. Madrid. (Juliol y Agost 1912.) — R. del Arco : *Noticia de algunos documentos interesantes y referentes a los monasterios de San Hilario de Lérida, del Pedregal de Tárrega y de Vallsanta de Bovera, en la provincia de Tarragona*, y existentes actualmente en el archivo de la colegiata de Tamarite.*

Real Sociedad Geográfica. Sección de Geografia Comercial. Madrid. (Juliol 1912.) — V. Vera : *El descubrimiento del Polo Sur.*

Real Sociedad Geográfica. Sección de Geografía Comercial. Madrid. (Agost y Setembre 1912.) — Dóna compte de la ressenya publicada en el *Madrid Científico,* per l'enginyer D. F. Granadino, sobre una excursió desde Graus a la vall d'Aran seguint la ribera del Éssera. — Continuació de la nota dels aixecaments hipsomètrics obtinguts en les observacions fetes a l'Alt Aragó per M. L. Briet (campanya de 1911).

Real Sociedad Geográfica. Sección de Geografía Comercial. Madrid. (Octubre 1912.) — F. Lozano Muñoz : Continuació de la *Reseña de la Pesquería Española de Mar pequeña y los antiguos reinos del Sus y del Nun.*

Boletín de la S. E. de Excursiones. Madrid. (III trimestre 1912.) — Conde de Polentinos : *Notas históricas sobre la edificación de la Casa Ayuntamiento de Madrid.* (Ab gravats y dibuixos.)

Boletín de la S. C. de Excursiones. Valladolid. (Agost 1912.) — L. Pérez Rubín : *Excursión a Soria y Numancia.* — J. A. Revilla : *Soria y Numancia.* (*Instantáneas rápidas.*) Ab il·lustracions.

Boletín de la S. C. de Excursiones. Valladolid. (Setembre 1912.) — J. A. Revilla : *Del Valladolid artístico y monumental.*

Boletín de la S. C. de Excursiones. Valladolid. (Octubre 1912.) — Continuació del treball del mes anterior, l'autor del qual es el director d'aquest BUTLLETÍ.

Boletín de la S. C. de Excursiones. (Novembre 1912.) — V. Lampérez: *Real Monasterio de Santa Clara de Tordesillas* (*Valladolid*). Il·lustrat ab fototipies y dibuixos.

Boletín de la S. C. de Excursiones. Valladolid. (Desembre 1912.) —

* Se deu referir l'autor al convent de Santa María de Vallsanta, pertanyent al terme de Guimerà, comarca de la Segarra (provincia de Lleida). — *N. de la R.*

Acabament del treball esmentat del Sr. Lampérez. Interessants fototipies y dibuixos que donen idea de les filigranes d'aquell monument del mudejarisme castellà.

Boletín de la S. Aragonesa de Ciencias Naturales. Zaragoza. (Juliol-Octubre 1912.) — J. R. de la Torre Bueno : *Algunos Hemípteros de Cataluña.* — Frère Senen : *Quelques formes nouvelles ou peu connues de la flore de Catalogne, Aragon, Valence.*

Boletín del C. E. de Zamora. (N.º 10, 1912.)— A. G. Pelayo : *Mulhacen, Remembranzas.* Ab qualques gravats.

Boletín del C. E. de Zamora. (N.º 11, Octubre 1912.) — M. Gómez Villaboa. *La iglesia de Santiago del Burgo.* Il·lustrat ab gravats y dibuixos.

Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos. Orense. (Juliol y Agost 1912.) B. F. Blanco : *Pinturas murales descubiertas en la catedral de Orense.* Il·lustrat ab gravats. — M. Castro : *Un monasterio gallego.* (Continuació.)

Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos. Orense. (Setembre y Octubre 1912.) — M. Castro : *Un monasterio gallego.* (Acabament.) — M. Macías : *Epigrafía romana de Astorga.*

La Montagne. París. (Juliol y Agost 1912.) — G. Cadier : *Murmuré et Costerillou.*

Bulletin Pyrénéen. Pau. (Juliol, Agost y Setembre 1912.) — *Légende de la Blottière et Roussel.* (Continuació.) Va anotat ab apuntacions toponímiques de M. A. Meillon. Curiosa carta topogràfica de l'enginyer Roussel.

Bulletin C. A. F. section SO. Bordeus. (Juliol 1912.) — L. Gaurier: *La Villa Gaurier.* — H. Maurel : *Ascension du pic Schrader*.* —T. F. : *A l'orient des Pyrénées.*

Bulletin C. A. F. section des Pyrénées Centrales. Toulouse. (Setembre, Octubre y Novembre 1912.) — M. Gourdon : *Le Turbon.* — Ressenya del Congrés del C. A. F. a Luchon en Setembre passat. Ascensió al pic d'Aneto.

S'han rebut, a més, les següents publicacions:

Revista Musical Catalana. Barcelona.

Hojas Selectas. Barcelona.

* Advertim al col·laborador de *Neiges et sommets pyrénéens* que l'errada de caixa que s'observa en la carta del M. del I. y referent al mot *Hedera,* cal interpretar-la pel de *Madera,* per ésser el nom d'aquell barranc el mateix del port d'ont devalla. — *N. de la R.*

Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana. Palma de Mallorca. (Juliol-Desembre 1912.)
Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana. Palma de Mallorca.
Revista de Mahon. Mahó. (Agost-Octubre 1912.)
Bulletin Annuel de la Société des Excursionnistes Marseillais. Marsella. (15me année [1911].)
Spelunca. París. (N.º 69, Setembre 1912.)
Bulletin Hispanique. Bordeus. (3.[r] y 4.[t] trimestre 1912.)
Revue des Langues Romanes. Montpeller. (Abril-Octubre, Novembre y Desembre 1912.)
Revue des Alpes Dauphinoises. Grenoble. (Juliol y Agost 1912.)
Bulletin mensuel de la Chambre Syndical Française de la Photographie. París. (Fins a Novembre de 1912.)
L'Escursionista. Turin. (Juliol y Octubre 1912.)
Bollettino della Società degli Alpinisti Tridentini. Trento. (Juliol y Agost 1912.)
Alpine Journal. Londres. (Agost 1912.)
Alpi Giulie. Trieste. (Setembre-Desembre 1912.)
Mitteilungen des Deutschen und Österreichischen Alpenvereins. Munich. (Fins a 15 de Desembre de 1912.)
Sahrbuch des Ungarischen Karpathenvereines. Igló. (Anuari 1912.)
Butlletí del C. A. de Crimea y del Caucàs. — Odessa. 1912.
Club Alpí Rus. Moscou. — (Anuari 1908.)
Ymer. Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi. Stokholm.— (Häft, 3-1912.)

CANÇONER DEL CALIC

ESTANT a Bagà, comissionat per l'Institut d'Estudis Catalans pera investigar els arxius d'aquella vila, va presentar-sem un vellet de més de setanta anys, pagès y pastor de tota la vida (qui ja 'm coneixia de quan havia estat de vicari en aquella vila), el qual, amic meu com tots els vells, venia a demanar-me un parer:

— Mossèn Joan — va dir-me tristoi : — ja ho veu, les coses del món van malament : Déu es perseguit, els fills no respecten els pares, y la pobresa de tot-hom es befada. El nostre mas, com ja sab, es de pocs cabals y tantost dóna pera viure. Jo, essent vell, no hi faig res : hi faig nosa. Havia pensat anar-men pel món a cantar cançons acompanyat d'algun xaval. Què m'hi diu?

— Que ·n sabeu moltes?

— Abans sí, que ·n sabia; més ara... com que ·ls vells perdem la memoria...

— Vejam, canteu-ne una?

Va cantar-me la cançó núm. 74. Enamorat jo d'ella, vaig posar-me a escriure-la, y ell me digué : — Primerament apunti ·l nom de les que sé : després podrà anar-les escrivint. Com que jo voldria que n'escollís algunes per fer-les impremtar y vendre-les quan anés pel món...

EN JOAN PRAT, alies *Calic*

En aquell mateix moment va dir-me ·l títol de més de trenta. Ja pot suposar el lector si va enllaminir-me, el bon vellet. Durant quatre o cinc mesos vaig tenir-lo cada festa a dinar ab mi (el seu mas dista una hora de la vila), y, entre cançons y rondalles y tocades de flaviol, me féu passar dies ben alegres. ¡Llàstima que só tingut d'abandonar aquella vila sense haver-li agotada la materia, sobre tot en la part de contes y rondalles!

Té setanta-sis anys y ·s nomena Joan Prat Molins alies *Cireracs* y *Joan de Matallops*, per haver habitat els masos d'aquests noms. Però ·l renom que més li plau es el de *Calic* o *Clic*.

— Calic — diu ell — es el nom que més m'agrada, perquè es un nom de guerres.

— ...?

— Durant la dels francesos, el meu avi y uns quants de Bagà estaven encarregats de vigilar el coll del Pendiç. Havent-se adormit a la font del Faig, van ésser sobtats per un nombre insignificant d'enemics, que ·ls assassinaren quasi a tots. Els pocs que pogueren seguir les cames foren burlats de tot-hom, y per mofa ·ls nomenaven *calics*. Aquest nom quedà al meu avi y als seus descendents. Per això m'agrada que ·m diguin *Calic*. Un nom de guerra, encara que no gaire honrós, sempre val més que ·l d'un mas per haver esterroçat els seus camps.

Per això jo també, y per compliment del seu desig, he donat el nom de *Cançoner del Calic* an aquesta arreplega de cançons. L'hi correspon ben bé, perquè són totes cantades per ell. Y es d'admirar tanta memoria en un home a la seva edat y, podem dir, analfabet; puix, si sab posar, malament, la seva firma, es degut a que l'hi ensenyaren, com qui fa un dibuix de rutina, pera fer-lo regidor. Mai repetí una cançó ja escrita; y, per admirar la seva memoria, basta dir que, quan era jove principalment, un sermó, d'haver-lo sentit un cop, el recitava al peu de la lletra. A mi mateix va dir-me troços llargs de prèdiques que havia fetes, quan era vicari de Bagà, que jo ni recordava. De moltes cançons me deia, al cantar-les : — Aquesta no l'hi podré dir gaire bé, perquè no més l'havia sentida una vegada — (per exemple) — a un cego a la fira de Sant Llorenç. — Volent significar que, ab una sola cantada, els que van pel món, no canten tota la cançó.
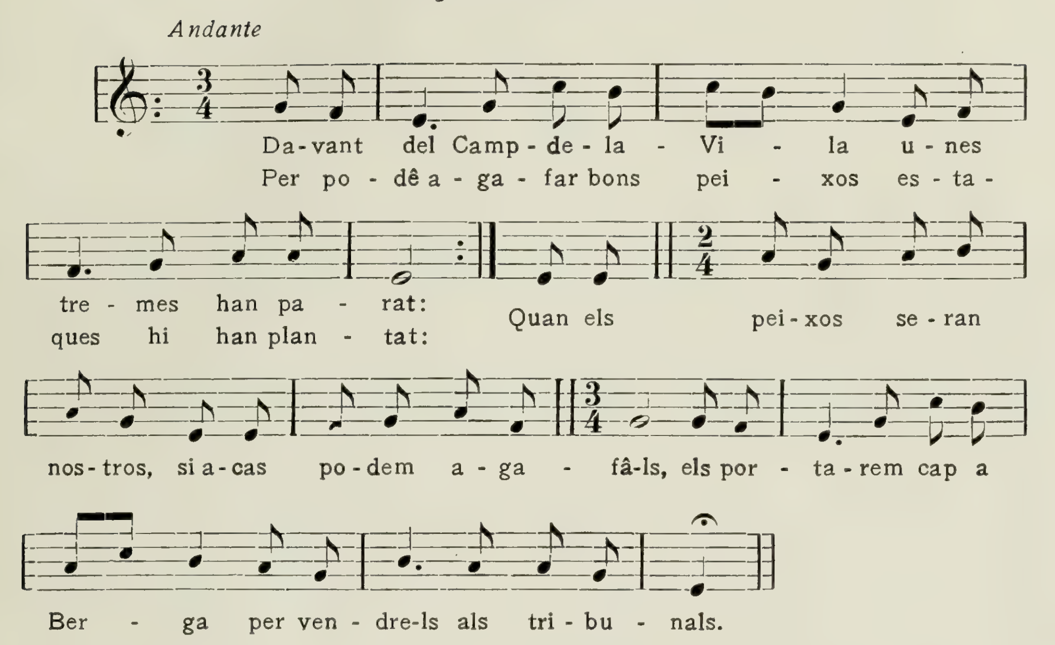
Es un còdex vivent de les antigues cançons de la terra, ab l'inicial sublim de la seva simpàtica y sempre riallera figura ab barretina, tricot y el flaviol inseparable. Ell me dóna una idea de lo que devia ésser el joglar que en el segle XIV contractaven els cònsols de Bagà pera solemnitzar llurs festes o pera rebre la host quan de les valls de Fornols tornava victoriosa.

No solament sabia cançons, sinó que fins n'havia estat dictador.

Era aquest el qui les componia.

Dues n'adjunto, dictades pel Calic, per la bona comprensió de les quals cal estar enterat de la política de Bagà a mitjans de l'altra centuria.

CANÇÓ DEL TUTÁ
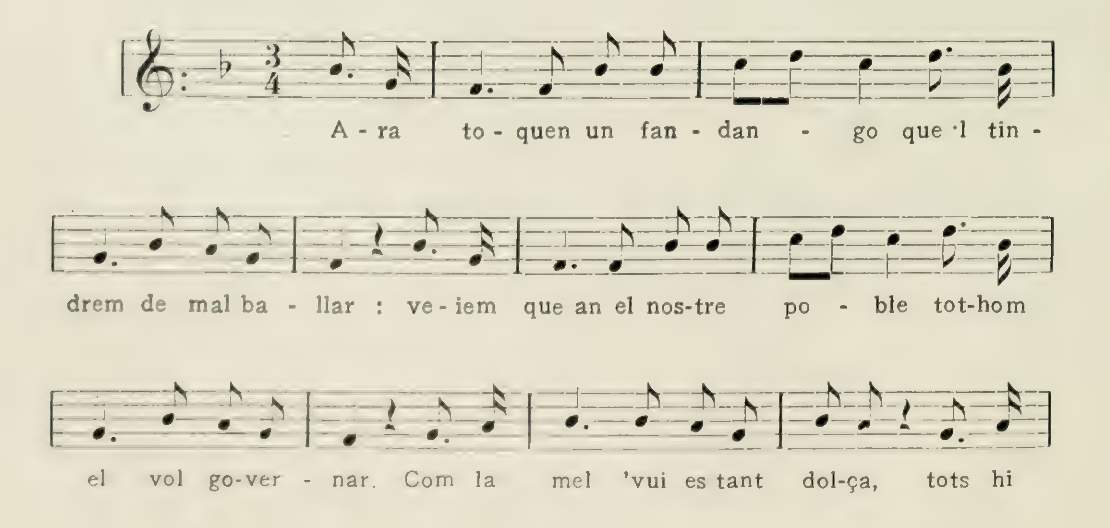

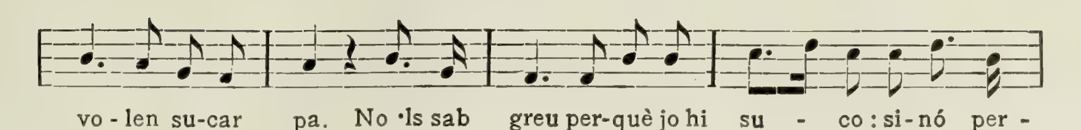
Davant del Camp-de-la-Vila
unes tremes han parat:
per podê agafar bons peixos
estaques hi han plantat.
Quan els peixos seran nostros,
si acas podem agafâ-ls:
els portarem cap a Berga
per vendre-ls als tribunals,
y a aquell de la geca llarga
ja l'hi escurçarem un pam.
La truita que era més grossa
baix el cauco d'un torrent,
el jutge de l'audiencia,
ab tot l'acompanyament,
allí els uns y els altres
tots volien defensar:
el jutge de l'audiencia
els diu : — Ja podeu marxar. —
Ja formo la meva ideia,
jo ja ho iré rumiant,
y a aquell de la geca llarga
ja l'hi escurçarem un pam.
Tu, Campà, prou t'ho pensaves
podê a l'arcalde encausar:
t'has 'gut de tocar la cuixa
y amb el mort t'has carregat.
Aquell temps que ·ls feies treure
pera tu ja s'ha acabat:
tot volguent 'gafar l'arcalde
la rata ha agafat el gat.
Aquell temps que n'era arcalde
el Francesc de Gresolet
li n'has dat una plomada
que l'has fet quedar contret.
Y, després, tu t'alabaves
que ·l Cabrê ab oli ruent
no ·ls hi havia pogut fer treure
els xinxons, que eren dels veis;
que tu ab força tinta negra,
que an-e tu poc t'ha costat,
d'espurgar bé les pessetes
al Francesc de Gresolet.
Allí, acabada la guerra,
cinc talles varen pagar
per retornâ a tot lo poble
que ·s feia cobrâ y pagar.
De res no has volgut dar comptes
per sabê ·l seu resultat

per juntar-ho ab les pessetes
del Francesc de Gresolet.
Aquest home des de jove
era un pobre sabatê:
ha fet pujar la familia
y no li ha pervingut re.
Ara té molta riquesa
(Déu sab com ho ha guanyat),
y ara, jugant ab l'arcalde,
la rata ha agafat el gat.
Fa pagar bons interessos
hasta ·l cinquanta per cent:
sab posar corbates noves (*escanyar*)
sols per fer plorar la gent.
Tot lo que de mal just tinga
li darà mal resultat,
y ara, jugant ab l'arcalde,
la rata ha agafat el gat.
Aquells bons proprietaris
que ·l comú han governat
han perdut molt del seu propri
y ells Déu sab ont han anat.
El dia de rendir comptes
a Déu no l'enganyareu:
de tota classe de lluites
aparteu's-en si podeu.
Adeusiau, gent del poble:
procureu's a conservar.
Déu ens do salut y vida
per podê-us-e-la cantar.
Governeu bé a casa vostra,
que més bé us en trobareu:
de tota classe de *luchas*
aparteu's-en si podeu.
Per distraure-m de les fames
injustes que m'han llevat
he dictat aquestes cobles,
penso dius la veritat.
Les cobles són acabades:
no sé si us só agraviat;
però perdó ja us demano
de mi propria voluntat.

Fou el Campà, alies *Tutà*, un cèlebre cacic, mort a més de vuitanta anys, ara de poc, que, essent ataconador, se féu ric prestant a grans interessos. El Camp-de-la-Vila es un gran camp près al riu Bastareny, que donà molt que fer al tribunal de Berga.

LES BALDRIQUES

Ara toquen un fandango
que ·l tindrem de mal ballar:
veiem que an el nostre poble
tot-hom el vol governar.
Com la mel 'vui es tant dolça,
tots hi volen sucar pa.
No ·ls sab greu perquè jo hi suco:
sinó perquè ells no hi poden sucar.
An els contraris ja ·ls diuen
que ·ls mudaran el govern,
que ja ·ls trauran al Noguera (*secretari*),
que abans d'un mes ja ho veureu.
Leshores farem la pau
junts ab la religió:
que vagi fòra ·l Noguera,
que diuen que es franc-masó.
Les senyores Balderiques
al frente se n'han posat
per destituir l'arcalde
y a tota l'autoritat;
y jo sempre que ho rumio
ara la gent què diran,
que ont hi ha prous galls que canton
gallines vagin cantant?
Han nombrat dipositari
al senyor Pep de Palau,
que hi tenen més confiança
que al Francisquet del 'Rabal.
Ells cada dos y tres mesos
tot sovint en van contant:
de l'haver dipositari
cent duros ne cobraran.
Quan elles ne van a missa
les criades van davant
perquè ·ls porton les cadires,
o, si no, diu que no hi van.

— De posâ ·ls genois a terra
se ·ns podrien butllofar:
val més que ·ns estem a casa:
a missa ja hi irem demà. —
Com són senyores de sempre,
tot-hom les respectarà.
Vesteixen molt a la moda
diferent de les demés :
sobre les trenes postices
flocs y barrets van portant.
Tot sovint els fa visites
el senyor Pep de Palau.
Tu, Pep de Palau, me sembla
m'apar que ·t valdria més
que ·t retiresses a casa
y no ·t cuidesses de res.
Cuida bé la teva Pepa,
que ·t serà franca y lleial:
perquè tu ·t mengis les verdes
les madures van marxant.
D'aquesta bona senyora
jo una cosa só observat:
tot volguent governâ ·l poble
del seu propri s'ha olvidat.
Y ara, p'alguna baixesa,
li ha vingut el tribunal:
si ·ls embarguen els efectes (*mobles*),
després ont descansaran?
Per saber que cosa es penes
ell ja diu que ha provat,
per anâ y venir de Berga
un burro ja n'ha llogat.
Per criat un vaquer prenen
que no hi entenia res:
n'apareix el carnestoltes
quan lo porten pels carrês.

Però ell se lamentava que avui ningú les aprenia y no seguien món. Per això havia deixat de dictar-ne.

Una li costà haver d'anar als tribunals y fer alguns viatges a Berga; però ab el seu flaviol y les seves cantades va aplacar la justicia. Va trobar una iniquitat que la justicia 's fiqués ab un dictador, encara que fos a instancia de part! Quan a un li dicten una cançó té dret a fer-ne dictar una altra en contra, y tampis. Per això digué al jutge d'instrucció que 'ls seus acusadors li dictessin les que volguessin, única pena establerta pel costum. El jutge li respectà tant sagrat canon dels dictadors, y féu justicia segons el còdic del Calic.

Ab les cançons d'aquest y els datos per ell donats, tenim noticia d'altres dictadors que trobarà 'l lector en el transcurs de les mateixes. El Calic parla ab respecte y veneració del Zot de Gòsol. Se deia Josep Elies y Batlle, fill d'Isidre, peraire, y Antonia (tots de Gòsol) nat el 19 de febrer de 1794. Morí l'any setanta en un poble de Sagarra. Del mateix ofici que 'l seu pare, anava a perar llana per les cases, distingint-se especialment en perarla d'estam. «— ¡Així sí que podía ensenyar per tot arreu les cançons que dictava!», deia 'l Calic, lamentant-se que ell no ho pogués fer. Anava també, sense altres musics, pels aplecs a tocar el violí. Per alguna de les cançons dictades li donaren un vestit de vellut.

Ab ells se veu que aquests poetes o dictadors eren, ordinariament, gent inculta, gent del poble. Una ceguera d'amor, una cruel venjança, un dol o una alegria excessiva, solien ésser la causa de llur inspiració. Algunes vegades ha sortida la cançó del mateix que en aital cas se trobava, com una exhalació del cor oprimit per qualsevol dels mentats afectes.

Ben sovint eren dictades a preu fet, y el dictador s'aprofitava de lo que trobava compost. Per això 'ls pensaments d'unes se troben en altres de divers argument, com pot veure-s en la *Rosa* d'en Briz (III-14) y l'adjunta núm. 59, en les adjuntes núms. 55 y 89 y Milà pàg. 135; y en l'adjunta num. 23 y Briz III-255 hi ha quatre versos ben iguals, essent ben diferents les cançons.

Moltes eren vulgaritzades en unes caramelles, com ho diu la mateixa cançó de *Les Noies de Gisclareny*; y devegades, després del *divino* cantant la Resurrecció, venia la corranda infamatoria o en lloança d'alguna donzella o altra persona.

Aquí van, doncs, les del Calic. Moltes són inèdites y altres variants notables, unes per la lletra y totes per la música. He deixat de

copiar-n'hi un bon nombre per ésser ben iguals, en música y lletra, a d'altres ja publicades.

He procurat no corretgir res de les llurs imperfeccions ni defectes, tant en la composició com en la fonètica, si bé no dubto que alguna vegada, pel costum, m'haurà escapada la ploma sense donarmen compte.

Els títols de les cançons són els mateixos que ·l Calic els donava. A les que van sense, les titulava ab el primer vers de la cançó, y així crec que ho fa ·l poble.

En algunes prou hi ha pensaments que ·ls lectors seriosos trobaran massa llampants, transparents y lleugers; més, com diu Vilarem, proposant-se, com se proposa, el *folk-lore*, fer conèixer l'ànima popular, «il faut bien la montrer par tous les côtés». No obstant, alguna n'he deixada al tinter que traspassava aquests límits, y algunes per aquest motiu no poguí fer-les-hi dir.

Haig de fer constar, finalment, regraciant-los-ho, que la música fou anotada pels Srs. Ricart y Rovira, organista y xantre de Bagà respectivament; però la de les més per *Mn. Jaume Freixa*, aleshores mestre de cant gregorià en el Seminari de Solsona.

J. SERRA Y VILARÓ, pvre.

(*Continuarà.*)

CRÒNICA DEL CENTRE

DESEMBRE DE 1912

EXCURSIONS Y VISITES

SECCIÓ DE FOTOGRAFÍA. — El dia 8 va realitzar aquesta treballadora Secció la seva anunciada visita a l'Hospital de Sant Pau, ab assistencia de més d'una vintena de socis, que visitaren ab tot deteniment aquelles importants construccions arquitectòniques que s'estan edificant sota l'experta direcció del nostre company D. Lluís Domenech y Montaner, y de les quals obtingueren gran nombre de clixés fotogràfics.

El dia 15 del propri mes, la dita Secció va efectuar, ab assistencia de vint-y-dos socis, entre ·ls quals hi havia diverses senyoretes, la pintoresca excursió vers la riera de Sant Medí, de Vista-Rica fins a Sant Cugat, des d'ont, en dos automòbils, retornaren a la nostra ciutat portant bonica profusió de vistes fotogràfiques d'aquells contorns.

Per últim, el dia 29 efectuà aquesta Secció la seva sortida cap a Martorell,

castell de Sant Jaume y Gelida, visitant l'històric pont del Diable, l'esglesia parroquial de Martorell, les obres del nou ferrocarril en construcció, les ruïnes d'aquell interessant castell, la finca Miralles, antiga residencia de frares agustins, y la darrera de les poblacions esmentades, des de la qual retornaren a Barcelona 'ls catorze socis que havien assistit a dita excursió.

SECCIÓ D'ARQUITECTURA. — Veus-aquí les visites efectuades durant aquest mes per la mateixa:

Dia 1. Visita al gran edifici de l'antiga Llotja de Mar, de Barcelona.

Dia 7. Visita a les tres cases en construcció, a la Gran Via de la nostra capital, fetes ab ciment armat, baix la direcció dels arquitectes D. Lluís Homs y D. Eduard Ferrés.

Dia 14. Visita a les obres de reforma de la casa número 82 del passeig de Gracia, que s'estan portant a cap sota la direcció de l'arquitecte Sr. Domenech y Estapà.

SECCIÓ DE GEOLOGÍA Y GEOGRAFÍA FÍSICA. — El dia 8 d'aquest propri mes de desembre aquesta secció va efectuar una excursió a Castelldefels y costes de Garraf, visitant y estudiant curosament l'especial composició y estructura d'aquell terrer.

SESSIONS Y CONFERENCIES

Desembre, dia 6. — El soci Sr. D. Francesc X. Parés y Bartra va llegir la seva ressenya d'una *Excursió pel baix Llobregat*, visitant el típic poble de Corbera, la notable esglesia de Sant Pons, el tant nomenat pont del Lladoner y la població de Cervelló, presentant-ne gran nombre de vistes fotogràfiques.

Dia 13. — D. Fèlix Duràn donà una conferencia ressenya d'altra *Excursió a Cervera, Bellpuig, Vallbona de les Monges y Lleida*, descrivint les seves més importants belleses monumentals, les quals posà de manifest ab la projecció de vistosos clixés fotogràfics.

Dia 20. — D. César A. Torras llegí la seva descripció de *La serra del Vert*, treball publicat ja en les planes d'aquest BUTLLETÍ, y el qual va acompanyar també ab nombroses projeccions fotogràfiques.

També, el dissabte dia 7, el nostre consoci D. Rosèn Serra y Pagès va donar una conferencia sóbres folk-lore, desenrotllant el tema *La nostra tasca a fer*, com exposició dels treballs a realitzar per la nostra Secció de Folk-lore.

CONVERSES D'ARQUEOLOGÍA

Durant aquest mes, a càrrec de D. Pelegrí Casades y Gramatxes, s'han vingut donant les següents lliçons referents a Arqueología romana:

Desembre dia 4. Conversa XXXII. — Les termes. — Llur objecte. — Origen. — Banys públics. — Gimnasis. — Descripció de les termes de Caracalla.

Dia 11. Conversa XXXIII. — Els banys privats. — Antiguitat de llur

ús entre ·ls romans. — Cases de banys. — Descripció de llurs components. — Costums relatius als banys.

Dia 18. Conversa XXXIV. — Els aqüeductes. — Idea y caràcter d'aqueixes construccions. — Importancia arquitectònica dels mateixos. — Aqüeductes de la ciutat (Borsari). — Llur importancia com obres públiques.

NOVES

V CONCURS CATALÀ DE SPORTS D'HIVERN

Com ja indicàrem en un dels nostres anteriors números, han començat ab tota decisió y entusiasme ·ls preparatius y l'organització dels Concursos de sports d'hivern corresponents an aquest any 1913 y l'importancia dels quals en res ha de desmerèixer dels celebrats les anteriors anyades. La Junta Directiva de la Secció de Sports de Montanya del nostre CENTRE EXCURSIONISTA està portant a cap tots els treballs preliminars a fi d'assegurar l'èxit d'aquesta nova manifestació sportiva que està preparant-se.

An aquest fi ha editat (y estan ja circulant) un vistós cartell anunciador, dibuixat pel Sr. Montanya y tirat a diverses tintes per la casa Seix y Barral; un segell que ·l reprodueix, y un folleto de propaganda que, ab profusió de gravats, conté un resum-extracte dels anteriors Concursos y el programa pera els vinents.

Aquests se celebraran a la vall de Ribes, en la data que serà fixada oportunament, creient-se que serà a darrers del prop-vinent mes de febrer. Durant els mateixos s'efectuaran curses y proves força interessants, havent d'ésser disputades les següents copes : *Copa Barcelona*, pera la cursa nacional de fons (skis) pera aficionats; *Copa Canaletas*, pera la cursa nacional de skis pera aficionats (velocitat); *Copa Comas*, pera la cursa de skis pera senyoretes; *Copa Sociedad Atracción de Forasteros*, pera la cursa skis parelles mixtes; *Copes «Centre Excursionista de Catalunya»*, pera ·ls campionats nacional y internacional de salts de skis; *Copa Bertrand*, pera la cursa de toboggans-canadiens; *Copa Gran Puniol*, pera la cursa de luges, campionat català; y *Copa Real Asociación de Cazadores*, pera la cursa de luges pera senyoretes. Hi ha, a més, diferents premis oferts per la casa Schilling y C.ª, pel comte de Saint-Saud, pels Srs. B. A. Ganzenmüller, D. Joaquim Cabot y Rovira y D. Agustí Valentí, y pel CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA y la seva Secció de Sports de Montanya, pera ésser aplicats a les proves abans esmentades y a les curses reservades pera nois y paisans de la vall de Ribes.

L'entusiasme que regna ja avui dia envers aquests Concursos, y el creixent interès que a la nostra terra van despertant totes les manifestacions sportives, són garantía ferma y segura de l'èxit y l'importancia que revestiran els vinents

per poc que ·l temps hi ajudi. Les inscripcions per prendre-hi part poden fer-se previament en el CENTRE EXCURSIONISTA o en el mateix lloc del Concurs fins una hora abans de la llur celebració. Durant els dies dels Concursos, diferents actes y festes se celebraran a Ribes, població sempre disposta a obsequiar y festejar els excursionistes y forasters que hi acudin. A l'estatge del nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA ·s facilitaran tota mena de detalls y informacions que siguin demanats respecte de dits Concursos.

PELS NOSTRES MONUMENTS

Veus-aquí dugues noves que creiem que han d'interessar als nostres llegidors. L'Ajuntament de Tarragona no sols ha desistit d'enderrocar l'interessant capella del Miracle d'aquella ciutat, sinó que per acord del mateix s'està procedint a terraplenar els seus voltants a fi d'evitar l'embassament de les aigües que tant perjudicaven l'existencia y la conservació d'aquest monument. La Junta de Museus de Barcelona acaba de prendre l'acord de demanar a l'Ajuntament que sigui traslladada al nostre Museu Arqueològic la preciosa creu de terme de Sant Martí de Provençals, que cada dia va quedant més mutilada y destruïda per les pedrades de gent inculta que la va malmetent de mica en mica.

En canvi va prenent peu la mala nova de la pretesa desaparició del santuari de Nuria ab motiu de voler convertir aquella pirenenca vall en un gran estany regulador d'aigües. Ab tot, creiem que aquests propòsits no ·s compliran, ja que ·s trobarà una solució que permeti l'existencia d'aquell santuari, que tant contribueix que siguin visitats y coneguts els seus formosos voltants, facilitant les excursions per aquella alterosa encontrada.

LES «NORMES ORTOGRÀFIQUES» DE L'INSTITUT

En màquina ja ·l present número, han sigut publicades les *Normes ortogràfiques* acordades per l'Institut d'Estudis Catalans, les quals van essent acceptades per la majoría de publicacions de la nostra terra. Sense que hagi de significar una adhesió y una conformitat absolutes ab les mateixes, y atenent que la majoría d'elles eren ja admeses y usades en el nostre BUTLLETÍ, la Redacció d'aquest ha acordat acceptar-les des del número vinent.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE DESEMBRE

TEMPERATURES (a l'ombra)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES a 0° y al nivell de la mar	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA en 24 hores	MÍNIMA en 24 hores	MITGES MENSUALS	
8 matí	8 tarda			8 matí	8 tarda
2°.48	3°.46	17° (dia 28)	— 4°.5 (dia 2)	774'15 mm.	773'96 mm.

ESTAT DEL CEL.

	8 m.	8 t.
Dies serens	17	22
» nuvolosos	8	7
» coberts	6	2

Dies de pluja	1
» de boira	2
» de glaçada	20
» de neu	1
» de gebra	2

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda
70'38	71'32	CIRRUS	CIRRUS	3'38	1'77

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 6'8 mm.
» DE NEU » : 0'01 mts.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: en 24 hores
8 matí	8 tarda	MITJA MENSUAL
S	S	58'592 kms.

RESUM ANYAL DE 1912

Temperatures (a l'ombra)

	8 matí	8 tarda
Mitja mensual major	16°.01 (Juliol)	15°.00 (Juliol)
» » menor	1°.11 (Novembre)	2°.56 (Novembre)
» anyal	8°.29	8°.66

Màxima en 24 hores major	33°.6 (22 Juny)
» » » menor	0°.9 (28 Janer y 1 Debre.)
Mínima » » menor	—10°. (29 Janer)
Oscilació màxima anyal	43°.6

Pressió atmosfèrica (a 0° y al nivell de la mar)

	8 matí	8 tarda
Altura major	786'9 mm (15 Desembre)	786'8 mm (14 Desembre)
» menor	745'1 » (4 Febrer y 11 Juny)	743'3 » (2 Febrer)
Mitja mensual major	774'15 » (Desembre)	773'96 » (Desembre)
» » menor	763'57 » (Febrer)	762'87 » (Febrer)
» anyal	767'65 »	767'71 »
Oscilació màxima anyal	41'8 »	43'5

		8 MATÍ	8 TARDA
Humitat relativa Psicròmetre	Mitja mensual major.	82'70 (Novembre)	81'56 (Novembre)
	» » menor.	65'06 (Maig)	71'32 (Desembre)
	Major nombre de dies de saturació	2 (Janer)	3 (Janer)
	Total de dies de saturació a l'any.	4	3
	Mitja anyal	73'28	76'68

Pluja en 24 hores	Nombre major de dies de caiguda. . . .	15 (Juny)
	» menor » » » » . . .	1 (Desembre)
	Total de dies de caiguda a l'any	112
	Altura de caiguda màxima mensual . . .	155'0 mm (Novembre)
	» » » mínima » . . .	6'8 » (Desembre)
	Total » » anyal	782'1 »
Neu en 24 hores	Nombre major de dies de caiguda . . .	6 (Novembre)
	Major caiguda a l'any.	0'17 mts. (13 Novembre)
	Total de dies de caiguda l'any	20
	» de caiguda anyal	0'895 mts.
Glaç	Nombre major de dies al mes	20 (Desembre)
	Total de dies al any	79
	Nombre major de dies de glaçada total. .	0
Gebra	Nombre major de dies al mes	3 (Abril)
	Total de dies a l'any	8
Rosada	Nombre major de dies al mes	11 (Setembre)
	Total de dies a l'any	36
Vent en 24 hores	Velocitat mitja mensual major.	116'45 klmts. (Agost)
	» » » menor	15'08 » (Abril)
	» » màxima a l'any	246'51 » (29 Octubre)
	» » mitja anyal.	48'70 »

Nuvolositat

	8 MATÍ	8 TARDA
Mitja mensual major	6'73 (Abril)	8'30 (Abril)
» » menor	3'38 (Desembre)	1'77 (Desembre)
» anyal	5'35	5'15

Estat del cel

	8 MATÍ	8 TARDA
Nombre major de dies serens	17 (Desembre)	22 (Desembre)
» » » » nuvolosos	17 (Juliol)	13 (Sebre. - Novembre)
» » » » coberts	15 (Abril)	20 (Abril)
» menor » » serens	4 (Febrer)	3 (Abril)
» » » » nuvolosos	4 (Janer)	4 (Janer)
» » » » coberts	3 (Novembre)	2 (Nobre. - Desembre)
Total anyal dels dies serens	119	135.
» » » » nuvolosos	137	100.
» » » » coberts	110	131.

J. S. S.

Barcelona. — Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya, 24. — Telèfon 115

ANY XXIII BARCELONA, FEBRER DE 1913 NÚM. 217

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

CASTELL DE PALAFOLLS *

ESTUDI GRAFIC I NOTA DESCRIPTIVA

TORRE I MURS DEL PRIMER RECINTE

El castell de Palafolls, un dels millors castells catalans de l'edat mitjana, situat entre'ls pobles de Blanes, Malgrat i Tordera, a peu del riu i damunt d'una carena aïllada de tota altra montanya, té una posició magnífica, tant per l'estrategia del lloc com per la formosura del païsatge. En mig del pla s'alça la montanya, coberta de roures, la verdor dels quals s'enllaça amb els tons de la terra conreada i la blavor de les serres llunyanes del Montseny que ho presideix, i l'immensitat del Mediterrani, magnífic i enlluernador. La massa del castell (les parets del qual, de pedra groga, s'encenen deliciosament a la claror de la posta) s'ovira de per tot arreu.

Domina militarment la carretera de la marina, que porta a França, la conca del riu Tordera, i tots els pobles del voltant fins aprop del Montseny.

* Treball premiat al Concurs d'Arquitectura.

Respecte a son origen i temps de la fundació, poca cosa se sab amb certesa. Es quasi segur que cap al segle XIII ja hi havía un gran castell, que retreu Mn. Boades en la seva historia *. Posteriorment, cap a començaments del segle XIV, se devía ampliar i refer en part, i pel temps de l'ús de la pólvora (segle XV) augmentar algun gruix de paret i fer-hi petites modificacions. La proprietat del castell fou de diferents families, catalanes i sardes, essent feudatari de la casa de Cabrera, el senyoriu de la qual s'estenía des de Blanes fins a Montsoriu, Cabrera i altres pobles en gran nombre. Després passà, per enllaços matrimonials, a la casa de Medinaceli.

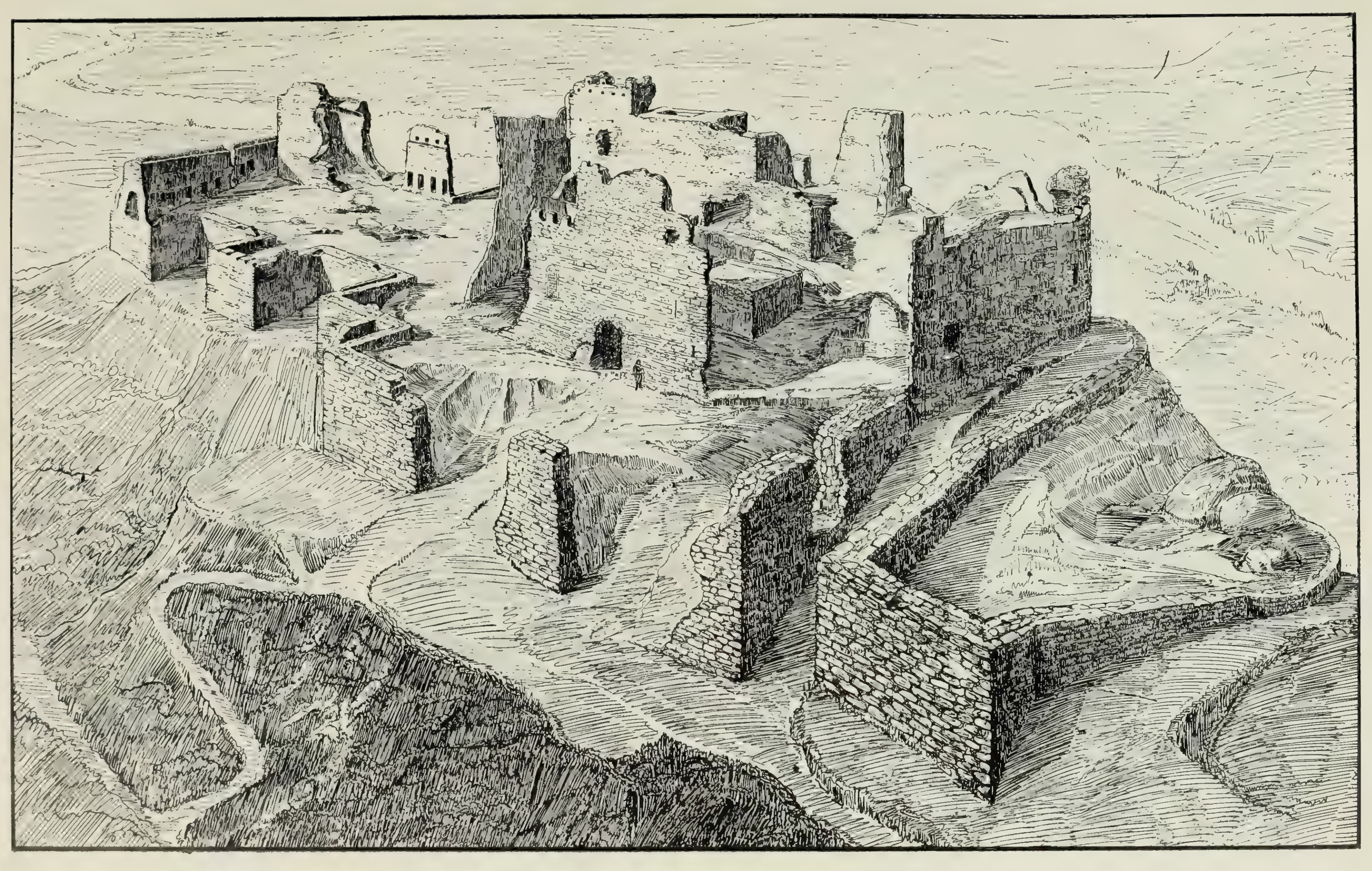
Com els castells semblants de la seva època, se compòn de tres recintes perfetament definits.

El camí de pujada mor als peus dels murs del primer recinte. S'ofereix aleshores un cos avançat, que donava lloc a un corredor en rampa, (número 2 de la planta) el fi del qual era, a més, privar d'un atac sobtat de gran nombre d'homes al portal, per manera que tot-hom que volgués entrar era vigilat i batut des de les muralles altes, havent de passar primer a la construcció avançada, des d'aon, per un pont llevadiç, s'entrava al primer recinte. Té aquest mur un gruix considerable. Les muralles prenen formes regulars, formen cossos sallents i entrants, que dominen el vessant de ponent. Segueix un mur llis al nord, amb una torre rectangular (núm. 4) de planta de dos pisos i descoberta per darrera. La fatxada de llevant torna a trencar-se de direcció i va fins a ajuntar-se amb el segón recinte (núm. 5). Al costat de la torre hi ha una escala que comunica l'interior amb la montanya.

Les muralles descrites tenen un gruix molt notable. Servíen com a contenció de les terres de la plataforma del castell, i, a l'ésser a una alçada d'un metre escàs, se redueixen molt de secció i pugen uns quants metres, com pot veure's en lo que'n queda a la fatxada nord. En aquesta i a les parets de llevant se conserven encara series, en dos pisos, de sageteres molt ben fetes i disposades; i a ponent se veuen senyals d'haver-n'hi hagut.

El segón recinte és tot ell de parets altes i gruixudes, formant el conjunt una gran massa. N'han caigut dos panys-de-paret, quedant,

* Diu Mn. Boades, en els *Feyts d'armes de Catalunya*. ... «Encara mes deuets saber, que mentres aquestes coses passaven en Gerona, lo rey en Pere stava ab molts barons e nobles e cavallers en Hostalrich, els seus sirvents fahien grans feyts darmes contra los francesos, quen mataven molts e molts ne fehien presoners, els venien tan barats, que per cinch sous donaven un francés, per molt sa e fort quen fos, als qui comprarlos volien; el senyor de Palafolls ne va comprar molts, els fae portar al seu gran castell de Palafolls.» ... etc.

Castell de Palafolls : Perspectiva general

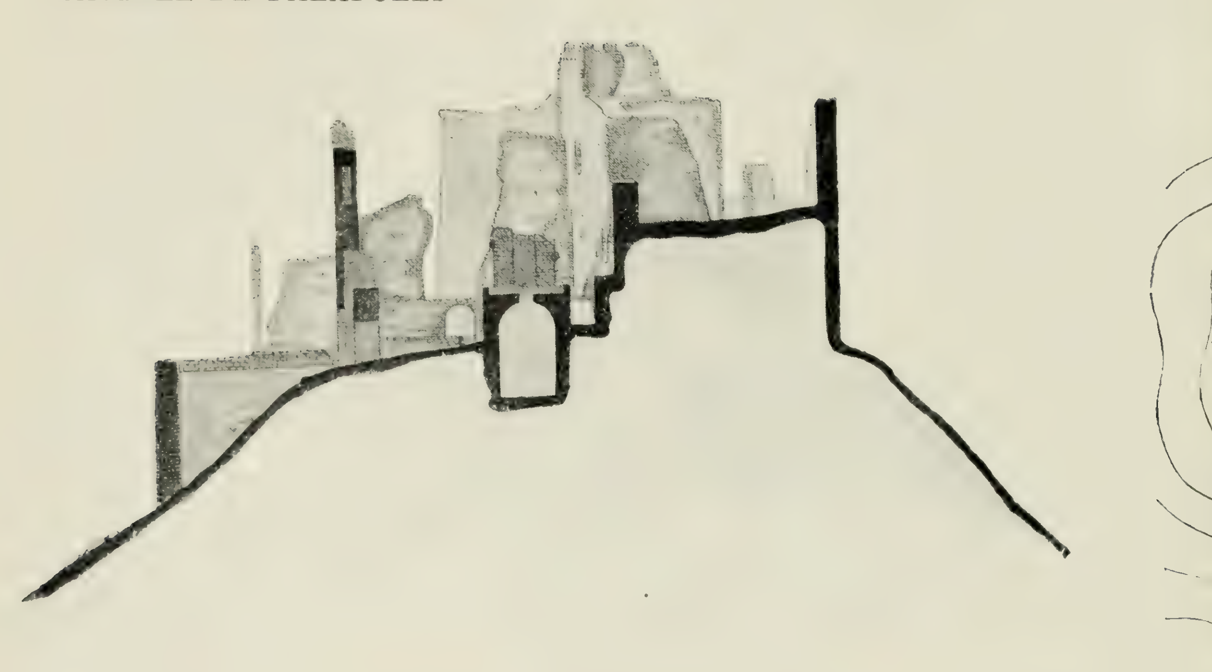

Entrada i muralles del segón recinte

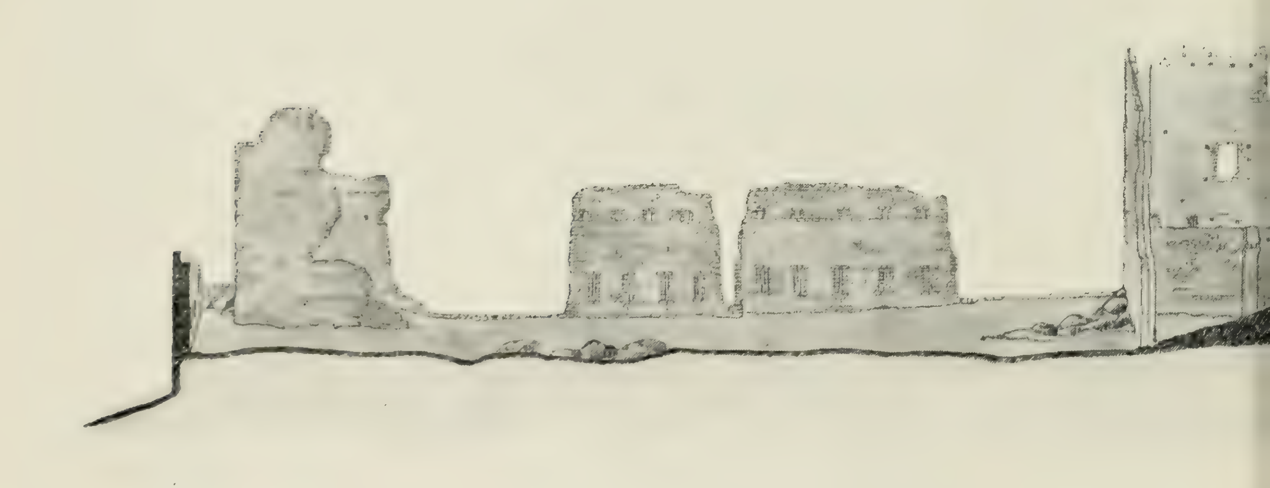

Muralla i marlets del segón recinte

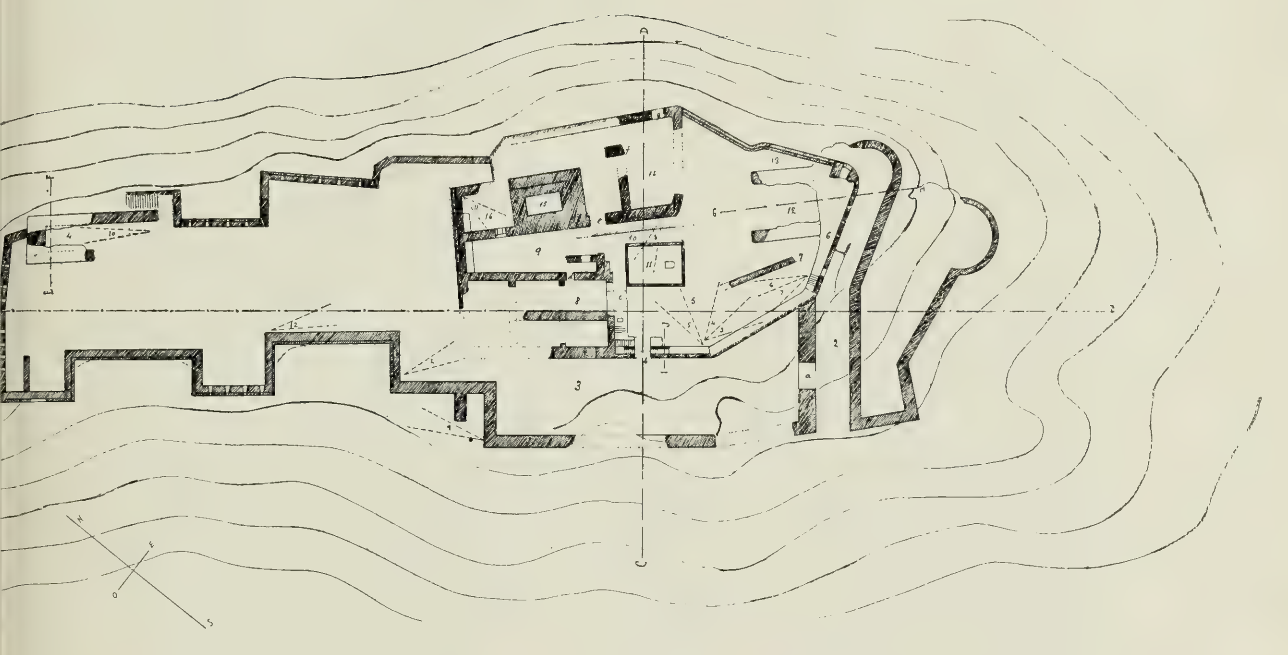
CASTELL DE PALAFOLLS

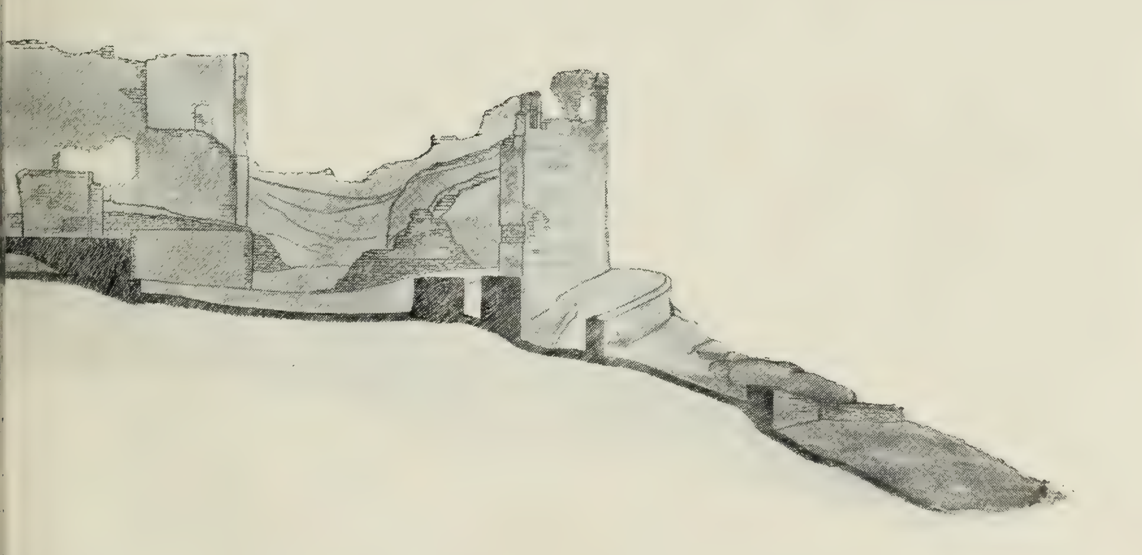
TALL PER C. D.   Escala de 1 : 500

TALL LONGITUDI

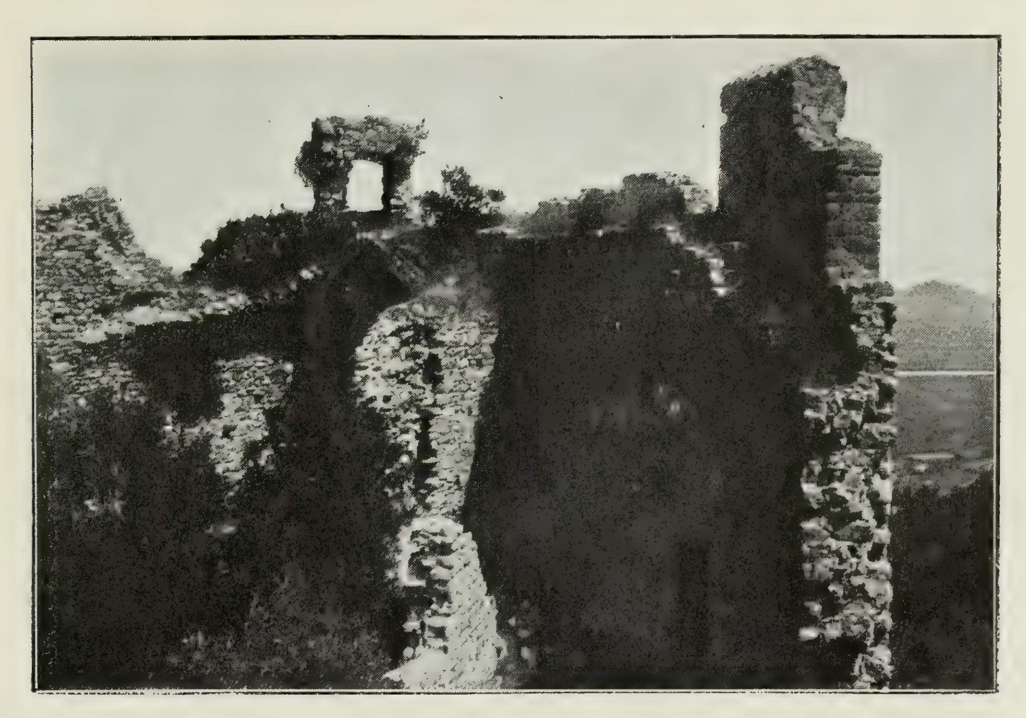

PLANTA Escala de 1 : 1000

R A. B. Escala de 1 : 500

emperò, els fonaments. La disposició de la porta d'entrada és molt particular, ja que, a més d'ésser aquesta de moviment vertical, amb correderes, dóna lloc a un jòc d'escales, a la part interior, que continúen per dins del mur, formant un corredor que a l'arribar a la muralla es converteix en camí de ronda emmarletat i descobert.

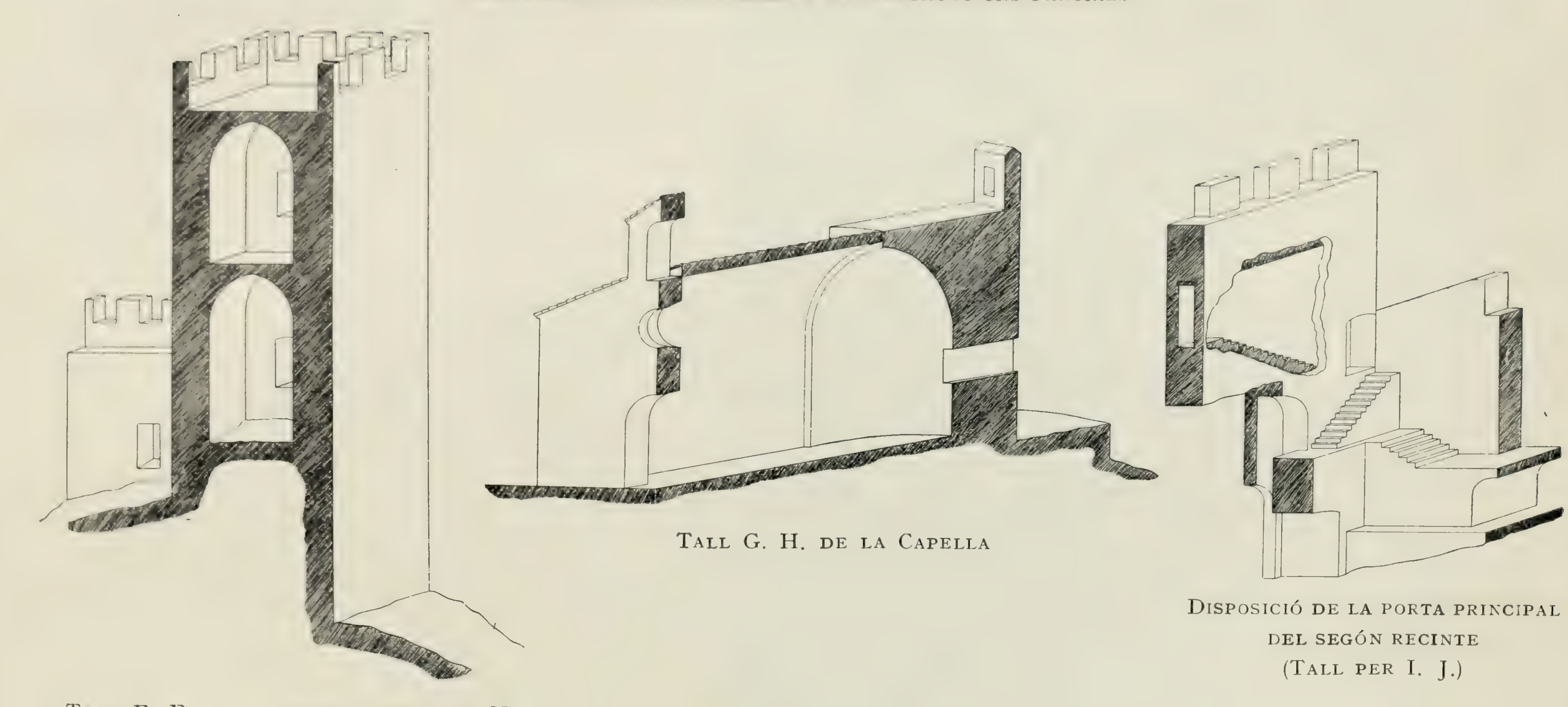

ABSIS DE LA CAPELLA I MURS DE FORTIFICACIÓ

(Vegi's perspectiva cavallera I. J.) Presenta obres de dues èpoques distintes.

Passat el portal se presenta a la dreta un troç de mur aïllat, (núm. 7) amb un ressalt, al mateix nivell d'unes mènsules de pedra empotrades en el mur proper (núm. 6), lo que suposa un envigat. A l'esquerra, a nivell de terra, apareix una volta de canó curta, per sota la qual se va a la part baixa de la gran sala de consell o de rebuda del senyor : baixos destinats probablement a sitja i celler. Aquella sala (núm. 8), de grans dimensions, estava coberta amb teulada, la jàcera de la qual era sostinguda per dues series d'arcs, el pilar comú dels quals era sostingut per un arc robust i massiç que va de llarg a llarg de la sala. Aquest arc era per comunicar les dues parts de soterrani en que'l massiç mig-partía la sala. El pis superior estava al nivell del pla del canó d'entrada. Estava il·luminada la sala per finestres laterals obertes a les muralles, i per una que estava sobre la porta. Una porteta lateral comunicava amb un pati (núm. 9), passant per una recam-

CASTELL DE PALAFOLLS : RECONSTRUCCIONS PARCIALS

TALL E. F. DE LA TORRE I MURALLA N. DEL PRIMER RECINTE

TALL G. H. DE LA CAPELLA

DISPOSICIÓ DE LA PORTA PRINCIPAL DEL SEGÓN RECINTE (TALL PER I. J.)

PERSPECTIVES CAVALLERES   Escala 1 : 250

bra coberta amb mitja volta de canó, l'ús de la qual és confós. Allí es trobava un corredor (núm. 10), que, més a l'esquerra, convergía amb una rampa, per la qual se pujava fins a la porta del tercer recinte.

Tornant a l'espai davant de l'entrada (núm. 5), hi ha la cisterna (núm. 11), de gran profunditat (vegi's la secció o tall transversal C. D.), coberta amb volta de canó i revestides les parets i volta. Passada la cisterna, s'inicía el corredor (núm. 10), que comunicava directament la porta d'entrada amb la del tercer recinte; i, pujant, i a la dreta, hi havía la capella (número 12), de volta de canó apuntada, amb absis rodó, que tenía una obertura o sagetera al mig (perspectiva cavallera G. H.). L'il·luminació és de pensar que sería per un ull de bou posat sobre la porta. Tenía teulada amb massiçades teules de morter, de la qual encara resta quelcom. La part alta de la volta correspòn al camí de ronda de la muralla, que, a l'acostar-se a la capella, pren gran amplada. Se pujava al camí de ronda per una rampa (núm. 13) entre la capella i la muralla. En l'angle de la muralla corresponent a la capella queden encara restes d'un mirador o torre descoberta per darrera. Es més probable que fos per a fins militars que no pas de goig o de comoditat. Desde la cisterna fins a a la capella quedava un gran pati. Es de creure que'l troç que va des

Aparell i finestra dels murs, al costat de la torre d'homenatge

de la porta principal fins a la cisterna estava, algún temps, cobert amb un envigat.

El tercer recinte aïllava les habitacions del servei domèstic dels senyors, del reste del castell. Les muralles són molt gruixudes i altes, i donen, per la part de llevant, directament a l'exterior.

Passada la porta (e), se presenta una habitació, probablement descoberta, que devía servir de vestíbul i distribuidor general a les demés. A la dreta es marca una altra habitació (núm. 14), que està limitada per un troç de paret i devía tenir una finestra a la paret arrunada de mig-dia.

A l'esquerra de l'entrada hi ha la torre de l'homenatge (núm. 15), de parets enormement gruixudes, amb volta de canó, i d'una gran fondaria, que té una obertura a la part superior. Aquesta torre devía ésser molt més alta, ja que havía de dominar tot el castell, essent de suposar que tindría almenys un altre pis.

A la muralla que dóna a llevant, en el troç superior que queda dret, hi ha una finestra tapiada.

Finalment, l'espai anexe d'habitació (núm. 16), també tenía una finestra que mirava a ponent, oberta sobre'l pati, la qual tenía bancs de pedra, dits *festejadors*. Aquesta secció presenta marlets a la part superior. Devía estar coberta amb un envigat, i és de construcció anterior a la de les altres parts, probablement del segle XIII.

Respecte a haver-hi cambres subterranies o mines, res se pot dir, per no haver tingut ocasió de practicar excavacions.

ISIDRE PUIG

CONCURS D'ARQUITECTURA

VEREDICTE

LLEGIT PEL PRESIDENT DE LA SECCIÓ, I MEMBRE DEL JURAT, D. JERONI MARTORELL

«FOMENTAR l'arquitectura nacional, procurant que l'esperit tradicional català, claredat i sobrietat clàssiques, aleni en les produccions modernes i enriquir l'historia del nostre art, és l'objecte del present Concurs.»

Amb aquestes paraules convocava, pel juny darrer, el Concurs suara celebrat, la Secció d'Arquitectura. Ens proposavem un fi enlairat, gran : no un passatemps, coses petites.

Volíem, en primer terme, influir en l'arquitectura viva de la nostra terra; aspiràvem a contribuir, a que les arts de la construcció de Catalunya, es perfeccionin i progressin.

L'art arquitectònic no és mai obra d'un home : és conseqüencia de l'esforç de tot un poble, d'una civilització. Les formes d'art, en les millors èpoques de l'historia, mai han sigut universals. Es l'escola, és l'esperit d'una ciutat, d'una encontrada, qui ha elaborat, generació darrera d'altra, determinats elements, i ha aconseguit el súmmum de la perfecció.

D'ençà que s'inicía l'ordre dòric en els temps homèrics fins que s'aixeca el Partenon, passen sis-cents anys.

Mireu les catedrals del Nord d'Europa, fetes de pedra, totes calades, a propòsit per ésser vistes entre boires. Mireu les catedrals de l'Italia, construits, els llurs amples paraments, de marbre, que brilla esplendorós, ferit per la llum d'un sol meridional.

Contempleu les catedrals castellanes, farcides d'ornamentació, aparatoses; les catedrals de Catalunya, de línies simples i refinades.

Avui les escoles arquitectòniques sobressallents són filles d'un esforç local, rebrots de vells arbres d'arquitectura nacional.

Es, a l'Anglaterra, l'escola del *cottagge*, la disposició de la qual troba ses arrels en les antigues cases del país; és, a Viena, l'escola dels *secessionistes*, que també han estudiat, per fer els xalets moderns, les disposicions de plantes, de teulades, porxades, emparrats de les construccions rurals. L'art decoratiu modern a Hongría, a Scandinavia, troba elements de composició en l'estudi del seu art històric.

Cada poble, cada raça, tota nacionalitat, posseeix normes artístiques propries, lleis internes, que ha de respectar si vol treure florida.

La nostra arquitectura brilla esplendorosa quan emmotllem les seves formes en el temperament, en la tradició nacionals; la nostra arquitectura és insulsa, freda, sense ànima, si el motlle el reproduim d'una revista, quan és exòtic.

Hem aconseguit, amb el Concurs, lo que'ns proposavem? Quelcom s'ha obtingut.

El primer tema del cartell, era el de *Xalet d'estiueig en una població de la costa o de l'alta montanya catalana*; tema de perpetua actualitat. Sis concursants presentaren treballs, tots, des d'un punt de vista o altre, interessants. Hi havía sols dos premis i s'en concediren tres, afegint an els de la Diputació i Secció d'Arquitectura el donat per D. César A. Torras per al tema *Monografía de la masía catalana,* que no tingué concursant.

Ple de caràcter, de vigorosa composició de conjunt, de gran uni-

tat en la concepció, de silueta formosíssima i simple, amb elements d'arquitectura rural ben aplicats, era el projecte, de D. Ramón Puig i Gairalt, de xalet en terreny montanyenc. El Jurat va adjudicar-li el primer premi. Cal afegir que la presentació era feta amb molta traça per medi de dues perspectives bellament colorides.

D. Josep Domènech i Mansana presentava un altre xalet, propri per situar prop de la costa mediterrania. Compost amb elements del nostre modern renaixement arquitectònic, resultava d'estudiada disposició de conjunt : seriosament construit, ric de color, amb medis senzills. La planta potser era un xic massa extensa, dades les condicions del Concurs.

· Els alumnes de l'Escola Srs. Bona i Sagnier, portaren un altre projecte de xalet, de boniques línies i formosa presentació. El suposaven situat sobre les abruptes costes de Bagur. El projecte en sí era ben concebut, amb atractiva simplicitat de planta i alçats; la silueta és airosa. Mes la relació entre la situació i el projecte, no resultava prou armònica. L'aire feréstec de l'un, no s'avenía del tot, amb lo placívol de l'altra. Es cosa difícil de trobar, aquesta armonía. Apart d'això, el projecte mereixía la consideració d'una distinció, que li concedí el Jurat : el premi de la Secció.

Altres dos concursants optaven al mateix tema. Treballs orientats en molt divers sentit, coincidíen en un punt : en no haver tingut en compte el presupost fixat en el cartell.

Un dels projectes venía a ésser un petit palau, amb rica decoració de pedra picada, amb molta filigrana de detall. No era això lo demanat.

El projecte del Sr. Bordàs apareixía com una immensa *villa*, no com un xalet econòmic. Es precís fixar-nos-hi, respectar-lo, el factor econòmic.

Respecte dels dos projectes darrers, s'ha de dir també que en la proporció de buits i massiços hi havía molt per afinar.

L'Associació d'Arquitectes de Catalunya va donar per tema l'estudi d'una *Monografía de les voltes de maó de pla*. Els Srs. Florensa i Miró Guibernau, arquitectes novament sortits de l'Escola, van enviar un ben presentat treball, on se troba aplegat tot lo fins avui publicat sóbres la materia, entre nosaltres. Va precedit d'una part històrica de caràcter general.

El Jurat entengué que havía d'exigir més per donar el premi: investigacions personals propries, estudis històrics més profundes. Per això, trobant ben feta la recopilació, no concedí el premi : adjudicà sols un accèssit.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA va demanar projectes

per a un *Refugi en el Pireneu a l'altitut de 2,000 a 2,500 metres.* Un sol concursant pretenía el premi ofert, que no s'adjudicà, havent-se concedit sols accèssit.

Un refugi pirenenc o alpinista, ha de posseir gran concentració de planta i alçats. Tot ha d'ésser ben unit, agombolat, *ramassé.* El xalet del Sr. Vives Castellet és molt pintoresc, d'accidentat conjunt, de gran moviment de teulades, amb badalots inclusiu; més tot això no és propri d'un refugi a més de 2,000 metres.

La presentació del projecte, feta amb un dibuix a la ploma, on la construcció apareix entre montanyes nevades i boscos d'avets, indica qualitats recomanables.

Fatxada de Casa de la Vila per a una població de 8,000 ànimes. Tema arquitectònic de molta expressió externa era aquest. Hi optaren tres treballs, tots tres premiats.

En Joan Bordàs va merèixer el primer premi. Parlem-ne, de les obres d'en Bordàs. Un any ha passat a Italia, pensionat per la Junta d'Ampliació d'Estudis. Prou se coneix : un any aprofitat.

Ja, a l'Escola, en Bordàs s'havía distingit per l'hàbil presentació decorativa dels seus projectes. Acompanyava aquests amb païsatges animats amb figures, que dibuixava a la ploma amb tintes de diversos colors.

Un any ha estudiat a Italia en Bordàs. Venecia, Florença, Roma, li han ofert a l'esguard els seus monuments superbs. Lo que més l'ha captivat han sigut les gracies del Renaixement; lo que l'ha encisat, la llibertat, la falta de prejudicis de simetría, de regularitat, l'ordre viu sense llei geomètrica, que amb tanta claredat sabé apreciar l'esperit ruskinià.

Veus-aquí els seus projectes : formes italianes, de complexa composició, sobreposant-se les arcades, els frisos, els entaulaments, les cresteríes, disposades amb ponderació, amb equilibri de masses i elements, no amb simetría; presentades per medi de dibuixos fets, com ja hem dit, a la ploma, en diversos colors. Païsatges animen l'arquitectura.

Ha estudiat : hi ha dibuix, intenció, sentiment, en els projectes. Mes diguem-ho tot : manca proporció de buits i massiços, unitat, correspondencia entre les parts. El problema pràctic ho ensenyarà, això : quan els dibuixos siguin realitat, serà compresa la veritat de lo dit, la conveniencia de precisar, d'afinar un xic més.

Un altre projecte de Casa de la Vila va presentar en Puig Gairalt. La seva característica era la preocupació del conjunt : cossos ressaltats, una porxada, la torre del rellotge, donen apropriat aspecte. Mes

les formes arquitectòniques eren exòtiques, poc relacionades amb l'ambient de la nostra terra.

En Ferràn Tarragó va enviar una altra fatxada, estudiada amorosament, utilitzant motius de l'art històric català : els finestrals, els dosserets, les gàrgoles, eren copiades dels nostres monuments gòtics. L'adaptació ha estat feta amb sana intenció, amb bon propòsit. També hi ha esforç en cuidar el conjunt : el pòrtic, les torres dels angles, són bons elements per obtenir quelcom. Més la proporció, factor de la perfecció arquitectònica, sempre apreciable, no és prou cuidada : els grans finestrals de Poblet, són petits al costat de les finestres, amb columneta, de les nostres masíes, o bé aquestes són grans. Els dossers també tenen dimensions excessives.

Es ben difícil trobar l'absolut equilibri arquitectònic.

I parlarem ara dels temes més concorreguts del Concurs : l'*Enrajolat hidràulic* i la xameneia de marbre industrial.

An el primer oferí premi la casa Escofet y C.ª

Difícil es projectar un enrajolat. Molts confonen la seva naturalesa amb una catifa o tapiç. Nosaltres entenem que un enrajolat ha d'ésser de línies ben definides i pocs colors, d'acord amb les idees de fixesa i duració, condicions propries dels mateixos. Molts enrajolats afiguren flors escampades per terra. Entenem ésser això inoportú: les delicadeses de detall, no escauen per trepitjar.

El projecte presentat pel Sr. Ràfols se funda en un element decoratiu floral, mes està estilitzat vigorosament, reduït a línies essencials simples, quasi geomètriques, a taques de color sense trinxament. Sobressortía de manera indiscutible aquest treball. Una observació ens manca fer respecte del mateix; si la composició de dibuix era encertada, no podem dir lo mateix respecte del colorit, que trobàrem excessivament fosc. La tendencia an els tons lluminosos d'avui és contradita : entenem que convindría modificar la coloració.

El Jurat volgué distingir, encara que no fos més que amb una simple menció en el veredicte, ja que no podía concedir-los premi, altres projectes d'enrajolat, que considerà dignes d'atenció. Són aquests el presentat per en Ramón Puig, a basa de ratlles geomètriques y taques de color ben definides; un altre del Sr. Caballol, la basa de composició del qual és la crisantema estilitzada amb fermesa; i, per últim, el de D. Eugeni Cendoya, ja més avingut amb els dibuixos corrents.

El tema *Xameneia de marbre industrial* fou també força concorregut. Ningú va encertar. Se tracta d'una materia emmotllada, el principal atractiu de la qual se troba en el color. Principi arquitectònic

indiscutible és que, quan el material és ric de coloració, ha d'ésser senzilla la forma artística. Les canyes de les columnes de marbre són de forma cilíndrica; els capitells de pedra blanca, s'enriqueixen amb la decoració.

No partí d'aquests principis cap dels que projectaren aital tema. Complicades composicions, plenes d'escultura, d'estils ben definits la majoría, foren portades al Concurs. Un procediment constructiu novíssim, no s'avé gaire amb formes arqueològiques.

El Jurat, regoneixent la correcció dels dibuixos i filigranes de detall, va premiar els projectes presentats per D. Joan Bordàs.

Regoneixent també que, entre'ls demés projectes, els de D. Ferràn Tarragó teníen una composició més encertada, va acordar mencionar-los en el veredicte.

ARQUEOLOGÍA ARQUITECTÓNICA. — Fomentar l'art viu de la nostra terra era objecte de la primera secció del Concurs. Mes l'art d'avui no pot obtenir-se segons havem exposat, per generació espontània : les nostres obres, com la nostra existencia, han d'ésser filles de les generacions passades : de l'ésser llur, se deriva el nostre ésser.

Tot poble ha d'estudiar els monuments del passat per conèixer sa historia, per tenir conciencia de sa personalitat. Era, doncs, precís que en el cartell del Concurs hi hagués una secció dedicada a estudiar l'arquitectura històrica nacional : que molts monuments tenim encara sense analitzar, els plans dels quals no han sigut alçats i publicats.

Relativament aquesta part del Concurs tingué un èxit semblant a l'anterior. Havent-nos estès detalladament al tractar de la primera, resumirem breument les apreciacions del Jurat respecte d'aquesta.

Els castells feudals de Catalunya han sigut l'assumpte preferit pels concursants.

Sens dubte entenent que, entre'ls monuments religiosos, pocs d'importancia n'existeixen encara inèdits, van inclinar-se, els devots dels monuments antics, a estudiar l'arquitectura feudal. Es un tema nou, per desflorar encara, en el qual han de trobar-se interessants ensenyances. Amb gust hem de veure que s'iniciï tal estudi.

El premi ofert per l'Excm. Ajuntament de Barcelona va aplicar-lo la Secció d'Arquitectura del Centre, al tema *Plans i nota descriptiva de qualsevol monument inèdit de Catalunya en l'estat actual.* El Jurat l'adjudicà als plans i dibuixos del castell de Palafolls, estudi conciènciós de ruïnes imponents, degut a D. Isidre Puig.

El premi de l'Escola d'Arquitectura al tema *Plans i dibuixos de reconstitució d'un edifici català de caràcter civil o militar anterior al segle* XVI s'adjudicà al projecte de restauració del castell de Burriach, traçat pels Srs. Cabanyes i Bonet. Es un treball fet amb cura, més en el qual potser no s'han tingut prou en compte les condicions defensives. Les aiguades són atractívoles.

Plans complets i descripció d'un castell mig-eval de Catalunya. Era aquest el tema de l'Institut d'Estudis Catalans. S'adjudicà el premi a D. Josep Domènech per les traces del castell de Centelles, els datos principals del qual, són ben indicats.

Els nostres col·legues Srs. Puig i Cadafalch, Font i Gumà, i Vega oferiren llurs publicacions als millors *Reculls de plantes de monuments inèdits catalans.*

La col·lecció presentada pel nostre vicepresident, D. J. Domènech, mereixía indiscutiblement la primacía. Li foren adjudicades les obres dels Srs. Puig i Vega. Les plantes inèdites de Beuda, Santa María de Lladó, Santa María del Miracle, Fontcoberta, Sant Miquel de Campmajor, Sant Domingo de Palera i Montagut, monuments romànics tots ells, ja podràn publicar-se.

D. Josep Danès va enviar tres plantes d'esglesies de la comarca d'Olot, a les quals se concedí l'obra oferta pel Sr. Font i Gumà.

Res diré respecte de la col·lecció de fotografíes premiada. Tots l'apreciaren degudament. Fou sensible que no tingués aquest tema més concursants i que apareguessin en el Concurs, major nombre de noticies gràfiques inèdites.

El Centre, la Secció d'Arquitectura, poden estar contents d'haver organitzat aquest concurs. Ha donat ocasió a produir formoses obres, ha indicat un camí, per fer interessants exposicions d'arquitectura.

EL CIRC DE GAVARNIE EN PERILL

La gran cascada de Gavarnie ha estat a punt de desaparèixer. El magnífic circ ha perillat de perdre el seu millor encís. Els interessos materials una vegada més tractaven d'imposar-se sobre'ls de l'art i la bellesa. Una gran empresa industrial, concessionaria de tots els salts d'aigua de la vall de Gavarnie, podía, en un moment donat, anar a cercar la força del gran saltant dalt mateix de la seva caiguda.

Aquest fet ha promogut gros aldarull en tota la França, i sobre tot a París.

L'il·lustre acadèmic francès Mr. Pierre Loti ha endreçat an els diaris parisencs la següent vibrant protesta:

«CONTRA ELS VÀNDALS

Jo'm canso, a la fi, d'ésser sempre la veu que clama en el desert contra la barbarie moderna, i crec sobre tot que ja està tot-hom cansat de sentir-me; perquè ¿qui s'ha posat solament en guardia quan he protestat contra la mort de *Philoe*, contra les destruccions de Stambul o les del país basc? Tampoc volía ja dir res, segur tant més com estic de no veure ja per molt temps les lletgeses que'l modernisme ens prepara, perquè el moment s'acosta en que'ls meus ulls deuràn tancar-se per sempre per a totes les coses.

Mes aquest crit d'alarma m'arriba avui dels Pireneus, amb prec de fer-lo sentir tant lluny com la meva veu pugui escampar-lo.

Un Sindicat de valls està en tractes per a cedir a una societat financiera tots els salts d'aigua de la vall de Gavarnie, amb dret d'establir canons de conducció sobre'ls terrenys comunals, edificar tallers, etc. La realització del negoci no està entretingut més que pel regateig d'un franc per cavall de vapor.

Teniem ja aquests salvatges que vènen als americans tots els antics tresors de les nostres iglesies rurals; teniem aquestes bandes negres que fan saltar els nostres penyals a barrinades i destralegen els nostres boscos centenaris. I ara veus-aquí el circ de Gavarnie que demà va a ésser destruit per a omplir les butxaques d'alguns bergants!

¿Es possible que's deixi consumar semblant crim en el nostre país, que, de tots els seus antics prestigis, no'n guardava més que un sol, el d'ésser un dels més afermats a les idees d'art i de bellesa? Se classifiquen els monuments : ¿per què no tenen de classificar-se els païsatges, les cascades? ¿No hi haurà cap llei, a la nostra república, contra aquests desvergonyits que s'enriqueixen amb la mort de tots els llocs notables de la nostra terra? ¿No hi haurà, un dia, un aixecament en massa de pals i forques per a linxar aquests tals pedants grossers?»

Actualment aquest assumpte està parat. Falta, abans que tot, l'aprovació administrativa dels projectes precisats i s'assegura que'ls fervents dels Pireneus poden estar tranquils de que'ls ministres d'Agricultura i de l'Interior no donaràn llur aprovació fins que la

Comissió de Llocs, institució benemèrita que funciona amb èxit a França per a la defensa de les belleses naturals, sigui escoltada i que'l païsatge quedi preservat de greu atentat.

Solament se toleraría una resclosa arràn de terra, com la de Pont-de-la-Reine, que la Companyía del *Midi* ha construit al Nord de Luz. A més, com que les instal·lacions projectades han d'anar mogudes per turbines, és menester per al bon funcionament d'aquestes, que les aigües siguin lo més pures possibles, i, per consegüent, que siguin conduides a la cambra d'aigua per un canal subterrani. Cal també assenyalar que l'administració exigiría, com ho faría també per les *gaves* o riberes de Gavarnie i d'Heas, un mínim de caudal d'aigua.

Tals són les garantíes preses en pro del interès excursionístic. Aquest interès està garantit perquè es molt digne d'apreci. Era essencial fer-ho.

D'altra part, els municipis de la vall de Luz criden també en defensa dels llurs interessos. Classifiqueu, diuen, els païsatges, les cascades que emocionen als excursionistes de tota la França i de l'estranger; emperò assegureu a les poblacions que viuen pobrement en les nostres valls pirenenques, al repeu d'aquestes meravelles, els recursos proporcionals a l'utilització de les riqueses naturals. ¿Amb quin dret, (ja que totes les garantíes de preservació estaràn preses, i ja que les cascades de Gavarnie no seràn molestades, per quan tot se reduirà a una baixa de la corrent d'aigües de la *gave*), amb quin dret se pot privar a les municipalitats d'obtenir importants recursos (18,000 francs aproximadament per any) per l'establiment de contractes a l'expiració dels quals les instal·lacions mateixes vindràn a convertir-se en proprietat llur?

Es que la Companyía del *Midi* no s'ha aprofitat d'igual manera de les aigües de les *gaves* de Pau i de Cauterets per a les seves instal·lacions de Soulom? ¿Es que l'Estat no construeix actualment una importantíssima instal·lació elèctrica en les àrides i desolades montanyes d'Eget?

I no és això sol, diuen els interessats. No solament hi va l'esdevenidor dels poblets pirenencs, sinó que hi va també, en certa mida, el de la regió i del país enter. En el moment actual els minerals extrets de Villelongue o d'Estaing són transportats a l'estranger per a ésser preparats. ¿No és, doncs, d'un interès regional, i fins d'un interès nacional, que's creï, tal com se tracta, una instal·lació a Argelès Gazost, on aquests mateixos minerals seríen transformats? ¿No és ben interessant, per a la vall de Luz en particular i per al Sud-Oest

en general, que's fundi un taller de fabricació d'azotats, que ajudaría a la nostra riquesa agrícola?

Tot això ho considerem nosaltres, els excursionistes, molt just, i ben contents estaríem, els d'aquesta banda de baix del Pireneu, que poguessim tenir Comissions de Llocs per a la defensa de les belleses naturals, i que totes les concessions que's fessin per a aprofitament de forces d'aigües i utilització de boscos i pedreres i penyals fossin fetes armonitzant uns interessos amb altres i resguardant sempre el tresor de les notables belleses amb que'ns ha enriquit a Catalunya la pròdiga natura. No s'hauríen així malmenat, entre altres, l'abans preciosa cascada de la Farga vella en el Llobregat i les hermoses fonts, del Bastareny, prop de Bagà, i no s'hauríen destruit a cops de picot, per fer llambordes per a empedrar carrers, interessantíssimes cingleres basàltiques en les riveres properes d'Olot, algunes d'elles veritables meravelles de la naturalesa, interessants i rares per a l'estudi de la ciencia geològica. — T.

NIT DE REIS A LA MONTANYA

Nit de Reis! dolçura d'una paraula que fa reviure en el nostre cor la màgica d'un jorn daurat, l'anyorança d'una besada d'ignocencia, la recordança de l'alegría d'un infant! Nit de Reis a montanya! nom sobirà, imatge d'un espectacle grandiós, ple de perfum de l'encís de bells somnis rosats damunt la terra, que dorm; envoltat de blaus horitzons sense endemà, esclat de puresa, triomf de virtut!...

Els últims raigs del sol ponent, d'un sol esplendorós, han besat els cims alterosos. La terra es recull, cobrint-se d'ombra : la tranquilitat que regnava durant el dia, ha esdevingut silenci solemnial. El cel ha passat del blau de suaus tonalitats al blau negrós, i els estels han aparegut tots, omplint de misteri, amb llur claror esmortida, la natura, que s'adorm.

Des del caire d'alterosa serralada ovirem al lluny un punt brillant que trenca l'igualtat de les tenebres. Al fons aixequen llur testa unes montanyes altes, tant altes que fins sembla que, volent pujar més encara, desitgen confondre's, en estreta abraçada, amb el cel. Malgrat llur altitut, malgrat la llur ansia de domini, no aconsegueixen barrejar-se amb ell, perquè els llurs pics estàn coronats per joiells

de blanca neu presentant-se'ns en forma de mantell boirós i assenyalant l'últim esforç de la llur potestat.

Aquell punt tremolós, que a cada pas desapareix per eixir més endavant, és el nostre fi, l'acabament de la nostra jornada. Amb ell endevinem l'ermita; i al seu costat, formant un sol cos, com volent-se arrecerar amb ella en la lluita contra la natura en furia, deu haver-hi l'hostal. Cegats, atrets per aquell estel que sembla haver-se desprès del seu lloc en el cel i caigut a la terra per guiar-nos; tenint, a les nostres voreres pregones timbes, alts rocams, destriats pedregams; sens camí, tambalejant-nos, caminant penosament, amb perill d'estimbar-nos; tractem d'acostar-nos a la pau de la casa, a la calentor de la llar de foc, per arrancar dels nostres cossos la fredor que la neu ens hi ha comunicat.

Abatuts, una i altra volta, reposem extasiant-nos en la contemplació de la solemnitat de la nit. Portat pels torna-veus de la serra, arriba a nosaltres el remoreig d'una riera que al lluny deu córrer pel fons de la vall, una pedra que fem rodolar, una branca que's trenca al pas d'una bestiola...

De sobte, com núvol d'encens que s'aixeca vers l'infinit, com càntic d'invisibles chors d'angels, sublimats per la majestat de la pau, arriba a nosaltres, omplint-nos d'un benestar seràfic, el toc d'oració que recull amb fervor el creient, que respecta l'estrany, que atemoritza al malvat. Per uns moments ressona la veu acompassada i serena de la campana de l'ermita, que canta i resa en la calma de la terra i que'ns crida com a remat extraviat volent-nos arrancar del reialme de les tenebres. Després de perdre-s l'esclat de l'última campanada, el suprem adeu al jorn que ha mort, ens trobem sols, abandonats, com si ens manquessin forces per arribar al nostre fi : l'ermita, l'hostal, la pau, el foc...

Per fi es dibuixa al nostre enfront la silueta dubtosa de l'ermita i de l'hostal, ens enlluerna la claror del llum que'ns ha guiat, l'estel salvador, i ressonen les nostres petjades sobre les lloses de l'hostal, que tants i tants altres han fet cruixir sota llurs plantes. L'hostalera i en Nasi surten a rebre'ns afectuosament, acompanyant-nos vers on s'adrecen els nostres passos, instintivament portats, per una tebior plena de benestar, vers la llar de foc que en un recó de la cambra crema joiosament, omplint-la de cendroses fumeroles i fent-nos fruir aquells que anhelàvem quan perduts erem al lluny, dalt de la serra.

A poc a poc se va precisant la forma dels objectes que'ns rodegen. Asseguts sobre rústec banc de fusta, repenjats a una antiga taula que'l pas del temps ha fet venerable i damunt de la qual dorm tranquila-

ment un infant, contemplem com crema la flama, crepitant misteriosament, i com s'aixeca amb noves forces cada volta que pren en un dels troncs que amb mà distreta hi anem llençant. En Nasi, l'hostaler, trenca el silenci i parla. Si fos un altre jorn, vos contaríen, en aquesta casa, com estàn els prats, com se presenta l'hivern; però en aquesta nit solemnial, en que sembla que tota la cambra està coberta per les ales de l'àngel de la pau, en aquesta nit d'adoració, vos parlaràn dels Reis, d'aquells que ja s'acosten, que prompte passaràn per aquest recó de montanya. I, an el llur nom, veureu brillar els ulls de la nena mitjana, sentireu batre amb emoció el cor de la més gran, i fins vos semblarà que aquell àngel que dorm damunt de la taula, dolçament acariciat per la calentor del foc, sembla somriure, però el seu somriure és per a uns Reis més alts, més llunyans; perquè què'n sab, ell, de les coses de la terra! què'n coneix, ell, dels sobirans d'Orient! ell, que encara no s'ha donat compte de la mansió on se troba! si el seu esperit corre encara joiós pel cel!

La noia gran ajuda, pensativa, a l'hostalera en els seus quefers. La mitjana, guanyada pel fret, passa silenciosa per davant nostre, i, a l'enfront de l'àngel que dorm, s'asseu de cara al foc, posa amb senzillesa les mans sobre'ls genolls, i mira enlairar-se pausadament el fum de la llar i li sembla veure lluny, molt lluny, cavalcant sobre aquell núvol que's desfà, acompanyats per la claror de les guspires, que després s'apaguen, els tres Reis, que ja vénen, que ja s'apropen.

Al defora la mateixa pau que regnava a la nostra arribada, el mateix remoreig del riu, la mateixa claror esmortida dels estels, que apareixen com imaginaris llums penjats en el brancatge dels arbres, a través dels quals els veiem brillar.

Vençuts per la jornada que portem feta, i guanyats per la sòn, ens retirem a reposar. La claror d'un llum que passa, les petjades de l'hostaler, un soroll confós de veus, i després... res : l'home ha acabat per dormir, com la natura, i la quietut regna arreu.

Són les cinc. Uns crits de joia d'infant ens desperten i ens fan veure que no hi ha hagut somni en la nostra visió, que'ls Reis han passat deixant un rastre d'alegría, il·luminant per uns moments la cara d'aquelles flors de neu, tant fredes, tant senzilles.
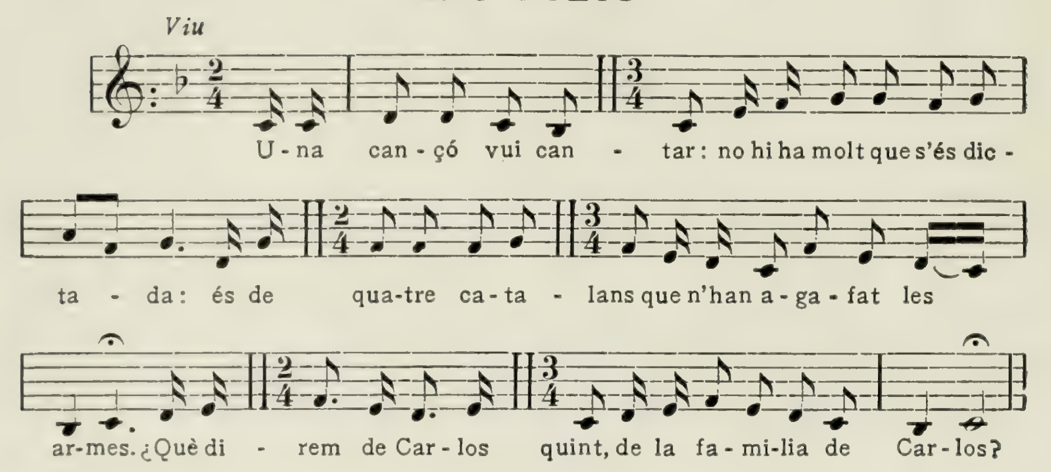
Els Reis han passat, i tot-hom dormía, ningú els ha esguardat!

Juli BARLOQUE

CANÇONER DEL CALIC

(Continuació)

ELS RILIS

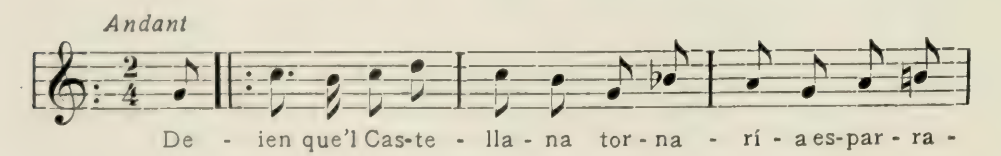
Una cançó vui cantar:
no hi ha molt que s'és dictada:
és de quatre catalans
que n'han agafat les armes.

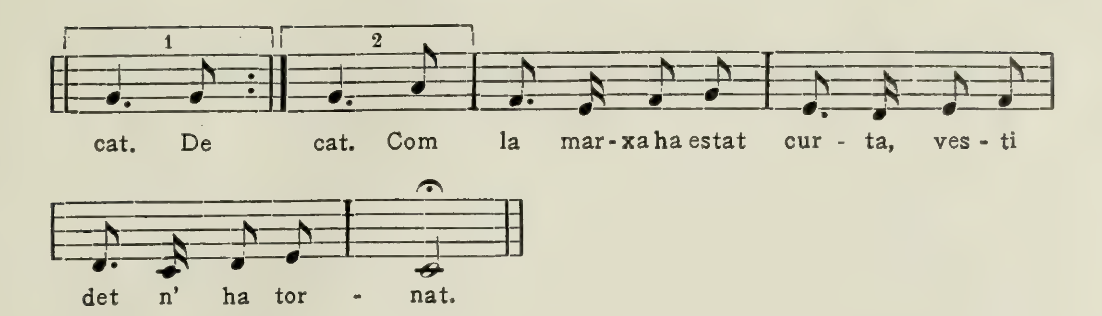
¿Què direm de Carlos quint,
de la familia de Carlos?

Irem montanyes amunt
cap a Sant Grau i els Angels.
Uns dies menjarem molt,
altres no menjarem gaire:
algun rosegó de pa
i alguna tirada d'aiga.
Irem per los camí-rals,
espiant la gent que passa:
no matarem a ningú
i espolsarem les butxaques.
La gent ja se'n cansaràn:
en daràn part an el batlle.
El batlle, com n'és forçat
per fer tot lo que li manen,
farà tocar sometent,
aquell repic de campanes.
Nosaltres, com som jovent,
farem bellugar les cames.

Foren els Rilis uns lladres cèlebres, per lo temuts, a la comarca de l'alt Llobregat. Ells mateixos se dictaren aquesta cançó, donant a gloria l'ésser lladres. Procedíen de Saldes. El llur pare, qui, segons el Calic, els havía mal-criats de petits, era conegut per *el Tòrric*, i havía estat de moliner en els molins del Casó i del Coleri de Bagà.

CONTRABANDISTES DE CASTELLAR D'EN HUC

Deien que'l Castellana
tornaría esparracat:
com la marxa ha estat curta,
vestidet n'ha tornat.

No rondeu a la nit,
que'n sereu castigats:
mireu que la llei castiga
aquells que no fan bondat.

Diu que no's vol posâ al llibre
per anar a confessar:
com que la marxa ha estat curta,
bastant temps ne va sobrar.

N'eren contrabandistes
del poble de Castellar,
i el més gros contrabandista
encara s'hi va quedar.

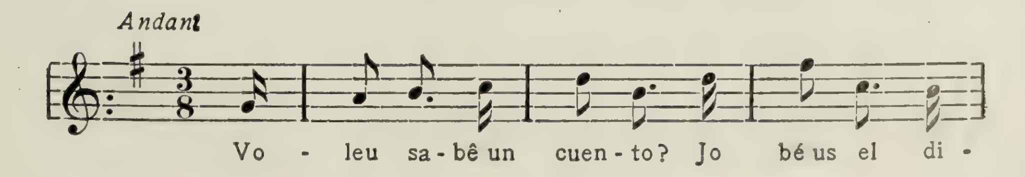
Un jove com un *grande*
a tots els va descobrî
que era fill del secretari,
que estava present allí.

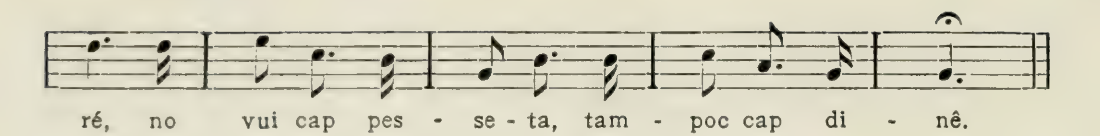
Hi ha una classe de gent
que són pitjor que animals,
que per a fer perdre els altres
paren dèu mil paranys.

Desgraciat és l'home
que no té empenyo i dinês,
que'l jutge el sentencía
tant si és com no és.

Fa uns trenta anys que'ls contrabandistes de Castellar d'en Huc van ésser presos pels carrabiners dintre'l poble mateix, essent-los trobats molts i valuosos paquets, gracies a les delacions del fill del secretari, com diu la cançó. Era aquest un foraster castellà, imposat pel caciquisme. Com que la majoría dels castellaresos són contrabandistes, van alçar sometent, vencent als carrabiners i apoderant-se de llur presa. Anaren després al poble més de trenta carrabiners, que portaren a la presó de Girona als capitosts dels contrabadistes, i a l'Ajuntament perquè havia permès que s'alcés el sometent. Estant a la presó, un près de Bellcaire va dictar-los una cançó, de la qual el Calic sols sabía el troç transcrit.

LA SARGANTANA DE DUES CUES

Voleu sabê un cuento?
Jo bé us el diré,
no vui cap pesseta,
tampoc cap dinê:
lo que'm convindría
un got d'aigardent,
i després el cuento
ja el 'nirem dient.
Busqueu sargantanes
per los pedreguers:
si fan dues cues,
valen molts diners.
A Gòsol les compren
i en donen bon preu:
busqueu sargantanes,
minyons, si en trobeu.
D'una sargantana,
una ocasió,
n'han dat dotze duros:
val més que un moltó.
Ara se'ls ha morta:
ai! quin desconsol!
pr'una sargantana
hauràn de dur dol!

Aquesta gent n'eren
un poc enlletrats,
i ara se'ls en riuen,
que'ls han enganyats.
El qui és més de plànyer
el pobre Jaumet:
ell no sab cap lletra
i es creu aquest fet.
El Jaumet rumía
per ser ganadê:
en comprarem matxos
i moltons també.
Seguirem la terra,
Andorra i Pallâs,
i a totes les fires
ficarem el nas.
Gòsol és un poble
que no hi ha senyors,
i ara jo em penso
que n'hi tindrem dos.
Duràn geca llarga
i barret rodó,
i a l'encontrar-los
els direm senyô.

Hi ha molta superstició que, qui troba una sargantana de dues cues, amb ella es fa ric, perquè li xifra la sort.
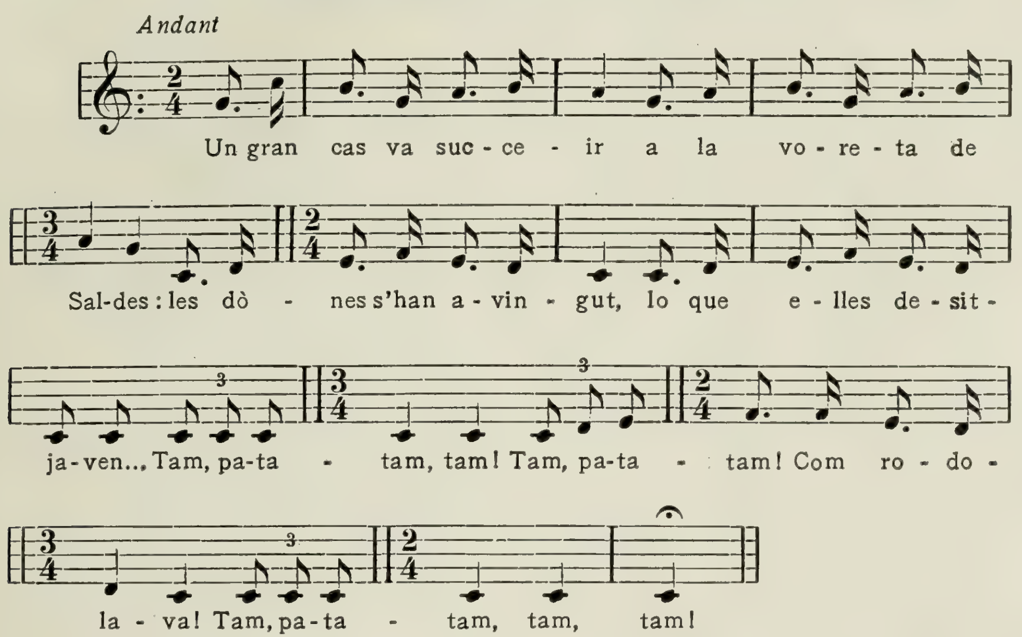
Aquest fenòmen, de tenir dues cues una sargantana, realment se dóna. El Calic n'havía vista una, quan era petit, a la soca d'un faig tou, a Malanyeu. Altres persones, que'm mereixen tot crèdit, m'han assegurat haver-ne vistes; però, com tots els fenòmens, és una cosa rara.

Segons la superstició popular, un cop agafada, ha d'ésser mesa sota un coci amb el sol ple de farina, en la qual, amb una de les cues, xifra el número que traurà la rifa. Però resulta sempre que abans d'acabar de xifrar se moren, o bé la xifra és indexifrable. Me contava un serrador, amb tota serietat, que la de Gòsol a que fa referencia la cançó ja havía escrita la xifra 7, i abans d'escriure les altres que havíen de compondre el número de la rifa es va morir. Quina llàstima!

La cançó, que'l Calic no sab sencera, fou dictada pel Zot de Gòsol. Hi fa riota dels que la compraren per dotze duros, dient-los que, de la

riquesa que la sargantana els reportaría, aniríen per fires i podríen comprar lo que voldríen. Fins els del poble hauríen de dir-los senyor!
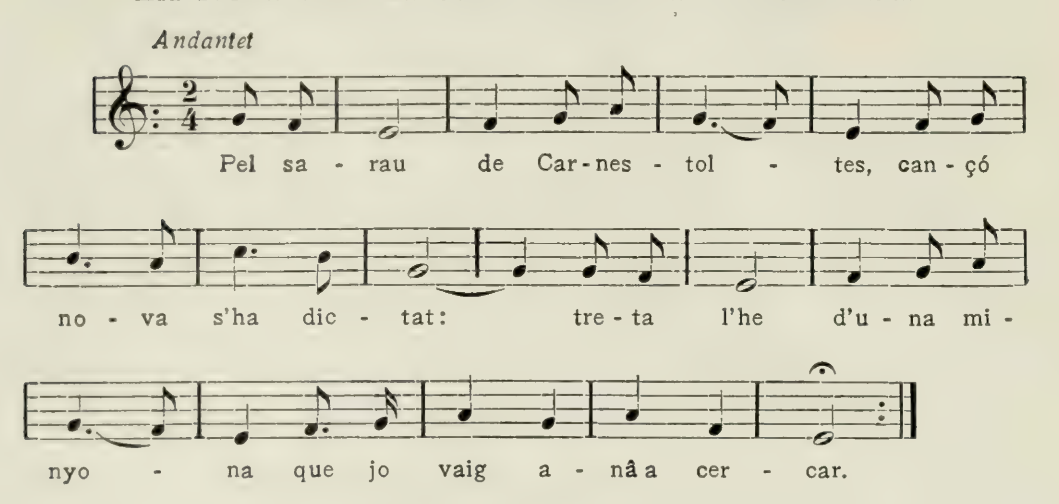

Un gran cas va succeir
a la voreta de Saldes:
les dònes s'han avingut,
lo que elles desitjaven...

Tam, patatam, tam!
Com rodolava!
Tam, patatam, tam!...

per a trucar al marit
quan els feia algún agravi.
Per cinc sous que s'ha jugat
deixuplines li han dades,
deixuplines d'un cordill:
mai que s'hagués vist el cànem!
A l'esponeta del llit
ja li fan desfer les calces:
la sogra lo té pel coll,
la muller les hi donava,
i a puntadetes de peu
a la cendrera el tiraren.
Lo pobre, quan ne va eixir,
era blanc com una cabra.
Ja l'agafen pels cabells;
carrê avall l'arrocegaven.
Quan eren a mig carrer
un gran crit ja n'aixecaven:
— Per a veure el meu marit,
dònes, eixiu en *ventana*,
que veureu lo jugador
les crudels penes que passa.—
Ja n'ha respost un vellet,
un vellet dins d'una entrada:
— Algún temps 'guesseu vingut,
algún temps i encara ara:
hauría près un boscall,
un boscall o bé una barra:
us haguera percudit,
l'esquena us 'guera trencada.
Algún temps havía vist
que los homes governaven,
i ara tot s'ha trasmudat,
que les dònes porten calces.—

LA NOIA DE LA CASA-DE-DALT DE GREIXA

Pel sarau de Carnestoltes
cançó nova s'ha dictat:
treta l'he d'una minyona,
que jo vaig anâ a cercar.

Adeusiau, xica Antonia:
de mi no te'n pots burlar:
encara que siga pobre,
encara tinc per pagar.

Amb ressò de tamborino
flaviol també sonà:
quan vaig esse a seva casa
a ballar la vaig fê anar.
Com el seu pare ho volía,
ell s'ho volía mirar,
que fessem ballar l'Antonia
un xic antes de marxar.
Quan vàrem ser cap al vespre:
— Antonia, haurem de marxar. —
Al baixar-ne de l'escala
sa mare la va avisar:
— Vés alerta, xica Antonia,
fer reconades * per lla. —
— Ai! no tingueu por, vós, mare,
que ni gent d'això no hi ha.—
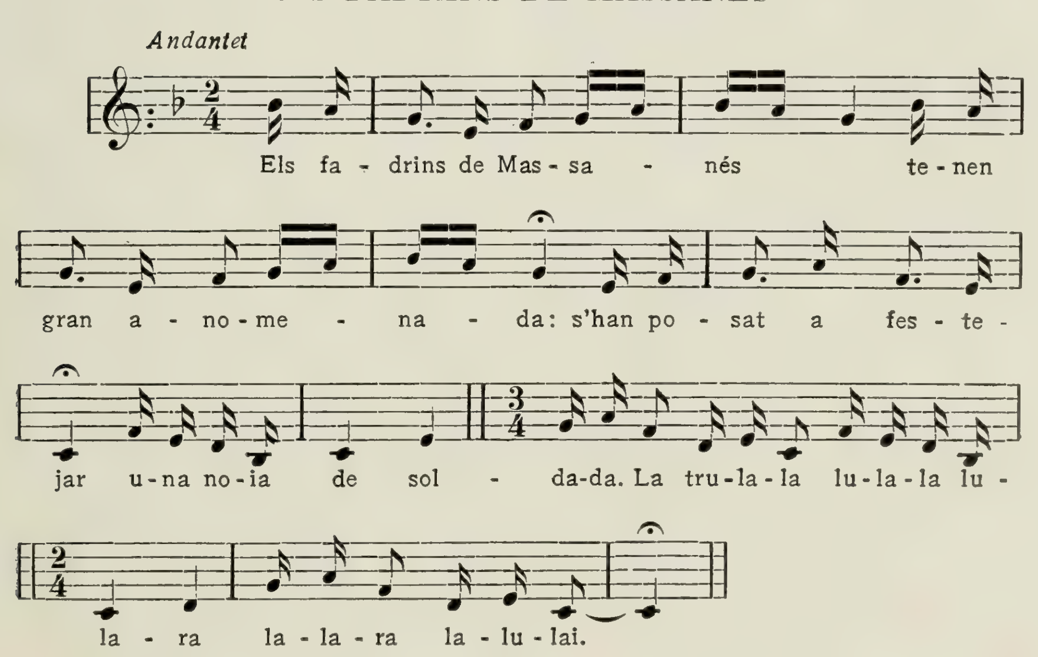
Quan ne vàrem sê a la plaça
a ballar la vaig fê anâ.
Al primer ball que ballàrem
ja xanxes me va tirar;
al segón ball que ballàrem
al ball me va deixâ estar.
— Això deu ser per la paga
d'haver-te anat a cercar!—
Vosaltres, fadrins de Greixa,
jo bé us en vui avisar:
l'Antonia Casadedalta,
quan l'anireu a cercar,
n'hi heu d'anar tres o quatre
dels més granadets que hi ha,
que amb els cabrerots de Greixa
no s'hi vol embolicar.
Antonia Casadedalta,
tu bé ens vols ben composar
però encara vindrà un dia
que an-e tu et farem plorar.
Antonia Casadedalta,
tu prou dius que no som re;
pro calla, tu, Xica-Antonia:
cançó nova et dictaré.
Carnestoltes són passades:
de què més podrem parlar?...

* El mateix Calic explica aquest terme : significa anar joves i noies per llocs ocults, *solus cum sola*.

Oi! de les festes de Pasqua,
que bé ens hem de revenjar.
  Per Pasqua ja fan ballades:
per una no hi va faltar:
al primer ball que ballàrem
al ball la vaig deixâ estar.
Ella em va donar mirada:
ja no'm va veure per lla:
ella va baixar l'escala
amb el mocadô a la mà.
Se'n va cap a seva casa:
a la mare ho va explicar.
— Ai! què t'han fet, Xica-Antonia?
Antonia : què t'han fet, ja?—
— Què'n faría d'explicar-ho?
Res no hi podeu apriar,
pro amb els cabrerots de Greixa,
mare, no s'hi pot tractar. —
La cançó ja n'és dictada,
pro no sé si et só agraviat,
però perdó ja et demano
de ma propria voluntat.
La cançó qui l'ha dictada
no se'n vol anomenar,
pro és un pastoret de gorda
que a câl Josepó s'està.
La cançó qui l'ha dictada
prou us diré d'on és fill:
— N'ha nascut a Rigoréixer:
li diuen el Sanagrills.

Aquesta cançó fou dictada, fa uns cent anys, per Andreu Casals, alies *Andreu de Cerconeda*, per habitar aquest mas de Brocà. Féu de pastor tota sa vida, i era analfabet. Era oncle del Calic.

ELS FADRINS DE MASSANÉS

Els fadrins de Massanés
tenen gran anomenada:
s'han posat a festejar
una noia de soldada.
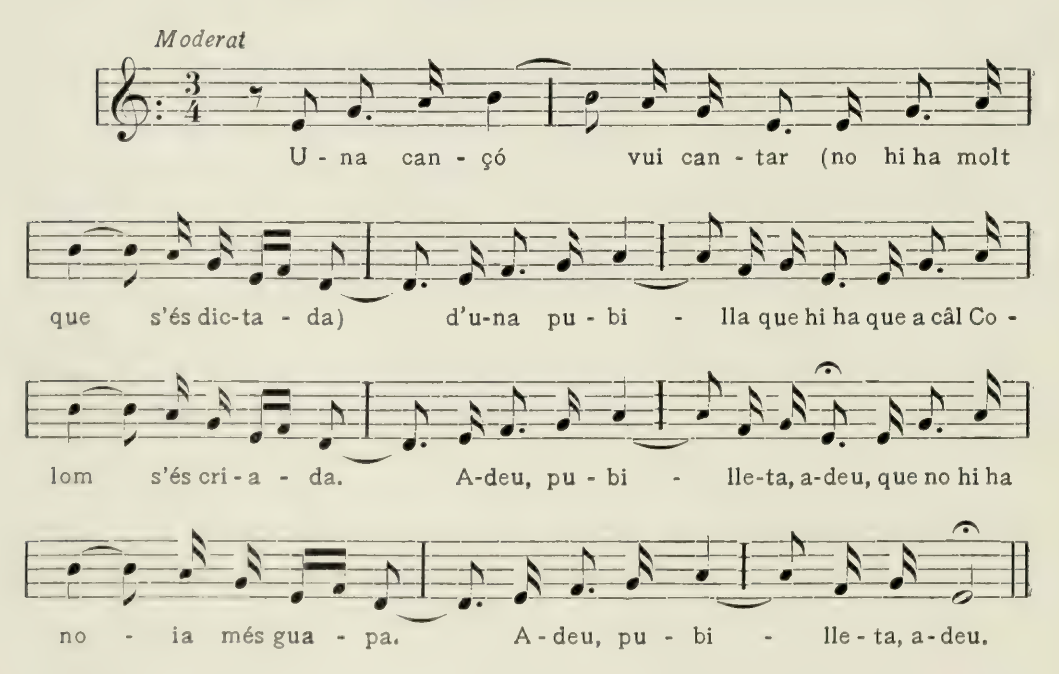
La, trulala, lulala, lulara,
la, trulara, lulai.

Si voleu sabê on s'està...

a câl Masové per criada;
si voleu sabê el seu nom...
Roseta s'anomenava.
El seu oncle masover
cada dia l'exhortava:
— Si te'n parlen, de casar,
diga'ls que no és hora encara.—
Amb eix entremig de temps
se li ha morta una germana:
se n'és anada a Tuixent
per governar una casa.
L'Estevelló ho ha sabut:
de prompte se n'hi anava.
Ja l'en troba baix al sol,
soleta, que's pentinava;
ja li dóna el Déu-vos-guard
an ella i als de sa casa:
— D'allò que havíem parlat...
ara vinc per a casar-me.
No t'ho diré amb xifres, no,
que ja t'ho dic a la cara.
— 'Tevelló, si et vols casar
te n'hauràs de cercâ una altra.—
— Ara ¿què dirà la gent,
que me n'has donat carbaça?...
Però a mi això no'm fa res:
si no és una serà una altra.—

Segons el mateix Calic, és més llarga aquesta cançó; però ell no'n sabía més.

LA PUBILLA DE CAL COLOM DE GÒSOL

Una cançó vui cantar
(no hi ha molt que s'és dictada)
d'una pubilla que hi ha
que a câl Colom s'és criada.

Adeu, pubilleta, adeu,
que no hi ha noia més guapa.

Gran ditxa poden tenir,
lo seu pare i la sua mare,
d'haver-ne pogut criar
planta tant agraciada.
Ella té gracia al parlar
i al caminar té bon aire,
i allí als fadrins, quan hi van,

a tots fa gran arribada;
mes ara diu que no hi van
perquè ella no hi estava:
se n'és anada a filar
allí an-e la part obaga:
s'hi és guanyat un vestit
a la moda de l'usança.
El gipó n'és de vellut,
les faldilles de burata,
les mitgetes són d'estam,
el davantal de percala.
Ella diu que ho balla tot,
xotis i parsoliana,
menos amb el Marrinxó,
que an ella no li agrada.

Incompleta. Es dictada pel Zot.

LES NINES DE MALANYEU
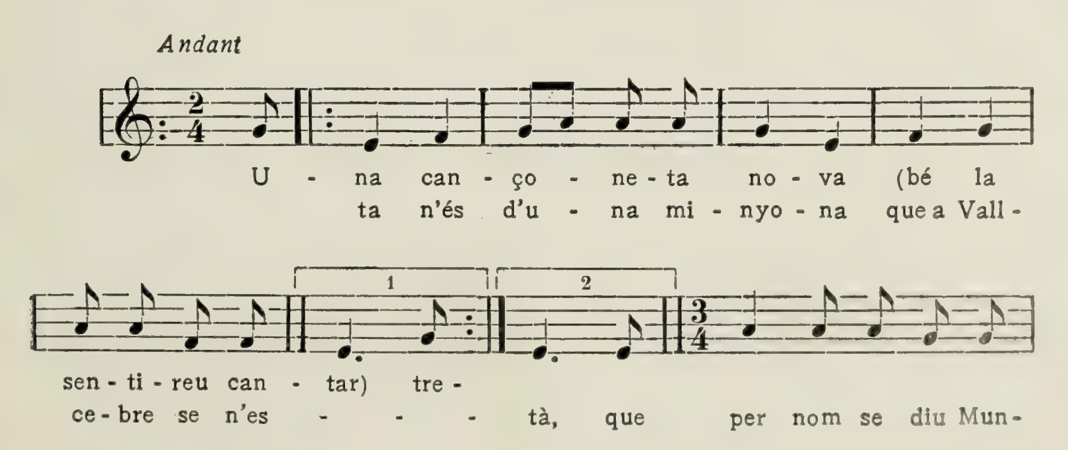
Una cançó vui cantar
(no hi ha molt que s'és dictada)
de tres ninetes que hi ha
que a Malanyeu són criades.

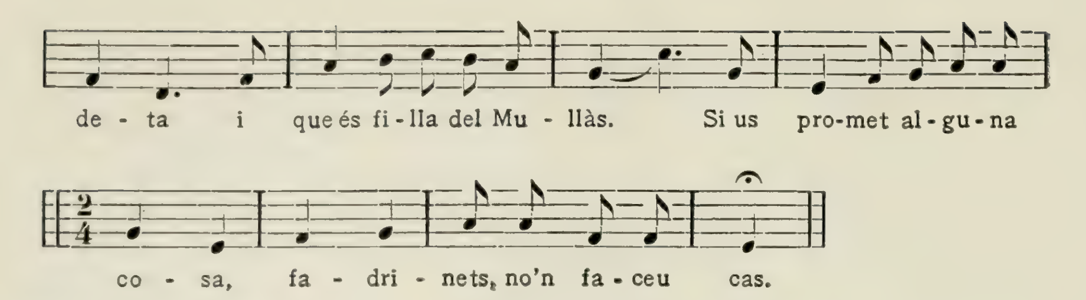
Adeu, Tereseta, adeu:
tu te'n portaràs la palma.

De tres ninetes que hi ha
les dues ja són germanes:
n'hi ha una de Bellver,
i dues de Sargantana.
Elles burlen els fadrins:
dels fadrins seràn burlades.
Amb noms els han motejat:
pel mateix seràn tornades.
Lo un Barretina-tort,
l'altre Pigat-de-la-cara,
i l'altre lo Geperut,
i lo Trabinella l'altre,
i l'altre el Calça-tibat,
i Mals-colors-a-la-cara.

Fou dictada aquesta cançó, de la qual sols aquest troç sabía, fa una cinquantena d'anys. La seva tonada es igual a la de l'anterior.

EL MULLÀS DE VALLCEBRE

Una cançoneta nova
(bé la sentireu cantâ)
treta n'és d'una minyona
que a Vallcebre se n'està,
que per nom se'n diu Mundeta
i que és filla del Mullàs.
Si us promet alguna cosa,
fadrinets, no'n faceu cas.
Tu, Dents, que ara la festeges:
no sé si t'escaparàs:
si t'agrada la carbaça
ja estic cert que'n menjaràs.
Com ella no n'és escassa,
ni li reca la llavor,
quan està ja amonestada
té modos de dir que no.
Aquesta galàn minyona
ajudeu-me-la a mirar:
n'és una noia molt guapa:
no se li pot ignorar.
Encara que n'és d'aquelles
del cossarrillo grossê,
la mica de gep que porta
li n'està d'allò més bé.

El dot d'aquesta minyona
jo prou vos diré quin és:
té cinc dits a cada mà,
pro no sé si valen re;
en sab de cosî i fer mitja,
jo sols ho he sentit a dir,
i en sab fê algunes camises
pels que volen presumir.
Les noies d'avui dia,
com és cosa que ja es veu,
no teniu a la memoria
les coses com les dieu:
quatre amb un, quatre amb un altre,
no mireu lo que pot ser,
i a moltes el temps us passa
i us quedeu en el planter.
Els fadrinets de Vallcebre,
de Saldes i Massanés
deuríen, si tu els miraves,
donar-te'n un bon revés,
perquè tu mateixa els deies,
com tantes ne dius de frau,
que a cap fadrí de montanya
no'l colliríes del fang.

Fa uns trenta o quaranta anys que fou dictada pel Manset de Fígols.

LES NOIES DE GISCLARENY

Cançó nova s'és dictada
del poble de Gisclareny:
si n'hi ha quatre o cinc noies
que'n són faltades de seny.
Jo voldría nomenar-les,
però quasi me sab greu;

més el dever m'hi obliga
per lo que ara sentireu:
Allí al raval de Vilella,
allà assota Sant Miquel,
allà n'hi ha tres o quatre
que's pensen arribâ al cel.

Si la una diu a l'altra:
— Naltres som del punt més alt.—
Semblen unes barjoleres
quan ixen de l'hospital.
Margarida del Minguetó,
tens un nom molt aixerit,
la cara tens arrugada
i el color molt perbullit.
Sembles una petxigana
quan corre per un planell.
No crec que mai pugues dir-ne:
— El meu xicot és aquell. —
Antonia de la Noguera,
bé te n'hauré d'avisar:
no parles que no agravíis
amb el teu enraonar.
Cara bruta i batxillera,
la roba com un fregó,
per fer-la nèta hi caldría
una arroba de sabó.
Ara en trobarem una altra,
que és la de câl Toni-Jan:
mereix bé una cantada,
si pot ser, al seu davant.
Ella es pensa ser molt alta
i és la més xica del món:
ni menos ningú en daría
un picotí de segón.
Treseta de câl Vaqué,
bé us-e la podeu mirâ
quan ella va cap a missa
a Gisclareny o a Bagà.
Sembla la mal ensacada:
la mitja porta al garró:
qualsevol que se la miri
vos en pot donar raó.
Margarida del Ponet,
que m'havía descuidat:
te'n poso per capitana
per dir-te'n la veritat:
com tens la cara folrada,
no t'adonaràs de res,
pro als fadrins de Gisclareny,
creu-me, no'ls murmuris més.
La teva mare prou busca
per veure si et pot casâ;
però, com ets tan glan cosa,
jamai ho alcançarà.
Ni els seus modos no hi abasten
per tornar-ho a començâ,
que les carbaces que portes
valen més que tot Bagà.
Teniu la llenga molt llarga:
pica més que un escorçó:
tots els joves d'aquest poble
vos en podràn dar raó.
Ja no hi ha cap jove al poble
ni cap jove ni casat
que no'l 'gueu passat per llengua,
per dî'us-en la veritat.
Fadrinets de Gisclareny
comenceu's de preparâ
per cantar les camalleres,
que la Pasqua ja vindrà.
Estes quatre o cinc mocetes
les fareu ben divertî:
totes pixaràn de rabia
al vespre i al dematí.
(*Parla el poeta*): Déu vos dó salut i vida
per poguê'ls-e-la cantar,
lo que jo desitjaría
per poguer-ne treballar.
Tot això és una alegría
i una divertició:
mentres que elles se n'esmenin,
per tots ens serà millô.

Fa uns trenta anys, o més, que fou dictada per un de Berga, cobrant un duro pel treball. La causa fou que les referides noies tiraren un jove (l'hereu Estevenó) a la bassa que hi ha sota Sant Miquel de Turbians. En venjança els féu dictar aquesta cançó, i, malgrat ella, cap va quedar-ne per maridar. Algunes encara són vives.

J. SERRA I VILARÓ, pvre.

(*Continuarà.*)

CRÒNICA DEL CENTRE

JANER DE 1913

CONFERENCIES I SESSIONS

Dia 3. D. Fèlix Duràn va continuar la seva conferencia ressenya d'una *Excursió a Cervera, Bellpuig, Vallbona de les Monges i Lleida,* fixant-se principalment en l'aspecte monumental de les susdites poblacions.

Dia 10. D. Eduard Vidal ressenyà *Una excursió per la comarca d'Olot,* descrivint els itineraris i poblacions de Sant Joan de les Fonts, Castellfollit. Santa Pau i Ridaura, a més dels voltants de la capital, i l'itinerari vers Vallfogona i Ripoll.

Dia 17. D. Josep Domenech i Mansana.—*Ressenya d'una excursió a la Renclusa* (Montanyes Maleïdes) passant per Binefar, Graus i vall de Benasque i engorjats de Run.

Dies 24 *i* 31. Mn. Jaume Oliveras. — Ressenyes d'unes *Ascensions des de la vall de Bohí al pic d'Aneto, i des de Bagnères de Luchon a la Maladeta.* Totes aquestes conferencies han sigut acompanyades amb la projecció de nombrosos clixés fotogràfics.

SECCIÓ D'ARQUEOLOGÍA I HISTORIA

Dia 8 *janer.* Conversa XXXVII d'Arqueología romana, a càrrec de don Pelegrí Casades i Gramatxes. — Obres hidràuliques d'utilitat pública. — Conducció de les aigües de mina : medició i distribució. — Les piscines i cisternes. — Els *emissaris.* — Les clavegueres. — Els ports.

Dia 15. Conversa XXXVIII. — Les vies de comunicació. — Carreteres (*viæ*). — Els miliaris. — La via Appia. — Les vies principals de les Hispanies. — Ponts. — Importancia d'aqueixes construccions.

Dia 22. Conversa XXXIX. — De l'arquitectura privada. — La casa. — Resum històric de l'habitació particular a Roma. — Distribució de sos principals elements. — Influencies gregues. — El luxe a les cases riques (*domus*) — Descripció de la casa palau de Mamurra.

Dia 29. Conversa XL. — Descripció de la domus de Mamurra. — La casa dels Vetti a Pompeia, i altres. — L'*insula* o casa de lloguer. — Descripció de la casa pobre.

SECCIÓ DE FOLK-LORE

Dia 4. D. Rosend Serra Pagès, president d'aquesta Secció, va donar la conferencia desenrotllant el tema *La Festivitat dels Reis,* la qual va ésser seguida amb força interès per la concorrencia allí aplegada.

La propria Secció va fer, el dia 6 d'aquest mes, una visita a l'Escola Nacional de nenes dirigida per la folk-lorista D.ª María Baldó, on se celebrà una festa popular, ben agradosa i atractívola.

EXCURSIONS I VISITES

A MONTBLANCH, SANTA COLOMA DE QUERALT I IGUALADA. — Durant els dies 4, 5 i 6 d'aquest mes de janer, i organitzada per la Secció de Fotografía, va realitzar-se aquesta interessant excursió vers la conca de Barberà i la Segarra, visitant-se i traient-se nombroses vistes fotogràfiques dels principals monuments de les poblacions esmentades i de les de la Guardia, Sarreal, Rocafort i Tous, compreses en aquell itinerari i les quals foren igualment visitades amb tot deteniment.

A SANT ISCLE DE LES FEIXES I CERDANYOLA. — Organitzada per la propria Secció de Fotografía, i amb assistencia de nombrosos senyors socis, va efectuar-se, el dia 19, una excursió vers la veïna serra de Vista Rica, coll del Pas del Vent i Sant Iscle de les Feixes, per retornar per Cerdanyola després d'obtenir bon nombre de clixés fotogràfics d'aquests pintorescos voltants.

A SANT MARTÍ SARROCA, TORRELLES I SANTA MARÍA DE FOIX. — El dia 16, i organitzada per la mateixa Secció de Fotografía, va celebrar-se aquesta notable excursió, dirigint-se bon nombre de companys, en el primer tren, cap a Vilafranca del Penedès, des d'on, en carruatges, se traslladaren al poble i antiga parroquial de Sant Martí Sarroca, el qual monument visitaren curosament junt amb els senyors rector i vicari d'aquella esglesia i de l'entusiasta D. Antoni Guasch, soci delegat del nostre CENTRE. Des d'allí es dirigiren a Torrelles, i en havent dinat pujaren dalt l'encinglada i antiga parroquia de Santa María de Foix, des de la qual retornaren per Torrelles i Vilafranca a la nostra capital.

AL TURÓ I CASTELL D'ARAMPRUNYÁ. — Sots l'iniciativa i organització de la Secció de Geología i Geografía física, va efectuar-se aquesta excursió el dia 12 per visitar els terrenys primaris i secundaris de Brugués i Aramprunyà, que ofereixen pintoresques característiques.

NOVA

El dia 12 d'aquest mes de janer va tenir lloc, en el gran saló del Palau de Belles Arts de la nostra capital, un festival infantil a benefici de l'obra dels Refugis de Montanya del nostre CENTRE EXCURSIONISTA i de l'obra no menys meritoria de la fundació d'un Parc Infantil. La festa, que fou en extrem agradosa, va veure's força concorreguda.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE JANER

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA EN 24 HORES	MÍNIMA EN 24 HORES	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA			8 MATÍ	8 TARDA
3°.16	3°.90	14°(dies 24, 25, 29)	—2°.5 (dia 13)	768'50 mm.	768'15 mm.

ESTAT DEL CEL		8 m.	8 t.		
	Dies serens	9	14	Dies de pluja	4
	» nuvolosos	10	5	» de neu	1
	» coberts	12	12	» de glaçada	15
				» de gebra	1
				» de boira	9

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
75'96	76'41	CIRRUS	CIRRUS	5'61	4'48

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 27'8 mm.
» DE NEU » : 0'04 mts.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
S	NNE	85'248 kms.

J. S. S.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona.— Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya. 24. — Telèfon 115

ANY XXIII — BARCELONA, MARÇ DE 1913 — NÚM. 218

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

EL CASTELL DE CENTELLES*

ESTUDI GRÁFIC I NOTA DESCRIPTIVA

VISTA GENERAL DEL CASTELL

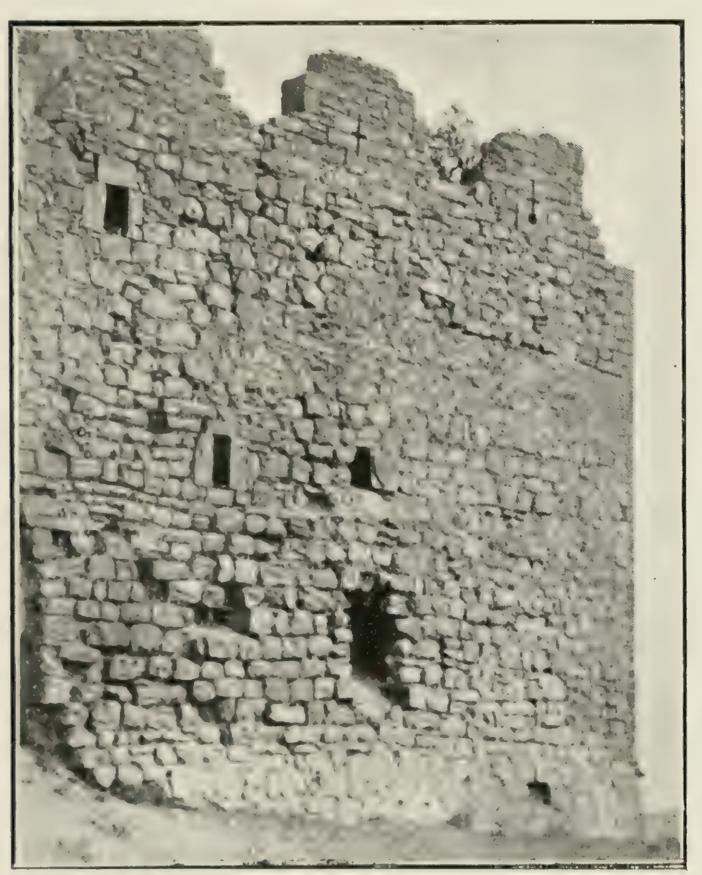
El *Castell de Centelles*, nomenat també *de Sant Martí*, en el partit judicial de Vic, terme municipal de Sant Martí de Centelles, se troba al cim d'un turó que s'aixeca 200 metres sobre la carretera que'l volta (carretera de Centelles a Sant Feliu de Codines), a 339 sobre'l nivell de l'estació de Centelles (en el ferro-carril de Barcelona a Sant Joan de les Abadesses) i a 845 sobre'l de la mar. Des d'ell se domina un extens panorama, limitat per la part de Pireneus compresa entre'l Puigmal i el Canigó, i pel Montseny; destacant-se la ciutat de Vic en mig sa formosa plana.

D'aquest castell, que dista de l'estació de Centelles uns cinc quarts d'hora, poc ens en diuen els documents. Quelcom ens en proporciona la tradició; però quin valor podem donar-li? Dit castell, sens dubte, ha pertangut sempre als mateixos senyors, els comtes

* Treball premiat en el Concurs d'Arquitectura.

de Centelles, que esteníen llur jurisdicció als pobles de Balenyà, Berti, Sant Martí de Centelles i Valldeneu; familia nobiliaria cèlebre en tot temps de l'historia de Catalunya i famosa per ses rivalitats amb els Cruilles; títol que posseeix avui D. Manel de Llanza i Pignatelli d'Aragó, duc de Solferino, comte de Centelles, baró de Casetes, etc.

Segons la tradició, aquest castell era dels alarbs. Devía ésser, en tot cas, una construcció anterior en el mateix lloc, puix l'actual, en sa part més antiga, és obra posterior al segle X, època en que'ls alarbs ja no podíen estendre les llurs correríes, ni menys llur dominació, per aquests indrets. Fou assetjat per Ludovic Pius, qui se n'apoderà valent-se d'una estratagema, de la qual sembla deduir-se el seu nom. (Salarich: *Guía cicerone de Barcelona a Vich*, 1877.)

Cliché del Dr. Salvany

Muralla i marlets

El castell fou abandonat, a principis del segle XVIII, pels seus senyorials moradors, els quals traslladaren llur estada a la casa-palau que avui els serveix per estiuejar, a l'interior de la vila de Centelles; casa començada en el segle XVII, no acabada encara en son interior, i en el frontis de la qual se destaca l'escut dels nobles proprietaris.

Les ruïnes del castell de Centelles foren visitades, entre molts altres, en 1878, per l'actual president del Centre Excursionista de Catalunya, D. César August Torras, qui ens en ha deixat ses impressions en les *Memories de l'Associació Catalanista d'Excursions científiques* (volum II), i en 1882 pels Srs. Geniclara i Rusiñol, que

Capella
Entrada
PLANTA del CASTELL de
CENTELLES:

ho feren en el butlletí *L'Excursionista.* L'última visita va tenir lloc en 1911. En aquest transcurs, ¡quantes meravelles n'han desaparegut a conseqüencia de la barbaria del temps i dels homes! ¿Què s'han fet, els mosaics blaus de la capella? Què, la casa dels guardians? ¿Què, les portes de fusta i ferro de la casa dita del masover? Què, de la casa nomenada del moro? No ho sabem. El retaule gòtic i l'imatge de la Mare de Déu els trobareu, arrimat i polsós el primer, vestida la

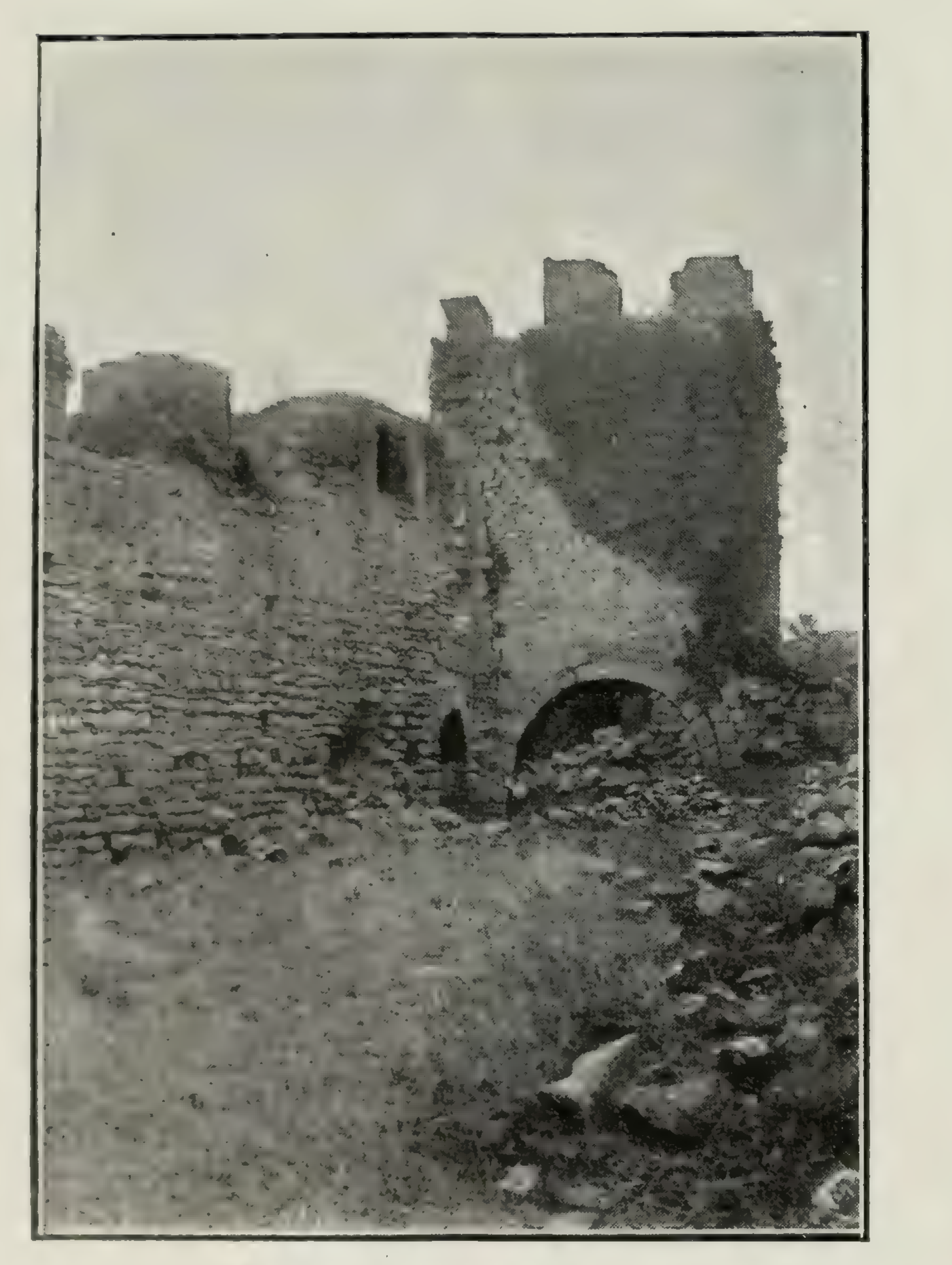

Tall transversal del castell

segona, a la parroquial esglesia del veí poble de Sant Martí de Centelles; les lloses dels sepulcres, en el Museu Episcopal de Vic; però enlloc les portes de ferro i l'espadanya.

Què és lo que queda del castell? Després de penosa costa, passant pel sot del castell o per Codinamala, se troba un vell pont que era en altres temps l'únic pas que conduía a la serra de Berti. A pocs metres se troba la romànica i baixa porta orlada amb l'escut dels lleons i els rombes, defensada per una circular i enderrocada torre. Dins del castell, i en el centre, se veu una alta roca, al cim de la qual hi ha restes d'un reducte i de la torre de l'homenatge. A la dreta, i davant del setè marlet, hi ha la capella romànica de la Mare de Déu. Es baixa de sostre, i els seus murs són de sis pams i mig de gruix. Conté lloc per a dos altars a l'esquerra i per a un a la dreta, de cinc pams i mig de fons; el darrer amb una finestra. L'entrada a la capella és al costat dret. La porta és baixa i de mig punt; l'absis rectangular, amb una finestra al costat de l'epístola.

Al costat de ponent se veuen restes de diverses cambres. A la banda de mig-dia hi ha la casa del moro, la qual no té sortida per aquella

Porta i torre al nord

Entrada al castell

part, a pesar de mancar-li dues parets, puix la voreja el precipici. La porta de dita casa que mira a llevant és estreta i baixa, observant-se en el frontis diverses aspitlleres en forma de creu : una en el pis baix, i tres en el següent. Les dues parets de la casa del moro arrenquen de la penya central, de manera que pel costat nord aquesta li serveix de paret. A l'interior se veuen restes de l'escala de caragol que devía servir per pujar sobre la penya o montícol, últim lloc de defensa del castell.

INTERIOR DE LA CAPELLA

En els costats del SE. i de llevant se conserven escasses restes de fortificació. A l'esquerra de l'entrada hi ha encara les parets de la casa que serví de primer per al masover i després per a l'ermità del castell. Les finestres d'aquestes construccions, que són moltes, estàn allindarades amb grans pedres, presentant, algunes, ornaments gòtics. L'escut dels Centelles se troba a la porta d'entrada i en algún altre lloc. Les muralles del castell són de sis pams de gruix, coronades de marlets de sis pams i mig d'ample, deixant entre ells un espai aproximat de cinc pams i mig; més baixes les del nord que les del NO., i presentant totes una aspitllera al mig. Pel costat NO. s'hi veu una finestra oberta en la muralla. Segons el Sr. Torras, a la part de fòra del precipici hi havía les presons del castell, a les quals s'arribava des de dalt; no havent-hi necessitat de paret a causa de l'important precipici existent.

Les muralles son construides amb petits carreus de pedra picada, presentant-se en conjunt l'aparell amb una perfecció de treball notable. Hi ha grans panys de paret amb llargs junts horitzontals. La porta d'entrada al castell és de punt rodó, adovellada amb llargues pedres. També presenten hermoses dovelles, acurada-

ment picades, les portes de la capella i la de les cambres del cantó nord.

Diverses finestres, a més de tenir el llindar de pedra treba-

Construccions al cantó de ponent

llada, presenten els brancals formats amb grossos carreus molt ben escairats i l'antpit amb motllures.

És un dels castells de Catalunya que més sofrí la superbia de Felip V. D'aquella ferma fortalesa, sols ruïnes que impressionen i condolen avui resten, que encara ens parlen de sa imponent grandesa. *

J. DOMÈNECH MANSANA

---

* Nota redactada amb la col·laboració de D. Fèlix Duràn.

REFUGIS DE MONTANYA EN LA NOSTRA TERRA

UN CRITERI SÓBRES LA LLUR CONSTRUCCIÓ *

No's pot negar l'importancia que revesteix aquesta qüestió per a l'excursionisme montanyenc, i especialment quan se tracta de les grans excursions o campanyes portades a cap a la regió de les altes montanyes, on la naturalesa té posat son interdicte a la vida humana, dificultant-la i fins fent-la impossible per la falta de recursos i per l'allunyament dels centres de població.

Es en aquest cas que les societats excursionistes han de fer sentir llur acció iniciadora amb l'erecció dels nomenats genèricament *refugis de montanya.*

Mes demostrada fàcilment la necessitat d'aquests, i el constituir una xarxa dels mateixos una de les tasques preferents de les societats esmentades, ja no és tant fàcil formular un criteri tancat sóbres com han d'ésser aquests refugis, puix la qüestió es presenta molt complexa en sí, ja que en ella intervenen i sense descendir a detalls, múltiples factors que fan variar en cada cas la resolució de l'assumpte, ensems que la forma d'intervenció per part de les societats promotores.

Així, doncs, si es pregunta com ha d'ésser un refugi de montanya, a la veritat, crec jo molt arriscat el contestar categòricament a tal pregunta, formulada en aquests termes; car suposo que no s'entendrà com a solució d'ella la relació vaga de les tals o quals condicions que han de reunir les dites construccions per satisfer l'objecte a que se les destina.

Mes, encara que concedim un simplista valor an aquesta contesta, ara prejunto jo : ¿pot deixar aquesta, per sí sola, resolta la qüestió en totes les seves fases? Segurament que no, i d'aquí que's presenti la necessitat de tractar-la baix tots els aspectes; tenint, naturalment, sempre present el fi únic que han d'omplir les construccions nomenades *refugis de montanya,* i amb l'objecte de prevenir, a les entitats creadores, de possibles fracassos.

Fetes aquestes consideracions generals, que poden servir com a justificants del fi amb que ha sigut escrit el present treball, pas-

* Comunicació llegida pel seu autor en el Primer Congrés Excursionista Català, celebrat a Lleida el 24 de juny del 1911.

sem a posar de manifest els variats aspectes de la qüestió que'ns ocupa.

Sens dubte que podrà classificar-se com a refugi de montanya, i fins, si es vol, omplirà l'objecte per al qual fou creat, una senzilla cova o bauma, ja natural, ja artificialment oberta a la penya.

En aquest tipus de refugi podem incloure la cova feta buidar, l'any 1883, per l'insigne comte Russell, en el vessant septentrional de la bretxa de Roland (massiç del Mont-Perdut, en els Alts Pireneus), a 2,800 metres sobre'l nivell de la mar i d'uns 18 metres cúbics de capacitat. Així també les grutes nomenades de Bellevue, situades a la montanya del Vignemale (una de les quals amida 3'10 metres de llargaria per 2'55 metres d'ample i poc més de 2 metres d'alçaria), manades fer per l'esmentat comte i a costa de grans penalitats, poden afegir-s'hi com a semblants.

Aquesta classe d'habitacions, de la mena de les troglodites, poden constituir un suficient refugi. En elles, que són indestructibles, se trobarà un complet aixopluc; i, si estàn degudament orientades, se gaudirà en llur interior d'una temperatura agradosa, per raó de la poca conductibilitat de la roca, i servaràn durant la nit part de l'escalfor amagatzemada durant el jorn.

Com diu el gran viatger l'esmentat Russell, han d'ésser aquests refugis la veritable mansió del montanyenc : allí, en el cor invulnerable i tebi de la montanya, se trobarà guardat de les inclemencies de l'atmósfera, i podrà restablir les seves forces agotades. ¿Qui sab si els nostres avant-passats tingueren plena raó en l'establiment de llurs morades?

Un pas més enllà en l'art constructiu, i ens portarà a considerar els recintes, generalment de poca superficia, tancats per parets de pedra seca i arredossats a un penyal que'ls servirà de mur i fins de sostre. En ells hi haurà llurs porta, finestra, xameneia, i tal vegada també un pla inclinat per servir de llit. De tal classe poden esmentar-se el refugi manat construir pel comte Russell, l'any 1877, en el vessant meridional del Cilindre de Marboré (en l'esmentat massiç del Mont-Perdut), situat prop dels 3,000 metres d'altitut, i format per tres murs de 0'80 metres de gruix, que comprenen un espai de 25 metres quadrats tancat amb una porta de ferro. Es capaç per a 30 persones, i costà l'obra uns 1,100 francs.

Altres semblants són el nomenat *d'Arremoulit*, que's troba a la regió de la montanya del Balaitous (Alts Pireneus), construït, l'any

1886, per la secció del SO. del Club Alpí Francès; i la cabana coneguda per la Renclusa, situada en les nostres Montanyes Maleïdes (Maladeta), a una altitut de 2,225 metres.

Les construccions d'aquest tipus, malgrat llur enganyosa apariencia, presenten defectes molt greus, essent el pitjor l'humitat que hi sol regnar gaire-bé sempre, i que, ajudada de la baixa temperatura, es converteix en glaç permanent i de molt difícil treure. Això fou lo que va fer inhabitable la susdita cabana d'Arremoulit, i que, tenint en compte aquest defecte, comú a totes les cabanes arredossades a la penya, obligà la Comissió de Refugis del Club Alpí Francès, presidida per MM. Guyard i Nerot, i assessorada per Mr. Wallot, a recomanar a les seccions de dita societat que no's deixessin enganyar per una falsa economía, i que no emprenguessin cap construcció que no's trobés completament aïllada per tots costats. En aquest sentit està redactat l'article setè del segón capítol del Reglament sóbres les cabanes, fet i reformat pel Club Alpí Suïç en 1886.

Tenint, doncs, en compte aquesta pràctica recomanació, ens trobem al davant del tipus de refugi o cabana completament aïllada, construida de planta més o menys gran, amb ses parets de pedra seca i amb teulat. Tals són les cabanes que aixequen els nostres pastors a les regions Pirenenques, cobertes amb fusta i gleva.

Aquest és el model corrent de refugi i el generalment adoptat per totes les entitats excursionistes de l'estranger, arribant a comptarse'n més de 300 repartits per tot el territori suïç. Llur edificació resulta econòmica; i si el lloc ha sigut ben escollit, en un terreny enlairat i sec, se veuen lliures de l'humitat, contribuhint-hi l'airejament de llurs parets. La coberta de fusta ofereix material apropriat per a en cas de foc; lo qual, ajudat de la composició deslligada dels murs, fa que, en un accident d'aquests, se vegin fàcilment destruides.

Per remeiar aquest defecte i donar-los fàcilment un caràcter més permanent de solidesa i incombustibilitat, el Club Alpí Francès adoptà el model de cabana completament construida de mampostería, i coberta amb volta apuntada, amb el fi de suprimir tota encavallada de fusta. En aquest model podeu incloure-hi la cabana de la bretxa de Tucarroya (massiç del Mont-Perdut), construida en 1890 baix la direcció de Mr. Lourde-Rocheblave. Al mateix tipus pertanyen el nomenat *refugi Packe*, aixecat en el coll Rabiet, massiç del Pic-Long, en els Alts Pireneus, l'any 1895; el que's troba des de l'any 1896 en el Prat-Long, a la vall de Lys i prop de Luchon; i el de la Forqueta d'Ossoue (massiç de Vignemale), edificat en 1899.

Tots aquests refugis amiden pocs metres quadrats de superficia, tenen llur porta de ferro, i una petita aspitllera per a la ventilació; posseeixen a més la corresponent llar de foc amb xameneia, i la meitat del sol s'hi troba aixecat en pla inclinat, enrajolat o empedrat, i, mitjançant un jaç de palla o herba, serveix de llit de campanya. Ateses les reduides dimensions de tots ells, tenen sols planta baixa, excepció de l'esmentat d'Ossoue, que, essent de més grans dimensions, se construí amb un pis superior.

Aquest model de refugis, malgrat la seva traça poc airosa i gens elegant, l'experiencia l'ha fet molt pràctic; i, si bé llur cost de construcció resulta pujat, en raó de la classe de materials de que's componen, llur senzilla solidesa els fa ésser barats de conservació.

Tots aquests tipus de refugis de montanya esmentats fins aquí, són reduits asils que, per llur escassa capacitat, no poden contenir, apart de l'aixopluc, cap dels elements necessaris per a la vida, indispensables encara que sigui curta l'estada que s'hi faci. Per a l'excursionista avesat a la montanya, i per conseguent ben proveit de queviures, abrigalls, etc., i en plena possessió de certa *endurance*, com diuen els francesos, resultaràn aquests refugis d'inapreciable utilitat, atesa la situació enlairada en que's troben situats, en mig de les regions desolades i combatudes pels rigors de les inclemencies atmosfèriques; emperò an els viatgers que no reuneixin totes aquelles condicions ja no'ls prestaràn un servei tant evident, i fins els poden ésser d'efecte contraproduent; puix, atrets per la nomenada d'aquests refugis, hi acudiràn refiats i amb recursos insuficients, donant per resultat el que hi passin una estada ben molesta, i fins perillosa en cas de baixa temperatura, i posant-los en un estat gens favorable per emprendre noves i fatigoses caminades.

Els desaventatges que presenta l'esmentat genre de refugis se troben subsanats amb la construcció de les grans cabanes nomenades, a França, *chalets-gardés*. Són edificis complets, de més o menys capacitat, mes tots d'espaioses dimensions, alçats de mamposteria, i generalment compostos d'un pis superior i d'un sostre-mort, i coberts amb teulat de llosa. Llur interior se troba repartit en estances, destinades a menjador, cuina i qualques cambres, apart d'altres dependencies per al servei de l'edifici. D'aquest tipus de construccions solen fer-se'n a Suïça, de fusta amb basament de mamposteria, i que hi resulten econòmiques, per raó del baix preu del material empleiat; emperò tenen l'inconvenient de ésser menaçades greument en cas de foc.

Les construccions d'aquesta classe, per llur capacitat, ofereixen el caràcter de posades o fondes, i s'hi troba un hostaler, o *tenancier*, que proporciona an els estadants els queviures i la roba de llit, durant la temporada del bon temps almenys.

Se'n poden esmentar dos exemplars, d'aquests refugis, existents avui en el Pireneu, i són : el xalet-refugi nomenat *dels Cortalets*, en el massiç del Canigó, construit pel Club Alpí Francès l'any 1899; i el d'Ull de Ter, proprietat del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i acabat l'any 1909. Naturalment que aquests refugis, per llurs grans proporcions, resulten d'un cost digne de tenir-se en compte, lo qual fa que se'l consideri, an aquest capital, com a capaç de guany convenient. Amb aquest fi, poden administrar-se directament per llurs proprietaris o bé arrendar-los a segona persona, que és lo que generalment se fa.

Mes totes les construccions d'aquest tipus, pels recursos amb que compten, exigiràn sempre el trobar-se situades a una relativa proximitat dels poblats, amb els quals han d'estar relacionades per bones vies de comunicació; circumstancia indispensable perquè pugui fer-se fàcilment l'abastiment dels queviures i demés elements necessaris.

Això fa que llur cercle d'edificació es vegi restringit a zones més baixes, sobre tot quan se tracta de regions situades en els grans massiços montanyosos; com també és necessari que'ls poblats veïns siguin, ensems que punts de proveïment, centres d'excursionisme quelcom intens, a fi que s'hi pugui establir un corrent prou nombrós i regular, en el bon temps, que faci possible el sosteniment de l'arrendador, o *tenancier*, que prengui en explotació el refugi.

En aquells llocs els excursionistes gaudiràn de qualques comoditats, com si es trobessin en un hostal o en una fonda de poblet; lo qual farà que perllonguin llur estada per més o menys temps.

Molt hi ajudarà, an això darrer, sens dubte, la bellesa del lloc on se trobi situat el refugi, lo qual haurà de considerar-se com essencial condició per assegurar l'èxit de l'empresa.

Es també qüestió molt principal, per a aquests xalets guardats, la forma de portar a cap llur explotació; essent molt difícil establir en això un criteri concret per a tots els casos. En tesi general, entenc jo que les societats excursionistes no han de convertir-se en hostaleres, ni tant solament en interventores dels dits refugis, car la cura i l'assistencia que demanen aquests és tasca ben delicada, que exigeix una suma de coneixements, resultant impropri el posseir-los les esmentades societats. Deu ésser l'intervenció per part d'aquestes, a lo més, de caràcter temporal, per lo qual, en un contracte previament estu-

diat, fixaràn les condicions a que s'ha d'atenir l'arrendador per al bon funcionament del refugi : tals són les que's refereixen a l'aportament dels efectes necessaris, tarifes d'hostalatge, despeses d'entreteniment i desperfectes a l'edifici (exceptuant-ne els ocasionats per força major), adob i conservació dels camins d'accés i demés llocs convenients, etc., etc.

I ara, finalment, cal esmentar una solució especial de l'obra dels refugis de montanya que, malgrat ésser una mica restringida, per la relativa economía de medis per portar-la a cap i per trobar-s'hi resolta l'enutjosa qüestió de l'arrendador, almenys en part, és digna d'ésser tinguda en compte. Tal solució és l'habilitament d'edificis ja existents, com masoveríes, hospitals (*hospices*) en els ports de montanya, grans cabanes ramaderes, casetes forestals, santuaris, etc. En tots aquests casos, i mitjançant un conveni entre llurs proprietaris i les entitats excursionistes, serà factible construir en ells un nou cos d'edifici, o bé, senzillament, reservar part de la construcció, encara que no siguin més que qualques cambres, fent-hi les obres convenients a fi de destinar-les als excursionistes societaris que hi acudin. Allí, el masover o arrendador ja existent, podrà exercir les funcions de tal, i per compte dels nous arrendadors.

Així ho féu la secció de Sports de Montanya del nostre Centre Excursionista de Catalunya amb el refugi en el Montseny, situat en la gran casa nomenada *de la Castanya*, proprietat de la familia Pons.

Amb aquesta solució pràctica podríen convertir-se en valuosos refugis de montanya els hospitals dels enlairats ports de Toses, de la Bonaigua i de Viella, en el nostre Pireneu català; i els de Benasque, Plan, Bielsa, Pineta, Bujaruelo, Socotor, la Mina i Zuriza, etc., en els Alts Pireneus d'Aragó. Amb una senzilla habilitació en qualques d'ells, se'ls faría a tots utilitzables com a refugis, aprofitant perfetament aquells llocs verament estratègics per a l'excursionista pirenenc.

En conclusió, i tenint present tot lo dit, resumirem la qüestió, exposant un criteri a seguir en tot lo referent a instal·lació i construcció dels refugis de montanya.

Abans de tot, i quant d'això es tracta, s'ha de tenir present l'article del Reglament de les cabanes suïces abans esmentat, en el qual consta que no cal construir cap refugi d'aquesta mena en un lloc on se n'hi trobi d'altre pròxim. Val més concentrar l'acció en un cert nombre de punts curosament escollits que no esmerçar les ini-

ciatives i els cabals exposant-los en construccions que podràn esdevenir de dubtosa utilitat; despeses que resultaràn ésser una merma per a altres de més necessitat.

Seguint aquest criteri, i elegit el lloc d'edificació que's consideri convenient, mitjançant les condicions a que caldrà subjectar-se (que no esmentaré a fi de no allargar més el present treball), cal llavors escollir el tipus de refugi que convingui més, ateses les circumstancies del lloc elegit i el caràcter que presentarà la probable corrent dels visitants que pugui desenrotllar-se en aquell punt.

Si es tracta, per exemple, d'aixecar un refugi en una regió de gran altitut, tal com cal perquè serveixi de punt d'apoi per a les ascensions als cims importants; forçosament aquest haurà de trobar-se situat en un lloc abrupte, lluny de poblats i sense possibilitat d'obrir-hi vies de comunicació, o almenys amb la dificultat de poder-les conservar i mantenir en bon estat i amb poca despesa si s'arriben a fer.

Crec que en aquest cas, prou freqüent, sería una errada el construir allí un xalet-guardat, puix ni les circumstancies esmentades ni el caràcter de llurs probables visitants ho justificaríen.

En canvi, una senzilla cabana, i fins una cova-abric si tant enlairat fos l'indret on se trobés, com en una muralla terminal o una bretxa, sería la classe de construcció que hi escauría i que bastaría per als excursionistes avesats a la montanya (que són els menys) i capacitats per emprendre les curses per aquells difícils indrets.

Pel contrari, si es tracta d'una regió de més baixa zona, i per conseqüent de més fàcil trànsit, i sobre tot situada prop d'un centre de concorrencia regonegudament excursionista, serà aquella indicada per a l'establiment d'un xalet-guardat, que reunirà, de segur, totes les garantíes necessaries per obtenir un èxit falaguer.

Això no vol dir que, si temps a venir es va desenrotllant l'afició a les excursions per la montanya en determinats indrets, establint-s'hi un augment constant en la corrent excursionista, que arribi a fer que's consideri com insuficient la cabana o abric ja construit, no pugui aquesta ésser engrandida, i fins reemplaçada per un xalet-guardat, si el terreny ho fa possible.

Emperò, en tots els casos, entenc jo que les societats excursionistes de la nostra terra, en la qual gaire-bé tot està per fer, han de tenir una predilecció per la construcció de refugis reduits i de poca despesa, lo qual els permetrà multiplicar-los al llarg de les nostres montanyes, especialment dels meravellosos Pireneus, poc menys que desconeguts; reservant-se la noble tasca de despertar les iniciatives

particulars perquè amb llur consell puguin portar a cap i amb èxit l'edificació i el sosteniment dels xalets-guardats.

Així ho han comprès les societats excursionistes a l'estranger. I no parlo de les de Suïça, puix el renom universal que ha adquirit aquesta nació, convertint-la en casal de l'excursionisme, hi ha fet possible el sosteniment, no ja de xalets-guardats, sinó de esplèndids *hôtels*, escampats arreu en llur territori.

El benemèrit Club Alpí Francès, que compta com una de ses tasques preferents el coneixement i l'estudi dels Pireneus, malgrat el disposar de prou cabals, i de centres d'excursionisme ben intens, com Luchon, Bigorre, Gavarnie, Cauterets, Aigües-Bones, etc., entre'l nombre ja considerable de refugis de sa proprietat en els Pireneus no'n posseeix sinó un de la classe de xalets-guardats, que és l'esmentat del Canigó.

En canvi, les iniciatives particulars, o de corporacions estranyes al dit Club, se troben desenrotllades en molts indrets d'aquelles regions, com les Granges de Lys, els xalets dels estanys d'Oó, del d'Oncet, del de Gaube, els *hôtels* del cercle de Gavarnie, etc., etc. I fins en la terra pirenenca d'Aragó es troba ja el primer assaig d'aquest genre amb les cabanes d'Ordesa a la vall de Broto.

Veus-aquí una part de lo molt que podría exposar a la consideració de la present germandat excursionista aplegada en aquest Congrés, referent a la qüestió palpitant dels refugis de montanya. Prengueu tot lo dit sols com a modest intent del més modest dels individus d'aquesta germandat, resultant d'una ja, per desgracia per a mi, no curta experiencia per la montanya, i que avui porto aquí amb el desig que veus més autoritzades que la que acabeu de sentir diguin en aquest assumpte la darrera paraula, amb el fi plausible, entenc jo, d'encaminar l'acció de les entitats que's dediquen a l'excursionisme, avui feliçment en plena creixença a la nostra terra, a la creació dels necessaris esmentats edificis, que són, no ho dubteu, ensems que l'asil humil i reparador de la feble naturalesa humana, llocs d'encoratjament per als aimants de les nostres montanyes, que fan llur el lema que diu : «Com més se coneix, més s'estima».

Juli SOLER i SANTALÓ

Barcelona, juny de 1911

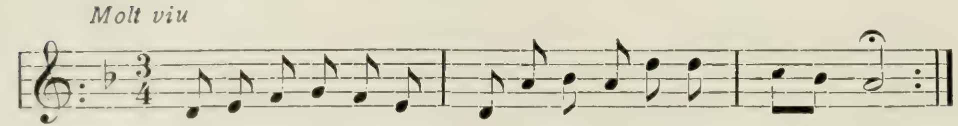
EL CANÇONER DEL CALIC

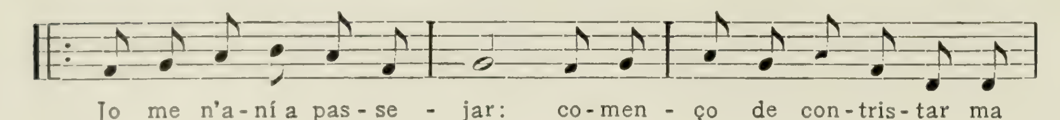
RECOLLIT I ORDENAT PER MN. J. SERRA I VILARÓ

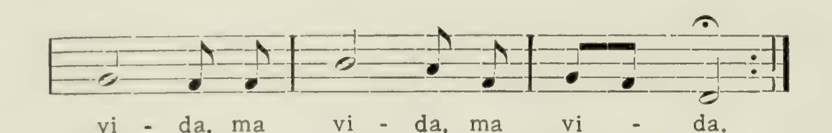
(Continuació)

CONFESSIÓ

Molt viu

Vint-i-cinc del mes d'abril,
temps de Pasqua florida,
jo em posí en gran perill,
puix el mal de mort me crida.
Jo me n'aní a passejar:
començo de contristar
ma vida, ma vida, ma vida.

A l'iglesia me n'aní
rendit de conciencia:
un confessor n'encontrí
docte, de gran prudencia.
Ell me coneix inquiet.
Me'n diu : — Fes-te ençà, fillet:
què cerques? què cerques? què cerques?

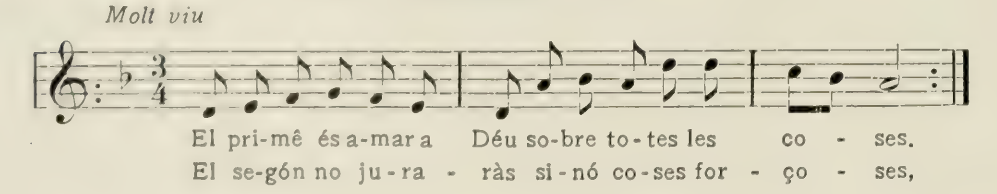
Me diu el bon confessor:
— Fill meu, no t'espantos,
que Déu Nostre Senyor
té estesos els braços
per a recollir de cor
qui li sab seguir els passos. —

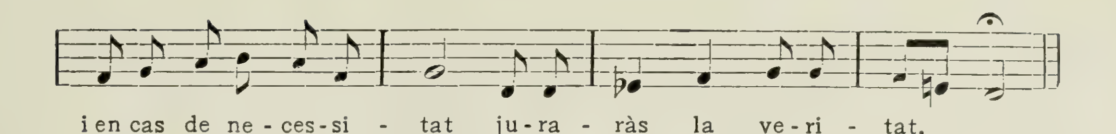
El primê és amar a Déu,
mes jo poc lo amava,
complía lo dever meu,
i de Déu no me'n cuidava.
Fe, esperança i caritat,
jo tot ho havía deixat;
mes ara... mes ara... mes ara...

Va seguint examinant-se dels dèu manaments; mes el Calic no'n sabía més.

ELS MANAMENTS
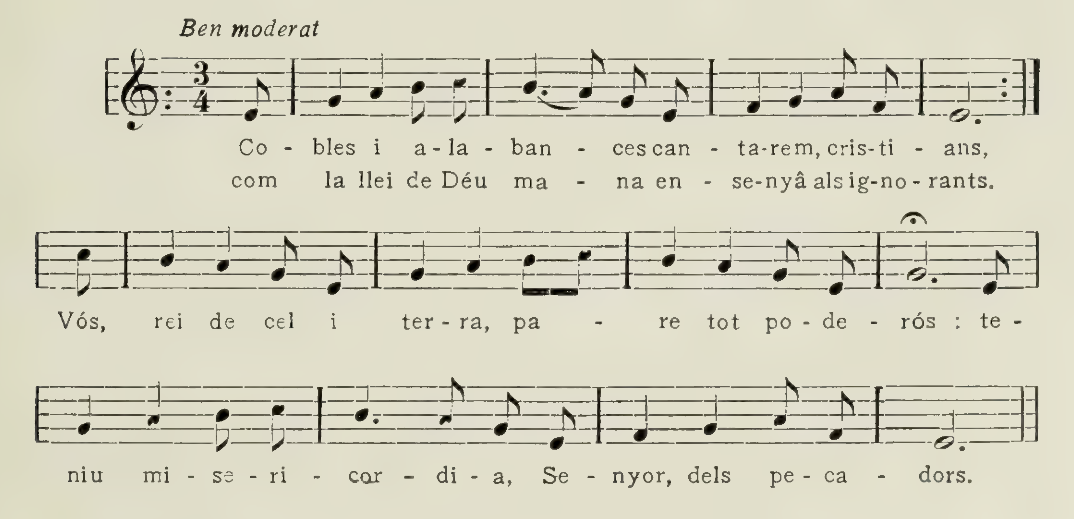
Molt viu

El primê és amar a Déu
sobre totes les coses.
El segón no juraràs
sinó coses forçoses,
i en cas de necessitat
juraràs la veritat.
El terç santificaràs
totes les festes manades:
tots los dies oiràs
missa baixa o bé cantada,
i, si tens ocasió,
n'oiràs el sermó.
El quart honraràs
ton pare i ta mare:
gran premi guanyaràs
si ho prens amb paciencia.
Gorda aquest manament,
que t'és convenient.
El sisè manament,
que'm causa major pena:
gorda de deshonrar-ne
tota dòna genua.
Con te confessaràs
de les coses robades
no seràs perdonat
que no les hages tornades.
Si al setè no vols faltar
ves-te'n a confessar.
El vuitè no llevaràs
ningún fals testimoni:
qui és amic del mentir
n'és esclau del dimoni.
Qui no diu la veritat
no té gran bondat.
No desitjos els béns
sinó que te'n previngon:
causen mals pensaments:
mira, no t'hi entretingos.

ELS MANAMENTS

Cobles i alabances
cantarem, cristians,
com la llei de Déu mana
ensenyâ als ignorants.

Vós, rei de cel i terra,
pare tot poderós:
teniu misericordia,
Senyor, dels pecadôs.

El primer manament,
conforme tots sabeu,
més que a totes les coses
primê és amar a Déu.
Qui observa aquest precepte
bé en serà ben ditxós.

Teniu etc.

El segón manament
que poc està observat!
Juraments i blasfemies
se fan per vanitat.
Però, arribant l'hora
que'ns vindràn grans dolors,

teniu etc.

Les festes manades
poc se van observant:
molts cristians les passen
al treball, jòc o ballant.
Però, arribant l'hora
que'ns vindràn grans dolors,

teniu etc.

A l'honrar pare i mare
tenim obligació
però molt poc s'hi pensa
en aquesta ocasió.
Sols pensen en divertir-se
i malgastar ses suors.

Teniu etc.

Al cinquè manament
hi ha falta molt gran;
¡contes morts ignocentes
alguns dies se fan!
¡Que perjudici dóna
l'home fascinerós!

Teniu etc.

Encara que'ns envío
Déu càstics del cel
es comet grans escàndols
al sisè manament.
Qui observa aquest vici
és qui viu ociós.

Teniu etc.

El setè manament
toquen a no robar.
N'hi ha que'n tenen vici,
que no'l volen deixar.
Mentres visquin les mares
duraràn els traidors.

Teniu etc.

El vuitè manament
que poc està observat!
Ja s'acaba de perdre
el dir la veritat,
llevant faltes al pròxim
d'un modo criminós.

Teniu etc.

El novè manament
que està mal observat!
¡Cons béns se posseeixen
que'ls tenen mal gonyats!
An els uns els fan falta
i ocasionen plors.

Teniu etc.

Perquè Déu ens deslliuri
de tots mals pensaments,
darem fi a les paraules
d'aquestos manaments:
amar a Déu i al pròxim
tots se clouen en dos.

Teniu etc.

Per aquelles cinc llagues
del vostre cos sagrat,
perdoneu-nos les culpes
i tota iniquitat,
estant en capa estesa
lo regnar contra vós.
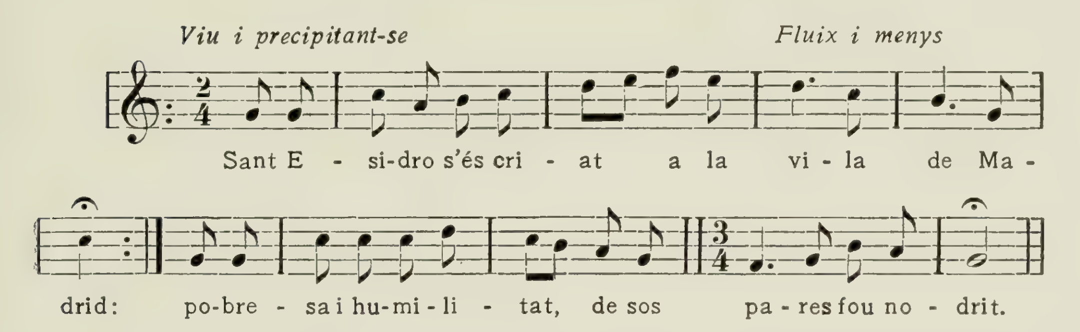
Teniu etc.

Aquestos manaments
procureu observar,
que són precepte i guia
d'aquell qui es vol salvar.

Fa més de cinquanta anys que un manc de Vallcebre els cantava pel món amb un xicotet. Va morir a Sant Joan de Vilatorrada. Traslladant el cementiri fou trobat un cos incorrupte i manc. Va suposar-se que era el d'aquest. El Calic ho atribueix a una gracia de Déu perquè cantava tant bona cançó.

La venía impresa i aprovada per l'ordinari de Solsona.

SANT ESIDRO
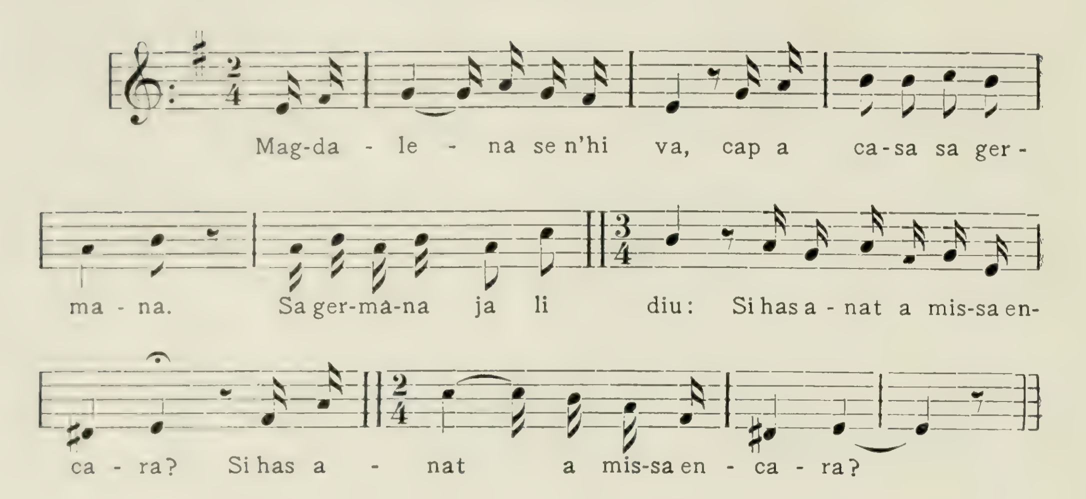

Sant Esidro s'és criat
a la vila de Madrid:
pobresa i humilitat,
de sos pares fou nodrit.
A l'edat del treballâ
pare i mare li faltà:
per moço es va llogâ
a casa d'un cavaller
que'l gran llaurador va ser.
Ja varen dî al cavaller
i li va dir un veí:
— El moço que haveu llogat
despatxeu-lo aviat,
que no fa lo que ha de fer.
Cada dia en va a oir
missa baixa o cantada:
con arriba a la llaurada
ja és hora de desjunyir. —
El cavaller li va dir
lo que li havíen dit.

Sant Esidro respongué,
amb la cara molt alegre:
— Antes no trebaiaré
a Déu m'encomanaré
i a l'humil Verge María.—
El cavaller se'n va anar
a mirar-se la llaurada:
molta terra conreuada
i dos parells més dels seus.
— Esidro, jo vinc aquí
que'm declareu la veritat:
¿quins eren els llauradôs,
que m'apar que n'eren dos,
que us aidaven a llaurar?—
— Els llauradors que m'aidaven
eren més blancs que la neu:
n'eren bous de gentils colors
que m'apar eren favors
que me'ls enviava Déu.—

És ben diferent, aquesta versió, de les publicades per en Pelai Briz (III, 105) i en Milà i Fontanals (27). ¡Llàstima que la sàpiga tant troncada!

LA MAGDALENA

Magdalena se n'hi va,
cap a casa sa germana.
Sa germana ja li diu:
— Si has anat a missa encara?
— Això no, germana, no:
en tal cosa no pensava.—
— Ves-hi, ves-hi, Magdalena:
quedaràs enamorada,
Si n'hi ha un predicador,
no pot ser que sigui frare,
sinó que és un Déu del cel
enviat per l'Etern Pare.—
Magdalena ja es vesteix
de ses pompes i polaines:
Magdalena se n'hi va
amb sos criats i criades.
Ja se'n puja dalt del chor,
per ser-ne més ovirada.
Per oir millô el sermó
sota la trona es posava.
El primer mot de sermó
de Magdalena parlava;
al segón mot de sermó
ja es despulla de ses gales;
an el terç mot de sermó
els anells d'or trepitjava:
an el quart mot de sermó
Magdalena ja plorava.
— I què plores, Magdalena?
què plores, Magdalena, ara?
— (Aon va ara el bon Jesús?
me dirieu aon va ara,
que de tots els meus pecats)*
jo voldría confessar-me?
— En casa Simón Lleprós,
que estàn en la sopada.—
Magdalena se n'hi va:
sota la taula es posava.
— Magdalena : si et vols salva,
set anys has d'anâ a montanya.
— De què viuré, pare meu,
de què viuré, a la montanya?
— D'herbetes i timonets
i d'arrels de la montanya.—
Passats aquestos set anys
Magdalena ja baixava,
i en una font cristallina
Magdalena s'hi rentava.
— Ai mans, qui us ha vist i us veu!
qui us ha vistes i us veu ara!
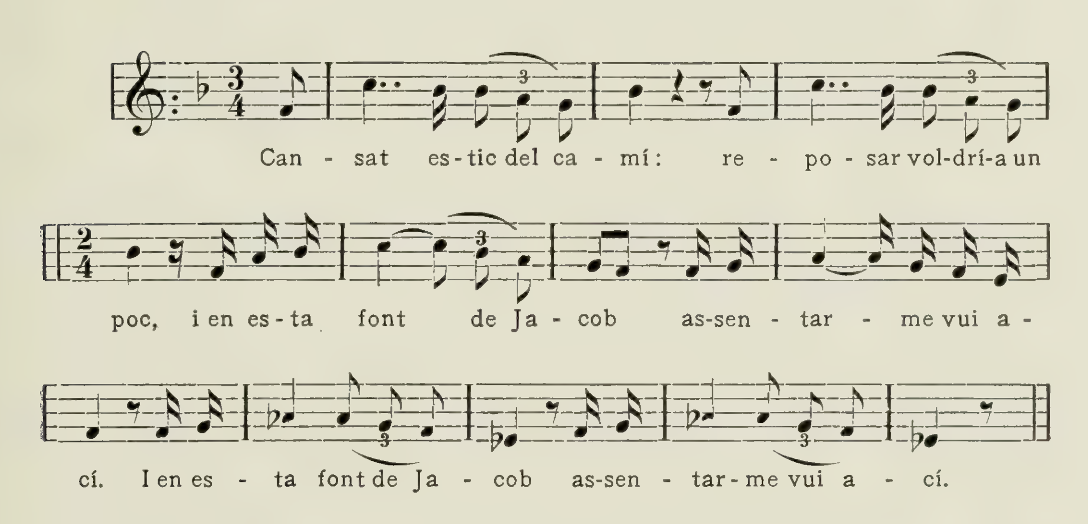
* Aquests tres versos va fer-los-hi el Calic, perquè tingués millor sentit, a l'instar-lo que procurés fer memoria de lo que faltava.

Més valía els anells d'or
que algún dia jo hi portava.—
Ja baixa un àngel del cel:
— Magdalena, has pecat ara.
Magdalena, si et vols salvar,
set anys més a la montanya —

— ¿De què viuré, pare meu,
de què viuré a la montanya?
—D'herbetes i timonets
i d'arrels de la montanya.—
Set i set van ser catorze:
Magdalena va ser santa.

Molt més acabada publica aquesta cançó el Sr. Milà i Fontanals (n.º 12).

LA SAMARITANA

— Cansat estic del camí:
reposar voldría un poc,
i en esta font de Jacob
assentar-me vui ací.

Una ovella esgarrïada
ha deixat el meu remat
que pel llop encarniçat
perilla ser devorada.

Per ésser jo lo pastor
tant gelós de mes ovelles,
voldría que totes elles
coneguessen mon amor.

Vosaltres podeu anar,
deixebles, a la ciutat,
que jo estic enamorat
d'aqueixa ànima salvar.

Déu te gord, samaritana,
i preserva't de pecar:
si aiga me vols donar...
beuría de bona gana.

— Les mies mans no s'empleien
per donâ'us aiga an a vós,
perqué vós sou de Judea
i samaritana jo.

Ja sabeu, de molts anys ha,
que per llei està vedat
el tractar i contractâ
jueus amb samaritans.

L'aiga que jo us donaré
no prilla que us faça mal,
que primer la llençaré
antes que no faré un tal.

— Ai, dòna! Si coneixíes
al que avui aiga et demana,
jo crec que de bona gana
tu a mi la demanaríes.

— I vós, per dar aiga a mi,
¿com la penseu haver
sens tenir lo menester
per a traure-la d'ací?

¿Que sou major, per ventura,
que nostre pare Jacob,
que bevía en aquest lloc
d'aqueixa aiga clara i pura?

— Vés-te'n a la tua casa:
amb tos marits podràs tornar
perquè pugues explicar
lo amor que us té el meu pare.

— Ni tampoc marit no tinc,
ni amb home estic esposada,
perquè visc allibertada:
allà on me plau vaig i vinc.

— Ja sé que dius veritat
que l'home que de tu ha usada
no hi estàs tu esposada
i tots viviu en pecat.

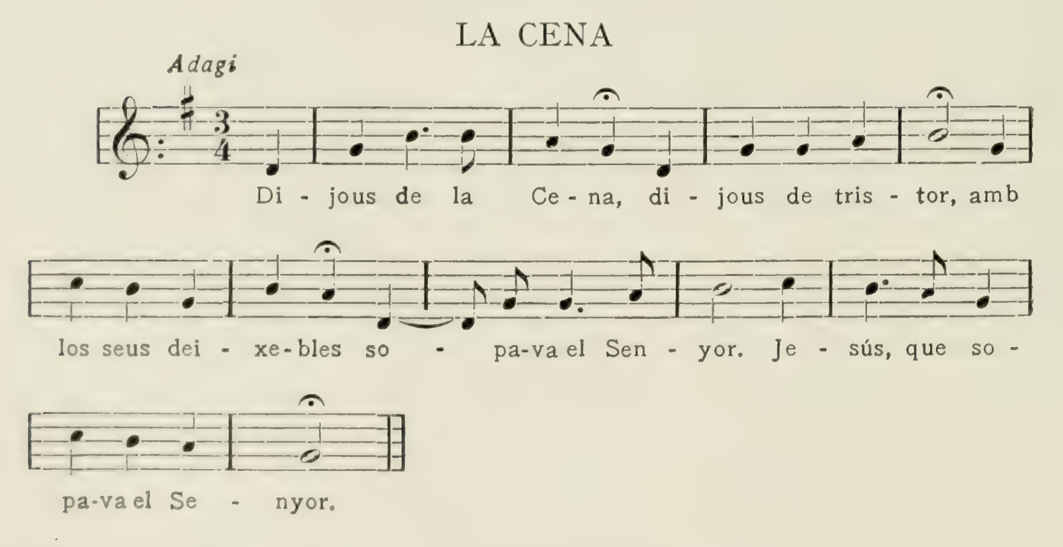
— Les vostres veus m'enamoren
penetrant tots mos intents,
i també mos sentiments
vostra clemencia logrant.

Si us plau, Senyor, me direu
si sou vós algún profeta,
que la vida que jo he feta
punt per punt m'endevineu?

Del tot diferent de la que amb el mateix títol publica el Sr. Pelai Briz (vol. II, p. 209).

Ja es veu que és incompleta.

LA CENA

Dijous de la Cena,
dijous de tristor,
amb los seus deixebles
sopava el Senyor.

Jesús, que
sopava el Senyor.

Amentres sopava
fa esta raó:
— Algún de vosaltres
me'n serà traidô.

Jesús, que
me'n serà traidô.—

Ja respòn Sant Pere:
— No seré pas jo.—
Respòn Sant Joan:
— Jo tampoc, Senyô.

Jesús, que
jo tampoc, Senyô.—

Ja en respongué Judes:
— Podê en serè jo?
— Ves-te'n, ves-te'n, Judes,
a ta intenció.

Jesús, que
a ta intenció.—

Jesús se'n va a l'hort
a fer oració.
Amentre la feia
veu venî el traidô.

Jesús, que
veu venî el traidô.

Ja el prenen i el lliguen
amb uns forts cordons,
coronen d'espines
amb puntes de joncs.

Jesús, que
amb puntes de joncs.

Coronen d'espines
amb puntes de joncs,
i una creu pesada
li fan portâ al coll.

Jesús, que
li fan portâ al coll.

Ell no la pot dur,
el senyor del món:
n'han llogat un home
que's deia Simón.

Jesús, que
es deia Simón.

— Simón cireneu,
aideu-me a dur la creu.—

El Simón li deia:
— A mi què'm dareu?

Jesús, que
a mi què'm dareu?

— Si a jornal anaveu
a jornal ireu;
si cinc sous guanyaveu
cinc sous guanyareu.

Jesús, que
cinc sous guanyareu.

Si diners guanyaveu
diners guanyareu:
com més hi ireu
més pobre sereu.

Jesús, que
més pobre sereu.—

Carrers d'amargura,
carrers de tristor,
encontra sa mare
plena de dolor.

Jesús, que
plena de dolor.

Amb la tovallola
n'eixuga el Senyor.
— Eixugueu's-hi mare,
eixugueu's-hi vós.

Jesús, que
eixugueu's-hi vós.—

Portal de Betlem,
portal molt ditxós,
n'hi ha eixit un jove
molt alt i dispost.

Jesús, que
molt alt i dispost.

. . . .
. . . .
pels altars se posa
per dar-nos sa amor.

Jesús, que
per dar-nos sa amor.

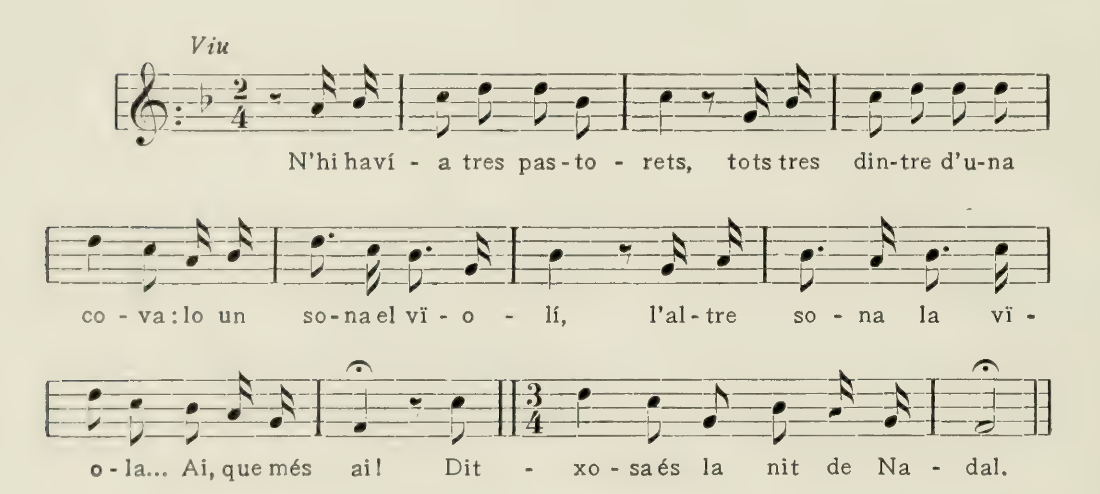
Als qui estàn en gracia
els dóna el seu cos;

als qui no hi estàn
un foc rigorós.

Jesús, que
un foc rigorós.

Les tres últimes estrofes ja es veu que han d'anar al començament, però el Calic les deia al final.

Amb alguna variant, la publiquen els Srs. Milà i Fontanals (n.º 13) i Pelai Briz (vol. V, p. 231). La més completa, i amb música, és la del Sr. Guasch (n.º LXXI).

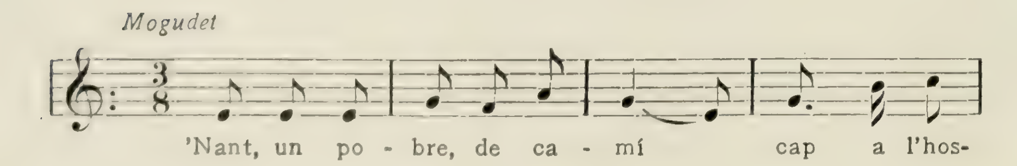
N'hi havía tres pastorets,
tots tres dintre d'una cova:
lo un sona el vïolí,
l'altre sona la vïola...
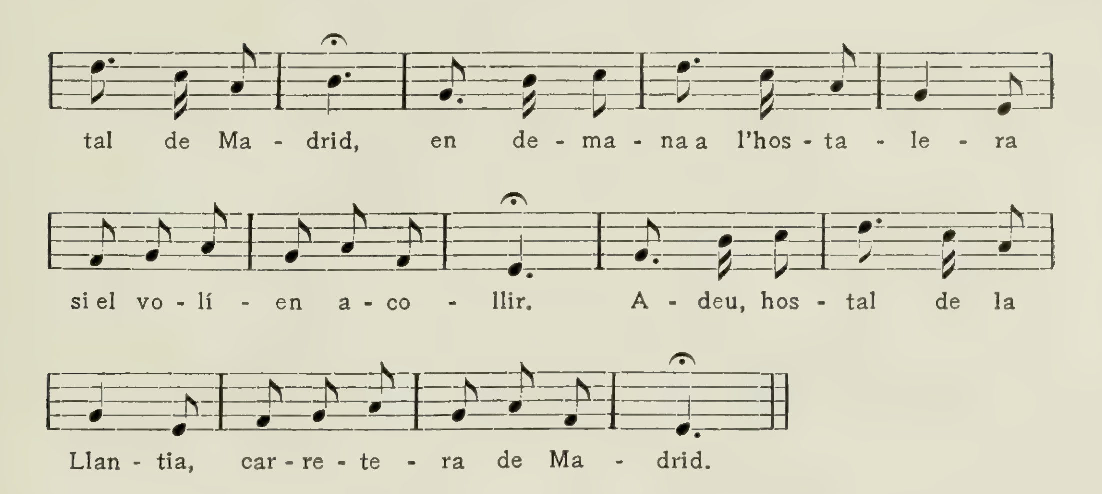
Ai, que més ai!
Ditxosa nit de Nadal.

...l'altre sona el tamborí,
que és una música bona.
'Xi com anaven sonant
veuen passar una dòna.
— Ai, dòna, la bona dòna!
Voldríeu ballâ una estona?
— No pot ser, els pastorets:
no vaig pas tant delitosa:
só una dòna que ha parit
encara no fa una hora...

Ja es veu que sols és un troç de nadala.

L'HOSTAL DE LA LLANTIA

'Nant, un pobre, de camí
cap a l'hostal de Madrid,
en demana a l'hostalera
si el volíen acollir.

Adeu, hostal de la Llantia,
carretera de Madrid.

Si demana a l'hostalera
si le'n volen acollir,
i ja li fa de resposta
que allí no hi volen pobrics.
Quan el pobre sent això
torna a fê el mateix camí:
es recull sota la carretera,
peu de la soca d'un pi.
Ja passen tres *carreteros*
— Ai, pobre! què hi fèu, aquí?
'Guésseu anat a l'hostal:
'guereu estat recollit.
— 'Quella malvada hostalera
no m'ha volgut acollir.—
Ja el posen damunt d'un carro
cap a l'hostal de Madrid.
Quan l'hostalera va veure
que'l pobre encara era allí:
— Marxa, marxa, lo bon pobre,
marxa a l'infern a dormir.
— No marxarà lo bon pobre:
pagant lo volem aquí.—
Quan se'n posen a la taula
es posen el pobre al mig.

Quan l'hostalera va veure
que'l pobre encara era allí,
ja se n'entra dintre el quarto
i es tira damunt del llit.

. . . .

Així com 'naven sopant
tots treien un acudit.
El bon-jan de l'hostaler
al pobre volgué instruir:
— Com aquest no es any de pluges
tots els blats han quedat xics.
— Aquest any és any de pluja:
tots els graners seràn rics.
—¡Si era veritat això,
tot això que vós heu dit,
us pagaría el sopar,
el sopar d'aquesta nit!
— És tant veritat això
com l'hostalera és al llit:
quatre feres l'espedacen:
li han rosegat els pits,
i el cap de l'hostalera
quatre gats se l'han partit.—
Quan l'hostaler sent això,
ja s'aixeca tot seguit:
ja se n'entra dins del quarto:
ja va veure que era axís.
— Ajudeu-me, companys meus!
ajudeu-me aquesta nit!
Faré caritat als pobres,
als pobres de Jesucrist!—

Quan tornaren a la taula
el pobre va haver fugit:
al lloc d'allà on era el pobre
hi troben Déu Jesucrist.

Adeu, hostal de la Llantia,
carretera de Madrid.

És una variant més a les sis que presenta el Sr. Milà i Fontanals (n.º 35).

CRÒNICA DEL CENTRE

FEBRER DE 1913

EXCURSIONS I VISITES

A RIBES I SOS ENTORNS. — Encara que sospesos els Concursos de sports d'hivern que estaven anunciats per a darrers d'aquest mes, han sigut diverses les sortides que durant el mateix han efectuat diferents socis de la Secció Sports de Montanya a fi de exercitar-se en la pràctica d'aquests sports i gaudír de la contemplació dels bells païsatges hivernals que en aquest temps ens ofereixen les serralades pirenenques. Les valls del Rigart i del Freser, i les montanyes de Toses i el Taga, han sigut els llocs més visitats amb aquest motiu. Actualment, i en substitució d'aquells Concursos, que s'han hagut de sospendre pel mal estat de la neu, està organitzant-se una excursió oficial, de lo qual parlarem degudament en el número prop-vinent.

A VILASSAR I PREMIÀ DE DALT. — Organitzada per la Secció de Fotografía, va efectuar-se aquesta excursió el diumenge dia 9, amb assistencia d'una dotzena de senyors socis que sortiren de la nostra capital, vers l'estació de Premià de Mar, en el tren de les set del matí. En carruatges que'ls esperaven a posta, se traslladaren a Vilassar de Dalt, visitant de pas l'ermita de Santa Agna i la casa i torre dites *cân Mayans*, les quals se troben a poca distancia de la carretera. A Vilassar visitaren degudament l'antic castell o casa senyorial, dirigint-se després vers el santuari de la Mare-de-Déu de la Cisa i poble de Premià de Dalt, per retornar a l'estació de Premià de Mar en carruatge, i d'allí a la nostra ciutat en el tren que'n surt al mig-dia.

A CENTELLES. — Tal com estava anunciat, el dia 23 va efectuar-se aquesta altra excursió, igualment organitzada per la Secció de Fotografía i a la qual assistiren nou senyors socis, els quals sortiren de Barcelona, en el ràpid de les vuit del matí, cap a l'estació de Centelles. Després de visitada la població, amb sa bonica creu de terme, el notable portal d'entrada, el casal dels comtes, i altres edificacions notables, se dirigiren, per la carretera de Sant Feliu i encinglats viaranys, cap a l'antic castell dels Centelles, les ruïnes del qual visitaren curosament, devallant després vers el poble de Sant Martí de Centelles,

per retornar a dita vila a primeres hores de la tarda, i a la nostra ciutat en havent dinat en aquella.

A VALLIRANA I CERVELLÓ. — La Secció de Geología i Geografía física va efectuar aquesta interessant excursió, el dia 9 d'aquest mes, amb l'objecte, principalment, de visitar els terrenys cretacis triàsics i silúrics dels entorns de Vallirana i de Cervelló, els quals estudiaren curosament. Realitzaren aquesta excursió prenent per punt de sortida la vila de Molins de Rei.

A SANT CUGAT DEL VALLÈS. — El dia 16, la Secció d'Arquitectura va fer una nova excursió vers la vila i famós monestir de Sant Cugat del Vallès, el qual havía visitat ja en altres ocasions.

La mateixa Secció d'Arquitectura va visitar, el dia 8, les cases en construcció a la gran vía de les Corts Catalanes, fetes amb ciment armat i dirigides pels arquitectes Lluís Homs i Eduard Ferrés; el dia 14 les obres del port de Barcelona, el 22 la coneguda casa dita *la Virreina,* i el 23 la biblioteca del Museu del Parc de la nostra capital.

SESSIONS I CONFERENCIES

Febrer, dia 7. El Rnde. Mn. Jaume Oliveras continuà la seva tanda de conferencies per l'alt Pireneu, ressenyant les *Ascensions als Pics de Culebres i Aneto. La vall de Valibierne.*

Dia 14. El propri Mn. Jaume Oliveras ressenyà la seva excursió *Des de Vallhibierna a les Valls d'Aràn i Bohí, passant pels ports de Llauset, Gelada, Colomés i Ribereta.*

Dia 21. *Ressenya d'una excursió per les esglesies de les valls de Bohí i Aràn,* per D. J. Domènech i Mansana.

Totes aquestes conferencies han anat acompanyades amb profusió de projeccions fotogràfiques dels llocs i monuments més notables que anaven ressenyant-se.

Dia 22. El nostre consoci D. Manuel Muntadas i Rovira va donar una conferencia preparatoria de la lectura del seu poema *Montserrat,* fent atinades consideracions sóbres lo que ha d'ésser la poesía heroic-religiosa i les seves relacions amb la música, mostrant-se entusiasta defensor de les teoríes de Wagner en aquest punt, i oferint llegir el seu esmentat poema en successives sessions.

CONVERSES D'ARQUEOLOGÍA

Febrer, dia 12. Conversa XL d'Arqueología romana, a càrrec de D. Pelegrí Casades i Gramatxes : Descripció de la *domus* dels Vetti, descoberta a Pompeia l'any 1896.

Dia 19. Conversa XLI : El peristil de la casa dels Vetti. — La casa del Centenari a Pompeia. — Les cases de lloguer (*insulæ*). — La composició, dis-

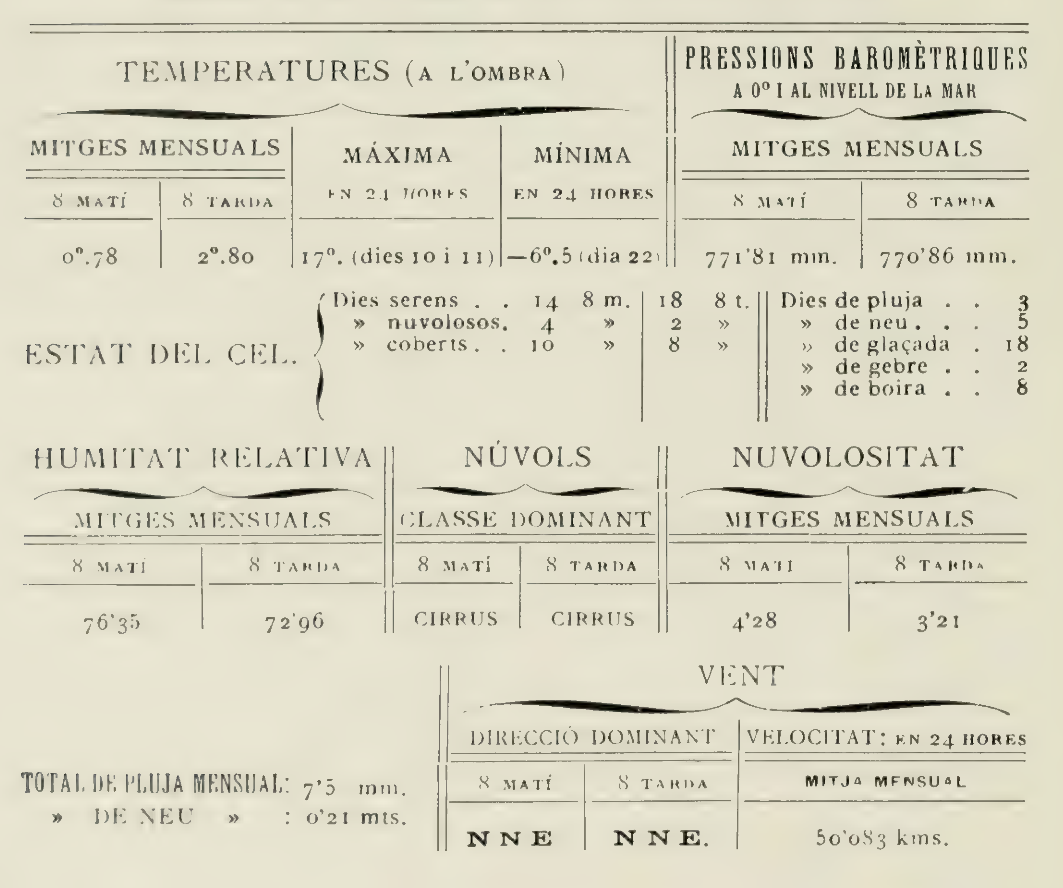
tribució i ornamentació. — Lloguers, *inquilinus* i anuncis d'arrendament. — Materials de construcció. — Cost de les construccions privades. — Els arquitectes.

Dia 26. Conversa XLII : Les vil·les. — Llurs classes per raó de llurs objecte o destí. — Els *horts*. — Les finques rústiques.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARÀN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE FEBRER

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° I AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	EN 24 HORES	EN 24 HORES	8 MATÍ	8 TARDA
0°.78	2°.80	17°. (dies 10 i 11)	—6°.5 (dia 22)	771'81 mm.	770'86 mm.

ESTAT DEL CEL		8 m.	8 t.		
	Dies serens	14	18	Dies de pluja	3
	» nuvolosos	4	2	» de neu	5
	» coberts	10	8	» de glaçada	18
				» de gebre	2
				» de boira	8

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
76'35	72'96	CIRRUS	CIRRUS	4'28	3'21

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 7'5 mm.
» DE NEU » : 0'21 mts.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
NNE	NNE.	50'083 kms.

J. S. S.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona. — Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya, 24. — Telèfon 115

ANY XXIII BARCELONA, ABRIL DE 1913 NÚM. 219

Butlletí

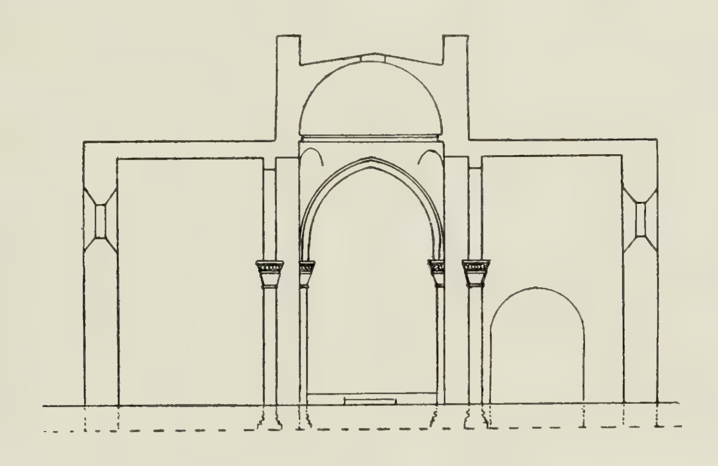
del

Centre Excursionista de Catalunya

L'ESGLESIA DEL MIRACLE A TARRAGONA*

L'esglesia romànica de la Mare-de-Déu del Miracle, de Tarragona, era ignorada. Formant el nucli central del Presiri, al seu entorn s'havíen bastit construccions que l'amagaven; l'interior, dividit per tres sostres, dissimulava del tot la grandiositat del monument.

Al treure els presos d'aquell lloc han sigut enderrocats els murs adossats a l'obra de l'esglesia, quedant aquesta desembaraçada d'afe-

SECCIÓ TRANSVERSAL Escala de 1 : 400

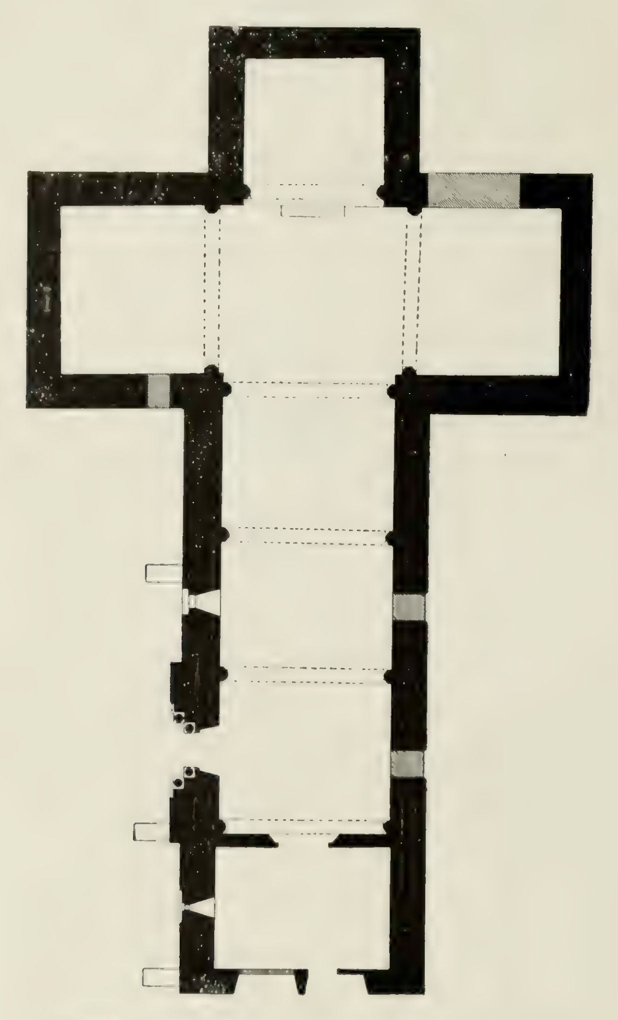
gits; i, encara que malparada, presenta la disposició i les proporcions primitives.

Planta de creu llatina amb un sol absis escairat; tall de les voltes apuntat en ogiva; cúpula sostinguda per trompes còniques; arcs torals de reforç a la nau principal i creuer, apoiats per columnes: veus-aquí els caràcters principals de l'estructura de l'edifici.

Segons s'ha dit; la cúpula està sostinguda per trompes còniques,

* Treball presentat en el Concurs d'Arquitectura.

d'acord amb el sistema adoptat a Catalunya, ben diferent del seguit a França i en altres parts d'Espanya, on s'empleaven les petxines: és la solució de les esglesies de Sant Pere i Sant Pau de Barcelona, Sant Llorenç del Munt, Sant Miquel de Cruïlles, Sant Daniel de Girona, Catedral de Lleida i altres romàniques de Catalunya.

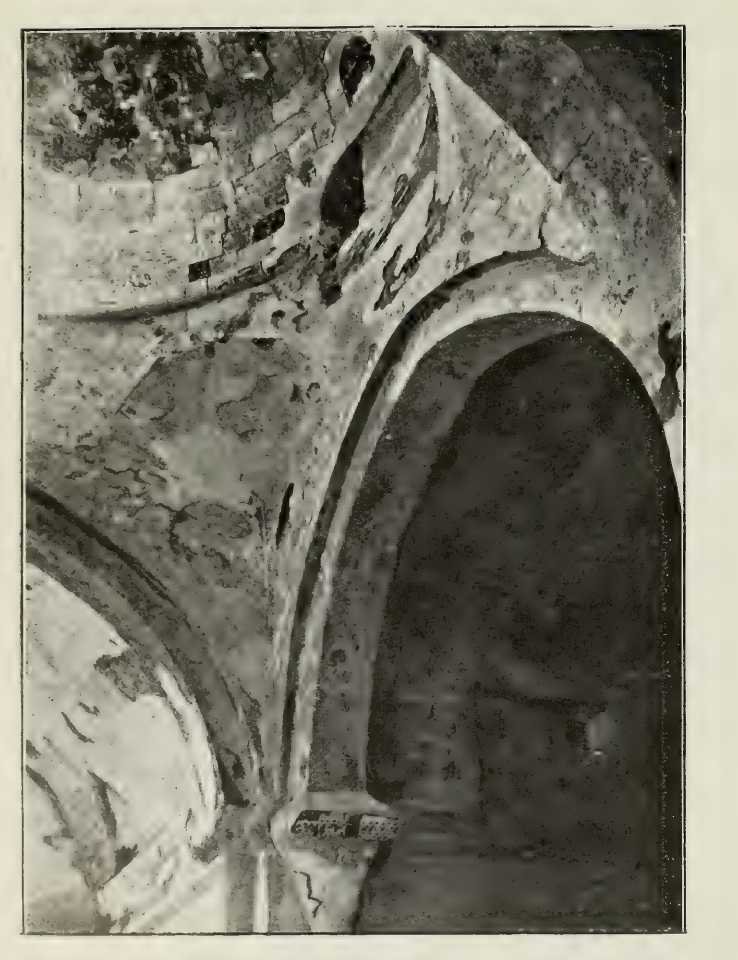

Planta Escala de 1 : 400

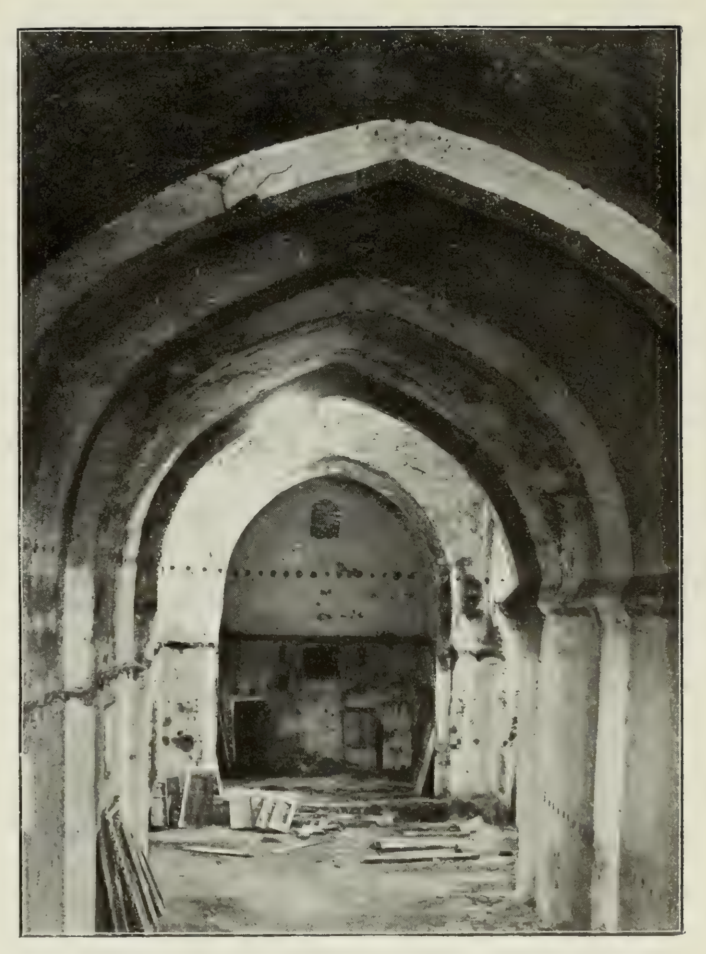
La porta d'entrada és en el mur de l'esquerra de la nau principal. Presenta una seria d'arcs en degradació, apoiats en dues columnes.

L'ornamentació no pot ser-hi més escassa. Sols, en les impostes de sobre'ls capitells de les naus, apareixen unes petites dents de serra, i dues finestres properes a la porta ofereixen al voltant daus i ratlles geomètriques.

El conjunt, encara que mutilat, és imponent i d'alt interès. Pre-

Cúpula sobre trompes

Interior de la nau

senta un principi de ruïna que, amb senzills treballs, pot deturar-se.

Es d'esperar que, fetes les reparacions necessaries, aquest monument serà l'atractiu principal del parc que en aquell indret se proposa construir Tarragona.

En escrits suara publicats, s'ha dit que aquesta esglesia havía pertangut als templers, i que hi va orar el rei Jaume I abans d'emprendre la conquesta de Mallorca.

(Plans alçats per J. Domenech Mansana.)

EXCURSIÓ SPORTIVA AL TAGA

ELS NOSTRES CONCURSOS

GRUPO DE CORREDORS DE LES CURSES PER A NOIS DE RIBES

El temps excepcional fet durant la passada hivernada a la nostra terra, amb falta de pluges i de neus, ha malbaratat els esforços i l'organització per celebrar enguany, a semblança dels anteriors, els Concursos anyals de sports d'hivern que vénen tenint lloc en aquest país des de la creació de la Secció de Sports de Montanya del nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA. Els d'aquest any havíen de celebrar-se pels voltants de la xamosa vall de Ribes, i tot estava preparat perquè poguessin portar-se a cap amb tot èxit i lluïment.

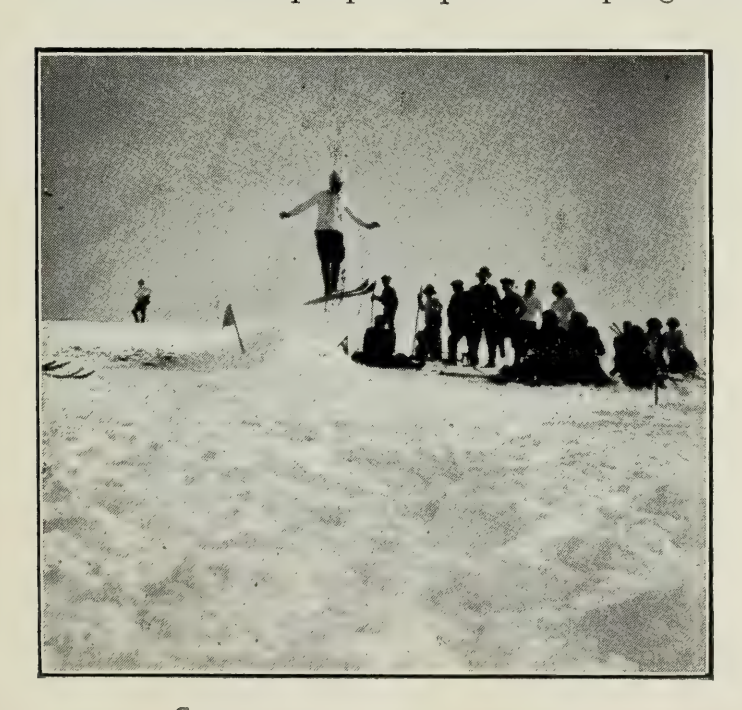
Arribats els dies en que s'havíen de celebrar dits Concursos, degudament anunciats en mig de general entusiasme i aplaudiment, la Junta Directiva de l'esmentada Secció es vegé obligada, davant

les circumstancies, contraries a tot èxit real i segur, a haver de sospendre dita festa, en lo qual va obrar molt encertadament, encara que contrariant els generals desitjos, que eren els seus propris.

Concursos de salts de skis

An això obeí el que, una vegada sospesos els Concursos oficials, i davant les noves rebudes que, si no hi havía neu abundant i propera a propòsit per realitzar les proves serioses que formaven part del programa sportiu, n'hi havía encara per poder portar a cap alguna interessant excursió, va prendre's l'acord de fer en aquells mateixos dies una sortida oficial cap a Ribes i vessants del Taga, amb autorització i facultats que's donaren als Srs. Mata, Miret, Santamaría i Vidal, de dita Secció de Sports de Montanya, per a organitzar i realitzar les proves que creguessin factibles d'entre aquelles per a les quals se comptés amb premis oferts pel propri *Centre*, com eren els Concursos de salts i els de skis i luges

Concursos de salts de skis

per a la mainada de Ribes, que l'ho havía sol·licitat degudament.

El dia primer de març, un gran nombre d'excursionistes, entre ells algunes senyores i senyoretes, van traslladar-se a la vila de Ribes, unint-se a d'altres que ja hi eren des d'uns quants dies abans i que havíen aprofitat bé el temps dedicant-se a la pràctica dels sports

PUJANT VERS EL TAGA

hivernencs pels alts vessants de les montanyes de la Molina i del Taga, en els quals la neu hi era encara ben abundosa.

L'endemà va celebrar-se l'excursió oficial al Taga, on s'acordà celebrar el Concurs de salts de skis. Formant llargues corrúes i animades colles, durant tot el matí anaren pujant forasters i gent de la vila, que a l'arribar assota'l cim s'entreteníen agradosament amb les luges i amb els skis, corrent per aquells formosos indrets. A l'hora de dinar, i al voltant de la nostra tenda de campanya, anaren formantse grupos diversos, els quals, desprès de despatxar les llurs respectives provisions, que havíen sigut pujades per les diferents

fondes de Ribes, se dirigiren al lloc on estava preparada la pista i el trampolí per als salts; prova que va fer-se a primera hora de la tarda.

Prengueren part en la mateixa els noruecs Srs. Norby, Lundh i Magnuson, el madrileny Sr. Mata i el català Sr. Fontrodona, tots ells socis del CENTRE. Efectuats els salts corresponents, i fetes les

UN SALT NOTABLE

degudes comprovacions de punts pel Jurat, format pels Srs. Miret, Santamaría i Vidal, va establir-se la següent classificació : 1.r, D. Jacob Norby; 2.n, D. Alexis Lundh; 3.r, D. M. A. Magnuson; i 4.t, D. Santos Mata; otorgant-se an el primer la copa CENTRE EXCURSIONISTA, que s'havía creat, i an els Srs. Lundh i Magnuson altres premis oferts per la Secció de Sports de Montanya.

Retornats a Ribes després d'una jornada agradosament passada, va preparar-se per a l'endemà la celebració de les curses de skis i luges per a nois, que s'acordà tingués lloc, el següent matí, a la pista natural de la Falgosa, enfront del poble de Pardines. Aquest Concurs havía despertat vivíssim interès entre la gent de Ribes : així és que

xics i grans se disposaren per a l'excursió; i l'endemà, una gran gentada, formada per families senceres, anava serpentejant per la serra entre'l bullici de la mainada entusiasmada.

Aquesta feia ja molt de temps que venía preparant-se per a tals concursos, vers els quals senten veritable entusiasme tots els nois de Ribes, que, guiats i comandats per llur mestre, l'infatigable Mn. Payró, vénen realitzant, en els dies de vacances, petites excursions montanyenques i pràctiques sportives que'ls serveixen d'agradós passatemps i d'exercisi físic per vigoritzar el llur cos.

A l'hora anunciada per donar començ a dites curses, estaven ja formats la majoría dels xavals que previament s'havíen inscrit per prendre part a les mateixes; i, a cada costat de la pista, una gentada immensa esperava ansiosament que's donés el senyal de partida.

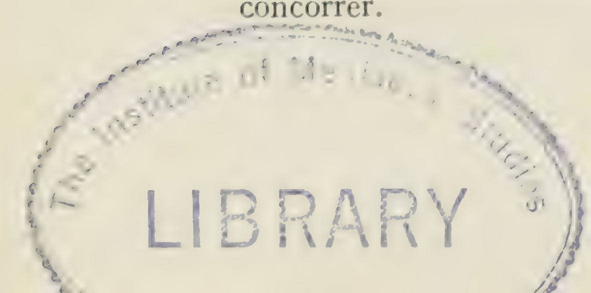
Vint-i-un foren els nois que's presentaren per prendre part en el Concurs de skis (velocitat), i vint-i-vuit els que ho feren en la de luges. Els dèu primers llocs de cada cursa van guanyar-los, respectivament, entre generals i entusiàstics aplaudiments, els nois Josep Font, Francisco Aguilar, Josep Mateu, Josep Freixas, Segundo Casals, Joan Rull, Joan Casals, Francisco Coma, Josep Verdaguer i Francisco Carbonell; i Artur Plued, Francisco Freixas, Secundí Pérez, Valentí Serra, Emili Vilarrossa, Josep Fagula, Agustí Freixas, Francisco Aguilar, Vicens Bertràn i Josep Mateu.

Acabades ja aquestes proves, tot-hom s'escampà per aquells indrets, i xics i grans continuaren corrent amb les luges, passant allí bona part del dia per aprofitar l'esplendidesa del temps, i arribant-se alguns fins adalt del cim del propri Taga, ben cobert amb gruixuda capa de blanca neu.

A la tarda d'aquell mateix dia va tenir lloc, a la casa de la vila de Ribes, amb assistencia de totes les autoritats locals i amb una gran concorrencia, l'acte de la repartició dels premis i diplomes an els nois que havíen pres part en els Concursos, canviant-se amb aquest motiu frases d'afecte coral i de pregón agraïment entre'l Sr. Vidal i Riba, en nom del CENTRE EXCURSIONISTA, i el Sr. Bertràn, arcalde de Ribes, en nom de la població.

Al donar compte d'aquests actes sols resta fer constar que, com sempre, els nostres companys foren molt ben rebuts i festejats pels habitants d'aquella xamosa vila pirenenca, i que, lo mateix la festa de la mainada que l'excursió al Taga, van resultar dos actes plens de vida i entusiasme, que van deixar molt satisfets a tots els que hi van concórrer.

(Clixés de Mn. M. Faura i N. Cuyàs.)
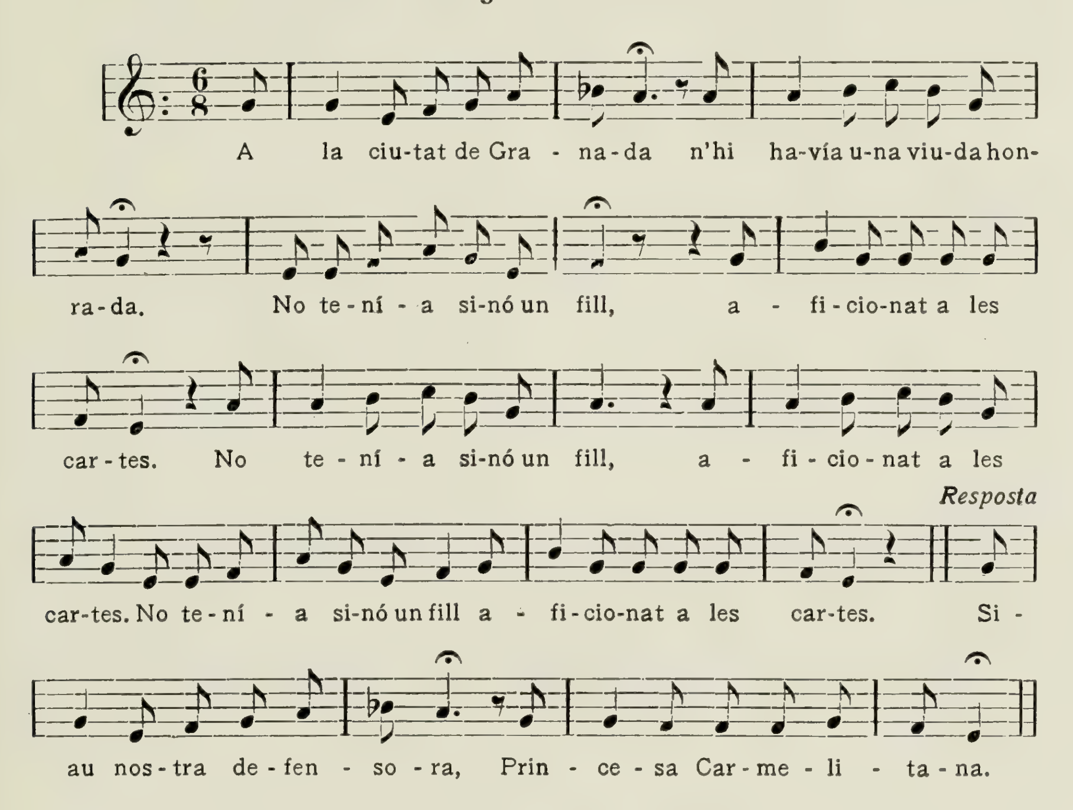

EL CANÇONER DEL CALIC

RECOLLIT I ORDENAT PER MN. J. SERRA I VILARÓ

(Continuació)

EL JUGADOR

A la ciutat de Granada
n'hi havía una viuda honrada.
No tenía sinó un fill,
aficionat a les cartes.

Siau nostra defensora,
Princesa Carmelitana.

El dia tres de janer,
a les quatre de la tarda,
se n'anava don Josep
per un cafè de les dames.
— Don Josep ja n'és aquí:
porteu-li'n un jòc de cartes.—
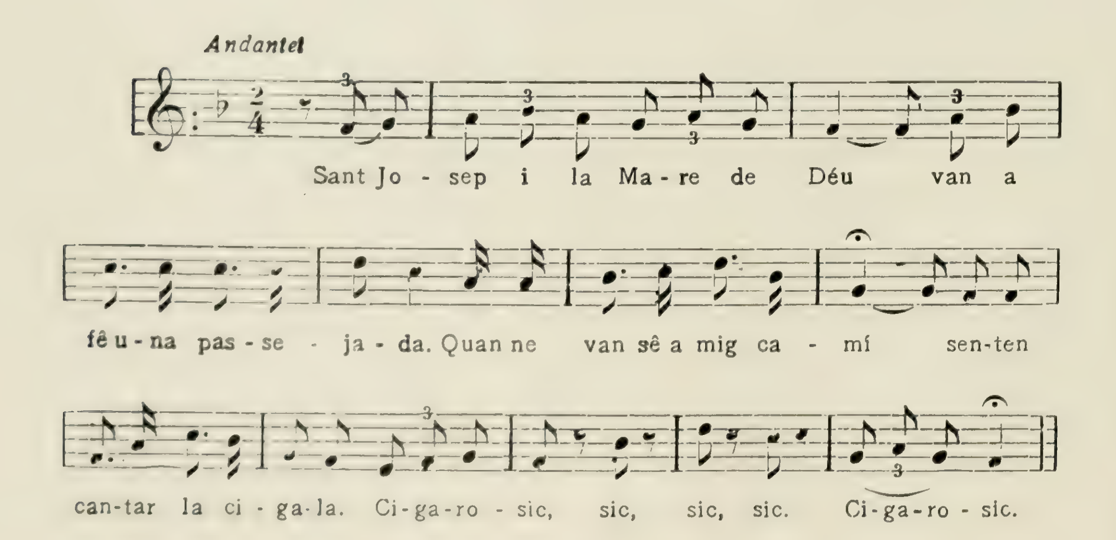
Se n'han posat a jugar:
tots els diners li gonyaven.
Li guanyen tots els diners,
dos rellotges que portava;
li han guanyat lo sombrero,
les mitges i les sabates;
li han guanyada l'armilla
i la jupa que portava,
deixant-lo ben esporret,
tant sols amb camisa i calces.
Quan tot li han hagut guanyat,
cap a casa se'n tornava.
Quan sa mare lo vegé
va quedar tota admirada.

La mare ja li va dir:
— Se te'n pogués dû el diable!—
No era passat un quart d'hora,
ja a la porta li trucava
vestit com un gran senyor
i amb rellotge que portava.
— Que baixi a obrir, senyora;
que baixi a obrir i no tardia.
Vostè n'és viuda i no té
marit per aconsolar-la.
Jo vinc de cent llegües lluny
tant sols per a remeiar-la:
vinc per si em voleu donar,
si em voleu donâ el jugaire.
— Que se l'emporti el bon jove:
l'hi dono de bona gana.
— Tragueu-li aquestes cadenes
que al coll porta rodejades,
i jo li'n posaré d'altres
que seràn molt més pesades.—
La mare, amb ses propries mans,
li trau els escapularis.
— Quina mare tant crudel,
que per una sola falta
me trau els escapularis!...
Estimo i estimaré
sempre a la Verge del Carme.—
En sent per un bosc enllà
va eixir la Verge del Carme.
— Dimoni, deixa el meu fill.
Fill meu, vés a confessar-te:
la mare que t'ha llençat
ja de Déu és castigada.—
Al punt de la mitja nit
lo don Josep ja finava:
els àngels li feien llum;
la Verge l'amortallava.
Gran alegría hi 'gué al cel,
quan don Josep hi arribava,
com també n'hi hagué a l'infern
arribant la seva mare.

Siau nostra defensora,
Princesa Carmelitana.

Està, aquesta cançó, fundada en la falsa creença popular que sempre que s'invoca el dimoni aquest surt i serveix les peticions a preu d'una ànima, i en la que ningú que porti el sant escapulari de la Verge del Carme mor en pecat mortal.

En Pelai Briz ja la publica (vol. IV, p. 151); però trobo més acabada la versió del Calic (Milà i Fontanals, n.º 68).
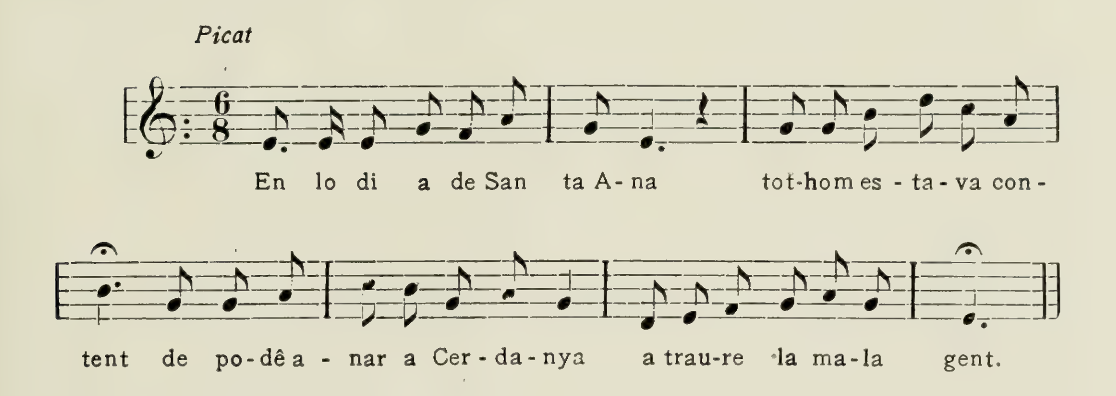

Sant Josep i la Mare de Déu
van a fê una passejada.
Quan ne van sê a mig camí
senten cantar la cigala.

Cigarosic, sic, sic,
sic, sic, cigarosic.

— Cigala, si vols callar?
Si no, et tiro una pedrada.—
La cigala ho ha sentit:
a cantar se n'es posada.

Sant Josep se n'ha enfadat:
li ha tirat una pedrada:
l'ha tocat del cap del bec
i també del cap de l'ala.
La cigala no té cura:
Sant Josep se l'ha menjada:
l'ha cuita an a la paiella
amb un tall de cansalada
i també amb un parell d'ous
i una grossa butifarra.

En lo dia de Santa Ana
tot-hom estava content
de poder anâ a Cerdanya
a traure la mala gent.

Al travessar la montanya,
allà al bell cor de la nit,
miquelets d'Espanya hi passen
que tots tenen gran delit.

Els de la vila d'Osseja
no's volíen entregar:
fins les dònes que hi havía
s'afanyavan a tirar.

Lo darrer lloc d'entregar-se
fou la vila de Bellver.
¡Una presa com aquesta
mai més la tornarem fer!

I quan vàrem ser adintre
ens vàrem determinar
d'anar-nos-en cap a Roses
per poder-la bombejar.
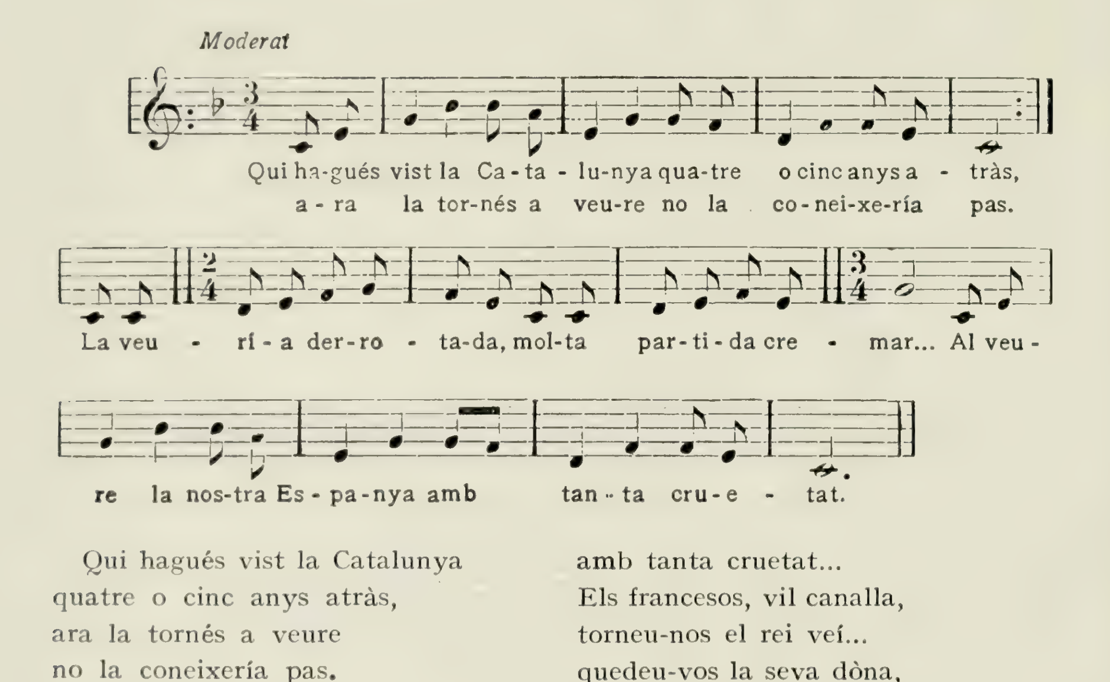
Tu que't pensaves que Roses
no estava ben defensat!...
Ells han quedat amb victoria
i els altres t'han enganyat.

A la vall de Ribes ploren:
diu que ja els han destruit;
els hi han près lo socorro
i els de l'honor ja han fugit.

Ara les paus ja són fetes:
dels miquelets què en farem?
Les monges se n'han tornades
de Puigcerdà en lo convent.

Ara les paus ja són fetes:
dels miquelets què en farem?
— Quan haurem fet la campanya
a casa ens en tornarem.—
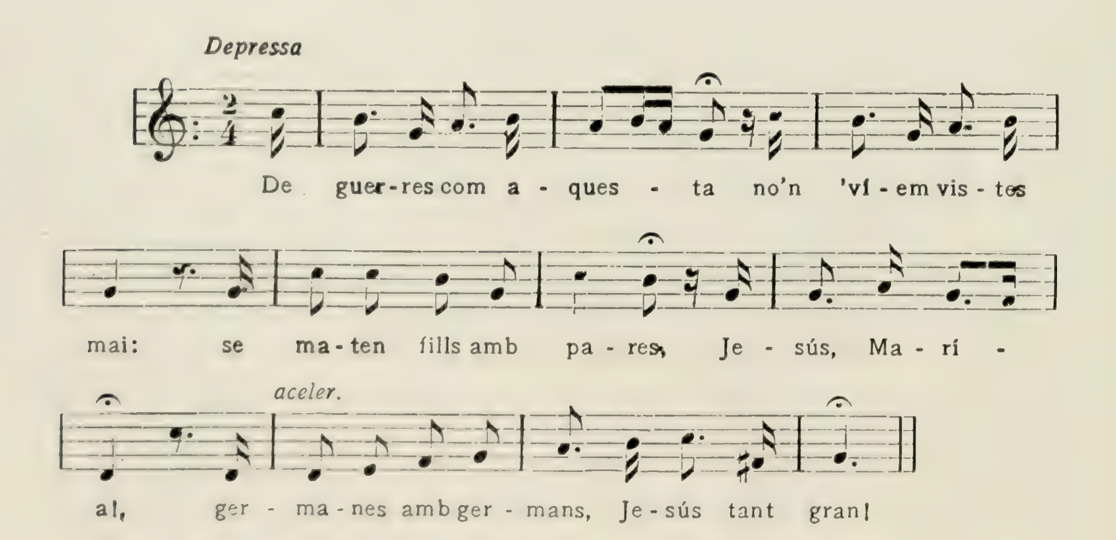
Hi ha fills de tantes mares
no'ls agrada treballar!...
En sent per 'quella hivernada
se posaràn a robar.

Qui hagués vist la Catalunya
quatre o cinc anys atràs,
ara la tornés a veure
no la coneixería pas.
La veuría derrotada,
molta partida cremar...
Al veure la nostra Espanya

amb tanta cruetat...
Els francesos, vil canalla,
torneu-nos el rei veí...
quedeu-vos la seva dòna,
malëït Godoy traidô,
que del rei i nostra Espanya
ha estat la perdició.

Sols aquests troços sabía, el Calic, d'aquesta patriòtica cançó de la guerra de l'Independencia.

De guerres com aquesta
no'n víem vistes mai:
se maten fills amb pares,
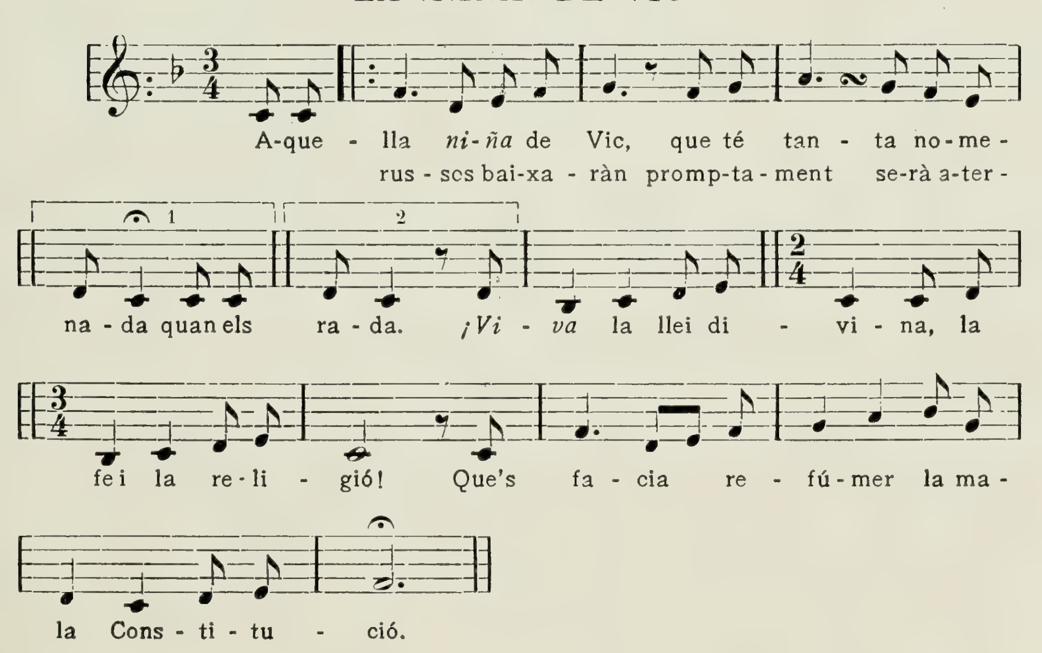
Jesús, María!,
germanes amb germans,

Jesús tant gran!

Maten los sejuïtes (*jesuïtes*),
frares i capellans;
fusellen los sagraris
(mireu quin pecat fan!),
i an els peus del Sant Cristo
afermen els cavalls.
Ai! les pobres ninetes
quina llàstima em fan,
que an els peus dels seus pares
salvades no hi seràn!
Déu enviarà un càstic
que se'n recordaràn.

Segurament que aquesta cançó, feta amb motiu d'una guerra, probablement del temps de Felip IV, és tota ella treta de la cançó religiosa titulada *Càstic de Déu* (Pelai Briz, vol. III, p. 118; Milà i Fontanals, n.º 18).

LA «NIÑA» DE VIC

Aquella *niña* de Vic,
que té tanta nomenada,
quan els russos baixaràn
promptament serà aterrada.
Els russos ja venen,
ja van venint
per dintre de França
quaranta mil.
¡*Viva* la llei divina,
la fe, i la religió!
Que's facia refúmer
la mala Constitució!
¡*Viva* el baró d'Eroles,
Déu primerament,
els senyors de la Junta
i tot lo Govern,
Miralles de Cervera,
el Jep dels Estanys,
també el Remogosa,
que al rei és constant!

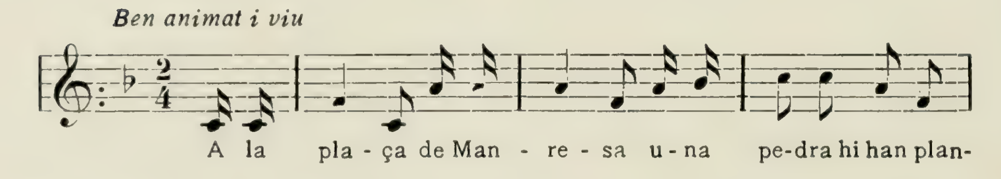
La *niña* de Vic era, segons el mateix Calic, una dòna que representava la Constitució, posada a la plaça de Vic.
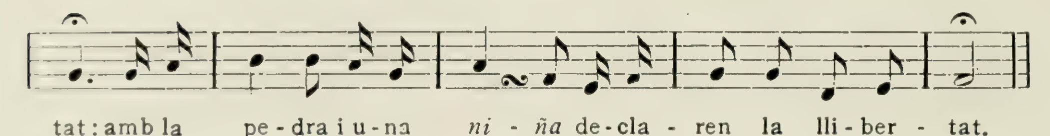
Devíen fer un monument a la Constitució, representada per una dòna.

— També, a Bagà, plantaren a la plaça la pedra de la Constitució, — diu el Calic — i el Jep dels Estanys va destruir-la.

Aquesta cançó la titula el Sr. Milà *La Piedra de Vic,* i sols publica lo següent : «Ciutat de Vich y Ausona | esta es la principal || Posan una pedra a la plassa | passa de xixanta palms || Al capdemunt una *niña* | esta es la perdició || Viva 'l baró d'Eroles | mori la Constitució.» (N.º 183.)

LA «NIÑA» DE MANRESA

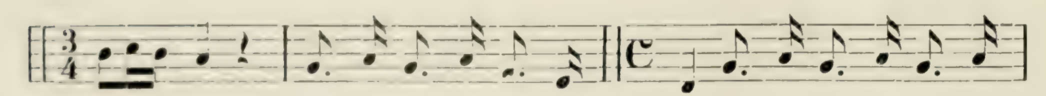
A la plaça de Manresa
una pedra hi han plantat:
ab la pedra i una *niña*
declaren la llibertat.
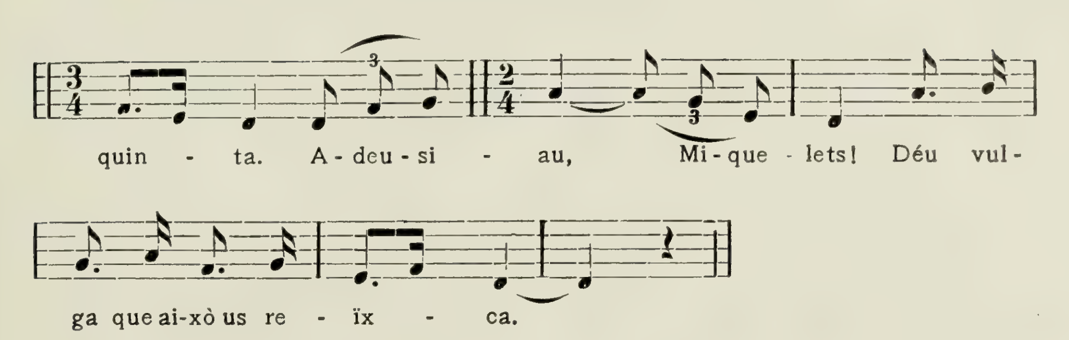
La *niña* se'n posa mala:
demana confessió:
el frare que la confessa
es de la Constitució.

La *niña* se'n posa mala:
ja té tots los sagraments,
i convida pare i mare,
també els amics i parents.

LES QUINTES
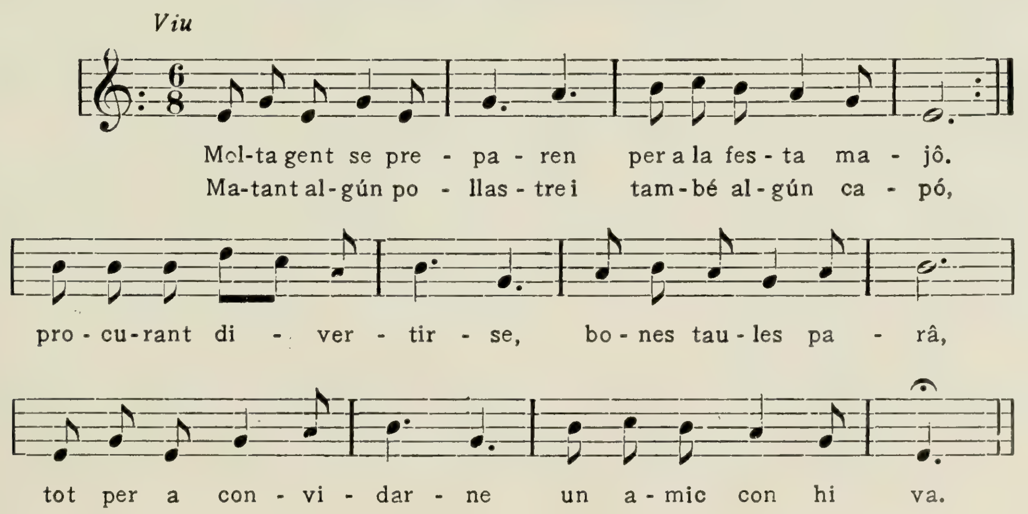

El día quatre d'abril
Catalunya està molt trista,
que n'havem de fer soldats,
que vindrà una grossa quinta.

Adeusiau, miquelets!
Déu vulga que això us reïxca.

Si ho han enviat a dir,
que Rodolí nos trauría,
nosatres bé ho hem sabut :
n'hem formades companyíes.
Tamborino i flaviol,
cornamusa que hi havía:
al passar-ne pels carrers
la gent a la porta eixíen,
i ens deien adeusiau,
com si tornar no volíem.
Quan ne som allí al collet
ens donen la despedida.
Ja pugem frontera amunt
per la frontera de França:
quan vam ser a Puigcerdà
trobem banderes parades,
banderes de foc i sang,
servidors del rei d'Espanya,
voluntaris miquelets
tropa lleugera d'Espanya.

LA FESTA DE PUIGCERDÀ

Molta gent se preparen
per a la festa majô
matant algún pollastre
i també algún capó,
procurant divertir-se,
bones taules parâ,
tot per a convidar-ne
un amic con hi va.

En lo primer diumenge
del mes de juliol
fan el Rosê a la Vila *,
conforme ho sab tot-hom.

Es festa divertida,
bé us ho podeu pensar,
i veureu la seguida
de lo que va passar.

Els de La-Tor demanen
an el governadô
si podràn fer ballades
en aquella ocasió.

Governadô és bon home:
no'ls ho va pas negar:
quan hagué vist la cosa
penedit va quedar.

Armaren unes balles
que feien feredat.

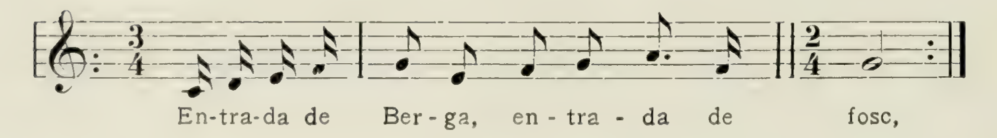
(*Falten dos versos.*)

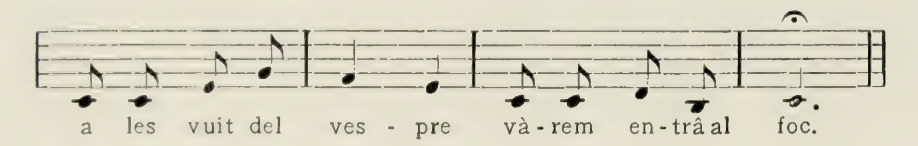
De bastons i boscalles,
i també cops de rocs,
de cert apareixía
hi havía d'haver morts.

Els agutzils cridaven
no poder medigar:
el senyor de les gordes
promptament se va alçar.

El senyor de les gordes
i el governador
governador cridava
tot-hom a retirar.

Andantet

Entrada de Berga,
entrada de fosc,
a les vuit del vespre
vàrem entrâ al foc.

Xipaios de Berga,
tant grassos que esteu:
bullits amb una olla
quin caldo fareu!

Per les aspieres
ens varen tirar:
de cent cinquanta homes
cent varen matar.

Dònes dels xipaios,
procureu dur dol
sense cap ausencia:
mai més cap consol.

* Tots els cerdans, així, autonomàsticament, nomenen la vila de Puigcerdà.

Dònes dels xipaios,
procureu amb dinês,
que'ls homes us marxen:
no us quedarà res.

Font de la Vadella
un ne fa passar:
el Savalls ens deia:
— 'Quí ens hem d'aturar.
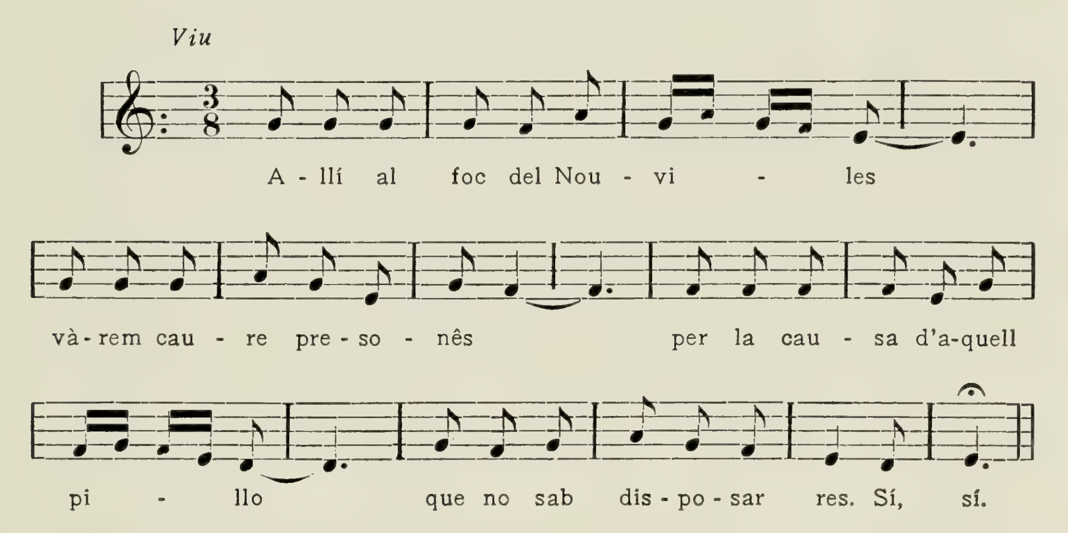
Ai! Dieu el credo,
que aquí heu de morî.—
Respòn un dels xipaios:
— Ai, pobre de mi!—

Respòn un dels grossos:
— Això és molt rigô.—
El Savalls els deia:
— 'Quí no hi ha perdó.—

Pont de Guardiola
un altre en va passar...

Diu el Calic que en el Fa en mataren 62, i 44 en el pont de Guardiola; fets an els quals fa refeiencia aquesta cançó, que ell no sab tota. El Savalls féu aqueixes morts de xipaios de Berga.

LA PRESA DEL NOUVILES

Allí al foc del Nouviles
vàrem caure presonês
per la causa d'aquell pillo
que no sab disposar res.
Sí, sí.

De les preses a Ridaura
i a Castellfollit ens porten,
a Castellfollit, tots presos,
sens poder-ne menjar re.

De les preses d'aquell poble
conduits ne vàrem sê
per una ronda carlista,
i hasta el Nouviles també.

De les preses a aquell poble
amb el Savalls vam baixar:
quan vàrem sê an aquell poble
ja ens parlen de confessar.

Con confessats vàrem ser
mala nit vàrem tenir:
si la un ne deia a l'altre:
— Ja demà haurem de morir.—

Lo endemà al dematí,
sens passar-nos pel consell,
ja ens en tiren tres descargues
allí al cap del candell (*camí vell?*).

Ai, el pillo del Savalls,
que desgracia ha fet ací,
que la sang dels lliberals
haiga de córrer per 'cí!

PUBLICACIONS REBUDES

(PRIMER TRIMESTRE DE 1913)

Estudis Universitaris Catalans. Barcelona. (Juliol-Setembre.) — J. M. March S. J. : *Un missal notable de Tortosa, edició desconeguda, de Rosenbach* (Barcelona, 1524). — P. Bosch i Gimpera : *La civilització crètica-micènica* (estudis de prehistoria grega. (Continuació.) — M. de Montoliu : *Estudis etimològics catalans.* — J. Sanchis y Sivera : *Pintores medievales en Va lencia.* (Continuació.) — Ll. B. Nadal : *Paradís.* — Dom Germain Marin: *Un tractat inedit del segle* IV. — F. Valls Taberner : *Manuscrit literari del monestir de Sant Pere.* — E. Rogent i E. Duran : *Les edicions lulianes de la Biblioteca Universitaria de Barcelona.*

Butlletí del C. E. de Vich. (N.º IV.) — Ll. G. Ylla : *Excursió a la Vora Fosca i coves de Subiranes.*—J. G. i C. : *Un bronze ausetà.*—J. Sala i Molas : *Quelcom referent al castell de Sant Hipòlit de Voltregà.* — J. Sans Font : *Cronología no oficial de Vich i sa comarca.* — J. Vilaró i Griera, pvre. : *Nota folklòrica* : *La serpent de Manlleu.*

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana. Palma. (Novembre-Desembre.) — *Vocabulari del bestiar de llana a Manacor.* (Acabament.)

Revista de Menorca. Mahó. (Desembre.) — F. Hernández Sanz : *Estudio sobre las obras didácticas de Pascual Calvo y Caldés.*—J. Ferrer y Aledo y M. Hernández : *Un cetáceo en Menorca.*

Revue Catalane. Perpinyà. (Janer.) — L'Ermità de Cabrenç : *Lo Temps.* — L. Pastre : *L'Ame Roussillonnaise.*—J. D. : *Remenadilles.*—L. Pastre : *Les catalanismes à l'école.* — *Histoire locale* : *Un manoir catalan au* XVIIe *siècle, ou Inventaire du Château de Nyer, dresseé en* 1698. (Acabament.)

Revue Catalane. Perpinyà. (Febrer.) Adhesió de l'assamblea del 13 febrer a les Normes Ortogràfiques per a la llengua catalana.—Crida pel monument de Mossèn Cinto. — J. S. Pons : *Qualques pregaries dels senyadors.* — J. Magenty : *Un peu de tout.* — L. Pastre : *Les catalanismes à l'école.*

Société Agricole Scientifique & Littéraire des Pyrénées-Orientales. Perpinyà. (53e volum, 1912.) — Conté un nodrit sumari, i entre altres treballs s'hi troben els següents: P. Masnou : *Mémoires de l'église de Saint-Jacques de*

Perpignan. — M. Mengel : *La Côte Vermeille.*—J. Freixe : *Le passage du Perthus.* (Continuació.) — J. Delpont : *En Jaume de Mallorca.*

Revue des Langues Romanes. Montpeller. (Janer-Març.) — G. Bertoni : *Noterelle provenzali.* — P. Mandonnet : *Laureut d'Orléans auteur de le Somme le Roi.* — G. Pitollet : *A propos d'Aubanel de Nimes, de Jean Reboul, et de Pierquin dit «de Gembloux».*

Boletín de la R. A. de la Historia. Madrid. (Janer.) — J. Gómez Centurión: *Jovellanos y los colegios de las Ordenes militares.* — A. Gascón de Gotor: *El escultor valenciano Domingo Forment en la primera mitad del siglo* XVI.— J. Sanguino : *Objetos ingresados en el Museo provincial de Cáceres.*— Conde de Cedillo : *Las ruinas de Itálica.*—E. Romero de Torres : *Inscripciones romanas de Bujalance y Córdoba.*—F. Fernández de Béthencourt : *Estudios de heráldica vasca por D. J. Carlos de Guerra.* — F. Fita : *Un sarcófago romano bisomo de Mérida.* — P. de Novo y Colson : *Jorge-Juan nació en Novelda.*

Boletín de la R. A. de la Historia. Madrid. (Febrer.) — J. Gómez Centurión: *Jovellanos y los colegios de las Ordenes militares en la Universidad de Salamanca.*—F. Fita : *El papa Alejandro III y la diócesis de Ciudad-Rodrigo.*— J. R. Mélida : *Las excavaciones de Mérida, últimos hallazgos.*—F. Fernández Bethencourt : *Relaciones entre España y Inglaterra durante la guerra de la Independencia.*

Boletín de la R. A. de la Historia. Madrid. (Març 1913.) — G. de Morales : *Estudios hispano-marroquies.* — Marqués de Laurencin : *Enrique* IV *y la Excelente señora llamada vulgarmente Doña Juana la Beltraneja.* — J. P. de Guzmán : *Glorias de la Alcarria.* — J. P. de Guzmán : *Anuario de la nobleza.* — R. Beltrán y Rózpide : *Compendio de la historia de la civilización.* — R. Beltrán y Rózpide : *Cuadro geográfico y estadístico de España.* — R. Beltrán y Rózpide : *Los presidentes americanos de las Cortes de Cádiz.* — F. Fita : *Caliabria y Ciudad-Rodrigo.* — F. Fita : *Don Domingo, obispo de Caliabria, en* 1172. — *Variedades.*

Boletín de la R. S. Geográfica. Madrid. (4.t trimestre de 1912.) — *Necrología: El Excmo. Sr. D. Eduardo de Saavedra y Moragas.* — A. Blázquez : *Los griegos en España.* — L. Gentil : *La geología de Marruecos y la génesis de sus grandes cordilleras.*

Boletín de la R. S. Geográfica. Revista de Geografía Comercial. Madrid. (Novembre-Desembre.) — *España en Marruecos.* — G. Rittwagen : *Apuntes para la prehistoria comparada de España y Marruecos.* — J. G. Sobral : *Geografía social.* — *Crónica geográfica.* — *La población de las islas Hanaii.*

Boletín de la R. S. Geográfica. Revista de Geografía Colonial y Mercantil. Madrid. (Janer.) — J. Becker : *La tradición colonial española.*

Boletín de la Sociedad Española de Excursiones. Madrid. (Desembre.) — N. Sentenach : *Los grandes retratistas de España : Velázquez.* (Amb excel·lents fototipies de Hauser i Menet.) — E. Tormo : *Miscelánea.* — R. Balsa de la Vega : *Orfebrería gallega.*

Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones. Valladolid. (Janer.)—*Homenaje*

a la memoria de D. J. Martí y Monsó. — Regla de una oofradía del siglo XVI *en Valladolid.*

Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones. Valladolid. (Febrer.) — R. Núñez : *Homenaje a la memoria de D. José Martí y Monsó.* — J. Agapito Revilla : *Del Valladolid artístico y monumental.* — L. Huidobro : *Exposición de arte retrospectivo en Burgos.* — C. Espejo : *Artículos de vulgarización histórico-financiera : El interés del dinero en los reinos españoles bajo los tres Austrias.* (Acabament.) — *Regla de una cofradía del siglo* XVI *en Valladolid.* — C. Espejo y J. Paz : *Documentos para ilustrar las ferias de Medina del Campo.* (Continuació.)

Boletín de la Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales. Zaragoza. (Novembre-Desembre.) — Frère Sennen : *Quelques formes nouvelles ou peu connues de la flore de Catalogne, Aragon, Valence.* (Acabament.) — R. P. Lorenzo Sierra: *Restos del «Elephas primigenius» y otros animales, en la mina «Inadvertida» (Santander).*

Boletín de la Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales. Zaragoza. (Janer.) — R. P. Lorenzo Sierra, pbro. : *Monteano (Santander) : Sus cuevas.*

Boletín de la Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales. Zaragoza. (Febrer.) — L. Sierra, pbro. : *Monteano (Santander) : Sus grutas.* (Continuació.)

Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos. Orense. (Novembre-Desembre.) — A. Martínez Salazar : *La fauna en la toponimia gallega.* — B. F. Alonso : *La villa de Monterrey.* — C. Vaamonde : *Las granjas de San Lorenzo de Ribas de Miño y Recheda.* (Acabament.) — A. Saco y Arce : *Literatura popular de Galicia.* (Continuació.)

Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos. Orense (Janer-Febrer.) — A. Martínez Salazar : *La fauna en la toponimia gallega.* (Acabament.) — B. F. Alonso : *La villa de Monterrey.* (Acabament.) — M. Macías : *La epigrafía latina en la provincia de Orense.* — B. F. Alonso : *Documentos históricos.* — A. Saco y Arce : *Literatura popular de Galicia.* — B. F. A. : *Cuentas del monasterio de Osera.*

La Montagne. París. (Janer.) — E. Giraud : *Quatre campagnes de ski en Norvège.* — V. Puiseux : *La joie dans l'effort : L'Oberga belhorn.* — J. Bardoux: *En Valais, croquis de montagne.*

La Montagne. París. (Febrer.) — H. Barth : *Les Alpes du Sanntal.* — P. Boudin et M. Gélinier : *Autour d'Argentière, excursions et ascensions d'hiver.* — L. Falisse : *A propos de fixations de skis : Une solution pratique du problème.* A. Janet : *La visite des gorges du Verdon.* — E. Gallois : *Ascension du «Tsiafajavona» culmen du massif central de Madagascar.*

La Montagne. París. (Març.) — L. Le Bondidier : *Le duc de Montpensier aux Pyrénées.* — A. Viallat : *Premières escalades aux Aiguilles de Rieufort.* — Ch. Durand : *Expériences dans une montagne facile : L'ascension de la cime du Gran Vallon* (Savoie). — R. Gelinet : *Le VII Concours International de Ski.*

Bulletin Pyrénéen. Pau. (Janer-Febrer.) — H. Beraldi : *Les tours d'horizon pyrénéens.* — G. Ledormeur : *Entre la Bat de Bun et le Haute-Azun.* — L. Le Bondidier : *L'ingénieur Colomés.*

Bulletin Pyrénéen. Pau. (Març-Abril.) — H. Beraldi : *Les tours d'horizon pyrénéens.* — P. Dive : *Hôtels d'altitude.* — M. Gourdon : *Le pic de Thénaout.* — G. Ledormeur : *Horaires d'excursions.* — R. M -H. M. : *Le pic Lavigne.* — Rondou : *Quelques souvenirs sur Rondo.* — A. Meillon. : *Légende de la Blottière et Roussel.* — *Nos réfuges.* — *Echos. Croniques.*

Bulletin du C. A. F. Section des Pyrénées Centrales. Toulouse. (Janer.) — M. Gourdon : *Le pic de Cagire.* — *Cronique des sports d'hiver.*

Bulletin du C. A. F. Section des Pyrénées Centrales. Toulouse. (Febrer.) — L. F· R. : *De l'Hospitalet à Merens, par la porteille de Sisca.*

Bulletin du C. A. F. Section des Pyrénées Centrales. Toulouse. (Març.) — Billard de Veaux : *Le Crabioules.* — M. Gourdon : *Le pic de Cagire.* (Acabament.)

Revue des Alpes Dauphinoises. Grénoble (15 Sètembre 1912.)—Baron de Castille: *Une excursion a la Grande Chartreuse.* (Continuació.) — G. Casella : *Nos montagnes.* — W. A. B. Coolidge : *Les cols des glaciers des Alpes Dauphinoises dans l'histoire.*

Revue dès Alpes Dauphinoises. Grénoble. (15 Octubre 1912.)—Baron de Castille: *Une excursion à la Grande Chartreuse.* (Continuació.) — Mathilde Maige-Lefournier : *Petit conte des monts et des planes.*

Revue des Alpes Dauphinoises. Grénoble. (15 Novembre 1912.) — E. Isnard: *Une collective sensationnelle au pic de Mas de la Grave.* — G. Casella : *Comment le Cervin fut conquis* *.

Revue des Alpes Dauphinoises. Grénoble. (15 Desembre 1912.) — Baron d'Haussez : *Pages oubliées.* — *Variétés.* — *Bibliographie des Alpes Françaises.*

Spelunca. París. (Desembre 1912.) — M. Fournier : *Recherches spéléologiques et hydrologiques dans le Chain du Jura.*

Bulletin Hispanique. Bordeus. (Janer-Març.) — P. Paris : *L'Archéologie en Espagne et en Portugal.* — G. Cirot : *Chronique latine des rois de Castille jusqu'en* 1236. — G. Daumet : *Louis de la Cerda ou d'Espagne.* — J. Mathorez : *Notes sur le rapports de Nantes avec l'Espagne.*

O Instituto. Coimbra. (Desembre.) — Sousa Viterbo : *A ordem de Santiago e a musica religiosa nas igregas pertencentes a mesma ordem.* — J. de Castillo *Memorias de Castilho.* — Soares Ribello : *Mogarem.* (*Episodio oriental.*) — Carlos de Mesquita : *O Romantismo ingles.* — J. M. Rodrigues : *Fontes dos Lusiadas.* — J. C. : *Rodrigues da Costa.* — *Nota bibliografica.*

O Instituto. Coimbra. (Febrer.) — J. M. Rodrigues : *Fontes dos Lusiadas.* — Sousa Viterbo : *Artes industriais e industrias portuguesas.* — C. de Mesquita : *O Romantismo ingles.* — S. de Castillo : *Memorias de Castilho.* — F. M. Alves : *Memorias arqueologico-historicas do distrito de Bragança.*

Bulletin de Dialectologie Romane. Brussel·les. (Juliol-Desembre 1912.)—A. M. Espinosa : *Cuentitos populares nuevo-mejicanos, y su transcripción fonética.*

Bulletin de la Société Neuchâteloise de Géographie. (Tome XXI, 1911-1912.) —

* Relat emocionant de la catàstrofe ocorreguda en el Cervin (13 Juliol de 1865), en la qual moriren quatre excursionistes; per l'il·lustre E. Whymper, testimoni presencial.

A. Dubois : *La région de Mont-Lusitania au Spitzberg.* — P. Clerget: *De Tanger a Tlemcen par les cités maures d'Andalousie.* — Jequier: *L'origine de la race égyptienne.*

Acusem rebut, a més, de les següents publicacions:

Revista Musical Catalana. Barcelona.
Hojas Selectas. Barcelona.
Revista de Estudios Franciscanos. Barcelona.
Revista Montserratina. Montserrat.
Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana. Palma.
Bolletino dell'Associazione Archeologica Romana. Roma.
Bolletino della Società degli Alpinisti Tridentini. Trento. (Setembre-Octubre.)
Alpi Giulie. Trieste. (Janer-Febrer.)
The Alpine Journal. Londres. (Novembre.)
Journal of the Folk-Song Society. Londres (Janer.)
Mitteilungen des Deutschen und Osterreichischen Alpenvereins. Munich. (15 Febrer, 28 Febrer i 15 Març.)
Zeitschrift des Deutschen und Osterreichischen Alpenvereins. Viena. (Jahrgang, 1912.)
Ymer. Stokholm. (Häft, 4-1912.)
Butlletí del Club Alpí de Crimea i del Caucàs. Odessa. (3-4-1912.)
Butlletí del Club Alpí Japonès.
Bulletin Mensuel de la Chambre Syndicale Française de la Photographie. París. (Fins a Febrer.)

CRÒNICA DEL CENTRE

MARÇ DE 1913

EXCURSIONS

A més de l'excursió oficial organitzada par la Secció Sports de Montanya, de la qual parlem en altre lloc d'aquest mateix número, s'han efectuat durant aquest mes les següents excursions, organitzades per la Secció de Fotografía:

A Sabadell i bosc de can Feu. — Va celebrar-se, durant el matí del dia 9, amb assistencia de més d'una vintena de socis, que sortiren en el tren de les 8.22 i retornaren en el de les 13.28, desprès d'haver obtingut un bon nombre de clixés fotogràfics d'aquells artístics païsatges.

A Calaf, Pons, Artesa i Balaguer. — Els dies 23, 24 i 25, els nostres companys Srs. Alfred Bosch, Lluís i Martí Botey, Gabriel i Joan Roig, i Josep Salvany, feren aquesta important excursió, sortint de la nostra ciutat, en automòbil, vers Martorell, Igualada, Calaf, Torà i Pons, i visitant totes les pobla-

cions més interessants del trajecte, en el transcurs del qual obtingueren gran nombre de proves fotogràfiques de pintorescos païsatges i notables monuments. El segón dia visitaren la presa d'aigua del Canal d'Urgell, Artesa i Balaguer, amb tots sos monuments de gran valua històrica i arqueològica. El darrer dia retornaren per Tàrrega, després de tres jornades ben aprofitades i ben profitoses.

A Castelldefels, Sitges i Vilanova. — Per al dia 30 hi havía una excursió organitzada vers Gavà, Brugués, Aramprunyà i Castelldefels; mes, degut al temps ploviscós que estava fent, tingué de variar-se l'itinerari, visitant-se Castelldefels, amb ses restaurades construccions, i les viles de Sitges i Vilanova, amb llurs notables museus.

Entre les excursions particulars fetes durant aquest mes hem d'esmentar les portades a cap, durant els dies 22, 23 i 24, per diferents grupos de consocis, vers Gandesa, Horta, Morella, la Pobla, Turó dels Tres-Reis i Vinaroz; de Calaf a Organyà, Solsona, el Gurb d'Oliana i Pons; a les valls de Ribes i Nuria, amb ascensió al Taga; a les serres de Greixa i de Montgrony; a Camprodón i Ull-de-Ter; al pic de Midi (alt Pireneu francès); de Lloret de Mar al cap de Creus; al Montseny, a Montserrat, i a Mallorca; apart de moltes altres de les quals no tenim noticies.

També hem d'esmentar aquí la sortida efectuada, el dia 16, per la Secció de Geología i Geografía física, per visitar els estanys del Remolà i la Ricarda, prop la desembocadura del Llobregat, i les visites de la Secció d'Arquitectura a les cases de la Reforma, dels arquitectes Srs. Bassegoda i Sagnier; a la Catedral, i a la casa del malaguanyat Sr. Gallisà.

SESSIONS I CONFERENCIES

Divendres dia 7. Conferencia per D. César A. Torras sóbres el tema *Conveniencia d'evitar la desaparició del santuari de Nuria.*

Dia 14. Conferencia per D. Eduard Vidal i Riba sóbres *Una visita a les ciutats de Tortosa i Peñíscola.* Seguidament el propri senyor va donar compte de l'excursió sportiva vers Ribes i el Taga de que ja ens hem ocupat detingudament.

Dia 18. Conferencia per D. Fèlix Duràn sóbres el tema *Una visita a la ciutat de Toledo.*

Totes aquestes conferencies han anat acompanyades de la projecció de nombrosos clixés fotogràfics.

En les sessions organitzades per la Secció de Folk-lore corresponents al dissabte dia 1, dilluns 10 i següents, D. Manuel Muntadas i Rovira va llegir el seu poema religiós cavalleresc *Montserrat,* del qual ja havía donat anteriorment una conferencia preparatoria. Veus-aquí un extracte d'aquest interessant poema:

Primera jornada

Obertura : Pere *el Gran*, d'Aragó, retorna victoriós de Sicilia. En aquest viatge Astolf de Requesens li conta el poder sobrenatural que la Verge de Montserrat ha donat sempre als sobirans de Catalunya en les llurs lluites contra'ls enemics de la patria.

Cant I : Barcelona és incendiada per Almançor. El comte mana a sos guerrers que s'acullin al castell de Moncada. Gran nombre de cristians s'hi apleguen; mes el comte, l'últim en abandonar la ciutat, té de fugir per mar. El comte fill i sos cavallers el ploren per mort, i juren a la Verge de Montserrat combatre a ultrança contra'ls infidels. Almançor sitía Moncada el jorn següent. En essent nit contempla al lluny nostra Montanya Santa, i té pressentiment de les malhaurances que li han de succeir. L'Esperit maligne, que vol la prompta destrucció dels cristians, alarma els dos campaments i els porta a la lluita.

Cant II : S'encén ràpidament el combat. Els cristians fan recular els infidels, obtenint sobre d'ells gran victoria; mes, portada la lluita a la planura, el comte fill, Raimond, cau presoner i els cristians sofreixen espantosa desfeta. Mort dels comtes de Girona. Raimond, que sent al lluny els crits de sos guerrers fugitius, prega a la Verge de Montserrat que vulgui salvar-los. Sant Jordi i Sant Miquel arriben en socors dels cristians.

Cant III : Una tempesta horrible es congría en el Montserrat. Els cristians prenen a Sant Jordi pel comte Borrell, i l'aclamen per son antic capdill; mes desseguida hi veuen quelcom de sobrenatural i l'adoren. Esclata la tempestat. Esplets dels dos guerrers celestials. Els infidels, espaordits, fugen esma-perduts.

Cant IV : Els ecos de la tempestat s'ouen encara al lluny, mes l'encís de la nit serena plana totalment per l'espai. El comte Raimond està presoner a la tenda de Zeyàn, i plora sa dissort. Imelda, donzella cristiana, filla d'una esclava de Zeyàn, s'interessa pel comte i li conta la seva historia. Raimond s'enamora d'ella, mes l'amarga realitat fa avinent al comte que té de renunciar aqueix amor.

Cant V : Comença a clarejar. A la tenda d'Almançor els principals capdills escateixen sóbres l'estrany horror del combat d'anit passada i sóbres aquell guerrer misteriós. Darés, el fals encantador, els diu que allò fou un càstic del cel, per restar encara dalt del Montserrat aquell poder malèfic que ampara els cristians i que ja en altre temps el sant anacoreta Klingsor volgué enderrocar. El comte fill, Raimond, portat a la presencia d'Almançor, revela que aquell poder és la Verge María, de la qual explica la miraculosa aparició. Almançor fa el jurament de destruir-lo aixecant un temple a Alà en el cim de la montanya.

Cant VI : El comte Raimond és amenat presoner, envers Palafolls, aquella mateixa tarda. Plany d'Imelda. Al fer-se de nit, una llum celestial que sembla baixar del Montserrat embolcalla els cadavres dels cristians que hi ha en el pla. Els capdills morts són vetllats tota la nit a la capella del castell. Al fer-se de dia els donen sepultura. A la sala d'armes s'hi celebra el convit de la Mort. Al llevant de taula en Guillem de Moncada és elegit capdill de l'host cristiana.

Cant VII : Festa celebrant l'elecció del nou capdill. Un joglar entona la cançó d'Otger, i aprés uns altres la cançó de l'espasa de Sant Martí i la cançó del Montsalvat.

Segona jornada

Cant VIII : Almançor ha retornat a Córdoba. Zeyàn segueix el setge de Moncada. Borrell ha recorregut tot Catalunya per llevar-la èn armes. Ha reunit a Manresa gran nombre de païsans i cavallers de les montanyes. Amb els primers que se li han ajuntat se'n va en pelegrinatge al Montserrat. Allí passa la nit fent oració i penitencia amb sos guerrers, fins que a trenc d'alba l'abat el consagra campió de la causa de Déu. Quan ja és nit, els cristians arriben a Moncada i calen foc a les torres que féu alçar Zeyàn. A la claror de l'incendi, els alarbs creuen veure de nou aquell guerrer misteriós de qui tenen tant mal record, i fugen esma-perduts. Els cristians que devallen del castell per acudir al combat, també prenen el comte per Sant Jordi, i, postrant-se damunt la terra, l'adoren reverents.

Cant IX : El comte els fa alçar de terra, revelant-los que és son antic capdill. D'altra banda Darés se'n va a la boscuria encantada i parla amb el Diable, qui li diu que és menester que Zeyàn surti a combat amb el comte Borrell perquè els alarbs vegin que no hi ha cap guerrer del cel que lluiti contra ells. Combat d'amdós guerrers. Mort de Zeyàn. Dolor i esglai d'Imelda.

Cant X : Borrell retorna triomfador. Arma cavallers els homs de paratge, donant-los blasons. Imelda, transida de dol, arriba fins al campament dels cristians en cerca del cadavre del seu pare. Les guardes cristianes, creient-la un espía, l'amenen a presencia del comte Borrell, qui, sentint-li contar sa historia i els amors amb son fill, l'aconsola i l'acompanya a cercar son pare mort. Aprés li prega que vulgui ajudar-lo per lliurar Raimond, i amdós convenen l'empresa.

Cant XI : Raimond està trist a la seva presó, abandonat a sa dissort. Admiració de Raimond al veure entrar Imelda. Ell li conta son amor i l'anyorança que ha tingut d'ella. Imelda refuig aquesta conversa, i sols li parla de la seva fugida. Estranyesa del comte. Imelda l'obliga a fugir. Són descoberts. Lluita furiosa entre'ls guerrers de Borrell i la guarnició de Palafolls, que ha sortit en persecució dels fugitius. Mort d'Imelda. Plor i desesperació de Raimond al veure morta la seva estimada. Arribada de Borrell victoriós, qui abraça enternit al seu fill.

Cant XII : Els cristians s'emporten el cadavre d'Imelda per enterrar-lo a Moncada. El crit de guerra i de reconquesta s'ha escampat de cap a cap de Catalunya. Heroica cavalcada del comte Borrell. Aprés el comte espera a Manresa la reunió de tot son exèrcit. I seus sos aliats d'enllà del Pireneu emprèn la marxa.

Cant XIII : L'exèrcit cristià està postrat al peu del Montserrat. La boira matinera embolcalla la Santa Montanya, però els cristians fan oració a la Verge, i la boira s'esvaeix, portant l'alegría a llurs cors. Al sentir el toc de les campanes que'ls anuncíen la nit de Nadal, s'enfilen montanya amunt. La nit de Nadal al Montserrat.

Cant XIV : Esplets de les armes cristianes. La serralada de la costa, amb sos castells, cau en poder dels cristians. Al rebre aqueixes noves, Almançor deixa la guerra de Castella, on acaba de saquejar Sepúlveda i Zamora, i s'encamina a Catalunya. L'Esperit maligne vol avisar a Darés de l'avenç sigilós dels cristians. Sant Miquel lluita amb ell i el llença per sempre més de la nostra patria. Visió del Montserrat. Avenir de Catalunya. Mort de Darés.

Cant XV : Ja negra nit, els cristians baixen de la montanya i calen foc a les naus mores tretes sobre la platja. Els cristians, victoriosos, emprenen la retirada vers el Montseny. A les cimes que voregen el Congost, troben a sos germans d'enllà del Pireneu (septimans, aquitans), que, desfet l'imperi dels carlovingis, vénen en llur ajuda. Abraçada de germanor entre aqueixos pobles que han tingut per breçol les mateixes montanyes.

Cant XVI : Al fer-se de dia, Almançor, amb sos esquadrons, se llença furiosament Congost amunt; mes se veu envolt per les legions cristianes, que de tots indrets se despengen del Montseny i de les serres de Bertí. Llavors recula ses tropes del pas del Congost i vol guanyar el pla de la Calma. La batalla resta indecisa : els cristians estàn a punt de perdre-la; els capdills aconsellen al comte la retirada. En això apareix en una cima del Montseny l'estendard del Profeta. El comte fa un vot a la Verge de Montserrat si els dóna la victoria. Esplets gloriosos d'en Borrell. Molts guerrers creuen veure de nou aquell guerrer del cel que'ls salvà a Moncada. La victoria es decideix pels cristians. Al fer-se de dia, Almançor ovira al lluny la nostra Santa Montanya, i, veient-se vençut pel poder misteriós que del cim d'ella ampara els cristians, maleeix Catalunya, i jura no tornar-hi més. Romiatge al Montserrat.

Epíleg

Temps aprés, Pere *el Gran*, veient-se abandonat de cel i terra, es recorda de la cançó del seu trobaire, i puja al Montserrat en cerca d'aquell poder que la Verge donà a sos ascendents. El rei passa tota la nit a la Santa Cova, i veu en somnis els esdeveniments gloriosos d'aquella guerra. L'endemà, confiat en la protecció divina, se'n va a la guerra, tenint desprès lloc els esplets famosos que mai més s'esborraràn de la memoria dels catalans.

CONVERSES D'ARQUEOLOGÍA

Sumari de les explicades durant el mes pel Sr. Casades i Gramatxes, amb exposició de projeccions fotogràfiques.

Març, dia 5. Conversa XLIII d'Arqueología romana : Continuació de l'estudi de les vil·les i descripció de la d'Adrià a Tibur.

Març, dia 12. Conversa XLIV : Descripció de la vil·la d'Adrià a Tibur (acabament). — Els palaus imperials. — Estudis dels del Palatí a Roma.

Març, dia 26. Conversa XLV : Continuació de l'estudi del palau dels Césars en el Palatí. — El palau de Dioclecià a Spalato (Dalmacia).

NOVES

EL VINENT CONGRÉS EXCURSIONISTA. — Ha sigut acordada en principi la data del primer d'octubre per a la celebració del III Congrés Excursionista Català, que ha de tenir lloc a l'històrica ciutat de Tarragona. La Mesa del darrer Congrés, celebrat a Manresa, ha començat ja a ocupar-se de l'organització d'aquest nou aplec excursionístic, secundada per la Junta Directiva del nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i per entusiastes companys d'aquella ciutat, que's prepara per rebre dignament, y de la manera que ella sab fer-ho, els nombrosos forasters que amb tal motiu sens dubte hi aniràn. En números successius anirem donant compte dels treballs preparatoris de l'esmentat Congrés.

EL REFUGI DE LA RENCLUSA. — Ha sigut ja despatxat favorablement l'expedient referent a la cessió, per part de l'Estat, al nostre CENTRE, del terreny necessari per a la construcció d'aquest nou i important refugi que la nostra entitat va acordar edificar, com ja saben els nostres llegidors, al peu de les Montanyes Maleïdes. En un dels vinents números donarem compte de tots els treballs realitzats fins a la data. Per avui no'ns resta sinó avançar que així que'l temps ho permeti començaràn les obres de dit refugi, a fi de deixar-lo terminat dins la mateixa temporada i poder inaugurar-lo l'estiu del vinent any 1914.

CENTENARI DE LA MORT DEL REI MARTÍ. — Amb el present número repartim la portada dels treballs publicats temps enrera amb motiu del V Centenari de la mort del rei Martí. En números pròxims continuarem aquells treballs a fi de completar l'estudi monogràfic d'aquella època, comptant a l'efecte amb la cooperació dels Srs. Carreras i Candi, Josep M.ª Roca, Sanpere i Miquel, i Domingo Martí i Julià, entre altres distingits publicistes.

VAGA DE CAIXISTES. — A punt d'entrar en màquina el present número, va esdevenir la vaga de caixistes, que ha sigut de llarga durada i que ha retrassat fins avui la sortida del mateix. A fi de posar-nos al corrent, el número vinent serà extraordinari (de més de vuitanta planes) i correspondrà als mesos de maig, juny i juliol.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARÀN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE MARÇ

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° I AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	EN 24 HORES	EN 24 HORES	8 MATÍ	8 TARDA
5°.80	6°.02	22°.5 (dies 11 i 12)	—3°.5 (dia 2)	768'87 mm.	769'50 mm.

ESTAT DEL CEL.

	8 m.	8 t.
Dies serens	11	15
» nuvolosos	11	5
» coberts	9	11

Dies de pluja	10
» de neu	1
» de glaçada	11
» de boira	5
» de gebre	2

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
72'35	78'74	CIRRUS	CIRRUS	5'41	4'48

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 162'7 mm.
» DE NEU » : 0'03 mts.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
SW.	**NE.**	87'96 kms.

J. S. S.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona.— Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya, 24. — Telefon 115

ANY XXIII MAIG-JUNY-JULIOL 1913 NÚMS. 220-221-222

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

EL XALET REFUGI DE LA RENCLUSA

PRIMER D'AQUEST GENRE, PROPRIETAT DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, EN CONSTRUCCIÓ A LES MONTANYES MALEÏDES (MALADETA) (ALTS PIRENEUS D'ARAGÓ).

SENYORS:

AMB especial satisfacció compleixo la comanda de la Junta Directiva de donar compte avui als consocis que m'escolten, i demà a tots els altres per medi del BUTLLETÍ, de les gestions fetes per la mateixa per bastir el nou refugi de la Renclusa, explicant al mateix temps l'origen del projecte i l'estat en que avui se troba.

Fa dos anys i mig (era pel janer de 1911) que, en virtut d'unes noves que veníen a confirmar certs rumors, que feia temps corríen, relacionats amb la certa o suposada intenció d'alguna societat estrangera, la Junta Directiva acordà sol·licitar de l'Estat l'autorització necessaria per construir el Refugi, i així es féu. El bon amic Juli Soler i Santaló fou l'encarregat de traçar els plans, i, per medi de les seves bones relacions a la provincia d'Osca, cuidà de la marxa de l'expedient.

Moltes dificultats trobà la nostra petició en les rodes de l'engranatge oficial; però (bé val a dir-ho) no pas per falta de voluntat dels funcionaris encarregats, sinó per un sensible descuit en el Registre del Ministeri de Foment, que obligà a donar a l'expedient una tramitació llarga i desavinent, si bé avui, que ja n'hem sortit, n'estem satisfets, puix s'ha resolt com calía i amb el màxim de seguretats per al CENTRE contra la propria acció oficial.

Els tràmits seguits, no haig pas d'explicar-vos-els d'un a un: res ne trauríeu. Són els mateixos de tot expedient : instancies, certificats, plans, peticions, conformitats, etc., etc.; amb l'agravant

que, en aquest cas, la tramitació ha sigut doble, puix per l'una banda instàvem el permís al Ministeri de Foment per medi de la Quefatura de Monts d'Osca, que obrava junt amb el Govern Civil i amb l'Arcaldía de Benasque; i per l'altra es tramitava la nostra petició en el Govern Militar de Jaca i de la Provincia d'Osca, el qual l'havía d'informar a la Capitanía General de la 5.ª Regió, i aquesta proposar al Ministre de la Guerra l'oportuna Reial Ordre resolutoria. Per fi, mercès a l'incansable activitat d'alguns entusiastes del projecte, s'obtingueren els permisos : el de Guerra en la Reial Ordre de 16 de juliol de 1912 (D. O. núm. 198), i el de Foment en 17 d'octubre del propri any. Aquestes dues Sobiranes Disposicions enclouen lo següent:

Se concedeix al CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA permís per construir, en la partida denominada *la Renclusa*, en el mont situat a la Vall de l'esquerra del riu Essera i assenyalat amb el número 30 del catàleg dels d'utilitat pública de la Provincia d'Osca, partit de Boltaña i terme de Benasque, i en el lloc que a l'efecte assenyali la Quefatura de Monts, un edifici refugi de montanya segons els plans presentats pel CENTRE i aprovats per la Superioritat i per mentre el tal refugi estigui en condicions de complir son objecte.

Aquesta concessió caducarà quan el CENTRE no tingui el Refugi en les degudes condicions per als fins perquè ha sigut creat, en el qual cas se n'incautarà la Quefatura de Monts d'Osca. Igualment assenyala que'ls empleats de dita Quefatura fruiràn, en el Refugi, d'iguals tracte i aventatges que'ls socis del CENTRE. Aquí és precís esmentar que, encara que no ho hagués imposat l'Estat, el CENTRE, de molt bon grat, els ho hauría concedit, per les moltes facilitats que hi ha trobat i pel bon interès amb que s'han mirat el projecte.

L'autorització del ram de Guerra sols marca algunes prescripcions, com la que'l CENTRE no tindrà dret a indemnització en cas de destrucció forçosa del Refugi, i altres relacionades amb la defensa de la Nació.

Una bona acollida va trobar també el CENTRE en l'Ajuntament de Benasque, puix aquest, a més d'informar favorablement i amb urgencia el projecte tantes vegades com li fou remès, rebé al nostre comissionat, D. Juli Soler, amb les més grans atencions, i, reunit en sessió extraordinaria especial, acordà renunciar el 90 per 100 de propris a que tenía dret sobre'l valor dels materials que s'emplein en la construcció del Refugi. Igualment s'ha concedit als veïns de Benasque el tracte privilegiat de socis del CENTRE, que també ben guanyat se tenen.

Obtingudes les concessions esmentades, el CENTRE emprengué

directament els treballs per a la construcció i l'ulterior explotació, i a l'efecte convocà un concurs entre'ls veïns de Benasque, que ha donat un resultat més que satisfactori per als interessos socials, puix ve a reduir en gran manera les despeses que hi haurà de fer el CENTRE, i, sobre tot, les ha fixades explícitament de tal manera, que, com vulgarment se diu, sabem fixament de quin mal hem de morir. El concurs fou fallat en favor de D. Josep Sayó Pedrón, veí de Benasque, en les condicions següents, a més d'altres de menor importancia:

El Sr. Sayó es compromet a construir el Refugi segons els plans del Sr. Soler, aprovats pel CENTRE i per la Superioritat. Se dóna a l'obra un valor mínim de 10,000 pessetes, de les quals el CENTRE en pagarà 5,000 en la forma següent : 2,500 al començar l'obra, i les altres 2,500 en cinc anys a raó de 500 anyals. L'explotació del Refugi, el CENTRE l'arrenda al Sr. Sayó per un terme de vint-i-nou anys, durant els quals no pagarà arrendament de cap mena a canvi de les 5,000 pessetes que posa en la construcció. Si per qualsevol circumstancia l'obra costés més de 10,000 pessetes, l'excedent el pagarà el Sr. Sayó, així com totes les reparacions que calgui fer a l'edifici durant aquests vint-i-nou anys, passats els quals el Refugi quedarà de l'absoluta proprietat del CENTRE, així com si el Sr. Sayó l'abandona o no'l serveix abans de finir el terme. Les tarifes per al servei han sigut aprovades pel CENTRE, i cada cop que s'hagin de renovar necessitaràn també de la mateixa aprovació. El tracte privilegiat als socis del CENTRE, individus de la Quefatura de Monts i veïns de Benasque, els concedeix, segons les actuals tarifes, un 40 per 100 de rebaixa per terme mig. El CENTRE es reserva també la quarta part dels ingressos bruts per estatges, de manera que les quotas anyals de 500 pessetes quedaràn cobertes en bona part per aquests productes. Se prendràn les degudes garantíes, en l'escriptura pública pròxima a firmar-se, per assegurar el compliment del contracte.

Aquestes condicions, en extracte esmentades, creu fermament, la Junta Directiva, que han de merèixer la general aprovació, puix difícilment podríen millorar-se, sobre tot en l'estat actual del CENTRE, que tots coneixeu.

I queda gaire-bé acabada la ressenya de la part administrativa del projecte de construcció del Refugi de la Renclusa. Ara, de les parts arquitectònica i excursionista, en donarà compte qui per encàrrec de la Junta les ha estudiades i executades : el nostre consoci Sr. Juli Soler.

Mes hi ha encara un punt a esmentar, del qual expressament no he donat compte, ni per incís, perquè crec que val la pena de

dedicar-li capítol apart : me refereixo a la construcció d'un petit abric en el mateix cim de l'Aneto, el més alt de les serralades pirenenques.

En efecte, la petició feta pel CENTRE a l'Estat tenía aquesta segona part, que fou tramitada i concedida junt i a l'igual que la primera. Creia, la Junta Directiva, que tenía l'obligació moral d'arribar a prendre possesió oficial del cim més alterós de les nostres montanyes, tantes vegades trepitjat pels nostres més ardits excursionistes; i era una veritable vergonya que una entitat no ja forastera, sinó estrangera, fos l'única que tingués allí un senyal de domini representat per l'àlbum que'l Casino de Luchon hi ha depositat entre les penyes i on estampen llurs firmes els visitants d'aquell alterós cimal. Però la Junta Directiva no podía ajuntar aquesta obra, de caràcter no tant necessari, amb l'altra, que era ja imprescindible; i per això no l'ajuntà al Concurs, sinó que projectà fer-la directament, puix com que'ls seus proposits són d'índole platònica i moral, no trobaría contractista ni arrendatari.

Les dificultats de la construcció queden explicades dient que l'alçada és de 3,404 metres, que s'ha de començar per fer una barraca per als operaris, i que l'obra s'ha de reduir a foradar i arreglar una mica una roca en el menys espai de temps possible, ja que, en la millor temporada, els elements fan l'estada impossible. ¿Quan s'emprendrà aquesta obra? L'entusiasme dels socis ho dirà. Si presten a la Junta el llur concurs, esdevindrà una realitat; i, si no ho fan, esperarem millors temps en que un medi o altre hi hagi per fer-ho. Vosaltres sou, doncs, qui ho ha de decidir.

I ara, amics i companys, ja coneixeu l'obra dels vostres mandataris, feta en els darrers anys, i no explicada abans perquè l'estat de part dels veïns, i més encara dels perjudicats, podía haver arribat a dificultar-la si en detall hagués sigut coneguda; però, afortunadament, les bones disposicions de l'Ajuntament de Benasque, de la Quefatura de Monts d'Osca, del Govern Militar de Jaca, del Diputat del Districte de Boltaña, Sr. Fatàs; del Diputat per Tarragona, senyor Nicolau; així com del difunt Senador Sr. Camo i molts altres; han dut l'obra a bon terme, i han fet que dintre poc temps pugui el CENTRE mostrar i admirar la magnífica obra qual projecte tot segui t el Sr. Soler ens ensenyarà i explicarà, complint l'encàrrec que expressament li ha fet la Junta Directiva.

P. A. de la J. D.

El Secretari Primer,

F. KIRCHNER

DE LA GRAN CONVENIENCIA D'ESTENDRE L'OBRA DELS REFUGIS A LA REGIÓ DELS ALTS PIRENEUS

No cal dubtar que l'exploració i el consegüent estudi dels massiços montanyosos requereixen, perquè aquells siguin fructuosos i de resultats evidents, d'una major suma de facilitats per a llur execució, que vinguin a contrabalancejar, i en lo possible a anul·lar, els seriosos obstacles que la naturalesa ha acumulat en aquells inhospitalaris llocs, els quals, dificultant la marxa del viatger, tendeixen a oposar-s'hi per l'afebliment de les seves forces físiques i morals.

Naturalment que aquests obstacles augmentaràn en raó directa de l'elevació i l'aspresa dels tals massiços, i en una desproporció ben palesa; de manera que a una gran elevació d'aquests esdevindràn, els obstacles, gaire-bé infranquejables, almenys per a la majoría dels viatgers : sols a les complexions privilegiades, dotades d'una energía moral a tota prova i ajudades per un bon entrenament, els serà factible, i encara a costa de greus perills, vence'ls sense un major dany.

En efecte : ¿com, actualment, és mitjanament possible realitzar encara que no sigui més que una curta campanya pels massiços dels Alts Pireneus, i treure'n un resultat positiu?

¿Es en aquelles altes geleres i terraces glaciars de Piedrafita, de Bramatuero, de Goriz, de Marmurés, dels Barrancs, etc., etc., allunyades, de moltes hores, de llocs habitats i mancades de vies de comunicació (com no sigui el difícil pas de la petjada humana), on el glaciarista i el geòleg, han de portar a cap llurs interessants estudis? ¿Es des d'aquells llocs, que'l topògraf ha de tenir els seus punts d'apoi per assolir els convenients vèrtexs per a les xarxes geodésiques? I l'exploració de les més altes conques hidrogràfiques dels rius Cinca, Vellos, Ara, Cinqueta, Éssera, etc., ¿podrà esdevenir pràctica per als homes de ciencia, amb l'agombolament de dificultats que en aquelles apartades regions ha acumulat la naturalesa i que l'inercia de l'home no ha tractat de combatre? I, el naturalista, ¿es podrà entregar, sense inquietar-se per la seva existencia, a sos treballs predilectes, en aquells paradisos de verdor nomenats Ordesa i Vallhibierna, exuberants museus de la fauna i la flora pirenenques? No, de cap manera : així us ho contestaràn, sense reserves, tots aquells que, amb el sarró a l'espatlla i reduhint així llur bagatge al de l'època prehistòrica, s'hagin arriscat a sostenir-se per aquells

indrets admirables dels Alts Pireneus, els quals són, com díu l'insigne Russell, els que aconsegueixen resistir la comparació amb els grans massiços del món.

Un dels grupos montanyosos més importants dels Alts Pireneus són les nomenades Montanyes Maleïdes o Maladeta.

LES MONTANYES MALEÏDES (MALADETA)

El grupo o massiç de les Montanyes Maleïdes no's troba pas situat en l'aliniació de cims per on està traçada la divisoria d'aiguavessants i linia frontera de les dues nacions, França i Espanya, sinó que alça sa potent massa, reculat vers el S. d'aquesta aliniació, a l'igual que sos companys els Posets (Lardana) i les Tres-Sorores (Mont-Perdut) (aquest sols en part), que són els tres massiços més importants de tot l'istme pirenenc.

Està tot ell enclavat en l'extrem NE. de la vall de Benasque, provincia d'Osca; i la terminació oriental de la seva carena va a estrebar-se, en la frontera de Catalunya, amb les montanyes de la nostra Vall d'Aràn.

Apareix, aquest grupo montanyós, com una immensa serralada aïllada, formant un dels *manchons* granítics en els Pireneus; i es desenrotlla en son terç oriental en ampla corba, la concavitat de la qual esguarda vers el NNE. Segueix, an aquesta, una llarga aliniació decididament orientada d'E. a NNO.

Sos vessants de N. i S. s'alcen directament del fons de dos sinclinals, formant altres tants *talwegs*, que constitueixen les altes conques dels rius Éssera i Vallhibierna, que l'envolten pel N., S. i O. Aquests vessants se presenten, en general, de molt redreçat pendent, sobressortint-ne, en la part superior, a la manera de llarga crestalle a, llur carena, en molts indrets inaccessible. Aquesta carena és molt afilada, d'escassos metres d'amplaria, i formada per un apilotament de blocs de granit a tall d'obeliscos, dislocats pels glaços i les tempestats.

L'extensió d'aquesta carena des del pic de Mulleres, vers el seu llevant, fins al pic més occidental d'Alba, cap a ponent, no baixa de 9 kilòmetres, ressaltant-hi una seria de puntes, l'altitut de les quals sobre'l nivell de la mar és superior a 3,200 metres, i arriba a sobrepujar els 3,400 metres (pic d'Aneto), que és la màxima elevació a que assoleix l'istme pirenenc.

El terç superior d'aquests vessants se troba ocupat per les geleres (*glaciers*) que com estesa banda faixen la carena terminal per N.

i S. L'amplaria d'aquesta faixa de geleres varía, essent més considerable, com és natural, la que's troba orientada vers el N. que l'oposada. L'extensió superficial d'aquestes geleres de les montanyes Maleïdes, segons els treballs efectuats per Mr. Schrader, és de més de 168 hectaries per a les del vessant del S., i de 524 hectaries per a les del vessant del N.; donant un total, per a tots dos vessants, de 692 hectaries, la major extensió de glaços eternals que's pot trobar en tots els Pireneus.

Aquestes geleres, com ocupant els vessants redreçats, ofereixen un pendent variable, que arriba fins als 50° d'inclinació, i encara més. Se presenten com penjades, amb llur superficia més o menys esquerdada longitudinalment, i amb la vora inferior guerxada, formant un fort espadat. Això fa que les *moraines* terminals, en qualques d'aquestes geleres, no ofereixen l'aspecte d'un cordó que va vorejant la gelera, sinó que's precipiten molts metres avall i cercant els indrets on la línia de màxim pendent sigui més suau. Es, aquesta disposició de les geleres dels Pireneus, o de vessant, la característica que les distingeix de les dels Alps, les quals, formant veritables rius de glaç, devallen fins a les planes, on s'estenen en amples cons.

Degut a la constitució heterogenia d'aquest massiç, on el granit i la caliça es troben alternats, s'hi veuen arreu enfonsaments del sol, els quals donen lloc a perdues hidrològiques de les corrents que devallen procedents de la fosa de les neus.

En els replecs d'amdós vessants se formen cubetes lacustres, que són ocupades per estanys de més o menys capacitat, mes tots ells, per llur altitut, són de la mena dels superiors i de naturalesa glaciar. Entre ells hi ha el nomenat de Cregüeña, que és el segón, en extensió, de tots els dels Pireneus (com que amida més de 100 hectaries); i el Coronat, que, si bé de reduïdes dimensions, és el primer, per sa altitut, de tota la carena, car se troba emplaçat a 3,180 metres sobre'l nivell de la mar.

La vegetació és abundosa en els repeus d'aquest massiç, constituint la ribera de Vallhibierna, un dels parcs naturals més esplèndids dels Pireneus, amb ses gemades praderíes i ses boscuries atapaïdes d'abets i pins, que s'enfilen vessant amunt fins al límit de llurs respectives zones de vegetació. En el vessant N. l'arbrat no és tant abundós : malgrat això poden veure-s'hi exemplars de pins fins a la zona de 2,200 metres d'altitut sobre'l nivell de la mar. La fauna hi és completa i propria de la regió alt-pirenenca, no mancant-hi les especies més rares, com és el gall silvestre, etc. L'aspresa

d'el seu sol, l'allunyament de llocs habitats i la falta de circulació que té, fan que sigui avui el millor dels comptats refugis on forçosament ha tingut de replegar-se, fugint de la rapacitat dels homes, l'especia coneguda per *cabirol* o *isart*, l'airós i simpàtic habitant de les solituts; no essent difícil trobar-n'hi ramades de seixanta, vuitanta, i fins més de cent *. Per dissort, ja fa qualques anys que'ls caçaires s'han adonat d'aquella per ells terra de promissió, on han començat les *razzias*, tant per part dels nacionals com per la dels estrangers, que menacen, si no s'hi posa remei, amb l'exterminació d'aquells animals.

Per aquests curts mots descriptius se podrà comprendre l'importancia que ofereix aquest massiç de les Montanyes Maleïdes i l'interès que ha merescut dels homes de ciencia el seu estudi, com ne són prova, des de reculats temps, els treballs de Picot i Lapeyrouse, de Reboul i Vidal, notables naturalistes i geodestes; els del cèlebre Ramond de Charbonnières, l'historiaire dels Pireneus; de Mrs. Arbanère i Cordier, Franqueville i Tchihatcheff, els darrers vencedors del pic d'Aneto. Tots aquests il·lustres viatgers, malgrat el desconeixement que's tenía d'aquestes montanyes fins a mitjàn segle passat i la falta de vies d'accés des de França, portaren a cap, amb llurs viatges, itineraris atrevidíssims, guiats solament per la fe i l'ardidesa de provats montanyencs.

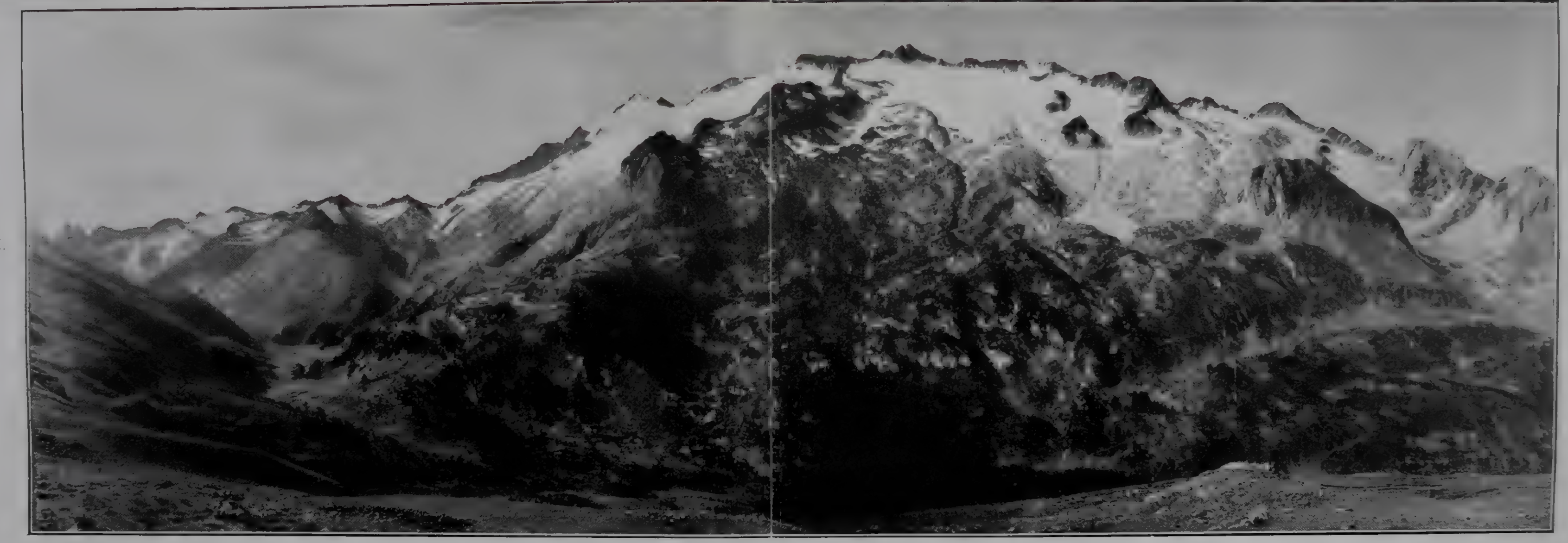
Dignes continuadors ne són, modernament, Ch. Packe, Mr. Schrader, el notable cartògraf pirenenc, i, per fi, els estudis glaciaristes de Mr. Trutat, i els del savi hidròleg Mr. Belloc, han vingut a demostrar l'interès amb que són mirades aquestes montanyes pels savis del món.

Al costat d'aquests homes de ciencia cal posar-hi la multitut que, amb al cor més o menys montanyenc, practica en sos viatges i excursions l'admiració de la naturalesa, son objectiu preferent; aquesta multitut que, acudint, quan ve la temporada, a Bagnères de Luchon, converteix aquestes Montanyes Maleïdes en son *rendez-vous*, amb gran profit per a aquella població, per a la qual és la Maladeta, com el Mont-Perdut per a Gavarnie i el Vignemale per a Cauterets, centre de forta atracció i intens moviment.

Malgrat aquesta atracció que, per llur rellevant paper en l'istme pirenenc, desempenyen les Montanyes Maleïdes, i que les guies estrangeres se cuiden de mantenir i propagar cada vegada més com

* En una de les meves excursions per aquelles montanyes, vaig arribar a comptar, a la gelera de les Salenques, una ramada d'isarts composta de cent quaranta caps.

E.

O.

CLIXÉ DE J. SOLER

EL GRAN MASSIU DE LES MONTANYES MALEÏDES (MALADETA)

PANORAMA DES DEL CAP DEL PORT DE BENASQUE

més se coneixen, aquesta montanya nostra no ha merescut fins avui, part d'ençà de la frontera, el que ningú s'hagi dignat fixar-hi l'atenció, no ja per a son estudi (que això és demanar massa, en aquest país), sinó amb l'intent de facilitar l'acció an aquells homes de ciencia, i amants de la natural bellesa, que hi acuden, des de llunyanes terres, a descobrir-la i ensenyar-nos-la.

Emperò cal fer constar que aquest corrent de viatgers envers aquestes montanyes no passà desapercebut per a tots, i l'afany d'explotar-la per al lucre particular, se despertà en llurs veïns i propietaris els montanyencs de la vila de Benasque; i, si bé amb molt migrats medis, arribà un d'aquests, el Sr. Brusau, a vies d'execució, construint a l'indret de la Renclusa i en les montanyes de que's parla, una humil cabana de pedra seca, que, tant pel desconeixement de la seva existencia per part dels agents de l'Estat com per la tolerancia de les autoritats d'aquella vila, ha facilitat a l'esmentat senyor el poder recollir, durant aquests anys de funcionament del primitiu refugi, un ben desproporcionat fruit de tant exigu capital.

La cabana de la Renclusa ha servit, doncs, fins al present, d'obligat refugi, a falta d'altre, a la concorrencia excursionista que ha assolit les Montanyes Maleïdes, malgrat l'absencia de comoditats i el no trobar-s'hi cap medi de proveïment, cosa tant necessaria en aquells solitaris indrets *.

DE LA REALITZACIÓ I LA TRAMITACIÓ DEL PROJECTE

D'aquest vergonyós estat de coses, tard o d'hora, se n'havía de fer càrrec el nostre Centre Excursionista, que tant s'ha desvetllat pel foment de l'excursionisme, majorment quan ja tenía plantejada i començada l'obra de la xarxa de refugis de montanya amb la construcció del xalet refugi d'Ull de Ter, inaugurat l'any 1909; i les excitacions que rebía, per part de les societats estrangeres amb ell federades, perquè intervingués en aquell lloc amb sa poderosa iniciativa, no's perderen en el buit, sinó que decidiren la Junta Directiva a prendre l'acord, pel janer de l'any 1911, d'estendre la xarxa de refugis ja començada, plantant la primera fita a la regió dels Alts Pireneus amb l'erecció d'un nou refugi en el massiç més alterós i important de tota la carena, a les Montanyes Maleïdes (Maladeta).

Posat el projecte en vies d'execució, la Directiva del Centre

* L'actual arrendador de la cabana, Sr. Sayó, ha procurat millorar-ne l'habilitament, portant-hi qualque llit i facilitant queviures i guies als viatgers.

distingí el que subscriu amb l'immerescuda preferencia de proposai-li que s'encarregués de portar a la pràctica el projecte, desenrotllant-lo segons el seu criteri. He dit immerescuda preferencia, i així és, en efecte; car, sigui dit en descàrrec de ma conciencia, cap mereixement podía jo oferir, com no fos la bona voluntat i la coneixença d'aquella tant interessant regió, que ha sigut i és per a mi un dels eixos d'atracció en les meves campanyes pels Alts Pireneus de l'Aragó.

Acceptada tant feixuga i compromesa tasca, posí en jòc les bones relacions que tinc a Osca, Madrid i Benasque, i es començà la tramitació dels expedients, en els Ministeris de Foment i de la Guerra, que són precisos per portar a cap l'obra. Per a això vaig dirigir-me al meu respectable amic l'Excm. Sr. D. Manuel Camo, senador vitalici de la provincia d'Osca, parlant-li del nostre projecte. Com ja suposava, tinguí la satisfacció de sentir de llavis del dit senyor la bona nova que's feia seu aquell projecte, i que treballaría per la seva tramitació. Així fou, en efecte : ell presentà l'expedient a Madrid, i l'apoià amb tot l'entusiasme de que tantes proves havía donat aquell malaguanyat patrici en bé de son país; fins que en novembre de 1911 sa desgraciada mort ens privà de tant valuós defensor.

Seguiren les tramitacions amb l'apoi dels meus distingits amics Srs. Fatàs i Nicolau, dignes diputats per Boltaña-Benasque i Tarragona, respectivament, i que han sigut fins a la resolució dels expedients uns fidels continuadors de la bona voluntat del Sr. Camo i han donat proves de llur desig en favor del projecte i d'ésser vers admiradors del nostre CENTRE. Pel que respecta al ram de Guerra, no's pot menys de fer constar l'eficaç intervenció del general Sr. Barraquer, fiscal del Consell Suprem de Guerra i Marina. Molt ajudà en aquestes afortunades gestions la primera Corporació popular de Benasque, composta de rellevants personalitats d'aquella vila que m'honren amb la llur amistat : tots ells se decantaren en favor de l'obra des del primer moment, acordant no sols autoritzarla, si que, a més, posar-se al nostre costat per a tot allò que fos en benefici d'ella.

Rebin aquells bons cooperadors, una vegada més, en nom del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i en el meu propri, l'expressió del nostre pregón regoneixement.

Obtingudes les reials ordres sol·licitades, a mitjàn estiu de 1912

començaren les obres preliminars sota'l projecte que havía sotmès a l'aprovació de la Junta Directiva (posteriorment aprovat, també, pels centres governatius) i que, salvant una millor solució, segons el meu lleial saber i entendre he desenrotllat de la següent manera:

PROJECTE DE CONSTRUCCIÓ D'UN REFUGI A LA RENCLUSA (MONTANYES MALEÏDES [MALADETA]), EN ELS ALTS PIRENEUS DE LA PROVINCIA D'OSCA I A UNA COTA DE 2,133 METRES SOBRE'L NIVELL DE LA MAR.

TIPUS DEL REFUGI

Al desenrotllar el projecte, abans que tot, calía decidir el tipus o classe de refugi que sería convenient per al projectat, ateses les circumstancies de lloc i de medis econòmics de que's podía disposar.

Per això, conseqüent amb mon criteri, que per a aquesta qüestió vaig exposar en una comunicació presentada en el primer Congrés Excursionista Català, celebrat a Lleida l'any 1911 (vegi's BUTLLETÍ del març passat), i comptant per endavant amb els recursos pecuniaris de que'l CENTRE podía disposar, vaig entendre jo que podría escollirse, com a tipus per al refugi de la Renclusa, el de la classe de xalets guardats.

En efecte : el no trobar-se en tota aquella regió cap edifici d'aquesta mena fins al present; l'ésser, el massiç de les Montanyes Maleïdes, un massiç ben important, com s'acaba de demostrar; l'haver-s'hi establert, des de fa molts anys, un nombrós corrent de viatgers, que al present no dóna senyals de minvar (al contrari), malgrat les dolentes condicions d'habilitació de la cabana avui existent; el que per això sigui lògic deduir que les trescentes pessetes, per a la temporada, que s'han arribat a pagar per l'arrendament de la dita cabana, puguin ésser augmentades en la natural proporció de medis; el caràcter de la classe de concorrents que hi ha acudit, i que segurament hi acudirà, an els quals, com a viatgers pràctics ensems que acabalats (en general), no doldrà una major despesa quan se'ls donin les comoditats possibles en aquell lloc : totes aquestes raons permeten suposar que serà possible assegurar un arrendament convenient del refugi que deixi no sols un marge prudencial de guany a l'arrendador, si que també alcançar lo necessari per plantar cara a les irremeiables reparacions de l'edifici i an els possibles imprevistos.

A més, per trobar-se el nou refugi al pas dels ports de la Picada

i del Bom, pels quals se va a la Vall d'Aràn i a Bagnères de Luchon, respectivament (passatges molt concorreguts, no solament pel tràfec de l'arriería que fa el comerç entre aquelles regions, sinó, a més, per haver-se establert per aquells un corrent d'emigració i d'immigració dels bracers del país), resultarà ésser, l'edifici en construcció, de gran utilitat com a lloc de refugi en aquells indrets tant perillosos, tal vegada els de més perill dels Pireneus, tant per les considerables quantitats de neu que hi cauen com per la potencia aterradora dels torbs i tempestes que s'hi congríen, de lo qual cada hivernada són prova nombroses víctimes.

Oferirà, doncs, el nou refugi, millors condicions d'emplaçament que'l nomenat hospital de Benasque, avui existent, per trobar-se aquell més alt que aquest i ésser visible ja des dels mateixos caps dels ports susdits, apart de sos millors medis d'acolliment i de guarda.

EMPLAÇAMENT

Es convenient en absolut que'l nou edifici es trobi emplaçat en el vessant septentrional de les Maleïdes, per ésser aquest el que, esguardant vers la frontera, enllaça sa part baixa amb aquesta mitjançant l'alta vall o conca de l'Éssera, trobant-se, doncs, a la comarca dels ports abans dits. A més, l'ús constant dels excursionistes ha establert per aquest vessant la ruta obligada per als que desitgen assolir els cims d'aquest massiç i que, com hem expressat abans, utilitzen la cabana de la Renclusa com a forçós refugi.

Emperò el lloc on se troba emplaçada aquesta cabana, entenc jo, no pot aprofitar-se per a l'emplaçament de l'edifici en projecte. La Renclusa, com son nom indica, és un enfonsament en forma d'U, rodejat d'un espadat de penyes de 10 a 15 metres d'alçaria. Les roques que'l formen, arrestellades com fulls de llibre, en molts de sos indrets no ofereixen cap fermesa. El fons del enfonsament ha sigut rublert en part pels al·luvions del barranc que hi desemboca, procedent de la fosa de les neus de les geleres del troç de vessant des del pic de la Maladeta fins al pic oriental d'Alba; i a més serveix de descàrrega de l'estany de Paderna. En aquest enfonsament del terrer, en son indret de llevant i en el lloc on el penya-segat presenta major elevació, per entre les esquerdes de son repeu, és engolit el corrent del barranc, perdent-se en les entranyes de la terra. En el costat oposat an aquest curiós lloc, i arredosada a la cinglera de l'enfonsament, és on se troba emplaçada l'antiga cabana de la Renclusa.

Que aquest lloc, ni els seus immediats contorns, no ofereixen cap aventatge per servir d'emplaçament a l'edifici en projecte, no cal esforçar-se en demostrar-ho. El primer inconvenient és que, a causa de la major superficia de la planta d'aquest, no hi ha l'espai suficient, ni tampoc el consegüent desembaraç per al seu accés. Segón : la naturalesa, deslligada per complet, del sol (format de sorres i tartera esmicolada), i l'humitat procedent de les filtracions del barranc, donaríen un mal emplaçament. Tercer : la cinglera de penyes que envolta l'enfonsament, com he dit abans, no ofereix cap seguretat de fermesa, no essent res d'estrany la caiguda de pedres assobre'l teulat de l'actual cabana. Quart : trobant-se aquell lloc reclòs en sa major part, i escaient-se ésser l'extrem del curs de la barrancada susdita, en dies de fortes vingudes, complicades amb el rocegament dels allaus, pot donar-s'hi el cas que'ls materials amenats pel barranc arribin a rublir, en tot o en part, lo que resta d'enfonsament; succés que, segons datos adquirits, passà ja fa anys *. Finalment, el nou edifici, si es trobés emplaçat a la Renclusa, es veuría arreconat i completament fòra de la vista de la major part d'aquells interessants contorns, i en lloc trist i encongit.

Per aquestes raons no s'intentà aprofitar la Renclusa per a emplaçament del nou refugi, sinó que, previs els deguts regoneixements de sos voltants, i mitjançant les convenients calicates del sol, s'escollí per al del emplaçament un planell a l'E., distant uns 100 metres de la barraca de la Renclusa, i elevat lleugerament sobre'ls terrenys confinants, que, a llur torn, formen dues suaus ondulacions : l'una a l'O., que és la barrancada susdita de la Renclusa; l'altra a l'oposada direcció, vers l'E., que s'aboca sobtadament vers el N. Quedarà, doncs, per a emplaçament del refugi en construcció, un planer esquenall entre les dues depressions. El seu subsol està constituit per un banc de caliça agrisada, compacta i d'aspecte marbrenc, amb els llits de pedrera verticals i dirigits de N. a S. S'aprofitarà aquest banc rocós, degudament rebaixat i anivellat, per assen-

* Per la primavera d'enguany s'ha repetit el fet, i en proporcions mai vistes, per la caiguda d'un formidable allau procedent de les geleres de la Maladeta i d'Alba, que, seguint tot el curs de la barrancada de la Renclusa, ha rublert la seva conca per complet i en una llarga extensió, arribant fins al peu de l'enfonsament del barranc i formant-hi un pont de neu de qualques metres d'alçaria, per sota'l qual surt el corrent. La neu de l'allau ha assolit el mateix llindar de la porta de la cabana de la Renclusa, i a primers del mes de juny actual encara es trobava, el barranc susdit, del tot cobert de neu. L'emplaçament del nou refugi s'ha vist completament fòra de la trajectoria de l'allau, lo qual demostra més la bona situació escollida.

L'EMPLAÇAMENT DEL REFUGI

(D'un dibuix.)

EL XALET-REFUGI EN SON EMPLAÇAMENT

tar-hi els fonaments de l'edifici, que oferirà per això les degudes garantíes de fermesa i sequedat del terrer; circumstancia, aquesta, molt important en aquelles regions, per la dificultat que ofereix l'obtenir-la.

Se trobarà, el nou edifici, en aquell emplaçament, degudament airejat, visible des dels ports, i, per la seva situació local dominant, guardat dels possibles allaus i del despreniment de penyes. Per assegurar aquesta condició s'ha consultat el parer de la gent pràctica del país, sóbres l'acostumada trajectoria que'ls allaus solen prendre quan se presenten en aquells llocs.

DELS MATERIALS

Es, lo referent als materials, una qüestió que, si no s'hagués presentat resolta des del primer moment, hauría dificultat, i fins impossibilitat, l'execució del projecte en aquella encontrada; car la justesa de presupost de despeses no permetría el distreure part d'aquest per destinar-lo a la construcció de camins per a la conducció dels materials al peu de l'obra, afegit això al cost dels transports. Per sort no ha sigut així, car els materials necessaris per a la construcció, els principals almenys, se troben podem dir a peu d'obra, i de les millors qualitats.

La pedra és de granit, molt compacta, dura, i de gra mitjà. Se n'hi troba també de caliça, blanca o vetejada de gris, d'aspecte marbrenc. La primera s'utilitzarà per als murs; i la segona, després de cuita en un forn construit sobre'l mateix lloc, se reduirà a calç, que ha de resultar de la millor mena.

La sorra no hi manca allí, procedent de la descomposició del granit i naturalment rentada.

La llosa per al teulat cal portar-la des de la llosera que l'Ajuntament de Benasque posseeix a Literola. Allí es troba en explotació, i presenta tots els caràcters d'una llosa estriada, de color negre plombós, lluenta, i esfullada en grans dimensions. Es d'excel·lent qualitat per a l'objecte a que se la destina.

La fusta procedirà dels boscos existents en els contorns de la Renclusa i a les partides de Paderna i de la Costera. Els arbres són de la varietat de pi silvestre; i les qualitats de la fusta, de fibra sana, llesta i de contextura suficientment grassa, la fan ésser un material dels millors, ajudant an això el que poden obtenir-se'n peces que arribaràn a amidar fins a 0'45 metres d'amplaria i una llargaria més que suficient.

Tots els materials esmentats, que's troben en el mateix lloc de l'obra o en sos contorns, l'Ajuntament de Benasque, llur proprietari, segons acord en acta datada a 11 d'agost de 1912, els ha concedits al CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, lliures de drets i en tota la quantitat que sigui necessaria per a les obres del nou refugi : acord, aquest, que honra an aquella digna i culta corporació.

L'EDIFICI

PLANTA

Afectarà, la planta, la figura d'un rectangle regular, els costats del qual amidaràn 20 metres de llargaria per 7'5 metres d'ample. La seva orientació en l'emplaçament serà exposant un de sos costats majors vers el N. 45° al O., així com el costat oposat ho estarà vers el S. 45° al E. : de manera que l'eix principal del rectangle es trobarà orientat de NE. a SO., orientació especial que permetrà que les quatre fatxades aixecades sobre d'ell se trobin degudament assoleiades, tal com convé que siguin.

ALÇAT

Sobre aquest rectangle s'assentaràn els fonaments de l'edifici amb el gruix convenient, i, seguint an aquests, els murs o parets mestres, que formaràn un paral·lelepíped de cares regulars. No presentaràn, aquestes parets, en llurs paraments exteriors, cossos entrants ni sallents, a fi d'evitar reclaus o angles que, arreconant-s'hi la neu, se converteixin en altres tants indrets d'humitat, en perjudici de les parets.

La planta baixa de l'edifici s'aixecarà un metre per sobre la rasant del terrer, a l'objecte de procurar el degut aireig an el seu sol. An aquest fi s'obriràn uns petits espiralls a les dues fatxades laterals, que establiràn el suficient corrent. A més, aquesta disposició permetrà, mitjançant el corresponent rebaix del sol en part de la planta, formar dessota, un local que's destinarà a magatzem i lloc de desembaraç. L'accés en aquesta planta baixa es farà mitjançant una curta graonada a l'exterior.

Seguirà an aquesta planta, o pis inferior, un pis superior, i damunt d'aquest unes golfes, trobant-se immediatament assobre la coberta de l'edifici.

Les parets mestres se fabricaràn de mampostería, i presentaràn

un gruix de 0'80 metres fins al nivell del envigat del pis superior i de 0'60 metres d'allí fins a llur coronament.

Aquest coronament, per als dos murs de fatxada majors, se trobarà arràn de la coberta, tal com s'acostuma; emperò els murs laterals, o fatxades menors, pujaràn per sobre la coberta, i en sobressortiràn per la cara exterior a 0'30 metres, i, seguint l'inclinació de la pendent de la dita coberta, remataràn en un pinyó de vessants graonats. Aquest detall de construcció, que en el país és nomenat *penal,* és de moltíssima importancia, car amb aquest dispositiu queda el llosat de la coberta perfetament protegit de l'acció dels vents de direcció lateral.

Per al trabament dels murs de fatxades majors, s'aixecaràn dues parets mitgeres de 0'40 metres de gruix en tota llur alçaria i que's trobaràn emplaçades en la secció central de l'edifici.

Els embans que estableixen les divisions a l'interior, se construiràn tots de fusta, formats per llurs directrius i amb un emplafonat amb posts emboetades degudament.

Per a la distribució dels locals interiors vegin-se els dibuixos de les plantes.

La coberta de l'edifici serà sostinguda per les encavallades de fusta, amb llurs convenients quebros, llates i un empostiçat ajuntat a boet, sobre'l qual s'assentarà la coberta exterior, formada amb peces de llosa de 0'30 metres per 0'20 metres, col·locades en escata o a junta tapada.

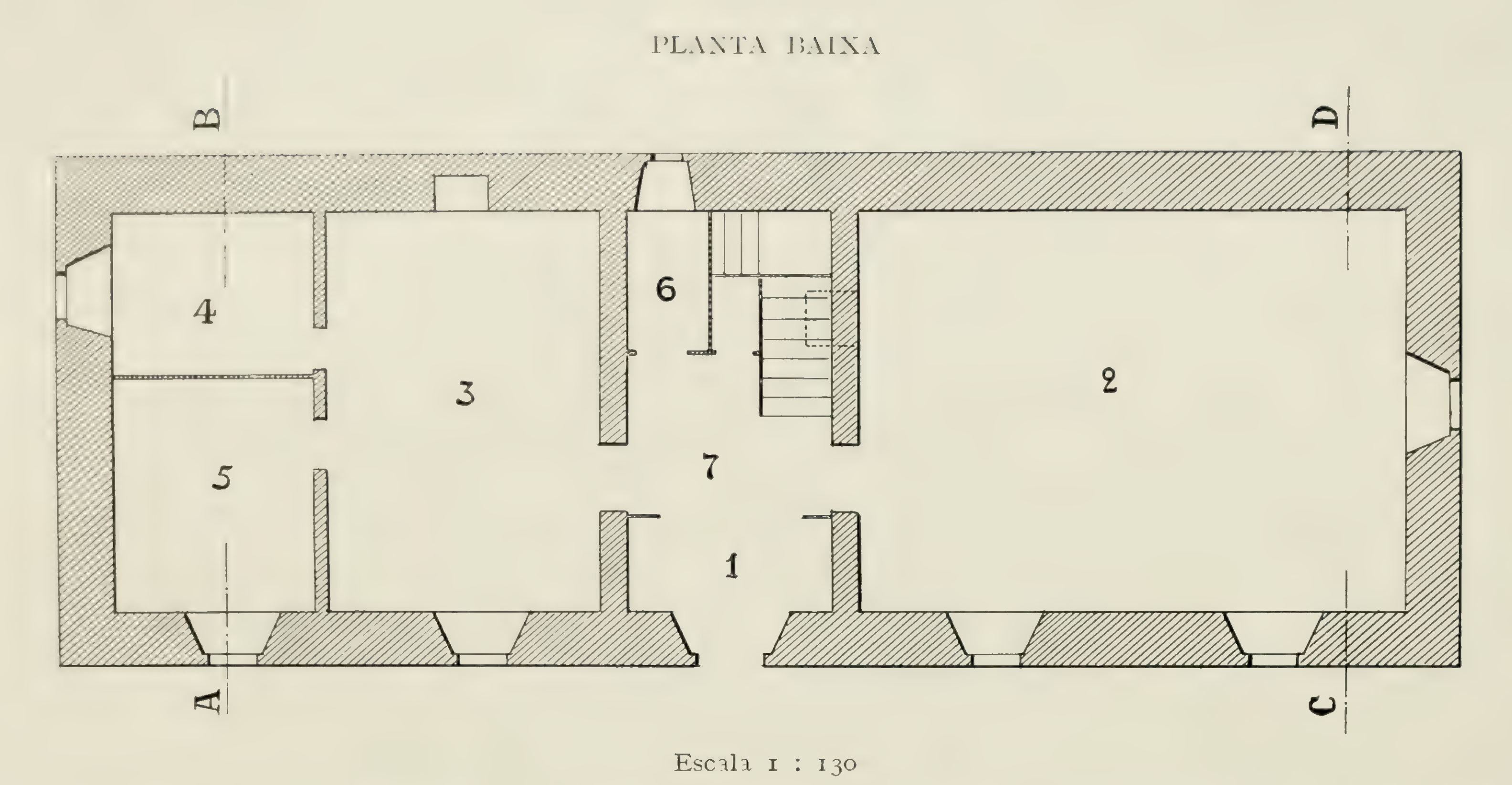
Els vanos seràn coberts interiorment amb finestres d'una sola fulla, a l'objecte d'evitar el junt del mig, i proveïdes dels corresponents vidres. Exteriorment s'hi muntaràn els contravents, que's construiràn de fusta i obrint a l'exterior.

La porta serà de doble planxa de ferro i de dues fulles obrint a l'interior.

Els solers, o sostres, seràn tots de fusta, assentant les llates sobre'ls envigats; i aquestes soportaràn l'empostiçat, ajustat a junta-emboetada.

L'edifici estarà proveït d'aigua suficient, tant per al servei de la cuina com per al del *water.* L'aigua procedirà de manantial, i serà conduïda per canonada metàl·lica.

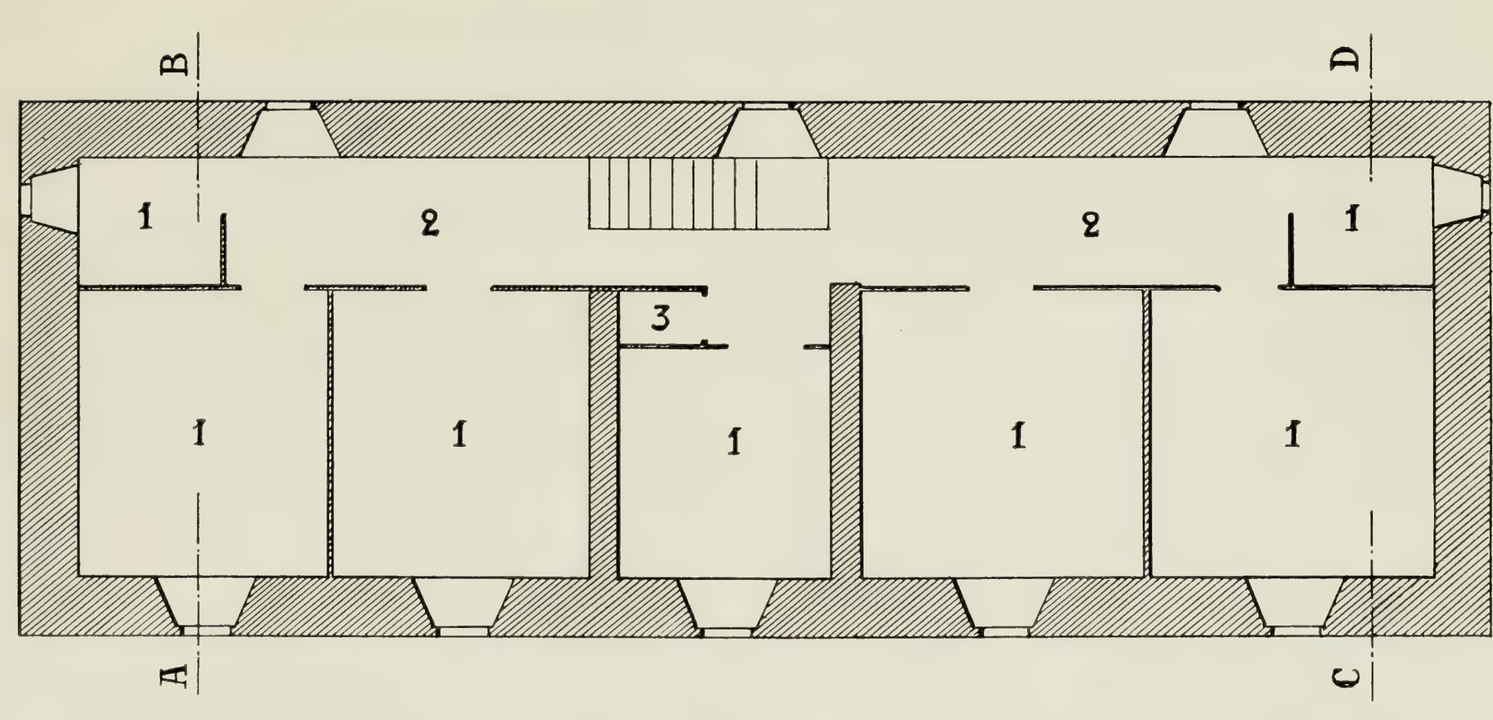
PLANTA BAIXA

Escala 1 : 130

1. Vestíbol. — 2. Sala menjador. — 3. Cuina. — 4. Rebost. — 5. Cambra. — 6. Water-closet. — 7. Passadiç

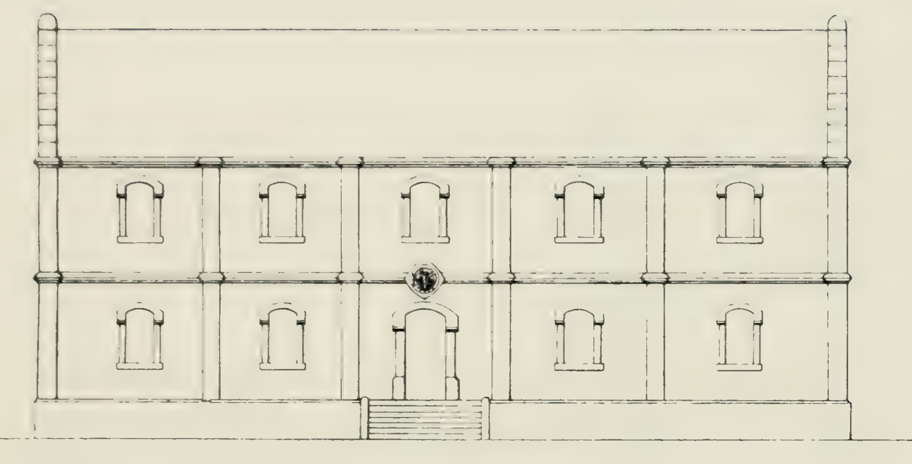
PLANTA DEL PIS

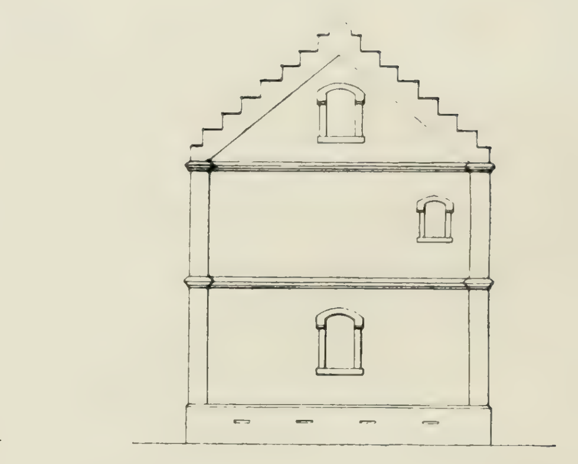

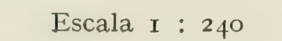
Escala 1 : 130

1. Cambra. — 2. Passadiç. — 3. Fotografía

FATXADES

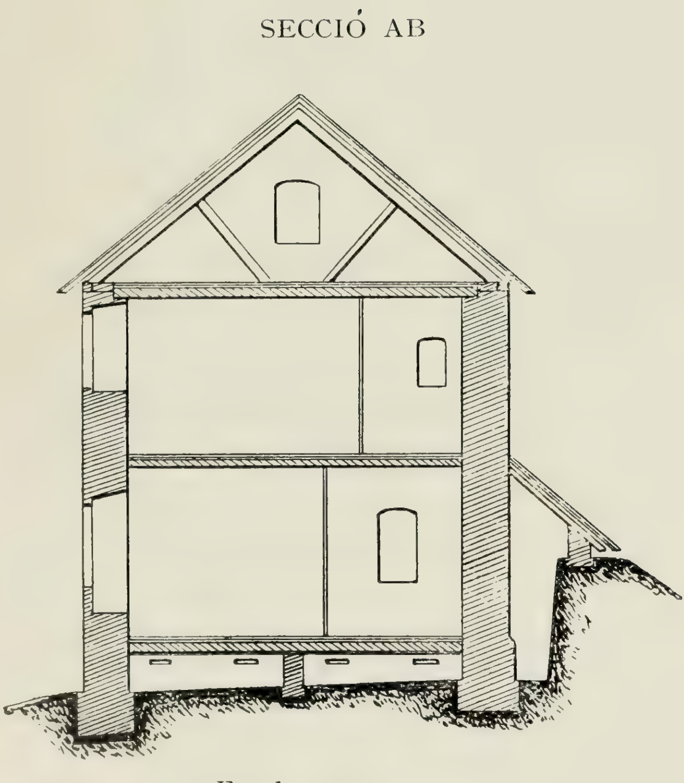

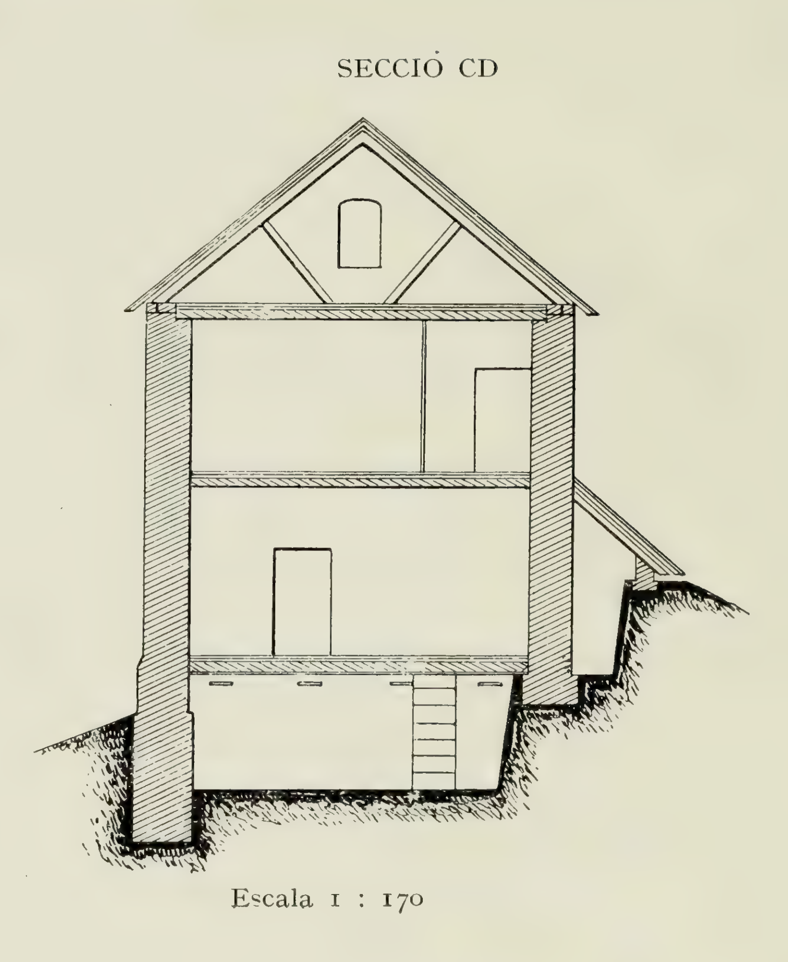
Escala 1 : 240

SECCIÓ AB

Escala 1 : 170

SECCIÓ CD

Escala 1 : 170

PRESUPOST DE DESPESES

Es gaire-bé impossible calcular amb relativa exactitut el presupost total de les despeses que exigirà la construcció del refugi, ja pel preu a que vindràn a resultar els materials que forçosament hagin de pujar-se en aquell lloc, ja per l'apreciació incerta del total de dies de treball en aquells indrets, on l'atmósfera exerceix una notable influencia; ja per la no menys problemàtica de la quantitat de treball que són capaços de produir els operaris d'aquella regió de Benasque, únics que han d'intervenir en les obres; com també pels imprevistos que fàcilment poden esdevenir durant el curs dels treballs. Tenint en compte tot el que acabem de dir, i sols aproximadament, pot calcular-se que'l presupost total (descomptant el valor dels materials de que'l CENTRE EXCURSIONISTA pot disposar, per haver-li sigut cedits lliures de drets) no baixarà de 10,000 pessetes, sense comptar el mobiliari i demés efectes.

EXECUCIÓ DE L'OBRA

Portat el projecte a vies d'execució, calía a la societat concessionaria escollir la forma en que havía d'adjudicar les obres per portar-lo a cap, ja que l'administració per ella directament no convenía a sos interessos. Rebutjada, a més, l'adjudicació per mig de subasta, per raó de l'esquisida cura amb que convenía portar els treballs, ateses les condicions molt especials de la construcció i del perill que recaigués l'adjudicació en mans de persona que no reunís les degudes qualitats de conciencia i capacitat; la Junta directiva acordà que fos la via de concurs públic l'elegida per la construcció i l'explotació del refugi en projecte.

Previ depòsit, en el local social, dels plans i del plec de condicions tècniques i facultatives, que eren els únics a que havíen d'atenir-se els concursants, s'anuncià dit concurs públic a començar el dia 1.r de janer de 1913, donant tot el mes de janer per examinar els mencionats documents i redactar les proposicions. Així es notificà a l'Ajuntament de Benasque, manant fer una crida pública en aquella vila en anunci del concurs.

Entre les clàusules que constaven en el plec de concurs, s'hi trobava la de tenir d'ésser els concursants precisament veïns de la susdita vila. Una altra deia que la construcció era treta a concurs pel preu a la baixa de 10,000 pessetes, i que'l CENTRE no fixava la forma de pagament d'aquesta quantitat, o altra menor que'n resul-

tés, per raó de les condicions especials de l'obra. Emperò el concursant que esdevingués adjudicatari havía de tenir previament depositades, com a fiança, a la caixa de la societat concessionaria, la quantitat de 2,500 pessetes, i sols en casos especials la dita societat podría rellevar-lo de tal compromís; mes, arribat aquest cas, llavors la societat no li faría el pagament de les darreres 2,500 pessetes fins a tant que fos acceptada definitivament l'obra. Altra, que'l concursant adjudicatari havía de comprometre's a no contractar per als treballs, cap obrer que no fos veí de Benasque; i que, quan això no fos possible, se'l facultava, previa notificació, per contractar-lo en altra localitat, amb preferencia de la mateixa regió aragonesa.

Deia, una altra clàusula, que l'adjudicatari es comprometía a portar a cap la construcció del refugi en el terme de sis mesos a comptar des del dia que oficialment donés per començats els treballs, data que no podía retrasar-se més enllà del 1.r de juliol de 1913, salvant força major i previa justificació a judici de l'enginyer inspector; essent aquest, delegat per la Junta Directiva de la societat concessionaria, i l'únic facultat per donar per acabades totalment les obres que constaven en el plec de condicions exposades.

Per fi, s'hi prevenía el cas de vagues per part del personal, marcant a l'adjudicatari la solució que li calía adoptar, etc., etc.

Finit el terme del concurs, i per part de la Comissió nomenada per la Directiva del Centre, s'examinaren les proposicions presentades; i de tal examen resultà ésser les més acceptables per als interessos de la societat les ofertes per D. Josep Sayó i Pedron, a qui, previa notificació i ratificació, foren adjudicades les dites obres de construcció i explotació del refugi en projecte.

Malgrat lo exposat, la Junta Directiva de la societat concessionaria acordà que, atès que no s'havíen obtingut les Reials Ordres de permís de construcció del refugi fins a primers d'agost de 1912, no era prudent començar les obres en aquell temps, per raó de trobar-se llavors molt escurçada la temporada hàbil per seguir-les abans que'ls temporals ho impedissin, i no convenir que quedessin abandonades, a mig començar, durant l'hivernada. Emperò, a l'objecte d'aprofitar aquell curt terme de dos mesos escassos, disposà la Junta que comencessin tot seguit els treballs de replanteig i desmunt del solar, amb l'aplegament dels materials, única tasca que's podía exposar a portar a cap abans de la dolenta estació propera. Aquests treballs se feren sota les immediates direcció i inspecció del que subscriu, facultat per la Junta Directiva del Centre.

ESTAT ACTUAL DE LES OBRES

El dia 3 de setembre passat pujà des de Benasque a la Renclusa una brigada de treballadors composta de vint-i-dos homes i el capataç o encarregat de la gent. Practicades ja sobre'l terrer les operacions d'assenyalament, replanteig i demés treballs prepara-

DESMUNTANT EL TERRER

toris, donaren començ a les obres de desmuntar el solar on estava acordat aixecar el nou edifici. Com que aquest solar està format per un banc de penya, com ja s'ha dit abans, tots els treballs de desmunt hagueren d'ésser portats a cap amb auxili d'explosius.

La pedra que s'anava arrencant era col·locada en lloc convenient i a peu de l'obra, per tenir-la preparada per a la construcció dels fonaments i els murs.

Una altra secció de treballadors s'ocupava en la construcció d'un forn per coure la calç. Aquest, després de fet, resultà tenir una alçaria, fins a la boca de càrrega, de 2'40 metres, per un diàmetre de 2 metres, amb una capacitat d'uns 9 metres cúbics. Previa l'obtenció de la llenya de broça i arbustos que en prou abundor es troba per aquells contorns, i de la pedra caliça propria per al cas,

treta de les tarteres que s'estenen al repeu dels cingles de la Renclusa, es carregà el forn; i, passats els dies de funcionament, després de refredat, se descarregà, obtenint-ne una fornada de calç viva.

Aquesta fou conduida a unes basses obertes prop del barranc, on fou amarada degudament, donant un total d'uns 15 metres

EL FORN DE CALÇ

cúbics de calç apagada d'excel·lent qualitat, que, després de solada, es cobrí amb un fort gruix de sorra.

La colla de fusters i serradors s'escampà pels boscos de la Costera i de la pleta de la Renclusa, emprenent ses tasques. Els arbres havíen sigut previament tallats, i la fusta es trobava ja gaire-bé seca. Els serradors muntaren dues serres a mà, únic medi de que podíen disposar, car no hi ha en aquella regió cap serra que sigui

moguda per l'aigua. Així procediren a obtenir el gran nombre de pots o taules que caldràn per a l'obra. Els fusters se dedicaren a quadrejar les vigues, igualment ja tallades i seques, deixant-les a la mida en llurs dimensions precises.

Les obres, en totes llurs seccions, seguiren d'aquesta manera i sense interrupció, ajudant-hi el temps, que fou en general bastant

ELS SERRADORS

benigne fins a primers d'octubre. Llavors canvià, apareixent les nevades, cada vegada més baixes i copioses; i el fret apretà, baixant el termometre assota zero i bufant seguidament un vent gelat durant molts jorns en que no vegérem el sol.

Seguiren aquests rigors del temps cada vegada més, complicat amb el mal allotjament de la gent, que havía de fer nit al ras i dessota la bauma de la Renclusa, amb el foc sempre encès. L'interior de la cabana on jo tenía mon allotjament, sense foc resultava ja inhabitable a causa de l'aire i el fret, que mantenía glaçada l'aigua en l'interior. Els cartutxos de dinamita se'ns glaçaven, i calía molta cura per desglaçar-los en el foc, cada matí, abans del treball.

Tement que'l temps aniría extremant-se, i tenint en compte que'l desmunt se trobava ja acabat, amb son nivellament conve-

nient, i la fusta gaire-bé tota serrada i quadrejada; el dia 5 d'octubre vaig donar l'ordre de parar els treballs i que la gent se'n tornés a Benasque. Jo vaig encaminar-me al port de la Picada, que vaig

Quadrejant vigues

passar amb forta nevada, anant-me'n des d'allí, per la Vall d'Aràn, a França, i arribant per fi a Barcelona.

Quedaven, doncs, els treballs de construcció del nou refugi de la Renclusa, interromputs per tota l'hivernada i en estat de poder començar immediatament a aixecar els fonaments de l'edifici quant l'estació permeti tornar a emprendre'ls.

P. A. de la J. D.

juli SOLER i SANTALÓ

Juny de 1913 *enginyer*

Clixés de l'autor

De Sant Joàn de les Abadesses a Besalú per la Garrotxa

Cliché del Sr. Pujador

SANT SALVADOR DE BIANYA : PICA BAPTISMAL

DÈIEM, l'any passat, en aquestes mateixes planes, al tractar de Sant Joàn de les Abadesses, que la vall d'aital nom té per veïnes la de Bianya i la de Valldelbac; avant-sala, aquesta, de la Garrotxa.

Trobant-nos a Sant Joàn per visitar les obres de restauració del monestir, per associació d'idees, abans d'emprendre l'excursió per la Garrotxa, volguérem visitar l'esglesia romànica de Sant Salvador de Bianya, ja restaurada del tot mercès a la munificencia del benemèrit patrici doctor Isidor Pujador, a qui la patria sabrà premiar son despreniment.

L'esglesia de Sant Salvador de Bianya està situada vers el NE. de la vall d'aquest nom, vall bellísima, conreada en el pla i força emboscada encara en els cims de les montanyes que l'enrotllen, que són : la serra que comença en el coll de Canes i acaba a Clocalou, que separa la vall de la de Ridaura; la serra de Castilla, que, lligada amb la de Capçacosta pel coll de l'Home-mort, la separen de la vall de Sant Joàn; i la serra que la separa de les valls de Valldelbac i de Carrera, en la qual se troben importants i antics passos en les collades de Passa-serres i Abarquedura.

La riera capdal de Bianya neix sota la collada de Santigosa i corre fins quasi al centre de la vall, per anar a unir-se, prop de la font de Serrat (una de les més boniques dels voltants d'Olot), amb

Clixé del Sr. Pujador

Sant Salvador de Bianya : Altar major

la riera de Ridaura i juntes desembocar a Sant Joàn les Fonts, pel qual indret la vall és oberta i desembaraçada.

L'extensió d'aquesta vall és motiu perquè hi radiquin les parroquies de Santa María, Sant Pere Espuig, Sant Martí del Clot, Sant Salvador, Sant Martí de Capsec i Sant Andreu de Socarrats. Hi ha, a més, els veïnats d'Hostal Nou i Clocalou.

L'esglesia de Sant Salvador, l'única que visitàrem, és del segle XII. Fou consagrada, en 1190, pel bisbe Guillem de Girona després d'edificada o restaurada per un abat de Sant Joàn que restaurà també el monestir d'aquest lloc i edificà les esglesies de Sant Pere de Tallet (Elna) i Sant Valentí de Salarsa, i que va ésser un dels més grans abats del susdit monestir.

¡Quin goig que fa veure avui l'esglesia de Sant Salvador amb son portal d'entrada embellit per columnes amb capitells formosíssims i una arcuació en forma de soga, amb sos esplèndids volta i arc triomfal, amb son escaient absis, en el qual s'ha obert un bell finestral, i amb son altar major nou de trinca, però ple de caràcter i austeritat com provingut de l'antigor!

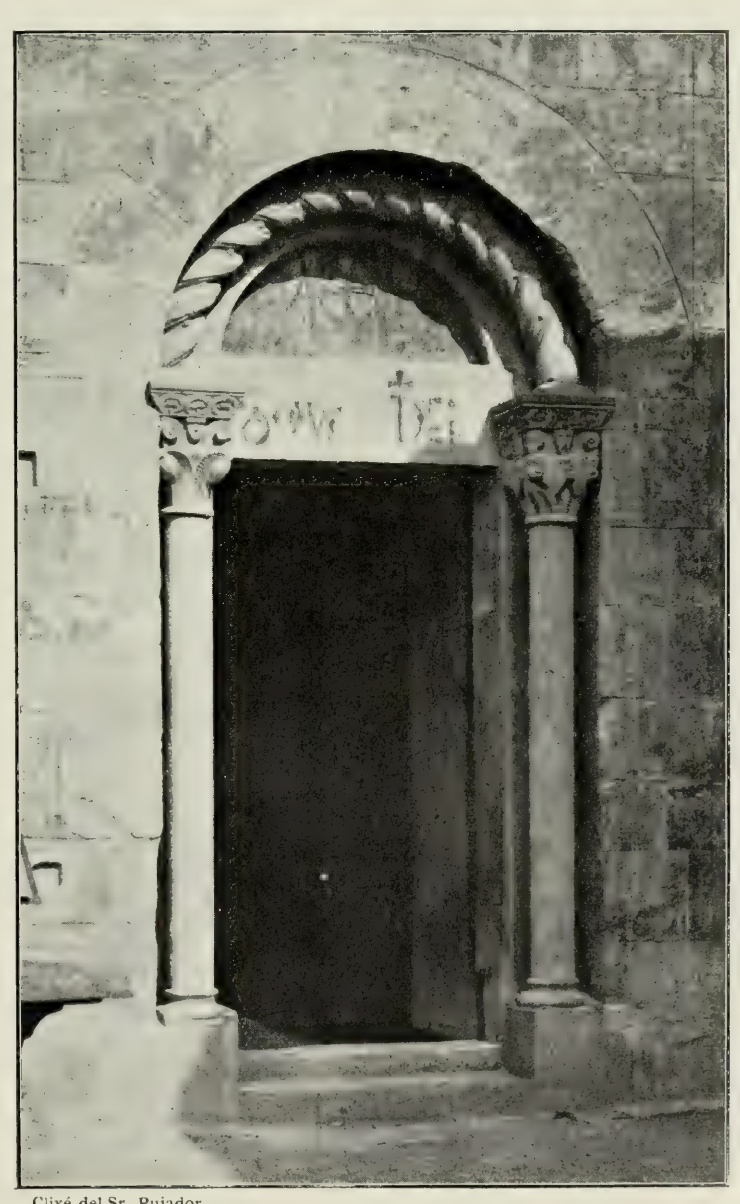
No sembla pas, a fe, la mateixa esglesia d'abans de la restauració, emblanquinada i plena d'afegits, dels quals encara resta mostra en les capelles obertes als costats de la part superior, a manera de creuer, i respectades pels serveis que presten (en l'una hi ha el Santíssim Sagrament). Naturalment que l'uniformitat de l'esglesia queda allà troncada, per lo qual l'arquitecte encarregat de la restauració, i autor de l'altar major, el Sr. Masó, de Girona, ideà tancar les capelletes substituint els troços de mur desapareguts per superbes reixes de ferro; propòsit no realitzat per son cost i perquè la disposició de la volta ja queda perfetament determinada. Digna de fer-se notar és la pica d'aigua beneita, romànica i escaientíssima. L'haver pintat de blau fort el darrera de l'altar major fa que, al reflectir-s'hi la llum que entra pel finestral de l'absis, adquireixi la part superior de l'esglesia un to especial de majestat que fa destacar l'altar, el qual apareix com auriolat. En fi, l'esglesia de Sant Salvador, malgrat ésser petita i senzilla, resulta regia i magnífica.

Tant-de-bo que així, algún dia, poguéssim veure restaurades totes les esglesies romàniques escampades per la Garrotxa, encontrada que anem a presentar.

Diu el nostre D. Lluís Mariàn Vidal que, en el temps geològic en que s'alçà el Montseny, s'enfonsà l'Empordà, determinant-se així la direcció de ponent a llevant que tenen el riu de la Muga i el Fluvià.

Des del Capçacosta, de tornada de Bianya, poguérem notar perfetament aqueixa direcció en el riu que davant teníem, el Fluvià.

La conca té per capçalera, al N., la carena pirenenca, des del contrafort que entre les collades de la Muga i del Boix la separa de la conca de la Muga, fins a Montfalgars, on comença la del Ter; a l'E. té Bassegoda, Llorona (*Lliurona*, pronuncía la gent) i la Mare-de-Déu del Mont; al S., Sant Julià del Mont i derivacions vers el NE.; i, a l'O., del Grau a Puig-Sacalm i tota la serralada que per Santigosa, Capçacosta, Sitjar, Navà i colls de la Batllía, Boixeda i Prugent s'estreba amb Montfalgars.

Clixé del Sr. Pujador

SANT SALVADOR DE BIANYA : PORTALADA

¿Es aqueixa conca la que abans constituía la Garrotxa? Antigament així *podía* considerar-se, per la raó que, a l'encontrada, una part per sa feresa i altra pel seu volcanisme, no li esqueia cap més nom que'l de *terra dolenta, aspra, trencada, feréstega*, puix tot això vol dir *Garrotxa*. Molts olotins encara avui ho creuen així des del moment que tenen a honra formar part de la Garrotxa. Però com que la ribera actual del Fluvià és plana, xamosa i exuberant de ve-

getació, i en la del Llerca (un de sos afluents), per exemple, tot són congostos i cingles pregons, apar que an aquella no li convingui el nom, ni batejant-la amb el de *Garrotxa baixa* per diferenciar-la de la Garrotxa alta, que estaría formada, en tal cas, per les rieres de Castellar, Llerca, Borró i Capelada, afluents, per l'esquerra, del Fluvià.

No obstant, avui, d'aqueixa Garrotxa alta, sols, potser, hauría de considerar-se com a tal, apart de la del Borró, que amb bon encert hi afegeix el nostre D. César A. Torras, la conca del Llerca, que és la que travessàrem nosaltres, afitada al N. per la carena pirenenca, a l'E. pel Bassegoda i la serra que des del coll del Faig se dirigeix al SE., al S. per la serra de Vivés o de Bianya, i a l'O. per les ramificacions del coll Prugent fins al de Sant Pau.

El Llerca és l'afluent més gros del Fluvià, i sa direcció està perfetament determinada vers l'E. i el SE., per anar a trobar a tot E. el riu principal. Afluents del Llerca són les rieres de les Ferreres i Roca Bastella, que baixen dels colls de Vernadell i Malrem, i les de Salarsa, Monàs i Valldelbac; però la més important és la de Sant Aniol, formada de dues : la de Ribelles, que neix en el coll de les Falgueres, i la de Comella, que's forma en el vessant NO. de Bassegoda.

Importants serralades creuen l'encontrada, entre les quals citarem en primer lloc la que neix en el coll de la Muga i segueix cap a Riu, Guitarriu i Sant Grau d'Entreperes, després d'originat el ramal de Bassegoda i Mare-de-Déu del Mont. Del coll de les Falgueres baixa la gran serralada de Monàs, que per Talaixà embranca amb la de Ferràn o Grau d'Escales i separa les valls de Sant Aniol i Baget. Per Bolós, Salarsa i Bestracà (*Mestracà*, pronuncía la gent), una altra serra, nascuda sota Castellvell, separa les valls de Rocabruna i Baget de la d'Oix. La serra de Vivés separa la vall de Bianya de la Valldelbac fins a coll de Carrera, i, des d'aquest coll avall, de la de Castellar de la Montanya. El Montmajor, Toralles, Montpetit i derivacions, serra d'Oix i Palomeres, separen les valls de Castellar i d'Oix.

En totes aquestes serralades és d'admirar la denudació que hi han operat els agents dinàmics exteriors : els atmosfèrics, per exemple, han fet punxagut el Bassegoda; l'erosió de l'aigua ha format colossals gorges, com la de Sant Aniol.

Molt pot estudiar-hi qui es dediqui a geografía física, i tant o més el geòleg. Nosaltres poc poguérem fer-hi, per falta de temps.

No obstant, segons datos recollits, hi ha, en aquella Garrotxa, representació d'una gran part de les èpoques geològiques. A Rocabruna, Bolós i Salarsa s'hi troba el *silúric*; en el coll de les Moles, el

carbònic; a Oix i a Riu, el *triàssic;* de Castellfollit a Oix i Sadernes, un clap del *cretaci;* la mar *eocènica* s'estenía cap a Bolós i Bassegoda, i, per tant, an aqueixa època pertanyen tots aquells terrers, on se troba des de la caliça de la seva basa, a Bassegoda, fins al guix alabastrí, a Beuda. Abundosa fauna del *quaternari* s'ha trobat a Bianya, essent de notar la troballa de l'*elephas primigenius.* Se troben, a l'encontrada, roques eruptives de distintes classes : *granítiques* a Sant Miquel de Pera, *porfídiques* a Sant Aniol i Riu, i *basàltiques,* que són importantíssimes, en els voltants d'Olot.

Fenomen notable, que ja feia notar el nostre anyorat Mn. Font i Sagué, és que'l Ter sería tributari del Fluvià si la collada de Sant Pau de Seguries, aon nosaltres, tornant de Bianya, ens encaminàrem, no li hagués barrat el pas, fent-lo tòrcer de camí, d'E. a O., contra sa natural direcció.

Arribats nosaltres a Sant Pau, visitàrem sa esglesia, situada en la collada d'aqueix nom i edificada per un abat de Sant Joàn. Mercés a canvis i superposicions, avui no té res de particular. La primera vall, per aqueixa part de la Garrotxa, dita Valldelbac, és perllongació exacta de la de Sant Joàn i té tots sos mateixos distintius, però contrariament d'aquesta, essent la collada de Sant Pau la divisoria, orientada de ponent a llevant.

La Valldelbac té unes dues hores de llargada des del coll de Sant Pau, on comença, fins a l'estret de Bodelquer (bosc del Quer), on acaba i per on s'esmuny la riera de Bac, o de Llercó, per afluir al Llerca. El ponent de la vall, com s'haurà comprès, és a l'esmentada collada de Sant Pau : amb ella s'estreben perpendicularment les montanyes que limiten l'encontrada. A tramontana, esquerra del riu, hi ha el Puig Ou, que en sa part d'amunt està en contacte amb les estrebacions del Sitjar, i en sa part d'avall s'embranca, per la collada de Resclusanys, amb el Taió, que continúa fins a Bodelquer. Aquestes serres, que tenen ferms pujants com el d'Arrenca-fels (¡si serà forta la pujada!), separen la vall de Creixenturri de Bolós i de Pera. Les montanyes de la dreta de la riera, a mig-jorn, formen la serra dita de Vivés, que separa la vall de Bianya des de Capçacosta fins al coll de Carrera, situat ja a sol-ixent de l'encontrada. En aqueix coll, orientada també a sol-ixent, s'apoia la feréstega montanya de Montmajor, que tanca la vall, separant-la de la de Carrera. El Montmajor i el Taió es troben a Bodelquer, formant un grandiós i altívol estret.

La riera corre regularment pel centre de l'encontrada. La formen i l'alimenten un bon nombre de fonts, aigua-vessos i torrenteres, com les de Roques Blanques i Ribera dels Sunyers, que té bells sal-

tants. Les fonts més importants són les del Molinot, de la Torra, de Llongarriu i de câl Ferrer, totes abundoses i d'aigua fresca i regalada. Si s'hagués de portar càrrec i data d'aqueixa riera, en la data podríem posar solament que fa anar dos o tres molins fariners, i, en canvi, en el càrrec, com que son desnivell és pronunciadíssim, hi hauríem de posar ses grans riades, que adquireixen una força inusitada i perillosa per a les cases situades a les vores de sa ribera. Així, últimament, de câl Ferrer se n'emportà uns forts i seculars murs de contenció, essent incalculable el nombre de palanques que d'allà se n'ha endut, amb tot i ésser construides amb cura i solidesa provades.

Geològicament l'encontrada pertany, en sa major part, a l'època eocènica, havent-se'n recollit un bell nombre de fòssils característics, que's guarden en el museu-biblioteca d'Olot. A l'escriure aquestes ratlles se'm notifica que, recobrint el *numulític,* se troba, en alguna part, l'*oligocènic,* lo qual demostraría que fins allà arribava també la formació lacustre d'aital època. A ponent de la vall hi ha roques granítiques.

El clima de la vall pertany a la zona freda temperada, i és lloc sanitós per sa altitut i per la puresa de l'atmósfera, ben oxigenada mercès als boscos de l'encontrada. Res ho prova més que la longevitat que assoleixen sos habitants, entre'ls quals, actualment, n'hi ha que compten més de noranta anys i no pensen en morir-se.

Per no ésser aprofitada la riera, i no podent, per tant, amb la seva aigua, fertilitzar-lo, el terrer és de mitjana qualitat, i produeix blat, blat-de-moro, llegums, hortalices i fruites, com peres, pomes, etc. Cria's, a la vall, bestiar cavallal, porquí i de llana; hi ha caça de pèl i ploma, i de sos boscos de pins, faigs, alzines i roures s'extreuen fustes, escorça, carbó i feixina. En quant a industries, han desaparegut de la vall. Antigament, i essent potser el primer lloc productor de ciment a Espanya, se'n fabricava a la Coromina, una casa de la vall, coent les margues numulítiques de Montmajor. Ara, si se'n fa, és, per falta de comunicacions, en petita escala, una petitíssima escala davant les explotacions d'aqueixa industria establertes a Sant Joàn i a Ripoll. Una altra industria també desapareguda, mercès als avenços de la fabricació i a la fàcil competencia, era la d'eines de pagès i encluses, que's fabricaven a câl Ferrer, tant acreditades en altre temps, que encara avui són recordades com a cosa notable. Un dels ferrers volía estendre son negoci fabricant també eines estanyades de cuina anàlogues a les de Saint-Etienne (França); però no ho arrelà, amb tot i haver-ho començat, només que per haver-li

proposat, la casa francesa on aprengué aqueixa industria, a entrar-ne també de contrabàndol. No fa gaires anys que's començaren els treballs per establir a la vall una fàbrica de productes químics destil·lats de les fustes; però fracassà l'empresa després d'haver fet un camí carreter i d'haver tallat sense ordre ni concert una munió d'arbres que, el dia de la nostra excursió, vegérem abandonats, causant una

Clixé de D. C. A. Torras

Sant Andreu de Porreres

impressió tant dolorosa, que fins alegrava el fracàs, puix potser hauría esdevingut erma una encontrada frondosa ara de debò. Finalment, una empresa tenía el propòsit, no sé si ja deixat córrer, que creués la vall el tramvía elèctric d'Olot a Camprodón. Es llàstima que no's realitzi aquest projecte, car donaría una riquesa incalculable a l'encontrada.

La Valldelbac s'uneix amb Olot per l'antic camí-ral que travessa per Joncars la serra de Vivés. Aqueix camí es fa en mul. Per carretera o camí carreter, que no és lo mateix, s'uneix amb Olot per Llongarriu, Castellar de la Montanya, cim de Vivés, nomenat *la Cau,* Colom i Sant Joàn les Fonts; o bé pel coll de Carrera, Canyamàs i Castellfollit. De Llongarriu a Sant Pau, pel bac, hi ha el nou camí carreter obert, com s'ha dit, amb motiu de la projectada

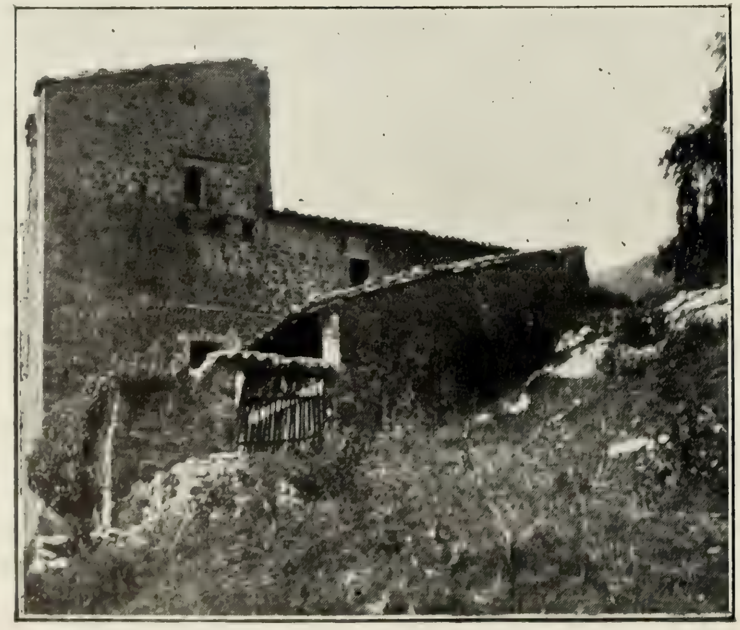

Clixé de D. C. A. Torras

SANT MIQUEL DE LA TORRA : ESGLESIA

fàbrica de productes químics. El camí-ral antic de Sant Pau, que unía antigament Ripoll i Besalú, passa per la vora de la riera, la qual travessa pel pont dels Esquelerincs, d'escaient arc, i el pont de Molinot, també d'una sola arcada. Per fi, la vall s'uneix, pel camí-ral antic que passa per câl Ferrer i per Bodelquer, amb Pera, Baget i Oix.

La població de la vall pertany al municipi de Capsec, avui vall de Bianya, i la componen una cinquantena de cases, totes escampades, amb uns doscents i tants habitants. La proprietat està repartida entre cinc o sis proprietaris, entre ells els de Llongarriu, la Torra, la Badosa, la Coromina i Pujador. La Torra i Llongarriu tenen, amb el mateix nom, procedencia antiguíssima, comprovada pels llibres parroquials. El lloc

Clixé de D. C. A. Torras

SANT MIQUEL DE LA TORRA

oficial de reunió dels veïns és el clot de Manous, en un xamós prat que té per nom *plaça de la Constitució.*

En lo religiós la vall pertany a la parroquia de Sant Andreu de Porreres*, amb les sufraganies de Santa Madalena del Coll, Sant Feliu de Bac, Mare-de-Déu de Llongarriu i Sant Miquel de la Torra, servides per rector i vicari i situades gaiament en diferents indrets de la vall. A la parroquia s'hi diuen dues misses cada diumenge, i se'n diu una altra un diumenge a Sant Miquel de la Torra i l'altre diumenge a Llongarriu. Dues festes majors se celebren : la de la Valldelbac de dalt per Sant Feliu, en l'esglesia del qual hi ha missa aquell dia, i la de la Valldelbac de baix per Sant Joaquim, i es diu missa a Llongarriu, tant si toca com si no. Hi ha oratoris particulars a la Coma i a Llongarriu. Se bateja a Porreres i s'enterra en les demés esglesies, exceptuada Santa Madalena, on actualment no s'hi diu cap missa durant l'any. Les esglesies de Porreres, la Torra i Llongarriu conserven vestigis de llur primitiu origen romànic. A Sant Feliu se venera una antiga imatge de fusta amb el títol de Mare-de-Déu de Valldelbac. En els retaules de l'altar major de la Torra i Llongarriu hi ha pintats llurs titulars, Sant Miquel i la Verge dels Angels. En llurs esglesies respectives hi ha goigs dedicats a Sant Andreu, Santa Madalena i Sant Miquel. Porreres fou donat, en 904, a Llandrius, prop de Camprodón (document del P. Villanueva citat en l'*Historia de Camprodón*); i en 977, diu en Botet i Sisó, fou donat pel bisbe Miró a Sant Pere de Besalú. Sant Miquel de la Torra, que havía sigut parroquial i compta d'existencia des del 988, fou també una possessió d'aquest monestir. L'esglesia de Sant Feliu fou consagrada en 996 (Montsalvatje). La de Llongarriu fou restaurada (tornada al culte, potser) en 1672.

L'haver-se trobat un gran nombre de *pedres de llamp* (destrals prehistòriques) a Coma Armada, a l'indret de l'esglesia de Sant Feliu, ha donat lloc a que Mn. Gelabert, d'Olot, hagi assenyalat allà una estació pertanyent an aquell temps, i fins se diu que hi ocorregué també, llavors, una batalla. Sense afirmar-ho ni negar-ho, la qüestió és que les troballes són un fet, i demostren, si no altra cosa, que l'encontrada ha sigut habitada o coneguda des de molt antic, malgrat no's trobi ni se sàpiga res de sa historia fins a la Recon-

* En la visita pastoral efectuada darrerament pel senyor bisbe de Girona, doctor Pol i Baralt, s'ha acordat traslladar la parroquia a Sant Miquel de la Torra, degut a que a Sant Andreu ni les habitacions de la rectoría ni l'esquifidesa de l'esglesia responen a les més elementals necessitats de l'higiene i del culte.

questa, iniciada, sens dubte, en les terres de la Garrotxa, de les quals la Valldelbac és avant-sala. Se diu «sens dubte» perquè no's troben pas documents que del cert ho acreditin; però les tradicions de la vall, i els fets més o menys verídics (però verídics a la fi) que's coneixen, ocorreguts en les valls limitanies, semblen prou expressius, en conjunt, per demostrar-ho.

Així les tradicions de la vall diuen que les coves i balmes de Montmajor, avui ja mig arrunades, foren, un dia, aixopluc de cristians; que les ruïnes que's troben pel camí de Toralles pertanyen a un convent alçat durant la liberació; que'l castell de la Torra, del qual se conserven parets de més de vuit pams de gruixaria, fou edificat per a la defensa de la vall i de Boldequer, el pas al cor de la Garrotxa; que a Montpetit hi havía un castell, del qual queda una cisterna, utilitzada, un temps, per caçar llops; i que la vall quedà assignada, amb motiu d'una guerra, a un senyor nomenat Bach, ja perquè aquest era son cognom o ja perquè l'hagués près d'acord amb les condicions de la vall, on és extensa la part baga. An aquest propòsit cal recordar que en Pujades (llib. 7, cap. 20) diu que'l bisbe de Girona D. Francisco Arévalo de Suazo, estant en la parroquial de Sant Andreu de Porreres, en el principi d'un missal antic trobà escrites en lletra a mà aquestes paraules : «En lo temps se perdé Espanya veneren aquesta vall, que era dita de Moyer, un cavaller de les parts marítimes per nom Hugo Bach y poblá de sas gents y bastí lo castell que vuy es y sustenintse éll y los seus fins a la vinguda dels Franchs de Carles Maynes y per çó es apel-lada Vall de Bach.» A Sant Miquel de la Torra es diu que tenía la residencia aquest senyor.

Quelcom de cert hi ha en aquestes tradicions, per quant no sols la Garrotxa tota, per sos mals passos i coves i camins abruptes, pot ésser encara avui refugi de fugitius, sinó també per quant en Parassols, en sa *Historia de San Juan de las Abadesas y el Santísimo Misterio*, ha pogut dir, amb força fonament, que, quan els sarraïns s'apoderaren per primera volta de la vall de Ripoll, els habitants que no acceptaren el nou jou i no tingueren medi de fugir a Septimania, es refugiaren en llocs inaccessibles i s'alçaren al crit d'independencia en 715, fatigant l'invasor, fins que en 718, ajudats pels refugiats de la vall de Moier, l'actual Valldelbac, l'obligaren a desamparar la vall del Ter. No obstant, fins al 736, ensinestrats per Quintilià, no feren gaire res de profit : sols després de Tours, ajudats pels francs, no quedà lliure el país. Edificaren llavors els castells de Cavallera i Creixenturri, que s'apoiaven en el castell de Moier

per una part i per l'altra en el de Pardines, i aquest en les coves de Ribes, etc., fins a Blancafort, establint l'extensa linia de defensa que tants bons serveis hagué de prestar en successives irrupcions d'alarbs.

Prova l'etimología de la vall donada per en Pujades, a més de la familia Desbach de que parla en Montsalvatje, un document * de l'any 1565, que parla d'un afitament de finca de Rocabruna, que diu : «La Decima reb la Senyora Bach com a Senyor del Castell de Rocabruna. La Primicia reb lo Senyor Rector de dita Parroquia... etc.» «Las novalias reb lo Rector pero ara dihuen han feta concordia la Senyora Bach y lo Rector y diuhen se parteixen per iguals parts.» Qui sab si en aquesta senyora Bach s'extingí la linia masculina dels senyors d'aquest nom!

Actualment és això tot el que s'ha trobat respecte a historia d'aquesta vall; però, si tenim en compte que dues de ses esglesies pertanyíen a Sant Pere de Besalú i que l'alou *Bag* el posseiren en 1011 Santa María de Ripoll i en 1017 el monestir de Camprodón, cal suposar o afirmar que la Valldelbac seguí la sort d'aquells famosos monestirs. En temps de revolta han sigut aquelles terres refugi de vençuts, els quals, per viure, havíen de recórrer al robatori, segrestament i assassinat, segons encara hi ha qui es recorda dels actes de pillatge comesos en les últimes guerres carlines.

La cultura de la vall deixa encara molt a desitjar malgrat haver-hi mestre, un pobre mestre enterrat en vida per l'escassetat del sou. No és d'estranyar que les supersticions, filles de l'ignorancia, niin encara en aquella bona gent. Farà ara uns quatre o cinc anys que la gent mig matà a disgustos una pobre dòna que per a ells era... *bruixa*. El pont del Molinot l'acaben de fer malbé tot cercant l'or que hi ha amagat. Els que posseeixen destrals prehistòriques estàn assegurats del llamp. El follet és qui nua les crins dels cavalls i qui, posant-se sobre'l pit de la gent, dóna el *pesadillo* (asma). Quan, no se sab encara per què, de la nit al matí, el bestiar es queda esquilat, tot-hom té por de la pedregada que esdevindrà, perquè els pèls, bufats per les bruixes, al pujar enlaire, criden la pedra, i quiscun d'ells, en una pedra, baixa a malmetre les collites. També hi ha qui creu encara en els saludadors. El saludador resulta ésser el setè fill d'una casa en que siguin nois els sis primers. Neix amb una creu impresa al paladar, amb la saliva guareix tots els mals, i amb

* Posseeix aquest document el jove Dr. Joaquim Danès i Torra, metge d'Olot, a qui quedo agraidíssim pels datos que m'ha aportat per a l'estudi d'aquesta vall.

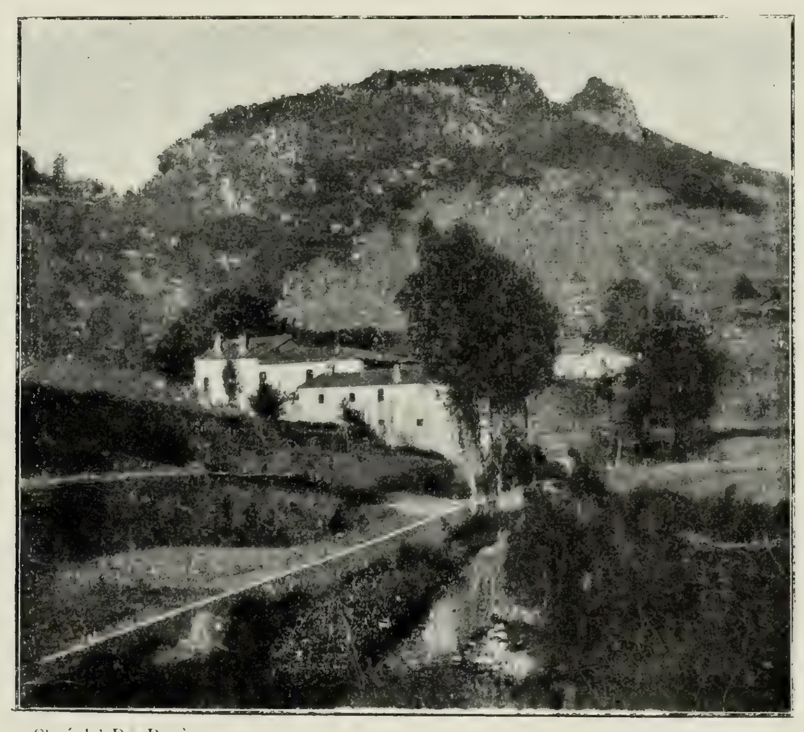
l'alè mata la rabia i els goços folls. Llepa i camina, i no's crema, sobre un ferro ruent. Ara fa uns setanta anys que, en efecte, un saludador passà la llengua i la planta dels peus per un ferro enrogit a la fornal per l'autor dels dies del qui això escriu. La multitut, congregada a câl Ferrer, cregué assistir a un prodigi, i al prodigi s'atingué malgrat les advertencies del veterinari, que, sense saliva ni creus al paladar, guaría els mals de les besties, per lo qual, com que restava feina al saludador, aquest no tingué més remei que realitzar el fet, amb perill de la vida, demostrant un poder com sobrenatural, per reconquerir la clientela.

Resta sols dir que'l dia de la nostra excursió seguírem la nova carretera que passa per la dreta de la riera i travessa un seguit de torrenteres els fondals de les quals són un teixit impenetrable de bosc. Se troben pel camí, a poca distancia l'una de l'altra, les cases de Mas Abad, Diumal, Martí Noi i Coll, la proximitat de les quals s'anuncía pels arbres fruiters que les volten. A cada revolt de la carretera es presenten païsatges preciosos i dilatats cops de vista sobre l'altre vessant de la vall, en el qual se destaquen les cases que'l poblen, com la del Triadú, situada esplèndidament. No obstant, la casa potser més ben situada de la vall és la de Llongarriu i sa esglesia, que nosaltres visitàrem; però no estàn ben situades per l'horitzó que dominen, que és poc, sinó pel lloc, que trobàrem encisador; pels boscos que les rodegen i que'ls rossinyols alegren, pels prats de llur repeu, embellits de flors boscanes; per llur flaire sanitós i per llurs camins enramats a cada banda per esbarzers, argelagues, ginesteres, farigola i boixos. Sols mancava oir la campana de l'esglesia cridant a missa amb el seu sò acompassat, extens, dolç, que fa vibrar l'encontrada tota, afegint una armonía més an el càntic perennal d'amor que la natura eleva a Déu, qui l'ha criada.

Per la drecera prosseguírem vers la casa dita de l'*Hostal*; i, travessant la riera, solcada d'infinits teixidors, per la palanca de câl Ferrer, boi parant, a més, davant la font, situada com dins una capella i al peu de grossos pollancres, arribàrem a l'era de câl Ferrer referit, a l'hora en que era més animat el ball de la festa major, l'únic ball que's fa a la casa, el dia, únic també, que sos avant-passats ficaven l'olla gran dintre la xica, per a l'endemà tornar a la feina amb més braó i delit fins a perfeccionar la llur industria : les eines de pagès i encluses dels ferrers de la Valldelbac *.

* Com a renét de qui fundà aqueixa casa, siga'm aquí permès tributar-li, com an els demés successors, homenatge d'amor filial. (Nota de l'autor.)

Farà uns vint anys que la torna-boda d'aital festa major consistía en una cacera de comiat, després de la qual tots els caçadors se reuníen en un determinat indret de Montmajor situat sobre una enorme cinglera, lloc de torna-veus, on aquells, ara engegant trets alhora, ara l'un després de l'altre, produíen, en virtut dels ressons repetits un grapat de voltes, una fressa del diable,

Clixé del Dr. Danès

Can Ferrer de la Valldelbac

fins a causar l'il·lusió que s'oía un combat o que retrunyía una forta tronada. En els temps actuals el costum ha desaparegut.

Nosaltres visitàrem en aquella hora la casa de Colldecarrera, a una mitja hora de câl Ferrer. El coll de dit nom, partió d'aigües de les rieres de Bac i Castellar, té un magnífic punt de vista sobre Llongarriu, destacant-se al lluny les serres d'Ogassa i Cavallera. La vall de Castellar, o de Carrera, que des del coll s'ovira del tot, està limitada a l'una banda per les estrebacions de Montmajor i Montpetit, i a l'altra per la serralada de Castellar, que la separa de Bianya i en la qual se troba l'esglesia parroquial de la vall. Queda tancada al fons per la serra del Cos, sobre Castellfollit, tot deixant pas a la riera que desaigua en el Fluvià. Des de la casa de Colldecarrera es dóna esguard a la badía de Roses. De fa poc, la dita casa, que ha-

vía pertangut a Besalú i Camprodón, inaugurà una capelleta dedicada a la Mare-de-Déu del Rosari.

En aqueixa casa s'afegiren a la nostra colla l'actual secretari de la Secció d'Arquitectura i son germà, citat en nota, metge d'Olot; i tots plegats tornàrem a câl Ferrer, des d'on, acompanyats pel guia, un antic contrabandista d'Oix, de setanta-tres anys, ferreny, però lleuger com una daina, ens dirigírem vers el poble de Pera.

Durant un quart llarg se segueix la riera, camí limitat d'horitzó, però que té, en canvi, una vegetació que l'anima. La riera besa ja la planta del massiç Montmajor, quan se troba un petit molí que té la particularitat que la seva era es troba dalt del terrat. (Recomano el cas als arquitectes per si volen construir terrats de solidesa a prova de poder-hi batre.) Allà, els massiços de Montmajor i Taió (pel vessant d'aquest últim passem), van acostant-se, formant l'estret de Bodelquer. Abans, amdues montanyes, allí es petonejaven : ara apar que's desafíin com si estiguessin dretes i en actitut menaçadora; perquè son superbes les cingleres que'l riu, de mica en mica, per passar, ha anat obrint! Si aquestes montanyes no s'haguessin desunit, i la collada de Colldecarrera s'hagués mantingut enlairada i ferma, potser la Garrotxa començaría a Bodelquer, car llavors hauría cedit el coll de Sant Pau, embestit pel Ter a l'altra banda. Llavors la vall de Sant Joàn s'hauría perllongat fins a Bodelquer.

Abans de sortir de l'estret el camí es bifurca : l'una branca va a Oix, i l'altra, que seguírem, comença una fatigosa pujada, necessaria per salvar les cingleres del Taió, fins a sortir part d'amunt de l'estret i al caire d'una esfereïdora timba. Del lloc se'n diu *la Miranda*; i en bona fe que li escau el nom, car és esplèndid. Allà un pot fer-se càrrec de lo que vol dir *Garrotxa*. Cingles i tarteres llarguíssimes, verticals, de cents metres, expliquen la naturalesa d'aquella terra, com si estigués situada a 3,000 metres d'altitut. No ho dic perquè es faci, que no pot fer-se pel perill que esdevé an els vianants del camí del fons de la vall; però, una pedra que's tiri, salta i rebota amb folla furia. Espaordeix el pensar que un caigués en semblants precipicis : quedaría esmicolat!... A cada topada deixaría reliquia de son cos, a la manera del que passava an alguns sants homes que l'esglesia venera, a qui, després de fer un miracle, la gent, per reliquia, els tallava un trocet de capa, fins que'l sant se quedava sense. Des de la Miranda, poguérem saludar, al lluny i a la dreta, la Mare-de-Déu del Mont, el pic que havía de tancar la nostra excursió; mentre que a l'esquerra, per sobre de Pera,

vèiem el pic de Bestracà, que saludàrem dient-li : «—Fins ara!».

Prop de la Miranda s'obre, a l'esquerra, el camí de Baget. El de Pera fa llavors una grandíssima volta per seguir la barrancada, a causa de la qual les cases del Sagué, Cortal, Masos de la Vinyota i Olivera, que a dret fil distaríen cinc o dèu minuts de les

Clixé de D. C. A. Torras

Cim de Bestracá

cases de Pera, ara en disten més bona estona. Pera està situat a l'aresta, certament ben roma, de les montanyes de dit nom; i son terrer, rublert de pedres, confirma l'etimología del seu nom, d'acord amb els concienciosos estudis de toponimia del nostre senyor president. Com que'l temps apressava, perquè desgraciadament jo sempre tinc de fer mes excursions amb temps ràpid i assenyalat, no'ns detinguérem a Pera ni tant sols per visitar sa esglesia.

Prosseguírem, doncs, l'excursió, no deixant el camí que a l'altra banda de l'aresta es redreça vers el coll de Çamargol, Collçamargol o coll de Pera, el vessant del qual, contrari al que nosaltres havíem seguit, és la capçalera de la vall i riera de Barrancot, afluent del Llerca, nomenat allà *riera de Baget*. La vall de Baget se presenta, des d'allà, esplèndida i xamosa de debò, destacant-se de sos components, enllà de la riera, la gran serralada de Monàs, i ençà l'esvelt Bestracà. Des de Collçamargol, en direcció a Pera, es domina el Montpetit i la collada d'Emoles o de les Moles, prop de Toralles.

Flanquejant l'espatlla de les montanyes de Pera, baixàrem cap al collet de Bestracà o Cabiró, que per la part que seguíem dóna aigües al Barrancot. Pujàrem a l'actual casa de Bestracà, on deixàrem l'impedimenta; i, ardits i lleugers, en tres quarts assolírem el pic de Bestracà a l'hora que'l sol acabava de pondre's. Mai, a la vida, en aital hora, m'havía trobat dalt d'un pic de les condicions d'aquest; pic escarpadíssim i mitjanament accessible solament per un costat; ni mai, a la vida, l'espectacle de la natura a l'ajocar-se em causarà, com llavors, emocions tant dolces com inexplicables.

Girant-nos cap al N. ens era impossible esbrinar la nota de color amb que vèiem les majestuoses serralades de Monàs i Canigó; a l'E. se'ns presentaven cendroses les serres de Ferràn, Bassegoda i Mare-de-Déu del Mont; al S. i al SO. s'esfumava, allà al lluny, l'Empordà, essent encara vigorosos els colors clars amb que apareixíen la serra de Finestres i Cabrera i Puig-Sacalm. A l'O. la serra pirenenca lluía en sos caps la nostra clàssica barretina vermella, car el sol tenyía encara els cims amb una faixa d'aquell color.

Si, cansats de mirar al lluny, ens fixàvem en lo de prop, els fondals ja els vèiem invadits per la foscor; i, de la mateixa manera que ja no podíem ovirar els detalls més pregons, així, tampoc, per la fosquedat que regna igualment en la nostra historia, no poguérem, a pesar de l'estudi que s'hi va fer, restablir *in mente* les parets que en ruïnes trepitjàvem. I ens quedàrem, per tant, sense poder endevinar si aquelles ruïnes havíen pertangut a un castell, o atalaia, allà gaiament ben situat, o bé al convent que les tradicions allí també sitúen i on diu que's venerava la Santa Majestat que és avui a Baget i que consisteix en un Sant Crist, bisantí, de gran alçaria, que no se sab si és home o dòna, perquè algú que volgué saber-ho diuen que's tornà cec. Si no era castell, si no era convent, era solament una casa? Segons se llegeix a l'índex de pergamins que's conserva a Sant Joàn, el rei Jaume donà una casa an en Pere Bernat Vidal, senyor de Bestracà; la qual donació, així

com el *merum et mixtum imperium*, fou confirmada, en 1259, per l'infant D. Pere. Bé sembla que una casa donada i confirmada per reials persones havía de gaudir d'importancia, i, per tant, bé podría ésser la casa forta situada al cim de Bestracà; casa, per raó d'ésser forta, que podíen posseir els nostres esmentats reis.

El citat índex parla també d'una casa que un abat de Sant Joàn, en 1301, donà a Guillem de Bestracà amb la condició d'entregar cada any una quantitat de pa i vi, una perna i una espatlla de porc, i un parell de gallines. I, finalment, s'hi llegeix també que en 1021, l'Agnès d'*Aqua pulcra* de Bestracà, de la parroquia d'Oix de Tortellà, es redimí de la potestat d'en Guillem de Boxols. Per lo qual se demostra que Bestracà té procedencia ben antiga i trascendencia ben assenyalada, tant més si es té en compte que's troba en documents la data de 977 referint-se a l'esglesia de Sant Andreu i Sant Julià de Bestracà.

Però el temps volava, la fosca dels fondals anava pujant suaument; les avançades començaven a embolcallar-nos : fou precís, per tant, fugir d'aquell encinglerat cim, accessible sols per un costat, repeteixo ara, seguint al nostre Sr. Torras; amb lo qual vull dir que quasi fou temeritat devallar-lo, no pel camí per on havíem vingut, sinó per la part N., dreta com un fil. Sort que ja només endevinàvem, i que no'ns atreia, per consegüent, el buit de l'abim: arrapats a terra, a poc a poc, efectuàrem la perillosa devallada, fins a trobar un esborancat corriolet que'ns portà altra volta a la carena, al pla de Sant Joàn, on encara s'efectúa l'ofrena del pa.

Com és natural, la fosca no'ns deixà visitar l'esglesia, per altra part descrita (com altres que, per lo tant, no descriuré) en la *Guia de la Garrotxa*. Només diré, com a cas particular, que tant a l'esglesia com a la casa de Bestracà, que en virtut de llur posició són açotades sovint per la tramontana, les parets del volt pugen més que'ls teulats : si no fos així cap teula s'hi aguantaría, per més estrebada que fos. Si fins hi ha perill per a les persones : prou ho diría, si visqués, el pare de l'actual comte de la Vall de Marlès, que va estar a punt de perdre la vida a la collada de Cabiró quan visitava el districte preparant unes eleccions.

Recollida l'impedimenta, sortírem de la casa de Bestracà quan tant ja fosquejava que amb prou feines vèiem la blancor del camí, per sort força transitable. Al pasar per cân Peyré ja era ben fosc, a pesar de lo qual el guia ens va fer seguir el camí de drecera, camí de contrabandistes, camí tant desavinent, que a cada passa hi encepegàvem i quèiem.

De bon matí sortíem, l'endemà, d'Oix en direcció a Talaixà. El poble d'Oix està situat al mig de la vall, que és molt gran i poc encisera, perquè no és emboscada, podent-ho ésser, com sembla que havía sigut, atès que les montanyes de Bestracà, Pera i Santa Bàrbara, que la limiten, hi tenen relativament una suau declivitat.

Perquè no teníem temps no visitàrem més que de pas l'església d'Oix, romànica, posseïdora de pintures del segle XVI, i consagrada, o que ja existía, en 1017. Es sumament interessant un portal que's conserva davant del frontispici de l'església, com si pertanyés a un edifici de defensa. De lo que se'n diu *castell* i apar casa senyorial, s'hi veu també, encara que tapiat, algún notable finestral. Es típic i escaient el pontet, d'una sola arcada, per passar el riu. Nosaltres, mercès a l'escassedat d'aigua, no tinguérem d'utilitzar-lo per seguir el camí de l'altra banda de la riera, o sigui a la dreta d'aquesta i en el vessant del Santa Bàrbara.

El camí segueix paral·lel a la riera, i els païsatges són atractívols, així quan la vall és encara ampla com quan les serres de Bestracà i Santa Bàrbara s'acosten formant gorja. A l'arribar a l'indret de l'aigua-barreig de la riera, que seguíem, i del Llerca, allà dit *riu d'Escales*, per l'esquerra del qual anàrem a remuntar, les arrels o plantes del Bestracà, del Santa Bàrbara i del Ferràn, de tal manera s'entortolliguen, que'l riu té de fer una pila de giragonces per sortir-se'n. El camí, que passa i repassa el riu dues o tres voltes, també té de fer ziga-zagues, sens que doni esguard a l'esmentat aigua-barreig, però veient-se, en canvi, una gorga on apar que nedin uns enormes penyalars com si fossin passeres, per lo qual prenen el nom de *Palanca d'agafa l'ase.*

Situats ja a l'esquerra del Llerca, començàrem a remuntar-lo, endinsant-nos tot seguit, en pujada fortíssima, per l'encinglerada, estreta i alta gorja que formen les serres de Bestracà en llur part oposada a la d'Oix i les de Ferràn, que per primera volta tocàvem. Per lo esquerpa cor-prèn l'encontrada; per lo fatigós apar inacabable el pujant del Grau.

El Grau és un pas estret situat al bell mig d'un cingle que agafa de dalt a baix la montanya; és el pas únic que té la gorja, puix per la part de Bestracà no hi ha cap lloc practicable; és un pas que antigament i en temps de revolta podía considerar-se inexpugnable, essent, per tant, un lloc de fets històrics que la tradició conserva en relats esgarrifosos. La tradició no s'acontenta amb dir, per exemple, que allà hi mataren, un dia, certs presoners : ha d'afegir-hi, per fer més horrorós el crim, que'ls llevaren el cap i mutilaren llurs

cossos, i que a l'últim estimbaren cinglera avall totes les despulles com sacs d'escombraríes. Sigui pel record, sigui perquè vaig voler abocar-me a l'esfereïdora cinglera, de cents metres d'alçaria, lo cert és que l'ànim me va quedar per bona estona deprimit.

Sort tinguérem que des del dit pas la gorja no és tant feréstega, el camí no es fatigós : alguna balma que s'obre prop del camí, la vegetació que ja s'ovira, l'horitzó que s'eixampla a poc a poc, donen al païsatge un caràcter plaent i encisador, tant més plaent i encisador com més ha deprimit el cor esquerp de la gorja.

Clixé de D. C. A. Torras

Pas del Grau

Al cap de poc se dóna esguard a la xamosa vall d'Or-Moier, l'etimología del qual nom, en son primer terme, no sé si vol dir *vall vella* o *vall nova* de Moier, tota vegada que la Valldelbac se coneixía antigament per *Moier.* Es la d'Or-Moier una vall força ampla, con euada, alegroia, retirada del món, formada per les serres de Bestracà i Ferràn i la gran serra de Monàs, allà dita *de Talaixà,* en el vessant de la qual, com presidint l'encontrada, hi ha situat un casal de nomenada en tota la Garrotxa : el Vilar. Nosaltres no hi passàrem: seguírem el camí que s'enfila vers la collada de Talaixà; collada que uneix la serra de Monàs, allà amb el nom del coll, amb la de Ferràn, el vessant de la qual no hem deixat. El camí es nomena allà *del Bac del Vaquer,* i passa per l'esquerra d'una esplèndida torrentera. La montanya de la dreta, nomenada *montanya de Soms,* no triga a privar-nos de veure el Vilar.

Desprès de forta estricada arribàrem al poble de Talaixà, assentat a l'una banda de la collada; collada que parteix les aigües del Llerca, que deixàvem, i les de Sant Aniol, que anàvem a seguir. Hi arribàrem portant uns tres quarts de retràs del temps presupost se-

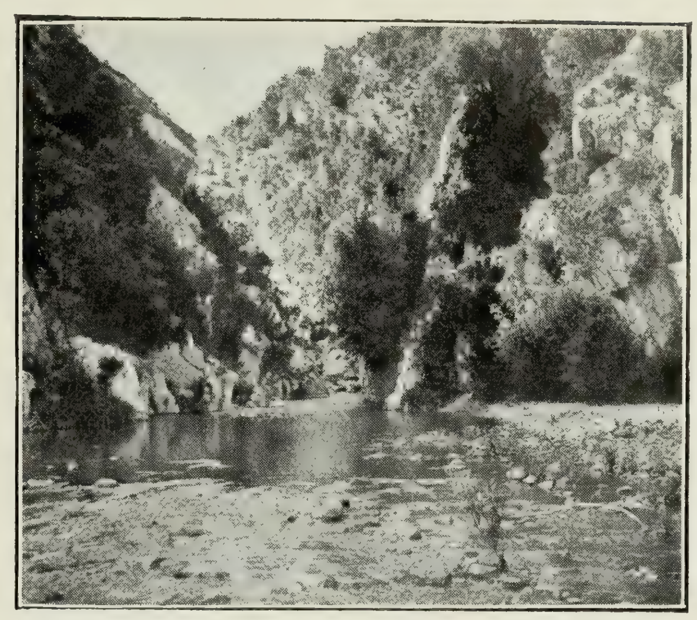
guint els comptes de la gent del país. I com que no'ns havíem atu-rat pel camí, i tots érem joves plens de delit, sols poguérem expli-car-nos aital retràs tenint en compte que allà, qui més qui menys, tot-hom, quan pot, fa de contrabandista, i, naturalment, per abre-viar el perill de veure's atrapats, s'avesen a córrer com a daines per aquell trencat terrer. De manera que, quan aneu a la Garrotxa, si pregunteu quant hi ha de tal lloc a tal altre i us diuen tres hores, podeu comptar-n'hi quatre; al revés de lo que passa en molts altres llocs de la plana i d'aquí baix, on, si us diuen tres hores, heu de comptar-ne dues de llargues.

Mentre a l'hostal ens preparaven el sucamull per desassede-gar-nos, des de la porxada mateixa no'ns cansàvem d'admirar la pregona vall de Baget i l'enlairat Bestracà, per aquella part altiu, encinglerat verticalment des de dalt fins a baix. Al pensar que'l dia abans havíem devallat del seu cim per aquella part, una esgarri-fança d'horror corregué per dintre nostre. Des de la mateixa por-xada s'oviren les montanyes de Pera, el Montmajor, el Montpetit i el Toitx, que, junt amb la serra de Castellar, saludàrem com bons amics. En canvi ho fèiem per primera vegada an el Capçacosta, a la collada de Santigosa, amb sos pics d'Estela i Castilla, i a la serra Madalena. Sortint, a pocs passos de la porxada, vers l'O., vegérem les montanyes que enrotllen Camprodón, i les serres d'Ogassa i Ca-vallera. El mateix hostal ens privà de veure la serra pirenenca; però, guaitant a l'E., a més de Guitarriu amb sos espadats enormes, contemplàrem l'encara llunyà Bassegoda, que aquell mateix dia havíem d'assolir i que des d'allà apar del tot inaccessible.

Una hora després, visitada l'esglesia *, sortíem vers Sant Aniol. El camí passa a mig aire de la superba serra de Talaixà, que, amb la de Guitarriu, que tenim a l'altra banda del riu, que és el Sant Aniol, formen una esplèndida i descarnada gorja. Anem bai-xant continuament, i al cap de poc trobem una casa nomenada *cân Quera*. Si *quera* vol dir *pedra*, l'etimología li va com anell al dit, perquè a la casa la rodegen pedres tant sols, i, més que pedres, enormes penyalars sostinguts per cinglerés dretes, esfereïdores. I compti's que tot el camí és així, i, per tant, un xic perillós. A la nostra dreta tenim sempre l'abim, un abim de més de 100 metres de profunditat. Una caiguda és allà mortal per força. No és estrany que la tradició parli d'innombrables caigudes que hi han ocorregut i que bategen amb el nom de *salts*. Com el *del Sastre* de Nuria, i

* En Montsalvatje dóna la data de 872 a la cetla Santi Martini (de Talaixà).

així mateix esfereïdor, allí hi ha el salt *de la Nuvia,* una nuvia que hi caigué i morí tot venint d'esposar-se; el salt *del Capellà,* un capellà que hi perdé la vida anant a celebrar missa a Talaixà; el salt *del Burro,* un ruc que al caure tingué la sort (per ço era ruc) de topar i quedar-se en un relleix de cingle on hi havía arrelat herbei i on el ruc restà menjant tranquilament; el salt *de la Roca del Vicari,* grandiosa penya que s'esllaviçà dels cims, un dia de desencadenada tempestat, mentre el vicari de Sant Aniol transitava pel camí del fons de la gorja. Sense temps de fugir, i creient el capellà arribada la seva última hora, s'ajupí per no presentar tant blanc; i, així que ho féu, li passà per sobre, quasi fregant-lo, la roca, que caigué a una o dues passes de distancia.

Clixé del Sr. G. Roig

Riu de Sant Aniol

Clixé del Sr. G. Roig

Ermita de Sant Aniol

Amb aquestes histories, que semblen contes, anàvem captivant l'atenció per distreure'ns de l'engolidor buit de l'abim; i així arribàrem al *portell de la Guilla,* situat en un morro de cingle que

dóna entrada a la vall de Sant Aniol. Poques vegades, en mes excursions, hauré rebut una impressió tant falaguera com la tinguda en el dit portell a l'ovirar de sobte, podent-la contemplar de cap a cap, l'esmentada vall, que's presenta en forma d'extens i pintoresc amfiteatre. Allà la natura salvatge dels cims contrasta amb la frondositat del fons de la vall. Els cingles i les balmes d'Uja a l'un costat, els enormes espadats de Ribelles a l'altre, els saltants de la ribera de Ribelles, que neix en el coll de les Falgueres, tenen una grandiositat imponent. En canvi, el bosc de castanyers propietat de cân Nou de Bassegoda, els conreus de la petita plana per entre la qual remoreja plàcidament el riu, donen a l'encontrada un caràcter poètic, encisador, a propòsit per anar-hi a descansar, allà que n'és ben lluny, del brugit del món; a propòsit per estiuejar-hi si hi haguessin bones carreteres que hi conduissin.

I, no obstant, perquè mai no hi deuen haver hagut carreteres, perquè és una vall situada entre montanyes inaccessibles i passos encinglerats, quasi amb seguretat pot afirmar-se que allà no hi arribà l'invasió sarraïna. La fe i la patria no n'han pas mai desaparegut. Malgrat no haver-hi més que un document, trobat per en Montsalvatje, que'n provi l'existencia, per altra part fermament apoiada per les tradicions, en aquesta vall, en el lloc de l'actual esglesia (que també visitàrem, i que és romànica, enlletgida per modificacions, i en la qual, darrera l'altar major, hi ha una cova, oberta a la roca, dita *cova de l'Abat*), hi hagué un monestir de benets, que fou el breçol de la nova patria, del qual sortiren, de primer, els esforçats campions que reconqueriren pam a pam la nostra terra, i segonament sos robustos colonitzadors.

Devía ésser per aqueixos records que encara llavors trobàrem més bonica aquesta vall. La seva quietut i la dolcesa de la temperatura convidaven a la meditació. Així també devía veure-la i trobar-la o sentir-la l'il·lustrat autor de *La Punyalada,* puix s'ha de tenir en compte que allà la planejà i n'escrigué bona part. Si m'hagués sigut possible escriure allà aquestes ratlles, potser no tindríen la fredor i el desordenament d'ara.

Deixàrem a la dreta la riera de Sant Aniol, i, travessant la de Malaforn o de Comella, la qual s'ajunta amb aquella al cap de poca estona, seguírem el camí emboscat que'ns havía de dur al serrat del Sayol i a la gran barrancada de Coll-roig. Quan per entre'l bosc, allà ben frondós, trobàvem clarianes, ens aturàvem a contemplar la gran i feréstega encontrada en la qual el pujant d'en Llebra, les canals de Sant Aniol i els cingles dels Girants (una casa situada a

l'aresta del naixent Bassegoda) es juguen a quin és més dret i perillós. Sortíem del bosc a la una de la tarda, i tinguérem de travessar, sota un sol abrusador de dia de calma, una gran tartera pel mig de la qual passa el camí que porta a Coll-roig, recolzat en els espadats de Martanyà.

En aqueixa tartera acabàrem el delit per raó d'haver-se'ns acabat la provisió de vi. Quina set, valga'ns Déu! Se'ns feia precís arribar a una font, la qual no trobàrem fins que vam ésser a cân Principi, quan a la nostra dreta teníem a tocar el Bassegoda. Però la font de cân Principi tenía la virtut d'assecar de tal manera la boca, que ni menjar res podíem; i això que portàvem un ben saborós recapte.

Fou necessari pujar a cân Principi per comprar vi. Sigui perquè a la casa hi havía un difunt, o perquè batíen, o perquè teníen forasters, la qüestió fou que'ns costà molt determinar a sos masovers que'ns donessin, pagant, el vi que necessitàvem; cosa que amb gust, al final, feren al conèixer un dels companys d'Olot.

De llavors endavant ens tractaren a cos de rei, ens ompliren la botella, ens donaren tot allò que podíem haver de menester, i fins un dels homes vingué a acompanyar-nos, conduint-nos pel camí de drecera a fi de no haver d'arribar, per tant, al coll de la Creu de Principi, que dóna esguard a la xamosa vall de la Muga, la qual podríem contemplar des del pic que volíem assolir. Travessàrem la fondalada per un corriol, i, sense seguir camí, pujàrem a Collestric, situat a la carena que des del coll de Principi no acaba fins adalt del Bassegoda. Carenejant, passàrem pel pla dels Emigrants, nomenat així per haver-hi acampat fugitius francesos pel temps del Terror; pla dit també *de les Bateríes*, amb motiu d'un combat allà hagut quan la guerra del Rosselló. Salvàrem llavors un gran bosc de pins, l'herbei del qual era tant relliscós que constituí un calvari per als que no duien sabates ferrades. Finalment sortírem al peu de la gran cinglera que enrotlla el pic, o els pics, perquè són dos els que formen el Bassegoda : el d'Engostí i el de Sales. Alguna dificultat trobàrem per assolir-los. A l'aconseguir-ho, en lloc de cantar victoria, en lloc d'escampar la nostra vista per l'immensitat com si la dominessim tota, que és lo que a mi em fa tenir l'obsessió dels pics; en compte de reposar, en una paraula, tinguérem de tornar-nos-en tot seguit mercès al furiós i gelat vent que s'hi deixà sentir i que en un no res ens havía refredat la suor i podía regalar-nos una pulmonía. Sols podría donar compte del conjunt que's domina per mig-jorn, i encara amb dificultat; per lo qual m'abstinc de fer-ho,

sobre tot estant ja completament detallat el panorama per la mà mestra del nostre Sr. Torras en sa *Guia*.

Però, ja que no'm fou possible contemplar aital panorama, ni tant sols el de la Garrotxa (que era mon principal objecte, a fi de conèixer-la en conjunt), llavors, quan, devallat el pic i l'herbei relliscós, transitàvem sens perill per l'extens coll de Bassegoda, que dóna esguard a la conca de la Muga, llavors entretenía ma pensa i

Clixé del Sr. G. Roig

PUIG SUPERIOR DEL BASSEGODA

mon sentiment recordant els detalls de la Garrotxa, ses innombrables balmes, ses gorges altives, sos camins encinglerats, ses tarteres extenses, i tot aquell son aire trencat, esquerp, salvatge, que tant deu influir en el caràcter de sos moradors, també escardalencs i esquerps; esquerps com a càn Principi, que tractaren de negar-nos el vi.

Aquells a qui, com jo, esblaima la més petita cosa, tindríem de passar temporades a la Garrotxa per foragitar les filosofíes d'aquí baix, per viure en ambient de realitat crua, per empedreir el sentiment, fent-lo improductiu com tot aquell terrer, mancat, a major abundor, de carreteres (o, almenys, de camins carreters), de metges,

d'apotecaris i de tot servei públic. Així aprendríem de no deixar les nostres deries tenint difunts a casa; així canviaríem el caràcter, com en Vayreda canvià son estil quan, inspirant-se en la Garrotxa, escrigué sa obra capdal *La Punyalada,* car de dolç com la mel se tornà embrescat, real i d'un braó extraordinari.

Però ¿per què ha de passar això d'una manera singular a la Garrotxa, havent-hi com hi ha també altres comarques, a Catalunya, an aquella comparables? Es perquè, a més de la natura, influeixen en sos habitants els ressavis d'herencia.

Precisament per ésser una encontrada impracticable, resulta a propòsit per a la defensa : encara avui, malgrat els avenços de l'artillería, crec que no calen gaires homes per detenir-n'hi i aniquilar-n'hi cents i mils. Es per això que en tot temps ha pogut ésser aixopluc de fugitius i catau de malfactors. Apart del fet que molts noms de llocs són (com Salarsa, per exemple) completament exòtics, com a aixopluc de fugitius, és lògic, com deia abans, no suposar, sinó afirmar, que s'hi refugiaren els cristians quan l'invasió sarraïna; car, malgrat no provar-ho gaires documents, en canvi no debades resten les tradicions a que em refería més amunt, i que no han pogut ésser transmeses de generació en generació només que perquè sí: la cova del Bisbe, situada part d'amunt de Tortellà; les ruïnes dels convents de Bestracà, Montpetit i Coll-roig; els castells de la Torra i de Ça Espasa; els relats esgarrifosos del Grau... ¡què sé jo quina multitut de tradicions que concorden totes en unes mateixes idees : les de fe i de patria, que aquella bona gent hagueren de posar a contribució virilment!

Així també, que ha sigut catau de malfactors, si no ho provés el ball d'en Serrallonga, que no fa gaire es ballava encara a Tortellà, ho provaría el famós llibre d'en Vayreda; que no són pas filles solament d'imaginació ardent les malifetes recollides de viva veu que explica dels bandolers.

Resta dir, a més, que, des de la perdua del Rosselló, per la Garrotxa passa la ratlla de la frontera, un gran medi d'escabullir-se, en última instancia, de la persecució de la justicia; i medi també, quan és productiu el contrabàndol, per tornar-se contrabandista i habituar-se a viure sens llei ni raó, com sens llei ni raó apar que se sostenen moltes d'aquelles roques.

Actualment, mercès a la tranquilitat dels últims anys, ha sigut possible que en alguns llocs de l'encontrada hi arribés algún avenç de la vida moderna. Així l'hereu de la casa de mos avis l'ha rublerta de comoditats ben recomanables; així, devallat el coll de

Bassegoda per un camí de cabres, trobàrem, a cân Nou de Bassegoda, un confort inesperat, però que de debò necessitàvem.

Les comoditats que trobàrem a cân Nou foren tant excel·lents, que l'endemà, en compte de llevar-nos a les sis, com era el nostre propòsit, a les vuit dormíem encara com uns lirons; i això que'l matí es presentà delitosíssim. La casa també està delitosament situada, esguardant tota la vall, una de les més escaients que havíem vist, per sos boscos, conreus i estimballs, i per la gorja de sa fondalada, per on s'escola la riera que s'uneix amb el Borró, rieral espadat que no poguérem visitar per no disposar de prou temps : tant fou així, que ni ens arribàrem a donar una ullada a l'esglesia d'aquella parroquia, situada a cân Salas, una casa d'allà prop.

Mentre esmorzàvem a la galería de cân Nou, no paràvem de ponderar el panorama que des d'allà dins mateix s'ovira, constituit, a mig-jorn, per la gran serralada de la Mare-de-Déu del Mont; a sol-ixent, per les serres de Llorona i el puig de la Torra; i, a ponent, per l'escabrós Bassegoda, l'etimología del nom del qual, seguint en Sampere i Miquel, és *cim desert* o *cim salvatge* (de *bas*, salvatge, desert, i *goti*, cim) : i, en efecte, per raó de son veïnatge, un el veu allí imponent i trencat de debò.

Al sortir de cân Nou prenguérem el camí de Llorona, trobant a poca estona el coll de Teies, que separa la fondalada de Bassegoda, tributaria del Borró i el Fluvià, de la de Cursovell, tributaria de la Muga. La carena que seguírem continúa separant amdues valls, i el camí passa bona estona pel vessant de Cursovell, vall ampla i formosa que'ns convidà a fer-hi, un altre dia, alguna altra excursió. El camí torna després a l'altre vessant, que pertany ja a Llorona, on se troben unes cases arrunades dites *els Amurriadors*, a propòsit, sembla, per tancar-hi el bestiar dels ramats que per allí passen. A no gaire distancia dels Amurriadors donàrem el Déu-vos-guard al poble de Llorona, situat en una planera vall coberta de verdor, ben conreuada.

Lliurona, com diuen la gent del país (*Llorona* he trobat escrit arreu) és el poble més pintoresc que havíem trobat. Tingui's en compte que, per la Garrotxa, el nom de *poble* no significa pas una agropació xica o gran de cases formant carrers, sinó un conjunt de cases escampades, distants, a voltes, una o dues hores l'una de l'altra. De tots els pobles seguits, solament Oix té un carrer, i encara de poques cases. Tampoc té carrers Llorona, però ses cases són força apropades, i el conjunt fa l'efecte d'un poble de pesebre.

El senyor rector *, un molt amable senyor, ens digué que l'esmentat poble, constituit i determinat, no té més que setcents i tants anys d'historia. No obstant, en Montsalvatje trobà, en documents que parlen de Sant Andreu de Llorona, la data de 1019. Visitàrem detingudament l'esglesia. El campanar és de torre baixa. La volta de l'única nau és de l'època de transició. El conjunt de tot l'edifici es esvelt, però l'enlletgeixen i desfiguren una pila de posteriors edificacions. L'interior és emblanquinat, malgrat ésser les parets de pedra picada. Penjats en elles hi ha tres quadros de retaule gòtics (procedents, sens dubte, del formós retaule gòtic que hi havía hagut a la Mare-de-Déu del Mont), an els quals, perquè tinguessin més forma de quadro, els pintaren en el cap uns despropòsits que fan plorar. També, vestida de roba, s'hi veu una imatge de la Mare-de-Déu del Remei que en la peanya porta la data de 1540 i que és de pedra pintada. Es d'alabastre la Verge de la Paloma de l'altar major, transportada allí des de l'actualment arrunada ermita de Santa María de Bansols, situada a la parroquia de Llorona, però que pertany a la sufragania de Cursovell. Es molt notable la veracreu que posseeix l'esglesia, com també un reliquiari nomenat *dels Dotze Apòstols*, d'estil barroc.

Reemprenguérem la marxa vers la Creu de Llorona, una extensa i planera collada que separa la vall de Llorona de la de Caritg, on s'origina el riu Manol, que passa prop de Figueres. Uns aqüeductes de fusta creuen aqueixa collada i porten aigua de la font del Bac a Llorona i Caritg. Trobàrem tot seguit aqueixa abundosa i regalada font, on esmorzàrem. Era tal l'encant i el benestar que hi sentíem, que'ns costà Déu i ajuda emprendre la forta i dreta pujada que'ns esperava i que durant tot l'esmorzar havíem vist, deia un company, com un condemnat el patíbol.

Mandrosos marxàrem, a l'últim; i, no sé pas amb quantes reposades, assolírem el cim del bosc de Ginebret, on s'estén un gran pla nomenat *pla del Vi*, sens dubte perquè els vianants hi deuen fer, com nosaltres, la traguejada; per més que, si aquest nom li ve d'antic, podría obeir a haver-hi hagut fructuosa vinya en temps que era possible que hi arrelés, com arrelava en moltes encontrades on ara no hi arriben ni els raïms de parra. El pla té forma còncava, i bé podría haver sigut cràter de volcà.

Travessant el pla crèiem que a sa fi faríem tu per tu amb el pic de la Mare-de-Déu del Mont. En efecte, fou així; però ens en se-

* Mn. Manuel Prats, a qui endreço mes corals mercès pels datos que'ns donà.

parava, per desil·lusió, la collada de Junquenat, divisoria de les esplèndides i emboscades fondalades del Soler i d'Espinau, i que estava situada, amb molts metres de desnivell assota nostre : això és, una baixada dreta com un fil, i una última pujada que Déu n'hi dó. La baixada, malgrat ésser dolentíssima, amb saltants d'un metre i tot, la férem en un tancar i obrir d'ulls; però per fer la pujada, que descansats hauríem enllestit en mitja hora, n'hi estiguérem bon xic

Clixé del Sr. G. Roig

SANTUARI DE LA MARE-DE-DÉU DEL MONT

més d'una. Mes també fou immensa la nostra satisfacció al pensar que'ns trobàvem, per fi, en el tant nomenat i importantíssim santuari de la Mare-de-Déu del Mont.

Necessitàrem una bona estona per refer-nos i desassedegar-nos. Mentre ens preparaven el dinar, acompanyats pel senyor rector sortírem a recórrer l'exterior del santuari, edificat dalt d'un cim de menys altitut que'l Canigó, però que avança aïllat i majestuós per sobre l'Empordà com aquell per damunt del Rosselló, dominant també, com aquell, un panorama extens, d'esplendidesa realment cor-prenedora.

Havent-nos recordat del Canigó, lo primer que férem, presentant-se el dia serè, fou saludar aquell enlairat cim; l'enlairat cim da-

vanter dels Pireneus orientals, aquell gegant català la clepsa del qual s'ovira vers el N., darrera el pla del Vi i el puig de la Torra en primer terme, de les estribacions del Bassegoda després, i per sobre Batera i Custoges.

Girant cap a l'E. saludàrem llavors el Pertús, amb Massanet a la dreta i Requesens a l'esquerra; i, a tot E., Castelló d'Empuries, Roses, Cadaquers i Sant Pere de Roda; noms que'm recordaven també delitoses excursions.

Al S., Besalú, Banyoles, Girona, i des d'Estartit i cap de Sant Sebastià fins a l'indret de Calella.

I, des del S. al N., per l'O., ens perdérem contemplant aquell devassall de montanyes impossible de citar amb ordre. No diré més que'ls noms de les que vam conèixer, boi deixant admirat el senyor rector, que no'ns creia tant ben enterats : Rocacorba, Finestres, Alfar, Montseny, Cabrera, serra Madalena, puig Sacalm, collada de Santigosa, Ogassa, carena pirenenca, Bestracà, Montmajor, Montpetit, Talaixà i Bassegoda, tot tornant a veure el Canigó.

Visitàrem llavors l'esglesia, emblanquinada, com la de Llorona. Sa apuntada volta traspúa humitat, fent preveure el dia, si no s'hi posa remei, que vingui tota a terra; per lo qual, segons deia el senyor rector, potser sería hora de pensar seriosament en la trasllació del santuari al monestir de Sous, deixant el cim per a miranda. An aquest projecte, res, de primer antuvi, pot objectar-s'hi, per quant la Verge del Mont, trobada en el segle XIII, fou traslladada i venerada a Sant Llorenç de Sous, fins que en el segle XVI la portaren al cim de la montanya; i encara no sense haver hagut de sostenir un plet, l'abat de Sous que edificà el santuari, contra un bisbe de Girona que cregué que s'havíen vulnerat sos drets i prerrogatives.

Jo, com a catòlic, no m'atreviría pas a sostenir aqueixa idea. Per mi aquella montanya perdría el cent per cent de son encant. El cim del Mont, sense la Verge que al Mont abriga, faría l'efecte d'arca sense cabals, de nit sense estrelles, o de natura sense sol que l'escalfi, il·lumini i vivifiqui. Lo que com a catòlic i com excursionista demanaría (i crec que tot-hom hauría d'interessar-s'hi) és que, al refer l'esmentada nau, se dotés al santuari d'un edifici per a fonda, xalet, o lo que fos, on se trobessin tota mena de comoditats.

Continuant la visita a l'esglesia de la Mare-de-Déu del Mont, no poguérem menys d'admirar els innombrables ex-votos que l'esglesia atresora, testimonis de la fe de les passades generacions. La Verge és d'alabastre, està asseguda, i la vesteixen de robes llampants.

A les parets vegérem quadros, com els de Llorona, que havíen format part del retaule gòtic de l'altar major substituit per un de mal gust, segons ja se'n dolgué el nostre gran poeta Mossèn Cinto.

Llavors anàrem a dinar. Dues hores estiguérem per fer-ho, i durant aquest espai de temps la temperatura sofrí un daltabaix pronunciat, per efecte d'haver-se format una gran tempestat que des de Canigó i Batera avançava per sobre Custoges. Feia feredat contemplar aquella tempesta! Cendrosa en sa davantera, blavenca en sos extrems, fosca del mig, com gola immensa, semblava un monstre els ulls del qual eren els llamps recaragolats que en totes direccions se movíen. El tro retrunyía, i arribava feble a nosaltres; però no tant feble que no pogués comparar-se als crits d'angoixa que llencen els pobles davant del llamp de la guerra, del qual són víctimes els qui menys culpa hi poden tenir. Doncs així mateix eren víctimes d'aquella tempesta els camps de conreu, i fins pot-ser el jovial pastor que poc abans s'entretenía tocant el flaviol tot guardant el ramat.

Clixé del Sr. G. Roig

CLAUSTRE DE SOUS

Però, si això passava a tramontana, en canvi a mig-jorn l'horitzó estava serè, el blau del cel era puríssim, la dentada serra de Finestres se destacava exuberant, car un sol esplèndid la banyava dolçament. Allà tot era llum i goig : nosaltres hi vèiem la primavera de la vida, aquella vida on tot és il·lusió, tot alegría, tot benaurança.

Aquest espectacle ens animà a prosseguir l'excursió, malgrat dir-nos el senyor rector que'ns mullaríem. Per lo qual talment corríem, camí avall, dret a l'ex-monestir de Sant Llorenç del Mont, priorat que fou del de Sant Aniol, en el segle XVI incorporat a Sant Pere de Besalú, i lloc que ha sigut de refugi per a reliquies i

imatges en temps de revolta. Les ruïnes d'aqueix monestir donen a comprendre que's tractava d'un edifici feixuc i fort, tant propri per convidar a l'oració en dies de pau com, potser, per defensar (junt amb el que és nomenat *el Castellot*, situat a mig aire de la serralada i en posició oberta), la montanya de la Mare-de-Déu del Mont, i, en conseqüencia, una de les entrades a les inexpugnables terres que nosaltres veníem de seguir.

A corre-cuita visitàrem les despulles d'aital edifici, per reem-

Clixé del Sr. G. Roig

Esglesia de Beuda

prendre, també a corre-cuita, la marxa i passar al costat d'unes superbes balmes on ens hauríem pogut aixoplugar si no'ns haguéssim esverat. No hi ha res com l'esverament perquè resultin malfetes les coses : per això la pluja ens agafà en llocs que cap cobert pogueren oferir-nos; i, com que daven l'aigua per l'amor de Déu, no vam trigar gaire a quedar ben xops. La sort fou que la tempesta havía arribat ja força esbravada i deixà aviat de ploure, venint tot seguit el sol de Finestres a assecar la nostra roba, boi portant-nos altra volta alegría i delit per seguir el camí, un camí emboscat, delitós, digne d'assenyalar-se per això i pels cingles de Roca Pastora

i la font d'aquest mateix nom. Llavors s'aclarí tota la montanya de la Mare-de-Déu del Mont. Nosaltres contemplàrem embadalits sa bellesa tota, *el Castellot* que abans deia i que encara apar que la guardi, i l'edifici santuari que la corona, que des d'allà apareix d'una magnificencia encisadora.

Aviat passàrem per câ l'Oliveres i entràrem a la gran planada de Beuda, ben conreuada, rica, i llavors riallera i nèta com si la pluja, per a nosaltres, li hagués rentat la cara. Presideix aital planada un antic castell, que no poguérem visitar. En canvi fou detinguda la visita que férem a l'esglesia, que de debò és ben notable. Es de tres naus : les laterals són de volta de quadrant; i la central, de volta de canó, està sostinguda per columnes amb capitells. Per entrar a l'esglesia es baixen set graons. A la dreta es troba la pica, que és romànica; i assobre, fins al primer pilar, hi ha el chor, muntat enlaire i sostingut per una ben airosa volta gòtica. En el paviment se troben lloses de marbre corresponents a tantes altres sepultures; i, per dos graons, se puja a l'altar major, d'estil xurrigueresc. Per fòra l'esglesia, amb dificultat poguérem veure la disposició dels absis. El campanar és d'espadanya. Al costat de la porta d'entrada hi ha restes d'un sarcòfeg, la pedra d'un indret del qual ha sigut gastada pel mal temps, escolant-se per allí els òssos que guardava.

Era mig fosc que deixàvem l'esglesia de Beuda, i ja ben fosc passàvem per Lliguardà. De manera que sols puc dir que'l camí que seguíem era planer i còmode, i que arribàrem sense cap contratemps a Besalú.

Com que fa poc que'l nostre company En Feliu Duràn ha parlat aquí mateix de Besalú, només diré que l'endemà visitàrem l'esglesia de Sant Vicenç, pujàrem a Santa María i baixàrem a veure l'arcada descentrada del pont, que no sé per quin voler de Déu se sosté; però tot després d'haver oit la missa conventual a Sant Pere, cantada pels frares francesos que s'hi traslladaren des de Parramón. A l'oir aquell cant clàssic, acompassat, afinadíssim; al veure la gravitat i reverencia de les cerimònies que la liturgia imposa a les comunitats, i al pensar que'm trobava a Besalú, població avui subalterna; jo sentía amb tota vivesa l'anyorança d'altres temps, de quan Besalú era capital de son famós comtat, de quan el regía el no menys famós Tallaferro, de quan aquell recó de la nostra terra estava farcit de monestirs on se feien funcions religioses reservades avui a les catedrals i on se rendía culte a les arts i a les ciencies. Avui, d'aquelles encontrades de la Garrotxa alta que acabàvem de visitar i on els

rectors amb prou feina poden viure, n'han fugit els rics i els homes de pro; i, sense ells, ¿com no han d'esdevenir pobres, tristes i abandonades?

Barcelona, per conquesta gloriosa, s'és constituida en cap de la catalana terra; però també és precís que's recordi que, a més del cap, ha d'ésser el cor de la nostra patria, el cor que torni sang, que torni vida i vigor a les encontrades : si no, resultarà que tindrem un cap perfetament desenrotllat, però els membres seràn del tot raquítics.

Cal, a mon entendre, que, com més aviat millor, se sembri per tot Catalunya una llavor de fe, de patria, d'art, de cultura, això és, la llavor d'aquells ideals que atresoraven una multitut de monuments avui arrunats i que, escampats per tota la nostra terra, feren, sens que's pensés, gran i poderós el nostre poble. Perquè, si avui el posessin a prova, qui sab si resultaría xic, boi pensant que és vigorosíssim!

Veus-aquí la tasca de Barcelona. I, an aquest propòsit (i certament sens cap mèrit propri, però amb tot l'entusiasme que pugui sentir el qui més mèrits tingui), m'atreviría a proposar que'l nostre Centre, d'una manera o altra, tributi a D. Francisco Montsalvatje, que no conec personalment, un homenatge d'admiració i agraïment per l'obra que, lluny de Barcelona, ve realitzant, anys ha, amb una constancia i una fe incomparables; obra positiva, d'empenta, de valua, de les més grans del nostre temps; obra d'investigació històrica, que resucita el nostre passat i que, al fer-lo conèixer, el fa estimar, boi fent-ne sentir anyorança, sí, però una anyorança acompanyada del desig de tornar per la nostra gloriosa passada grandesa.

Joan DANÉS i VERNEDAS

EXPOSICIÓ FOTOGRÀFICA

El dia 31 del darrer mes de maig va inaugurar-se, davant de nombrosa i distingida concorrencia que omplenava l'espaiosa sala de cân Reig, en el passeig de Gracia de la nostra capital, l'Exposició d'obres originals dels socis de la Secció de Fotografía del nostre Centre Excursionista de Catalunya, la qual va tancar-se allà a mig juny i fou molt visitada durant aqueix transcurs de temps.

El conjunt de l'Exposició fou de gran interès pel nombre i varietat de les fotografíes exposades, entre les quals hi abundaven veritables obres artístiques, reproducció, en llur major part, de monuments i païsatges de la nostra terra i de l'estranger. Quaranta-dos foren els socis del nostre Centre que portaren el llur valuós concurs an aquesta manifestació d'art i de treball, exposant fins prop de set-centes proves fotogràfiques

Allí podíen veure's, en formosa i armònica barreja, les obres d'en Just Argullós, amb vistes de Vallvidrera, de la Cerdanya i de les esplendents cales de Sant Feliu de Guíxols; les d'en Francisco Blasi, amb païsatges del Montseny, del Pireneu i del nostre parc; les d'en Salvador Bordas, reproduint boniques vistes montanyenques; les reproduccions, artístiques en extrem, de l'Alfred Bosch; les dels germans Botey, amb vistes de Catalunya i de l'estranger; les d'en Co de Triola, amb sos interiors d'avencs i coves; les dels Srs. Comabella i Escolà reproduint interessants monuments i païsatges de la nostra ciutat, de Ripoll, de Sant Cugat i de la Cerdanya, entre altres; les sentimentals d'en Carles Fargas; les d'en Fonseca, amb vistes de Chamonix i dels Alps; la nombrosíssima col·lecció d'en Cristòfol Freginals presentant-nos monuments arquitectònics i vistes artístiques de l'encontrada tortosina i ports de Beseit, en llur major part; les de l'Enric Galobart, amb païsatges del Montseny i de Bagnères de Luchon; les de l'Alfred Gaza, de la Vall d'Aràn; les de la Srta. Agneta Giral, dels voltants de Barcelona; les nombroses i artístiques del Sr. Llorens i Ferrer sóbres la costa empordanesa, Santes Creus, Montseny, Pireneu, Sant Llorenç del Munt i altres llocs notables de Catalunya; les de l'Enric Mallat i en Joan Massó reproduint, entre altres, monuments de Tarragona, Poblet, Santa María de l'Estany, Tossa, la Garriga i Sant Cugat del Vallès; les d'en Joaquim Morelló reproduint monuments religiosos de la nostra

Sala de can Reig : Vista parcial de l'Exposició

terra i de l'estranger; les d'en Joan Nonell; la reproducció del Sant Jordi de la Diputació, d'en Llorenç Nonell; les d'en Lluís G. Olivella, amb vistes d'Egipte, Grecia, Suïça i Turquía, i de diverses encontrades catalanes; les vistes de Bilbao i Santa Cristina, entre altres que exposava D. Mariàn Ortínez; la variada col·lecció d'en F. Xavier Parés; la d'en Manuel Perdigó, amb sos interiors del Louvre, de Burgos i altres punts; les d'en Josep Planas, en Ramón Planas i en Francisco Planella, amb vistes de la nostra terra; les d'en Jacint Puget, amb sos goços de caça i ses formoses vistes pirenenques; les de l'Enric Ribera, amb vistes de França, Suïça i Alemanya; les d'en Santiago Ribot i en M. Riera i Boada, amb vistes montanyenques i ciutadanes; les d'en Gabriel Roig, amb son tapiç de Sant Jordi, de Saragoça, i vistes de Piedra i diferents indrets de Catalunya; les d'en Mariàn Ros; les d'en Gaspar Sala reproduint païsatges de la vall de Ribes i altres llocs; les de l'Antoni Sambola, l'Enric Soler, en Juli Soler i Santaló i en Joaquim Torras, amb vistes variades del pla i de montanya, totes elles força interessants baix tots conceptes. Hi havía, a més, les col·leccions estereoscòpiques d'en Cristòfol Bas, en Francisco Blasi, en Xavier Parés, el Sr. Puntas, en Pere Reig, en Riera i Boada i en Josep Salvany; les quals cridaren força l'atenció dels visitants.

L'èxit d'aqueixa Exposició, la qual ha merescut general alabances dels intel·ligents i aficionats, ha superat els càlculs dels seus organitzadors, i ha demostrat lo que valen i lo que poden fer els actius i entusiastes socis de la nostra Secció de Fotografía. Es per això que donem a la Junta de la mateixa la nostra més coral enhorabona, plens d'esperança en els fruits esplendents i profitosos que ella por proporcionar a la nostra terra i an el nostre CENTRE EXCURSIONISTA.

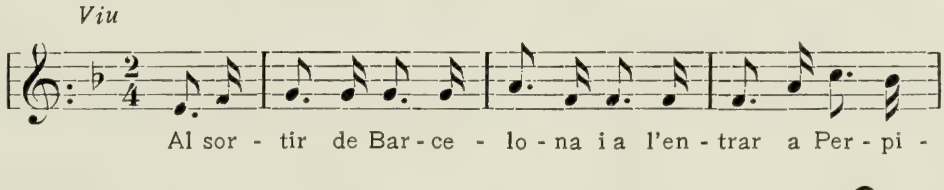
EL CANÇONER DEL CALIC

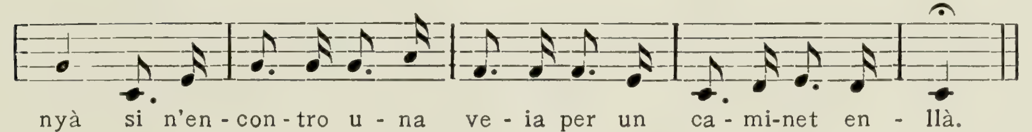
RECOLLIT I ORDENAT PER MN. J. SERRA I VILARÓ

(Continuació)

DE LLADRE A REI

Viu

Al sortir de Barcelona
i a l'entrar a Perpinyà
si n'encontro una veia
per un caminet enllà.

Trulalara, lulalara,
trulalara, lulalà,
trulalara, lulalara,
trulalara, lulalai.

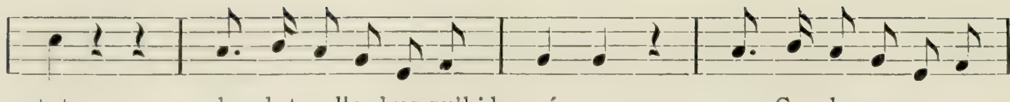
Començo a replegar pedres
per poder-la apedregâ.
La primera codolada
ja un braç li vaig trencâ;
La segona codolada
la bossa li en fai saltâ.
Ja en tiro el gambeto a terra:
diners me'n poso a comptâ.
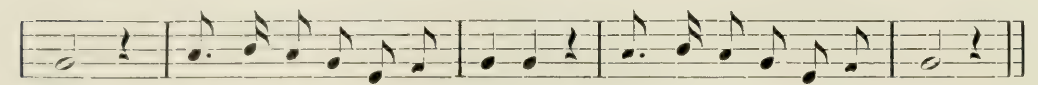
Comptat comptes i vescomptes,
cent escuts m'hi van sobrâ.
Jo me'n vui fer fê un *cuchillo*
a l'usancia que'l rei va:
dels dirers que m'han sobrat
un xivall me vui comprâ.
Si el rei ja ho ha sabut
ja m'ha enviat a cercâ,
que de tres filles que té
la més gran me vol donâ.
Bendita sia la veia:
fins a rei m'ha fet pujâ.
Si sabía que fos viva
l'enviaría a cercâ:
si sabía que fos morta
li faría fê un cantâ
que de capellans i frares
cent n'hi faría posâ.

ELS LLADRES DE CERDANYA

Andantet

El di - a de Sant E - si - dro can - çó no - va s'ha dic -

El dia de Sant Esidro
cançó nova s'ha dictat
de dotze lladres qu'hi havía
que a Cerdanya van anar.

Gran crit de misericordia!
De nosaltres, què serà?

Van anâ a robâ una casa
allà vora Puigcerdà.
Ja en truquen a la porta;
— Minyons, que volem entrâ.
Digueu a l'amo que baixo,
que hi volem enraonâ. —
L'amo de prompte hi baixava
i allà el varen degollâ.
— Digueu al moço que baixo,
que també el volem matâ. —
La minyona de la casa
també varen deshonrâ.
La mestressa n'és partera:
ja se'n va posâ a cridà:
de dotze lladres que n'eren
els vuit varen agafâ.

ELS LLADRES DE PORTVENDRES
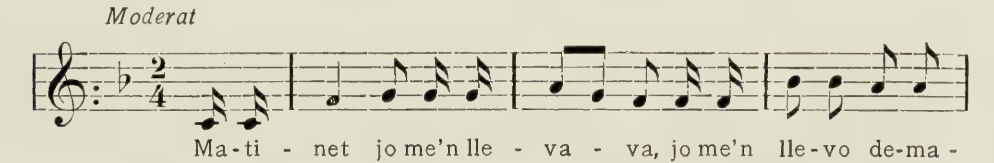
Minyons, poseu mà a la ploma
que sinó ja ho faré jo,
de posâ la mà a la ploma
per dictar-ne una cançó.
La cançó ja n'és dictada,
i a mi poc que m'ha costat,
de dos fills i una mare
desemparats, sense pare,
del fondo de l'Empordà.
— El dia onze del mes érem
quan ens varen agafâ:
ens portaren a Portvendres,
en unes presons que hi ha.
A les presons que'ns portaren
Perpinyà se'n diu per nom:
en una torre entorrada,
en una sitja ensitjada:
quan fa sol, abaix hi plou.
Les parets de la presó
són fetes d'un gran valor:
les reixes en són de ferro
les parets de formigó.
Les reixes de la presó
no n'hi entra sinó un plat;
de porrons no'n trenquen gaires,
perquè no n'hi entra cap.
Ai! tristes les nostres mares
quan elles ho sabràn!
Tenen els fills per les coves,
despullats i sense robes,
amb manilles a les mans.
La meva mare em ve a veure
a dintre de la presó,
tota vestida de negra,
per donar-me'n més tristó.
— Ai, fill meu! Quan te criava
me daves goig i consol:
ara que te'n veig per terra,
amb el coll ple de cadenes,
me dones pena i dolor. —

Ja desenvaina l'espasa:
— Ai, mare! veus-ela aquí:
doneu-me tres punyalades,
travesseu-me les entranyes:
per vós sofriré el morî. —
— Fill meu : si matar volía,
molt temps ha que fores mort.

Perpinyà tinc una tia
que per nom se diu María,
robadora de l'amor.
Adeu, Rosselló i ta plana,
que no penso veure't més:
per amor d'una minyona,
que molta pena me'n dóna,
que m'haiga de permorir!
Al passar el port del Comte
de beure ens van convidâ;
jo no puc menjar ni beure:
bé podeu pensar i creure
el meu cor com deu estâ.

Tant les versions del Sr. Milà i Fontanals (núm. 135) com aquesta semblen incompletes. En la que presento, si és que'ls últims versos siguin d'aquesta cançó, ja es desprèn que amor fou la causa del seu empresonament i no el robar, com diu el Calic amb el títol que li dóna.

EL PRES D'HOSTALRIC

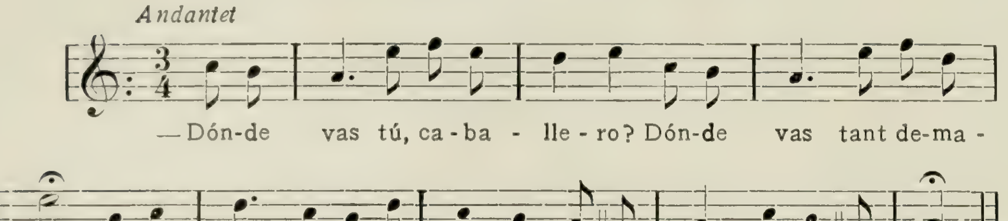

Matinet jo me'n llevava,
jo me'n llevo dematí:
començo a trabucâ els braços
baix la gordia del jardí.
Ja me'n giro endarrera:
veig dos senyors agutzils.
Ja me'n prenen i me'n lliguen;
me'n porten cap a Hostalric,
d'Hostalric a Montferreres.
Prego a Déu mai t'hagués vist:
n'hi ha unes presons molt males:
no's coneix dia amb la nit.
I al batlle d'aquell poble
bé li puc ben agrair:
cada dia me'n ve a veure:
— Francisco, has pogut dormir?
— No pas gaire, senyor batlle:
molt menys que les altres nits.
N'hi ha una bruta canalla
que no m'han xicat dormir:
se nomenen polls i xinxes,
escarbats i alguns mosquits.
— No te m'espantos, Francisco,
que ja te'n trauràn, d'aquí:
te duràn a Barcelona,
per fer-te més pretenir,
cavall d'una mula roja
que redoblarà el camí. —
En passant a Creu-Coberta
procés li varen llegir:
-De vint-i-nou morts que has fetes
(així el procés ho duu escrit)
amb la teva seràn trenta,
que és la que farà el butxí. —

Es una variant notable de la cançó que, sense tonada especial, amb el mateix títol, publicà en Pelay Briz (vol. V, p. 253).

¿DÓNDE VAS TÚ, CABALLERO?

— ¿Dónde vas tú, caballero?
Dónde vas, tant dematí?
— Vai a veure mi senyora:
set anys ha que no l'he vist.
— La teva senyora és morta:
jo la vaig veure morî:
el dia que l'enterraven
els oficis vaig oî.
Me diríes, pelegrino,
aon la van enterrî?
— A l'altar de Santiago,
allà or solen enterrî. —
Ja torna a girâ el xivallo,
a la tomba se n'aní,
i amb la punta de l'espasa
la sepultura va obrî.
— Dónde vas tú, caballero?
Dónde vas tú por aquí?
¿Aon estaves, caballero.
el dia que vaig morî? —
Jo m'estava en Valencia,
que no vaig poguer venî. —
— Vés-te'n, ves-te'n, caballero:
no't recordos més de mi.
Casa't amb una de jove
que t'agrado tant com mi,
i els tres hijos que tienes
encomana-me'ls a mi,
i, al dematí, quan els llevos,
fes-los memories de mi.

PUBLICACIONS REBUDES

(SEGÓN TRIMESTRE)

Boletín de la R. A. de Buenas Letras. Barcelona. (Octubre-Desembre 1912.) — E. Moliné i Brasés : *Textes catalans-provençals dels segles* XIII i XIV. — P. Pujol, pbre. : *Antics inventaris del bisbat d'Urgell.* — J. Pella i Forgas *Unes memories de la guerra de la Independencia.* (Acabament.) — F. Carreras i Candi : *Rebelió de la noblesa catalana contra Jaume I en* 1259. (Acabament.) — J. Miret i Sans : *Alfonso el Batallador en Fraga en* 1122. — Dr. G. Alabart, pbre. : *Exposició sobre lo llibre «De Civitate Dei», de Sant Agustí.*

Boletín de la R. A. de Buenas Letras. Barcelona. — Discursos leídos en la recepción pública del Dr. D. Cosme Parpal.

Arxiu d'Estudis del C. E. de Terrassa. Terrassa. (Setembre 1912.) C. Gomis: *Folk-lore català.* — A. Marcet. O. S. B. : *Excursió botànica a Montserrat,*

Miracle, Sant Llorens dels Piteus i Pedraforca. (Acabament.) — Crònica.

Butlletí del C. E. de Vich. Vich. (N.º V.) — J. G. i C., pbre. : *Excursió a Granera.* — J. Sala i Molas : *Quelcom referent al castell i familia Orís.* — J. Sans i Font, not. arx. : *Cronologia notarial de Vich i sa comarca.* — J. Vilaplana : *De la guerra de Successió.*

Bolletí de la S. A. Luliana. Palma. (Maig 1913.) — A. M.ª Alcover : *D. Joseph M.ª Cuadrado com apologista de la fe catòlica.* (Continuació.) — D. M. Nebot : *D. Guillermo de Vilanova, cuarto obispo de Mallorca* (1304-1318). — J. Miralles : *Cartas de un barbero sangrador.* — M. Rotger i J. Miralles: *Cartulario del primer obispo de Mallorca.* (Continuació.)

Bolletí de la S. A. Luliana. Palma. (Abril 1913.) — E. Aguiló : *Capbreu, ordenat l'any* 1304, *dels establiments i donacions fets per D. Nuno Sanç de la seua porció.* (Continuació.)

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana. Palma. (Abril-Juliol 1913.) — *Quatre mots de llengua i ortografía valenciana.* (Acabament.)

Revista de Menorca. Mahó. (Febrer 1913.) — F. Hernández Sanz : *Sobre la erección de un templo griego en la ciudad de Mahón* (1745-1749.)

Boletín de la R. A. de la Historia. Madrid. (Abril 1913.) — F. de la Laiglesia: *Annals of the emperor Charles V by Francisco López de Gomara.* — F. Codera : *Manuscrito* 5,341 *de la Biblioteca Nacional de Madrid.* — F. Codera : *Sepulcro mudéjar e inscripción árabe descubiertos en Toledo.* — F. Fernández Béthencourt : *Marqués de Lema. Estudios históricos y críticos.* — F. Fita : *Los cluniacenses en Ciudad-Rodrigo.* — Variedades.

Boletín de la R. A. de la Historia. Madrid. (Maig 1913.) — A. Blázquez : *Memorias y noticias de Puebla de Cazalla* (*Sevilla*). — J. Moreno de Guerra y Alonso : *Algunas noticias antiguas de Puebla de Cazalla* (*Sevilla*). — A. Blázquez : *La vía romana de Cádiz a Sevilla.* — J. Pérez de Guzmán y Gallo : *Reconquista de Santiago en* 1809 *por D. Ramón de Artaza.* — F. Codera : *Las traducciones de documentos árabes* (*Algo de historia.*) —F. Fita : *Consagración de la iglesia de Somballe en* 1167. *Su lápida conmemorativa inédita.* — F. Fernández de Béthencourt : *Carlos IV y María Luisa. Real decreto declarando oficial el cuarto centenario del descubrimiento del Océano Pacífico.* — F. Fita : *Los premostenses en Ciudad-Rodrigo. Datos inéditos.* — F. Fita : *Tésera romana de plomo extremeña que posee D. A. Vives.* — J. Sangimo Michel : *Antigüedades romanas del cortijo de las Vírgenes, cerca de Baena.* — F. Fita : *Excavaciones de Numancia.* — F. Fita : *Pyteas de Marsella.*

Boletín de la R. A. de la Historia. Madrid. (Juny 1913.) — J. Gómez Centurión: *Jovellanos y los colegios de las órdenes militares de la Universidad de Salamanca.* — A. Vives : *El convento de San Telmo en San Sebastián.* — F. Fita : *Nuevas lápidas romanas en Santésteban del Puerto, Berlanga* (*Badajoz*); *Avila y Retortillo* (*Salamanca*). — J. Gómez Centurión : *Historia civitatense, por D. Antonio Sánchez Cabañas.* — V. Molina : *Arqueología y prehistoria de la provincia de Cádiz en Lebrija y Medinasidonia.* — Marqués de Polavieja : *La cruzada de las Navas de Tolosa en* 1212. — F. Codera : *Dos*

monedas de oro halladas en Lebrija. — Marqués de Laurencin : *La gran cruz de Alfonso XII y el arzobispo electo de Tarragona.* — Marqués de Polavieja: *Las ametralladoras y los bersaglieri ciclistas.* — A. Avellan : *Relación de los cuadros de la Academia.* — F. Fita : *Inscripciones constantinianas de Mérida.*

Boletín de la R. S. Geográfica. Madrid. (1.r trimestre de 1913.) — P. Fr. Rafael González : *Estado social de los mahometanos en Marruecos.* — A. Blázquez: *Pyteas de Marsella. Descripción y cosmografía de España, por Fernando Colón.* (Continuació.)

Boletín de la R. S. Geográfica. Revista colonial y mercantil. — Madrid. (Febrer-Març 1913.) — *La acción española en Marruecos.* — *Real decreto y real orden.* — V. Vera : *Descubrimientos arqueológicos en Sevilla.* — M. de Ossuna : *Primeros pobladores de Canarias.*

Boletín de la R. S. Geográfica. Revista colonial y mercantil. Madrid. (Abril 1913.) — A. B. : *Repoblación forestal de las montañas.*

Boletín de la S. E. de Excursiones. Madrid. (1.r trimestre de 1915.) N. Sentenach : *Los grandes retratistas españoles.* — V. Lamperez : *El antiguo palacio episcopal de Santiago de Compostela.* — Conde de Polentinos : *La Plaza Mayor y la Real casa Panadería.* — Notas arqueológicas y artísticas.

Boletín de la Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales. Saragoça. (Març 1913.) — R. P. Lorenzo Sierra : *Monteano* (*Santander. Sus grutas.* (Acabament.) — R. P. L. Navás : *Excursiones por los alrededores de Zaragoza.*

Boletín de la Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales. Saragoça. (Abril 1913.)

Boletín de la Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales. Saragoça. (Maig 1913.)

Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones. Valladolid. (Març 1913.) — F. de Villegas : *Homenaje a la memoria de D. J. Martí y Monsó.* — J. A. y R.: *Visitas y paseos por Valladolid. Retablo flamenco en el Salvador y dos retablitos del Berrugete en San Esteban.* — J. Agapito y Revilla : *Del Valladolid artístico y monumental. Un retablo flamenco con pinturas de Metsys.* (Continuació.) — N. Alonso Cortés : *La Fastiginia.* — J. Elías i Juncosa: *Alpinismo. Excursión a León y Puerto de Pajares. Excursión al puerto de Navacerrada y a Siete Picos* (*Guadarrama.*) — C. Espejo y J. Paz : *Documentos para ilustrar las ferias de Medina del Campo.*

Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones. Valladolid. (Abril 1913.) — J. Agapito y Revilla : *Del Valladolid artístico y monumental. La capilla de San Juan Bautista en la parroquia del Salvador. Un retablo flamenco con pinturas de Metsys.* (Continuació.) — N. Alonso Cortés : *La Fastiginia.* (Continuació.) — J. Elías y Juncosa : *Alpinismo. Excursión a los puertos de Pajares, de Arbas y Peñón de los Celleros.* — C. Espejo y J. Paz : *Documentos para ilustrar las ferias de Medina del Campo.* (Continuació.) *Regla de una cofradía del siglo* XVI *en Valladolid.* (Continuació.)

Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones. Valladolid. (Maig 1913.) — J. Agapito y Revilla : *Del Valladolid artístico y monumental. La capilla de San Juan Bautista en la parroquia del Salvador. Un retablo flamenco con pinturas de Metsys.* (Acabament.) — N. Alonso Cortés : *La Fastiginia.*

(Continuació.) — J. Elías y Juncosa : *Excursión a Peñalara (Guadarrama.)* — C. Espejo y J. Paz : *Documentos para ilustrar las ferias de Medina del Campo.* (Continuació.) — *Reglas de una cofradía del siglo* XVI *en Valladolid. Cofradía del Santísimo Sacramento y Animas de la parroquia de San Ildefonso.* (Continuació.)

Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos de Orense. Orense. (Abril 1913.) — M. Macías : *Monumentos epigráficos que se conservan en nuestro Museo Arqueológico.* — B. F. Alonso : *Pórtico de la Gloria de la Catedral de Orense.* — J. Argamasilla de la Cerda : *Notas sobre la batalla de las Navas.* — A. Saco y Arce : *Literatura popular de Galicia.* (Continuació.)

La Montagne. París. (Abril 1913.) — F. S. Schrader : *Gavarnie et Arazas.* — R. Touchon : *Deux Noëls d'Alpins. Sum.* — *Le XVI Salon des Peintres de Montagne* (1913).

La Montagne. París. (Maig 1913.) — H. Bordeaux : *A la montagne.* — M. M. Cayla et P. Boudin : *Brètxe Joseph Turc.* — P. Boudin : *Du Refuge de l'Alpe ou Refuge de l'Aigler.*

Bulletin de la Société Ramond. Bagnères de Bigorre. (Janer a Juny 1911.) — M. Gourdon : *Les tours à signaux ou tours de guet dans le Haut-Comté de Comminges.* (Continuació.) — M. L. A. Fabre : *Restauration et Nationalisation du sol en Haute-Montagne.* — Sansot : *Bagnères en* 1171.

Bulletin de la Société Ramond. *Bagnères de Bigorre.* (Juliol-Desembre 1911.) — M. A. Sansot : *Les Fors de Bigorre.* — Dr. R. Uteau : *Hote sur le Mont-Aigu.* — M. Gourdon : *Les tours à signaux ou tours de guet dans le Haut-Comté de Comminges.* — M. L'abbé Duffoure : *Corisande d'Andoins.* — T. Bouget et J. Bouget : *Questions d'aménagement des montagnes.* — E. Marchand : *Quelques observations relatives à la Comète de Halley, faites à l'Observatoire du Pic du Midi.*

Bulletin de la Section du S.O de C. A. F. Bordeus. (Janer 1913.) P. de Joinville : *Campements dans la Sierra de Montarto (Haute-Catalogne.)* — L. Lebondidier : *Procès en révision.* — *Cronique.*

Bulletin Pyrénéen. Pau. (Maig-Juny 1913.) — H. Beraldi : *Les tours d'horizon pyrénéens.* — L. Gaurier : *Un volcan dans les Pyrénées.* — P. Buhau. M. Maurel. E. Davezac. J. Viera : *Perdiguero, Crabioules et Luchon.* — A. Meillon : *Légende de la Blottière et Roussel.* — *Cronique des Sociétés.*

Bulletin du C. A. F., Section des Pyrénées Centrales. Toulouse. (Abril 1913.) — P. Soubiron : *Pic de Montlas (Haute-Barousse).* — Billard de Veaux : *Le Crabioules.* (Acabament.) — J. Duffour : *Le Crabioules en une journée.*

Bulletin du C. A. F., Section des Pyrénées Centrales. Toulouse. (Maig 1913.) — E. Bergis : *Le Badet par l'arête sud* (3,161 *mts.*) — P. S. : *En Haute-Barousse. Pic de Montlas* (1,729 *mts.*) (Acabament.) — *Cronique de la Section.*

Bulletin du C. A. F., Section des Pyrénées Centrales. Toulouse. (Juny 1913.) — R. T. : *Le mont Caroux et les gorges d'Hévic.* — *Cronique de la Section.* — *Excursions.*

Bulletin de la Société Languedocienne de Géographie. Montpeller. (2.n trimestre de 1912.) — P. Leroy-Beaulieu : *Les chemins de fer transsahariens et*

transafricains. — S. A. Bres : *Sur le route de Laghouat.* — J. Mascart : *Impressions et observations dans un voyage à Ténériffe.* (Acabament.)

Bulletin Hispanique. Bordeus. (Abril-Juny 1913.) — P. Paris : *L'archéologie en Espagne et en Portugal.* (Acabament.) — H. de La Ville de Mirmont: *Les déclamateurs espagnols au temps d'Auguste et de Tibère.* (Continuació.) — C. Cirot : *Chronique latine des Rois de Castille jusqu'en* 1236. (Continuació.) — J. Marthorez : *Notes sur les rapports de Nantes avec Espagne.* (Acabament.) — A. Morel-Fatio : *L'espagnol langue universelle.*

Bulletin Archéologique, Historique et Artistique de la Société Archéologique de Tarn-et-Garonne. Montauban. (1.r i 2.n trimestre de 1912.) — *L'abbé C. Daup.* — *Un evêque de Compostelle à l'abbaye de Moissac.* — M. G. Ressayre : *Excursion de la Société à Lavaur et Rabastens.* — M. Boscus : *La fondation de la Bastide royale de Lafrançaise.* — Calhiat : *La Confrérie des Penitents bleus de Lanzerte.* — M. Grèze : *Une visite au mont Auxois et aux focielles d' Alesia.* — H. de France : *La Peyro de la Sal.* — Comte de Gironde : *Le monument dit d'Alexandre le Grand à Constantinople.* — L'abbé F. Gelabert : *Notre Dame de Pitié de Montpezat.* — L'abbé Buzenac : *Une petite paroisse rurale sous l'ancien régime. Notre Dame de Saux.* — Capitaine Tercé : *Promenade à Villemada, Saint Maurice, Saint Pierre de Campredon et Piquecos.* — Comte de Gironde : *Un château féodal du* x *siècle Castelnau en Valespir.* — M. Latouche : *Archives départementales.* — L'abbé Taillefer : *Deux documents inédits : récits du* XVI *siècle.* — F. Pottier : *Les authentiques de réliques.*

Revue des Alpes Dauphinoises. Grenoble. (Febrer 1913.) E. Morel : *Notes pour servir à l'histoire des merveilles du Dauphiné.* — P. Arnaud : *Les croquis itinéraires du Syndicat d'Initiative.* — *Ski dauphinois.*

Revue des Alpes Dauphinoises. Grenoble. (Març 1913.) — J. Chabert : *Au refuge de l'Aigle.* — *Les croquis itinéraires du Syndicat d'Iniciative.* (Continuació.)

O Instituto. Coimbra. (Març 1913.) — J. M. Rodríguez : *Fontes dos Lusiadas.* — Sousa Viterbo : *Artes industriais e industrias portuguesas. I Ourivesaria.* — A. de Costa Ferreira : *O tanque e o jardim do Claustro dos Jeronimos.* — C. de Mesquita : *O romantismo ingles.* — J. de Castilho : *Memorias de Castillo.* — F. M. Alves : *Memorias arqueologico-historicas do distrito de Bragança.*

The Alpine Journal. Londres. (Maig 1913.) — Publica una interessant ressenya d'una ascensió al Kanghenjhan (Himalaya), il·lustrada amb magnífics gravats.

Anuari del C. A. Rus. Moscou. (1909.) — Publica un treball referent al pic d'Aneto (Montanyes-Maleïdes), amb il lustracions.

S'han rebut, a més, les següents publicacions:

Revista Musical Catalana. Barcelona. (Janer 1913.)
Estudios franciscanos. Sarrià. (Abril 1913.)
Hojas Selectas. Barcelona. (Juny 1913.)

Revista Montserratina. Montserrat. (Juny 1913.)
Revista de Menorca. Mahó. (Fins a Abril 1913.)
Revue Catalane. Perpinyà. (Març i Abril 1913.)
Ruscino. Revue d'Histoire et d'Archeologie du Roussillon. Perpinyà. (Any 1912, número 3.)
La Fotografía. Madrid. (Març i Maig 1913.)
Bulletin de la Société Archéologique du Midi de la France. Toulouse. (Núm. 39, 1909.)
Bulletin de la Société Archéologique du Midi de la France. Toulouse. (Núm. 40, 1912.)
Bulletin de la Société d'Etudes Scientifiques d'Angers. Angers. (XL année, 1910.)
Bulletin Mensuel de la Chambre Syndicale Française de la Photographie. París. (Març i Abril 1913.)
Revue des Langues Romanes. Montpeller. (Abril i Juny 1913.)
L'Excursionista. Turín. (30 Abril 1913.)
Alpi Giulie. Trieste. (Març i Abril 1913.)
Mitteilungen des Deutschen und österreichischen Alpenvereins. Munich. (Fins a 15 de Juny de 1913.)
Jahrbuch des Ungarischen Karöpathenvereins. Igló. (1913.)
Földrajzi Közlemenyek. Buda-Pest. (Anuari de 1910.)
Butlletí del C. A. de Crimea i del Caucàs. Odessa.
Ymer. Stockolm. (1913.)
Butlletí del C. A. Rus. Moscou. (Març 1913.)
Svenska Turist Föreningens Arsskrift. Stokolm. (Anuari 1913.)
Butlletí del C. A. Japonès.
Memorias y Revista de la Sociedad Científica «Antonio Alzate». Mèjic. (Janer a Juny 1910, Setembre i Octubre 1910 i Març de 1911.)

CRÒNICA DEL CENTRE

ABRIL-JULIOL DE 1913

JUNTA GENERAL ORDINARIA

Va celebrar-se, aquesta, el dia 30 de juny darrer, sota la presidencia de D. César August Torras i amb assistencia de regular nombre de senyors socis.

Oberta la sessió, i després d'una pregunta de D. Ceferí Rocafort i de llegida i aprovada l'acta de la Junta anterior, va anunciar-se que s'anava a procedir a l'elecció dels individus de la Junta Directiva que havíen de substituir els que reglamentariament acabaven i que eren els següents : *President:* D. C. A. Torras. *Tresorer:* D. Gabriel Roig. *Secretari segón:* D. Lluís Coll. *Vocals* : D. Mariàn Ros, D. Rodolf Juncadella i D. Artur Mora.

El president, Sr. Torras, va comunicar als reunits la seva decisió de no

admetre la reelecció en el cas que'l votés la majoría per a dit càrrec, ja que, havent sabut que's presentava per alguns la candidatura de D. Juli Soler i Santaló, i havent sigut fins avui elegit quasi pot dir-se per unanimitat, no estava disposat a acceptar el nomenament degut sols a una majoría més o menys grossa; acabant per pregar que's votés a son amic i company Sr. Soler i Santaló, a qui ell havía ja pregat que acceptés la designació feta a favor seu sense haver pogut aconseguir-ho.

Fets la votació i l'escrutini corresponents després d'haver sigut aixecada per un instant la sessió a fi que'ls senyors socis poguessin posar-se d'acord, va resultar nomenada per gran majoría la següent candidatura : *President* : don Juli Soler i Santaló. *Tresorer* : D. Gabriel Roig. *Secretari segón* : D. Adolf Gaza. *Vocals* : D. Hermenegild Puig i Sais, D. Melcior Rodríguez Alcàntara i D. Antoni Bulbena.

Feta la proclamació, van fer ús de la paraula, entre altres senyors, don Juli Soler i D. Hermenegild Puig i Sais, els quals dimitiren irrevocablement els càrrecs per als quals acabaven d'ésser nomenats. Igualment van presentar la dimissió de llurs càrrecs el secretari, Sr. Kirchner; el tresorer, Sr. Roig, i el vocal Sr. Tatxé.

Llegits i aprovats que foren els comptes de l'any econòmic que acabava, va passar-se a llegir una proposició, firmada per Mn. Jaume Oliveras i altres senyors socis, referent a que fos tornat a son càrrec d'oficial de secretaría, o que se n'hi conferís un altre de semblant i amb el mateix sou de que havía fruït, D. Ramón N. Comas. Aquesta proposició va donar lloc a forta i animada discussió, en la qual intervingueren diversos socis, exposant el president que la considerava com una censura dirigida an ell i companys de Junta; de lo qual protestaren els firmants d'aquella. Dita proposició fou aprovada per majoría de vots. Seguidament va aixecar-se la sessió.

Havent refermat posteriorment les llurs dimissions els Srs. Soler, i Puig i Sais, havent dimitit també D. Adolf Gaza, i prestant-se a continuar interinament els altres senyors dimissionaris, la Junta Directiva va quedar formada de la manera següent:

President : vacant. *Vice-president* : D. Francesc Carreras i Candi. *Tresorer*: D. Gabriel Roig (dimissionari). *Secretari primer* : D. Fidenci Kirchner i Català (dimissionari). *Secretari segón* : vacant. *Vocals* : D. Antoni Bartumeus, D. Feliu Duràn, D. Josep Tatxé (dimissionari), D. Antoni Bulbena i D. Melcior Rodríguez Alcàntara; havent-n'hi un de vacant.

JUNTES DE SECCIONS

Havent-se reunit les diverses Seccions existents en el CENTRE, i procedint a l'elecció de càrrecs, les llurs Juntes Directives han quedat constituides de la següent manera:

SECCIÓ D'ARQUITECTURA. — *President* : D. Josep Domènech Manzana.

Vice-president : D. Ferràn Tarragó. *Secretari* : D. Josep Danès. *Arxiver:* César Martinell. *Tresorer* : D. Ignasi Adroer. *Vocals* : D. Llorenç Ros, D. Josep M.ª Vives i D. Joaquim Lloret.

SECCIÓ DE FOTOGRAFÍA.— *President:* D. F. Xavier Parés. *Arxiver:* D. Joàn Nonell. *Secretari:* D. Gaspar Sala. *Vocals* : D. Salvador Bordas i D. Alfred Bosch.

SECCIÓ DE SPORTS DE MONTANYA. — *President* : D. Eduard Vidal i Riba. *Vice-president* : D. Jacob Norby. *Tresorer* : D. Lluís Coll. *Secretari* : D. Josep Amat. *Vocals* : D. Alexis Lundh i D. Albert Santamaría.

SECCIÓ DE GEOGRAFÍA I GEOLOGÍA. — *President* : Mn. Mariàn Faura i Sans. *Vice-president* : D. Joàn Rosals. *Secretari* : D. Josep Franch. *Vocals* : don Melcior Marcer i D. Joàn Danès.

Les Seccions de Folk-lore i d'Arqueología i Historia encara no s'han reunit.

EXCURSIONS I VISITES

A MALGRAT, CASTELL DE PALAFOLLS I TORDERA. — Va efectuar-se aquesta important excursió el dia 13 del prop-passat mes d'abril, i fou organitzada per la Secció de Fotografía, al igual que les demés de que seguidament donarem compte. Hi assistiren regular nombre de socis, que, sortint en el primer tren del matí, baixaren a la riallera vila de Malgrat, la qual visitaren, continuant després l'itinerari cap a les ruïnes del que fou notable castell de Palafolls, devallant cap a Tordera, on dinaren, i retornant a la tarda cap a la nostra capital, satisfets de la sortida i amb bona provisió de clixés fotogràfics d'aquella interessant encontrada.

A SANT FELIU DE LLOBREGAT I A LA TORRA BLANCA, DEL PROPRI TERME.— El dia 20 del mateix mes d'abril, al matí, va visitar-se la nomenada Torra Blanca, magnífica proprietat que'ls Excms. Srs. Marquesos de Monistrol tenen prop la vila de Sant Feliu de Llobregat, on s'obtingueren interessants vistes dels jardins i del llac que la volten; dirigint-se després, alguns dels visitants, cap a la població de Sant Feliu, d'on s'emprengué, al mig-dia, el retorn a la nostra ciutat.

A BLANES, LLORET, SANTA CRISTINA I TOSSA. — Amb assistencia d'un bon aplec de senyors socis que omplenaven dos automòbils grans i una tartana, va efectuar-se dita excursió el dia 27, sortint de la vila de Blanes vers Santa Cristina, després de visitar tot lo més notable que té aquella xamosa població. Des de la pintoresca platja de Santa Cristina, retornaren els expedicionaris a la carretera, continuant vers Lloret i Tossa, on dinaren i visitaren detingudament la Vila-vella i les cales properes, per desfer després la ruta del matí, retornant el propri dia a Barcelona, en automòbil els uns i en el

darrer tren els altres; tots ben contents d'haver realitzat tant interessant excursió.

A HORTA I EL LABERINT. — El dia 4 de maig, un bon nombre de socis de la nostra Secció de Fotografía, prengueren el tramvía d'Horta per visitar els notables jardins del Laberint, magnífica proprietat que'l senyor Marquès d'Alfarràs té a l'esmentat terme i de la qual van treure's boniques vistes fotogràfiques, moltes d'elles de colors.

A FIGUERES, LLADÓ, MARE-DE-DÉU DEL MONT I BESALÚ. — Durant els dies 11 i 12 del propri mes de maig, els socis Srs. Antoni Nin, Francisco X. Parés, Pere Rius i Ignasi Soler van portar a cap aqueixa excursió, sortint, la vigilia, cap a la ciutat de Figueres, la qual deixaren a primeres hores de l'endemà, dirigint-se en un carruatge cap a Lladó, poble que visitaren en la bona companyía del soci delegat D. Pere Vayreda i un seu germà, detenint-se principalment a les esglesies de Sant Feliu i Santa María. Prop de mig-dia, continuaren els nostres companys cap a la romànica esglesia de Sant Martí Sasserra, pujant després, per la font de Falgars, fins al santuari de la Mare-de-Déu del Mont, dalt de tot de la montanya. L'endemà, després de fruir de l'espectacle de la sortida del sol des d'aquella altitut, i de donar comiat a l'hospitalaria gent que habita el santuari, devallaren cap a Sous i Beuda, les ruïnes i construccions de les quals localitats visitaren com se mereixen, continuant després per Lligorda fins a Besalú, on dinaren, i recorrent, en fi, la població amb sos antics temples i formoses estades, vestigis de passades grandeses; donant allí per acabada aquesta important excursió.

A VILAFRANCA, PONTONS, SANT MAGÍ DE BRUFAGANYA, QUERALT, LA LLACUNA, SANT JOAN DE MEDIONA I SANT SADURNÍ D'ANOIA. — Aquesta interessant excursió va efectuar-se, els dies 11 i 12 de maig, amb assistencia dels socis Srs. Carmel Caritg, Gabriel i Joàn Roig, Josep Tarragó i Eduard Vidal, que's reuniren a l'esmentada població de Vilafranca del Penedès, la qual visitaren a corre-cuita, havent-s'hi detingut principalment per obtenir fotografíes de les importants sepultures de l'antiga esglesia de Sant Francesc. Prop de les vuit del matí, sortiren en un carruatge cap a Sant Martí, Torrelles de Foix i Pontons, on dinaren per continuar després a peu cap a la trista plana d'Ancosa i santuari de Sant Magí de Brufaganya, on feren nit. El següent dia visitaren el castell de Queralt, les serres de Miralles i les poblacions de la Llacuna i Sant Joàn de Mediona, on trobaren un carruatge que, passant per la vila de Sant Quintí, els portà fins a la de Sant Sadurní d'Anoia, per prendre el darrer tren, que'ls retornà a Barcelona.

A GUALBA, CAMPINS I SANT CELONI. — El dia 18 del mateix mes de maig va efectuar-se aquesta excursió, anant els expedicionaris, en el tren de les cinc del matí, fins a l'estació de Gualba. D'allí es dirigiren al poble del mateix nom, anant després a visitar el formós salt de Gualba i el tètric Gorc Negre, en els faldars del Montseny, que eren, principalment, els dos objectius d'aqueixa ex-

cursió. El retorn l'efectuaren per càn Sala i les rialleres poblacions de Campins i Sant Celoni.

Al Palau de la Música Catalana. — A l'objecte d'obtenir vistes fotogràfiques del formós i monumental Palau de la Música Catalana, aixecat per l'Orfeó Catalá, va visitar-se aquest edifici el dia 15 del darrer mes de juny, seguint-se'n totes les dependencies i espaioses sales.

A Santes Creus. — El dia 6 de juliol, els socis Srs. Blasi, Mallat, Massó, i Planas i Vila, feren aquesta excursió, sortint a la vigilia per fer nit a Valls i visitar l'endemà aquell superb conjunt de notables edificacions que foren, un dia, el reial monestir de Santes Creus, el qual visitaren ben curosament, obtenint-ne gran nombre de clixés fotogràfics, tant de conjunt com de detall.

El mateix dia, un altre aplec de socis, va repetir la visita a la Torra Blanca, de Sant Feliu de Llobregat, per obtenir nous clixés d'aquells bonics jardins. També hem d'esmentar les excursions particulars que durant els dies 11 i 12 de maig, festes de Pasqua, van efectuar-se cap a Berga, santuari de Queralt i vall del Metge; Camprodón, Costabona, la Preste i Prats de Molló; Ripoll, Montgrony, Castellar d'en Huc i Pobla de Lillet; Blanes, Lloret i Tossa; Sant Feliu de Guíxols, Palamós i la Bisbal; cingles de Tavertet i regió de Collsacabra; i altres que sentim no recordar.

SESSIONS I CONFERENCIES

Abril, dia 4. Sessió necrològica en honor d'en Francesc Ubach i Vinyeta, ex-president de l'*Associació Catalanista d'Excursions Cientifiques*, mort fa ja algún temps, celebrada per acord exprés de la Junta Directiva i en la qual van llegir-se diferents treballs del malaguanyat poeta i un estudi crític-biogràfic sóbres el mateix, de D. Ramón Picó i Campamar, que publicarem en un dels vinents números. El nostre president, D. César A. Torras, va dedicar també sentides paraules a la bona memoria de l'homenatjat, i remercià a la familia i demés concorrents la llur assistencia a l'acte.

Dia 11. Conferencia, per D. Josep Salvany, ressenyant *Una excursió a Montblanc, Santa Coloma de Queralt i Igualada*, amb projeccions fotogràfiques de vistes dels principals païsatges i monuments, que anà descrivint.

Dies 18 *i* 25. Conferencies per D. Jaume Riera i Colom, qui descrigué *Una visita-excursió a l'illa de Mallorca*, ressenyant diferents itineraris a través de la mateixa, especialment els de Torrent de Pareis i montanya de Puigmajor; de tots els quals presentà, per medi de projeccions lluminoses, una bonica i interessant col·lecció de vistes fotogràfiques.

Dia 26. Conferencia per D. Rosend Serra i Pagès, president de la Secció de Folk-lore, desenrotllant el tema *Valor dels aplecs enigmàstics. Necessitat de fer el català i manera fàcil de realitzar-ho*; la qual va resultar molt agradosa i instructiva a l'ensems.

Maig, dies 2 i 9. Conferencies, per D. Joàn Danès i Vernedas, ressenyant una interessant *Excursió de Sant Joàn de les Abadesses a Besalú*, descripció de bona part de l'alta Garrotxa i la riallera Valldelbac, i de les ascensions als cims de Bestracà, Bassegoda i Mare-de-Déu del Mont. Durant les conferencies se projectaren gran nombre de clixés fotogràfics.

Dies 16 *i* 30. Conferencies, per D. Francisco X. Parés i Bartra, ressenyant algunes de les excursions per ell efectuades durant son *Viatge a Hol·landa*, amb profusió de projeccions fotogràfiques dels principals llocs que s'anaven descrivint.

Dia 23. Conferencia, per l'arquitecte D. Guillem Busquets, desenrotllant el tema *Les modernes urbanitzacions angleses*, el qual va tractar amb força competencia, fruit dels seus estudis sóbres la materia i de son darrer viatge realitzat a través de les principals ciutats angleses. Va presentar gran nombre de vistes i plans de construccions urbanes sota l'aspecte i models de les modernes ciutats-jardins.

Dia 24. Conferencia per D. Rosend Serra i Pagès, qui va continuar el desenrotllament de l'interessant tema *Valor dels aplecs enigmàtics. Elements genèrics i fins dels mateixos*; la qual fou escoltada i aplaudida per la distingida concorrencia que acostuma assistir a les conferencies organitzades per la Secció de Folk-lore.

Juny, dia 6. Conferencia per D. César A. Torras, qui ressenyà *Una excursió per les serres de Pinós i valls d'Ardèvol, Llovera i Vallferosa*, posant de manifest les belleses naturals d'aquella encontrada, dels llocs principals de la qual va presentar interessants clixés fotogràfics.

Dia 13. Conferencia, per D. Ceferí Rocafort, sóbres *Una excursió de Granada a la Alpujarra Alta, Sierra Nevada, i ascensió al Mulhacen*, durant la qual descrigué tot aquest interessant itinerari i les vicissituts de l'excursió per aquelles alteroses serres andaluses. Van projectar-se nombrosos clixés fotogràfics.

Dia 20. En la sessió corresponent an aquest dia, els Srs. D. Fidenci Kirchner i D. Juli Soler, van donar compte detallat de tots els treballs efectuats per a la construcció del nou refugi de la Renclusa, al peu de les Montanyes Maleïdes, en llurs aspectes administratiu i tècnic. Amdós treballs van publicats en lloc preferent d'aquest número.

Dia 27. — Conferencia, pel propri D. Juli Soler i Santaló, descrivint *La vall de Gistain, en els Alts Pireneus d'Osca*, com a continuació de l'estudi que està portant a cap sóbres totes les valls pirenenques aragoneses. Com de costum, van exhibir-se nombrosos clixés fotogràfics d'aquells formosos indrets.

CONVERSES D'ARQUEOLOGÍA ROMANA

A CÁRREC DE D. PELEGRÍ CASADES I GRAMATXES

Abril, dia 2. La familia romana : El matrimoni. — Formes de casament (*confarreatio, coemptio, usus*). — La dòna romana. — Estudi dels costums privats.

Dia 9. Continuació de l'estudi de la familia romana : La dòna, els fills; els jòcs de l'infancia, l'educació. — Els noms dels romans.

Dia 16. Continuació de l'estudi de la familia romana : L'educació dels fills. — Presa de la *toga viril*. — El luxe privat.

Dia 23. Continuació de l'estudi sóbres el luxe privat, la taula, el vestit, les joies, l'amoblement, els esclaus i altres medis d'ostentació de riquesa.

Maig, dia 7. Continuació de l'estudi de la familia romana : La vida i el tracte en societat. — Els *ardelions*. — Festins i festes privades. — Manifestacions públiques. — Espíes i delators. — La murmuració.

Dia 14. Estudi de la cort dels emperadors. — Influencies en la societat romana. — Cortesans (amics); llurs categoríes; els lliberts i els esclaus. — El cerimonial. — Les recepcions. — Els convits.

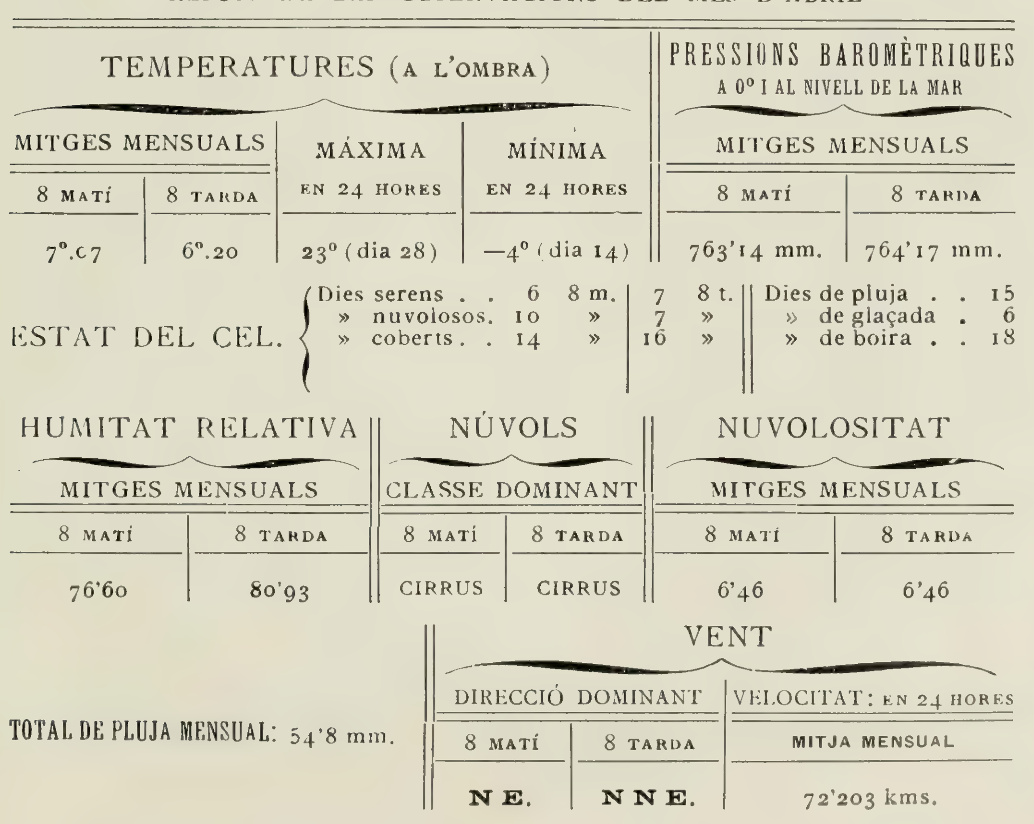
Dia 21. Els arcs commemoratius. — Origen, objecte, importancia històrica. — Interès artístic.

Des d'aquest dia se sospenen aquestes interessants converses fins al curs vinent.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARÀN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES D'ABRIL

TEMPERATURES (a l'ombra)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° I AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA EN 24 HORES	MÍNIMA EN 24 HORES	MITGES MENSUALS	
8 matí	8 tarda			8 matí	8 tarda
7°.c7	6°.20	23° (dia 28)	—4° (dia 14)	763'14 mm.	764'17 mm.

ESTAT DEL CEL					
Dies serens	6	8 m.	7	8 t.	Dies de pluja . . 15
» nuvolosos	10	»	7	»	» de glaçada . 6
» coberts	14	»	16	»	» de boira . . 18

HUMITAT RELATIVA — MITGES MENSUALS		NÚVOLS — CLASSE DOMINANT		NUVOLOSITAT — MITGES MENSUALS	
8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda
76'60	80'93	CIRRUS	CIRRUS	6'46	6'46

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 54'8 mm.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 matí	8 tarda	MITJA MENSUAL
N E.	N N E.	72'203 kms.

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE MAIG

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0º I AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA EN 24 HORES	MÍNIMA EN 24 HORES	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA			8 MATÍ	8 TARDA
11º.50	10º.80	30º.1 (dia 27)	—0º.4 (dia 13)	763'87 mm.	765'42 mm.

ESTAT DEL CEL.		8 m.	8 t.		
Dies serens	9	8	8	Dies de pluja	14
» nuvolosos	9	»	7	» de neu	1
» coberts	13	»	16	» de boira	16
				» de tempestat	2

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
72'77	79'67	CIRRUS	CIRRO-CÚMULUS	6'00	6'45

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 117'8 mm.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
NE.	NE.	86'27 kms.

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE JUNY

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0º I AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA EN 24 HORES	MÍNIMA EN 24 HORES	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA			8 MATÍ	8 TARDA
15º.c4	13º.83	30º.1 (dia 15)	-2º.5 (dies 3 i 7)	769'36 mm.	770'22 mm.

ESTAT DEL CEL.		8 m.	8 t.		
Dies serens	13	8	14	Dies de pluja	9
» nuvolosos	11	»	5	» de boira	12
» coberts	6	»	11	» de tempestat	4

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
76'80	81'86	CIRRUS	CIRRUS	4'20	4'86

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 75'5 mm.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
NE.	NE.	94'251 kms.

J. S. S.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

ANY XXIII AGOST 1913 NÚM. 223

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

* * *

El dia 30 del prop-passat mes de juny va cessar reglamentariament en el seu càrrec de president del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA el nostre bon amic i distingit company D. César August Torras, el qual venía exercint-lo des de principis de l'any 1903 amb especial reeixida i general aplaudiment. El seu pas per la presidencia d'aquesta casa; la seva obra, que coincideix amb l'època dels majors engrandiment i prosperitat del nostre CENTRE; les seves tasques en pro de l'enaltiment i la dignificació de l'excursionisme i de la general cultura de la nostra terra; seràn sempre recordats i agraits per tots els que de debò amen la nostra institució i la nostra patria.

A l'assenyalar aquest fet i dirigir unes paraules de comiat al qui fins avui ha sigut el director d'aquest BUTLLETÍ, hem d'afegir tant sols que, al costat del sentiment que aquell ens ocasiona, havem de fer constar la nostra satisfacció per la ferma creença que tampoc d'avui en avant no ens han de mancar ni la cooperació ni els consells del Sr. Torras, el qui estem segurs que tornarà al lloc d'honor i de treball que suara ha deixat, sempre que així es cregui necessari per a la bona marxa i el bé del nostre aimat CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

D'ANDORRA A TIRVIA (PALLARS)

ASCENSIÓ AL PUIG DE SOLORIA

(AGOST DE 1910)

DESPRÉS d'un llarg trajecte per la Vallferrera en companyía d'altres consocis, des d'Alins ens encaminàrem vers la ribera de Tor i vall d'Andorra, passant pel port de Cabús, coma de Seturia i coll de la Botella cap a la Massana i Escaldes.

A causa d'un petit accident que m'havía privat de fer l'ascensió a la Pica d'Estats, vaig haver-me de quedar alguns dies en el lloc darrerament esmentat, prenent estada en l'acreditat establiment de cân Pla, des d'on podía combinar petites excursions en aquella vall que per primera vegada visitava.

La bonica situació del poble a peu de riu, ses aigües sulfuroses, la proximitat d'Andorra la Vella, l'aigua-barreig dels dos Valires, el Riumadriu, l'estany d'Angulasters, i tants altres atractívols recons d'aquells indrets, constitueixen un poderós reconfortant per refer-se tot-seguit de qualque petit contratemps com el que a mi m'havía esdevingut.

Així és que, al terç dia, ja vaig provar la meva resistencia pujant a Angulasters amb Mr. Marcel Chevalier, geòleg i topògraf parisenc, qui esmerçà les hores vagatives de l'estiu en aixecar el mapa de la vall, que ja tenía llavors molt avançat. Mr. Chevalier coneix el nostre CENTRE, i va prometre dedicar-nos un exemplar del seu treball, que no dubto serà de lo millor que s'haurà fet d'aquella regió pirenenca.

El dia següent vaig anar-me'n a la Massana per emprendre el retorn cap al Pallars; emperò en lloc de pujar-hi pel dret, Valira del Nord amunt, el qual trajecte es fa en cinc quarts, vaig emplear-hi tot el dia seguint la ribera del Valira d'Orient vers Encamp, santuari de Meritxell i Canillo, tombant per les vessants de l'enlairat pic de Casamanya cap al Valira del Nord, que passa prop d'Ordino, devallant a la Massana.

No m'entretinc en la descripció d'aquest itinerari, per haver-se parlat repetides vegades d'aquests voltants en la present revista.

La Massana forma una de les sis parroquies o municipis en què's divideix la vall, i compta com agregats els poblets d'Anyós,

Aldosa, el Puy, Erts, Pujol, Cases del Mas, Arinsal, Pal, Escàs, Jovell i Sispony, que's veuen escampats al seu entorn.

Se troba dit poble situat a la dreta del Valira del Nord, prop del aigua-barreig de l'Arinsal i a una hora i mitja d'Andorra la Vella seguint riu avall.

L'antiga amistat del metge Josep Ferrer, i la nova coneixença amb el simpàtic rector Mn. Bordas, va motivar que romangués un dia en aquell lloc, ocupant bona part del temps en desempolsar els escrits de fra Tomàs Junoy, de l'ordre de Predicadors, qui va ésser nomenat, després de l'exclaustració, provicari d'Anyós.

La Massana (Andorra)

Entre'l paperam borrós espargit per les golfes de la rectoría de la Massana, s'hi veuen infinitat de borradors de sermons i fragments d'articles descriptius del Pireneu Català, de lo qual vaig deduirne que, si Fr. Tomàs se féu popular per les seves prèdiques, va ésser també un bon excursionista, un *amateur* de la montanya catalana quan ningú es recordava d'aquesta, com pot veure's llegint les sentides relacions que fa del país on s'havíen anat descapdellant els anys de la seva llarga existencia.

Sabem que havía col·laborat en la redacció del *Diccionario Geográfico Universal,* publicat a Barcelona envers els anys 1831-1834.

L'any 1838 va estampar a Tolosa una *Relació sobre la Vall d'Andorra,* que és una resumida descripció de la vall, que conté 48 pàgines en 16ᵉ. A més de les notes referents a la vall, que tant

poc coneguda era en aquell temps, dita publicació és apreciable per haver sigut impresa fòra de Catalunya, i en català.

Fr. Tomàs Junoy era fill d'Alp; emperò s'havía fet tant popular entre'ls andorrans, i s'havía compenetrat tant amb la llur manera de viure, que allà tot-hom el coneixía amb el nom de *frare d'Anyós*; i, encara es parla d'ell, malgrat haver transcorregut cinquanta anys des de la seva mort.

* * *

De la Massana a Tirvia s'hi compten de sis a set hores de distancia; emperò si es fa el camí a peu se n'hi poden ben bé posar vuit, puix s'han de travessar tres grans collades amb regulars desnivells que s'interposen en el trajecte en la mateixa direcció d'E a O. aproximadament. Són aquestes la de Montaner, en la frontera andorrana, emperò dintre de la conca del Valira, per on passa el camí que condueix a Os; la segona, o sigui la de Conflent, al peu del Soloria, comunica l'esmentat poble d'Os amb les bordes i encontrada de Conflent, i és partió de les aigües del Segre i el Noguera-Pallaresa; i la tercera, que porta el nom de MànIga, s'obre dintre de la conca del Noguera-Pallaresa, tenint a l'E. el Conflent, que va al riu de Santa Madalena, i la coma de Burch, a l'O., per on s'escorren les aigües cap al riu Glorieta, que, passant per davant de Tirvia, va a desaiguar devall de l'aigua-barreig del Noguera de Vallferrera amb el de Cardós.

Si amb dit itinerari s'hi vol combinar l'ascensió al Soloria, han d'afegir-s'hi tres o quatre hores més; en el qual cas serà millor anar a dormir a Os per arribar a bona hora al cim de la montanya més alterosa d'aquella rodalía. Emperò es té l'inconvenient de no trobar regular estatge en aquell arreconat poblet.

La distancia de la Massana a Os és d'unes dues hores i mitja, trajecte que pot fer-se sense pràctic, del qual hauría jo prescindit si no hagués sigut la molestosa càrrega de la motxilla.

El camí segueix per damunt de Jovell, en la vessant dreta del Valira del N., allunyant-se de la ribera, per pujar suaument cap a Sispony, quedant a la banda oposada del riu el poblet d'Aldosa, primerament; i més enllà el d'Anyós, dalt de la penya d'igual nom.

Al cap de mitja hora s'arriba a Sispony, anant vers SO., on se troba el camí de les bordes, distant tres quarts amunt de l'esmentat poble, havent de remuntar el rieral que devalla de la collada de Montaner, que cau més a ponent.

El coll s'abaixa al OSO. dalt d'una forta clapa de bosc, direcció que hem de tenir present a l'endinsar-nos en aquesta, puix el camí,

esborrat per les tronades, s'havía convertit en escorrançs perdedors que'l meu acompanyant desconeixía completament.

Mitja hora enllà, la bosquina era ja un espès frondosíssim i atapait fins prop de la carena, on torna a aclarir-se, podent-se des d'allí esguardar un bell troç de terra andorrana, el fons del qual omplía el massiç de Casamanya, dèbilment daurat pels raigs esmortuits del sol a punt de fondre's.

A la banda oposada, una vall fonda, estreta i tenebrosa, en aquella darrera hora de la tarda, s'estenía als nostres peus de N. a S., amb el poblet d'Os al cap-davall amagat dessota del coster, tenint al davant l'esboranc que forma el riu de l'Abellar en sa caiguda des del port de Conflent a l'O. i de l'agut puig del Soloria al N. d'aquest, que no s'havía encara despullat de la blanca vestidura d'hivern, malgrat trobarnos en lo més avançat de l'estació estiuenca.

Ós

La collada de Montaner, l'altitut de la qual passa de 2,000 metres sobre'l nivell de la mar, s'eixampla entre la serra Plana al N. i la d'Enclar al S., donant aigües per llevant al rieral que porta el seu nom, afluent del Valira, mentre que per ponent vessa en el riuet de la Vall, que passa per davant d'Os i va a desaiguar damunt de Sant Julià de Loria. De manera que, amb tot i passar la frontera per aquests indrets, queda completament enclòs el coll dintre de la conca del Valira, que recull totes les aigües d'Andorra.

La devallada, si bé no molt llarga fins a Os (uns tres quarts),

és bastant sobtada abans d'arribar als conreus, i en alguns punts un xic pesada, degut a la negrenca i a troços oxidada piçarra que s'interposa en el camí.

A l'arribar a Os, sembla talment que un entra a la casa per la teulada : tot el poble és un coster posat a la vora del riu, que constitueix l'única nota una mica alegre que s'observa en tot aquell voltant. Tot lo demés respira tristesa, i el seu aspecte és de lo més ròneg que pugui imaginar-se. Situació ensotada malgrat la seva altitut de 1,570 metres, aproximadament, sobre'l nivell de la mar; horitzó reduit per altes serres; terrer aspre; troços de penya per empedrats; cases de color negrós apilotades, traspuant arreu la llur pobresa : veus-aquí el caràcter que distingeix aquest poblet, digne parió dels seus veïns Tor i Norís.

Compta, aquesta localitat, un centenar d'habitants, i correspòn a l'ajuntament de Civís. Antigament s'escrivía Hos, o bé Ahos, i va pertànyer al vescomtat de Castellbò. Com a lloc frontaler té un destacament de carabiners.

El riuet de la Vall, que passa per davant del poble, ve de l'aglevada Coma de Seturia (Andorra), i pel forat de la Vall s'encamina cap a Os i s'esmuny altra vegada, per territori andorrà, cap a Vexesarri i Xovall, dessota'l qual va a trobar el Valira aigües amunt de Sant Julià de Loria.

La carena que's desprèn del massiç principal del Pireneu, i en direcció aproximadament de mig-jorn, determina la partió d'aigües entre la Vallferrera (Pallars) i el Valira; coincideix també a poca diferencia amb la frontera d'Andorra, emperò, passat el port de Cabús, abans de les crestes de port de Bort i Montsech, que van a enllaçar-se amb el Soloria, abandona la divisoria d'aigües i, travessant el rieral de la Vall dessota de la Coma de Seturia i dels cortals de la Massana, s'endinsa cap a l'E. per les vessants andorranes fins a la vora del coll de la Botella. D'aquest punt recula a O., anant a cercar la serra Plana, i continúa per la collada de Montaner en direcció S. i serra d'Enclar. Devalla seguidament cap al riuet abans esmentat, travessant-lo d'esquerra a dreta, o sigui al SO. dessota d'Os, per remuntar altra vegada les vessants oposades d'aquell, que entra novament en terra andorrana, on se barreja amb el Valira, com tenim ja manifestat.

Aquesta falta de correspondencia entre la divisoria natural d'aigües del tributari del Valira i la frontera d'Andorra, forma el petit enclau d'Os, que, malgrat trobar-se dintre de les altres vessants del Valira correspòn a Espanya, del territori de la qual el separen collades de prop de 2,200 metres d'altitut.

Per aquest motiu se troba dit poblet completament aïllat quan les neus tanquen aquells passos, que sol ésser molt sovint durant l'hivern, mentre que amb Sant Julià de Loria (Andorra) la comunicació és més fàcil seguint el curs del riu, per més que'l llarg congost per on passa dificulta el camí, havent d'enfilar-se a certa altura pel coster de la serra d'Enclar, que alguns nomenen *de Montclar*.

Per pujar al Soloria, en lloc d'anar-hi pel dret, val més fer una petita volta cap a la collada de Conflent i emprendre l'ascensió pels contraforts que en direcció NO. a SE. i S. arrenquen del mateix cim i van a morir en l'esmentada collada.

A la sortida d'Os, se travessa el riuet de la Vall, que ja tenim conegut, i s'emprèn la ribera del seu tributari l'Abellar per l'esquerra, passant al cap de poca estona a la riba oposada, sempre pujant per l'Ubaga Plana, mig despullada dels magnífics abets que la cobríen i que ara sols se veuen a la part alta de la costa.

Al cap-damunt de la vallada s'abaixa el coll de Conflent, punt des del qual havíem de començar l'ascensió. Mentre es va pujant, se segueix un bon camí de ferradura (camí-ral de Tirvia), veient-se successivament a la part oposada, o sigui a l'esquerra del riuet de l'Abellar, les partides de Gavarnet, Pi de la Gorra i darrerament l'Abellar, d'on ha près el seu nom el riberal que allí comença.

Al costat del camí se troba la regalada font del Prat de la Cabana, al peu de la collada, havent-se de menester mitja hora més per pujar aquesta descansadament.

La canal del riu se ben desembarraçada, mes les vessants d'amdúes bandes són clapades de vegetació ufanosa, redreçant-s'hi els abets que anys endarrera van escapar-se de la desapiadada destral. A la dreta pujant, o sigui a mà esquerra del riberal, en bells sallents escumosos, s'hi aboquen el riuet de coma Cernera i el que's despenja per una emboscada canal des de la reconca formada pel Soloria, el cim del qual resta amagat pel cap arrodonit de l'Asquiró.

El camí munta entre atapaida gleva, que va desapareixent al cap-damunt, mostrant-se el coster esgarrapat per les fortes allaus que hi sovintegen durant la primavera, puix la neu hi és abundantíssima. Per això a l'entrada i sortida de la collada, que ja té pretensions de port, s'hi veuen dos pals plantats, amb una creueta dalt de tot, que serveixen de guia quan el camí queda del tot esborrat.

A la banda oposada, entre aquest coll i el de Màniga, que s'allarga envers ONO., hi ha l'emboscada fondalada de Conflent, on comença el riu de Santa Madalena, que, decantant-se per dessota del san-

tuari de Sant Joàn de l'Erm, se'n va al Noguera Pallaresa entre Rialp i Llavorsí.

En aquesta partida s'hi ha descobert mena d'argent, i el poble d'Os hi té unes bordes i bones pastures per al seu bestiar. Per aquesta raó l'encontrada de Conflent és habitada durant l'estiu, essent fàcil que hi trobin aixopluc els que s'arrisquin a excursionejar per aquells apartats andurrials.

ENE.

Canal de l'Abellar i collada de Montaner des de la collada de Conflent

Des del port de Conflent, pel camí que hem seguit, se veu la canal de l'Abellar enfilant en direcció ENE. la collada de Montaner, per on hem dit que passava la frontera andorrana entre la serra Plana i Enclar.

Posats a la collada de Conflent, si es vol continuar cap a Tirvia, s'ha de baixar a l'encontrada d'aquell nom i remuntar el camí del coll de Màniga, que porta a la coma de Burch i a dita vila en tres hores i mitja.

Per pujar al Soloria s'hauràn d'emprendre els contraforts de pronunciada inclinació que cauen al N. de la collada de Conflent, fins a trobar la carena, punt des del qual l'ascensió resulta menys penosa; i la devallada vers el coll de Màniga pot fer-se llavors per dalt de la serra, resultant així més interessant l'itinerari.

Els estrebs del Soloria esdevenen fortament inclinats des del nomenat coll de Conflent. No és possible utilitzar cavallería d'aquí en avant, emperò pot pujar-se quasi a peu dret fins a la carena, on ve més planer el fil de la serra. He dit quasi a peu dret perquè, si

Pujant al Soloria

es va massa confiat sense donar-se'n compte, és possible algun capbuçó de males conseqüencies, perquè, com deia el guia, allí més aviat s'hi troba sang que no pas pols.

En tres quarts, comptant-hi algún petit descans per refer-se de la fatigosa pujada, arribàrem, en direcció N., a l'escrostonada carena, damunt d'un fondal pedregós clapejat de congestes, únics retalls que restaven del gran llençol que mesos enrera s'estenía des del revingut taluç del Soloria.

El cim apunta vers NO. Talment sembla que s'aixeca allí mateix; i, malgrat la seva aparent proximitat, trigàrem encara tres quarts a arribar-hi.

Dificulten el pas un seguit d'esquistoses arestes que no ofereixen perills imminents per mica avesat que se sigui a la montanya; emperò és precís concentrar tots els sentits al trepitjar-les.

A banda i banda, les vessants devallen sobtadament. Les del N. i E. són de curta extensió, mes les que miren a l'O. apareixen interminables, desplegant-se cap al Conflent.

El puig del Soloria es distingeix per presentar la forma d'una colossal piràmide, sobre tot si es mira pel costat de ponent; caràcter que no pot apreciar-se durant el camí que havíem seguit, puix l'aresta del NE. té poca caiguda, per ajuntar-se amb la de Senfons, de molt poc desnivell.

Aquella aresta i la que hem remuntat, orientada a mig-jorn, decantant-se un xic cap al SE. fins a la collada de Conflent, formen la cara oriental amb l'encontrada d'on surt el rieral que hem vist al pujar des d'Os.

L'angle de SSE., que acabem de nomenar, és el més llarg de tots, perquè no acaba fins a dita collada, mentre que l'aresta occidental marxa, amb inclinació molt accentuada, cap al port de Cebollera. La cara que formen aquestes dues ratlles és la que millor es veu des del coll de Mànìga abaixant-se vers la repetida encontrada del Conflent, que dóna aigües al riu de Santa Madalena.

Entre O. i N. mira el Boixedo, que s'obre davant del petit poble de Norís, situat al cap-davall a la dreta del riu que devalla de Tor.

De les tres cares que presenta l'estructura d'aquesta montanya, l'una vessa al Segre, mitjançant els riuets de l'Abellar i de la Vall, o d'Os, que aboquen al Valira, tributari del primer. Les altres dues cares corresponen a la conca del Noguera Pallaresa : la del Conflent, pel riu de Santa Madalena, s'encamina cap a Riumadriu, per baix de Sant Joàn de l'Erm, i fineix entre Llavorsí i Rialp; i la cara més

al N. envía ses aigües, pel Boixedo, al riu de Tor i Noguera de Vallferrera, que s'ajunta amb el Noguera de Cardós, sota de Tirvia, i troben el Noguera Pallaresa a Llavorsí.

El massiç del Soloria, un xic apartat del nucli principal del Pireneu, s'aixeca a l'extrem S. de l'estreb que separa les conques del Valira del Nord i Vallferrera, que allí acaba, continuant el fil de la serra des de la collada de Conflent en avall entre'ls afluents directes del Noguera Pallaresa i del Valira primerament, i més endavant entre dit Noguera i el Segre.

La distancia que'l separa de la cadena pirenenca, i la seva altitut de 2,780 metres aproximadament sobre'l nivell de la mar, constitueixen el cim o Bony del Soloria en un mirador incomparable, des del qual pot un extasiar-se bella estona recomptant les agudes crestes que des de NE. a N. i NO. se descapdellen fins a cloure's l'horitzó en les eternes neveres de les Montanyes Maleides.

No intentaré pas apuntar d'un a un els innombrables pics i serres que's desenrotllen a l'entorn; mes no puc deixar d'assenyalar algún dels punts que ara ens serveixen d'orientació i al mateix temps de repàs o record de passades excursions. Mirant a l'E., apareix al cap-davall del riuet de l'Abellar la montanya d'Enclar, que s'alça damunt del poblet d'Os; i, tombant cap al ENE., el Casamanya, dintre d'Andorra, i en primer terme el Bony de l'Asquiró en un estreb de la serra en que'ns trobem situats. Continuant en direcció NNE., el Coma Pedrosa i port de Seturia amb la serra que després de formar la frontera d'Andorra ve a enllaçar-se amb el Soloria; al N., l'aspra crestallera que separa les altres valls dels rius de Tor i d'Areo amb el cònic Puy d'aquest nom; i' en darrer lloc, tocant a França, l'alterosa Pica d'Estats o de Sotllo, els penyals de la qual, de tons obscurs, ressalten entre les grans congestes que cobreixen ses espatlles rocoses.

Vers NO. s'obre la petita vall abans nomenada, que desaigua en el riuet de Tor, prop de Norís, poblet que's veu arracerat en el fons d'aquella estreta gorja; més enllà, en la mateixa direcció, s'oviren les depressions que successivament formen les valls d'Areo o Vallferrera, de Cardós i d'Aneu, tancades al cap-damunt per l'accidentada ratlla frontera, abaixant-se més al NO. el port de la Bonaigua, que dóna entrada a la Vall d'Aràn. Cap al ONO. se dibuixen, a l'altre costat del Noguera, els cims aguts de les valls d'Espot i Capdella; després d'aquests, s'acusen les granítiques serralades de la vall de Bohí; i en últim terme les Montanyes Maleides.

A l'O., enllà del coll de Màniga, el rabaçut Montseny de Pallars,

i més allunyada, decantant-se a l'OSO., la gegantina queixalada que forma la Bedoga d'Adons, a la qual segueix la serra de Camporàn, aiguavessos del Noguera Ribagorçana.

En direcció SO. des del riberal de Santa Madalena, que s'estén als nostres peus, apareixen primerament la coma de Rubió o Torreta de l'Orri, damunt de Sant Joàn de l'Erm, esfumant-se allà al lluny la serra del Montsech entre'ls dos Nogueres.

El ras de Conques i el coll de la Basseta, a l'opossada vessant del riu de Santa Madalena, s'allarguen entre espesses boscuries, obrint-se a continuació l'extensa vall del Segre, que envers mig-jorn, banda enllà, deixa entreveure el Morro de Turp, prop d'Oliana, i les serres de la Bofia o port del Comte; més ençà les d'Alinyà; i entre S. i SE., quasi en la mateixa direcció de la carena que hem pujat, a l'altre costat de la Seu, la calcinada serra de Cadí.

Endemés, l'estribació que solda la cadena principal del Pireneu amb Soloria, s'abaixa considerablement pels pics de Port Negre, de 2,585 metres d'altitut; de l'Ovella i Seturia, de 2,525; alçant-se altra vegada en l'immediat toçal de Cabús o d'Embort, que per altes carenes i enasprats cims ve a lligar-se amb el massiç que estudiem.

En aquest nucli, doncs, podem considerar la fita terminal de la més alta zona pirenenca entre'l Segre i el Noguera, perquè d'aquí en avall cap més montanya arriba de bon troç a l'altitut del Soloria.

El nom d'aquest altívol puig o bony, com també se'l nomena, ens ha suggerit un petit dubte en quant a la manera d'escriure'l. Veritat és que molts pronuncíen *Saloria*, i així apareix redactat en les cartes geogràfiques franceses; emperò també és cert que se'l coneix amb el nom de *Suloria*, com consta en l'articlet d'Os en el *Diccionari* d'en Madoz. Fr. Tomàs Junoy, bastant coneixedor dels noms d'aquests països, en la relació sóbres la vall d'Andorra de que parlàvem al principi, així com escriu repetides vegades *Seturria* en lloc de Seturia, al fer constar els límits d'Andorra, diu textualment: «Al O.N. hi ha vall de Os poble de Espanya, a son devàn hi ha lo famós puig de Soloria y de Emborts, i un port dit del Conflen per anar a Tirvia, y lo de Cabús per anar a Tor.»

En la toponimia catalana hi trobem molt sovint arrels que no són particulars de la nostra regió, sinó que tenen un caràcter genèric dintre i fòra de la Península Ibèrica, com succeeix, per exemple, sense esmentar-ne d'altres, amb la paraula *Cebollera*, nom que porta el port que s'obre al peu occidental del Soloria, com direm més endavant.

Tenint això en compte, arribem a creure que tal vegada sigui

Des del coll de Mániga, mirant al Conflent

més ben escrit *Soloria*, amb *o*, que no pas *Saloria*, amb *a*, com s'acostuma, puix hi ha diferents raons que ho abonen. El nomenar-se algunes vegades *Suloria* pot confirmar aquesta opinió : no és pas un cas nou, ans al contrari, veure posada la *u* per la *o* en paraules catalanes.

Si la radical de Soloria correspòn a un ordre general, no exclusiu de Catalunya, no'ns serà difícil trobar-hi altres noms similars, aplicats a montanyes en altres regions.

Entre les serres de Ministra i de Molina, en el Sistema Ibèric que recorre de N. a NE. i S. la Península, n'arrenca una estrebació oriental en els límits de les provincies de Saragoça i Soria, en les vessants de la dreta del Jalón, tributari de l'Ebre; serra coneguda amb el nom de *el Solorio*; i entre l'*Hispania Tarraconensis* i la *Bètica*, segons testimoni de Plini, hi havía el *Solorius Mons*, que sembla correspondre a la Serra Nevada, a l'E. de la Bètica. *

Iguals consideracions podem fer respecte de la radical *Ceboll*, que apareix en el nom de *Cebollera* amb que es coneix el portell i pic de baix del Soloria. En altres encontrades catalanes i a l'occident d'Aragó hem trobat aquesta paraula, que veiem també aplicada en regions molt apartades de la nostra; lo qual vol dir que no és, ni molt menys, d'arrel eminentment catalana, com algú ha volgut suposar.

Com a via d'exemple basta assenyalar la *serra Cebollera*, a l'E. de la serra d'Urbión, en el nomenat Sistema Ibèric, que dóna aigües a l'Ebre per la provincia de Logroño i al Duero per la de Soria. Sant Esteve de *Cebolledo* és una montanya de la provincia de Zamora; *Cebollino* és el nom d'un port o pas a la provincia de Badajoz, etcètera; això apart de les diferents poblacions fòra de Catalunya que tenen consemblant denominació.

Després d'aquesta petita digressió, tornem a la ressenya de l'itinerari seguit, en direcció ONO., cap al port de Cebollera, decantantnos després a l'O., pel cap de la serra, fins a la collada de Màniga.

De la reduida corona rocosa del cim del Soloria, que apareix esmicolada pels agents atmosfèrics, arrenca l'aresta, tota ella d'esfullada piçarra, que segueix dret avall al port de Cebollera, entre'l Boixedo a la dreta i el Conflent a l'esquerra, que's comuniquen mitjançant l'esmentat port, obert a 2,430 metres d'altitut aproximada, entre'l pic del seu nom i el Soloria.

* Amb referencia an aquesta serra, anota Cortés i López que Sant Isidor de Sevilla, en el llibre 14 de les *Etimologíes*, diu que era nomenada *Solorius* a *singularitate*, o perquè ell sol s'aixeca sobre totes les demés montanyes d'Espanya, o perquè així que surt el sol ja apareix aquella il·luminada.

La devallada fins a dit port no dura més que mitja hora; emperò és una d'aquelles mitges hores que tornen a la boca. Tota la vessant és un llosat mogut que, si s'agafa de pla, les continues relliscades a un el fan baixar més depressa de lo que voldría, en perjudici de la seva còrpora; i, si va pel caire de l'aresta i perd l'equilibri, no s'escapa dels talls piçarrosos que s'estenen al seu davant en filera interminable.

La set abrusadora que'ns molestava feia estona, ens portà instintivament a les congestes del portell de Cebollera, on hi havía l'element que'm mancava per arreglar la meva predilecta beguda, consistent en rom, cafè, sucre i neu.

Burch i la Coma

El port de Cebollera va de SSO. a NNE. des del Conflent a la petita vall que aboca davant de Norís. Com que nosaltres ens encaminàvem a Màniga, vam haver-lo de travessar, no en la direcció indicada, sinó en el sentit de la carena, devallant del Soloria i remuntant la del pic de Cebollera (2,575 metres d'altitut), el cim del qual deixàrem a la dreta. Al cap de dèu minuts ens desviàrem cap a l'O. i al SO. pel cap de la serra, mirant tant aviat a Vallferrera, per damunt d'Alins, com a la Ribalera de Tirvia, vers els alts afluents del riu de Santa Madalena; aconseguint una hora i mitja enllà del Cebollera, travessant remoguts pedregams, l'aglevada collada de Màniga, d'una altitut aproximada de 2,320 metres.

A Màniga vaig tenir el temps just per treure l'adjunta fotografía, aprofitant les darreres llambregades del sol, que s'anava a fondre,

i a les sis empreníem novament la ruta a marxes forçades per la xamosa coma de Burch. A les sis 30 passàvem per les bordes de la coma i a les set arribàvem a Burch. Com que la distancia de Tirvia era encara d'una hora i ja fosquejava, sense deturar-nos passàrem de llarg per la plaça del poble, en aquella hora plena de gent endiumenjada, puix se celebrava en tal dia (24 d'agost) la festa del seu patró, Sant Bartomeu.

A les vuit en punt entràvem a Tirvia, on vaig quedar-me amb l'intent de continuar mes excursions per aquelles pintoresques i poc conegudes rodalíes.

TIRVIA : DETALL DE LA POBLACIÓ

El poble de Burch dóna nom a una petita encontrada compresa en el terme de Ferrera, comunament coneguda per *Coma de Burch.* Tot aquest territori dóna aigües al Glorieta, que s'ajunta amb els Noguera de Cardós i de Vallferrera, reunits devall de Tirvia; i en ell se troben els reduits poblats de Burch; Ferrera i cases d'Alendo; Glorieta de Montesclado i Montesclado; i Mallolís. Corresponent a Ferrera, que s'acostúma a escriure *Farrera,* existeix l'antiga ermita de la Mare-de-Déu de la Serra, situada dalt d'un turó dominant amples horitzons.

El camí de Tirvia a la Seu, passant per aquests indrets, trenca a Ferrera cap al coll d'Ossor, aquí conegut per *coll de So,* dirigint-se cap a l'ermita de Santa Madalena i, per Ras de Conques i Bellestar, a la Seu.

L'aigua-barreig dels escorrancs que vénen de la part de Farrera

i de Mallolís formen el riu Glorieta, així conegut des del caseriu d'igual denominació, dessota'l qual s'ajunta el riuet de Burch, que és, de tots tres, el de més llarg trajecte, i el més important i aprofitat per als recs, desviant-se'n la cequia de Tirvia.

Aquesta vila figura entre les principals poblacions de l'alt Pallars, i és cap de les encontrades formades per la vall de Cardós, Vallferrera i coma de Burch. Se troba situada a uns 990 metres damunt del nivell de la mar, en un repeu del serrat que s'avança entre'l riu Glorieta al S. i el Noguera de Vallferrera al N. poc abans d'ajuntar-se amb el Noguera de Cardús.

De les esglesies existents en les valls de Tirvia (per on discorren els tres rius abans esmentats) se'n parla en l'acta de consagració de la catedral de la Seu d'Urgell de l'any 819, entre les quals nomena les de Baien, Alendo, Ferrera, Burg, Virós, Tavascani, Anet, Elins i Haravo.

En l'Edat mitjana passà la vila de Tirvia als dominis del vescomtat de Castellbò, formant un dels quarters en que aquell se dividía, comprenent els llocs de Mallolís; batllía de Burch, amb els llocs de Burch, Ferrera i Alendo; la Ribalera de Tirvia, on entraven Riumadriu, Castellarnau, Serret i Colomers i el santuari de Sant Joàn de l'Erm; la Vall-Ferrera amb els llocs d'Alins, Norís, Tor, Areu, Ainet, Besàn i Araós.

En el campanar de l'antiga esglesia poden apreciar-se apuntats finestrals partits per columnetes, i en el caseriu de la vila i pobles de l'entorn, especialment a la Vall-Ferrera i Cardós, hi trobarà l'excursionista belles mostres de construccions pirenenques que cridaràn poderosament la seva atenció.

L'estratègic lloc que ocupa, fa que tingui demarcada notaría, punt de guardia civil i destacament de carabiners comanats per un tinent.

Dista quatre hores de Sort, que és la capital del seu partit, i es recomana com a centre d'importantíssimes excursions que poden fer-se en les encontrades orientals de l'alt Pallars i frontera occidental d'Andorra.

CEFERÍ ROCAFORT

MEMORIA

LLEGIDA PEL SENYOR SECRETARI DE LA SECCIÓ DE FOTOGRAFÍA EN LA SESSIÓ GENERAL REGLAMENTARIA CELEBRADA EL DIA 26 DE JUNY DE 1913.

SENYORS :

PER tercera vegada em veig obligat a ressenyar els treballs fets per la Secció de Fotografía, degut tant sols a la vostra benvolença vers ma persona (benvolença ja demostrada l'any passat al reelegir-me per a aquest càrrec), ja que cap qualitat propria tinc que me'n faci mereixedor.

De gran activitat ha sigut el curs que anem a acabar, durant el qual ha seguit desenrotllant-se la Secció amb vida robusta i ufanosa, permetent-li això fer bona tasca, que li ha portat el conquerir prestigi i profit conjuntament.

Igual que l'any passat, la part més intensa de sa activitat ha sigut la que fa referencia a les excursions; cosa natural donada l'índola de la nostra associació. S'inaugurà la seria d'aquest curs amb la que va fer-se, el matí del dia 16 de novembre de 1912, a Vallvidrera, cân Cuyàs, torres del Bisbe i de Santa Margarida, i la Salut, de Sant Feliu de Llobregat; seguint a continuació la del 24 del mateix mes a Hostalric, castell de Montsorís i Breda.

En el mes de desembre, es fa, el dia 8, una visita al nou Hospital de Sant Pau; el dia 15 una excursió de mig dia per seguir la riera de Sant Medir fins a Sant Cugat del Vallès; i el dia 29 una altra a Martorell, castell de Sant Jaume de Rosanes, Castellví, Miralles i Gelida.

El primer mes de l'any 1913 es comença amb l'excursió dels dies 5 i 6 a Montblanc, Barbarà de la Conca, Sarreal, Rocafort de Queralt, les Piles, Santa Coloma de Queralt, Tous i Igualada; seguint després l'excursió del dia 19 per anar, al matí, a Vista-Rica, Sant Iscle de les Feixes i Sardanyola, la del 26 a Sant Martí Sarroca i Torrelles de Foix.

Pel febrer se n'organitzen dues : l'una, el matí del dia 9, a Premià i Vilassar de Dalt, i l'altra, el dia 23, per visitar Centelles i el seu castell.

El matí del dia 9 de març se va anar al bosc de cân Feu, de

Sabadell; i els dies 23, 24 i 25, per escaure's ésser festa tots tres, s'aprofiten realitzant una important excursió en automòbil a regions tant poc visitades com són les de Calaf, Pons, Artesa de Segre, Balaguer i pobles que's troben entremig. Se tanca la seria d'aquest mes amb la que's fa a Castelldefels, Vilanova i Sitges el dia 30.

El dia 13 d'abril va fer-se una excursió a Malgrat, castell de Palafolls i Tordera, dedicant-se el matí del dia 20 a visitar la torre Blanca, de Sant Feliu de Llobregat, proprietat del senyor marquès de Monistrol; i el dia 27 una altra a Blanes, Santa Cristina, Lloret i Tossa; essent tant nombroses les inscripcions, que's van haver de contractar diferents automòbils, un d'ells per fer el viatge directe des de la ciutat.

Pel maig se realitza, el dia 4, una visita als sempre bonics jardins del Laberint; els dies 11 i 12, festes de Pasqua granada, sóndues les excursions que's fan : l'una a Navata, Lladó, Sant Martí Sasserra, Mare-de-Déu del Mont, Beuda, Besalú i Serinyà; l'altra a Vilafranca, Pontons, Plana d'Ancosa, Sant Martí de Brufaganya, Miralles, la Llacuna, Sant Joàn de Cunilles, Mediona, Sant Quintí i Sant Sadurní; i el dia 18 es va al Salt de Gualba i al Gorg Negre del Montseny.

Durant els últims dies de maig i primer de juny no's realitza cap excursió, per estar projectada per aquest temps l'exposició fotogràfica; però el dia 15 ja es fa una visita al Palau de la Música Catalana, guardant-se'ns allí la deferencia d'aixecar per a nosaltres la prohibició que hi ha feta de treure fotografíes.

Aquí tindría de donar fi, per aquest curs, la tasca de les excursions; però, com si l'impuls près no's pogués aturar, encara hi ha anunciada per al dia 6 de juliol vinent una altra excursió a Santes Creus.

La part que podríem nomenar *tècnica* o *científica* de la fotografía també ha tingut el seu lloc corresponent, dins les nostres tasques, amb l'interessant conferencia que'l consoci doctor D. César Comas i Llavería va donar el dia 19 d'aquest mes amb el títol *Els meus primers assaigs de fotografía de colors amb les plaques Paget mètode doble*; notable conferencia, que, com el seu títol indica, versà sóbres el nou avenç que ha fet la fotografía de colors a l'aconseguir més sensibilitat i, sobre tot, al poder obtenir diversos positius d'un mateix negatiu.

Es ja un fet la fundació de la biblioteca fotogràfica, havent-se rebut un valuós donatiu de D. Eduard Castells, consistent en 53 volums referents a fotografía, i deixant-se establert, així mateix, des de primer d'any, el canvi del Butlletí del Centre amb la notable revista de Madrid *La Fotografía.*

Tots els dijous, sense interrupció, han continuat les reunions dels socis, projectant-se a la llanterna notables fotografíes de llurs col·leccions particulars i del nostre arxiu.

Donada l'importancia que cada dia adquireix la fotografía de colors, a prec d'aquesta Junta, la Directiva del CENTRE va autoritzar l'adquisició d'un nou quadro de resistencia, per a l'arc de la llanterna, que, treballant fins a 50 ampers, permet donar major claredat a les positives autocromes. També s'han adquirit dos estereoscopis de mà per a vistes de 6 × 13 i 4'5 × 10'7 centímetres.

I deixo com a última cosa el fer menció de l'acte culminant d'aquest curs, que, com ja se suposarà, ha sigut l'exposició de fotografíes originals dels consocis, instal·lada en els salons de cân Reig durant els dies 31 de maig a 15 de juny corrent. Aquesta exposició, per lo nodrida i pel mèrit de les seves obres, així com per la varietat de llurs assumptes i procediments, ha fet ressaltar l'importancia dels elements que componen la Secció de Fotografía i l'afecció que dita Secció els inspira, ja que, sens cap altre estímol que'l que desperta l'amor an ella i al CENTRE, han sigut en gran nombre els socis que amb els llurs treballs han contribuit an el seu èxit.

Dava bo de veure la sala de cân Reig adornada amb 566 fotografíes sobre paper i 300 diapositives estereoscòpiques en 6 aparells del genre americà, degudes a 42 expositors, si bé en el catàleg sols se fa menció de 40 a causa que l'entrega de la formosa col·lecció de plaques estereoscòpiques autocromes del doctor D. Josep Salvany i de la de verascopi de D. Cristòfol Bas va ésser anunciada quan ja estava imprimint-se el catàleg.

Els assumptes eren, com ja he dit, d'una gran varietat : s'hi trobava des de l'artístic fins al fidel documentari, des del cercat a les entranyes de la terra, com eren els de la notable col·lecció d'interiors d'avencs i coves del Sr. Co de Triola, fins al que ho fou en els cims del Pireneu i dels Alps; des del que feia referencia a la nostra encontrada fins al que pertanyía a les llunyanes regions de l'Africa i de l'Asia; veient-s'hi, si es classificaven per especialitats, l'arquitectura, l'arqueología, la geología i el folk-lore.

D'aquesta brillant manifestació de la nostra activitat és de creure que no'n quedarà pas tant sols un bell record, sinó també un record durador i positiu, si fem que dels assumptes més interessants n'entri un bon recull a l'arxiu de l'Inventari gràfic; puix no hem d'oblidar que una de les obres més importants que té a son càrrec la Secció, per ésser a l'ensems d'interès i de patriotisme, és el tenir recopilades, com un historial de les nostres excursions, les

belleses de tot ordre de la nostra terra que poguem oferir al foraster i als successors, demostrant-los que no fem sols tasca personal, sinó també col·lectiva, que és demostració de cultura.

He dit.

GASPAR SALA I ROSÉS

SEGÓN CONCURS D'ARQUEOLOGÍA

Organitzat per la Secció d'Arquitectura del nostre Centre Excursionista de Catalunya, s'està preparant el segón Concurs públic d'aquesta mena, amb el fi de fomentar l'arquitectura catalana i enriquir l'historia del nostre art. Veus-aquí, a continuació, els temes i premis dels tres grupos en que haurà de dividir-se aquest Concurs:

I : Projectes i estudis d'Arquitectura

Tema I. Xalet d'habitació permanent en la zona de cases disperses de Barcelona. Presupost màxim : pessetes 50,000.

Premis. — De l'Excm. Ajuntament : 500 ptes. De la Secció d'Arquitectura : 100 proves fotogràfiques, a triar, de la col·lecció de 1,600 clixés proprietat de la Secció.

Tema II. Monografía de les voltes de maó de pla.

Premi. — De l'Associació d'Arquitectes de Catalunya : Publicacions socials i les obres *Concursos anglesos d'Arquitectura,* A. A., Londres, 3 volums; *Línea y forma,* Walter Crane, 1 volum; i *Pautes de dibuix,* Lewis Day, Londres, 1 volum.

Tema III. Refugi en el Pireneu (2,000 a 2,500 metres d'altitut).

Premi. — Del Centre Excursionista de Catalunya : *Geografía de Catalunya,* per D. F. Carreras i Candi.

Tema IV. Altar de capella lateral d'una parroquia.

Premi. — Del Dr. Laguarda, Bisbe de Barcelona : *Monografía de la Catedral de Barcelona,* 34 planxes i text, Rogent.

Tema V. Dibuix per a enrajolat de baldoses hidràuliques.

Premi.—Dels Srs. Orsola, Solà i C.ª : 150 ptes. Accèssit.—50 ptes.

Al millor projecte de mosaic que, en rajoles de 20 per 20 centímetres, imiti una catifa de les nomenades *carpeta.* Serà preferit el que, resultant més artístic i de caràcter modern, requereixi menor nombre de models (10 com a màxim) i simplifiqui tot lo possible el treball de fabricació.

Tema VI. Balcó amb barana metàl·lica (ferro forjat, fundició o bronze).

Premi. — De la casa M. Ballarín i C.ª : un tinter de bronze fos a cera perduda.

Se preferirà el que en son estil tingui més caràcter del país i que, en sa execució, millor permeti l'empleu dels sistemes de la fabricació mecànica moderns.

II : ARQUEOLOGÍA ARQUITECTÒNICA

Tema VII. Plans inèdits i nota descriptiva d'algún monument de Catalunya, de caràcter civil, militar o religiós, en l'estat actual.

Premis. — De la Diputació : Lot de llibre i publicacions diverses. Autors : Almera, Carreras i Candi, Rogent, Parera, Miret, Puig i Cadafalch, Torné, Font i Sagué, Vidal i Riba. De la Secció d'Arquitectura : 100 proves fotogràfiques, a triar, de la col·lecció de 1,600 clixés proprietat de la Secció.

Tema VIII. Plans complets i descripció d'un castell migeval de Catalunya.

Premi. — De l'Institut d'Estudis Catalans : *Anuari*, 3 volums, i fascicles publicats de les *Pintures murals catalanes.*

Tema IX. Monografía d'una masía catalana (dibuixos i fotografíes).

Premis. — De D. César A. Torras : *Guía del Pireneu català.* De D. J. Puig i Cadafalch : *L'Arquitectura romànica catalana* i demés publicacions propries. De D. M. Vega i March : Col·lecció de la revista *Arquitectura i construcció.*

III : FOTOGRAFÍA

Tema X. Col·lecció de fotografíes d'arquitectura popular (masíes, porxades, balconades de Catalunya).

Premi. — De D. N. Cuyàs : Màquina fotogràfica, 9 per 12, plegable, especial per a arquitectura, casa Jea.

Per prendre part en el Concurs serà precís ésser arquitecte, soci de la Secció o bé alumne d'Arquitectura. S'exceptúen els temes IX i X, que seràn de lliure concorrencia.

Els treballs s'hauràn d'entregar en el local del C. E. (Paradís, 10), de quatre a set de la tarda, des del dia 1 al 15 de desembre vinent. Podràn enviar-se firmats o amb lema.

S'acompanyarà el nom d'un arquitecte, per al Jurat, en un sobre clos.

Si algún concursant presentés diversos treballs optant a un mateix tema, li seràn admesos, però no se li podrà concedir més que un sol premi.

Formaràn el Jurat : els presidents del C. E. i de la Secció, un arquitecte que nomenarà l'Escola d'Arquitectura, un altre de l'Associació d'Arquitectes, i el que tingui major nombre de vots dels que indiquin els concursants.

El Jurat estarà facultat per deixar d'adjudicar els premis que consideri oportú i canviar l'aplicació d'algún d'ells. Resoldrà tot allò que no estigui previst en aquestes bases.

Se farà una Exposició dels treballs en local apropriat. A l'efecte serà convenient presentar-los en quadro o bastidors.

Els dibuixos i clixés premiats restaràn de proprietat del CENTRE o de les cases industrials ofertores de premis, que podràn executar els projectes.
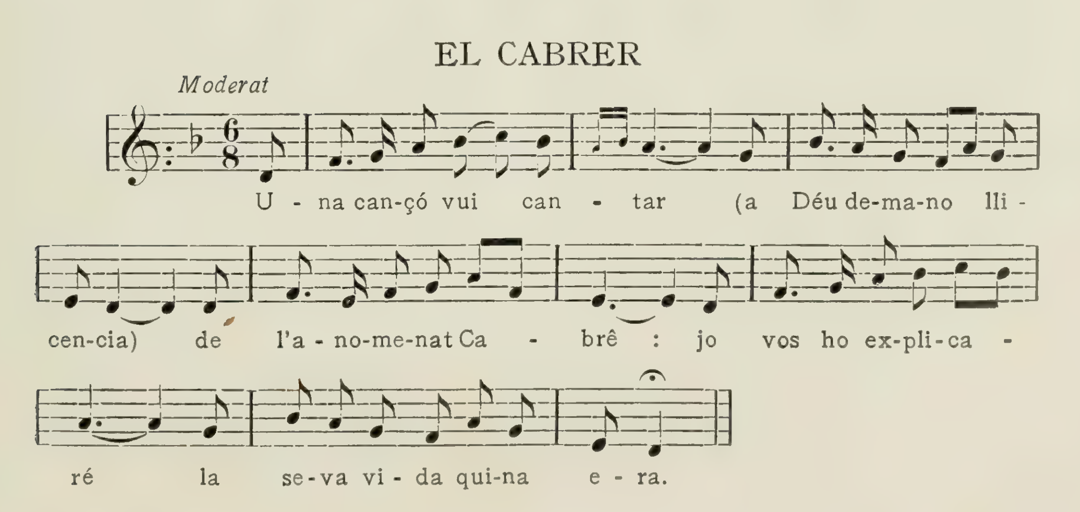
Donat l'èxit del primer Concurs celebrat aquest any, i les corrents d'afecte i entusiasme vers l'estudi de la major part dels temes anunciats, no és de mal presagiar l'importancia, l'interès i l'èxit que sens dubte revestirà aquest nou Concurs.

EL CANÇONER DEL CALIC

RECOLLIT I ORDENAT PER MN. J. SERRA I VILARÓ

(Continuació)

EL CABRER

Una cançó vui cantar
(a Déu demano llicencia)
de l'anomenat Cabrê:
jo vos ho explicaré
la seva vida quina era.
A l'edat dels catorze anys
se llogà per guardar cabres
a la casa de l'Estany.
S'hi va estar cerca d'un any,
que era un xicot variable.
Un dia, guardant pel bosc,
Cabrer parlà amb el Muchacho[1].
Això es va venî a sabê;
varen agafâ el Cabrê,
i a Berga près lo portaren.
Quan el varen deixâ anar
li feren grans amenaces.
Després se va fer carlí[2]:
tres o quatre anys va servî,
que'ls quefes molt l'estimaven.

La vivesa natural
com cap altre la tenia:
petitet era i lleugê,
sabía tirar molt bé:
tocava d'allí on volía[3].

A mentres va sê assistent
tenía molt bona vida:
quan va saber de jugar
amb companys se'n va a robar:
mai més seguí la partida.
Con prous diners ha robat,
a Andorra se n'és anat,
als llocs d'Encamp i Canillo.
Al Port se fan moltes morts:
no se sabía qui ho feia[4],
mes diuen si ho fa el Cabrer
per fer-los donâ el diner.
Pobre de qui s'hi esqueia!
Sentint parlar del Cabrê
allí tot-hom tremolava,
perquè els fa donâ el dinê.
An els pobres no'ls fa re.
Qui el veia, tot-hom callava.
El seu modo de robar
n'és un tant considerable:
en robava alguns rectors,
pagesos rics i senyors
i gent que no'ls feien falta.
Mes ara se n'és donat
a robar els paquetaires:
li n'ha portat mala sort,
li ha ocasionat la mort:
massa temps ha que durava.
Als rasos de Peguera
el varen agafar:
l'Aureia de Massanés,

1. Era un *cabecilla* carlí.

2. En la guerra dels Set-anys.

3. Aquests versos són d'una variant molt més incompleta que la del Calic i que devem a l'amabilitat de Mn. Josep Canudes, rector de Massanés.

Sóbres això de «tocava d'allí on volía», conten d'ell que feren una jugada, amb un famós tirador, a veure qui mataría més perdius, al vol, en un dia. Al lloc de la cita comparegueren amdós alhora : el Cabrer amb set perdius, l'altre amb nou. Alegre, aquest, de la victoria, li preguntà el Cabrer:

— Amb què els tiraves ? —

— Ai! amb perdigons! — contestà l'altre. —

— Doncs jo amb bala — replicà el Cabrer. —

En efecte, examinades, les trobaren totes amb la bala, travessades per ella. Quedaren meravellats.

Això m'ha contat un que ho rebé del mateix caçador.

4. Se refereix, segons el Calic, a unes morts que féu, en un port d'Andorra, d'uns rics mercaders de mules que, perduts, no foren trobats fins passat llarg temps, sota una barraca ensorrada pel Cabrer per colgar-los assota.

quan li donava els dinês,
amb gran esprit s'hi abraçà.
Ell arranca un gran crit
per donar-los més dalit:
—Ala, minyons, que ara és hora!—
Ja li dóna colp al cap:
ja va ser tot trastornat:
confessió demanava.
— Molt més m'haguera estimat
ser près dels moços d'esquadra,
parrots o guardies civils:
no hauríen estat tant vils
per dar-me'n la mort tant prompte.—
Ara bé estareu contents,
pagesos rics de montanya:
han agafat el Cabrê;
mai més us farà dar re:
de morir té la sumaria.
Jo molt temps me só guardat[1]
per 'queixes males aubagues,
matant alguns esquirols,
cabres feres i moçols,
i algunes perdius enlaire.
Joves que veniu al món:
de lladres no volgueu ser-ne,
que, quan Déu n'està cansat,
amb molta facilitat
ells cauen que no s'ho pensen.

Era el Cabrer un famós lladre de camí-ral, que encara avui és objecte de les rondalles de vora'l foc en les llargues vetlles d'hivern; i, a son nom, en aquells Pireneus, corren els nins, espaordits, a amagar-se en la falda de llurs mares, i pocs seràn els que no creguin, al menaçar-los, que, si no fan bondat, seràn entregats al Cabrer.

La cançó ja ens explica la seva vida, però bé mereix que hi afegim algunes noticies recollides, que històricament poden provar-se. Nasqué en el mas de la font del Pi, de Peguera. Tenía la seva ordinaria posada a la rectoría de Gisclareny, en la qual hi ha una cambra molt a propòsit per saltar pel balcó quan trucaven a la porta. Encara és coneguda per *cambra del Cabrer*.

El seu cau se judica que era a la baga de Canals, en la qual, fa tres o quatre anys, s'hi ha descobert un forat, a gran altura d'una cinglera, an el qual se podía pujar engarristant-se per un pi gegantesc que li servía d'escala i de tapa de l'amagatall, on s'han trobat vestits de capellà, de moço d'esquadra i altres, amb que sovint se disfreçava.

Com diu la cançó, es dedicava a robar rectors i pagesos rics, afavorint, al propri temps, els pobres; lo qual feia que tingués moltes cases que l'acollíen i l'ocultaven. Encara la maledicencia del poble assenyala families que ara tenen bona posició deguda a haver estat guardadors dels robatoris del Cabrer.

Tenía posats els seus ulls cobdiciosos en el rector de Viver de Serrateix, Dr. Joàn Niubó, a qui havía fetes diferents menaces de robar-lo. No arribà a efectuar-ho, però tingué llarg temps dit rector esporuguit, fent-li passar moltes nits dormint fòra de la casa rectoral[2].

Encara és costum, a montanya, que'ls oliaires van seguint els poblets i pagesíes venent oli, que porten en bots carregats en els

1. Aquest es el Zot de Gòsol, qui fou el dictador de la cançó.

2. ARMENGOU : *Rectorologi de Viver de Serrateix*. Ms. en la biblioteca del Seminari de Solsona.

animals. A Solsona encara passen pels carrers acompanyats d'una dòna que porta les mesures de l'Ajuntament i va cridant : «—Dònes! Qui vol oli?» Trobant-ne un el Cabrer, li preguntà com era que anés amb un sol ruc, i no amb dos, com abans. I, enterat de la desgracia de la mort de l'altre ruc, de les moltes families i necessitats de casa seva, li estimbà el ruc magre i dolent que portava, li donà set unces, i li manà que anés a la rectoría de Llinàs (Vall de Lord) a comprar, sense regateig, una superba mula que'l rector tenía en venda per aquest preu. Pocs dies després se presentà el Cabrer a exigir al rector les set unces que havía cobrades de la mula. Havent-les-hi donades en argent, li demanà les altres set que devía tenir en or, segons era la moneda en que l'havíen pagat; costant així an el rector set unces i una mula el ruc de l'oliaire.

Altres robatoris contra rectors se m'han contat; però l'ésser anònims i mancats de proves fa que no'ls esmenti.

Anant, un dia, de camí, a peu, l'amo de Cabanes de Gavarrós, trobà el de Vilella de Brocà, que menava una mula. Aquest, cansat ja d'anar a cavall, hi féu pujar el seu amic i veí. Camina que caminaràs, toparen amb el Cabrer, qui se n'emportà el cavaller, deixant a l'altre riquíssim proprietari, a qui prengué per moço del Cabanes, que portés la mula a casa. Aquest fou segrestat, i li féu escriure l'adjunta carta a la seva muller : «8 de Sbre. de 1838. = Amada Tereseta; fatal es la mia sort, si boleu que torni en exa teniu de procurar tots los medis y balerbos de tots los parens y amichs pués precís es lo fer 400 doblas de cuatra, sens las cuals no me librarán; balte per axó de lo que pugui fer lo Andreu Casablanca, Cancarvo, Puigretagut, mun coñat Ramon, y demés aqui comprengueu, dienlos Q. se compadesquian de la mia desgracia; los pocs que tinch, en exa ja los saps sota aquell rajol y sobre lo escriptori; vejas tambe lo Silbestre y Vilella de la Pobla y Espel sobre tot per amor de Deu bos o demano fes tot lo Q. tingas reunit en exa per tot dijous a mitx dia Q. enbiaré en exa un home y ab compañia de aquest vosaltres ne fareu veni dos a portar las ditas cuatra sentas onsas y no mes de cap manera pues seria bolerma mort, sobre tot no bos passés per lo cap de volerma rescata ab altras medis; ab diners me abeu de rescatar y ab dines bull Q. me rescateu, feo tot ab molta quietut y tot reserbat cuan se pugui vos repetesch no pudeu veni mes Q. dos homes ab compañia delque enviarem dijous en exa : rescauteme ab dines y no bos balgueu de altras medis Q. seria matarme, no bos dolgui res pues estimo mes la vida Q. totas las riquesas mundanas; arriba promta a Rus y enbia promta copia al cuñat Ramon, manayeus sobre tot, y sobre tot tingueu arreclat tot dijous a mitx dia para Q. pugueu enbiar la partida per los dos homes Q. bos dic y Q. no avinguin mes Q. seria volerma mort. Deu nos gr. de mal sempre. Al dador de la present no sap res y li dareu dos pesetas y axis ó bull. = Josep Cabanas.» La seva esposa li contestà : «Amich Josep; sento mol y mol la nostra desgracia y mol mes lo no poderta remediar del modo Q. nosaltres boldriam, an bingut propis de totas las casas Q. me digueres y de altres que jo so fet ana, los uns diuan que han estat robats altres malals y que o tenen bestret per los seus

popbles y axis es que casi ningu fa res per nosaltres entreganme tres o cuatra doblas de cuatra y encara alguns no res semtreuan del daban; se han perdut 8 doblas de cuatra pels camins. Aqui envio 125 D. y te asseguro que no queda cap dine ni tinch cap confiansa de ferne, digals per Deu que te allibertian, y que si son jen que se agin de guarda que digan aon volen biures que mentres tindrem un gra de blat o una onza de cansalada nols dexarem patir. = Aqui envio 4 formatxes per lo Sr. comendan digali que los rebi de part mia y que tinga llastima y compasio y de beure com quedo jo á la flo de la joventut carregada de criaturas y tantas obligacions y no averi ningu que cuydi de nosaltres, en fí jo o poso á la ma de ells matexos y digals que jo los prometo que si volen quels mantinga amagats nols descubrire ja mai en ningun tems. Abem anat á Berga y a menos de preu habem emparaulat un poch de bestia per 6 doblas de cuatra nos han bestret dines per 50 cr. de blatdemoro á set p. c. ja veus quin preu si bolen las joyas ó altres mobles de casa sels enviaran no se que mes dirme que no puch fer mes. Disposa. = Teresa Cabanas.» *

No sé com devía acabar, però és de creure que foren atesos els precs de la Tereseta, puix fou deslliurat.

«Mes ara se n'és donat a robar els paquetaires», ens diu la cançó; ço és, els contrabandistes. El paquetaire, més que un contrabandista, és un traginer a sou d'aquest. Els proprietaris del contrabàndol lloguen aquests homes per passar-los els paquets o *fardos*. Ja es comprèn que pocs diners podía trobar-los, an els paquetaires; i ho feia així : segrestava els paquets, i feia anar els paquetaires a llurs amos perquè els entreguessin la quantitat que'ls demanava, que sempre era petita comparada amb el valor dels paquets, que al rebre-la tornava.

Això li ocasionà la mort.

Ara fa cosa d'uns seixanta anys, per allà a Peguera, vora la font del Pi, havíen de portar-li catorze dobles de quatre els tres contrabandistes de Massanés Ramón Prat Cloter (a. Civader), Joàn Viladomat Rossell (a. Vacota) i Josep Camps Prat (a. Orella) per rescatar dos paquets de roba que'ls havía presos.

Determinaren acabar amb aquest abús, el qual determini realitzaren segons el plan preconcebut. Arribats al lloc on eren els paquets, que era el de la cita, i, fetes les senyes donades pel Cabrer, aparegué aquest portant al plec del braç l'escopeta de dos canons, sa companya inseparable; i, saludant-los afablement, els digué : «— Deveu estar cansats? Asseieu-vos i fèu una tirada.» Ell mateix els allargà la bota, el pa i la llengoniça, de lo qual sempre portava el sarró ben proveit. L'Orella, que era l'encarregat d'abraonar-s'hi quan judiqués l'ocasió oportuna, aparentà tenir mal de ventre per no entretenir-se amb el menjar.

Ja havíen feta la beguda i tirades al sol les unces, que encara no se'ls havía presentada ocasió, puix el Cabrer, que estava a la suficient distancia per armar-se en cas d'ésser escomès, i a qui, se-

* Ens ha facilitades aquestes copies llur fill Ramón Cabanes, veí de Bagà.

gons ell, una passa bastava per escapar de tot-hom, no'ls apartava ni un moment la vista. La sort féu que s'escaigués a passar un home amb un mul roig al cap-davall dels plans de Call-llari. Tant fou girar-s'hi el Cabrer, per veure qui era, com d'un bot agarbonar-se-li l'Orella al crit de : « — Apa, minyons, que ara és hora!» Tots dos, fortament bracejant, rodolaren fins al peu d'un ginebre, sortint l'escopeta entre'l cap de l'un i el de l'altre. Al moment hi foren els dos companys, i, per atuir-lo, l'Orella li donà cop de genoll al pit, que li féu treure algunes glopades de sang, i un altre cop, amb una pedra, als polsos. Demanà, per l'amor de Déu, que no'l matessin desseguida sense deixar-lo confessar, que no cal dir si l'hi otorgaren.

Ben lligat de mans, el portaren cap a Massanés, tenint sempre el cap de la corda, l'Orella, a l'una mà, i un ganivet a l'altra; qui no volguè deixar-lo ni un sol moment fins que fou afusellat. Empengueren el camí pujant pel Saliset, vers Encija, aturant-se a la Font Freda, on oferiren al Cabrer un convit anàleg an aquell amb el qual aquest els havía obsequiat al portar-li les unces; i begué i menjà com els altres, fredament, igual que hagés estat entre companys de quadrilla. Directament el portaren a l'esglesiola de Sant Ponç de Molés, de la parroquia de Massanés, per fer-l'hi passar la nit. El lligaren més bé, de mans i peus, demanant l'auxili del masover veí per passar la nit, junt amb l'Orella, en vigilancia del lladre, a fi que sempre n'hi hagués un de despert. Aquest masover, malgrat dir-li els altres que escrupulosament ho havíen fet, volgué registrar-lo; i no fou poca la sorpresa de tots al trobar-li amagat un ganivetet. Segons propria confessió, l'havía près an ells mateixos, a la Font-Freda, quan hagueren tallada la llengoniça.

Passada la nit, el portaren a cal Pere-de-Déu, on el confessà Mn. Josep Crastoné, rector de Saldes i fill de Bagà; lo qual féu devotament i força arrepentit.

Entretant un dels contrabandistes havía anat a Berga a comunicar-ho al governador militar, qui havía ofertes vint-i-cinc dobles de quatre a qui l'agafés.

Aquest volía que'l traslladessin a Berga boi viu, mes els contrabandistes s'hi oposaren : l'Orella havía jurat no abandonar-lo fins que fos mort, i no ho hauría permès anc que l'hagués hagut de matar traidorament.

Tenint desig de coneixe'l, hi anà, amb els moços de l'esquadra, Puig i Trebal, presentant-s'hi disfreçat amb el vestit d'un home de Massanés. Així que arribà an el Cabrer, aquest li digué :

— Ola! Fins el senyor governador, me ve a veure?

Aquest restà sense paraula, meravellat que'l conegués.

— ¿Recorda — prosseguí el Cabrer — que, tal festa, vostè es passejava pel ball de Berga amb un altre senyor, i que també s'hi passejava, passant frec a frec de vostè, un pastor vestit amb samarra?

— Sí. I per cert que va cridar-me l'atenció la manera com vestía.

— Doncs aquell pastor era jo.

També conegué un dels moços a qui perdonà la vida cert jorn

que minuciosament detallà. Mentre aquest, amb un altre company, reposava en una font de Campllonc, ell s'estava amagat dins d'una mata, a poques passes darrera d'ells. Ja els havía apuntada l'escopeta, i es repensà.
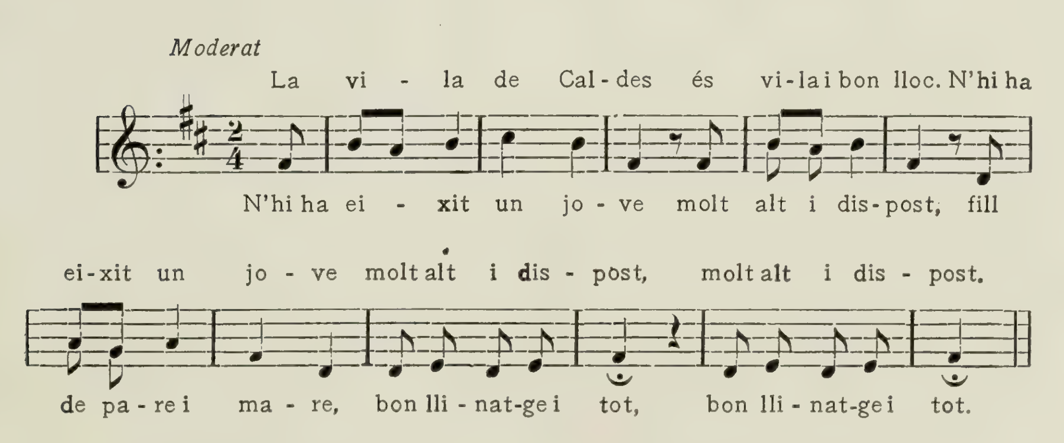
Garrotat a cavall d'un mul, el feren anar camí de Berga; mes ell poc se creia fer-ne gaire, encara que li havíen dit que'l portaven an aquesta ciutat; puix digué an el que menava el mul : «— Abans de sortir a l'envista de Vallcebre ja ens atuiarem.»

Prou ho endevinava : essent al cap del Grau de Vallcebre, el feren devallar de cavall, i, agenollat, havent dit el crec-en-un-Déu, molt compungit, els moços l'afusellaren i el portaren mort a Berga.

El governador, en recordança, regalà a l'Orella l'escopeta, el sarró i la capa del Cabrer.

Aquesta relació és contada per en Ramón Camps Noguera (a. Ribot), fill de l'Orella, i en Ramón Prat Clotet (a. Civader), un dels tres que l'agataren, qui viu encara; amdós veïns de Massanés.

EL LLADRE DE LA VILA DE CALDES

La vila de Caldes
és vila i bon lloc.
N'hi ha eixit un jove
molt alt i dispost,
fill de pare i mare,
bon llinatge i tot:
fill de bon llinatge,
ha afrontat a tots.
Va per carreteres:
ja roba el que pot.
Al qui diners porta
els hi roba tots,
i a aquell que no'n porta
ja li dóna un dó:
un cop de pistola
i un Déu-te-perdó.
Va robâ una noia
rossa com fil d'or:
se l'enduu a la cova
del lladre traidor.
Quan la té a la cova
li diu lo que vol.
— ¿Menjar vols gallina
o pit de colom? —
Posa la mà en bossa:
li dóna un doblón.
— Veste'n a la plaça
i compra el que vols. —
Quan ne só a la plaça
me repenso jo:

me'n vaig a la casa
del governador
l'hora que dinaven,
que dinaven tots:
— Déu la guard, senyora
Déu los guard, senyors.
Si no'm descobríeu
bé ho diría jo
aon és la cova
del lladre traidor.

— Diga-ho, diga-ho, noia;
diga-ho sens temor:
li farem fum de palla
i foc de carbó. —
El fum lo molesta;
molt més la calor.
— ¿Per una moçota
tinc de morir jo? —
— Perquè la robaves!
ai! lladre traidor! —

Si bé, per la petita diferencia que hi ha amb les variants que presenta en Milà i Fontanals (núm. 116), no mereixería ésser publicada, no obstant, ho fem per la tonada, que aquell senyor no copià.

UN MERCADER DE MOLTONS

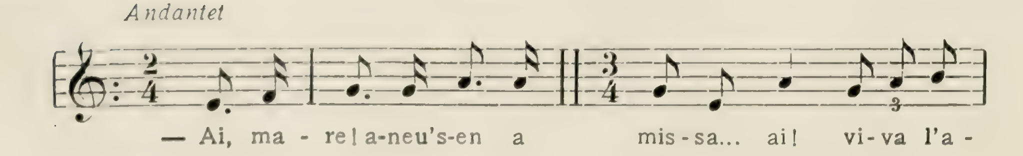
Un mercader de moltons,
que'n comprava i que'n venía,
troba l'amo al corral:
li demana si en tenía.

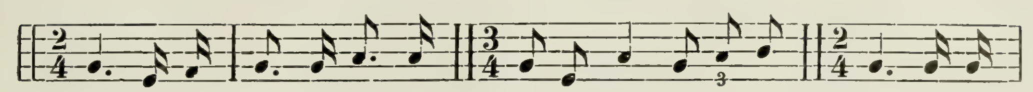
Adeu, hostes de l'hostal
d'aquí dalt de la Garriga.

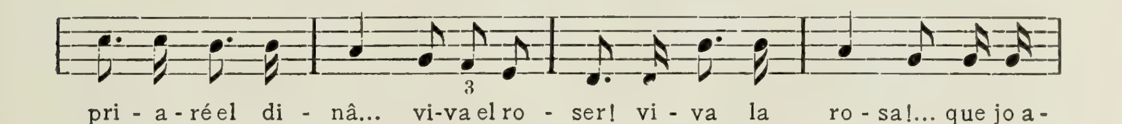
La resposta que li ha fet
que de ben bons n'hi havía.
— No venía per moltons,
per altra cosa venía:
una nina que teniu
veure si la casaríeu? —
La minyona ho ha sentit:
a la finestra n'ha eixida.
— Ai, pare! Amb aqueix no,
amb aqueix no hi faceu fira:
porta més llana al clatell
que cap ovella de cria. —
Vés amb la carbaça al coll:
torna-te'n a la Garriga.
Con a Cân-Peyes vai ser
perdía's l'amor del dia.
Trobo l'amo al portal:
li dic si m'acolliría.
La resposta que m'ha fet
que me n'entrés cap adintre.
Con a la cuina vai ser
trobo una galant nina:
no me'n vai sapiguê estar
de fer-li'n una caricia.
Sa mare se n'ha adonat:
el pitjadô al cap li tira.
Dues carbaces a coll:
torna-te'n a la Garriga.

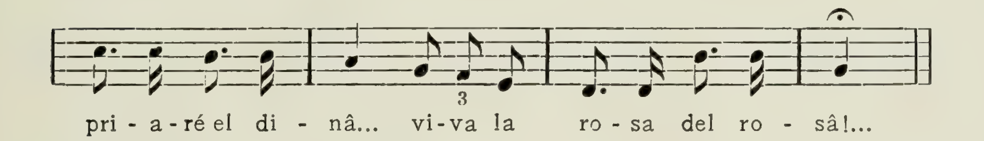
ROSETA

Andantet

— Ai, mare! aneu's-en a missa...
ai! viva l'amor!...
que jo apriaré el dinâ...
viva el roser!
viva la rosa!...
que jo apriaré el dinâ...
viva la rosa del rosâ!...
amb un tall de cansalada
i amb un parell d'ous que hi ha. —
Mentres sa mare era a missa
la columna va passâ.
Sa mare torna de missa:
la Roseta va faltâ.
Se'n va a trobar les veïnes
si l'hauríen vista passâ.

— Molt bé n'ha passada una
amb un sabre a cada mà. —
Sa mare n'és diligenta:
se'n va a trobâ el capità.
Capità va ser bon home:
el corneta va cridâ:
al primer cop de corneta
els soldats afilerà,
i allí, al cap de la fila,
la Roseta va trobâ.
— Mira, tornem's-en a casa. —
— Ai mare! No hi vui tornâ,
perquè en vui fer mort i vida
al costat d'un capità.

NOVA

Congrés d'Art cristiá a Catalunya. — Per a darrers del vinent mes d'octubre s'està organitzant a la nostra capital un Congrés d'Art cristià i una exposició de creus parroquials que, junt amb una altra de fotografíes de creus de pedra, completarà les tasques d'aquell.

S'han nomenat ja les corresponents Junta de patronat, Mesa del Congrés i Comissió executiva, que estàn portant a cap els treballs preliminars. En el número prop-vinent donarem detalls respecte d'aquesta nova i important manifestació de cultura.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARÀN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE JULIOL

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° I AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	EN 24 HORES	EN 24 HORES	8 MATÍ	8 TARDA
16°.24	14°.99	35°.1 (dia 13)	3°.5 (dia 9)	766'11 mm.	767'45 mm.

ESTAT DEL CEL.		8 m.	8 t.		
	Dies serens	8	9	Dies de pluja	6
	» nuvolosos.	17	6	» de tempestat.	6
	» coberts	6	16	» de boira	11

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
67'03	76'06	CIRRUS	CIRRO-CÚMULUS	4'61	6'25

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 20'7 mm.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
NNE.	NNE.	76'06 kms.

J. S. S.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona. — Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya, 24. — Telefon 115

ANY XXIII   SETEMBRE-OCTUBRE 1913   NÚMS. 224-225

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

ALS NOSTRES LLEGIDORS

PER causes completament independents de la voluntat dels redactors d'aquest BUTLLETÍ, ha sigut interrompuda per una temporada la publicació del mateix. Desaparegudes ja dites causes, i normalitzada l'actuació dels individus que componen actualment la Comissió Redactora de la nostra publicació, ens proposem fer-la sortir d'avui en avant amb tota puntualitat i donar a la mateixa una major amplitut i varietat, segurs que no'ns ha de mancar la cooperació valuosa i desinteressada de tots els nostres benvolguts consocis.

Barcelona, 18 desembre 1913.

La Comissió Redactora:

TIMOTEU COLOMINAS   JULI SOLER I SANTALÓ
EDUARD VIDAL I RIBA

Notes d'alguns monuments de la Garrotxa i l'Alt Empordà *

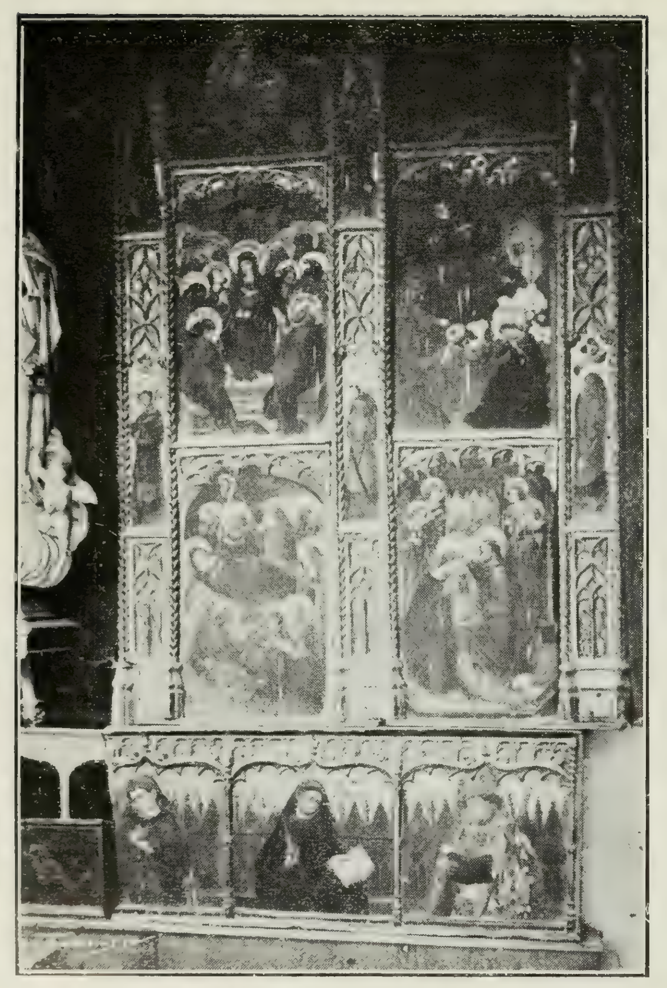

BANYOLES
CAPITELL DE LA PRIMITIVA COL'LEGIATA

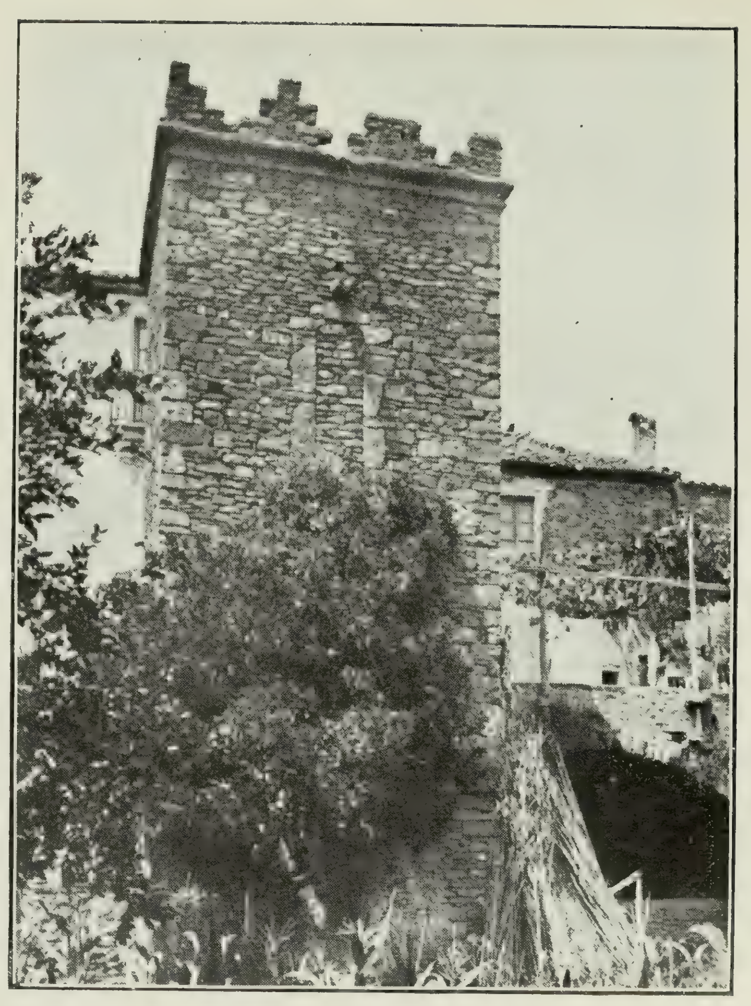
He pogut recollir, com a fruit de diferents excursions fetes per dites encontrades de la Garrotxa i l'Alt Empordà, alguns datos i fotografíes que van ésser presentats al Primer Concurs d'Arquitectura organitzat en el nostre CENTRE; i avui, relligant-los, els exposaré en les planes d'aquest BUTLLETÍ perquè puguin servir, si són aprofitables, als que, a més de tenir un gran amor a les coses de la nostra terra, tinguin, pels molts estudis fets, més mèrits per escriure un conciencíós treball monogràfic sobre les mateixes.

Dels monuments de Banyoles, descrits ja en aquestes planes pel nostre consoci D. Feliu Duràn en son treball *Una visita a les poblacions de Banyoles, Porqueres, Besalú i Serinyà,* publicat en el número 208 d'aquest BUTLLETÍ, i sobre'ls quals ja igualment D. Pelegrí Casades i Gramatxes havía publicat un notabilíssim treball en el volum VIII de les *Memories de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques,* poc ne direm i exposarem, ja que'ns remetem a lo en ells publicat, presentant solament una torre encara existent prop de la Casa de la Vila, abans Casa Almoina, que provè segura-

* Treball premiat en el primer Concurs d'Arquitectura del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

Banyoles : Retaule

Banyoles : Torre

ment de quan en l'edat mitjana Banyoles estava murallada, segons indica en Pere Alsius en son *Ensaig històric sobre la vila de Banyoles.*

Del monestir de Sant Esteve, un dels més antics de Catalunya, ja se'n té noticies des dels començos del segle IX, i en 822 té suficient organització per acudir a l'emperador Ludovic *el Piadós* pregant-li que confirmi les terres adquirides, essent confirmada llur plena immunitat per son successor Carles en 866, i descrita n'és sa historia, en 1139, en un document del comte Ramón Berenguer IV, el qual fan constar els Srs. Puig i Cadafalch, Falguera i Goday en llur obra *L'Arquitectura romànica a Catalunya.*

Banyoles : Arqueta de Sant Martiriá

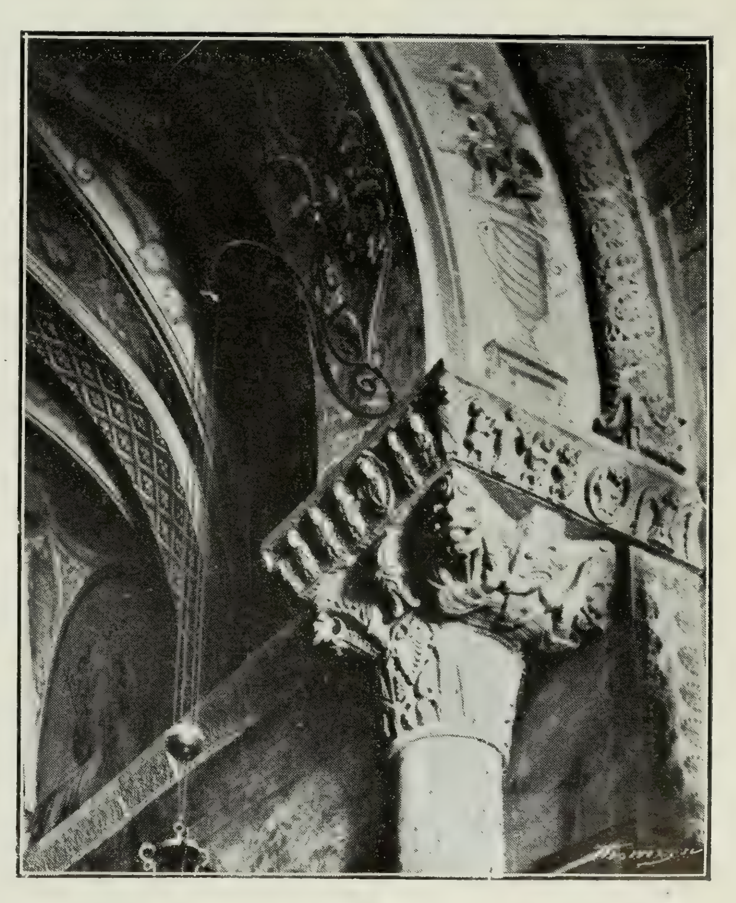
L'esglesia, consagrada en 889, se torna a consagrar en 957 per haver sigut cremada pels pagans, parlant l'acta de consagració d'una esglesia construida, dels paraments a la coberta, de calç i pedra treballada. L'esglesia fou reedificada i altre cop consagrada en 1086, i arrunada pels terratrèmols de 1428. Moltes foren les esglesies sotmeses a obediencia monàstica del monestir de Sant Esteve, segons pot veure's en les notabilíssimes *Noticies històriques* del Sr. Monsalvatje (vol. XIV).

Avui encara es veuen, formant part de l'actual fàbrica, restes del mur lateral del costat de l'Evangeli, el frontó amb arcuacions del transcepte i el basament del campanar.

La portalada i el campanar semblen correspondre al segle XV. A conseqüencia de les guerres d'últims del XVII i la de Successió, se reconstruí de nou; admirant-s'hi encara avui un dels pocs claustres del Renaixement. La planta en son estat actual consta en l'obra

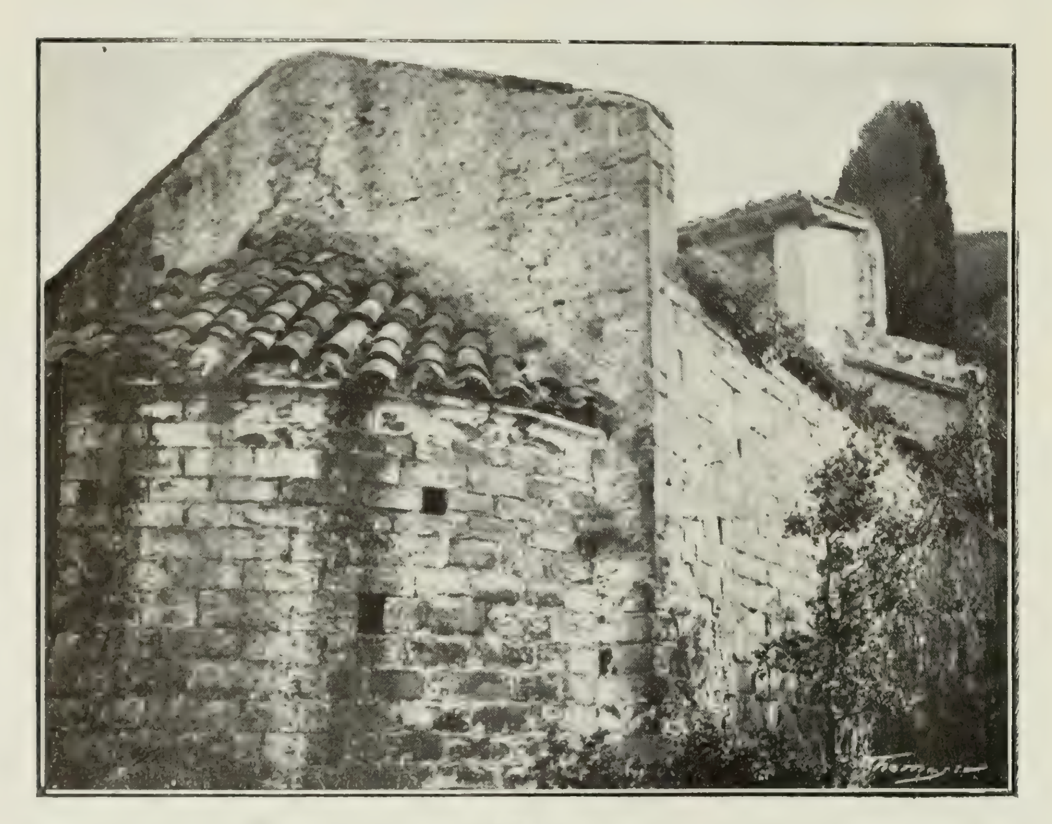
USALL

PORQUERES

del Dr. Barraquer *Las Casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo* XIX.

Vaig trobar, en mig d'un recó de pedres, un capitell romànic, que tant goig devía fer per lo ben acondicionat que'l deixí després de fotografiar-lo, que als pocs mesos, en 1912, desaparegué junt amb

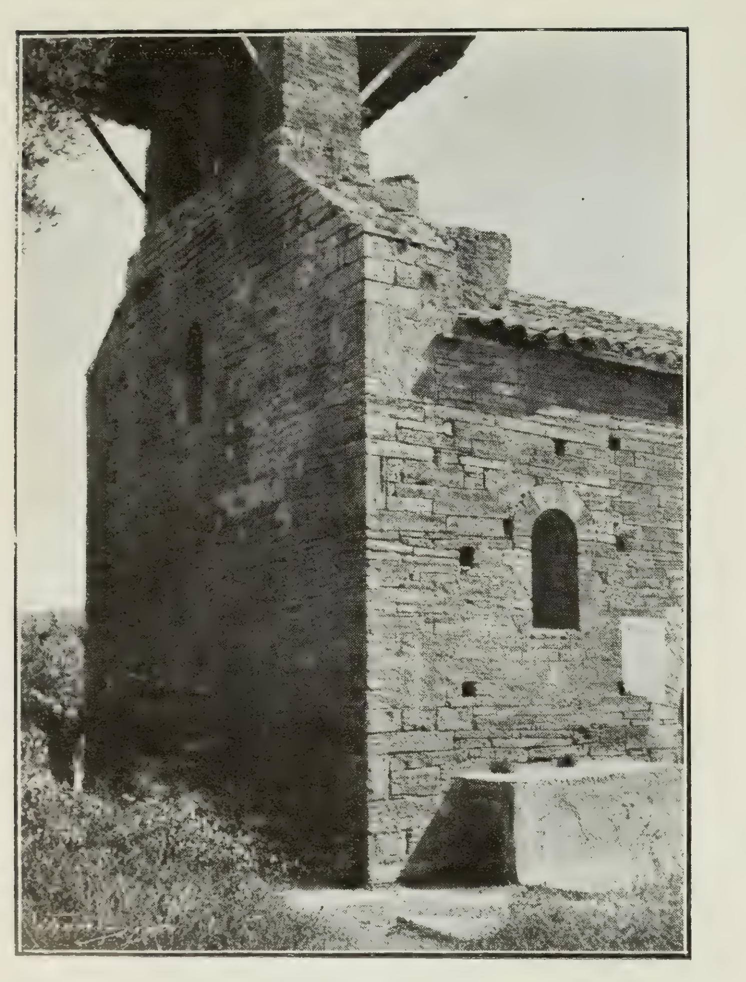

Marlant

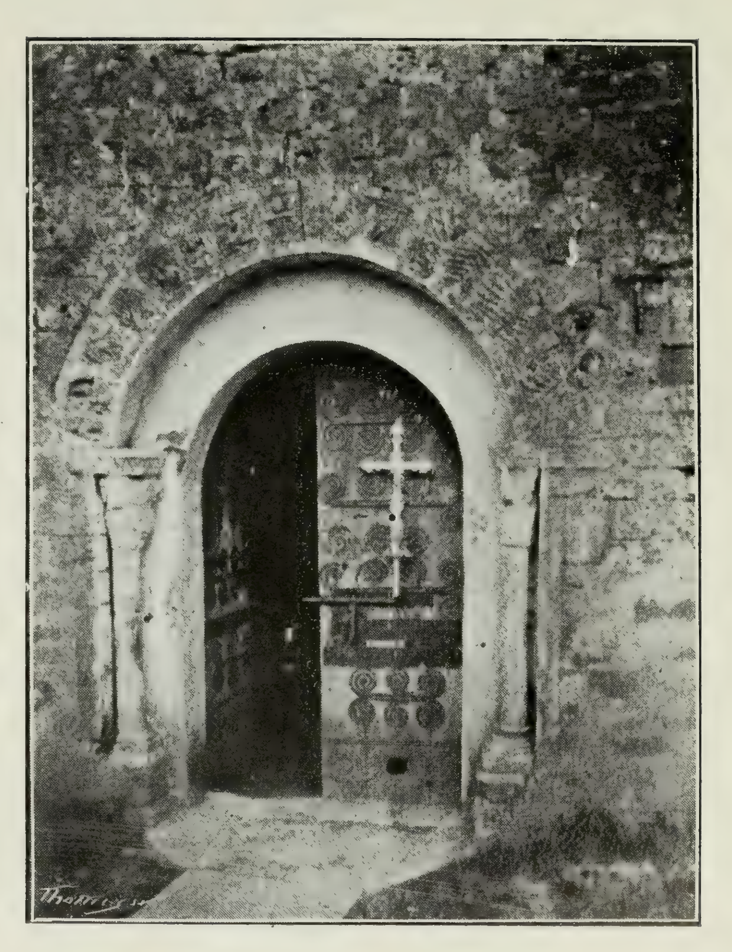
altres objectes, amb consentiment de la Casa Missió que té establerta el bisbat de Girona en dit monestir.

Conserva's encara en el mateix la formosa arqueta gòtica de Sant Martirià, que sols és exposada al públic per la festa del 24 d'octubre. A l'altar de la Concepció es conserva també l'interessant retaule de Sant Antoni Abat, que reproduim en part i les figures del qual són correctíssimes.

De l'esglesia de Santa María de Porqueres, sotmesa al monestir de Banyoles i consagrada en 1182, deixem igualment (pels motius ja exposats) de publicar-ne la portada, i en presentem tant sols algún detall interessant, com són els capitells de l'arc triomfal. La planta

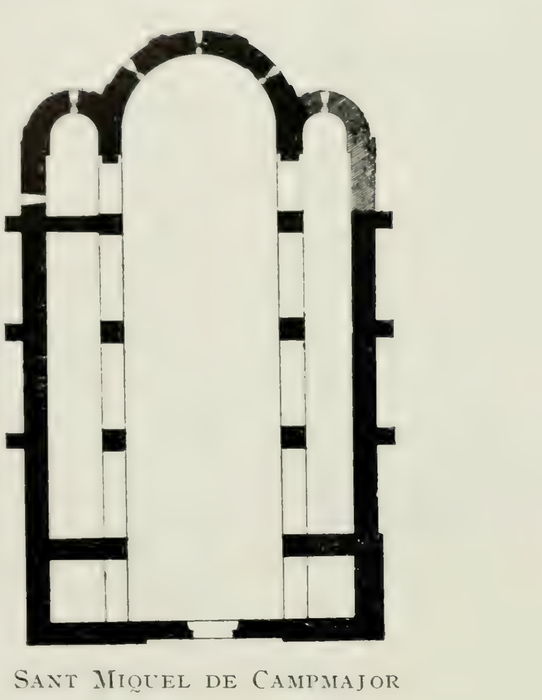

Sant Andreu de Mata

Sant Juliá de Corts

PLANTES

SANT MIQUEL DE CAMPMAJOR

SANT PERE I SANT FELIU DE FONTCOBERTA

Escala de 1 : 400

Sant Miquel de Campmajor

Sant Vicenç de Camós

és d'una nau, i ha sigut publicada ja per Lampérez en sa *Historia de la Arquitectura cristiana española en la edad media.* Ens parla també de Santa María de Porqueres el Vescomte de Palazuelos, l'any 1891, en un treball presentat al Certamen Literari de Girona.

FONTCOBERTA

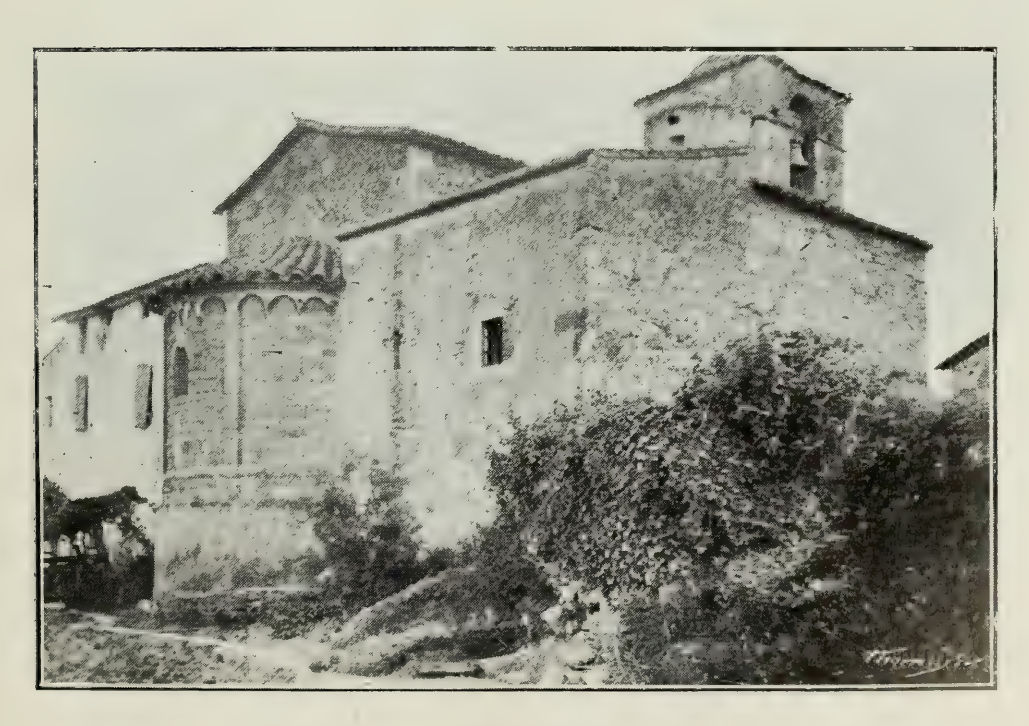
De les esglesies dels voltants de Banyoles, parlarem, entre altres, de Sant Quirse i Sant Julià de Marlant i Sant Cristòfol d'Usall, possessions del monestir de Sant Esteve de Banyoles segons la butlla del papa Urbà II. Agregades avui al municipi de Porqueres, són, totes dues, petites esglesies romàniques d'una nau, essent de carreus els paraments.

Sant Julià de Corts, agregada al municipi de Cornellà, de començos del segle XI, té una interessant portada, en una de les doveles de la qual, entre altres motius decoratius d'una simplicitat barbra, se veu la figura d'una Majestat. L'esglesia actual té adossada una petita nau gòtica.

Sant Andreu de Mata. — Unida a la de Corts (districte municipal de Porqueres), té la portalada, que és senzilla, disposada al costat; els carreus dels murs són molt allargats, i presenta una espadanya amb una gran coberta, molt comú a l'encontrada. Es una de les més primitives esglesies que s'hi troben.

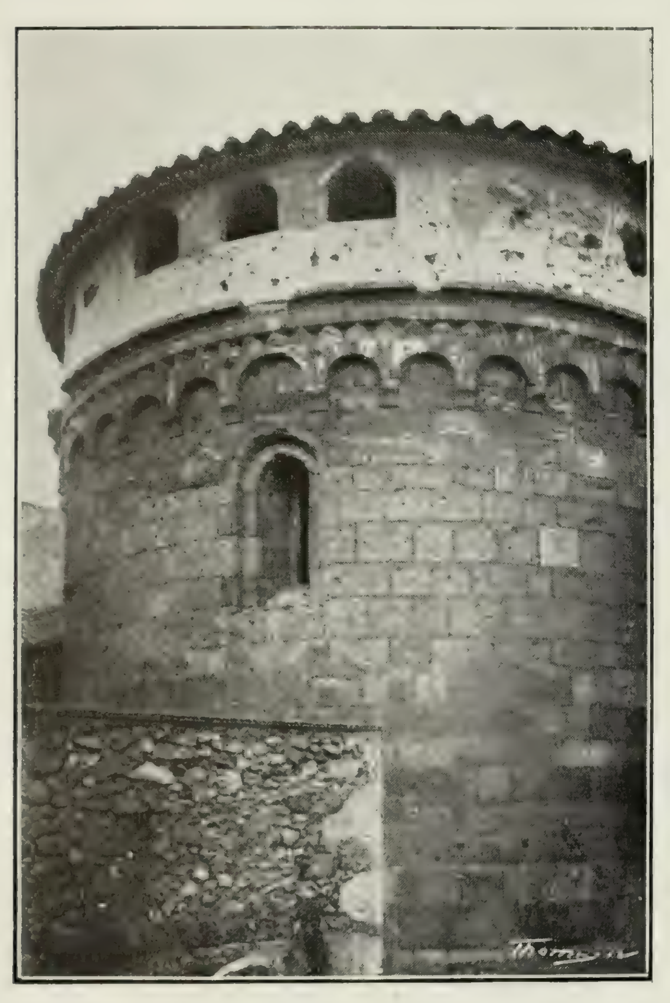

Santa Quiteria de Campmajor

Borgonyá

Sant Vicenç de Camós. — La primitiva esglesia devía ésser dels començos del segle XI, puix el Sr. Monsalvatje cita, en 1058, la restitució d'aquesta esglesia per la comtesa Ermesindis a Berenguer, bisbe de Girona. Son interior és gòtic, i d'un sepulcre adossat a la fatxada ja no és possible llegir-ne la làpida. Dita parroquia té una ermita dedicada a Santa Teresa.

SERINYÁ

La parroquia de Santa María de Camós, avui independent, sigué transformada completament, en 1907, per l'arquitecte senyor Bosch, de Girona; entrant-se avui a l'esglesia per on abans devía haver-hi els absis i no conservant-se quasi res de la primitiva.

La capelleta de Santa María de Camós conservava en 1912 un retaule Renaixement, i està del tot abandonada en l'actualitat.

Sant Pere i Sant Feliu de Fontcoberta. — L'esglesia parroquial d'aquest municipi conserva de la primitiva construcció un formós campanar romànic i una original disposició d'arcuacions, en la fatxada principal, damunt la porta, que és d'època no gaire llunyana.

Sant Joan de Borgonyà. — Existía ja aquesta parroquia en 1130 segons donació feta per en Berenguer de béns situats en aquesta parroquia. També és d'una nau, estant bastant ben conservat l'absis.

Sant Miquel de Campmajor (municipi i parroquia del mateix

nom). — L'esglesia és romànica, de tres naus, conservant sols dos dels absis. On hi havía el tercer avui hi ha la sagristía, i el rest de l'esglesia està bastant transformat. Exteriorment, per contrarrestar l'empenta concentrada de les actuals voltes, s'adossaren uns pilars a manera de contraforts. En la fatxada de mig-jorn encara es conserven unes arcuacions de la primitiva esglesia.

L'esglesia de Sant Martí de Campmajor és rural. Agregada a Sant Miquel, se'n té coneixement des de començos del segle XI, i era possessió de Sant Esteve de Banyoles. En ella es troba l'ermita de Santa Quiteria, advocada contra la rabia, degut a lo qual, la porta d'entrada oberta avui en l'absis, està materialment forrada de ferradures. S'hi veu perfetament la superposició de dos temples.

Sant Andreu de Serinyà. — Formós exemplar de l'arquitectura romànica és l'esglesia parroquial, que té una sola nau. La senzillesa de la portada és la mostra que segueixen les demés de l'encontrada: solament tres arcs en degradació i sense cap escultura. La fatxada és tota de pedra picada, amb un bonic finestral i un característic campanar, la coberta del qual va transformar-se. No la reproduim per haver ja sigut publicada. L'absis, on avui s'ha sobreposat un altre cos, ve coronat per la cornisa apoiada sobre una filada de carreus petits, posats per punta, i aquesta sobre les típiques arcuacions que'l volten. Conserva encara l'esglesia una formosa creu professonal.

(Acabarà.) J. DOMENECH MANSANA

(Clixés i plantes de l'autor.)

EL CANÇONER DEL CALIC

RECOLLIT I ORDENAT PER MN. J. SERRA I VILARÓ

(Continuació)

EN JOAN FREIXA

Natural só de Vallcebre
i a Vallcebre em só criat.
Per nom me'n dic Joan Freixa,
que, amb raó em queixo,
sempre só estat desditxat.

La gent diuen que jo em queixo:
no'm queixo sense raó:
me n'és causa una donzella,
hermosa i bella,
robadora del meu cor.

Jo de dia encara passo
sols ne puga treballar.
Quan ne ve l'hora de l'àpat
me'n poso a taula:
no'n puc beure ni menjar.

Cada nit jo la somnío.
De prompte n'estic despert:
trec el cap a la finestra
    ('xò és cada vespre):
sempre em sembla que la veig.

Vostron pare i vostra mare
molt ditxosos deuen ser:
tenen les roses a casa
    acolorades:
les van a collî al roser.

Vostron pare n'és la rosa,
vostra mare és lo rosê,
i vós sou la puncelleta
    gracioseta
que algún dia us colliré.
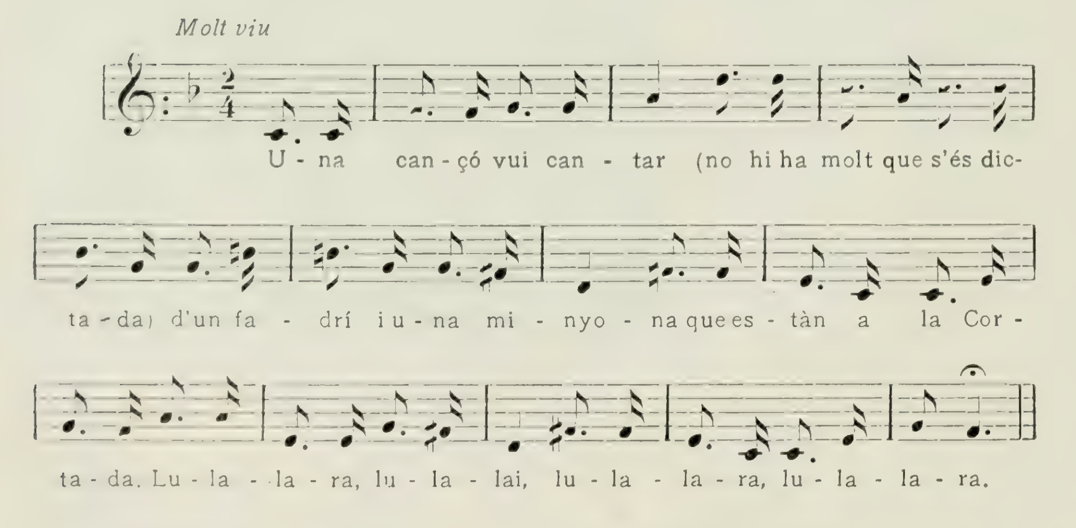
De la vostra cabellera,
qui en pogués tenî un cabell!
A Madrid l'enviaría,
    'moreta mia,
per fer-ne un present al rei.

Vostron pare i vostra mare
ara s'han deixat de dî
que la vostra cabellera,
    hermosa i bella,
no's pentina per a mi.

Si es pentina, que's pentino:
mai se pogués pentinâ.
Si no és una serà una altra:
    de la flor alta,
de minyones prou n'hi ha.

Cinc variants d'aquesta bella cançó publica el Sr. Milà i Fontanals (núm. 382).

EL PASTOR DE LA CORTADA

Una cançó vui cantar
(no hi ha molt que s'és dictada)
d'un fadrí i una minyona
que estàn a la Cortada.
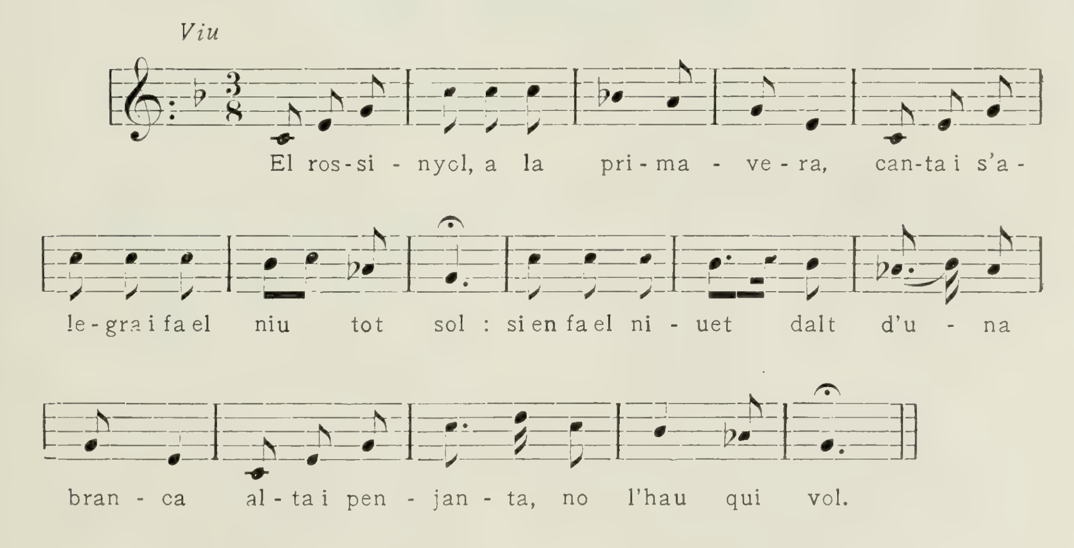
    Lulalara, lulalai,
    lulalara, lulalara.

El fadrí n'era pastor;
la minyona n'és criada:
se n'han portat voluntat
i el pastor la n'ha enganyada.
Quan això fou descobert
el pastor fou a montanya:
n'han llogat quatre agutzils

per anar-l'en a buscâ'l.
En pujant a Espinavet
ja les gordes n'encontraren,
i allà els varen preguntar
quina ordenança portaven.
— Anem a agafâ el pastor
a les montanyes més altes. —
Més avall del coll del Pal
trobaren a câl Cabanes.
— Déu lo gord, el majoral.
— Déu vos gord, els camarades.
¿Qui us havía de mirar
per 'queixes altes montanyes?
Aneu a buscâ els pastors
sinó en terres regalades.
— Aquí us venim a buscar
amb llicencia de vostre amo,
que diu que haveu de baixar
fins abaix de la plana,
que diu que us heu de casar
vós amb la seva criada.
— Som al dèu de juliol:
no és hora de baixâ, encara:
la plana no baixaré
que la ramada no hi baixia. —
El moço dels agutzils
ja parla per garrotar-lo.
— Arrera, arrera, agutzil;
si no, et dono punyalada.
Pistola tinc al sarró:
tres bales hi tinc posades.
—Lo millor que podem fer
tornem's-en baix a la plana.
Minyona no's pot casar?...
Que s'estigui descasada.

Es la cançó *de l'Alabau,* a la tonada de la qual, recollida per en Morera, en Massó i Torrents va posar-hi la lletra *Plany.*
(V. Guasch i Capmany amb el nom de *L'Alabau,* i Milà [número 434].)

EL ROSSINYOL
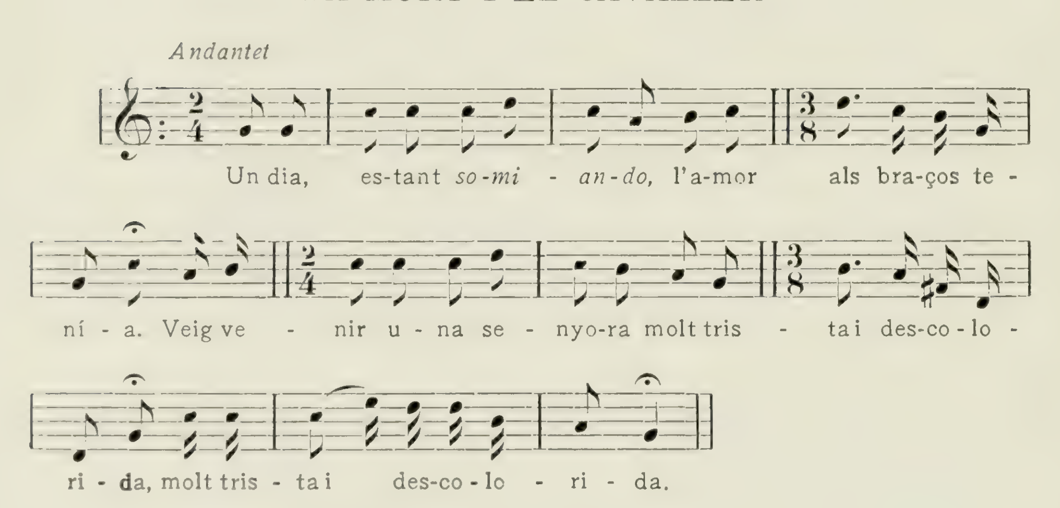

El rossinyol,
a la primavera,
canta i s'alegra
i fa el niu tot sol:
si en fa el niuet
dalt d'una branca
alta i penjanta,
no l'hau qui vol.

El rossinyol,
si en té vuit pessetes,
són trenta rals:
tot-hom ho pot dî.
Ell se'n va a veure
la seva amoreta
un sant diumenge,
de bon dematí.

Ai! Con jo hi vinc,
minyona, a ta casa,
el meu cor balla
d'alegre que està;
però con ve
la despedida,
tot me trastorno,
tot és penâ.

Per aquesta cançò vegi's el Sr. Milà i Fontanals (núm. 572). El Calic sols sabía aquest troç.

LA MORT I EL CAVALLER

Un dia, estant *somiando*,
l'amor als braços tenía.
Veig venir una senyora
molt trista i descolorida.
— Per on heu entrat, senyora?
Per on heu entrat, *querida*?
— Jo no'n só *querida*, no:
só la mort que Déu t'envía.
— Jo li demano a la mort
que'm doni un dia per viure,
per confessâ i combregar
i anâ a veure l'amor mia.
— Un dia no pòt pas ser:
jo una hora te daría. —
Me'n vaig pels carrers cridant
per veure si l'encontraría.

Jo li en truco a la porta:
— Baixa a obrir, *querida* mia,
que la mort a mi em rodeja:
potsê aquí no'm trobaría.
— No *puede ser, caballero*,
perquè jo m'espantaría:
ja te'n tiraré els cordons:
puja per la *ventanilla*. —
Tenint aqueixes raons
la mort se li apareixía.
— *Vamos, vamos, caballero*,
que la hora ja és finida. —
Ja es prenen *mano* per *mano*
i se'n van per un *camino*.
En troben un ermità
que portava santa vida:

— ¿Me diríeu, l'ermità
que porteu tant santa vida,
a l'home que viu d'*amores*
quin consell li donaríeu?
— L'home que viu d'*amores*
té l'ànima *perdida*.

Amb notables variants, se troba en en Pelai Briz (vol. IV, pàgina 233) i Milà (núm. 240).

EL CARBONER

Les nines de Puimorens
si se'n van a passejâ
per un bosc enllà
roses collint.

Si tu vas amoradeta
tornaràs amoradeu.

Quan són per un bosc enllà
la nit les pren.
Troben un carbonerot:
carbó fa ell.

— Carboner, bon carboner:
anit si ens acollireu.
— La barraca n'és petita
que no hi cabrem.

— Carboner, bon carboner:
ja et pagarem:
no amb plata i or,
que no'n portem.
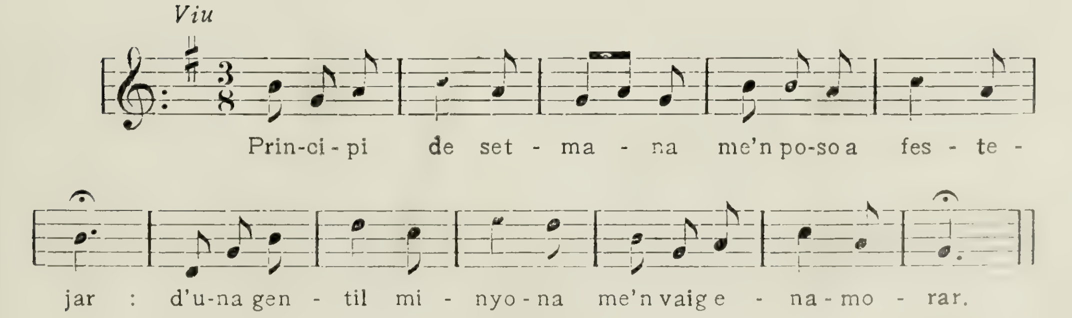
— Diable de carboner!
que ets ignocent!
— M'estim més un dineret
que nines cent.

— El carbó que tu faràs
mal foc el crem,
i la cendra del carbó
s'emporti el vent!

Ell n'agafa els esclopets
i els instruments:
se'n va adalt d'un serradet
a aturâ els vents.

Aquesta cançò ja és publicada pels Srs. Milà, Briz, Gay i Bosch; mes en aquesta hi ha alguna variant. El troç de l'immoral oferta no volgué cantar-lo el Calic.
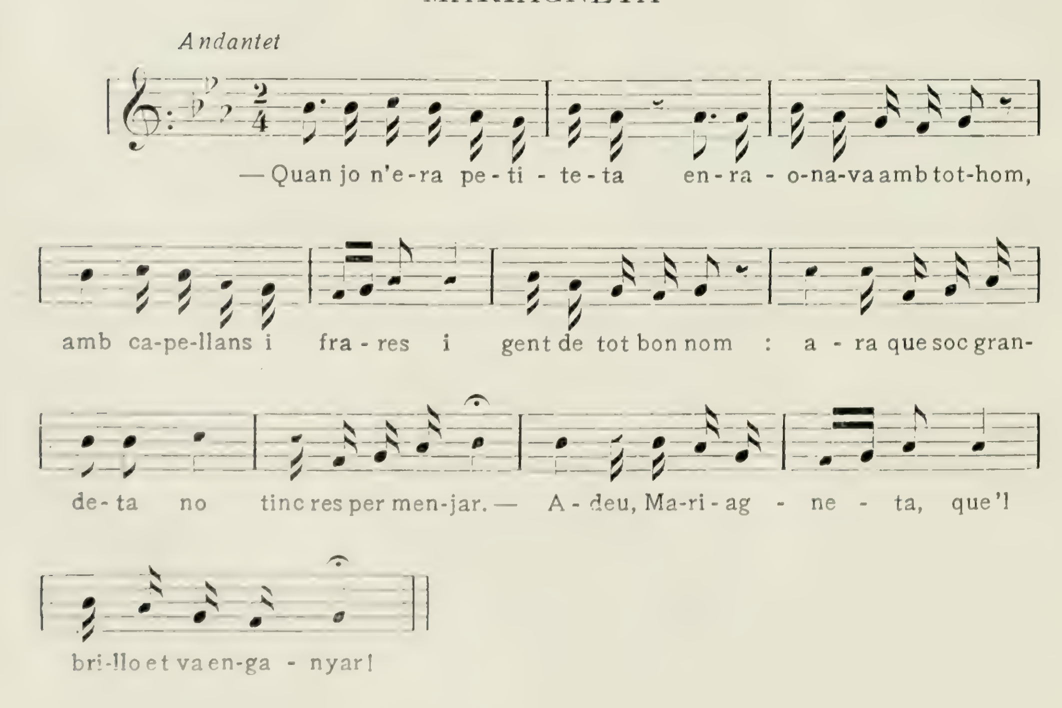
PRINCIPI DE SETMANA

Principi de setmana
me'n poso a festejar:
d'una gentil minyona
me'n vaig enamorar.
Al cap dels quinze dies
les joies li'n vaig dar:
al cap dels altres quinze
ja me les va tornar.
— Si tu em tornes les joies
jo vui saber per què.
— M'han dit que erets repropi,
que amb tu ningú hi vol re.
— Repropi o no repropi,
minyona, què hi faràs?
Tu me n'has dat paraula:
ara ja et tinc al llaç.
De casar-te amb un altre
jo bé te'n puc privar:
t'acusaré a la curia:
no't deixaré casar.
— Si m'acuses a la curia
ja sé com ho faré:
primer me'n faré monja
que amb tu no'm casaré.
— Abans de fer-te monja,
mira, pensa-t'hi bé
la vida de la monja
quina vida pot sê.
T'hauràs d'estar tancada:
no't podràs divertir
sinó un xic amb les altres,
que t'hi faràn florir.
— Ara me'n penedeixo,
de tot lo que't só dit;
i ara, per més fineses,
seràs lo meu marit.

La primera part de l'argument d'aquesta cançó és ben igual a la núm. 393 d'en Milà i Fontanals, mes ben diversa en lo restant. No obstant, és ben pareguda a la que publica el mestre Bosch en el seu *Folk-lore musical* (pàg. 21).

MARIAGNETA

— Quan jo n'era petiteta
enraonava amb tot-hom,
amb capellans i frares
i gent de tot bon nom:
ara que soc grandeta
no tinc res per menjar.—

Adeu, Mariagneta,
que'l brillo et va enganyar!

— Quan jo casâ em volía
tu no'm vares volguê:
ara que tu em pendríes
jo no hi vui saber re.
Ara que tu em pendríes
no tinc re per menjar.—

Adeu, etc.

Ara en festeja un altre
que fa de cistellê:
fa coves i paneres,
que l'aiga no s'hi té.

Ella pensa casar-s'hi
(així m'ho varen dir)
perquè li porta vimes
i canyes per teixir.

— Con jo te'n festejava
n'érets un ric pagès,
i ara que soc casada
m'han dit que no tens res.
Ara que soc casada
no tinc re per menjar. —

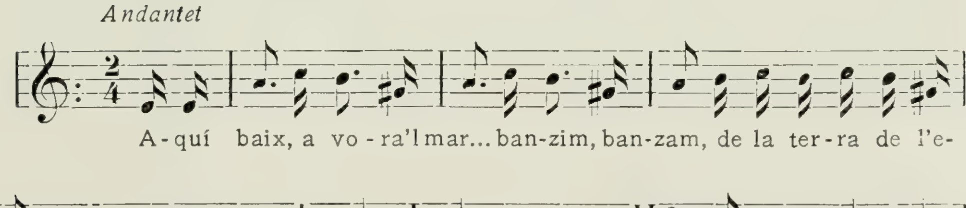
Adeu, etc.

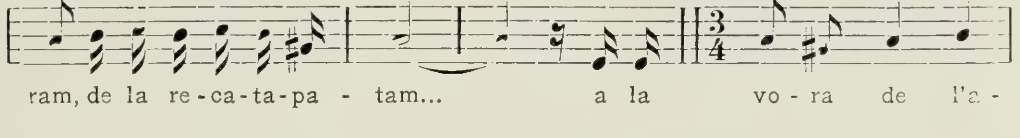
Una matinadeta
la toca del peuet:
— Fes-te ençà, Mariagneta.
Acosta't, que fa fret. —
Al comptes d'acostar-se
ella se'n va apartant.

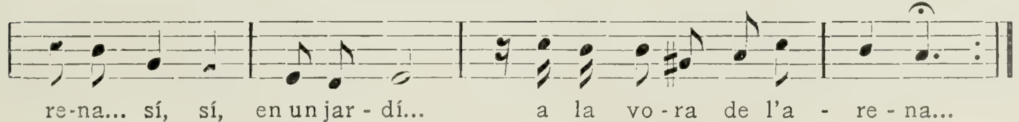
Adeu, etc.

BANZIM, BANZAM

Andantet
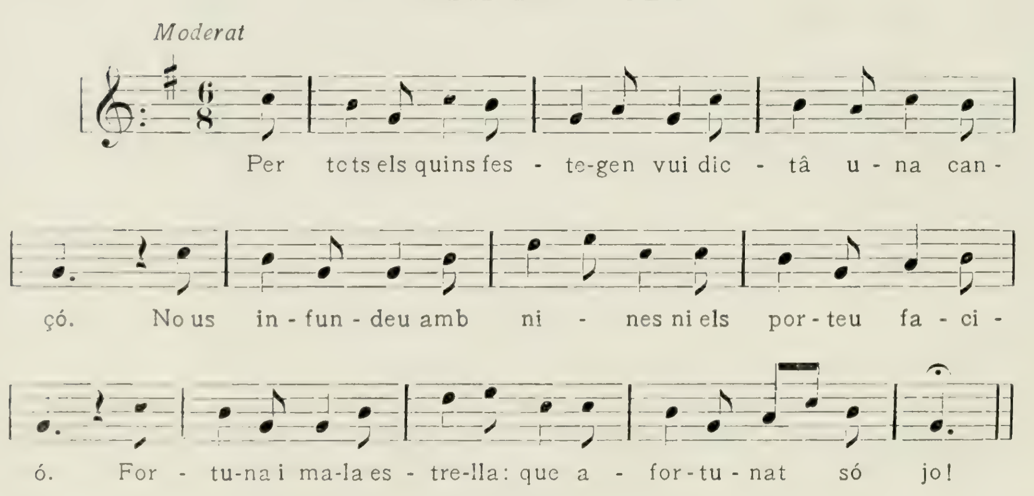

Aquí baix, a vora'l mar...
banzim, banzam,
de la terra de l'eram,
de la recatapatam...
a la vora de l'arena...
sí, sí, en un jardí...
a la vora de l'arena...
si n'hi ha un enrajolat

de rajoles de Valencia.
Al mig de l'enrajolat
si n'hi ha una capelleta:
si n'hi havía un frare blanc
confessant una donzella.
Al primer mot que li diu:
— Donzella: sabeu el credo?
— Sí, per cert, lo frare blanc:
sé el credo i molt més del credo.—
Al segón mot que li diu:
— Donzella: voleu ser meva?
— No pot ser, mon frare blanc:
set anys ha que só promesa:
só promesa amb un soldat
de la vora de Valencia.
Passarem la mar volant
sens tocar de peus a terra.
Els mariners que'ns veuràn
de prompte pararàn vela.

D'aquesta cançó sols n'he vistos publicats sis versos per en Milà i Fontanals (núm. 463). Sé, per referencies, que en Serra i Boldú l'ha publicada; mes no l'he vista.

LA PEPA DE NIUBÓ

Per tots els quins festegen
vui dictâ una cançó.
No us infundeu amb nines
ni els porteu fació.
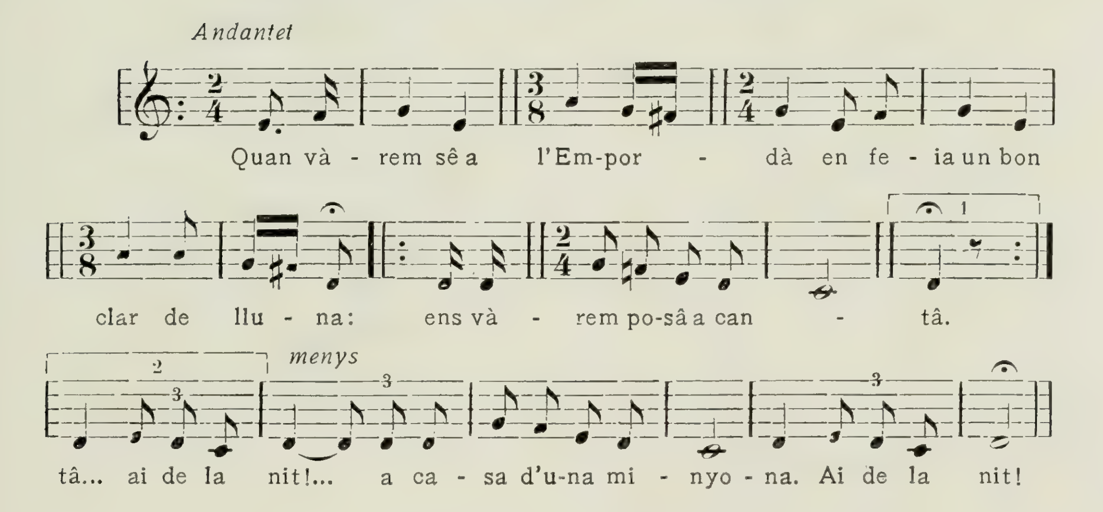
Fortuna i mala estrella:
que afortunat só jo!

De quatre que'n festejo
totes m'han dit que no,
sinó és la pobre Pepa,
que'm porta fació.
Mes, si ella me'n porta,
molta més li en duc jo.
El dissabte de Pasqua
me'n determini jo
d'anâ a passar vetllada
a casa de l'amô.
Quan truco a la porta
ja la veig al balcó.
— Puja, puja, Esidro.
'Sidro, no tingues pô.
Tots són al llit que dormen:
tots dormen sinó jo. —
Son pare se'ls escolta
detràs, amb un bastó.

Li en dóna garrotada:
li fa caure el carpó:
an ella tres o quatre
per sobre del gipó.
— No me'n daràs més, Pepa;
no me'n daràs més, no:
no pas de malvasía,
granatxa amb lo porró. —

Per les festes de Pasqua
molt trist estava jo.
La meva mare em deia:
— Esidro: què és això? —
— Me n'han casat la Pepa,
la Pepa de Niubó:
m'ha dat, per malvasía,
vinagre del més bo.

QUAN VÀREM SER A L'EMPORDÀ

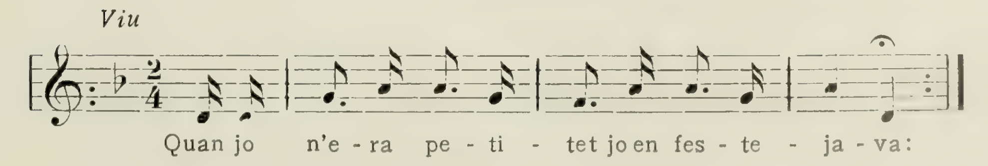
Quan vàrem sê a l'Empordà
en feia un bon clar de lluna:
ens vàrem posâ a cantâ
a casa d'una minyona.

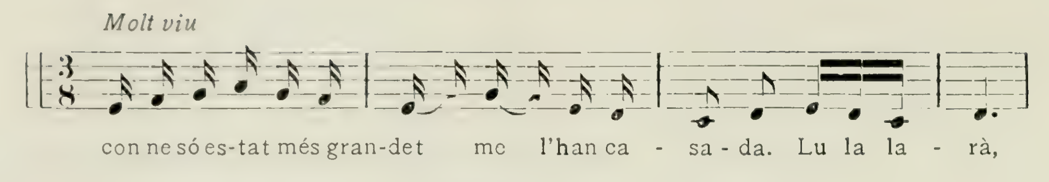
Ai de la nit!
Ai de la nit, que tant poc dura!
Ai de la nit!

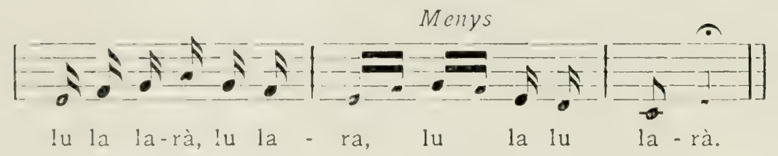
La minyona ho ha sentit:
ella n'ha eixit en finestra:
— ¿Qui són, aqueixos senyors
que van en aqueixes hores?
— Nosaltres no som senyors,
que som jovent de ventura. —
Qui la pogués alcançar
en una cambra ben fosca!
no hi hagués manyans al món!
les claus ne fossen perdudes!

Aquesta lletra deu ésser un troç mal arreglat de l'*Arrepentimiento tardío,* que publica en Milà i Fontanals (núm. 291).

LA POLLA BLANCA
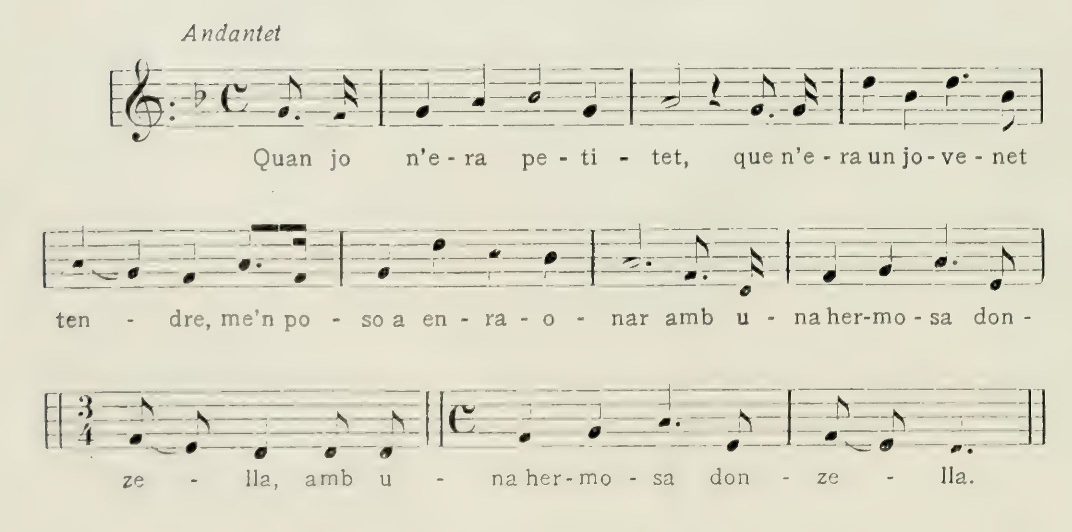

Quan jo n'era petitet
jo en festejava:
con ne só estat més grandet
me l'han casada.

Lulalarà, lulalarà,
lulara, lulalularà.

Me l'han dada a un gabaig,
malagonyada!
Ell s'hagués trencat el coll
passant l'Espanya!
Les nines de Quelicón
renten bugada:
no ho fa pas la mia amor,
que no'n va a l'aiga.
No la veig ni en balcó
ni en ventana.
Jo me'n pujo escala amunt,
com els de casa.
La trobo a vora del foc
que's pentinava:
la pinteta n'era d'or,
l'anell de plata.
Ja li poso la mà al coll
per més aimar-la.
Me'n vaig a casa un barber
per fer més planta,
per veure con sortirà
la polla blanca.
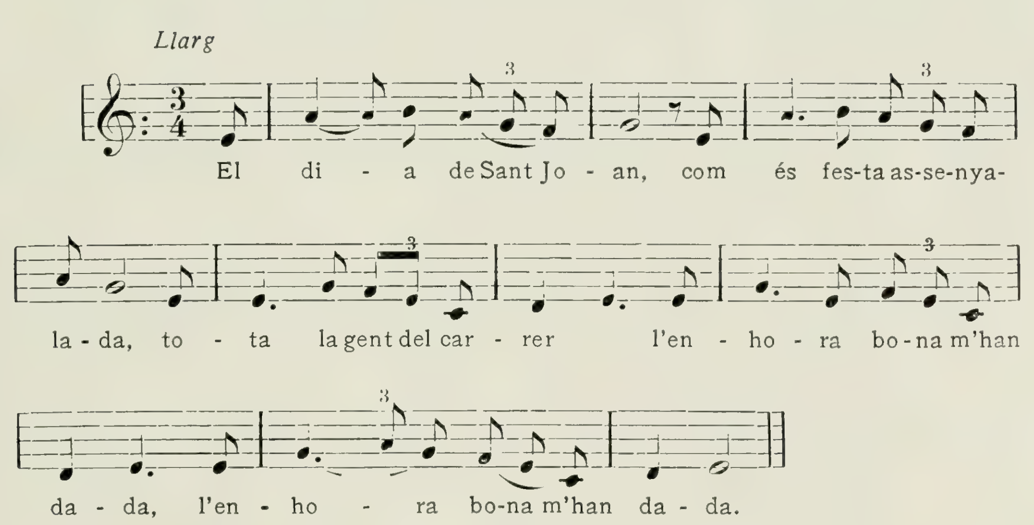
Més incompleta publica aquesta cançó en Guasch (núm. 48).

QUAN JO N'ERA PETITET

Quan jo n'era petitet,
que n'era un jovenet tendre,
me'n poso a enraonar
amb una hermosa donzella.
L'en só festejat quatre anys
portant-li voluntat ferma,
i, passats aquestos anys,
un amic me la va pendre.
Ens vàrem desafiar
per anar a l'arboleda.
Me n'arrenco del punyal:
tres punyalades li pego:
l'una li en pego al pit,
l'altra en el costat esquerre,
l'altra a la boca del cor,
que aquella era la més ferma.
Tant prompte com 'gué caigut
jo me m'aní a l'iglesia:
me'n poso a fer oració
a l'altar de Santa Tecla.
Mentres feia oració
la justicia me ve a pendre.
Demaní una hora de temps
per 'nâ a veure l'amoreta,
i en aqueixa hora de temps
encara me donen pressa.
— Déu la gord, la mia amor.
De què n'esteu tant tristeta?
— La tristesa que jo tinc
que n'hagueu d'anâ a desterro:
a desterro per set anys
i tant lluny d'aquesta terra!
— Adeusiau, mia amor.
Amb salut nos poguem veure:
si en aquest món no'ns veiem
a la gloria ens pogam veure,
dalt de la gloria del cel,
jo fadrí i vós donzella.

L'ANGELETA

El dia de Sant Joan,
com és festa asssenyalada,
tota la gent del carrer
l'enhorabona m'han dada.
— Ara bé hauràs alcançat
lo que'l teu cor desitjava?
— Jo no ho alcançaré mai :
primê en seré a la mortalla. —
Tenint aquestes raons
son pare la n'ha cridada.
— Angeleta, hem de marxar,
que la jornada n'és llarga.
— Adeu, roses i clavells,
les que jo us 'vía plantades;

també el jardí del meu hort,
que cada dia regava. —
Ja l'agafa per un braç
i a cavall la n'és pujada.
Con varen sê al cap del pont
n'encontra el seu currutaco.
— ¿On la dónes, Angeleta,
tant fresca i acolorada?
— M'han casada a Tarragona,
pro em penso no hi viuré gaire.
— Si tenía el cavall blanc
jo vindría a acompanyar-te.
— Ja s'estima, jovenet,
que ja tinc qui m'acompanya:
al davant tinc els criats,
al darrera pare i mare,
al mig hi tinc el marit,
que és el qui més m'acompanya.
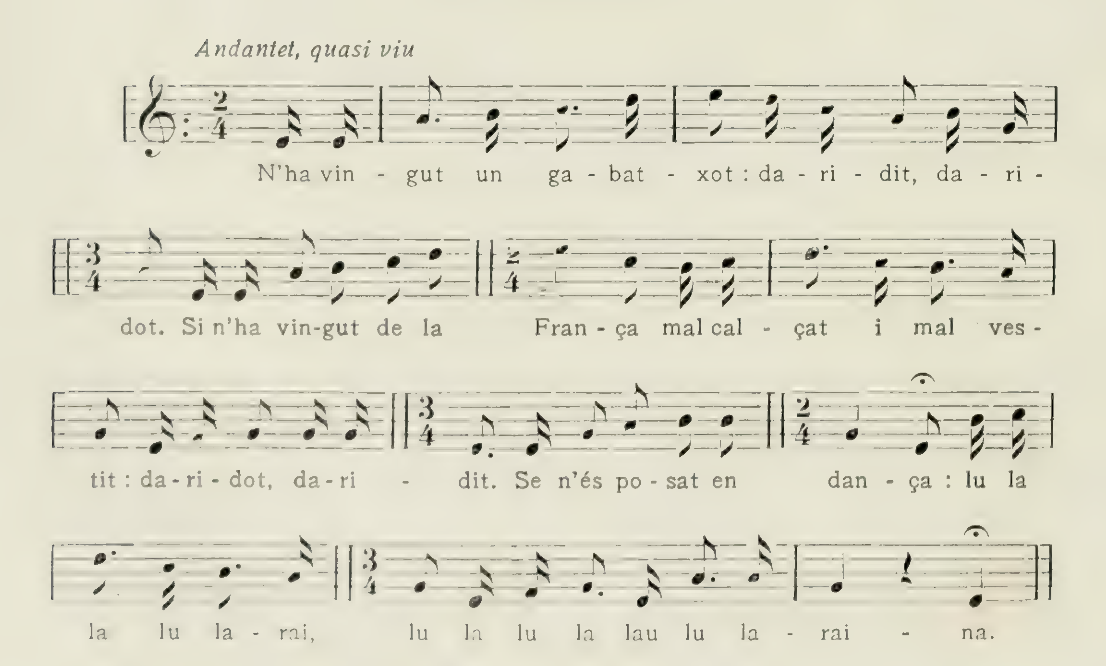
— Llança aquest ram de clavells,
que són flors emmetzinades.
— No són emmetzinats, no,
que són una recordança. —

Pels carrers de Tarragona
molta gent se la miraven.
— ¿Qui és aquella senyora
tant fresca i acolorada?

— De quatre metges que hi ha
veges lo quin més t'agrada.
— No tinc mester metges, no:
capellà per confessar-me.

Aquesta cançó, de la qual sols sabía aquests versos el Calic, pot veure's en en Milà i Fontanals (núm. 338), en Pelay Briz (vol. V, pàg. 195) i en Guasch (núm. XXI). L'argument, segons el mateix Calic, és que'l seu galant l'emmetzinà amb un ram de clavells. Son germà li diu que'l llenci : ella no vol fer-ho. Li van a cercar metges : sols vol el capellà.
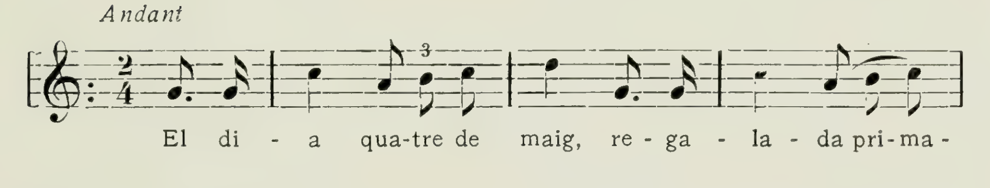
EL GABATXOT
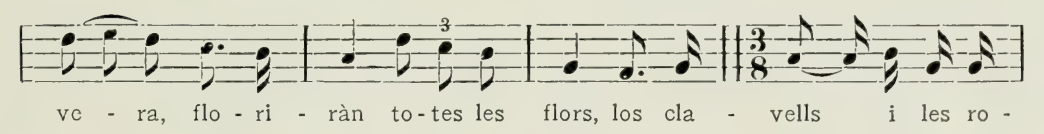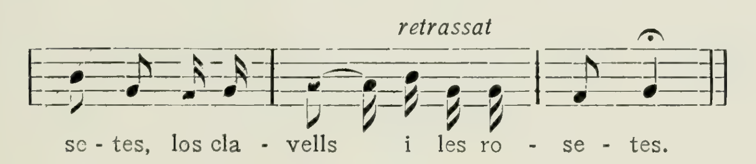

N'ha vingut un gabatxot:
daridit, daridot,
Si n'ha vingut de la França
mal calçat i mal vestit:
daridot daridit.
Se n'és posat en dança:
lulala lularai,
lula lulalau luraina.

Les noies d'aquell veinat
n'han tingut piedança:
li n'han dat uns pantalons
que eren de tela blanca;
li n'han dat uns mitjonots
que les mosques hi passen;
li n'han dat uns sabatots,
que tot l'ensarramanquen;
li n'han dat un giponot,
que no valía gaire;
li n'han dat un barretot
de cuixal de paraire;
li n'han dat uns mocadors
pel coll i la butxaca.
Quan se veu tant adornat
ja parla de casar-se.
— Criada haig de menester,
però la vui d'Espanya.
Ens en irem França endins,
i allí viurem en xambra.

EL DIA QUATRE DE MAIG
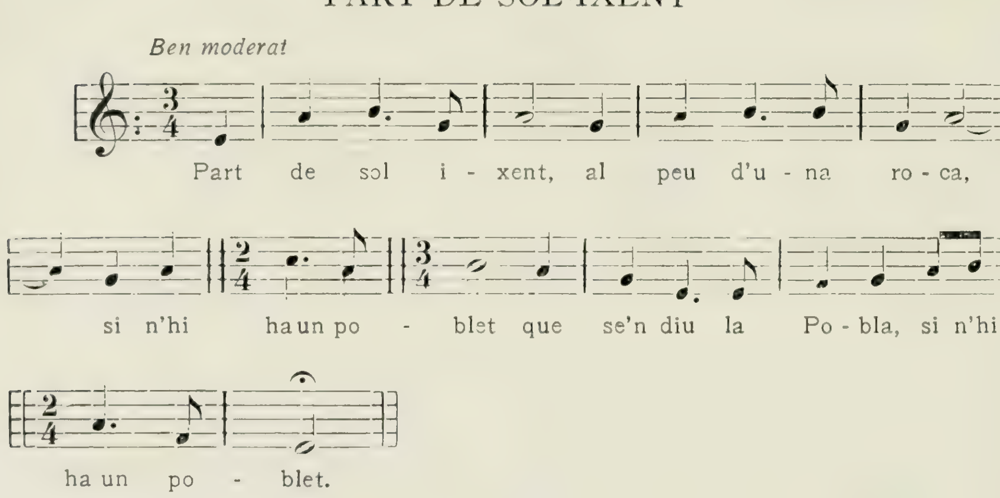

El dia quatre de maig,
regalada primavera,
floriràn totes les flors,
los clavells i les rosetes;
floriràn los ametllers
que fan la flora vermella;
cantaràn lo rosinyol,
la gotlla i la cadernera...
També cantaría jo,
bona amor, si em dau llicencia:
cantaría les virtuts
d'una hermosa donzella.
N'és d'una ciutat tant gran
que se nomena Figueres.
Passant jo pel seu carrer
tiro un ram a la finestra,
i a cada brotet del ram
si n'hi havía l'amor seva.
. . . .
No't pensos pas tu, tampoc,

ser del món la més hermosa:
la ventura que tu tens
que bé se't posa la roba,
que si acàs no fos això
del món seríes l'escoria.

Els dotze primers versos se troben en altres cançons d'argument molt diferent. (Vide Guasch: *Cançons populars*, núm. LXV.)

PART DE SOL-IXENT

Part de sol-ixent,
al peu d'una roca,
si n'hi ha un poblet
que se'n diu la Pobla
que jo hi tinc l'amor,
la que's diu Antonia,
blanca com la neu
com si era una monja,
monja d'un convent
dels de Barcelona.
I un dia, jo estant
en jòc de pilota,
me'n diuen : — Joan,
te'n casen l'Antonia. —
Me'n vaig carrê avall
sonant la viola.
Quan só a mig carrer
ja l'encontro sola.
— M'han dit que us caseu
amb un noi d'Aitona.
— No cregueu això,
no cregueu tal cosa.
Fins l'hora present
en só estada vostra:
d'ací en endavant
la mateixa cosa. —
Diumenge vinent
vaig a missa d'onze.
Quan ne vaig sê allà
sento el matrimoni.
Jo no ho puc sentir:
me'n vaig a defora.
Veig un amic meu,
el crido i l'hi conto.
— Me'n vull fer soldat
de les dobles grogues.
— No't facies soldat
per una minyona,
que prou més n'hi ha
al lloc de la Pobla.
— No pas, pels meus ulls,
com era l'Antonia.

Aquesta cançó es popularíssima i molt variada. (Vegi's el *Cançoner popular*.) Com altres, és publicada aquí per la música. (Milà, 292.)

PUBLICACIONS REBUDES

(tercer trimestre)

Boletín de la R. A. de Buenas Letras. Barcelona. (Janer a Març 1913.) — J. Botet i Sisó: *Notes numismàtiques.* — F. Carreras y Candi : *Les obres de la Catedral de Barcelona.* (Seguirà.) — J. Miret y Sans : *Pro sermone plebeico.* (Seguirà.) — R. de Tucci : *Una nota di numismatica catalana.* — F. de Sagarra : *Una oració catalana del segle* xiv. — A. Vila, pbre. : *Lo Senyoriu feudal de Castellgalí.* — Dr. G. Alabart, pbre. : *Exposició sobre lo llibre «De Civitate Dei», de Sant Agustí.* — *Noticias.*

Boletín de la R. A. de Buenas Letras. Barcelona. — *Discursos leídos en dicha Academia en la recepción pública de D. Cayetano Soler, pbro.*

Boletín de la R. A. de Ciencias. Barcelona. (Janer 1913.) — Les memories següents : C. Calleja y Borja-Tarrius : *Psicología experimental.* — P. Castells y Vidal : *Fenómenos eléctricos.* — L. Clariana y Ricart : *Rápida excursión á las altas regiones del Análisis matemático.* — H. Gorria y Royau : *Nota sobre las industrias de la seda en España.* — I. Valentí y Vivó: *Asesinos suicidas. Nota de antropología analítica.* — A. Bofill y Poch : *Algunos moluscos de agua dulce recogidos por D. Luis M. Vidal en las provincias de Murcia y Albacete.*

Butlletí del C. E. de Lleida. Lleida. (Octubre-Desembre 1913.) — E. Arderiu: *Relación de las obras impresas en Cervera.* — Ll. Izquierdo : *Bibliografía.*

Butlletí del C. E. de Vich. Vich. (Núm. VI, 1913.) — *Actes del C. E. de Vich* — J. Delclós : *Excursió á Sant Joan de les Abadesses.* — J. Gudiol, pbre. : *El Santíssim Misteri de Sant Joan de les Abadesses.* — *Benet XIII y la Seu de Vich.* — A. Griera : *Nota folk-lórica* : *L'origen d'alguns crits.*

Butlletí del C. E. de la Comarca de Bages. Manresa. (Janer-Febrer 1913.) — O. Miró y Borrás : *El Receptari de Manresa y la mort del infant en Jaume, comte d'Urgell* (*sigle* xiv). (Començament.) — J. Sarret y Arbós : *En Joan de Peguera.* (Notes biogràfiques.) — J. Esteve y Seguí : *Paremiología comarcana.*

Bolletí de la S. A. Luliana. Palma. (Juny.) — E. Aguiló : *Capbreu, ordenat l'any 1304, dels estabimenis y donacions fets per D. Nuno Sanç de la seua porció.* (Seguiment.) — J. Ramis de Ayreflor i Sureda : *Cartas reales dirigidas á lugartenientes, jurados y Grande y General Consejo de Mallorca.*

Bolletí de la S. A. Luliana. Palma. (Juliol.) — M. I. Sr. D. S. Bové : *Santo Tomás de Aquino y el descenso del entendimiento.* (Continuació.) — R. de Ayreflor y Sureda : *Cartas reales dirigidas a los lugartenientes, jurados y Grande y General Consejo de Mallorca.* (Continuació.) — A. M. Alcover: *D. J. M. Quadrado com apologista de la Fe Católica.* (Continuació.)

Bolletí de la S. A. Luliana. Palma. (Agost.)

Revue Catalane. Perpinyà. (Juliol.) — J. S. Pons : *Une victoire de la poésie*

roussillonnaise. — P. de la Alzina : *Deixau l'aucellet al niu.* — C. Grando: *Tristors.* — A. de Valldaura : *Pages choisies.* — J. Badia : *Juillet.* — J. Gibernau : *La cofa catalana.* — M. Pich y Poch : *Una carta de Cerdanya.* — P. Berga : *El miracle dels aucells.* — J. Amade : *Chez nos poètes catalans roussillonnais.* — P. Camo : *Les beaux jours.*

Revue Catalane. Perpinyà. Números corresponents als mesos d'Agost i Setembre.

Ruscino. Perpinyà. — J. Calmette : *La frontière pyrénéenne entre la France et l'Aragon.* — Alart : *Les faux ducs de Roussillon.* — J. Sarréte : *Vierges ouvertes. Vierges ouvrantes, et la Vierge ouvrante de Palau del Vidre.* (Acabament.) — P. Bergue : *Les voyelles o et u en catalan.* — P. Vidal: *Un soldat roussillonnais, le commandant Palegry.*

Ruscino. Perpinyà. (Janer-Març 1913.) — P. Vidal : *Les monuments historiques «classés» du départament des Pyrénées Orientales. Liste des monuments historiques «classés». Bibliographie des monuments historiques «classés».*— Dr. E. Fontaine : *Médecins et empiriques en Roussillon au* XVIII *siècle.* — P. Vidal : *Mélanges de toponymie catalane* *. — P. Bergue : *La langue et la versification des poètes roussillonnais. I. Talrich.* — J. Vinyes: *Siège et prise de Bellegarde par l'armée de Ricardos. Bataille de Boulou et reprise de Bellegarde par les troupes de Dugommier.* — P. Vidal : *Le conventionnel Milhaud.* — *Chronique archéologique.* — *Bibliographie.*

Boletín de la R. A. de la Historia. Madrid. (Juliol-Agost.) — J. Gómez Centurión : *Jovellanos y los colegios de las órdenes militares en la Universidad de Salamanca.* (Acabament.) — A. Blázquez y A. Madrid Muñoz : *Acinipo.* —F. Codera : *Documento árabe traído de Melilla.* — J. Garín : *Hebilla epigráfica cristiana del siglo* X *hallada en Ortigosa de los Cameros* (Logroño). — E. Harlé : *Les bronzes antiques de Costig et un petit bœuf aussi de Majorque.* — M. de Foronda y Aguilera : *Crónica inédita de Avila.* — A. Blázquez : *Compendio de Geografía especial de España.* — El Marqués de Laurencin : *Euskal-Erria.* — F. Fita : *Ara votiva ilicitana.* — R. del Arco : *Una estación prehistórica en Albero Alto* (*Huesca*). — M. Lago y González : *Nueva inscripción romana de Osma.* — Nogueira de Brito : *O sitio de Ostende. Un documento da Bibliotheca de Lisboa.* — Duque de T'Serclaes : *Documentos de las fundaciones religiosas y benéficas de la villa de Almonte.* — F. Fernández de Bethencourt : *Revista de Historia y de Genealogía española.* — G. Maura y Gamazo : *Ambrosio de Morales. Estudio histórico, por D. E. Redel.* — G. Maura y Gamazo : *Alfonso de Quintanilla, contador mayor de los Reyes Católicos. Estudio crítico por D. Rafael Fuertes Arias.* — R. Beltrán y Rózpide : *Un viaje por Marruecos, por D. J. A. Eguilaz.* — F. Fita : *Gramática de la lengua rifeña.*

Boletín de la R. A. de la Historia. Madrid. (Setembre-Octubre.) — F. Fita: *Nuevas lápidas romanas de Avila.* — A. Bonilla y Sanmartín : *Historia crítico-literaria de la Farmacia, y Bibliografía farmacéutica, por el doc-*

* Interessant treball, ben documentat. (N. de la R.)

tor A. Murúa y Valverdi. — J. Pérez de Guzmán : *La España del siglo XIX.* — R. Beltrán y Rózpide : *Geografía postal universal, por D. E. Moreno Rodríguez.* — P. Artigas : *El castillo de Aillon.* — J. Lafuente : *La cerámica celtíbera de Aillon (Segovia).* — J. R. Mélida : *Antigüedades de Aillon (Segovia).* — J. Gómez Centurión : *Sebastián de Belalcázar, adelantado de Papayan y fundador de Quito.* — F. Fita : *Inscripciones romanas de El Viso y Alcaracejos, en la provincia de Córdova.* — J. Gómez Centurión : *Jovellanos y los colegios de las órdenes militares en la Universidad de Salamanca.* (Continuación.) — J. Pérez de Guzmán : *La aviación militar en España bajo el reinado de Carlos IV en 1792.* — *Variedades.*

Boletín de la R. S. Geográfica. Revista colonial y mercantil. Madrid. (Maig i Juny.) — F. Lozano y Muñoz : *La pesquería española de Mar Pequeña y los antiguos reinos del Sus y del Nun.* — L. Beltrán y Rózpide : *Gibraltar y su comercio.* — *El X Congreso Internacional de Geografía.* — *Noticias de la Guinea Española.* — A. Galante : *La lengua española en Oriente y sus deformaciones.* — R. Alvarez Sereix : *Isla de Tenerife.* — *Noticias bibliográficas.* — *Bibliografía geográfica.*

Boletín de la R. S. Geográfica. Revista de Geografía colonial y mercantil. Madrid. (Juliol-Agost.) — F. Lozano Muñoz : *La pesquería española de Mar Pequeña y los antiguos reinos del Sus y del Nun.* — A. Blázquez : *Prehistoria de la región norte de Marruecos.* — *Los sirios en la República Argentina.* — *La Exposición y el Congreso Hispano-Americano de Sevilla.* — *Segundo Congreso Español de Geografía Colonial y Mercantil.* — *Bibliografía geográfica.*

Boletín de la R. S. Geográfica. Madrid. (Segón trimestre de 1913.) — M. Conrotte : *Sumaria relación de los viajes y exploraciones hechos por los españoles desde 1889 hasta el día, presentada al X Congreso Internacional de Ciencias Geográficas que se reunió en Roma del 27 Marzo al 3 de Abril de 1913.* — J. de Ciria y Vinent : *Excursiones por la provincia de Zamora. El país y las lagunas de Sanabria.* — *Noticia de la navegación de la fragata de guerra titulada «Santa Rosalía» en el año 1774 : extracto del diario de navegación de dicha fragata, hecho por el teniente de navío D. José de Mazarredo, con un prólogo-informe del Excmo. Sr. D. M. de Saralegui.* — *Memoria sobre los trabajos efectuados por el X Congreso Internacional de Geografía celebrado en Roma del 27 de Marzo al 3 de Abril de 1913; presentada a la R. S. Geográfica por el Ilmo. Sr. D. M. Conrotte, delegado de la misma en dicho Congreso.* — *Descripción y cosmografía de España, por D. Fernando Colón. Ms. de la Biblioteca Colombina.* (Continuació.)

Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones. Valladolid. (Juny.) — J. A. Revilla : *Una obra auténtica de Berruguete (el retablo de la Adoración de los Reyes en Santiago).* — C. Espejo y J. Paz : *Documentos para ilustrar las ferias de Medina del Campo.* (Continuació.) — *Regla de una cofradía del siglo* XIV *en Valladolid.*

Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones. Valladolid. (Agost.) — V. Lampérez : *El Real Monasterio de Santa Clara de Tordesillas (Valladolid.)*—

J. A. Revilla : *Un retablo conocido : unas esculturas vulgarizadas, y unos lienzos poco conocidos.* (Acabament.) — C. Espejo y J. Paz : *Documentos para ilustrar las ferias de Medina del Campo.* (Acabament.) — N. Alonso Cortés : *La Fastiginia.* (Continuació.)

Boletín de la Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales. Saragoça. (Juny-Juliol.) R. P. J. Thalhmmer : *Algunos dípteros de España.* (Acabament.)— P. Ferrando Más : *Estudio de las rocas eruptivas de la provincia de Zaragoza.*

Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos de Orense. Orense. (Maig-Juny.) — B. F. Alonso : *El coro de la Catedral de Orense.* — M. Castro : *Documentos históricos.* — M. M. : *Bula concedida por el papa Inocencio VIII, en 1487, a la iglesia Catedral de Orense y a la Hermandad del Santísimo Cristo que en ella se venera.* — B. F. A. : *Conducta humanitaria de las órdenes religiosas.* — *Priorato de Rocas.* — A. Saco y Valle : *Literatura popular de Galicia.* (Continuació.)

Boletín de la R. Academia Gallega. Coruña. (Juny.) — *Homenaje á D. Manuel Murguía.*

S'han rebut, a més, les següents publicacions :

Revista Musical Catalana. Barcelona. (Juny.)

Estudios Franciscanos. Sarrià. (Fins a Agost.)

Hojas Selectas. (Barcelona.)

Revista Montserratina. Montserrat. (Fins a Setembre.)

Revista de Menorca. Mahó. (Fins a Juliol.)

La Fotografía. Madrid. (Juny.)

Málaga. Revista del Sindicato de Iniciativa y de la Sociedad Excursionista. Málaga. (Juny.)

La Montagne. París. (Juny.) A. Sarlin : *Les Aravis.* — P. Arbós : *Le nomadisme dans les hautes vallées savoyardes* : *Etude de géographie humaine.* — P. Chevalier : *Essai de campement dans le massif de Belledonne.* — *Chronique.* — *Bibliographie.*

La Montagne. París. (Juliol.) — M. Bal : *Quelques sommets pyrénéens* : *ascensions sans guides.* — E. A. Martel : *La question des parcs nationaux en France.* — *Chronique.* — *Bibliographie.*

La Montagne. París. (Agost.) — E. A. Martel : *La question des parcs nationaux en France.* — V. de Cessole : *Ascensions nouvelles à la cime sud de l'Argentera.* — *Chronique.* — *Bibliographie.*

La Montagne. París. (Setembre.) — J. d'Ussel : *La crête des Tempêtes* : *premier passage.* — L. Le Bondidier : *Notes historiques et bibliographiques sur la crête des Tempêtes.* — Ch. Alphen : *Voyage en Islande.* — *Chronique.* — *Bibliographie.*

Bulletin du C. A. F., Section du SO. Bordeus. (Juliol.) — E. Herment : *Le pic de Tres Aguas. Nœud hydrographique de premier ordre de la peninsule ibérique.* — P. Harlé : *De Gavarnie au Cotiella.* — L. Le Bondidier : *Procès en révision.* (Acabament.) — *Chronique.*

Bulletin Pyrénéen. Pau. (Juliol-Agost.) — H. Beraldi : *Les tours d'horizon de Schrader.* — Bartoli : *L'Estibaoute.* — L. Gaurier : *Légende de la Blotière et Roussel.* — *Chronique.*

Bulletin Pyrénéen. Pau. (Setembre-Octubre.) — H. Beraldi : *Les tours d'horizon de Schrader.* — M. H. : *Itinéraires au sud de Gavarnie.* — G. Ledormeur : *Gare aux avalanches!* — E. Rayssé : *Au port de Venasque, la nuit, en automne.* — R. M. : *Le pic Lavigne.* — L. Gaurier : *Légénde de la Blotière et Roussel.* — J. Bepmale : *Du cap Figuier au cap de Creus.* — *Fédération Internationale des Sociétés Pyrénéistes : XXIII Congrès à Luz.* — *Bibliographie.*

Bulletin du C. A. F., Section des Pyrénées Centrales. Tolosa. (Juliol-Agost.) — P. de Valon : *Le Canigou (2785) et le Carlitte (2921).* — P. Duffour: *Compte rendu de l'excursion de Pentecôte. Pic d'Areng (2081) et pic de Thenaout (1450).* — *Chronique.*

Bulletin du C. A. F., Section des Pyrénées Centrales. Tolosa. (Setembre-Octubre.) — M. Gourdon : *Du lac Saoussat à la Vallée du Lys par le col de Medassoles supérieur.* — *Fédération des Sociétés Pyrénéistes. Congrès d'Automne. Chronique.*

Revue des Alpes Dauphinoises. Grenoble. (Maig.) — *La Grotte Favot près de Goule-Noire (Isére).* — E. Morel : *Couprie* : *Notes pour servir à l'histoire des merveilles du Dauphiné.* (Continuació.)

Revue des Alpes Dauphinoises. Grenoble. (Juny.) — *Autour de la route du Lautaret.* — E. Morel : *Notes pour servir à l'histoire des merveilles du Dauphiné.* — *Les Eclaireurs de France à Grenoble.*

Revue des Alpes Dauphinoises. Grenoble. (Juliol.) — *La Tourmente.* — E. Morel : *Notes pour servir à l'histoire des merveilles du Dauphiné.*

Revue des Alpes Dauphinoises. Grenoble. (Agost.)

Revue des Alpes Dauphinoises. Grenoble. (Setembre.) — R. Blanchard : *Le lac de l'Oisans.* — R. Touchon : *Les Sokhrats de Sidi el Aïdi.*

Bulletin Hispanique. Bordeus. (Juliol-Setembre.) — H. de la Ville de Mirmont : *Les déclamateurs espagnols au temps d'Auguste et de Tibère.* (Continuació.) — C. Cirot : *Chronique latine des rois de Castille jusqu'en 1236.* (Continuació.) — F. Hanssen : *Los endecasílabos de Alfonso X.* — C. Pérez Pastor : *Nuevos datos sobre el histrionismo español en los siglos* XVI *y* XVII. (Continuació.) — J. Marthorez : *Notes sur l'histoire de la colonie portugaise de Nantes.*

O Instituto. Coimbra. (Maig.) — J. de Castilho : *Memorias de Castilho.* — Sousa Viterbo : *Artes industriais e indústrias portuguesas.* — G. Ramos : *O Fausto de Goethe.* — F. M. Alves : *Memórias arqueológico-históricas do distrito de Bragança.*

O Instituto. Coimbra. (Juny.) — G. Ramos : *O Fausto de Goethe.* — Sousa Viterbo : *Artes industriais e indústrias portuguesas.* — J. de Castilho: *Memórias de Castilho.* — F. M. Alves : *Memórias arqueológico-históricas do distrito de Bragança.*

O Instituto. Coimbra. (Juliol.) — G. Ramos : *O Fausto de Goethe.* — Sousa Viterbo : *Artes industriais e indústrias portuguesas.* — J. de Castilho : *Memórias de Castilho.* — F. M. Alves : *Memórias arqueológico-históricas do distrito de Bragança.*

O Instituto. Coimbra. (Agost.) — F. Aldolfo Coelho : *Programas e planos de ensino.* — G. Ramos : *O Fausto de Goethe.* — Sousa Viterbo : *Artes industriais e indústrias portuguesas : I. Ouriversaria.* — J. de Castilho : *Memórias de Castilho.* — F. M. Alves : *Memórias arqueológico-históricas do distrito de Bragança.*

Mitteilungen des Deutschen und Osterreichischen Alpenvereins. Munich. (Números corresponents a 30 Juny, 15 Juliol, 15 Agost.)

Bollettino della Società degli Alpinisti Tridentini. Rovereto. (Janer-Abril.) (Maig-Juny.)

Bulletin de Dialectologie Romane. Hamburg. (Janer-Juny.)

L'Escursionista. Torino. (Núms. 15, 27 Setembre.)

Alpi Giulie. Trieste. (Juliol-Agost.)

Alpine Journal. Londres. (Agost.)

Ymer. Stockolm. (Häft 2 1913.)

Club Alpí Rus. Moscou.

Butlletí del C. A. de Crimea i del Caucàs. Odessa. (1913.)

Bulletin Mensuel de la Chambre Syndicale Française de la Photographie. París. (Maig-Juny.)

MEMORIA DEL SENYOR SECRETARI*

SENYORS:

COMPLINT el precepte reglamentari, vinc a donar-vos compte dels treballs del nostre CENTRE durant l'any que ha terminat. Trenta-set ne porta d'existencia, i cada vegada que'ns aturem a girar els ulls enrera quedem sorpresos del camí recorregut i del grau d'intensitat i eficacia a que ha arribat la nostra acció. El curs que acaba de finar assenyala també un graó més alt en la marxa ascensional del CENTRE, i avui podem dir amb orgull que, després de les inquietuts conseguents als períodes constitutius, se troba ja aquesta entitat en plena conciencia de la propria força, característica de les èpoques de vigorós desenrotllament. Cada Secció té clarament mar-

* Llegida en la sessió inaugural del curs de 1913-1914 del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

cat el seu objecte, i el persegueix amb la constancia i el braó que en llur sí porten els grans entusiasmes, sentint-se totes elles fortament enllaçades per assolir el noble ideal de cultura que perseguim des del primer dia de l'existencia de la nostra associació.

La vida excursionista, encaminada a divulgar cada dia més el coneixement de les belleses naturals i artístiques de la nostra terra, ha sigut com sempre l'objectiu primordial de les nostres tasques, i durant l'any passat, com en els altres, ha trobat entusiastes conreadors entre'ls nostres consocis; i ho prova d'una manera ben evident la relació que vaig a fer del crescut nombre d'excursions realitzades i conferencies celebrades durant el darrer curs.

Aquest s'inaugura, el dia 13 d'octubre, amb una excursió al massiç de Garraf i pla de Begues, efectuada per alguns socis del Centre a l'objecte de conèixer les aspres serralades de Garraf. Dies més tard, el 19, se'n porta a cap una altra vers les serres de Berti. Els dies 25, 26 i 27 la Secció de Geologia i Geografia física verifica una excursió a Alp, Pedró dels Quatre Batlles, Puigllançada i Toses, en el massiç de la gran serralada pirenenca; i el propri dia 27 se'n realitza una altra a Capellades i Vilanova del Camí, visitant les coves prehistòriques del Capelló i els jaciments eocènics d'aquella encontrada. El dia 24 la Secció d'Arquitectura efectuà la visita a la Fàbrica Central Tèrmica de Sant Adrià, de l'Energía Elèctrica de Catalunya.

Comença el mes de novembre amb una excursió feta, el dia 3, per la Secció de Geología i Geografía física, al Papiol, visitant els jaciments pliocènics i filons minerals del seu terme. El dia 10 la Secció d'Arquitectura anà a Sant Llorenç del Munt, Sabadell i Terrassa; i el mateix dia la Secció de Fotografía es dirigí vers Vallvidrera, cân Cuyàs, torres de Santa Margarida, del Bisbe, la Salut i Sant Feliu del Llobregat. El 16 un bon nombre de consocis anaren a la serra de Montmell, assolint el cim de l'Atalaia (prop de 900 metres d'altitut); i, finalment, el dia 24, la Secció de Fotografía organitzà una excursió a Hostalric, Castell de Montsoriu i Breda. Durant aquest mes la Secció d'Arquitectura efectuà distintes i profitoses visites a la fundició Escorsa, a la fàbrica de vidrieres dels Srs. Rigalt, Granell i C.ª, a l'esglesia en construcció del Carme, a la Casa de Lactancia, a la Biblioteca del Museu del Parc, i al taller de bisellar cristalls i miralls de D. Domingo Jover.

Per acabar l'any haig d'esmentar les excursions dutes a cap per la Secció de Fotografía al monestir de Sant Cugat del Vallès;

a Martorell, castell de Sant Jaume i Gelida; i la visita a l'Hospital de Sant Pau; l'efectuada per la Secció de Geología i Geografía física a Castelldefels i Costes de Garraf, i les que a distintes notables construccions portà a cap la Secció d'Arquitectura.

L'any nou s'inaugura amb una interessant excursió de tres dies organitzada per l'activísima Secció de Fotografía vers la Conca de Barberà i la Segarra. La propria Secció realitza, el dia 26, una notable excursió a Sant Martí de Sarroca, Torrelles i Santa María de Foix; i el 19 se dirigí, amb assistencia d'un bon nombre de consocis, vers la veïna serra de Vista-Rica, coll del Pas del Vent i Sant Iscle de les Feixes. El dia 12 la Secció de Geología i Geografía física efectúa una excursió científica al turó i castell d'Aramprunyà per visitar els terrenys primaris i secundaris d'aquell terme.

Pel mes de febrer s'emprenen les excursions a Vilassar i Premià de Dalt, i a Centelles; totes dues organitzades per la Secció de Fotografía; i el dia 9 la Secció de Geología i Geografía física visita els terrenys cretacis, triàssics i silúrics dels entorns de Vallirana i Cervelló. La Secció d'Arquitectura anà a Sant Cugat del Vallès el dia 16, i durant aquest mes visità diferents cases en construcció de la nostra capital.

El dia 9 de març la Secció de Fotografía efectuà una excursió a Sabadell i bosc de cân Feu; durant els dies 23, 24 i 25, una altra, molt important, a Calaf, Pons, Artesa i Balaguer, retornant per Tàrrega després de tres ben profitades jornades, i el 30 una altra vers Castelldefels, Vilanova i Sitges. S'han d'esmentar també la sortida que en aquest mes efectuà la Secció de Geología i Geografía física vers els estanys del Remolà i de la Ricarda, prop de la desembocadura del Llobregat, i les visites que la Secció d'Arquitectura realitzà a les cases de la Reforma, a la Catedral i a la casa del malaguanyat Sr. Gallissà.

Durant el mes d'abril, la Secció de Fotografía, sempre infatigable, emprèn una excursió, el dia 13, a Malgrat, castell de Palafolls i Tordera; el dia 20 a Sant Feliu del Llobregat, visitant la Torre Blanca; i el dia 27, amb assistencia d'un nodrit nombre de socis, a Blanes, Lloret, Santa Cristina i Tossa.

Aprofitant les diades de Pasqua, en la primera quinzena de maig, la propria Secció de Fotografía efectuà un esplèndid itinerari cap a Figueres, Lladó, Mare-de-Déu del Mont i Besalú, i un altre, també ben important, cap a Vilafranca, Pontons, Sant Magí de Brufaganya, Queralt, la Llacuna, Sant Joan de Mediona i Sant Sadurní d'Anoia. El dia 18 la mateixa Secció es dirigí a Gualba, Campins i Sant Celoni; obtenint-se en totes aquestes excursions un sens nombre de vistes

fotogràfiques. Durant el propri mes repetí la visita a la Torre Blanca de Sant Feliu de Llobregat.

Per últim, tanquen aquest curs, tant fecunde en excursions, la visita al monumental Palau de la Música Catalana i l'excursió que's realitzà el dia 6 de juliol al reial monestir de Santes Creus; totes dues organitzades per la Secció de Fotografía.

I passem a les conferencies. Després de la sessió inaugural, que tingué lloc el dia 11 d'octubre del darrer any, començà el torn de conferencies, que anà seguint sense interrupció tots els divendres fins entrat el mes de juny; essent-hi desenrotllats per rellevants personalitats i distingits socis del Centre els més diversos temes sóbres diferents materies, figurant, emperò, en la major part, les descripcions artístiques o arqueològiques de les encontrades recorregudes pels conferenciants en llurs excursions.

Va obrir aquest torn de conferencies el soci D. Feliu Duràn i Cañameras, el qual ens donà lectura, el dia 18 d'octubre, de la ressenya d'un *Viatge a Nàpols, Pesto i Pompeia*, projectant-se, com a mostra gràfica del mateix, un gran nombre d'interessants vistes; i, el dia 25, D. Antoni Gallardo Garriga donà una curiosa conferencia sóbres una *Excursió a Tetuàn.*

Començà el mes de novembre, el Dr. Francisco Xavier Parés, exposant una *Excursió a les valls d'Aspe, Campfranc i Tena.* El dia 15 continuà el Dr. Parés amb la lectura de la ressenya d'una interessant *Excursió a Jaca, Sant Joan de la Peña i Osca.* El dia 22 D. Antoni Bartumeus llegí unes impressions d'una *Excursió per la vall de Flamisell i llacs de Capdella*; i el dia 29 continuà el propri senyor amb la lectura de la ressenya d'una *Excursió de la vall de Bohí a la vall d'Aràn.*

Fou la primera conferencia del mes de desembre la del Dr. F. Xavier Parés, en la qual donà a conèixer una *Excursió pel baix Llobregat,* presentant un gran nombre de vistes fotogràfiques. El dia 13 D. Feliu Duràn descrigué una interessant *Excursió a Cervera, Bellpuig, Vallbona de les Monges i Lleida,* exposant les llurs belleses artístiques; i el dia 20, el nostre benvolgut president, D. César A. Torras, acabà l'any llegint la seva *Descripció de la serra del Vert,* treball ja publicat en les planes del Butlletí.

Començà l'any nou el Sr. Duràn Cañameras amb una conferencia, continuació de la seva ressenya d'una *Excursió a Cervera, Bellpuig, Vallbona de les Monges i Lleida.* Segueix, el dia 10, D. Eduard Vidal, descrivint una *Excursió per l'encontrada d'Olot*; el dia 17 D. Jo-

sep Domènech exposant una *Excursió a la Renclusa* (*Montanyes Maleïdes*); i Mn. Jaume Oliveras, els dies 24 i 31, ressenyà magistralment unes *Ascensions des de la vall de Bohí al pic d'Aneto, i des de Bagnères de Luchon a la Maladeta*; essent il·lustrades totes aquestes conferencies amb la projecció de nombrosos clixés fotogràfics.

Continuà aquestes conferencies Mn. Jaume Oliveras, pel mes de febrer, ressenyant les *Ascensions als Pics de Culebres, Aneto i la vall de Valibierne*, i l'*Excursió des de Valibierne a les valls d'Aràn i Bohí passant pels ports de Llauset, Gelada, Colomés i Ribereta*. D. Josep Domènech i Mansana exposà, el dia 21, l'interessantíssima ressenya d'una *Excursió per les esglesies de les valls de Bohí i Aràn*; i, el dia 22, el nostre distingit consoci D. Manel Muntadas i Rovira donà una conferencia preparatoria de la lectura de son poema èpic-religiós *Montserrat*.

El dia 7 de març, el Sr. D. César A. Torras, donà una conferencia sóbres el lloable tema *Conveniencia d'evitar la desaparició del santuari de Nuria*. El 14, el Sr. D. Eduard Vidal i Riba, explicà *Una visita a les ciutats de Tortosa i Peñíscola*, i seguidament va donar compte de l'excursió sportiva vers Ribes i el Taga; i el Sr. Duràn Cañameras conferencià, el dia 18, sóbres *Una visita a la ciutat de Toledo*. El dia 4 d'abril tingué lloc la vetllada necrològica en honor d'en Francesc Ubach i Vinyeta, ex-president de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, en la qual van llegir-se diferents treballs del malaguanyat poeta i un estudi crític-biogràfic sóbres el mateix de D. Ramón Picó i Campamar. El nostre president, D. César A. Torras, va dedicar també sentides paraules a la bona memoria de l'homenatjat. El dia 11, D. Josep Salvany, ressenyà una *Excursió a Montblanc, Santa Coloma de Queralt i Igualada*; i, finalment, D. Jaume Riera i Colom descrigué en dues conferencies *Una visita-excursió a l'illa de Mallorca*, presentant una bonica i interessant col·lecció de vistes fotogràfiques.

El mes següent, D. Joan Danès i Vernedas, contà, en dues sessions, una molt interessant *Excursió de Sant Joan de les Abadesses a Besalú*. Els dies 16 i 30, D. F. Xavier Parés, omplí les sessions ressenyant algunes de les excursions per ell efectuades durant son viatge a Hol·landa; i, el dia 23, l'arquitecte D. Guillem Busquets, desenrotllà magistralment el tema *Les Modernes urbanitzacions angleses*.

Començà el mes de juny D. César A. Torras, qui ressenyà, amb la seva gran competencia, una *Excursió per les serres de Pinós i valls d'Ardèvol, Llovera i Vallferosa*. Segueix, el dia 13, D. Ceferí Rocafort, amb una conferencia sóbres una *Excursió de Granada a l'Al-*

pujarra Alta, Sierra Nevada i ascensió al Mulhacen; el 20, els senyors D. Juli Soler i D. Fidenci Kirchner, donaren compte detallat de tots els treballs efectuats per a la construcció del nou refugi de la Renclusa; i acabà el curs el propri Sr. Soler Santaló descrivint, el dia 27, *La Vall de Gistain en els alts Pireneus d'Osca.*

Com acabeu de veure, doncs, la vida general del Centre ha sigut en extrem intensa, no havent-ho sigut menys la de les Seccions.

L'infatigable Secció de Fotografía, gracies als esforços de la qual arribarem a posseir el somiat inventari gràfic de Catalunya, a més del crescudíssim nombre d'excursions per ella realitzades i abans recontades somerament, va organitzar una brillant Exposició Fotogràfica en els salons de la casa Reig, que, com altres anys, va veure's coronada amb el més falaguer dels èxits.

La Secció d'Arquitectura ha donat també, durant el curs, excellents mostres de la seva vitalitat, havent organitzat, a més de les excursions, conferencies i visites abans ressenyades, el Concurs d'Arquitectura celebrat en les darreríes de l'any 1912, el qual mereix tota lloança pel franc èxit obtingut; essent d'esperar que se n'iniciaràn d'altres no menys importants, que contribuiràn a enriquir l'historia del nostre art i fomentar l'arquitectura de la nostra terra. Han sigut, a més, considerablement augmentades, en el darrer curs, les importants col·leccions que aquesta Secció posseeix de les belleses arquitectòniques de Catalunya.

La Secció de Folk-lore començà les tasques del curs amb la lectura d'un molt curiós treball de D. Ceferí Rocafort sóbres *Els Reiers; transport fluvial de la fusta en les encontrades lleidatanes.*

El president de la Secció, D. Rosend Serra i Pagès, donà, el dia 7 de desembre, una conferencia sobre folk-lore desenrotllant el tema *La nostra tasca a fer* com exposició dels treballs a realitzar per la Secció durant el curs; i el mateix senyor dissertà, el dia 4 de janer, sóbres el tema *La Festivitat dels Reis.*

Més endavant, el conegut escriptor D. Manel Muntadas i Rovira, omplí algunes sessions amb la lectura del seu grandiós poema èpic-religiós intitulat *Montserrat*; i, finalment, el Sr. D. Rosend Serra i Pagès donà dues notables conferencies sóbres el *Valor dels aplecs enigmàtics. Necessitat de fer el català i manera fàcil de realitzar-ho.*

Els Concursos de Sports d'Hivern que tant brillantment havía organitzat la Secció de Sports, degut a les excepcionals circumstancies de la falta absoluta de pluges i neus durant el darrer hivern a la nostra terra, va malbaratar els esforços dels organitzadors, veient-

se aquests obligats a sospendre dita festa. No obstant, amb molt bon acord, prepararen una sortida oficial cap a Ribes i vessants del Taga a fi d'efectuar les proves que fossin factibles d'entre aquelles per a les quals se comptés amb premis oferts pel CENTRE, com eren els Concursos de salts, i els de skis i luges per a la mainada de Ribes; així és que'l dia 2 de març se celebrà, amb molt èxit, el Concurs de salts de skis, i l'endemà, per primer cop, les curses de skis i luges per a nois, que havíen despertat vivíssim interès entre la gent de Ribes.

A l'igual que'ls anys anteriors, continuà donant, en el nostre local, D. Pelegrí Casades i Gramatxes, les seves tant interessants *Converses sóbres Arqueología romana*, en les quals féu un detingut estudi i donà a conèixer tots els variats aspectes que ofereix dita especialitat.

També haig de fer menció especial de l'important donatiu fet al nostre CENTRE, per la viuda del nostre malaguanyat consoci D. Juli Vintró, de les nombroses col·leccions de mineralogía i paleontología tant pacientment recollides per aquest; les quals constitueixen una preuada adquisició per al Museu de la nostra Societat.

I ara em veig obligat a tributar el darrer record a tots aquells que en vida foren consocis nostres i que la mort ens ha arrabaçat, entre'ls quals haig d'esmentar, a més del llorejat poeta D. Francesc Ubach i Vinyeta, en honor del qual se celebrà la vetllada necrològica de que ja he parlat abans, el distingit patrici i il·lustre jurisconsult barceloní D. Ildefons Suñol i Casanovas, i els nostres companys D. Marc Rocamora, D. Ramón Soriano, D. Martí Miret i D. Fèlix Iglesias.

Finalment, abans d'acabar aquesta *Memoria*, haig de parlarvos d'un dels actes més importants portats a cap pel CENTRE : tal ha sigut el feliç acabament de la tramitació necessaria per obtenir permís per a la construcció del nou refugi de la Renclusa a les Montanyes Maleïdes, i l'inauguració, a mig estiu del 1912, de les obres preliminars del mateix. Gracies a les valuoses gestions i a la gran activitat del nostre bon company D. Juli Soler, ben aviat serà un fet la construcció de dit refugi, el primer d'aquest genre en el massiç més important de tota la carena pirenenca, i que tants aventatges ha de reportar als nostres excursionistes i als de la nació veïna.

Tal ha sigut, breument recontada, la vida del CENTRE durant el passat exercici. Sols ens cal afegir, per acab r, que'l dia 30 del

darrer mes de juny tingué lloc la Junta General ordinaria que marquen els nostres estatuts socials, procedint-se a l'aprovació de comptes, renovació parcial de càrrecs de la nostra Junta Directiva, i discussió de proposicions presentades.

Els fecundes resultats obtinguts han de servir-nos d'esperó per a dur més endavant encara la nostra tasca, i acabar de desenrotllar les iniciatives començades, algunes de les quals requeriràn tota la nostra activitat i el nostre entusiasme. Ni l'una ni l'altre crec que'ns manquin perquè allò que un jorn semblà a ulls de molts una visió d'il·lús sigui ben aviat una realitat fecunda per a gloria del CENTRE i major enaltiment de la nostra estimada Catalunya.

HE DIT.

DISCURS PRESIDENCIAL *

SENYORS:

No és la primera vegada, en el nostre casal, que'l president delega en la vice-presidencia l'encàrrec de portar la paraula en aquesta solemnitat. En el transcurs dels anys que per a honra i profit del nostre CENTRE ve ocupant el silló presidencial D. César August Torras, per tres vegades s'és donat aquest cas, volent el senyor Torras, per un excés de modestia, que no fos sempre la seva veu la que's deixés sentir en les sessions inaugurals. A sos precs reiterats, als quals hem hagut de deferir per fi, se deu el que siguem avui nosaltres els que vinguem a substituir-lo, dolent-nos més que ningú d'aital substitució, que a vosaltres en primer terme perjudica. Volgueu-nos-en perdonar.

Lo que sóbres excursionisme s'ha dit sobrepassa els límits de l'humana fantasía, i lo que se n'ha escrit i publicat omplena biblioteques. Es tema inagotable, i son interès no pot decaure mai, ja que'ls devots de l'excursionisme són també en nombre incalculable. Cap home civilitzat deixa de sentir l'afany de moviment, l'ansia de veure, el desig d'estudiar i contemplar nous horitzonts, de co-

* Llegit en la sessió inaugural de curs de 1913-1914 del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

nèixer coses noves, de variar la monotonía de l'existencia; que aquests, i altres infinits, són els mòbils que impel·leixen a l'excursionisme en totes ses varietats i matiços.

El que cerca en les seves correríes un fi purament científic; el que vol completar datos geogràfics, hidrogràfics o orològics; l'espeleòleg que's fica sota terra, sondant avencs i fixant els corrents subterranis; l'arqueòleg que surt de casa per recercar i descobrir les restes de l'herencia artística de les generacions passades; l'enamorat dels costums populars, que amb cura i paciencia exemplars recorre encontrades per recollir les tradicions, els usos, els cants i les dances que tendeixen a esborrar-se dins del modern cosmopolitisme anivellador; l'enamorat platònic de la montanya, que somnía davant dels immensos panorames dels cims i es concentra en l'imponent solemnitat de les valls solitaries; el que sols preté un esplai i una treva en el treball quotidià; fins el mercader que's desplaça i corre món cercant sortida als seus productes : tots, sense excepció, formen part, integrant-la entre tots, de la gran familia excursionista. Potser cap altra branca de l'activitat humana assoleix tant gran amplitut.

Cap d'aquests variadíssims aspectes ens proposem tractar en la present vetllada. Mancats de competencia per a fer-ho, no voldríem esborrar el bon record que servàreu d'altres conferencies en que aitals temes han sigut desenrotllats i lo que la vostra memoria guardi, fruit de lectures i experiencies personalment adquirides.

Volem ocupar la vostra benèvola atenció des d'un punt de vista més general o potser més concret, segons se consideri. Desitgem parlar-vos de l'excursionisme en son aspecte físic, de les seves relacions amb l'organisme del que'l practica, de lo que té de profitós i pot tenir de perjudicial per a la salut de l'individu. La tasca no és petita i sols ens proposem puntejar-la, ja que altra cosa no'ns permeten ni els comptadíssims dies de que hem disposat per a portar-la a cap, ni els límits forçosament reduits d'una sessió inaugural.

Excursionisme i salut : veus-aquí dos conceptes que hauríen d'anar sempre acoblats i que resulten antitètics moltes vegades. Que l'excursionisme és profitós per a la salut és idea ja vulgar, com que la vida del camp és més sanitosa que la de les ciutats; però, així com aquesta darrera tesi és molt discutible, no ho és menys la primera, presa en termes generals.

Tot-hom creu que l'home que viu lluny dels grans centres de població, en ple contacte amb la Naturalesa, disposant d'aliments

frescos i sanitosos i practicant regularment l'exercici corporal, està en millors condicions sanitoses que'l seu congenre de ciutat, on viu una existencia artificiosa, dins habitacions petites i encofurnades, respirant un aire carregat d'emanacions impures i detritus industrials de tota mena, nodrint-se de queviures estantiços i sofisticats i amb l'esperit constantment torturat per la lluita per l'existencia, més dura i més difícil en les grans aglomeracions. Tot sembla parlar a favor del camperol, i, no obstant, el promedi de mortalitat és més gros a les viles petites i en els pobles que a les grans urbs; i, com més va, més s'accentúa aquesta diferencia en pro de les ciutats. I és que no n'hi ha prou, amb disposar de bons elements naturals: cal saber-los profitar i no desvirtuar-los amb pràctiques vicioses i nocives. L'home del camp conviu amb el bestiar i ses dejeccions, té el femer junt a la cuina, beu aigua de pous quasi sempre contaminats, i desconeix les defenses contra l'infecció, l'aïllament dels malalts contagiosos, i viu renyit amb les més elementals pràctiques de l'higiene i fins de la netedat. En canvi, l'habitant de les ciutats, hipotèticament mal-sanes, ha hagut de preocupar-se de son millorament, ha donat fàcil sortida a tots els productes de l'excreta valent-se d'un hàbil sistema de canalitzacions, ha cercat aigües pures, ha creat una policía sanitaria severa que vetlla per la salut del poble; s'ha apropriat, en una paraula, els valuosos elements que li proporcionen ensems la ciencia i l'industria. No's pot demanar millor exemple del que poden l'enginy i l'intel·ligencia degudament orientats.

Cab establir un perfet paral·lel entre lo dit i l'excursionisme. Té aquest tots els elements necessaris per a fer-ne un factor sanitari de primera força; és bo intrínsecament, i l'opinió vulgar no s'enganya; però cal dirigir-lo per bon camí, sense lo qual pot esdevenir nociu i ésser origen de greus malaltíes.

Quins són els beneficis que se'n poden treure? Proporciona, en primer lloc, un dels plaers més inefables que pugui gaudir l'home: el posa en contacte immediat amb els elements naturals; el retorna, per tot el temps que dura l'excursió, a son vertader medi, sostraient-lo a les artificiositats de la vida col·lectiva. Res tant fatigós com la persistencia en el mateix treball i la repetició dels mateixos actes. La variació és sempre un element de descans. I ¿quina variació més total pot imaginar-se que la deguda a una sortida? Fugim dels carrers i places que veiem cada dia; deixem enrera coses i persones no sempre grates i amb les quals convivim moltes vegades per la força de la necessitat. Tot és novitat per als ulls : s'obliden cabories de

negoci, preocupacions professionals; s'obre un petit parèntesi a la quotidiana existencia, i els ressorts psíquics, sempre en tensió, s'afluixen temporalment, adquirint nou tremp per a seguir funcionant després amb redoblada energía.

Els llocs que'ns són habituals tenen quasi sempre, per a nosaltres, records desagradables. Aquí perdérem un allegat benvolgut, allà sofrírem un desengany d'amistat, en tal carrer passàrem una penosa malaltía, ens fracassà un negoci quan vivíem en aquell barri. A mida que sumem anys s'engruixeix aquest cúmol de records tristos que's desperten sovint a la visió de tal o qual objecte. En les nostres passejades i en els nostres viatges mai topem amb aquestes que podríem nomenar fites negres de l'existencia : sols vénen a la fantasía imatges fresques i agradables, i es desvetlla l'intel·ligencia amb un renovament d'idees. Tot ens és nou i tot ens sembla erigit i creat per al nostre goig i la nostra satisfacció. Per això se solen veure sempre alegres i animades les colles d'excursionistes, i posseides d'un sà optimisme, malgrat que momentani, profitós per a l'esperit.

Aventatges són aquests que poden semblar d'ordre purament moral, i que amb tals consideracions ens apartem del punt de vista que'ns proposàvem; mes és ben lluny d'ésser així : l'alegría i l'expansió són elements indiscutibles de salut, i, sens caure en el materialisme, hem d'admetre que cos i esperit formen un tot homogeni, amb influencia mutua i decisiva. Les emocions depriments i l'hipocondría fan decaure l'activitat de les funcions orgàniques; i, inversament, un esperit satisfet entona i reconforta els ressorts de la vida.

Sens moure'ns del terreny purament material, veurem així mateix com l'utilitat que pot reportar l'excursionisme no és menys positiva. En aquest concepte hem de considerar-lo com una forma de moviment, sotmès, per tant, a totes les lleis mecàniques i fisiològiques que regulen els exercicis físics.

L'activitat i el moviment són condicions d'existencia : els orgues i aparells del nostre cos estàn fets per a actuar, cada un, dintre ses peculiars funcions; i del conjunt d'aquestes depèn la conservació de l'individu i de l'especia. Mes el nostre funcionalisme intern és, per dir-ho així, automàtic : sobre d'ell sols podem influir-hi d'una manera indirecta. L'activitat muscular, en canvi, està completament subjecta a la voluntat, i de nosaltres depèn activar-la o moderar-la. I, com que ella és precisament la que més influencia té sobre tota l'economía en general, tenim així nosaltres a la mà un poderosíssim element de salut, com és l'exercici degudament regulat. Un dels

pares de la medicina va deixar escrit que l'home moderat en el menjar i el beure, i que dóna a l'exercici i al treball la part que a cada un correspòn, pot ben passar-se de metges i medecines.

L'importancia higiènica de l'exercici ha sigut compresa en tots els temps. En els museus se conserven gran nombre de documents gràfics provinents de remotes civilitzacions i representant dances, jòcs, carreres i lluites que testifiquen com els exercicis corporals estaven ja en gran favor en èpoques llunyanes. Els gimnasos no són certament de creació moderna, i sense interrupció han vingut succeint-se fins a nosaltres.

En els dies presents veiem multiplicar-se a l'infinit les formes de l'activitat muscular, formant-se a diari associacions, l'objecte únic de les quals és el de conrear una determinada especialitat d'exercici. Citem sols la natació, l'esgrima, l'equitació, la pilota, el patinatge, ja de temps practicats, i els més moderns *foot-ball, tennis, polo* i *golf*, d'importació anglesa, per no fer la llista inacabable. Fugint dels sports, i amb aires més transcendentals, s'han creat de poc temps ençà les institucions nomenades *de cultura física*. Tot un nou professorat ha sorgit per atendre aquesta nova branca de l'educació, de la qual han d'obtenir, sens dubte, un gran profit les generacions futures.

Ben lluny de nosaltres el voler escatimar mèrits a totes aquestes formes i aplicacions del moviment, d'un valor higiènic indiscutible. Creiem que la pràctica dels sports és utilíssima al jovent, i fins en altres edats, usats amb seny. Lloable ens sembla la gimnàstica rítmica, acompanyada o no de cants, i admirem l'erudició dels seus fundadors; però seguim veient en l'excursionisme una gran superioritat a tots els altres exercicis; i ho diem amb sinceritat, sens voler forçar l'argument en favor de la nostra tesi. Deixant apart els aventatges d'altre ordre que a la lleugera hem abans apuntats, té l'excursionisme en son favor el fet de no apartar l'home d'allò que és an ell més propri, i més adequat a la seva construcció anatòmica : de la marxa en estació vertical; moviment, entre tots, el més natural, i per al qual hem sigut especialment creats.

Cap exercici pot practicar-se que sobrepugi en aventatges a la marxa. Tot caminant no se sistematitza el moviment en un grupo determinat de muscles, sinó que tots sense excepció entren en activitat. Els flexors i els extensors de les extremitats inferiors són els que fan el principal treball; però es contreuen també, sens parar, els del tronc, els de l'espatlla i els del coll per mantenir l'equilibri del cos, i els braços se balancegen rítmicament per afavorir la progressió

cap endavant. L'intensitat de treball és desigual en les diverses regions del cos, però és proporcional al destí de cada una.

A l'home, que ha sigut creat per traslladar-se amb les cames, li interessa en primer terme tenir fortes aquestes, i res tant apropriat per a aconseguir-ho com exercitar la marxa, ja que és principi de biología que la funció fa l'orgue. Amb trapecis, paral·leles i anelles s'obté, sens dubte, un gran desenrotllament i una gran força dels braços; mes aquesta gimnàstica, que'l Dr. Tissier qualifica amb molta raó de simiesca, i que'ns fóra, en realitat, preciosa si haguéssim de proveir a la nostra vida saltant d'un arbre a l'altre, com els quadrumans, té un interès secundari per a l'home, destinat a moure's sobre la terra. En totes les coses convé obrar amb lògica i no oblidar mai la nostra naturalesa

Els sports pateixen, en general, d'exigir una gran violencia, i en tot cas són útils únicament a gent jove o d'excepcional robustesa. Tenen, sens dubte, com ja hem dit abans, un valor higiènic no petit; però volen prudencia i moderació, qualitats que no solen ésser atribut dels sportistes, com ho proven els nombrosos accidents de que són víctimes.

Utilíssima és també la gimnàstica racional, especialment la que pot practicar-se sense aparells dins la propria cambra. Existeixen multitut de tractats explicatius de com ha de practicar-se, i en ells vénen descrits amb gran minuciositat el nombre i l'intensitat de les contraccions, flexions, inclinacions i extensions que s'han de fer en cada sessió. Tot està establert sobre una basa rigorosament científica, essent indiscutibles els bells resultats que dóna la pràctica regular d'aquests mètodes. Pateixen, tant sols, d'una certa monotonía, havent de regonèixer's que cal una voluntat ferma i un esperit molt disciplinat per a seguir-los amb constancia. Si amb ells no's persegueix un fi terapèutic concret, com el redreçament d'un esquelet o la correcció d'un vici articular, pocs són els que perseveren usant-los, essent molt de plànyer que així sigui, perquè tenen (i no'ns cansem de repetir-ho) un valor higiènic extraordinari.

L'excursionisme uneix en ell mateix tots els elements perquè resulti útil al mateix temps que pràctic : realitza aquell desitjat *utile dulci* de que ens parlava el vell Horaci. Es un exercici automàtic, sense esforç, sense violencies : l'atenció va a tot lo extern, lliure de desplegar-se segons la fantasía, sens que per res hagi de concentrar-se en el moviment en ell mateix. Amb rares excepcions, convé a tot-hom, homes o dònes, joves o vells, sens distinció de classes i temperaments; mes a qui aprofita d'una manera especialíssima és an aquells que,

per llur professió o manera de viure, menen una existencia sedentaria en excés, que és el cas en que es troben la majoría dels habitants de les ciutats. Amb una bona caminada es restableix l'equilibri entre nervis i muscles, se ventilen els pulmons, s'oxigena la sang i prenen nova activitat tots els processos nutritius. Per a l'home de bufet o de despatx una sortida al camp representa, físicament i moralment, una vertadera deslliurança.

Podríem seguir cantant molt temps encara les excel·lencies de l'excursionisme, i entrar en detalls d'ordre tècnic, amb lo qual allargaríem ultra-mesura els límits del nostre treball. El tema és inagotable, mes fatigaríem la vostra atenció i ens apartaríem de la brevitat imposada per les circumstancies.

La tasca fóra, no obstant, incompleta si desprès d'haver mirat la medalla per l'anvers no la giréssim del revers assenyalant els perills que menacen l'excursionista; que, si no hi ha cap cosa intrínsecament dolenta, tampoc se'n coneix cap de bona de la qual no's pugui fer mal ús.

Entre'ls devots de la montanya són nombrosos els que cada any moren víctimes de llurs imprudencies i temeritats. En les làpides dels cementiris de Chamonix, Zermatt i altres centres d'excursió pot llegir-se tota una sinistra literatura que testifica com les montanyes són a voltes encisadores sirenes que's complauen sacrificant llurs enamorats.

Aquests desgraciats accidents són el costat trist del gran excursionisme, o excursionisme d'altura. Malgrat això, l'alpinisme (que així es nomena universalment, per ésser els Alps el lloc principal de son conreu) veu augmentar-se cada dia l'exèrcit dels seus entusiastes, lluitant a qui pot més en sang freda i gosadía.

Incomprensible resulta a molta gent aquesta exposició constant, un tal afany de desafiar el perill per pur gust i sens perseguir cap fi utilitari directe : estimen que sols un sentiment de vanitat pot empènyer a les escalades difícils, i es resisteixen a creure que'ls grandiosos panorames de les grans altures puguin compensar els intensíssims esforços que cal fer per assolir-les. En bona lògica, precís és convenir que a tals raonaments no'ls manca un fons de raó; però ¿hem de reduir-nos, en conseqüencia, a un excursionisme mans i anodí, privat de les grans emocions que desperta la lluita amb els obstacles naturals? No, certament : l'home, dotat, com tots els sers que alenen, de l'instint de conservació, estima, no obstant, el perill pel goig suprem de saber-lo vèncer. Sense un cert grau de gosadía, poc hauría avançat l'humanitat en son camí, i exclusivament al

coratge dels grans exploradors se deuen els descobriments geogràfics i el que tots els pobles del planeta formin una gran familia. Al llançar-se de Saussure per les verges geleres del Mont-Blanc va obrir el camí dels grans cimals, on més tard s'han erigit observatoris, de fecundes resultats per a la ciencia. Alpinista era l'islandès Thoroddsen, qui, desafiant perills i privacions, va donar una completa descripció i aixecà el mapa de la seva illa de glaç i foc; alpinista també l'alemany Stübel, qui restà deu anys a l'Equador i a Colombia vencent els 5,996 metres del Cotopaxi i deixant un acabat estudi d'aquella regió dels Andes, quasi desconeguda abans d'ell; a alpinistes se deuen encara les gran exploracions del Tibet i de la cordillera de l'Himalaya, que segueixen portant-se a cap en els nostres dies . Sols per aquests resultats fóra l'alpinisme mil voltes digne de lloança.

Altres raons d'entusiasme i admiració per la Naturalesa poden explicar l'atractiu que exerceixen les grans altituts. Qui mai les ha assolides no pot imaginar-se la sensació de salut completa que s'hi experimenta. Neix allí un gran sentiment de confiança en un mateix, un no sé què de satisfacció íntima inexplicable. Distintes vegades hem fruït d'aquestes emocions durant la nostra modestíssima vida d'alpinista, sentint-nos la gola nuada i els ulls humits al veure'ns voltats de pregons estimballs i dominant amb mirada d'àliga tota una mar de montanyes estesa als nostres peus.

Mes, si és cert que'l gran excursionisme de montanya va acompanyat de greus perills, a la mà de l'home està el reduir-los al mínimum, i an aquest bell resultat han de tendir els nostres esforços. Tot excursionista ha de mesurar ben bé els propris recursos abans de llançar-se a cap empresa : tal ascensió que per a aquest no és més que un jòc de nois, fóra una gran temeritat per a un altre. I aquí no cab donar cap regla, fòra la de mantenir-se dintre els límits que consentin les forces de cadascú, sens deixar-se portar mai d'un fals amor propri, que tant car pot costar.

Lo que ja sobrepassa els últims límits del bon sentit són les ascensions fantàstiques a que alguns s'entreguen, exposant estúpidament la vida sols per aconseguir notorietat entre quatre companys de club, tant mancats de bon sentit com ells mateixos. La cadena del Mont-Blanc, i especialment les agulles que s'adrecen entre les de Charmoz i Midi, són el principal teatre d'aquestes follíes. Tots aquells agudíssims prismes de licorella polida, que cap presa ofereixen als peus ni a les mans, han sigut escomesos l'un darrera l'altre. Valent-se de tota mena d'enginys, i a costa d'esforços sobrehumans, alguns han sigut vençuts; mes moltes vegades els cossos destroçats dels temera-

ris ascencionistes han anat a tenyir de sang les geleres de la vall de Chamonix. Els que tal fan, no creiem que hagin de considerar-se com excursionistes : tot lo més se'ls pot acomparar a acròbates de circ eqüestre, i encara inferiors an aquests en quant practiquen llurs arriscats exercicis niciament, sense'l poderós justificant d'haver de guanyar-s'hi la vida.

Censura no menys severa mereixen, al nostre entendre, els concursos de montanya o proves de resistencia entre guies professionals o entre senzills aficionats, an els quals, amb l'esquer d'un premi important, s'incita a recórrer una gran distancia o guanyar un gros desnivell en el mínimum de temps possible. No veiem el resultat pràctic que puguin donar tals provatures, ni quina conseqüencia es pot deduir de que un home, amb un esforç violent, faci en dues hores un camí que'n necessiti sis. S'explica la conveniencia d'una carrera d'automòbils per fixar la màxima velocitat amb que es podría comptar en un moment donat, com interessa saber el límit de resistencia d'un pont o el rendiment mecànic d'una màquina de vapor; però voler determinar el major rendiment de la màquina humana, apart de lo depressiu que resulta moralment, sols pot conduir a una seriosa exposició de la salut i de la vida dels infeliços que serveixen de material d'experimentació. Llegim en la *Revue des Jeux Scolaires* la descripció d'un concurs de guies celebrat a Cauterets pocs anys enrera. El guanyador va anar i tornar del Vignemale cobrint la distancia de 58 kilòmetres i fent 2,585 metres d'ascenció vertical en cinc hores trenta-set minuts : un bon excursionista, degudament preparat, necessita de catorze a setze hores per a fer lo mateix. El concurs tenía un fi exclusivament científic i venía intervingut per metges; però acaben aquests declarant que tals esforços no poden repetir-se sens perill, i que, si els han utilitzat aquesta vegada amb un fi experimental, els repudíen enèrgicament des del punt de vista sportiu i, sobre tot, educatiu. Res tenim d'afegir al comentari.

Deixant de banda aquestes que podríem nomenar *extralimitacions de l'excursionisme*, ens resta parlar encara de la fatiga, altre perill contra'l qual convé lluitar amb no menys energía. Els seus danys no solen ésser tant visibles ni aparatosos com els que produeix una caiguda, i per aquesta raó són potser més temibles, ja que no's té tanta cura en evitar-los.

El cansament, fins no passant de lleuger, té l'inconvenient de disminuir en una forta proporció els goigs de l'excursió : quan el cor batega fort, la respiració és anhelosa i la suor banya tot el cos, no està l'esperit en condicions de fruir els purs plaers de la montanya.

Si el caminant no escolta aquest primer avís i persisteix en forçar la marxa o allargar-la més d'allò que pot, la fatiga comença ja a a esdevenir perillosa : una desagradable sensació de capolament invadeix tots els membres, comença el mal humor, i sols domina l'obsessió d'arribar al terme de la jornada lo més aviat possible.

Els grans extrems de fatiga poden ésser motiu de greus trastorns, no corretgibles ja amb un senzill repòs. La congestió pulmonar, l'autointoxicació i l'inhibició nerviosa assetgen l'imprudent que no sab parar-se a temps, i pot molt ben succeir que una paràlisi de cor, i mort consegüent, siguin el trist final d'aquests desordres.

Per altre costat, res tant fàcil com evitar la fatiga : n'hi ha prou amb atenir-se a les senzilles regles que l'experiencia té dictades i demostrades com a bones, i que formen el dogma de l'excursionista experimentat i prudent.

No anar mai depressa : veus-aquí una regla que quasi les condensa totes. La marxa ha de venir sempre regulada per la respiració. Si aquesta s'accelera, s'ha de moderar aquella fins a tant que'ls moviments respiratoris reprenguin el ritme normal. Atenint-se an aquest precepte amb tot rigor, se poden fer les pujades sense un bri de fatiga, per dretes i llargues que siguin.

Les lleis de la mecànica ens ensenyen que la despesa d'energía en l'elevació d'un pes està en raó directa de la massa i inversa del temps. L'esforç d'un home sol és suficient per pujar una arca de ferro de 30 quintars adalt d'un quart pis. El torn de que es val per fer la maniobra no és més que un medi per repartir l'esforç en un temps llarg. El cas d'una persona pujant una costa és exactament el mateix : com més lentament ascendeixi, tant més petita és l'energía que consum; i, per molt sobtada que sigui aquella, la podrà pujar amb un mínimum de cansament allargant proporcionalment el temps que hi esmerci. El problema queda, així, reduit a despendre temps per estalviar força, o inversament. L'excursionista de seny ha d'ésser pròdig del primer i avar de la segona; que, encar que sigui cert que'l temps és or, les fonts de l'energía corporal tenen per a nosaltres un valor immensament superior al del metall noble.

I, encara que sembli una paradoxa, a la montanya s'avança més anant a poc a poc que depressa. Preguntat un cèlebre alpinista pel temps que calía per a fer una ascenció, respongué : « — Quatre hores si us ho preneu amb calma; sis si aneu depressa.» La raó és clara : el que corre s'ha d'aturar sovint per reprendre alè, i amb aquestes aturades successives perd més temps que no guanya amb les seves arrencades. Recordi's que'ls trens expressos arriben més

aviat no precisament perquè corrin, sinó perquè no fan parades.

El pas lent és encara més indispensable quan se transita per les altes regions. L'enrariment de l'aire i la consegüent disminució d'oxigen que entra a cada inspiració es compensen amb una major amplitut dels moviments respiratoris. Se fa, sense adonar-se'n, una gimnàstica respiratoria continua, i a ella es deu principalment l'efecte tònic de la cura d'altitut. Però al mateix temps el ritme esdevé més ràpid, amb idèntic fi compensador, i la sofocació és imminent per poc que's precipiti la marxa.

Si les ascensions tenen un fi recreatiu no s'han d'emprendre com qui fa una tasca penosa, que cal portar a terme lo més depressa possible, sinó com un goig que és millor com més dura. Ens ve a la memoria, i la citem a propòsit, una ascensió que férem fa cinc anys al Breithorn de Zermatt en companyía del nostre consoci D. Artur Mora. A les tres de matinada sortíem del refugi Theodul, on havíem fet nit, i a la llum de les llanternes dels guies atacàvem pausadament la gran gelera que sense interrupció ens havía de conduir fins al cim. No'ns proposàvem ser-hi a cap hora fixa. Més tard o més aviat, això ens era indiferent : sols preteníem arribar-hi. Junt amb nosaltres abandonaren el refugi uns turistes alemanys; però amb tal delit emprengueren la pujada, que pocs moments després ja els havíem perdut de vista en la foscor de la nit. Dues hores més tard assolíem nosaltres el nomenat *plateau* del Breithorn, a 4,040 metres, amb la respiració tranquila, frescos i àgils com a la sortida. Allí trobàrem els alemanys mig ajaguts per la neu, sofocats, vermells i absolutament agotats de forces. Això sí : ens feren constar que ja feia molta estona que hi eren; mes allí els deixàrem encara, i sols tornàrem a veure'ls, lluny encara del cim, quan nosaltres ja en baixàvem.

Apart de la fatiga respiratoria, evitable amb una marxa ben regulada, l'excursionista pot ésser víctima del cansament muscular, fruit de les llargues caminades empreses sense la preparació deguda. Tots els exercicis volen una adaptació previa, i és una imprudencia llançar-se de sobte a les grans excursions si no se'n té l'hàbit. Els guies alpins se neguen, amb raó, a conduir cap ascensió important si el viatger no vol subjectar-se a una seria de caminades preliminars, que poden durar alguns dies, quan se preté guanyar les grans altures.

Amb un treball d'adaptació previ i ben dirigit, o, com se sol dir, amb un bon entrenament, se poden portar a cap els més grans projectes sens que la salut se'n ressenti, ans obtenint-ne un vertader profit. Recomanem la lectura de l'obra *Mes étapes d'alpinisme*, de l'enginyer belga Mr. Lefebure, on explica tota la seva educació al-

pinista, mercès a la qual als seixanta-cinc anys complerts fa l'ascensió del Mont-Cervin, Mont-Blanc i la Jungfrau, entre moltes d'altres, no sols sense reportar-ne cap fatiga, sinó servint-li d'excel·lent preparació per dedicar-se als quefers ciutadans de l'hivern. Creiem que l'exemple no pot ésser més eloqüent.

L'habituació gradual a la montanya acaba per vèncer també la predisposició al vèrtig, altra incomoditat que pot assaltar a l'excursionista precisament en els llocs perillosos i quan més li convé el domini sobre ell mateix per no comprometre la seva estabilitat. Altre tant podríem dir del mal de montanya, efecte combinat de la rarefacció de l'aire i de l'agotament muscular i nerviós, com ha demostrat el nostre colega i consoci Dr. Font i Torné en un excel·lent treball. Salvant les predisposicions individuals, s'evita indefectiblement, com tots els accidents que venim ressenyant, amb una bona educació montanyenca.

L'excursionista previsor no ha de perdre de vista, encara, alguns altres punts, si vol treure de les seves correríes un efecte verament saludable. Els oratges i les baixes sobtades de temperatura són propris de l'alta montanya, i exposen a mullenes i refredats que poden tenir molt desagradables conseqüencies. An aquell interessa, doncs, proveir-se d'una indumentaria apropriada, a la qual podrà donar la forma i el caient que vulgui, mentre li garantitzi una protecció eficaç contra aitals contingencies.

Vigili també son règim alimentici, eviti els excessos gastronòmics, que'l ventrell ple entorpeix les cames, i guardi son àpat de resistencia per a quan hagi fet el gros de la jornada.

I, finalment, si l'excursionisme reconforta l'home, bo és que aquest compti ja amb una certa fortalesa abans de entregar-s'hi. Sense un cor sà, sense uns pulmons íntegres, sols pot aspirar-se a modestes passejades. El que dubti dels seus medis vulgui's sotmetre's a un previ regoneixement, com si hagués d'ingressar en files; i, si el dictamen és desfavorable, renunciï per sempre més a les marxes penoses i a les ascencions elevades. No sols no hi trobarà la salut que li manca, sinó que s'arriscarà a deixar-hi la poca que li queda.

Senyors : Poques coses són tant d'envejar com la robustesa i la salut. Viure sense salut no és viure. Totes les activitats, totes les energíes de l'home més emprenedor, minven i desapareixen davant la malaltía. Amb gran agudesa digué un autor que la salut era l'unitat preciosa que feia valer els zeros de l'existencia. Tots volem viure sans, tots l'estimem, la salut; mes ¡amb quanta freqüencia obrem com si fos la cosa més despreciable! Dolem-nos-en, d'aquest contrast,

i que un bon moment de reflexió ens faci veure els nostres errors i l'interès suprem que'ns consella rectificar-los. Per propria conveniencia, per altruisme i pel bé general, hem d'acceptar i practicar tot allò que faci valer la vida, que la fortifiqui, l'allargui i la faci fecunda. Hem vist que l'excursionisme, que tants benifets acredita, pot ésser abundosa font de sanitat i fortalesa. Ell ens permet compensar el dèficit orgànic que'ns deixa la nostra existencia d'homes civilitzats i actius. Aprofitem-lo, doncs, i practiquem-lo. Més encara: propaguem-lo. Així, a mida dels nostres medis, contribuirem a millorar la raça, a fer homes sans, útils a llur país i per als qui l'existencia serà motiu de joia i no pesada càrrega; i així haurem complert amb la que ha d'ésser divisa de tot home de cor : servir a la patria i contribuir al benestar dels pobles.

He dit. LLUÍS LLAGOSTERA

Primer Congrés de l'Art Cristià a Catalunya

EXPOSICIÓ DE CREUS

TAL com havíem anunciat, a darrers del mes d'octubre va celebrar-se a la nostra ciutat, a les sales del Palau de Belles Arts, el primer Congrés d'Art Cristià a la nostra terra. La Comissió Executiva, formada pels Srs. D. Josep Puig i Cadafalch, D. Josep M. Baranera, prevere; Josep Gudiol, prevere; César August Torras, Jeroni Martorell, Denís Renart, Joaquim Folch i Torres, Lluís Carreras, prevere; Josep Goday i Denís Cabot, va portar a cap tots els treballs d'organització, assegurant l'èxit del dit Congrés. Previament havía sigut publicat el programa científic com a guia dels congressistes que volguessin prendre part activa en les tasques del mateix, enumerant, encar que no limitativament, els punts més importants sóbres els quals podíen desenrotllar-se els diferents temes i comunicacions objecte d'estudi o discussió.

En la sessió inaugural, celebrada el dia 26, l'Il·lm. Sr. Bisbe de Vich, Dr. Torras i Bages, va dissertar magistralment sóbres el tema *L'Ofici espiritual de l'art,* fent ús igualment de la paraula diferents personalitats. En les sessions consecutives foren ben nombrosos els senyors congressistes que presentaren importants i notabilíssimes comunicacions, objecte de la general atenció; celebrant-se

la sessió de clausura, el dia 30, amb un parlament de l'Il·lm. Sr. Bisbe de Barcelona, Dr. Joan J. Laguarda.

Com a actes propris del Congrés hem d'esmentar les visites a Sant Pau del Camp, al Museu Arqueològic del Parc, al monestir de Sant Cugat del Vallès, a la Catedral, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a l'Institut d'Estudis Catalans i al nostre Centre Excursionista de Catalunya, a més d'una recepció a l'Ajuntament i un concert de música religiosa en el Palau de l'Orfeó Català.

El mateix dia de l'inauguració, va ésser oberta, com a complement de les tasques del Congrés, l'Exposició de Creus parroquials i de terme, la qual revestí igualment trascendental importancia, mostrant en un vistós aplec lo molt i bo que tenim a Catalunya en aquest punt concret.

Allí, en formosa barreja, podíen admirar-se conjuntament notabilíssims exemplars originals, com les famosíssimes creus de Vilabertràn i Bagà, la de la nostra Seu, i moltes i moltes més que la majoría de parroquies i alguns particulars hi portaren. I per les parets de les espaioses sales hi havía fotogràficament reproduides una bona part de les moltes i interessants creus de pedra que tenim a Catalunya escampades per camins i fossars, ciutats i viles, erms i conreus, cridant l'atenció de tots els vianants.

I el nostre Centre Excursionista de Catalunya, a la Secció Fotogràfica del qual va encarregar-se l'organització d'aquesta part de l'Exposició, hi feia, certament, un lluit paper, presentant la col·lecció més nombrosa i atraient. Els Srs. Roig, Parés, Sala, Cuyàs, Torras, Rocafort, Oliveras, Gaza, Miret, Bas, Salvany, Serra, Nonell, Soler, Llorens, Fraginals, Castellvell, i alguns altres consocis els noms dels quals sentim no recordar en aquest moment, hi prestaren llur valuosa cooperació exposant nombrosíssimes fotografíes, entre les quals podría segurament fer-se una tria per servir de basa a una bona i completa col·lecció que constituís el catàleg gràfic de les creus de pedra a Catalunya. Hi prestaren també el llur valuós concurs els Centres Excursionistes de Vich i de Bages, l'Institut d'Estudis Catalans, la Junta de Museus i altres elements.

Dita Exposició, que estigué oberta alguns dies, va veure's molt visitada, essent objecte de general curiositat i de detingut estudi per part d'erudits i aficionats.

Havent-se'n ocupat, des de la premsa diaria, diferents personalitats ben enteses en la materia, i havent-hi en el nostre Centre Excursionista de Catalunya l'intenció de donar una conferencia

sóbres aquest tema, ens limitem a donar compte d'aquesta Exposició, prescindint de tot estudi i tota crítica. La dita Exposició ha sigut una manifestació vera de lo molt que tenim a la nostra terra i que pot ésser objecte d'estudi i d'investigació. Estem segurs que'ls seus resultats seràn ben profitosos per a la general cultura de la nostra patria.

R. V. E.

L'OBRA DEL XALET-REFUGI D'ULL DE TER

En el nombre prop-vinent publicarem l'estat de comptes o liquidació general referent a la construcció del xalet-refugi d'Ull de Ter, junt amb una *Memoria* explicativa que la Junta Directiva del CENTRE EXCURSIONISTA ha encarregat a un dels nostres companys de redacció. Seguidament acabem de publicar la llista detallada de suscripció, continuació de l'insertada en el nostre número corresponent al mes d'octubre de 1908.

Suma anterior, 21,377'90 pessetes; Joan Teixidó, 50; Antòn Teixidó i Masjoan, 25; Ricard Teixidó i Masjoan, 25; Ricard Moyà, 25; Josep Vila Claret, 25; Joan i Lluís Sistachs, 25; Antòn Rigat, 25; Joaquim Ramis i Huguet, 25; Eloi Cuadrado i Joan Blanch, 10; Francesc Torrent i Boit, 10; Manel Ricart, 10; Francisco Blanch, 25; Antoni Pons i Henrich, 50; Llorenç Mata, 25; Viuda Rifà, 25; Eduard Coll, 50; Club Germania, 100; R. M., 2; Enric Batlló, 100; Frederic Batlló, 25; Eduard Domènech, 25; Antoni Gallardo, 50; Josep Salvany, 25; Josep Rogent, 25; Ateneu Barcelonès, 250; Bartomeu Trias, 50; Enric Mosell, 50; Josepa Vidal, viuda Robert, 25; suscripció del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de l'Industria, 85; venda de postals, 7'80; Marc Rocamora Rosés, 25; Joaquim Serra, 5; Josep Grau, 2; Ramón Grau, 2; Josep Garriga, 25; Lluís Garriga, 50; Foment del Treball Nacional, 250; N. Cardona, 25; Manel Girona, 500; Successors de P. M. Calvet, 250; Joan Duràn i Espanya, 25; Amadeu Torner, 10; Joan Bracons, 25; Salvador Andreu, 100; Vicenç Ballester, 50; Manel Porcar i Tió, 10; Centre Excursionista del Vallès, 166'05; Torneig de Foot-ball en 23 maig 1909, 90'35; Festival Sportiu en 24 abril 1909, 1,228'80; Leonci Cabrero, 50; Rafel Morató, 100; Josep d'Olano, 100; R. Miquel i Planas, 50; nova subvenció de l'Ajuntament de Barcelona, 1,976.

També s'han suscrit, per segona vegada, els senyors següents : Joaquim Casas Carbó, 100; Mn. N. Font i Sagué, 50; Lluís Guarro, 100; Carles Maurera, 50; Josep Carulla, 50; Joan Carulla, 50; Wifred Coroleu, 15; Miquel A. Fargas, 25; Josep Matheu, 50; Josep i Enric Collaso, 300; Alfons Par, 50; Pere Grau Maristany, 250; Bartomeu Mitjans, 100; Carles Jordà, 100; César A. Torras, 100; Francesc Codina, 25; Pere Basté, 25.

Antòn Amatller (llegat), 500.

Recaudació de quotes voluntaries entre'ls socis del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, 3,278'95, feta deducció de despeses de cobrança; Pilar i Josepa Savalls, 25; benefici en els abonaments del Cine Ideal, feta deducció de dues mil cinc centes pessetes per al refugi de la Renclusa, 3,647'30; nova liquidació de venda de postals, 2'20. Suma : 36,636'35 pessetes.

Havent-se deixat de cobrar 84 pessetes, resulta un total recaudat de pessetes 36,552'35, de les quals deduint 770'71 pessetes p r despeses dels Festivals celebrats en el Palau de Belles Arts, resulta un producte líquid de pessetes 35,781'64 a destinar a l'obra del xalet-refugi d'Ull de Ter.

Durant el darrer estiu s'ha vist molt concorregut aquest xalet-refugi, demostrant pràcticament les seves conveniencia i utilitat. A principis de temporada van terminar-se les obres de reparació i quitranatge empreses l'any passat, les quals han donat excel·lent resultat, apareixent avui el nostre xalet d'Ull de Ter en estat de completa conservació, com ha pogut ésser comprovat per tots els vianants i excursionistes que l'han visitat durant l'última temporada d'estiu. A darrers de setembre va tancar-se el xalet, donant-se per acabada la temporada estiuenca.

NOVES

EL XALET-REFUGI DE LA RENCLUSA. — Durant aquest estiu s'han représ i continuat amb tota activitat les obres de continuació d'aquest gran xalet que'l nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA està edificant al peu de la gran serralada pirenenca, sota'l massiç de les Montanyes Maleïdes, en substitució de l'humil barraca que fins ara ha vingut prestant els seus serveis als excursionistes que visiten aquells alterosos llocs. Sens perjudici de parlar-ne més detingudament un altre dia, ens limitarem avui a dir que, sota la personal i continua direcció del nostre company Juli Soler i Santaló, s'han portat a cap, amb impuls extraordinari i profitant el temps tot lo possible, les obres cabdals d'aquesta construcció, deixant-la en estat de poder-se acabar el vinent estiu per poc que'l temps sigui favorable.

Durant la passada temporada van ésser molt visitades dites obres de construcció, mereixent les generals lloances. També les han merescudes per part de moltes revistes i publicacions que se n'han ocupat.

NOU HOTEL ALS PIRENEUS. — A la deliciosa vall de Font Romeu, i rodejat d'aquelles formoses boscuries que la poblen, va inaugurar-se, a darrers de juliol, un important i vistós hotel amb unes duescentes habitacions i amb

tot el confort que exigeix la vida moderna. L'existencia d'aquest hotel facilitarà en gran manera les excursions per aquella interessant encontrada, i les ascensions al massiç de Querlit, un dels més importants de tot el Pireneu oriental.

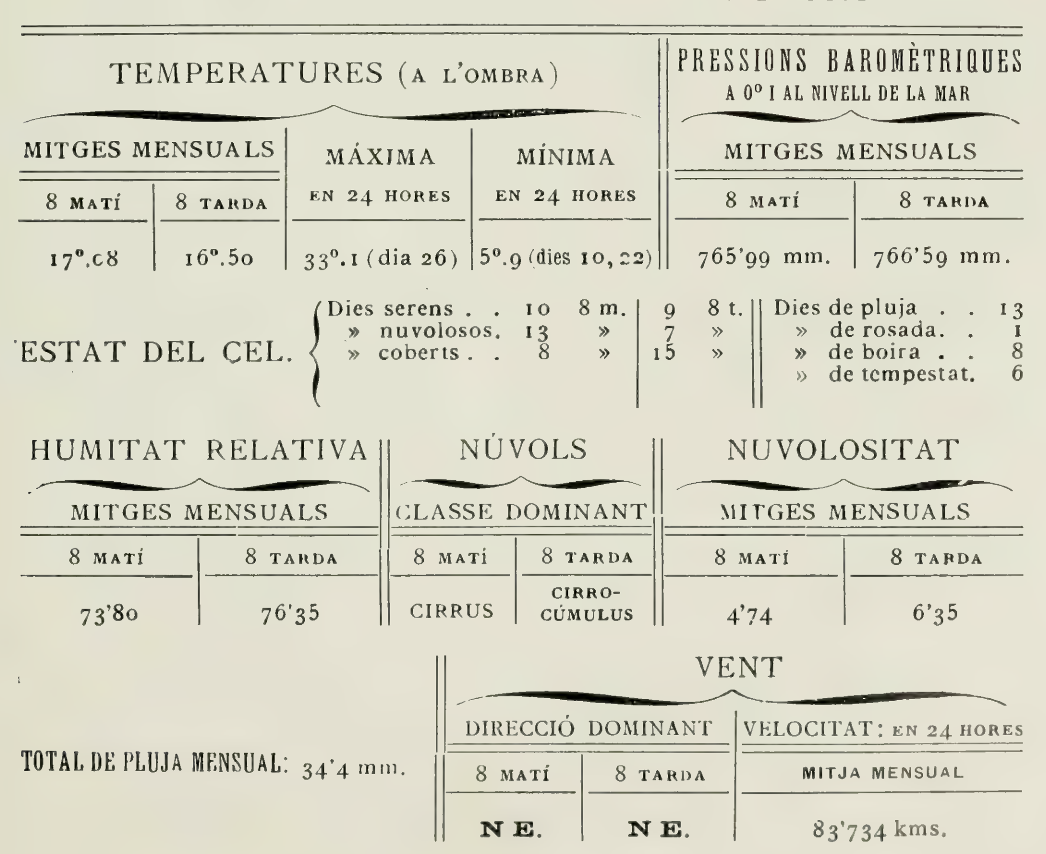
Amb constant comunicació amb la propera estació d'Odelló en la via del ferro-carril elèctric que vorejant la Tet va de Vilafranca de Conflent a la Cerdanya, és un bon centre d'excursions per a amdues Cerdanyes i les altes serralades que les enclouen; i per sa situació alterosa, prop dels 1,800 metres sobre'l nivell de la mar, serà, a l'hivern, lloc ben a propòsit per a sports de neu, reunint tots els aventatges que poden demanar-se.

Durant l'estiu darrer s'és convertit ja Font Romeu en centre d'alta societat, veient-se especialment concorregut per gent de la nostra capital.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARÀN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES D'AGOST

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° I AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA EN 24 HORES	MÍNIMA EN 24 HORES	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA			8 MATÍ	8 TARDA
17°.08	16°.50	33°.1 (dia 26)	5°.9 (dies 10, 22)	765'99 mm.	766'59 mm.

ESTAT DEL CEL		8 m.	8 t.		
	Dies serens	10	9	Dies de pluja	13
	» nuvolosos	13	7	» de rosada	1
	» coberts	8	15	» de boira	8
				» de tempestat	6

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
73'80	76'35	CIRRUS	CIRRO-CÚMULUS	4'74	6'35

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 34'4 mm.

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
N E.	N E.	83'734 kms.

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE SETEMBRE

TEMPERATURES (a l'ombra)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES a 0° i al nivell de la mar	
Mitges mensuals		Máxima	Mínima	Mitges mensuals	
8 matí	8 tarda	en 24 hores	en 24 hores	8 matí	8 tarda
13°.10	12°.71	30°.6 (dia 3)	2°.5 (dies 18, 20, 22)	764'74 mm.	765'00 mm.

ESTAT DEL CEL.					
Dies serens . .	5	8 m.	9	8 t.	Dies de pluja . . 16
» nuvolosos.	18	»	10	»	» de rosada. . 5
» coberts . .	7	»	11	»	» de boira . . 8

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
Mitges mensuals		Classe dominant		Mitges mensuals	
8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda
73'80	79'33	CIRRUS	NIMBUS	5'56	5'73

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 104'7 mm.

VENT		
Direcció dominant		Velocitat: en 24 hores
8 matí	8 tarda	Mitja mensual
SE.	NE.	83'549 kms.

J. S. S.

NOTA.—Junt amb aquest número repartim el darrer full del nostre folletí *Lo Palau Reyal y la obra de la Sèu, regnant Martí I,* del Sr. Carreras i Candi. En els números successius del vinent any publicarem, en forma igual de folletí apart, els altres treballs oferts, que completaràn el cicle de conferencies i articles sóbres la nostra Catalunya en temps del rei Martí *l'Humà.*

Barcelona.— Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya. 24. — Telefon 115

ANY XXIII NOVEMBRE-DESEMBRE 1913 NÚMS. 226-227

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

Notes d'alguns monuments de la Garrotxa i l'Alt Empordà

(Acabament)

Dels monuments de Besalú, antiga capital del comtat de son nom, res ne direm : sa descripció ja és feta, i se n'han publicat formoses monografíes, especialment dels monestirs de Sant Pere i Santa María i de la parroquia de Sant Vicenç, a les quals ens remetem.

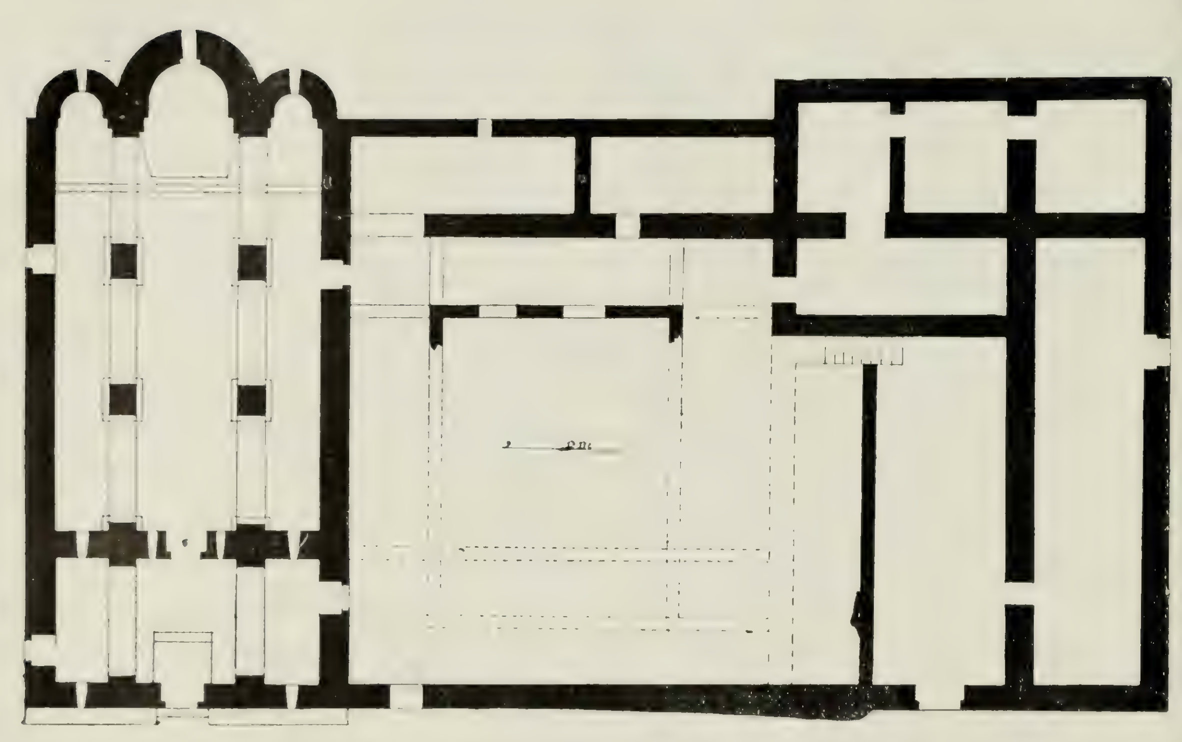
Sant Pere de Lligordà és una esglesia romànica d'una nau, ignorant-se la data de sa consagració. Avui és la parroquia d'aquest lloc, i està agregada al municipi de Beuda. Son altar major conserva un formós retaule del segle XVI representant fets de la vida i martiri de Sant Pere. Hi ha simulades dues portes on se veuen pintades les figures de Sant Pere i Sant Pau. En 1106, en Bernat, bisbe de Girona, confirmà la donació d'aquesta esglesia feta pels vescomtes de Bas al monestir de Sant Joan les Fonts, subjecte al de Sant Víctor de Marsella.

Sant Sepulcre de Palera. — Dit monestir era filiació del de Santa María de la Grassa, essent consagrada l'esglesia, en 1085, per en Berenguer Vifred, bisbe de Girona, amb assistencia de l'arquebisbe de Narbona i dels bisbes Gotafredo, de Magalona, i Bertrando, de Barcelona.

El recinte del monestir era murallat, conservant-se'n encara restes. L'esglesia, de tres naus i tres absis, té la nau central coberta amb volta de mig punt, i les laterals de quart de cercle, solució molt vista en tot el nostre Pireneu.

Presenta com un atri, en sa fatxada, que agafa l'amplada de les

SANT SEPULCRE DE PALERA

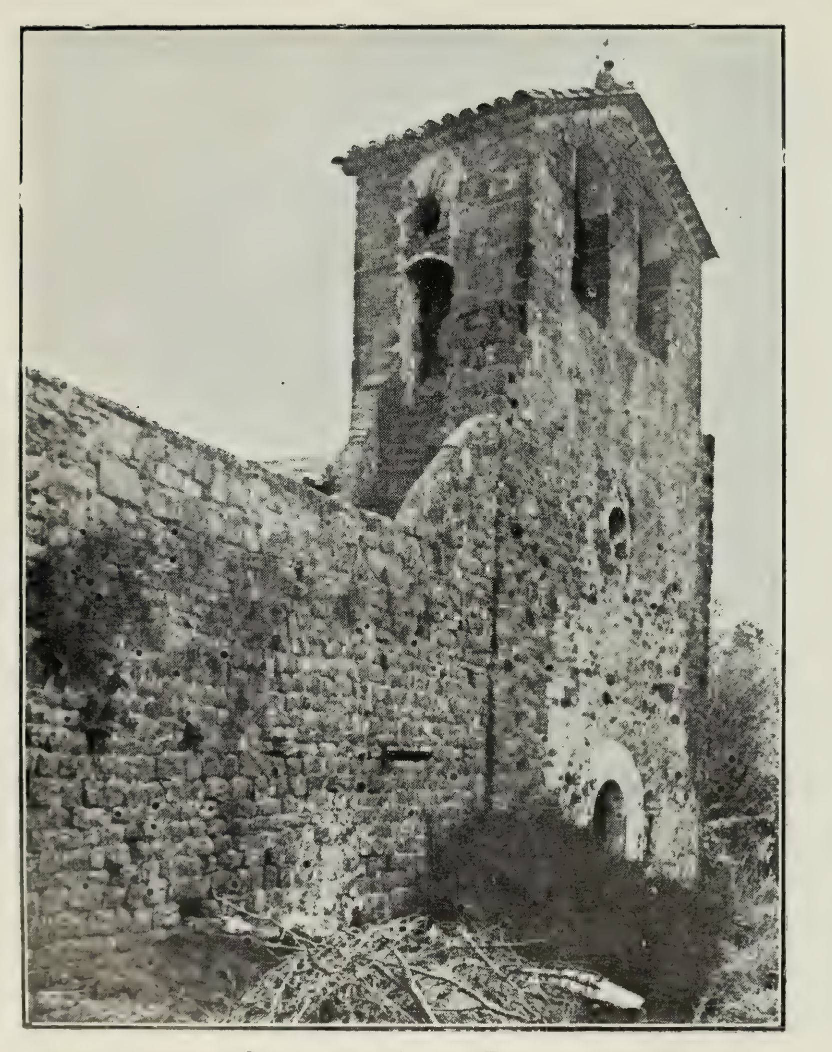
PLANTA

Escala de 1 : 400

SECCIONS LONGITUDINAL I TRANSVERSAL

Escala de 1 : 800

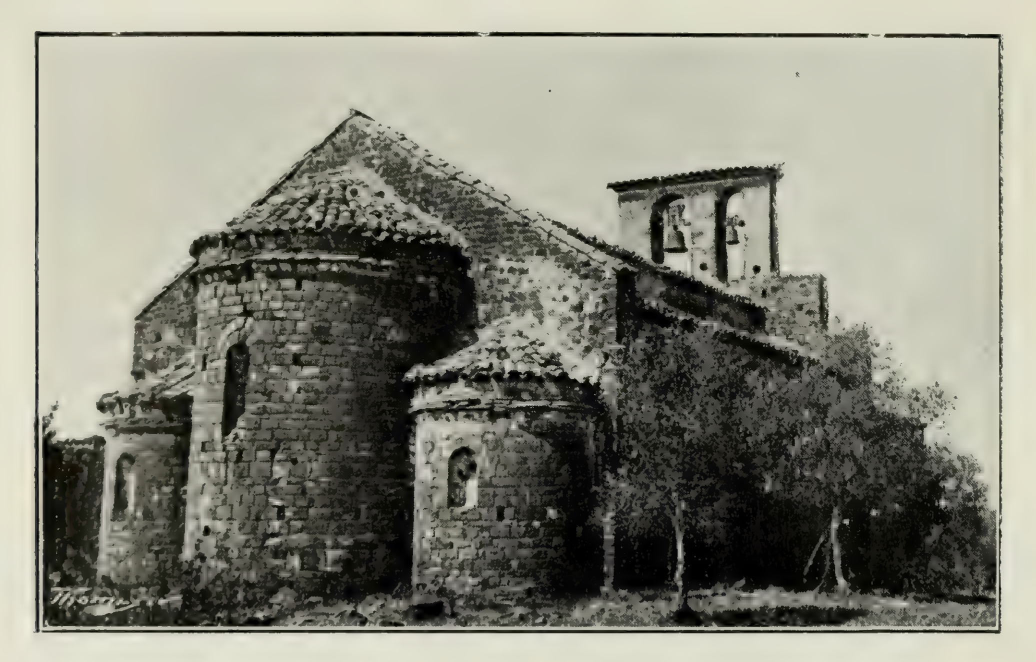

Santa María de Palera

Lligordá

tres naus, cobert també amb voltes, mes a diferent alçada de les de les naus. Aquest cos deu ésser posterior, ja que l'espadanya es presenta a la paret que limita l'esglesia, que abans devía ésser la fatxada i per la qual reb llum directa l'interior de l'esglesia per unes finestres en ella obertes. Els pilars són rectangulars i tenen tots ells un basament. L'escultura manca a tot arreu, i hi ha una simplicitat gran en totes les linies. A l'absis del costat de l'Evangeli hi ha l'altar del

SANT SEPULCRE DE PALERA

Sant Sepulcre, amb unes figures de tamany natural en actitut de guardar-lo. En l'altar major es venera Sant Domingo, lo qual fa que sigui també molt conegut amb aquest nom. Avui solament en tal diada celebra allí missa el senyor rector de Lligordà. Del monestir n'ha desaparegut bona part, quedant dels claustres sols algún capitell, molt borrós, i troços de columnes entre les runes. En la part encara en peu i habitada per una pobre gent, se conserva una petita finestra romànica amb una columneta.

Prop de l'anterior hi ha l'esglesieta de Santa María de Palera (també romànica, d'una nau, amb el campanar sobre la porta), que és sufragania de Sant Pere de Lligordà, municipi de Beuda, conservant al llarg de la fatxada una muralla.

Sant Fèlix de Beuda (parroquia i cap d'ajuntament). — L'es-

Santa María de Segaró

Santa María de Segaró

glesia es romànica, de tres naus, que's manifesten a l'exterior per llurs absis : la gran, coberta amb volta de mig punt, i les laterals, de quart de cercle. La planta presenta la particularitat d'ésser cap i ampla, essent-ho exageradament la nau de l'Evangeli; els pilars són rectangulars, i en sa fatxada hi ha un sepulcre adossat, la làpida del qual

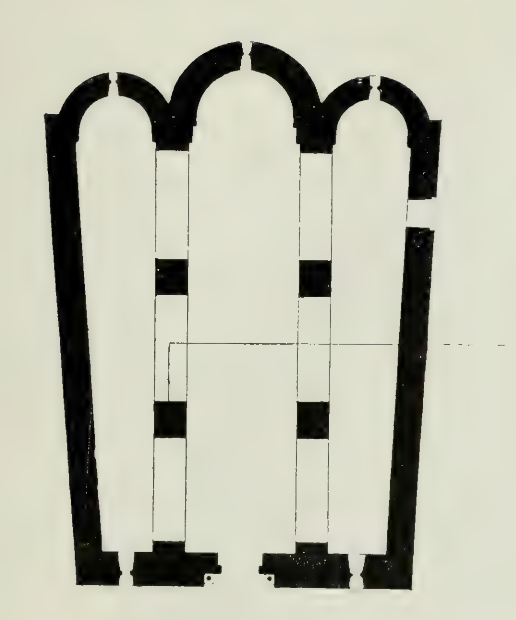
Beuda

ja no és llegible. El campanar té grans proporcions, alçant-se damunt de la porta, que ostenta encara dos capitells, bastant estropiats.

Santa María de Segaró (esglesia parroquial de dit lloc, agregat a Beuda). — Esglesia romànica d'una nau, tota de carreu, la portada de la qual, per sa senzillesa, recorda les de Serinyà i la Mare-de-Déu del Mont. Està defensada per una barbacana que data dels temps mig-evals.

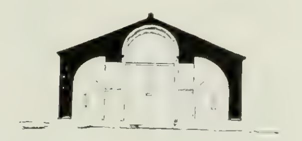
L'absis, semblant al de Serinyà, en el qual hi ha avui sobreposada una torre, té la particularitat de presentar aspitlleres sota

SANT FÈLIX DE BEUDA

PLANTA

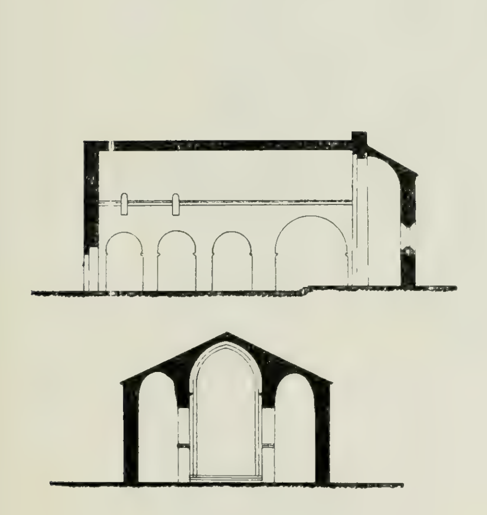
Escala de 1 : 400

SECCIÓ TRANSVERSAL

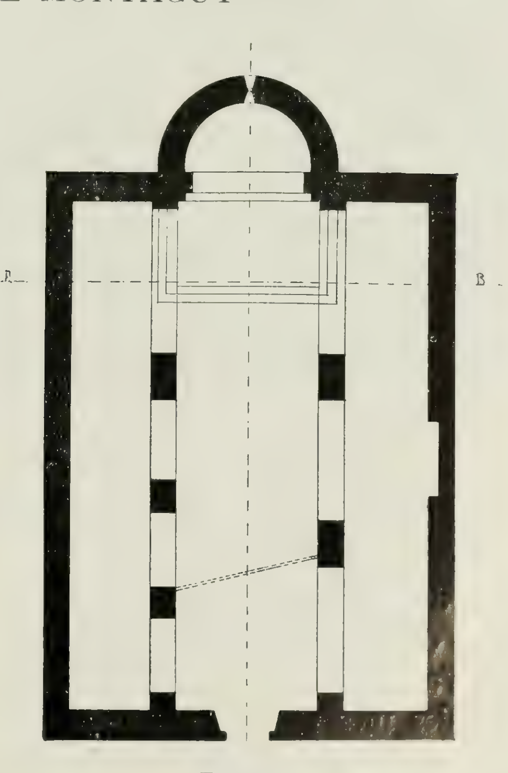
Escala de 1 : 800

SANT PERE DE MONTAGUT

SECCIONS LONGITUDINAL
I TRANSVERSAL A B

Escala de 1 : 800

PLANTA

Escala de 1 : 400

les arcuacions per a sa millor defensa. L'interior, desfigurat per revestiments, guarda, en un dels altars laterals, l'imatge de Santa María, que és d'alabastre. Se tenen noticies d'aquesta esglesia de l'any 1016, en que el comte de Besalú, Bernat Tallaferro, en fa donació al monestir de Santa María de dita vila junt amb altres béns situats a la mateixa parroquia. L'altar major és una de les més formoses obres de la nostra pintura en el segle XVI, conservant-se ses taules, encara, a l'esglesia, sagristía i casa rectoral, entre les quals sobressurten per llur originalitat les de la Creació del Món i el Judici de les ànimes.

MONTAGUT

Sant Pere de Montagut. — Hi ha documents que daten del segle X i fan referencia d'aquesta parroquia. El temple actual té la planta de tres naus i un sol absis. Ve coberta la central per una volta apuntada, i les laterals per una volta la secció de la qual vol ésser parabòlica.

El repartiment dels pilars, la secció dels quals és rectangular, és diferent, a un costat, de l'altre : a la part de l'Epístola són iguals les distancies entre pilars, i a la part de l'Evangeli sols el més proper a l'altar major és igual als anteriors, ocupant l'espai restant tres arcades més petites, obrint-se sobre les dues últimes i a l'altura de la cornisa, de la qual arranca la volta central, unes petites finestres

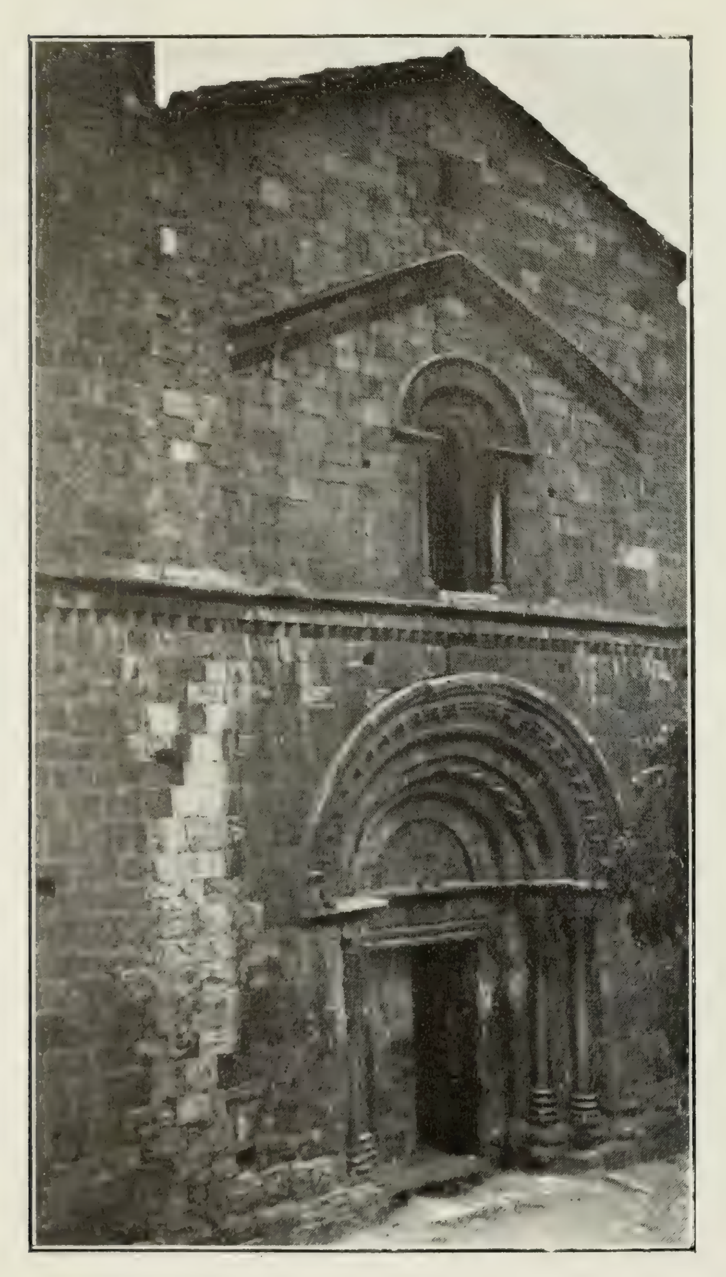

Esglesia d'Adri (Girona)

Rabós del Terri : Esglesia i pati del castell

Les linies no poden ésser més senzilles. A l'interior de l'esglesia, i fent de peu de candeler, encara hi ha algún capitell romànic.

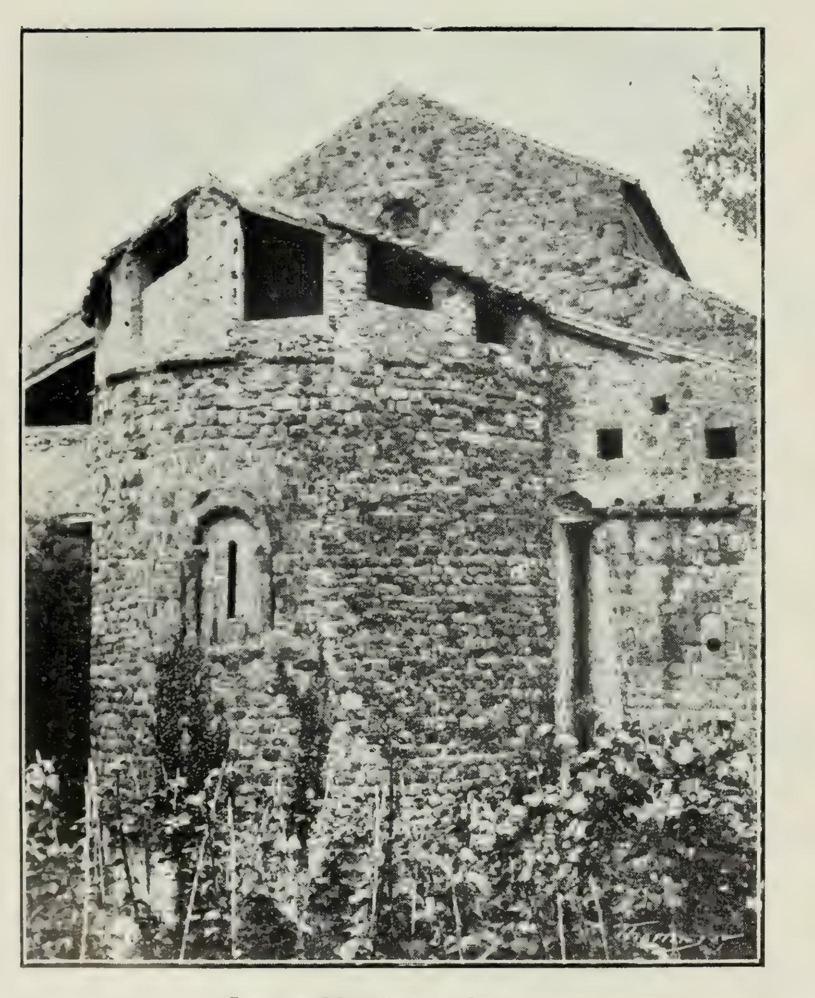

SANTA MARÍA DE CISTELLA

Sant Llorenç d'Adri. — Parroquia d'aquest lloc, municipi de Canet d'Adri, és una petita esglesia romànica d'una nau, tota de pedra picada. A la portalada hi ha dues columnes amb llurs capitells. El campanar ha sigut transformat i es presenta com sobreposat, i l'absis sols és decorat per una serreta.

Rabós del Terri, dedicada a Sant Cugat, substitueix avui a la de Sant Andreu de Terri. Aquesta esglesia romànica, d'una nau, forma part del castell de Rabós, de tal manera, que l'absis hi està mig amagat. En son interior hi ha un curiós dibuix en un arrencament d'arc.

Santa María de Cistella. — Conserva l'escaient fatxada romànica, essent un dels més formosos monuments de l'Empordà. Sa portada recorda la de Lladó, descansant els arcs, en degradació, sobre un parell de columnes per banda, de bonics capitells. Es curiosíssima l'ornamentació que presenta el finestral de la part alta.

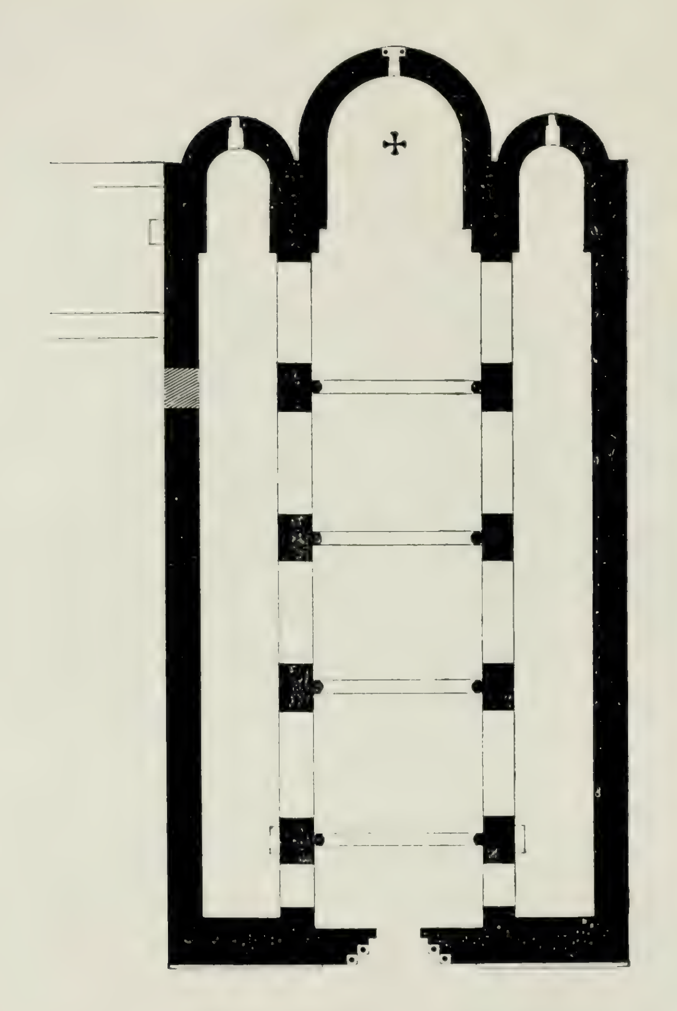

Santa María de Lladó

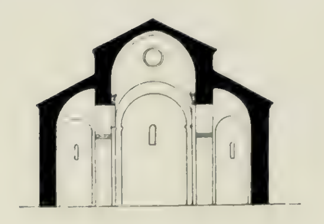
Rabós del Terri : Castell

SANTA MARÍA DE LLADÓ

PLANTA

Escala de 1 : 400

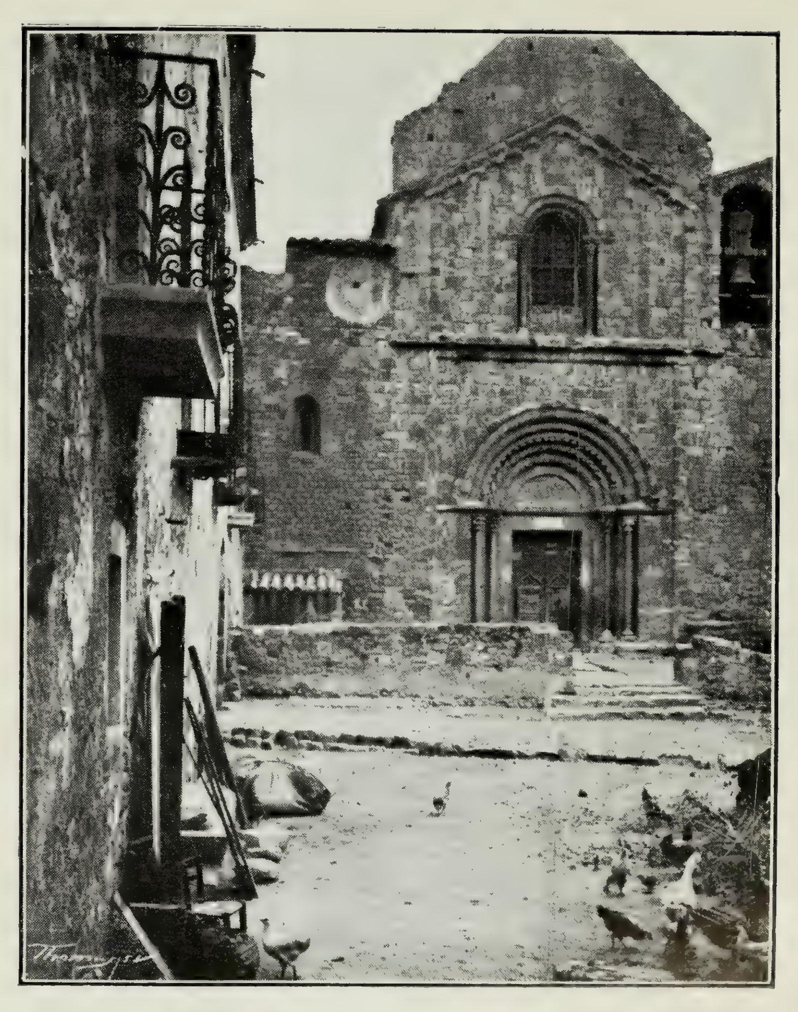

SECCIÓ TRANSVERSAL

Escala de 1 : 800

Santa María de Iladó : Pica beneitera

Santa María de Lladó

Santa María de Lladó. — L'ex-col·legiata de Santa María fou un dels més importants monestirs de l'antic comtat de Besalú. L'esglesia romànica, de tres naus, és un acabat i formós monument. La planta dels pilars és rectangular, tenint adossada una columna, que sosté els arcs torals que interrompen la nau central, la volta de la qual és apuntada; i les voltes de les naus laterals són voltes de mig canó, estant il·luminada la central per un ull de bou que s'obre en el parament entre la coberta de l'absis central i la volta de la nau major.

Els tres absis semblen més antics, i no estàn els laterals adossats al principal. La portalada, ja reproduida altres voltes, és una obra mestra, tant en la composició com en el detall.

Dels claustres que comunicaven amb l'esglesia per la tapiada porta de la nau esquerra, no'n queda més rastre que uns capitells de pilastres que avui formen part de la tanca d'un galliner en el recinte del desaparegut claustre. Referint-se als que, superposats, serveixen de pica beneitera, indica el Sr. Monsalvatje que'ls dos inferiors potser són de l'antic temple de Santa María, que està adossat a l'actual temple, que serveix avui d'escola; i que'l superior, de marbre de color, és procedent de l'arc triomfal.

Moltes foren les possessions d'aquest monestir, i diverses les esglesies que li guardaren acatament.

J. DOMENECH MANSANA

(Clixés i plantes de l'autor.)

L'OBRA DEL XALET-REFUGI D'ULL DE TER

Durant l'any 1906, i degut a l'iniciativa i als entusiasmes del nostre benvolgut president D. César August Torras, va anar prenent peu l'idea de llençar-se obertament el nostre estimat Centre Excursionista de Catalunya a la tasca, ben meritoria i profitosa, de construir en la nostra serralada pirenenca una xarxa de refugis de montanya, començant per bastir en el cercle d'Ull de Ter un vistós xalet-refugi, com a primera pedra i punt de partida d'aquesta noble i no petita empresa.

La Junta Directiva del nostre Centre, formada llavors pels senyors Torras, Llagostera, Vintró, Amatller, Basté, Guarro, Morelló, Rocafort, Valls, Llatas i Estany, va acollir i patrocinar aquesta idea a començos del següent any 1907; i al veure els entusiasmes despertats per la mateixa i els oferiments que anaven rebent-se per facilitar la seva realització, va acordar portar-la a cap, creant una Comissió especial que entengués en tot lo referent an ella i cuidés de la seva bona i propera efectivitat.

Era el dia 25 de maig de 1907 al vespre, que, convocada pel senyor Torras, hi hagué una reunió preparatoria de caràcter oficiós, a la qual assistiren valuosos elements d'aquesta casa, mostrant-se tot-hom propici a emprendre's aquesta honrosa tasca, oferint el seu concurs moral i material. Davant d'aquesta bona acollida, la Junta Directiva, en sessió del 11 de juny i amb assistencia dels Srs. Torras, Vintró, Amatller, Guarro, Rocafort, Valls i Llatas, i dels presidents de Secció Srs. Freginals i Martorell, va acordar per unanimitat la construcció de l'esmentat xalet-refugi i la constitució d'una Comissió especial formada dels president, vicepresident i secretari del Centre, i dels Srs. Soler i Santaló, Mitjans, Lluís M. Vidal, Oliveda, Guasch, Vidal i Riba, Mora, Par, Guarro, Martorell, Galbany, Casas-Carbó, Baladía i Gaza, alguns dels quals van deixar posteriorment de formar-ne part, essent-hi afegits en canvi altres, com els Srs. Miret, Maymir i Xicoy, que hi prestaren tota llur valuosa cooperació.

El punt de partida per a la realització de l'empresa fou l'iniciar i fomentar una suscripció per arbitrar medis pecuniaris, i l'encarregar a la Secció d'Arquitectura del nostre Centre el plan i l'execució de les obres, que foren projectades i dirigides graciosament pel seu president, D. Jeroni Martorell.

Els darrers dies del mes de juny d'aquell mateix any, una Comis-

sió formada pels Srs. Torras, Galbany, Guarro, Mn. Font i Sagué, Mitjans i Martorell, anà, junt amb alguns individus del municipi de Set Cases i del paleta de Camprodón Sr. Pagès (a. *Faustina*), a dalt el planell d'Ull de Ter, escollint el lloc d'emplaçament del projectat xalet-refugi, a un centenar de metres de la font del Ter i en una petita eminencia que domina els dos camins que pugen pels Recons o pel Pla Gran de Murens, a una altitut de 2,300 metres sobre'l nivell de la mar.

Aquest lloc fou triat pel nostre malaguanyat consoci mossèn Norbert Font i Sagué per ésser un morrot o llenca de terra ferma i consistent, la constitució geològica de la qual era garantía segura de la seva estabilitat, i a més per estar un xic resguardat dels corrents de vent que allí dominen. Això apart que'l lloc era indicadíssim per la llur utilitat, al peu dels alterosos cims de Gra de Fajol, Bastiments i Pic de la Dòna, en lloc d'afluencia de camins i viaranys diversos que posen en comunicació amdós vessants pirenencs, facilitant en gran manera les travessíes de Camprodón a les altes encontrades del Conflent i montanyes del Canigó, com també les anades a Nuria, el nostre tant conegut santuari pirenenc, sigui des dels vessants del Ter, sigui des de les valls franceses que cada any acostumen a celebrar-hi alguna pelegrinació.

La llista de suscripció fou començada seguidament, havent-hi ja reunides en aquella data unes cinc mil pessetes, de les que anava fent-se càrrec el tresorer de la Comissió, el ja esmentat company D. Lluís Guarro, qui a darrers de juliol tenía ja reunida la suma de 9,903'90 pessetes, destinada an aquest fi.

Escollit el lloc d'emplaçament, es feren les gestions necessaries per a la concessió del terrer sobre'l qual havía d'edificar-se la projectada construcció. L'Ajuntament de Set Cases pretenía, en virtut de determinats títols, que aquell terrer era de la seva proprietat, i estava disposat a cedir-lo generosament; mes de les averiguacions pel CENTRE practicades resultà que aquell lloc formava part de la montanya de Sant Miquel de Setcases, proprietat de l'Estat. Fou llavors que per acord de la Junta Directiva, près en 18 de juny, va dirigir-se al Ministeri de Foment una instancia demanant la concessió o el permís per ocupar una hectaria de terreny an el fi indicat de construir-hi un xalet-refugi de montanya. Després de moltes gestions i de penosos treballs realitzats per vèncer la dificultats que quasi sempre oposa la burocracia espanyola, va obtenir-se la reial ordre corresponent (juliol de 1907) concedint dita autorització, junt amb la d'aprofitar els materials de construcció (pedra i fusta) que allí existissin.

En sa conseqüencia, a primers d'agost, el Sr. Pagès, mestre-de-cases encarregat de les obres, va dirigir-se amb una brigada de quinze treballadors adalt d'Ull de Ter, procedint a aixecar-hi una barraca on allotjar-se, com a treball preliminar. El dia 5, en presencia dels Srs. Torras, Martorell i Galbany, començaren els treballs de replanteig, anant continuant les obres amb tota activitat; havent-se fitat previament i amb intervenció de l'enginyer quefe d'aquell districte forestal tot el terreny enclòs en la concessió otorgada al nostre Centre.

El projecte del Sr. Martorell era atrevit i ben important. La superficia d'edificació era de 160 metres en sa planta baixa; de dos pisos, amb una espaiosa sala-menjador, cuina, water-closet i dormitoris capaços per a una vintena de llits. La basa de sa construcció era la mampostería i el ciment, amb envigats de ferro. Properament an aquest edifici havía d'erigir-se'n un altre, vertader refugi, de dos pisos : l'un destinat als moços i traginers, i l'altre a les cavalcadures.

Les obres anaren fent-se seguidament, profitant la bonança del temps tant com se podía. No cal dir que eren ben costoses, ja que, llevat de la pedra, tots els materials havíen de pujar-se amb corrúes de muls des de Camprodón. Cal advertir que la Sociedad General de Asfaltos y Cementos Portland, de la Pobla de Lillet, posà a disposició del Centre 200 quintars de ciment Asland de la seva fabricació.

A les darreríes del mes de setembre d'aquell any (1907) tingueren de sospendre's les obres de construcció : el mal temps i els frets i gelades impossibilitaven la llur continuació. Les parets del xalet-refugi s'aixecaven fins arràn de primer pis, amb llurs contraforts i arcs de descàrrega, d'on havía d'arrencar la volta del mateix. Així romangué durant l'hivernada, en espera del bon temps, quedant en estat de bona conservació.

Mentrestant continuava la tasca de propaganda per arbitrar recursos amb que atendre les despeses de construcció. Per una part, per medi de la premsa i d'actes públics, s'anava propagant la conveniencia i l'utilitat de l'obra empresa, fent-hi interessar particulars i corporacions. Per altra part, diferents comissions anaven a demanar a socis i amics el llur concurs pecuniari, que poques vegades ens fou negat : molts dels nostres consocis corresponíen generosament a la nostra crida; la colonia estiuenca de Camprodón s'apuntà, en sa majoría, a les llistes de suscripció, i organitzà un festival que deixà un remanent que'ns fou entregat. L'Ajuntament de dita vila i la Real Asociación de Cazadores, de la nostra capital, foren les primeres

corporacions que'ns prestaren la llur cooperació. Per sa part, la Junta Directiva del CENTRE va editar unes postals de propaganda reproduint el projecte del Sr. Martorell.

Passada la tongada de frets i mal temps, el dia 5 de juliol de 1908, els Srs. Martorell i Guarro, junt amb el mestre-de-cases senyor Pagès, anaren a Ull de Ter i disposaren la continuació de les obres, les quals estaven en complet estat de bona i perfeta conservació. Malgrat no ajudar-hi el temps, ben borrascós, que féu durant l'estiu, el dia 13 de setembre pogué celebrar-se la festa de la Revellosa, commemorant la terminació de la coberta del xalet-refugi sense haver ocorregut cap desgracia ni sensible contratemps. Els murs i les voltes apareixíen totalment construits; en l'interior hi havía ja els embans i s'havíen arreboçat les voltes i parets, treballant-se llavors en la feina de rejuntar amb ciment Portland l'obra de pedra de l'exterior, lo qual se creia essencial i imprescindible.

A la festa esmentada van concorre-hi, entre altres, els Srs. Torras, Martorell i Guarro, de la Comissió Executiva, i el Sr. Moré, arcalde de Camprodón, celebrant-se el corresponent àpat de germanor a redós del propri edifici en construcció. A l'acabar aquell mes de setembre es donaren per llestes les obres de més empenta i de més cost, sospenent-se la llur terminació i el llur complet arranjament fins al següent estiu.

En aquella època la llista de suscripció arribava a 21,377'90 pessetes, figurant-hi la subvenció de la nostra Corporació Provincial de 2,470 pessetes i una altra de l'Ajuntament de la capital, d'igual import, aplicada a la mateixa per acord de la nostra Junta Directiva. També hi havíen contribuit els Ajuntaments de Ribes, Ripoll i Sant Joan de les Abadesses, i el Círcol del Liceu, de la nostra ciutat. Igualment hi havíen ingressat els remanents de diverses festes celebrades aquell estiu a Camprodón i els dels dos Festivals organitzats al Parc Güell en 22 de març i 14 de juny, que donaren uns beneficis de 1,110'75 i 579'25 pessetes respectivament.

Durant l'hivern i la primavera de l'any 1909 va anar continuant la penosa tasca d'arbitrar medis econòmics, fomentant la llista de suscripció i recorrent a altres medis extraordinaris, com foren la celebració d'un Gran Festival Sportiu en el Frontó Comtal, que tingué lloc el dia 24 d'abril deixant un benefici de 1,228'80 pessetes, i el primer Torneig Català de Foot-ball, celebrat el dia 23 de maig, amb igual bon èxit i deixant un remanent de 90'35. Per altra part la nostra Junta Directiva va acordar, en sessió de 9 de març, la creació d'una quota especial voluntaria destinada a aital fi, la qual va

cobrar-se des de primer d'abril de 31 a desembre de dit any 1909, donant un resultat total, o benefici líquid, de 3,278'95 pessetes, deducció feta de les despeses de cobrança.

Es d'advertir que, per mancar a la Comissió pecunia precisa per atendre imperioses necessitats de construcció, la Junta Directiva, en sessió de 2 de març de 1909, va autoritzar l'entrega de 750 pessetes dels cabals socials, reintegrables, i augmentades després fins a 1,500. També havía sigut pagat amb caràcter definitiu el cost de la festa de la Revellosa i alguna altra despesa de poca importancia.

Tampoc aquell any ens fou gaire favorable en quant a bon temps, i fins a darrers de juny no pogueren reprendre's les obres per deixar enllestit el xalet-refugi i l'altre cos de construcció o edifici destinat a traginers i cavalcadures. De totes maneres, el dia 3 de juny va fixar-se per al 18 de juliol la data de l'inauguració, que després tingué d'ajornar-se fins al 25 del propri mes.

Durant aquell temps la Comissió va desplegar tota la seva activitat a fi de deixar per a aquella data, en disposició de poder ésser habilitades, totes les dependencies del nostre xalet-refugi, atenent a son complet arranjament.

Amb destí al mateix, i a demandes de l'esmentada Comissió, es reberen donatius diversos, entre altres el de D. Narcís Gosch, i els dels Srs. Pedrerol, Güell i Terradas, Riera i fills, Pujol i germà, Joan Bonet, A. Comas, Mas Bagà i El Siglo, referent a mobiliari; Ferrer i Patau, La Azucarería, Llorens, Camprubí, Inglada i C.ª, i Maristany i C.ª, per a servei de taula; J. i J. Bertràn, Roura i Toll, El Indio, La Filosofía, Botiga Fonda, Estebanell i Pahissa, Calvet i Mata, Mitjans i Palà, Bonet germans, Agustí Borrell, Bassols, Casanovas germans, Ignasi Font, Salvador Godó, Ramón Carrer, Solà i Sert, Successors de B. Brutau, F. Casals, Viuda de F. Blanch, Ramón Senesteva, F. Capell, Fills de S. Casals, Tarradas, i altres que sento no recordar, referent a teixits per a paraments de taula i llits; a tots els quals es deu coral i profunde agraïment.

Arribà la data fixada; i, si bé les obres de construcció i arranjament no estaven totalment acabades, treballant-s'hi encara durant tot l'estiu, va inaugurar-se solemnement el nostre xalet-refugi, essent obert al servei públic des d'aquell moment i començant a prestar la seva utilitat.

A l'acte de l'inauguració van assistir-hi : Mr. Belloc, delegat especial de la Direcció Central del C. A. F.; Mr. Artigues, representant la Secció de Tolosa; Mr. Boixó, per la del Canigó; el Comte de Saint-Saud, pels turistes de l'Alt Vallespir i del Ski Club Bordelais;

D. Narcís Fuster, regidor i representant de l'Excm. Ajuntament de Barcelona; el Sr. Morer, arcalde de Camprodón; Fenech, enginyer forestal del districte; l'arcalde de Setcases; el tinent de carabiners i el duaner de Camprodón; delegats de l'Ateneu Barcelonès, del Foment del Treball Nacional, de l'Atracció de Forasters, del Club Montanyenc, del Centre Excursionista del Vallès, de la Real Asociación de Cazadores, del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de l'Industria; Mn. Salvià, pel santuari de Nuria; el Sr. Cassador, pel diputat a Corts per aquell districte; i els Srs. Torras, Guarro, Galbany, Oliveda, Mitjans, Miret i Maymir, Vidal i Riba, i Xicoy, de la Comissió, junt amb l'arquitecte Sr. Martorell, el mestre-decases Sr. Pagès, i gran nombre d'excursionistes d'amdós vessants pirenencs.

El xalet ofería un vistós efecte : la cuina i la sala-menjador estaven totalment acabades, com totes les habitacions del pis superior; estant les de la planta baixa ocupades pels operaris que havíen d'acabar l'edifici destinat a traginers i cavalcadures i algún que altre petit treball.

En mig de bona germanor i gran entusiasme, prop d'un centenar de comensals s'assegueren a les taules preparades en el gran menjador, a l'hora de dinar, després de la primera aviada de coloms missatgers que portaren diferents aerogrames fent assaber la bona nova de l'inauguració a diferents entitats i corporacions de Barcelona, París i altres indrets. A l'hora dels brindis parlaren els Srs. Torras, Morer, Fuster, Boixó, Belloc, Saint-Saud, Galbany, Bertràn, Salvià, Martorell i altres, pronunciant paraules ben falagueres i encoratjadores per al CENTRE i la seva obra, en bona hora empresa.

L'obra de construcció del primer xalet-refugi català en la gran i extensa serralada pirenenca era ja un fet positiu. L'entusiasme d'un home i la cooperació de molts l'havíen portada a terme. Des d'aquell dia el nostre xalet-refugi d'Ull de Ter ofería a vianants i excursionistes hospitalitat, relatiu confort i utilíssims serveis, profitats per molts.

El servei de restaurant i l'administració foren confiats a l'Antoni Rigat, fondista de Camprodón, mitjançant condicions i tarifes pel CENTRE imposades : el restaurant a son exclusiu càrrec, amb les tarifes de 3'50 ptes. per dinar i altre tant per sopar; el servei de llits reservat al CENTRE, al preu de 2'50 per als no socis i de 1'50 per als socis, mitjançant la percepció per aquell d'una petita part de lo que per tal concepte fos recaptat, per la cura i administració de dit servei.

El dia 18 de setembre de 1909 se donà per acabada la primera temporada, quan ja la neu s'havía ensenyorit d'aquells encontorns i les obres restaven totalment terminades. Durant la mateixa, l'explotació del xalet produí un benefici de 121 pessetes.

Un punt ben important quedava encara enlaire : les dites obres de construcció no estaven pas totalment pagades, i la Comissió no tenía cabals per atendre dites responsabilitats. Calía fer nous esforços, i així es féu per part de la mateixa i de la Junta Directiva del Centre Excursionista, an el qual, econòmicament parlant, quasi res costava aquella important obra que tant parlava a favor del mateix.

Per això, tant la Junta Directiva del Centre com la Comissió especial, llavors constituída segons acord d'aquella près en 30 de juny de 1909, pels Srs. Torras, Botey, Casas-Carbó, Domenech i Roura, Galbany, Guarro, Martorell, Miret i Maymir, Mitjans, Oliveda, Parés, Tey, Vidal i Riba, i Xicoy, continuaren els llurs treballs en aquell sentit durant una bona temporada.

Inaugurat ja el xalet-refugi, quedava, en rigor, acabada la tasca d'aquella Comissió; però, això no obstant, va continuar aquesta, encara, la seva missió durant tota l'anyada, preocupant-se de reunir nous cabals per al pagament de les obligacions contretes.

De totes maneres, des de 1910, la Junta Directiva fou la directament encarregada de tot lo referent a Ull de Ter, si bé continuava encara en funcions el Sr. Guarro com a tresorer especial que havía vingut desempenyant dit càrrec, amb general aplaudiment, des del començ fins al 1.r de desembre d'aquell any (1910), en que rendí comptes de la seva missió.

La Junta Directiva continuà, doncs, atenent amb especial interès tot lo referent a Ull de Ter, preocupant-se d'arbitrar cabals per pagar totalment els deutes pendents, i curant de tot lo referent a la bona marxa i recta administració d'aquell xalet-refugi, l'explotació del qual per a aquell any (1910) fou novament confiada al Sr. Rigat, de Camprodón. El dia 20 de juliol d'aquell any la Junta Directiva confià a D. Manel Miret i Maymir i D. Eduard Vidal la redacció d'un reglament especial per a l'administració d'Ull de Ter, lo qual no va portar-se a cap per no haver acceptat dit encàrrec el mentat Sr. Vidal. Per aquest motiu, i a fi de descarregar a la Directiva de la penosa tasca d'atendre dits serveis, va nomenar-se, en sessió de 19 d'agost del propri any 1910, als president, secretari i tresorer del Centre, perquè, sols o acompanyats de les persones que creguessin més convenient, entenguessin en tot lo referent a estudi i resolució de tots

els assumptes relacionats amb el xalet-refugi d'Ull de Ter. Aquell mateix any, i com a propaganda, la Junta Directiva va encarregar al dibuixant Sr. Llongueras la confecció d'un cartell anunci, el qual no s'ha publicat encara per excés de presupost de despeses. També va acordar-se, en 11 d'octubre de 1910, l'habilitar a Martí Blanqué, de Setcases, com a guarda especial del xalet i guia, mitjançant la percepció de 60 pessetes anyals pel primer servei, i tarifant-li els jornals pel segón a raó de 5 pessetes anant i tornant en un dia, 8 en cas de quedar-se a dormir-hi un dia, i 12 en el d'estar-hi dos dies. Durant aquella anyada l'explotació del xalet va produir un benefici de 139'50 pessetes.

Per atendre, en aquella data, a les obligacions vençudes, es tingué de recórrer al favor de bons companys, i els Srs. D. Lluís M. Vidal i D. Joaquim Casas-Carbó avançaren, respectivament, les quantitats de 750 i 500 pessetes. Per sa part, el tresorer de la Comissió especial d'Ull de Ter, D. Lluís Guarro, havía anat bestreient fins a la suma d'altres 1,765'95 pessetes.

La situació econòmica, al finalitzar aquell any (1910), era, segons comptes presentats pel Sr. Guarro al donar per acabades les seves tasques, la següent : total cobrat per suscripció, 32,846'90 pessetes; total avançat per diversos, 3,015'95; total avançat pel CENTRE, 1,500; o siguin pessetes 37,362'85, suma a la qual ascendíen els pagaments efectuats fins an aquella data.

En la llista de suscripció figuraven ja, a més de les entitats esmentades, el Club Germania, l'Ateneu Barcelonès i el Foment del Treball Nacional, de la nostra ciutat, i les suscripcions del Centre Excursionista del Vallès, de l'Academia Catòlica de Ripoll i del nostre Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de l'Industria, apart d'una altra subvenció, del nostre Ajuntament, per 1,976 pessetes.

Per a l'any 1911 va concedir-se l'explotació del xalet an en Joan Orriols, de Campdevànol, segons acord de 2 de maig; procedint-se també a la compra de diferents objectes per a servei de llit i cuina.

Dos contratemps notables aparegueren llavors a la consideració de la Junta Directiva. L'un d'ells fou el robo perpetrat, durant l'hivern a Ull de Ter, de coberts i mantes, entre altres objectes de menys valua, sens que res pogués averiguar-se malgrat totes les gestions practicades, per encàrrec de la nostra Junta Directiva, prop de les autoritats i persones que podíen donar alguna llum referent al mateix. Tot fou debades : ni rastre pogué trobar-se de cap dels objectes desapareguts, com quasi mai res se troba en casos semblants. De tots

és ben coneguda la freqüencia de robos d'igual caràcter en els xalets-refugis pertanyents a altres països i entitats. El nostre veí xalet del Canigó ha sigut objecte, més d'una vegada, de fets consemblants, sens que res pogués evitar-se, ni aclarir-se posteriorment. Aquesta vegada ens ha tocat la tanda a nosaltres, essent víctimes de tant reprobables accions.

L'altre contratemps foren els desperfectes soferts pel nostre xalet-refugi a causa, sens dubte, de la mala preparació dels materials aglomerants, deguda a descuit o mancament de zel del mestre-de-cases encarregat de les obres de construcció i a la falta d'una inspecció fiscalitzadora continua, que era, per altra part, ben difícil i no exigible en les condicions en que aquelles obres s'estaven portant a cap. Conseqüencia i manifestació d'aquests desperfectes fou un excés d'humitat que s'ensenyorí de moltes de les habitacions, deixant-les en un estat verament llastimós, com pogué comprovar el senyor Vintró, delegat pel Centre en sessió de 2 d'agost de 1911, qui va pujar-hi junt amb un facultatiu a mitjàn mes adés citat. Això motivà que la Junta Directiva, en sessió de 23 d'agost, acordés fer, de moment, algunes reparacions urgents, ja disposades pel Sr. Vintró, deixant per a l'any següent l'adob definitiu, en previsió de mals pitjors.

També, com a mida previsora, es va acordar que, al finalitzar-se cada temporada estiuenca, es baixessin a Camprodón tots els objectes possibles, a fi d'evitar nous robos i sustraccions. L'explotació del xalet, aquell any (1911), produí 334'50 pessetes.

Mentrestant s'havíen recollit nous cabals mercès a l'èxit i bon resultat de les tres tandes de sessions cinematogràfiques donades a l'Ideal Cine amb un benefici total de 6,147'30 pessetes, 2,500 de les quals foren destinades a la construcció del refugi de la Renclusa, i les 3,647'30 restants a l'obra d'Ull de Ter; per lo qual, el dia 14 de novembre, s'acordà pagar la quitança de lo degut a la viuda del senyor Pagès (mort en aquest entremig) per la construcció d'aquella obra, no quedant llavors cap deute fòra de la casa, i encara, aquest, reduit posteriorment a 2,010 pessetes a conseqüencia de devolucions parcials, a compte, als Srs. Vidal, Guarro i Casas.

A primers de juliol de l'any següent (1912), durant el qual continuà el servei d'Ull de Ter a càrrec de l'esmentat Sr. Orriols (qui també l'ha tingut durant el corrent any), van pujar-hi els senyors Torras i Mora, inspeccionant l'estat deplorable d'aquella construcció; i a llur retorn, i donades les llurs explicacions, la Junta Directiva va acordar procedir a l'adob definitiu de la mateixa a basa

de rejuntar totes les voltes amb bon ciment i enquitranar tot el seu exterior, tal com se fa a l'estranger amb construccions semblants i usant la fórmula proporcionada pel nostre entusiasta consoci el senyor Comte de Saint-Saud. Aquestes obres foren encarregades als Srs. Mariàn Suriñach i fill, de Camprodón, i realitzades amb bon èxit i excel·lent resultat, com ha pogut comprovar-se durant la darrera temporada per tots els que han visitat el nostre xalet.

L'import d'aquestes obres de reparació realitzades durant els anys 1911, 1912 i 1913 ascendeixen a 6,006'97 pessetes, i les portades a cap en l'any anterior n'importaren 233'05: total, 6,240'02 pessetes a ajuntar a les 39,794'95 que costava aquella construcció, fent una suma de 46,034'97 pessetes. De més a més d'aquestes partides, s'han pagat : 1,297'65 per mobiliari, robes i utensilis de cuina; 484 per despeses de propaganda i menors; 122 per despeses d'assenyalament de camins; i 240 per cinc anyades al guarda del xalet; fent un total pagat de pessetes 48,178'62.

L'explotació del xalet, en els dos darrers anys, ha produit 190'25 i 291'50 pessetes, respectivament; fent un total, recaptat per aquest concepte durant els cinc anys d'explotació, de 1,076'75 pessetes.

En l'estat de comptes o liquidació general que presentem junt amb aquesta memoria podrà veure's amb més claredat tot lo referent als mateixos.

Com pot observar-se, de tot lo anteriorment exposat se desprèn que, a no haver sigut el contratemps sensible de les reparacions extraordinaries que s'han hagut de practicar a Ull de Ter, avui el CENTRE EXCURSIONISTA no deuría ni un cèntim a ningú, i es trobaría que ha portat a cap la magna obra de la construcció d'aquell xalet-refugi, del qual se troba amo i posseidor sense haver-hi esmerçat altres cabals propris que 2,373'19 pessetes, quantitat ben petita al costat del seu presupost o cost total.

Avui, degut an aquell contratemps, molt sensible, resulta que'l CENTRE hi ha tingut d'esmerçar, encara, 6,006'97 pessetes més; devent actualment 930'07 pessetes per quitança de la factura de reparacions, i 2,010 als Srs. Vidal, Casas i Guarro com a finiquit de quantitats bestretes.

Molt de doldre és aquest extrem, encara que'l mateix no constitueix pas cap esforç superior a les nostres propries forces, ni cap contratemps per a l'esdevenidor i la bona marxa de la nostra aimada institució. Prova d'això és que, sense deixar d'atendre a totes les finalitats i tasques usuals del nostre CENTRE EXCURSIONISTA, havem procedit posteriorment a arranjar el refugi de Sant Andreu de la Castanya,

en el Montseny, a càrrec de la nostra Secció de Sports de Montanya, i estem avui construint el xalet-refugi de la Renclusa, en l'alta regió pirenenca de les Montanyes Maleides; amb les quals obres es ve a continuar la tasca de que parlàvem al començ d'aquestes ratlles.

Sols ens resta, per acabar aquesta memoria que'ns ha sigut encomanada, el fer avinent l'utilitat prestada fins avui pel nostre xalet-refugi d'Ull de Ter.

Tot just inaugurat, veiem que, el dia 29 d'agost de 1909, el Sindicat d'Iniciativa de Vernet-les-Bains organitza una cursa montanyenca, o campionat de velocitat i resistencia, amb caràcter internacional i amb la cooperació del Touring Club de França, de la Secció del Canigó del Club Alpí Francès, i del nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA; i, fixant-se en l'existencia del nostre xalet d'Ull de Ter, ne fa lloc de terme de dita cursa, que, començant a la vila del Vernet, seguía vers Sahorra, Py i coll i portella de Mantet. I des d'aquella data veiem el nostre xalet continuament visitat per nombrosos excursionistes, entre'ls quals abunden els fills de l'altre vessant pirenenc; i veiem que tots ells s'apressen a fer constar l'utilitat pràctica d'aquella construcció i el llur regoneixement vers el CENTRE EXCURSIONISTA, que en tant bona hora l'ha portada a cap. No hi ha sinó fullejar el registre de visitants d'Ull de Ter, o el llibre allí existent, per poder-se fer càrrec seguidament d'aquesta utilitat, assenyalada per molts i molts casos especials dels quals podríem fer esment.

Es per això que, si el nostre CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA reb de per tots indrets expressions de felicitació i encoratjament per la seva obra de bastir el primer xalet-refugi de montanya edificat a la nostra terra, ha d'ésser ell el que a l'ensems transmeti a tots els seus socis i amics que l'han aidat en aquesta empresa el seu viu regoneixement i palesa gratitut. La Junta Directiva profita novament aquesta ocasió per a expressar a tots el seu agraïment més sincer.

Ara sols manca que l'obra realitzada sigui curosament atesa en l'esdevenidor; i per això, atenent aquesta necessitat, la Junta Directiva del CENTRE ha constituit una Comissió especial, avui formada pels Srs. D. César August Torras, D. Lluís Guarro, D. Jeroni Martorell, D. Gabriel Roig, D. J. Domenech Mansana, D. Eduard Ferrer i Mn. Mariàn Faura i Sans, la qual curarà d'estudiar i proposar a la Directiva tot allò que's cregui més convenient per a la millor conservació i el més bon esdevenidor del xalet-refugi d'Ull de Ter.

XALET-REFUGI

Ingressos **Liquidació General**

	Pessetes	Cts.	Pessetes	C
Montant de les llistes de suscripció, segons detall ja publicat.	26,004	55		
Producte líquid de les festes de Camprodón	467	40		
Producte líquid dels festivals de Barcelona	2,238	44		
Producte líquid parcial de les funcions de Cine. . .	3,647	30		
Producte líquid de quotes voluntaries dels socis . .	3,278	95		
Sobrant de l'excursió a Mallorca	135			
Producte de la venda de postals.	10		35.781	
Liquidació estades xalet, any 1909	121			
Liquidació estades xalet, any 1910	139	50		
Liquidació estades xalet, any 1911	334	50		
Liquidació estades xalet, any 1912	190	25		
Liquidació estades xalet, any 1913	291	50	1,076	
Bestret per D. Lluís M. Vidal, deducció de la quantitat tornada a compte.	500			
Bestret per D. Joaquim Casas-Carbó, deducció de la quantitat tornada a compte	333			
Bestret per D. Lluís Guarro, deducció de la quantitat tornada a compte	1,177		2,010	
Adelantat per la Tresorería del CENTRE EXCURSIONISTA, segons acords de la Junta Directiva . . .	2,140	14		
Adelantat per la Tresorería del CENTRE EXCURSIONISTA per despeses de reparacions	6,240	02	8,380	
Saldo a pagar a Mariàn Suriñach i fill a compte de factures de reparacions.			930	
			48,178	

Nota. Tots els comptes, factures, comprovants i especificacions de la present liqu[idació] obren en poder de l'infrascrit Tresorer.

)'ULL DE TER

; Comptes — Despeses

	Pessetes	Cts.	Pessetes	Cts.
Import de diferents factures de materials	1,485	35		
Despeses de transports de ciment	111	10		
Factura maximbrar fusta	150			
Import comptes generals presentats per Joan Pagès, referents a materials, jornals i transports. . .	36,351	35		
Despeses de la Festa de la Revellosa	210			
Cost instalació gas acetilè	292	30		
Cost instalació aerogràfica	268	85		
Drets d'inspecció dels enginyers del Districte Forestal	672			
Despeses suplertes pels Srs. Guarro, Martorell i Torras.	214			
Dany remeses efectiu a Joan Pagès	40		39,794	95
Import factures mobiliari i robes.	806	05		
Batería cuina i despeses d'instalació	491	60	1,297	65
Factura de l'Ilustració Catalana; folleto de propaganda	254			
Projecte del cartell de propaganda	180			
Despeses menors	50		484	
Import de les anyades al guarda Martí Blanqué .	240			
Despeses de l'assenyalament del camí i altres . .	122		362	
Import de les factures de reparacions de 1910 . .	233	05		
Import de les factures de reparacions de 1911 . .	670	05		
Import de les factures de reparacions de 1912 . .	4,608	57		
Import de les factures de reparacions de 1913 . .	728	35	6,240	02
			48,178	62

Barcelona, 31 desembre 1913

El Tresorer,

GABRIEL ROIG

EL CANÇONER DEL CALIC

RECOLLIT I ORDENAT PER MN. J. SERRA I VILARÓ

(Continuació)

EL LLAURADOR

(Tonada igual a la d'*El Marit xic xic*)
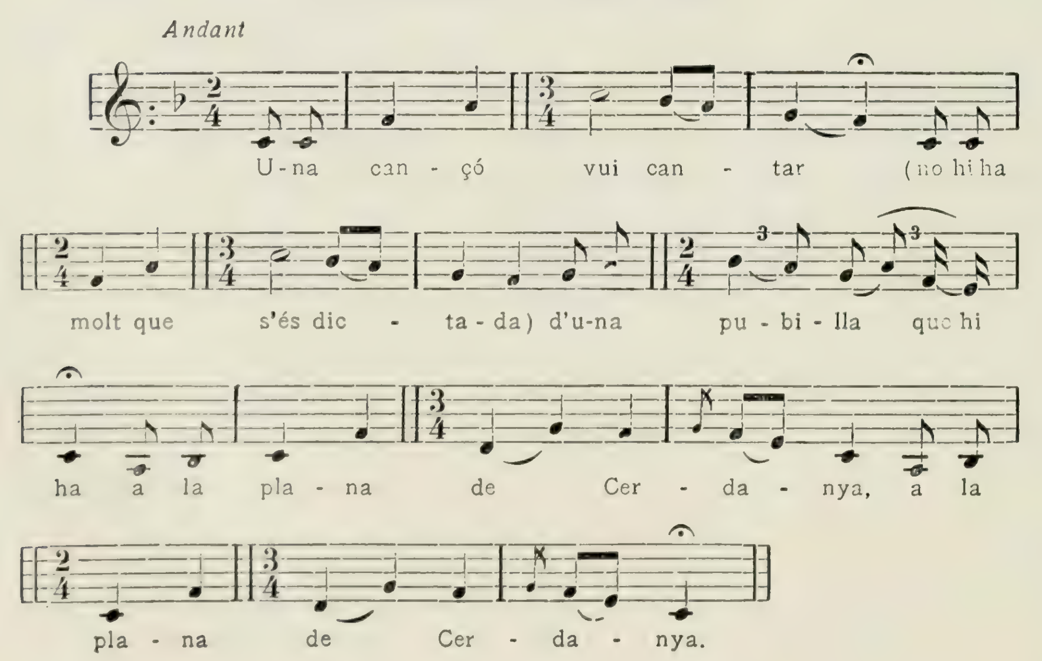
Dematí m'aixeco:
me'n vaig a llaurâ.
La mestressa jove
me'n porta esmorzâ:
un tupí de sopa
i un bocí de pa.

Lulalà lulara,
lulalà lulai.

— Acosta't, vailet;
acosta't pla ençà.
— No pot ser, mestressa:
més m'estim llaurâ,
que aquest camp que llauro
s'ha de conreuâ,
i al mig d'aquest camp
una font hi ha:
els que hi van a beure
s'han d'aginoiâ.
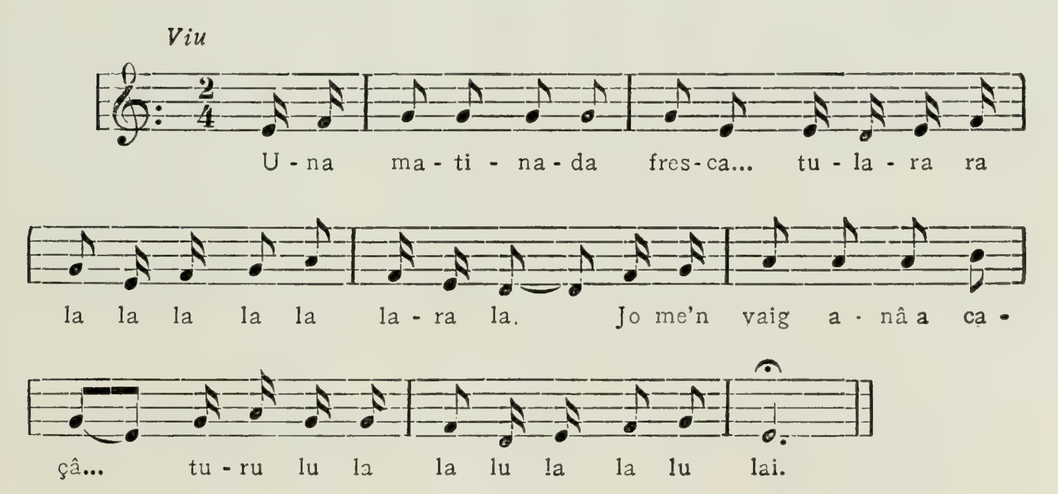
Sols aquest troç me digué el Calic. Qui vulgui veure-la sencera la trobarà en el vol. III, pàg. 147, d'en Briz. També la publica en Gay (pàg. 58). Tal vegada no volgué dir-me-la tota per immoral, puix quan tal ell judicava una cançó no hi havía medi de fer-l'hi dir.

LA PUBILLA CERDANA

Una cançó vui cantar
(no hi ha molt que s'és dictada)
d'una pubilla que hi ha
a la plana de Cerdanya.
A l'edat dels catorze anys
ja s'ha quedat sense mare:
per apendre de cosir
a Girona l'han portada.
A la casa on l'han duta
un capità hi posava:
si hi posava un capità
de la primera campanya.
Ja se'n posen a tractar
amb intenció de casar-se.
— Pubilla : si vols venir
a la plana de Cerdanya,
que de dos cavalls que tinc
l'un serà per a portar-t'hi. —
Posa la sella als xivalls,
les pistoles a les xalmes:
ja se'n posen en camí
per anar a la Cerdanya.
Quan a Cerdanya van ser
veu dos senyors passejant-se.
Si la pubilla va dir:
— Un d'aquells és el meu pare.
— Pubilla! Qui t'hi ha dut?
Mal-haia qui t'acompanya! —
El capità ho ha sentit:
ja en desenvaina l'espasa:
li'n dó un cop d'espasa al coll,
ja la vida li ha llevada.
— Pubilla, bé ens casarem:
ja no tens pare ni mare.
— Això no que no ho farem,
perquè heu dat mort al meu pare.

EL CAÇADOR
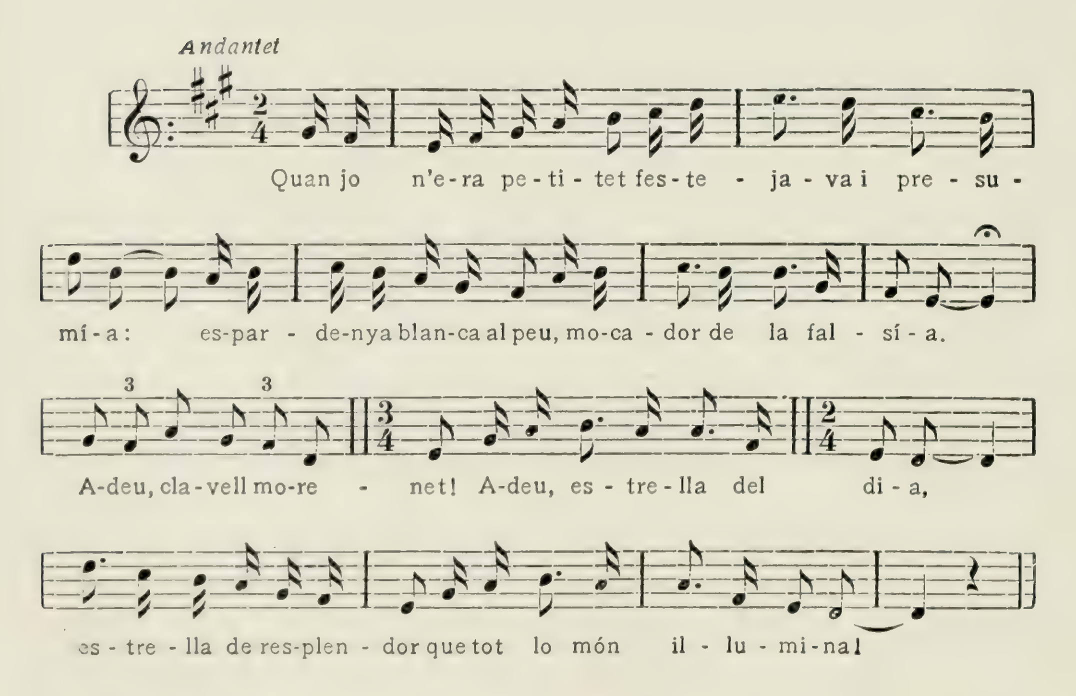

Una matinada fresca...
lulararararai...
jo me'n vaig anâ a caçâ...
lulalalulararai.
No trobí caça ninguna
que jo li pogués tirâ,
sinó una gentil pastora
que guardava el bestiâ.
La trobo adormideta:
no la gosí despertâ.
En cullo un ram de violes:
al pit les hi vaig tirâ.
Les violes eren fresques:
la pastora es deixondà.
— Què hi cerqueu, per 'quí, g'lan jove?
Què hi veniu, per 'quí, a cercâ?
— Vinc a cercar l'amor vostra
si me la volíeu dâ.

— Demaneu-la an el meu pare,
i també an el meu germà,
i també al meu senyor oncle,
que aquí baix a Vic s'està,
i, si ell vos-e la dóna,
per ben donada serà.

— Si voleu l'amor, g'lan jove,
al truc l'haureu de guanyâ. —
Al primer cop de cartetes
ja l'amor li va guanyâ.
— Ara que m'heu guanyadeta,
aon me fareu anâ?
— En unes altes montanyes:
ningú no s'hi veu passâ
sinó els aucellets que volen,
que no saben de parlâ.
No hauràs de passar farina,
que de blat no se n'hi fa;
no hauràs d'anâ a cercar llenya,
que'l bastó ja regnarà;
no hauràs d'anâ a cercar aiga,
que dels ulls ja et saltarà.

Aquesta cançó crec que tal com la publica el Sr. Milà i Fontanals, o sense'ls últims setze versos, és com fou publicada. Aquests semblen una parodia de la versió d'en Gay, en la qual el caçador ofereix a l'aimía una montanya de delicies amb ocells, aigua, llenya, criada, etcètera. També la publiquen els Srs. Alió i Vilarem. (Milà, n.º 317.)

QUAN JO N'ERA PETITET

Quan jo n'era petitet
festejava i presumía:
espardenya blanca al peu,
mocador de la falsía.

Adeu, clavell morenet!
Adeu, estrella del dia,
estrella de resplendor
que tot lo món il·lumina!

Quan ne só estat més grandet
som dat a la mala vida:
me só posat a robar,
l'ofici de cada dia.
Só robat un mercader
qui venía de la fira,
de la fira a la Bisbal,
que n'és fira divertida:
só robat cent duros d'or,
dobles de quatre hi havía.
Quan só tingut prous diners
só robat una pubilla:
la só mantingut set anys
dient que m'hi casaría.
Passats aquestos set anys
só estat fart de mantenir-la:
la só duda a un poblet
que no n'és poble ni vila.
A l'arribar-ne al portal
ja ens en criden el «Quién vive!»

Sols aquest troç sabía el Calic. Qui vulgui veure-la més acabada, vegi el núm. 119 d'en Milà. També en publica un troç Vilarem (pàg. 32.)

Andantet

U - na mi-nyo - na que hi ha din - tre Ri - poll s'és cri - a - da: Ven - tu - ra s'a - no-me - nà, Ven - tu - ra s'a - no-me - na - va.

A - deu, Ven-tu - re-ta, a - deu. Bé en se - ràs ma - la-go-nya - da!

Moderat

U - na mi-nyo-na que hi ha din - tre Ri-poll s'és cri - a - da: Ven - tu-ra s'a - no-me - nà, Ven - tu-ra s'a - no-me - na-va.

Tornada

A - deu, Ven-tu-re-ta, a - deu! Bé en se-ràs ma-la-go - nya-da!

Una minyona que hi ha
dintre Ripoll s'és criada:
Ventura s'anomenà,
Ventura s'anomenava.
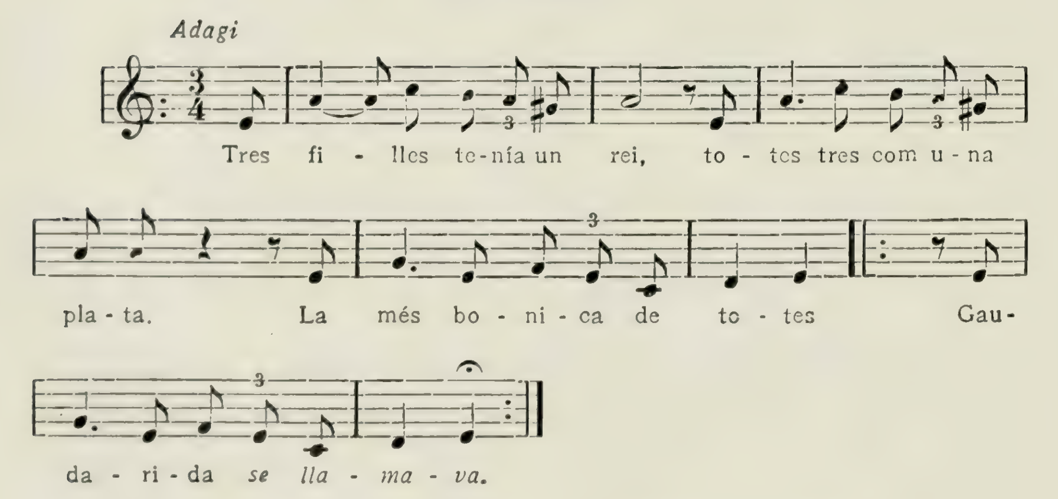
Adeu, Ventureta, adeu!
Bé en seràs malagonyada!

Ventura n'ha tret un ball
davant de la fadrinalla,
i amb el brillo que llençà,
i amb el brillo que llençava,
els fadrinets engrescà,
els fadrinets engrescava.
Ja l'ha anada a demanar,
a demanar als seus pares,
si l'ha anada a demanar
l'hereu més ric de la plana;
i la jove li n'ha dit:
— No sé si es vol casâ, encara.—
Ventura ja ho ha sentit:
ja se'n posa a sospirar-ne.
— Què sospires tu, Ventura?
— Jo bé tinc que sospirar-ne,
que'l meu pare m'ha llençat,
que'l meu pare m'ha llençada.
— No t'ha llençadeta, no,
que a l'hereu te n'ha donada,
a l'hereu Torre-de-Riu,
l'hereu més ric de la plana.
— ¿Què en farem que siga ric
si ell a mi no m'agrada?
— ¿No'm diràs, Ventura, no,
i an a tu quin te n'agrada?
— L'hereu de câl Pere d'Hall,
que té molta nomenada.
— De nomenada ja en té:
de vianda no pas gaire.
— De vianda en guanyarem:
joves som per a guanyar-ne:
ens aixecarem matí,
farem la vetllada llarga.

Desordenada i incompleta la publica el Sr. Milà i Fontanals (núm. 353). També hi ha alguns versos iguals an els d'aquesta en els núm. 344 i 450 que publica el referit autor.

GAUDARIDA
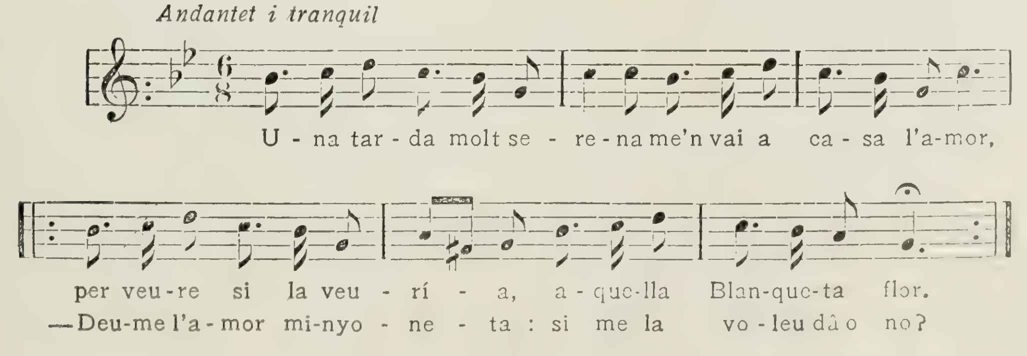

Tres filles tenía un rei,
totes tres com una plata.
La més bonica de totes
Gaudarida *se llamava.*
— Gaudarida, Gaudarida:
tu seràs la meva aimada.

— No pot ser, mon pare rei,
que la llei de Déu no ho mana:
no ho mana la llei de Déu
ni la Verge sobirana.
— Gaudarida, Gaudarida:
d'això en seràs castigada:
te tancaré dins la torre,
dintre la torre més alta.
No't daré menjar ni beure
sinó un cop cada setmana:
te'n daré pa de segón,
aigua de la mar salada. —
Al cap d'un any i un dia
Gaudarida ix en *ventana*:
les *ventanes* se li obren
cobertes d'or i de plata.
Veu la seva germaneta
baix, al coixí, que brodava.
— Germaneta, germaneta:
¿me voldríes dâ un vas d'aiga,
que la boca se m'eixuga
i lo meu cor se m'abranda?
— No la beuràs, no, traidora;
no la beuràs, no, malvada;
perquè no has volgut creure
lo que'l rei pare et manava. —
Sentint aquesta resposta
eixí per l'altra *ventana*.
Ja veu el seu germanet
que amb pilota d'or jugava.
— Germanet, bon germanet:
¿me'n voldríes dâ un vas d'aiga,
que la boca se m'eixuga
i lo meu cor se m'abranda? —
— No la beuràs, no, traidora;
no la beuràs, no, malvada;
perquè no has volgut creure
lo que'l rei pare et manava. —
Sentint aquesta resposta
eixí per l'altra *ventana*.
Ja veu el seu pare rei
que amb cavallers passejava.
— Mon pare, mon pare rei:
me'n voldríeu dâ un vas d'aiga,
que la boca se m'eixuga
i lo meu cor se m'abranda? —
Mana als seus patges el rei
que li pugin un vas d'aiga:
al qui primer serà adalt
gran ciutat li serà dada.
Pugen per l'escala els uns,
els altres per les *ventanes*...
Quan arribaren adalt
Gaudarida ja finava:
els àngels li feien llum,
la Verge l'amortallava.
Gaudarida se'n va al cel
amb molt gran canturia d'àngels.

Es una versió més a les moltes que se n'han publicades. El Sr. Milà sol en publica onze, i tres el Sr. Pelai Briz. (Milà, 258.)

BLANQUETAFLOR

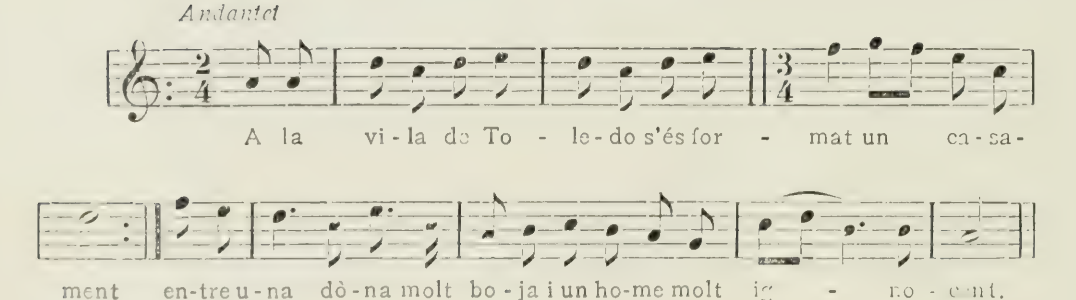
Una tarda molt serena
me'n vaig a casa l'amor
per veure si la veuría,
aquella Blanquetaflor.

Dèu-me l'amor, minyoneta:
si me la voleu dâ o no?

Ja l'en veig a la finestra
que llençava resplendor:
ja li'n demano de gracia
si me'n daría l'amor.
La resposta que m'ha feta:
—Mon jovenet preciós:
mon pare i mona mare
no m'han criada per vos:
m'han criada per un altre
que és un xic més preciós.
—Valga'm Déu! Jo et dic, minyona!
quin parlar tant rigorós!...
Ni els moros de Morería
me parlaríen com vós!
Les festes de Cinquagesma
són prop de les de *Sant-Ció*. —
Ja en cull un ram de violes;
també un ramellet de flors.
— Preneu-les, 'moreta mia;
preneu-les, aquestes flors. —
Ella n'està pensativa
de si les pendría o no...
Les en pren i les olora,
i en fa un sospiret o dos...
— A vostres braços me llanço,
ai jovenet preciós!

Gaire-bé és igual a la d'en Pelai Briz (vol. V, pàg. 149).

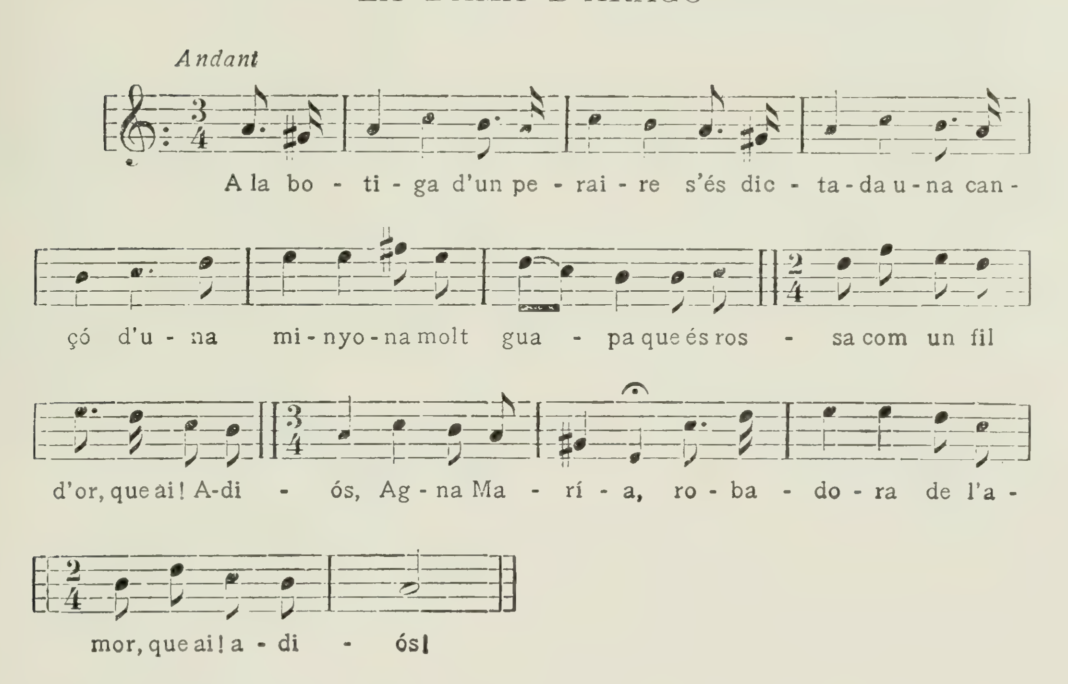
A LA VILA DE TOLEDO
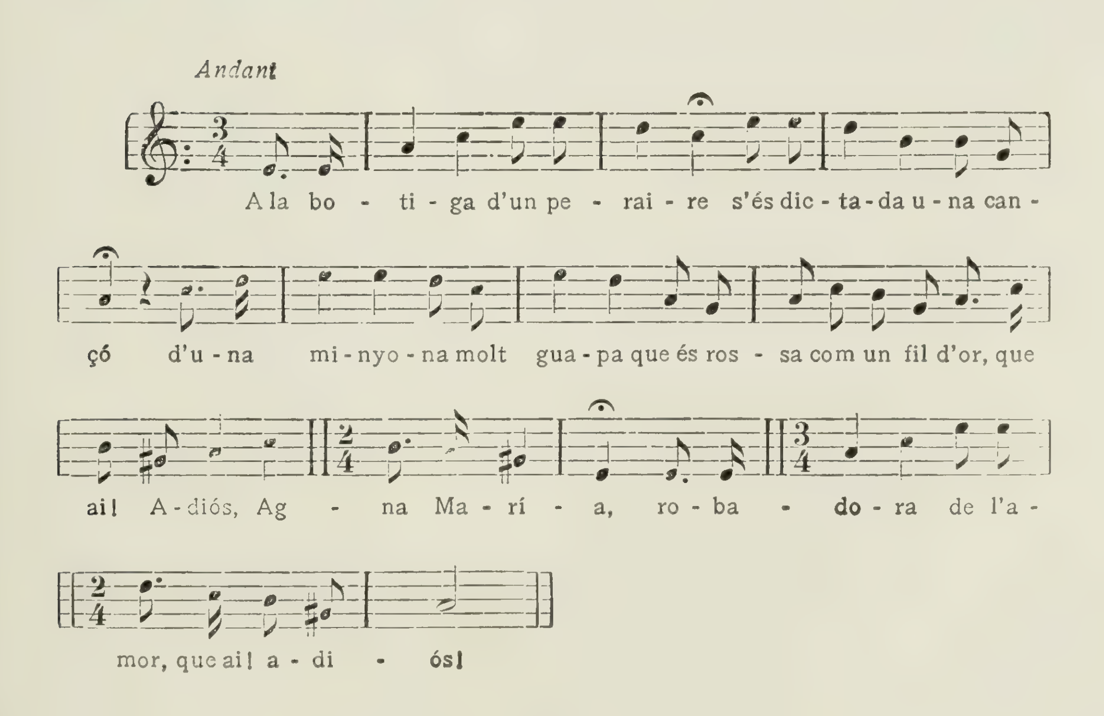

A la vila de Toledo
s'és format un casament
entre una dòna molt boja
i un home molt ignocent.
La noia n'és joveneta,
a l'edat dels catorze anys:
tot-hom diu : — Malagonyada,
per un vell de xeixanta anys!
M'estim més un jove pobre
amb farines i cigrons.
que un vell amb prou vianda,
amb gallines i capons.
En sent a la *media noche*
el vell se posa a roncar.
Jo pensava, en mi mateixa:
— Mai se pogués despertar! —
Ara n'ha passat una ordre
que'ls vells s'hauràn d'embarcar.
Amb humilitat li deia:
— Jo us hi vindré a acompanyar. —
Al mariner de la barca
ja li tinc encomanat
que si acàs el vell tornava
que'l tiri dintre del mar.

Es bon xic semblant a l'intitulada per en Milà *Decreto del Duque de Noalles* (núm. 498); mes la del Sr. Milà no és acabada, si bé precisa qui dóna el decret, amb lo qual pot fixar-se la data en que fou dictada la cançó.

LA DAMA D'ARAGÓ

A la botiga d'un peraire
s'és dictada una cançó
d'una minyona molt guapa
que és rossa com un fil d'or.

Adiós, Agna María,
robadora de l'amor,
que ai! adiós!

Sa mare la pentinava
amb una pinteta d'or;
sa cunyada li esclaría
els cabells de dos en dos;
sa germana li portava
li portava els lligadors:
lligadors que li portava
era un floc de nou colors.
Son germà se la guaitava
amb ullet ben passiós.
— No fossem germans, María,
ens casaríem tots dos.
— De casâ'ns no'ns casaríem,
que bé en trobo de millors. —
Se la n'ha emportada a vendre
a la fira de Lyó.
A l'entrada de la vila
encontra dos compradors:
si els ha demanat cent dobles
ells n'hi donen cent i dos.
El senyor qui l'ha comprada
ja se'n té per tot ditxós:
no la deixa anar a missa,
ni a missa ni a sermó.
Un dia, tot passejant-se,
se'n van a missa tots dos.
A l'entrar ella a l'iglesia
els altars lluiren tots;
al pendre l'aiga beneita
perd anells de dos en dos.
Capellà que diu la missa
ha perduda la lliçó:
quan diu : — *Dominus vobiscum*,
— Quina dama que veig jo! —
L'escolà que l'hi ajuda:
— Per mi fa : per vostè no,
perquè capellans ni frares
no s'han de cuidar d'això.

Es una variant més a les moltes que hi ha publicades. (Milà, núm. 218.)

VALLDAURA
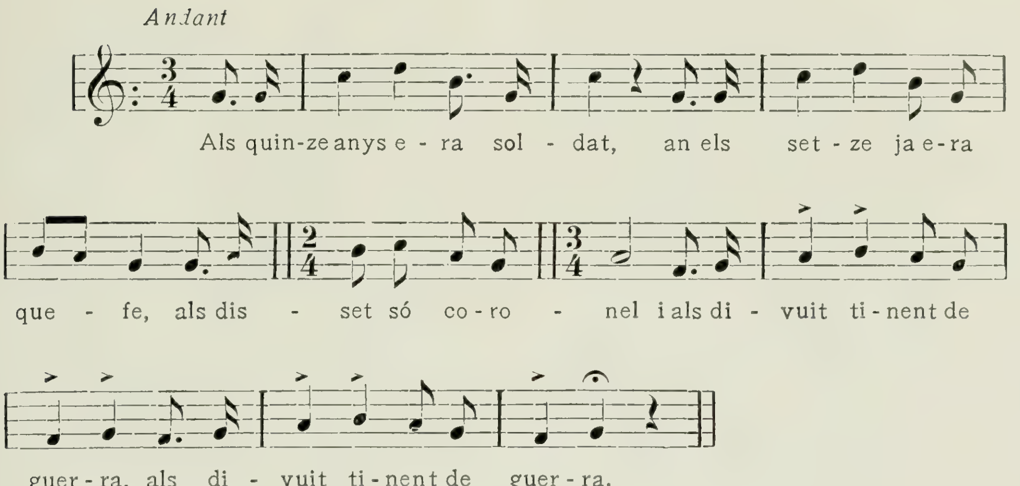
Mentides diuen la gent:
veritats no'n diuen gaires:
diuen que no tinc galans
i en tinc la casa enrotllada.

De lluny me miro l'amor,
que de prop no goso gaire.
Trenta-vuit o trenta-nou,
a la ratlla de quaranta.
No n'estimo sinó un
que n'és fill de la Valldaura:
n'és petit i aixurit
i bonicoi de la cara.

El Calic no'n sabía més. Qui vulgui veure-la tota, la trobarà en el *Romancerillo*, del Sr. Milà (núm. 351).

Aquest lloc de Valldaura és les ruïnes del monestir del mateix nom, avui de la parroquia de Sant Maurici de La-Tor, bisbat de Solsona, lo qual confirma aquella cançó : «Jo só fill de la Valldaura, m'he criat a Castelló, etc., etc.», que són dues pagesíes distants 3 o 4 quilometres l'una de l'altra.

TINENT QUI VE DE LA GUERRA

Als quinze anys era soldat,
an els setze ja era quefe,
als disset só coronel
i als divuit tinent de guerra.
Encar que siga tinent
el meu cor mai viu alegre.
Pensament sempre m'ho diu,
pensament sempre m'ho deia :
— Mira, te la casaràn
mentre seràs a la guerra. —
Tinc faixa de general
per tornar-me'n a ma terra,
i al entrar-ne en el portal
n'encontro la mare d'ella.
Li demano de favor
si em vol donar sa donzella:
— Això no que no pot ser:
set anys ha que n'és promesa,
n'és promesa amb un soldat
que també és tinent de guerra. —

Ja me'n baixo carrê avall;
ja la veig a la finestra:
una estrella que duu al front
això me la fa conèixer.
Un dia l'encontrí a l'hort
que regava les floretes.
Ja li dic : — Déu me la gord:
si vol darme una floreta?
— Preneu-ne dos si voleu.
Fèu que la mare no ho veja:
a vós no us diría res
i a mi em trauría del temple.
— De dos caminets que hi ha
jo no sé quin podrem pendre:
¿pendrem el de festejar
o el de tornar a la guerra? —
Ja li diu : — Anem, anem,
a cercar-ne la llicencia:
allavors ens casarem
i an a mi em traureu de pena.
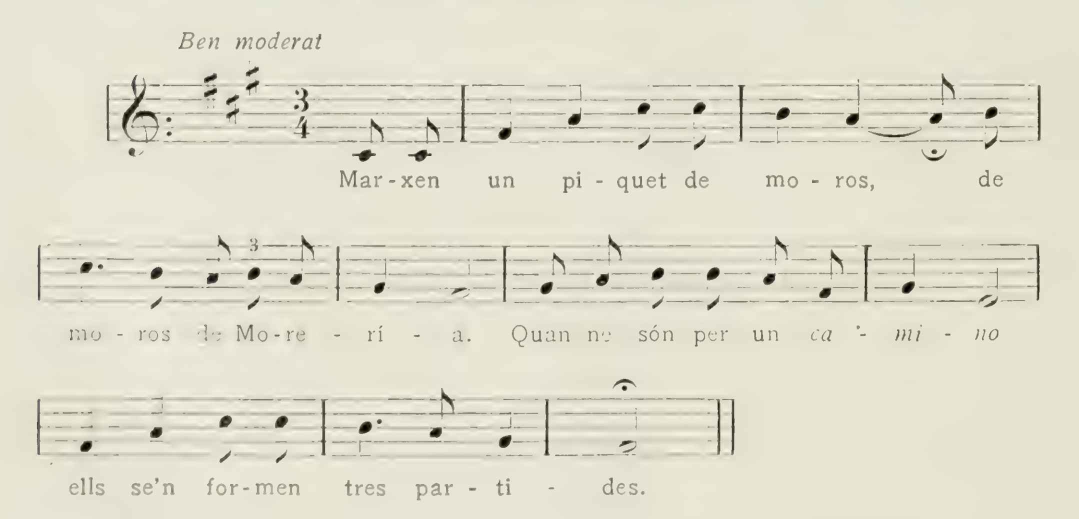
També la publica el Sr. Milà amb el títol *Después de la guerra* (núm. 363), però l'argument acaba de diversa manera. Així com en aquest se casen, en el del Sr. Milà ella el desprecía perquè ja es té cercada l'amor.

LES NINES DE CASTELLTERSOL

Si n'hi havía tres ninetes
al lloc de Castelltersol:
n'hi havía una d'elles
que era més linda que'l sol.
Tres fadrins que la festegen
els dos hauràn de dur dol:
jo ho tinc al cor, i m'ho penso,
que la festejo tot sol.
Un dia l'encontrí sola,
puix ma ventura així ho vol,
boi portant-ne els *cantarillos,*
que venía de la font.
Jo li dic: — Déu gord, Guerida.—
Ella em diu:—Déu gord, Ramón.—
Jo li dic si ballaría:
ella m'ha respost que no.
— De ballar jo no'n só digna,
amb un jove com sou vós.—
Ja es prenen *mano* per *mano*
i a ballar se'n van los dos.
La primera giradeta
tot és parlar de l'amor;
la segona giradeta
llàgrimes del cor li'n dó;
la tercera giradeta
una pistola li'n dó.
— Doneu-me un cop de pistola:
travesseu-me lo meu cor.
— Me tindríen per ben tonto
de matar la mia amor:
vostron pare, vostra mare,
moriríen de tristor,
i també vostres germanes
moriríen de dolor.

Es molt semblant, aquesta delicada cançó, a la del Sr. Milà *Respuesta al caso* (núm. 331).

EL COMTE DE FLORES

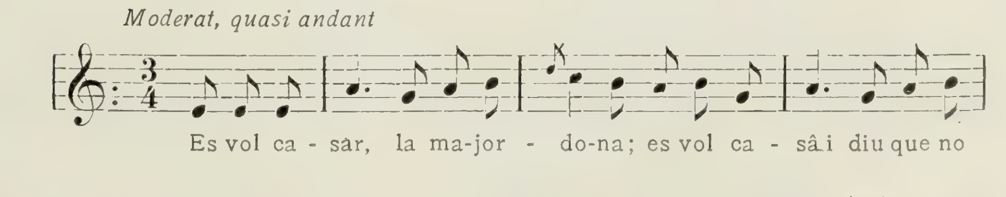

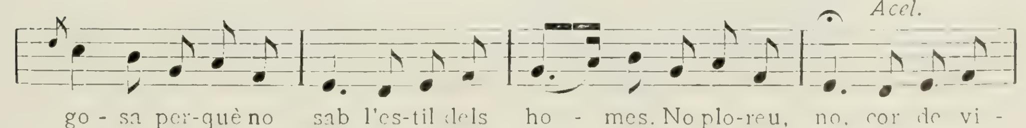
Marxen un piquet de moros,
de moros de Morería.
Quan ne són per un *camino*
ells se'n formen tres partides:
els uns se'n van cap a Flandes,
els altres per les Castilles,
i els altres per ciutats *grandes*
que *Nápoles se decía.*

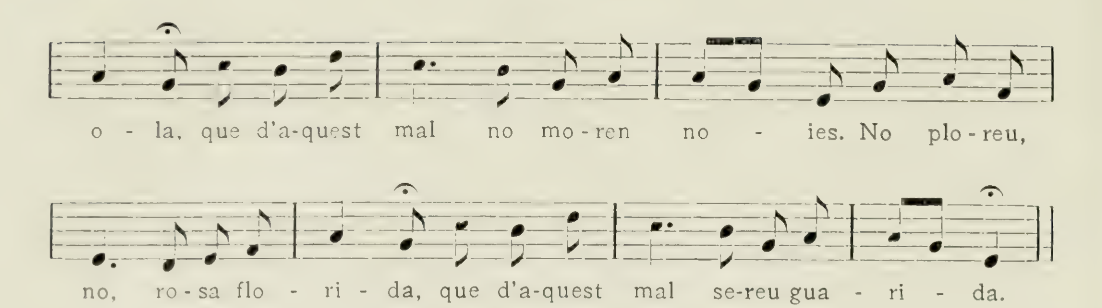
Troben el comte de Flores
per un camí que venía,
i anava amb la seva esposa,
que comtesa *se decía*.
Veníen de romiatge
de Sant Jaume de Galicia,
de reclamâ als sants i santes
que'ls donessen fill o filla.
Li varen dir : — Comte Flores,
sa muller serà captiva.
— No serà captiva, no,
que primer perdré la vida. —
Els moros el comte han mort;
la comtesa n'és captiva:
l'han presentada a la reina,
la reina de Morería.
— Aquí tindreu una esclava
que comtesa *se decía*. —
L'esclava va ser prenyada
de tres mesos : no ho sabía.
Per voler de sants i santes
pariren en igual dia:
l'esclava ha parit un fill
i la reina una filla.
Els han canviat els fills
les traidores de les dides:
donen el fill a la reina,
a l'esclava han dat la filla.
Un dia, mentre embolcava,
estes paraules *decía*:
— Ai, filla de mes entranyes!
Si ara en ma terra et tenía,
si eres en la mia terra,
gran festa per tu es faría:
te daríem lo baptisme
i també de l'oli crisma.
. . . .
. . . .
La saliva dels meus llavis
te servesca per baptisme;
les llàgrimes dels meus ulls
servesquen per oli crisma. —
La reina s'ho escoltava
des del quarto aon dormía:
— ¿Me diríes, linda esclava,
el nom que li posaríes?
— Lo nom de Rosa-Florinda,
com ma germana es *decía*. —
La reina va fê un gran crit:
— Valga'm la Verge María!
Pensava tenî una esclava
i és una germana mia!

Podem nomenar variants d'aquesta les publicades per en Pelai Briz (vol. II, pàg. 159, i vol. V, pàg. 95) i en la revista *Empori* (número 15); mes de totes elles és ben diferent, i, al meu semblar, les supera de molt en la bellesa i l'exposició de l'argument. (Milà, n.º 242.)

LA MAJORDONA QUE'S VOL CASAR I NO GOSA
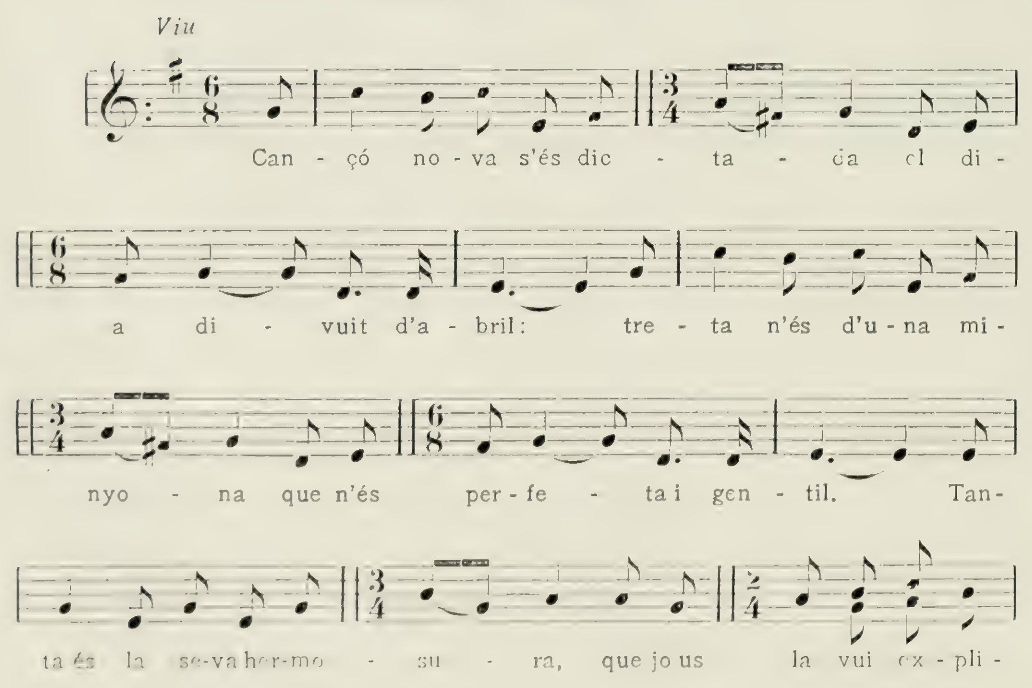

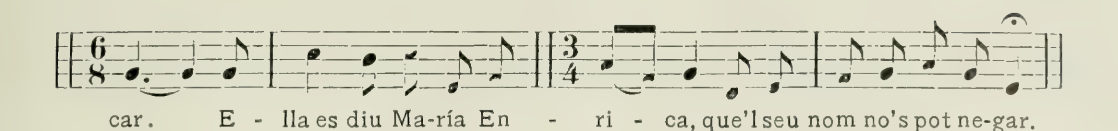
Es vol casar,
la majordona;
es vol casâ i
diu que no gosa.

No ploreu no,
cor de viola,
que d'aquest mal
no moren noies.
No ploreu, no,
rosa florida,
que d'aquest mal
sereu guarida.

Es vol casâ i
diu que no gosa
perquè no sab
l'estil dels homes.
— Jo te'l diré
després a soles:
cuinâ i pastâ i
ser curiosa,
amb el malalt
ser cuidadosa,
amb el pobret
ser-hi amorosa,
i amb el marit
ser carinyosa.

MARÍA ENRICA

Cançó nova s'és dictada
el dia divuit d'abril:
treta n'és d'una minyona
que n'és perfeta i gentil.

Tanta és la seva hermosura,
que jo us la vui explicar.
Ella es diu María Enrica,
que'l seu nom no's pot negar.

Aquesta g'lan minyoneta
és del lloc de Sant Llorenç:
és del carrer d'alegría,
d'allà on passen tots els vents.

Davant de la seva porta
hi ha un regalat jardí
que'n dóna gran alegría
al vespre i al dematí.

Repareu-la quan va a missa,
quan va a missa al dematí:
ella és fresca i colorada
com la roseta al jardí.

Porta l'estrella del dia,
la porta pintada al front:
la dita és d'ésser criada
la més hermosa del món.

Repareu-la quan va a missa,
quan ne va a missa majô:
jo no sé amb què ponderar-la
la seva perfecció.

Tota la gent se la miren,
mai se cansen de mirar:
miraríen nit i dia
sense beure ni menjar.

Un dia l'encontrí sola:
jo l'amor li demaní.
Ella me'n fa de resposta:
— G'lan jove, no us puc serví.

Demaneu-la an els meus pares,
que si ells hi vénen bé
torneu a mi, lo g'lan jove,
que l'amor us donaré. —

La resposta que m'ha feta
jo en só quedat molt content.
L'he demanada als seus pares
si me la volíen dar.
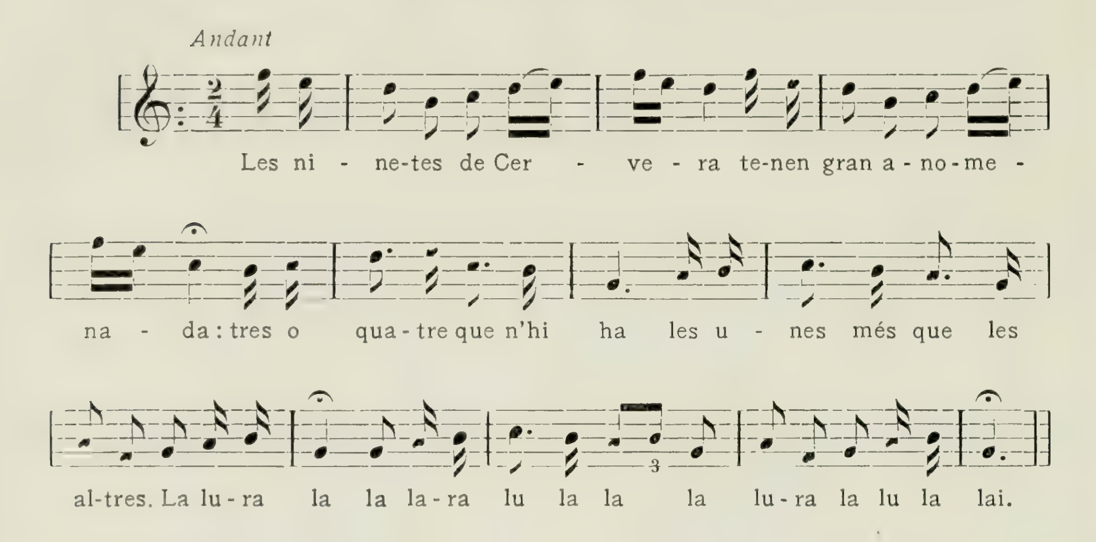
La resposta que m'han feta:
— Que s'hi volíen pensar. —
Resposta no m'han tornada:
no me la volen donar.

Si jo no'm puc casâ amb ella
no sé què serà de mi;
me'n faré soldat o frare,
o romeu o pelegrí.

N'abandonaré la terra:
del Rosselló vui partir.
Antes que jo no me'n vaja
d'ella me'n vui despedir.

Algunes diferencies hi ha entre aquesta i la del Sr. Milà (número 386); però, més que això, és la tonada lo que fa apreciar la variant.

LES NINES I ELS ESTUDIANTS DE CERVERA

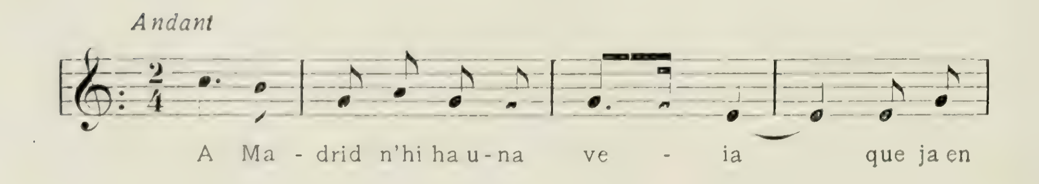

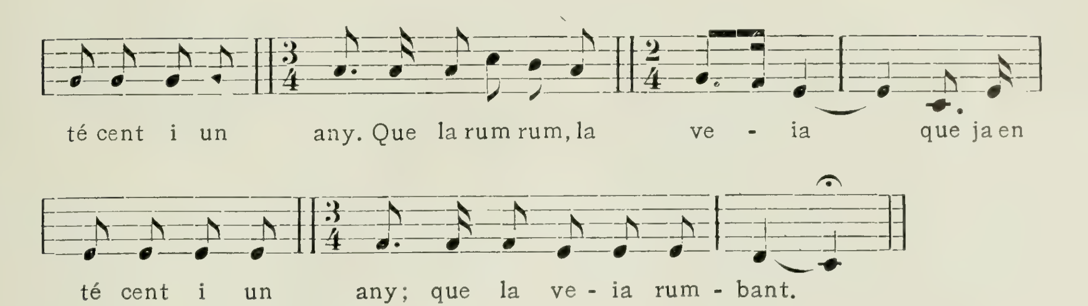
Les ninetes de Cervera
tenen gran anomenada:
tres o quatre que n'hi ha
les unes més que les altres.

Lalurala, lalara,
lulala, lalura,
lalulai.

Ja la fira de Verdú
molt amb dalè l'esperaven
per estrenar un vestit
que a Cervera no s'usava:
gipó de vellut turquí,
mocadô a cada butxaca.
Totes porten el ret blanc,
que'ls estudiants ja ho paguen.
A totes els està bé,
menos dugues de xullades:
són filles d'un sabater
del cap-davall de la plaça.
Dins la màrfega del llit
amaguen la cansalada
per donar-la als estudiants
quan pasen a cantâ albades.
El seu pare ho ha sabut,
que molt bé les ha trucades.
Al punt de la mitja nit
senten tocar la guitarra.
La xica diu a la gran:
— Recorda't d'anit passada:
quan el pare ens ha trucat
per mortes ens ha deixades.
Lo millor que podem fer
no amagar més cansalada.

CASAMENT DE L'ESTUDIANT I LA VEIA
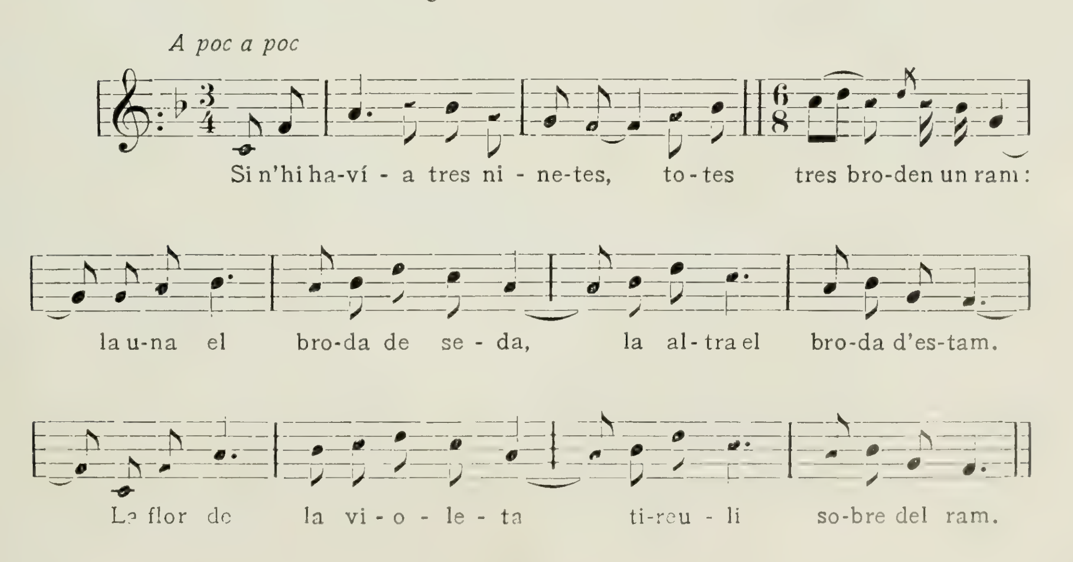

A Madrid n'hi ha una veia
que ja en té cent i un any.

Que la rum rum, la veia
que ja en té cent i un any;
que la veia rumbant.

Si se n'és enamorada
d'un polit estudiant.
— Estudiant, si m'aimaves
te'n faría un ric marxant:
te'n donaría una bossa,
una bossa d'or pesant;
daría't cent moltons negres
i dos cents altres de blancs,
i també te'n donaría
cinc parells de bous llaurants. —
Se'n van a casa el notari
a embrutar-ne paper blanc.
El notari prou li deia:
— Que n'ets boig, estudiant?
— Tant si só boig com si savi,
matrimoni passo avant,
que amb el dot de la veia
trobaré una de quinze anys. —
El dissabte ja es casaren;
el dilluns la va enterrant:
l'estudiant va al darrera
amb un fluviol sonant.

Res pot afegir-se, amb la lletra d'aquesta cançó, a les versions publicades per en Milà (núm. 566), Briz (vol. II, pàg. 147), Guasch (LVIII i LIX) i Gay (37); mes la música és ben diferent.

LES JOIES DE BODA
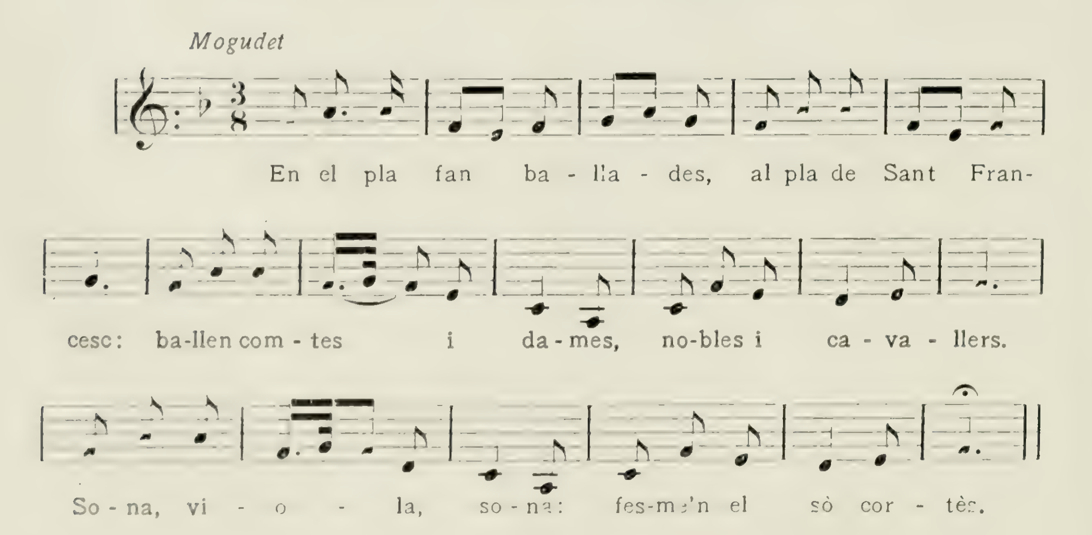

Si n'hi havía tres ninetes,
totes tres broden un ram:
la una el broda de seda,
la altra el broda d'estam.

La flor de la violeta
tireu-li sobre del ram.

La una si en diu a l'altra:
— Els aimants quan tornaràn? —
Ja en respòn la més petita:
— Ara el meu estarà un any. —
Ja en respòn la mijancera:
— El meu no estarà pas tant. —
Ja en respòn la més grandeta:
— Ara el meu està arribant
amb una muleta roja
i dos patges al davant. —
Ja li truquen a la porta.
— Baixa a obrir el teu galant.
— Com ho haveu passat, María? —
— Com ho haveu passat, Joan?
Sabent que per vós penava,
ai! per què haveu trigat tant?
— Jo te'n diré prou la causa,
d'haver-me retardat tant:
te volía dur les joies,
les joies per enjoiar.
Mes ara que te les port
no sé si t'agradaràn.
No són sabates ni mitges,
ni mocadors valencians:
són unes prendes daurades
que no'n fan els cristians,
sinó un moro i una mora
que hi han trebaiat set anys. —
Un dia, tota soleta,
se les estava provant,
pensant que ningú la veia,
i la mirava el galant.
— M'han dit que no les portesses
sinó tres vegades l'any:
les festes de Santcogesma
i també les de Nadal
i per la Pasqua florida,
que son les mellors de l'any.

Es una variant més, un xic diferent de les moltes que hi ha publicades. Vide : Milà (núm. 200), Briz (vol. III, pàg. 45), Guasch (38), Alió (18), la revista *Catalunya*, C, i altres.

LA FILLA DEL REI FRANCÈS
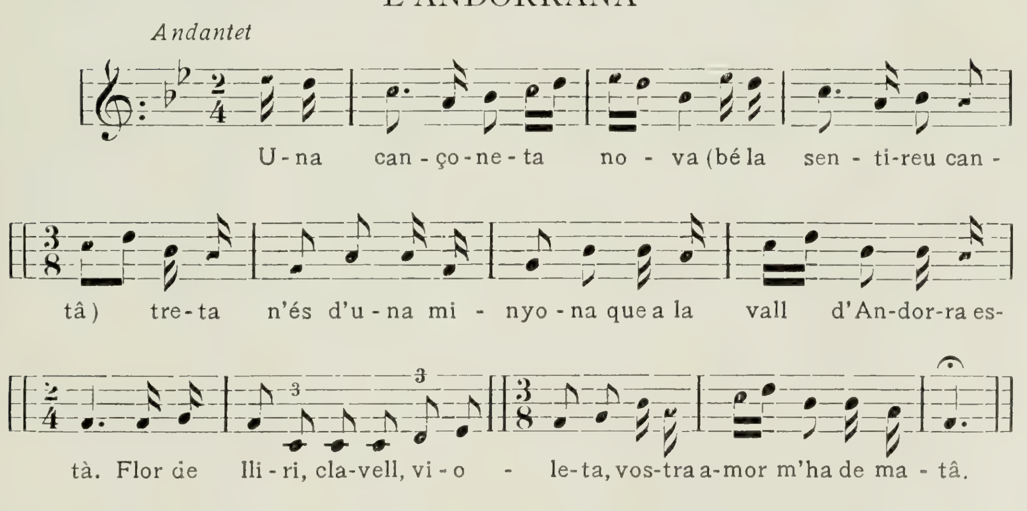

En el pla fan ballades,
al pla de Sant Francesc:
ballen comtes i dames,
nobles i cavallers.

Sona, viola, sona:
fes-me'n el sò cortès.

Si n'hi ballava una
filla del rei francès:
si se la n'ha emportada
un fals aragonès.
Li n'ha fet fê una saia
de nou colors o més:
quan la saia fou feta
la dama ja no hi és.
Quan fou a llunyes terres
la dama sospirés.
— Què en sospires, la dama?
Dama, què en sospirés?
Si sospires ton pare,
dels moros lo tens près;
si sospires ta mare,
no la veuràs mai més;
si sospires tos frares,
de cinc te'n só morts tres.
— Jo sospiro la saia,
que massa estreta m'és.
Deixa-me'n el punyalo
per trencâ un punt o més. —
El punyal era d'auro.
—Guarda que no's trenqués. —
Ja se l'apunta al *pecho*:
dintre'l cor se l'ha mès.

Aquesta cançó, d'un delicat sentimentalisme, la publica en Milà (núm. 551); però la seva versió està mancada del bell acabament de la nostra. Aquest pensament també es troba en la cançó que en Briz publica com a nota en la seva *Lo Canigó*.

L'ANDORRANA

Una cançoneta nova
(bé la sentireu cantâ)
treta d'és d'una minyona
que a la vall d'Andorra està.

Flor de lliri, clavell, violeta,
vostra amor m'ha de matâ.
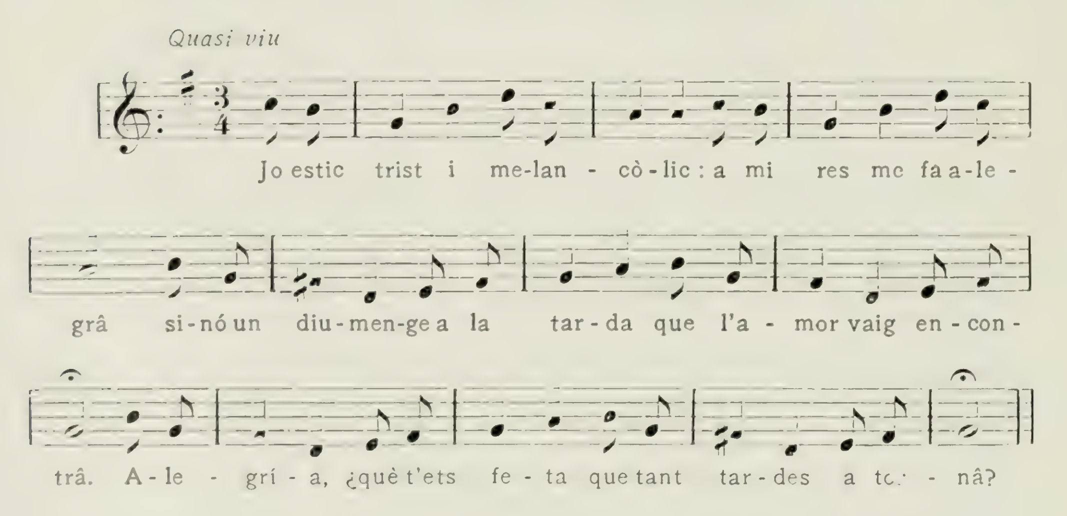
Tres fadrins que la festegen
tots tres s'hi volen casâ:
lo un és l'hereu d'en Mola
i l'altre l'hereu Cerdà;
l'altre és el Rossell d'Andorra,
que ell pensa que tirarà.
El Rossell ja en pren girada:

a casa de l'amor va.
— Déu la guard, dòna María.
Un favor vui demanâ:
si em voleu deixar la filla
un cop per anâ a ballâ?
— La filla ja és a la plaça,
que'm penso que pel ball va.—
Ja se'n va cap a la plaça:
ja la veu amb el Cerdà.
— Cerdà : aon tens el *xeval*?
el *xeval* aon està?
— El *xeval* és a l'establa:
civada no li cal dâ.
— Civada o no civada,
el *xeval* s'ha d'ensellâ,
perquè s'ha d'anâ a l'Urgell:
la ramada ha de pujâ.
— Deixa-la estar, la ramada:
sense tu ja pujarà.

Ja es veu que aquesta és incompleta. En Milà (núm. 320, amb el títol *Compensación*) la publica tota, mes no la música.

El Calic entenía així l'argument : que'l Rossell volía fer anar el Cerdà a cercar la ramada per a ell quedar-se sol amb l'aimía; però, veient aquest el parany, no hi volgué caure. Tal com ell l'entenía, ja pot dir-se que és acabada.

JO ESTIC TRIST I MELANCÒLIC

Jo estic trist i melancòlic:
a mi res me fa alegrâ
sinó un diumenge a la tarda
que l'amor vaig encontrâ.
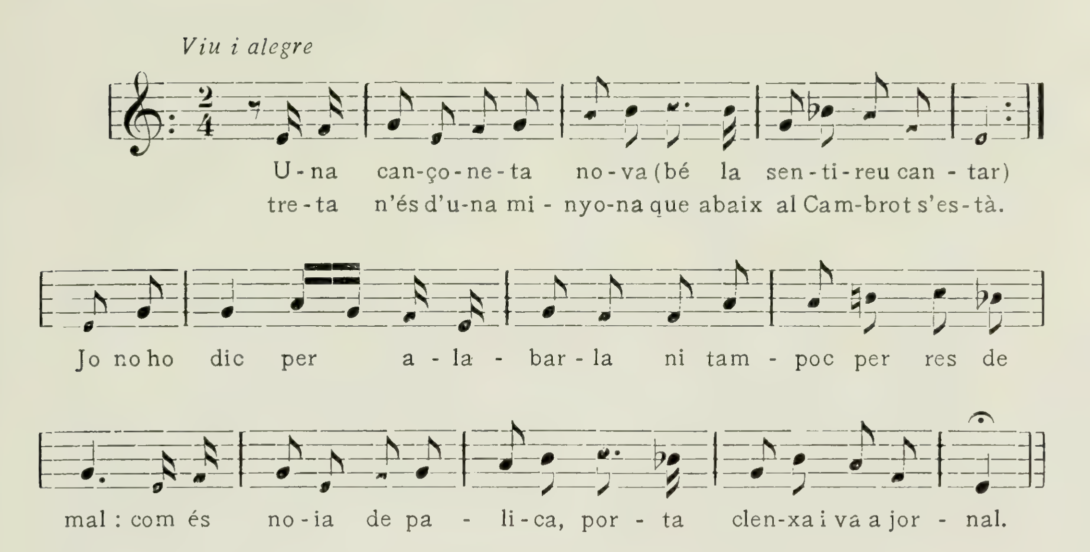
Alegría, ¿què t'ets feta
que tant tardes a tornâ?

Les primeres parauletes
ja parlem de festejâ.

Si toquem per l'hermosura,
jo bé us ho vui explicâ:
té els cabells de l'or més fi,
que és de l'or més fi que hi ha;
el front, de plata brunyida,
cobert de perles està;
els seus ulls semblen estrelle
que enamoren al mirâ;
en fa el nas fet a pinzell,
que bé us el podeu mirâ;
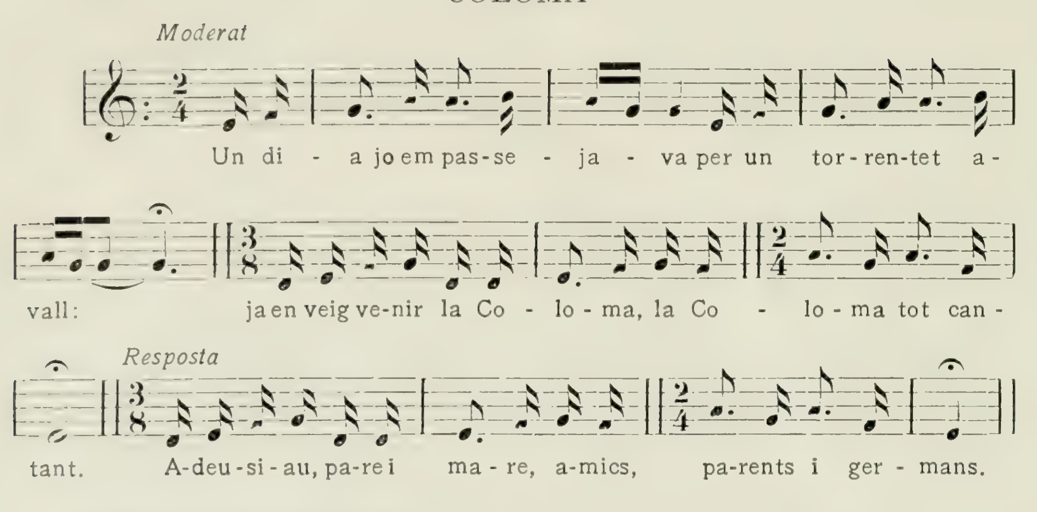
la boca xica i rodona,
i bon modo en el parlâ.
Set anys que l'he festejada
i ara haver-la de deixâ!
He resolt de fer-me frare,
fer-me frare o ermità.
La meva amor ho ha sabut:
ja m'ha enviat a cercâ.
— Tu bonic i jo bonica,
els dos ens podem casâ.

LA NOIA DEL CAMBROT

Una cançoneta nova
(bé la sentireu cantar)
treta n'és d'una minyona
que abaix al Cambrot s'està.
Jo no ho dic per alabar-la
ni tampoc per res de mal:
com és noia de palica,
porta clenxa i va a jornal.
Ella és alta i ben plantada,
té bon aire al caminar:
en va tota eixancarrada
com les vaques a llaurar.
Quan ne porta la cistella
ocupa tot lo carrer:
va de l'una porta a l'altra
com si fos un ca llebrer.
Ella diu a les companyes
que tanta palica té.
— ¿Què en trauràs de la palica,
si n'enganyes el jovent?
De la primera volada
un n'havíes agafat:
no vas ben tancar la gabia:
penso que t'haurà escapat.
De casar-te prou tens ganes:
de fadrí no'n trobes cap:
tots els tractes que teníes
a mi me'ls han explicats.
Si vols tractes a la porta
hauràs de vestî un bastó
que te'n faça companyía
en qualsevol ocasió.
A les noies de cân Torres
bé els volíes llescâ el pa:
elles t'han fet de resposta
que ja se'l saben llescar.
— Ai! Calla, tu, llenga llarga,
que'ns tens llenga d'escorpí:
què diràn, la gent, si ho senten?
què diràn, la gent, de mi?

COLOMA
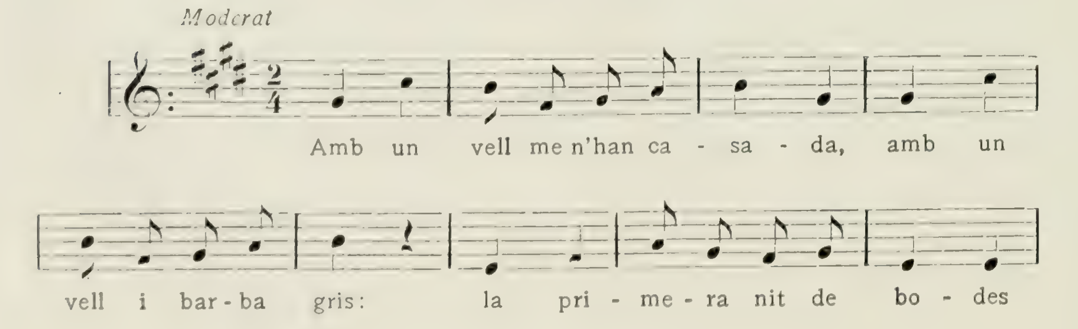

Un dia jo em passejava
per un torrentet avall:
ja en veig venir la Coloma,
la Coloma tot cantant.

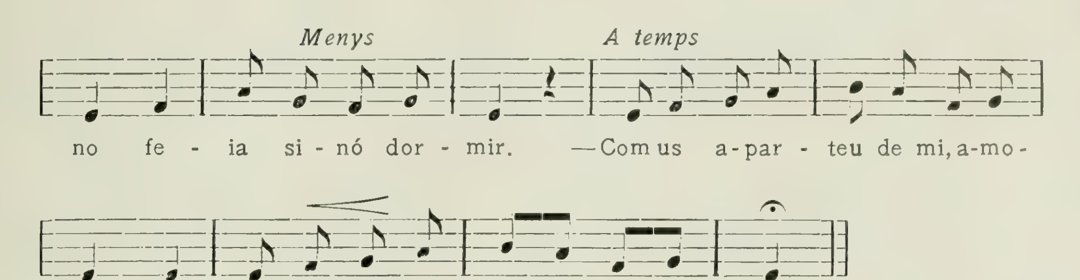
Adeusiau, pare i mare,
amics, parents i germans.

Jo li dic : —Déu guard, Coloma.—
Resposta no m'ha tornat.
— Vui comprâ-us un floc o cinta
per posâ-us al davantal.
— A mi no'm convenen cintes
ni flocs per al davantal:
a mi lo que'm convindría
és un jove ben galant.
— A mi lo que'm convindría
les pomes que al pit portau.
— Les pomes, com són molt ver-
gran jove, us faríen mal; [des,
que, quan ja seràn madures,
meves i vostres seràn.
Els moltons i les ovelles
gran alegría tindràn
quan veuràn la pastoreta
al costat del majoral.

El pensament del vers «Les pomes, com són molt verdes», i tres següents, se troba en la cançó *La Prometença,* d'en Briz (vol. III, pàg. 255), però ben diferent lo restant.

EL BARBA-GRIS

Amb un vell me n'han casada,
amb un vell i barba-gris:
la primera nit de bodes
no feia sinó dormir.

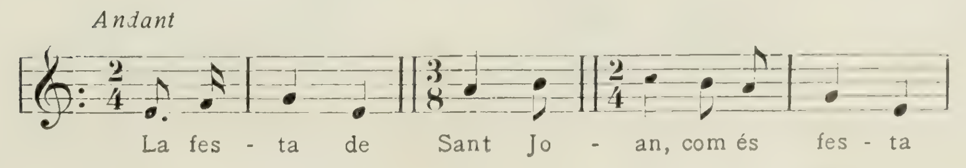
— Com us aparteu de mi,
amoreta!
Com us aparteu de mi! —
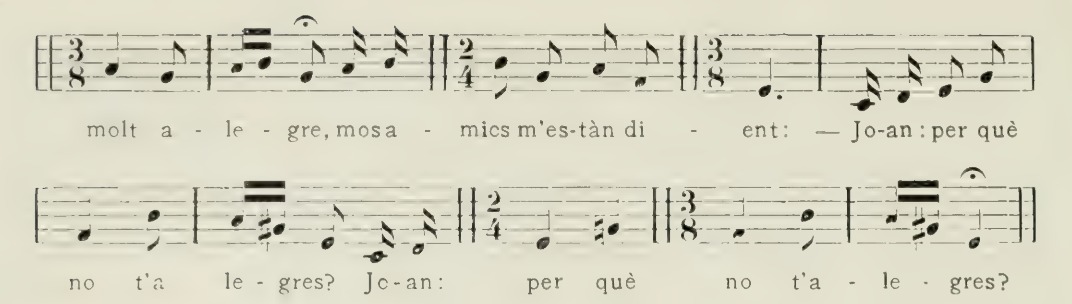
La primera nit de bodes
no feia sinó dormir.
Jo li dono cotzadeta:
— Desperteu-vos, barba-gris. —
Ell me'n dóna una coça
que del llit me fa sortir.
N'agafo la roba bona
i el giponet de satí:
me'n vaig a l'hort del meu pare
a regar lo lleixamí.
Mentre el lleixamí regava
va passâ un jove fadrí.
— Què hi fèu, aquí, joveneta?
què hi fèu, aquí, tant matí?
— M'estic a l'hort del meu pare
a regar el lleixamí.
— Voleu venir, joveneta?
vos en voleu venî amb mi?
— Sí per cert, lo galàn jove:
voldría ser pel camí. —
Ja l'agafa i ja la puja
a cavall del seu rocí.
Quan passaven a Aiguafreda
n'encontren el barba-gris.
— ¿Què hi porteu, lo galàn jove,
què hi porteu, dalt del rocí?
— Adalt del rocí hi porto
les floretes del jardí
que, sent fresques i gemades,
vós no haveu sabut collir.

El Sr. Milà (núm. 426) intitula aquesta cançó *El Novio entrecano*, i sols copía els dos primers versos : «Mon pare m'ha casada,—m'ha donat a un barba-gris...»; però en Briz ja la copía, si bé és una variant més incompleta que aquesta, puix hi falta la conversa entre amdós joves i no té la seva bellesa d'acabament. Posa una versió francesa que ans que de la present ho és de la que comença : «Mon pare m'ha casada — encara no fa un any...» i que en altre lloc transcric.

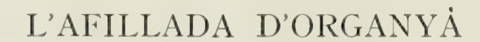
L'AMOR D'EN JOAN
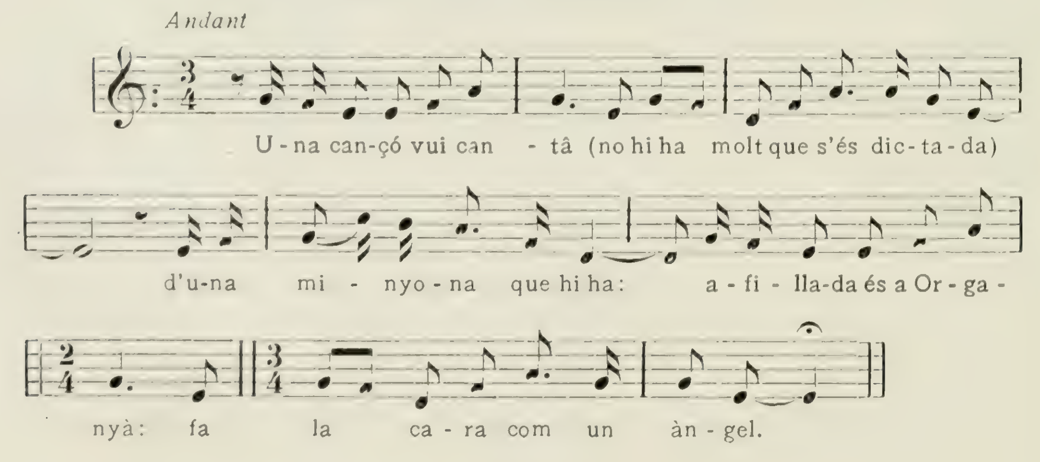

La festa de Sant Joan,
com és festa molt alegre,
mos amics m'estàn dient:
— Joan: per què no t'alegres?
— Com puc alegrar-me, jo?
M'han casada l'amor meva:
l'han casada lluny d'aquí
perquè els meus ulls no la veiguen:
l'han casada a Sant Martí,
que per mi n'és un desterro.
Quan se la van emportar
pel meu carrer passava ella:
ella se'n posa a plorar
pensant que jo no la veia.
Ella se'n posa a plorar:
jo plorava molt més que ella.
Lo que m'aconsola a mi
que tinc una prenda d'ella:
ella em guarda un anell d'or
de les set pedres vermelles;
jo tinc un mocador blanc
brodat de seda vermella:
al mig hi ha un campanar,
al cap-damunt una estrella
que fa cara a tots els vents:
així ho fan les donzelles.
En fan com els rovellons
allí al mes de setembre:
al matí els collireu verds,
ne seràn corcats al vespre.
Jo les vinc a comparar
amb el calçat d'espardenyes:
pensareu anar calçat,
tocareu de peus a terra:
espines us punxaràn,
punxes i males pedretes.

Aquesta variant la trobo més bella i més arrodonida que la d'en Briz (vol. IV, pàg. 173) i la d'en Milà (núm. 368), encara que la poesía sería molt millor sense'ls últims dèu versos, tenint aleshores un final formosíssim.

L'AFILLADA D'ORGANYÀ

Andant

Una cançó vui cantâ
(no hi ha molt que s'és dictada)
d'una minyona que hi ha:
afillada és a Organyà:
fa la cara com un àngel.

Fa tornar l'hivern estiu
i la tardor primavera.
Ella adreça els geperuts,
torna la paraula als muts
i els cegos luego s'hi veuen.

I quan ella va pel mar
els peixos parlen per ella,
i, si la senten cantar,
tots se posan a escoltar
i els mariners paren vela.

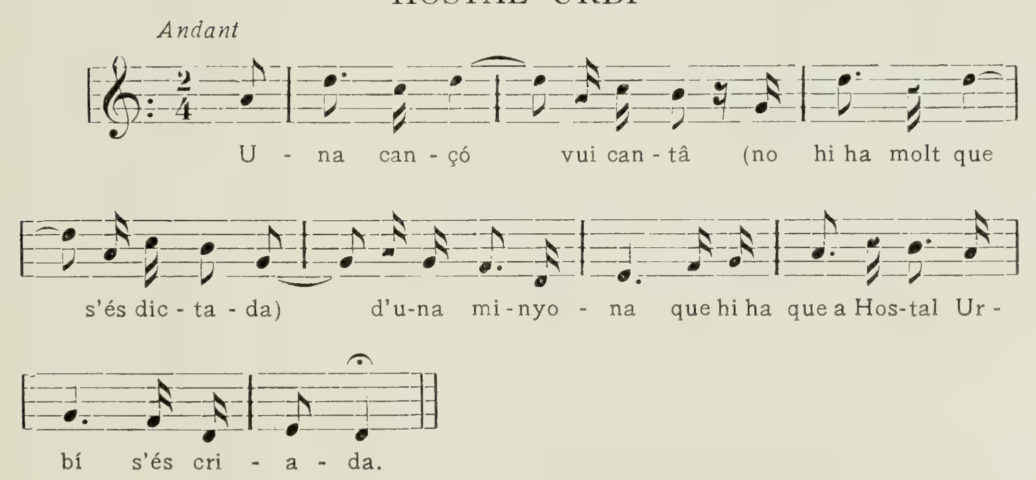
Jo an el seu pare ho vui dir
i també a la mare d'ella,
que, si me la volen dar,
amb ella em penso casar,
casar-me voldría amb ella.

La resposta que m'ha fet:
— La minyona ja és promesa.
Li podeu enraonar,
i, si la podeu girar,
jo per cert vos la prometo. —

Estudiant me vui fer
per l'amor d'una donzella.
Quan jo seré capellà
amb mi es vindrà a confessâ:
no li daré penitencia.

El senyor bisbe de Vic
ja me n'ha donat llicencia
per poder-la confessar,
per poder-la combregar,
sens donar-li penitencia.

HOSTAL URBÍ
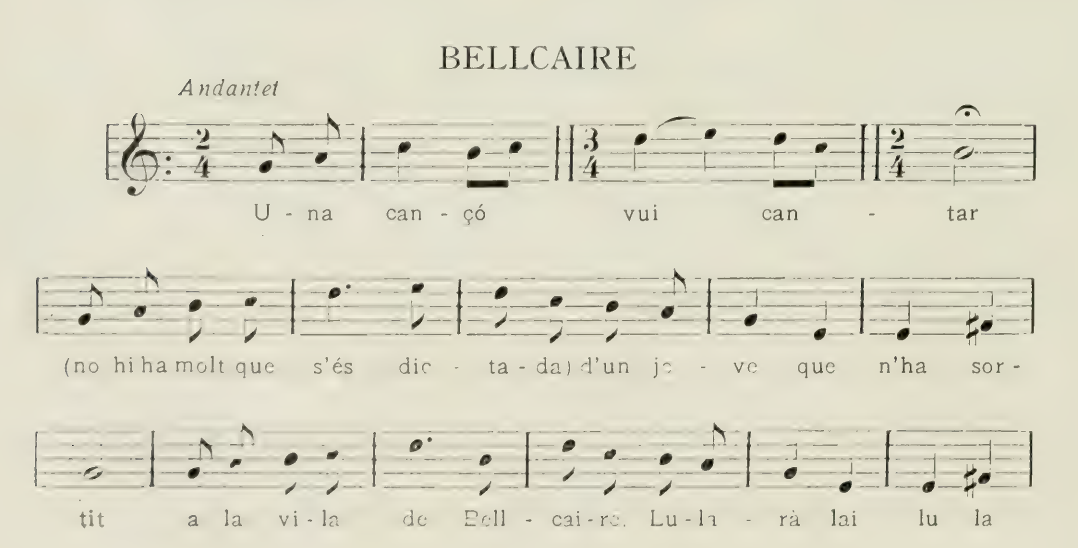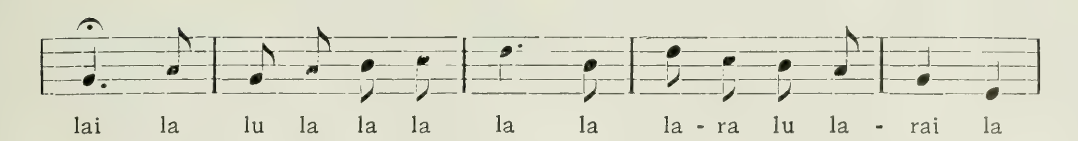

Una cançó vui cantâ
(no hi ha molt que s'és dictada)
d'una minyona que hi ha
que a Hostal Urbí s'és criada.
Si voleu sabê el seu nom,
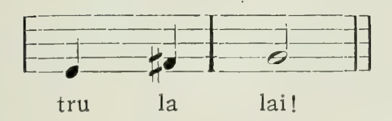
Roseta se nomenava.
Al passar-ne allí a la Seu,
allí d'un tiro de bala,
si mai la senten cantar,
com ne fa veu de calandria,

per sentir la seva veu
els traginers fan parada.
El moço del majoral
ja l'amor li demanava:
— Que si vós no'm dau l'amor
la vida no la tinc llarga.
— Jo l'amor us donaré,
pro amb llicencia del meu pare,
que ell s'informi de vós
si sou home de bon tracte.
— Jo us diré la veritat
lo mateix que'm confessasse:
Jo de l'Andorra en só fill:
Hostal Urbí n'és ma casa:
en ella bé hi trobareu
lo meu pare i mona mare,
i també hi tinc dos germans
que estudíen per notaris.
N'és casa de molts cabals
i molt bestiar de llana,
un esquadret de mulats
i una poca d'eugaçada,
i aquests cinc que meno jo,
que aquestos tots són de carga:
lo demés tot és per blat
per lo gasto de la casa. —
Divendres estes raons
i dissabte unes altres:
el diumenge ens en anem
a oir la missa santa.
Jo la missa no só oit
ni el sacerdot no mirava,
que la vista dels meus ulls
fita en la Roseta estava.
Sortint d'allí ens en anem:
cap a casa d'ella anàvem.
Quan fórem allí al Mas-vell
en veiem cinc de parada
que anaven emmascarats
i los dos portaven armes.
Quan els vaig veure l'acció
salto una paret molt alta:
quan vaig fer el primer salt
ja em vaig trencar una cama.
Ja en vaig fer un gran sospir:
— Valga'm la Verge del Carme! —
La minyona, allí plorant,
fent lo que li pertocava,
ja fa venir molta gent
amb una llitera llarga.
Cap a casa se me'n duu,
que jo molt a pler hi estava.
El dia sis de janer
m'envià una carta a casa.
Quan varen sentî el meu nom
i llegida la substancia,
la mare es va talaiar
que lo meu pare plorava.
— Ai, fill meu! què n'has tingut?
Tu has tingut una desgracia!

BELLCAIRE

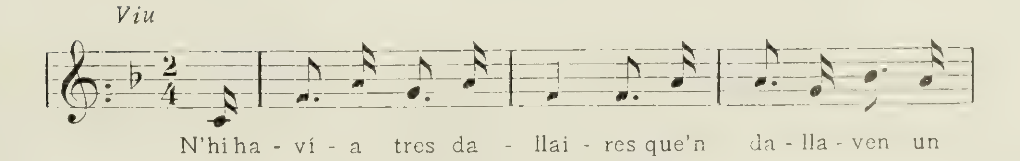
Una cançó vui cantar
(no hi ha molt que s'és dictada)
d'un jove que n'ha sortit
a la vila de Bellcaire.

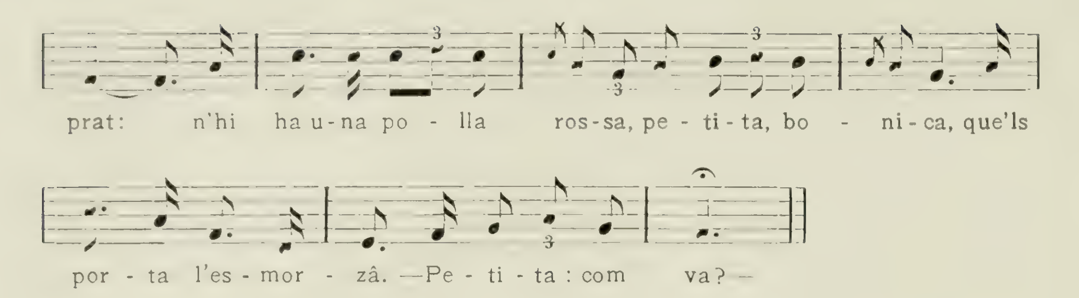
Lurarà,
lurarai!

D'un jove que n'ha sortit
que n'és pràctic de les armes:
s'ha fet soldat de cavall
per defensâ el rei d'Espanya;
d'una germana que té
que té la llenga molt llarga,
burladora de fadrins
i dels moços de soldada:
algún dia ja vindrà
dels fadrins serà burlada.
Un dia jo em passejava
per les hortes de Bellcaire
collint rosetes i flors
i violetes boscanes.
Si la nova n'ha arribat,
n'ha arribat la nova mala:
— Don Joan : què hi fèu, aquí?
Vostra amor està molt mala. —
Poso la sella al cavall:
cap a casa d'ella anava.
Con a sa casa vai ser
trobo la porta tancada.
No baixa l'amor a obrir,
que baixa la seva mare,
i al primer escaliró
ja veig que la confessaven;
al segón escaliró
ja veig que la combregaven.
Ja me li agenollo als peus
per resar-li'n una salve:
— Don Joan, marxeu d'aquí,
que faríeu condemnar-me.
Aneu's-en baix, al celler:
trobareu la meva mare:
digueu que us dono les claus,
les claus de la meva caixa.
En el primer calaixó
trobareu les arracades;
en el segón calaixó
els anells d'or que'm pagàveu:
la roba que'm vau pagar
la tinc encara amb el sastre.

Tonada com la de *La Flor del pèsol.*

ELS TRES DALLAIRES

N'hi havía tres dallaires
que'n dallaven un prat:
si n'hi ha una polla rossa,
petita, bonica,
que'ls porta l'esmorzâ.
— Petita : com va? —
Lo un dels tres dallaires
ja no vol esmorzâ.
— ¿Què teniu, vós, dallaire,
no volguent esmorzâ?
¿Si teniu mal d'*amores*
o mal de festejâ?
— Jo no'n tinc mal d'*amores*
ni mal de festejâ,
sinó una polla rossa,
que'm fa morî i penâ.
Jo vui dir al seu pare
si me la vol donâ.
Si ell no me la dóna
jo la faré robâ
pels miquelets de França
o bé els de Puigcerdà.
— Mira, apría la roba,
que n'havem de marxâ.
— La roba està apriada:
no cal sinó marxâ.
Els tres vestits de seda
bé me'ls vui emportâ. —
Al baixar-ne l'escala
n'encontra el seu germà.
— Aon vas, polla rossa?
Traidora! aon vols anâ?
— Calla, mon germà, calla!
Bé n'hauràs de callâ!
Les forques ne són noves:
les hauràs d'estrenâ.

Es, aquesta, ja molt coneguda. Entre les variants d'en Gay (*Cançons populars de Catalunya*, pàg. 8), de la revista *Catalunya* (pàg. CIV), d'en Milà (núm. 295) i d'en Briz (vol. III, pàg. 99), no hi estarà malament la del Calic.

CUCUT

Esta primavera
un niu só trobat
dalt d'una olivera
al fondo d'un prat.

Jo no sé conèixer
els petits ocells
si són caderneres
o bé passarells.

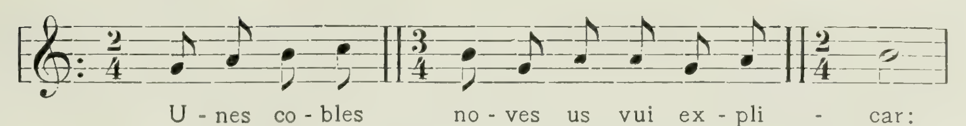
El cucut cantava
adalt d'un teulat,
si'n fa l'amoreta
amb un advocat.

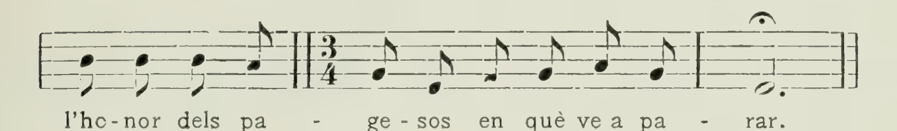
Tu, cucut, no digues
lo que has vist aquí,
que't donaré panses
al vespre i matí.

Molt hi falta d'aquesta cançó. Vegi's en Milà i Fontanals (n.º 540).

COBLES DELS PAGESOS

Unes cobles noves
us vui explicar:
l'honor dels pagesos
en què ve a parar.

Ells reguen la terra
amb els seus suors,
i amb l'esquena dreta
viuen els senyors.

Diré com ho fan
alguns dels senyors
per pendre la fresca
en temps de calors.

Jutges i notaris
i alguns advocats,
que la llur collita
és com la dels naps,

per mes que pedrego
an ells no'ls fa re,
que la seva hisenda
és plana i papê:

sopen a les onze,
van a passejar;
mentre que'ls pagesos
són a descansar.

Algunes diades
gallina i capó,
perdius i pollastres
i vi del més bo;

i també per postres
mengen un meló,
taronges i préssecs
i vi del més bo.

Vosaltres, pagesos,
aneu al revés:
en temps de calors
és con mengeu més.

No tasten la carn
fins sent al segâ:
de cansats que estàn
sols profit no'ls fa.

En temps de barullo,
com hi ha algún perquè,
regidors ni batlles
ningú no ho vol sê.

Regidors i batlles
d'aqueixos poblets
davant del Govern
semblen pastorets.

Vestits de sexé *
i altres de burell,
que en el seu poble
'soten com el rei.

* Era un teixit de blau i burell.

PUBLICACIONS REBUDES

(QUART TRIMESTRE)

Boletín de la R. A. de Buenas Letras. Barcelona. (Abril-Juny 1913.) — J. Jordán de Urries : *La lucha por Sicilia en los años de 1291 á 1302*. — P. Pujol i Tubau, pbre. : *Mudança en la elecció sepultura per lo rey Alfons I*. — E. Moliné i Brasés : *Alguns documents inèdits pera la historia de la pintura catalana*. — J. Miret i Sans : *Pro sermone plebeico*. (Continuació.) — J. Mas, pbre : *Notes d'esculptors antics á Catalunya*. — F. Carreras i Candi: *Les obres de la Catedral de Barcelona*. — E. Moliné i Brasés : *Adició als textes catalans-provençals*. — Dr. G. Alabart, pbre. : *Exposició sobre lo llibre «de civitate Dei», de Sant Agustí*. — *Noticies*.

Estudis Universitaris Catalans. Barcelona (Octubre-Desembre 1912.) — E. Rogent i E. Duràn : *Les edicions lulianes de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*. — J. Sanchis Sivera : *Pinturas medievales en Valencia*. — F. Soldevila : *Algunes noticies més per a la biografia d'en Bernat Metge*. — J. Soler i Palet : *Paradís*. — Germain Marin : *Un tractat inèdit del segle IV : «De similitude carnis pecati», de Sant Pacià, bisbe de Barcelona*. — *Notes bibliogràfiques*.

Butlletí del C. E. de la Comarca de Bages. Manresa. (Març-Agost.) — J. Sarret i Arbós : *Les creus de pedra del terme de Manresa*. — O. Miró i Borràs : *El Receptari de Manresa i la mort del infant en Jaume, comte d'Urgell (segle XIV)*. (Acabament.)

Butlletí del C. E. de Vich. Vich. (Núm. VII, 1913.) — P. M. de Barnola : *Concurs que prestan al excursionisme els estudis historichs naturals*. — J. M. Cirera: *Gloses mallorquines*. — *Notes d'arxiu*.

Butlletí del C. E. de Vich. Vich. (Núm. VIII, 1913) — J. Gudiol, pbre. : *La ermita de Sant Mohí*. — Dr. J. Palmieri : *El códice Summa Institutionum Placentini del Museu Episcopal de Vich*. — M. T. : *Un concili de Vich*. — J. Vilaró i Griera, pbre. : *Nota folklórica. Les velles de Març*. — *Notes d'arxiu*.

Arxiu d'Estudis del C. E. de Terrassa. Terrassa. (Octubre.) — Cels Gomis : *Folklore català*. — J. Soler i Palet : *Les nostres antigalles al extranger*. — J. Ventalló : *De la guerra dels segadors*. — *Crònica*.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana. Palma. (Octubre.) — A. Griera: *El parlar d'Eivissa i Formentera*. — *Bibliografia literaria*. — *Revista de revistes*. — P. Barnils : *El dialecte lleidatà*. *Bibliografia filològica*.

Ruscino. Perpinyà. (Abril-Juny.) J. Calmette : *A propos d'«un duché de Roussillon» au Xme siècle*. — P. Vidal : *Introduction à un «Manuel d'histoire de la literature catalane ancienne»*. — L. Fontaine : *Le charbon en Roussillon. Une discussion médicale*. — P. de Fenollet : *Un Musée archéologique à Perpignan*. — P. Vidal : *Mélanges de toponymie catalane*. (Continuació.) — R. Lacrivier : *Le cartulaire de l'église d'Elne*. — Alart et Callier : *Corres-*

pondance inédite au sujet de la délimitation de la frontière des Pyrénées Orientales. — Sources narratives locales de l'histoire de Roussillon en langue catalane. (Continuació.) — *Chronique.*

Revue Catalane. Perpinyà. (Octubre.)

Boletín de la R. A. de la Historia. Madrid. (Novembre.) — J. Gómez Centurión : *Jovellanos y los Colegios de las Ordenes Militares en la Universidad de Salamanca.* (Continuació.) — F. Fita : *La Misa antigua de España.* — F. Fita : *Historia de la ciudad de Cabra.* — J. Sanguino y Michel : *Inscripción romana insigne de Cáceres.* — M. de Foronda y Aguilera : *Honras por Enrique IV y proclamación de Isabel la Católica en la ciudad de Avila.* — J. Pérez de Guzmán y Gallo : *A propósito de la muerte de Escovedo, ¿envenenó Antonio Pérez al secretario de Felipe II, al clérigo D. Pedro de la Hora?* — J. Becker : *Descripción geográfica y gobierno, administración y colonización de las colonias del golfo de Guinea.* — F. Naval : *Las misiones españolas en el golgo de Guinea.* — F. Naval : *Nuevos fragmentos de cerámica romana.*

Boletín de la R. A. de la Historia. Madrid. (Desembre.) J. Gómez Centurión: *Jovellanos y los Colegios de las Ordenes Militares en la Universidad de Salamanca.* (Continuació.) J. Perez Guzmán y Gallo : *Cinco informes.* — J. Pérez de Guzmán : *Crianza de D. Juan de Austria.* — Conde de Cedillo : *Obras de D. F. Fernández de Béthencourt.* — F. Codera : *Monedas árabes orientales encontradas en Aragón.* — F. Fita : *Lápidas romanas de Gastiain (Navarra).* — A. Herrera y F. Fernández de Béthencourt : *Sobre un proyecto de escudo de armas.* — M. Roso de Luna : *Nueva inscripción romana de Villamesías. Variedades.* — A. Schulten : *Monumentos e historia de Termancia.* — F. Fita: *Inscripciones romanas de Nules y Villarreal en la provincia de Castellón de la Plana.*

Boletín de la R. A. Geográfica. Madrid. (3.r trimestre.) — F. Iñíguez : *Los terrenos de nuestra zona de influencia en Marruecos.* — A. Blázquez : *Estudios geográfico-históricos de Marruecos.* — L. Tur : *Reseña de las tareas y estado actual de la Sociedad.* — *Descripción y cosmografía de España, por D. F. Colón.* (Ms. de la Biblioteca Colombina.) Continuació.

Boletín de la R. S. Geográfica. Revista de Geografía Colonial y Mercantil. Madrid. (Setembre.) — R. Beltrán y Rózpide : *La enseñanza de la Geografía.* — M. Peinador : *Relaciones hispano-americanas.* — F. A. Olié : *Un departamento francés colonizado por los españoles.* — C. Singelman : *La situación económica de las colonias alemanas.* — *Información geográfico-comercial.*

Boletín de la Sociedad Española de Excursiones. Madrid. (II trimestre.) — N. Sentenach : *Los grandes retratistas en España.* — M. Gómez Moreno : *De arqueología mozárabe.* — E. Tormo : *Gaspar Becerra.* — *Noticias artísticas y arqueológicas.*

Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones. Valladolid. (Setembre.) — J. A. Revilla : *Valladolid* : *Los retablos de San Benito el Real.* — *Establecimiento de las milicias en Valladolid y Tordesillas en* 1562. — *Cartas interceptadas sobre la guerra de los franceses en Valladolid, Salamanca, Ciudad-*

Rodrigo y Benavente. — J. A. R. : *La Torre nueva de Zaragoza.* (*Conferencia de D. V. Lampérez.*) — *Reseña bibliográfica.*

Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones. Valladolid. (Octubre.) J. A. Revilla : *Valladolid* : *Los retablos de San Benito el Real.* — G. Sancho Padilla : *Monumentos histórico-artísticos palentinos. Convento de San Pablo.*

Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones. Valladolid. (Novembre.) — J. A. Revilla : *La capilla mayor de la parroquia de Santiago de Valladolid.* — G. Sancho Padilla : *Monumentos histórico-artísticos palentinos. Convento de San Pablo.* — N. Alonso Cortés : *La Fastiginia.*

Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos de Orense. Orense. (Juliol-Agost.) — F. Calvo : *Recuerdos de Aguas Santas.* — B. F. Alonso : *El Blasón.* — M. Macías : *La epigrafía latina en la provincia de Orense.* — B. F. A. : *El monasterio de Osera.* — A. Saco y Arce : *Literatura popular de Galicia.* (Continuació.)

Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos de Orense. Orense. (Setembre-Octubre.) — F. Calvo : *Recuerdos de Aguas Santas.* (Continuació.) — E. Escribano : *Orense y el coro de la Catedral de Lugo.* — M. Macías : *Epigrafía romana de la ciudad de Astorga.* — A. Saco y Arce : *Literatura popular de Galicia.* (Continuació.)

Málaga. Revista trimestral del Sindicato de Iniciativa y Propaganda de la Sociedad Excursionista. Málaga. (30 Setembre.) — M. Giménez Lombardo, T. Rojas, P. M. de Cabrera : *El torcal de Antequera,* amb curioses il·lustracions.

La Montagne. París. (Octubre.) — V. de Cessole : *Le versant méridionel du Brec de Chambeyron.* — R. Touchon : *Randonnés guerrières d'un Alpin dans l'Atlas Marocain.* — O. N. : *Le sac du capitaine Roll ou sac Bergan.* — R. Gombault : *Le nuage qui passe.*

La Montagne. París. (Novembre.) — M. Maige Lefournier : *Megère ou la glorification du ski.* — *Chronique.* — *Bibliographie.*

La Montagne. París (Desembre.) — J. Vehrlin : *Le col des Cristaux et les Courtes.* — H. Biendl : *Une promenade à travers les Dolomites de Sexten.* — Mmes. C. C. et A. K. : *Autour du Mont-Blanc à skis.* — V. Gros : *Le Grand Roc Noir.* — *A propos d'un article récent* : *Quelques points d'histoire pyrénéiste, par M. Le Bondidier* : *Réponse à l'article de M. Le Bondidier, par M. Bal.*

Bulletin Pyrénéen. Pau. (Novembre-Desembre.) — H. Beraldi : *Les tours d'horizon de Schrader.* — G. Cadier : *Un Témoin* : *Le 2.me registre du Marmuré.* — P. Rondou : *Quelques souvenirs sur Cazaux.* — H. Durand : *Clous et crampons.* — P. Labrouche : *Le pic des Trois Eaux.* — J. Bepmale : *Du cap Figuier au cap de Creus.* — L. Gaurier : *Légende de la Blottiere et Roussel.* — *Fédération Internationale des Sociétés Pyrénéistes. XXIII Congrès à Luz.*

Bulletin du C. A. F. Section des Pyrénées Centrales. Tolosa. (Novembre.) — J. Duffour : *Le pic de la Pique par le nord, et le Bec de Corbeau.* — M. Gourdon : *La valleé du Nistos.* — *Chronique.*

Bulletin du C. A. F. Section des Pyrénées Centrales. Tolosa. (Desembre.) — F. Mesplé : *De Castillon à l'Antenac* (2,000 m.), *et au Monné* (2,147 m.)

par les crêtes de la valleé d'Oueil, et retour par le port de Pouyloubi. — M. Gourdon : *Pic de Montaspec* (1,849 m.). — *Chronique.*

Revue des Alpes Dauphinoises. Grenoble. (Octubre.) — W. A. B. Looligde: *Entre Valloire et Briançonnais.* — *Bibliographie des Alpes.*

Revue des Alpes Dauphinoises. Grenoble. (Novembre.)

Bulletin Hispanique. Bordeus. (Octubre-Desembre.) A Schulten : *Mes fouilles à Numance et autour de Numance.* — H. de la Ville de Mirmont. *Les déclamateurs espagnols au temps d'Auguste et de Tibère.* (Acabament.) — G. Cirot : *Chronique latine des rois de Castille jusqu'en* 1236. (Acabament.) — C. Pérez Pastor : *Nuevos datos sobre el histrionismo español en los siglos* XVI *y* XVII.

S'han rebut, a més, les següents publicacions:

Revista Musical Catalana. Barcelona. (Fins a Novembre.)

Estudios Franciscanos. Sarrià.

Hojas Selectas. Barcelona.

Revista Montserratina. Montserrat.

Memoria Anual de la Sociedad de Atracción de Forasteros. Barcelona.

Boletín Mensual del Observatorio del Ebro. Tortosa. (Janer i Febrer 1913.)

Revista de Menorca. Mahó. (Fins a Octubre.)

Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana. Palma. (Novembre.)

La Fotografía. Madrid.

Boletín de la Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales. Saragoça. (Octubre.)

Bulletin Annuel de la Société des Excursionnistes Marseillais. Marsella. (Any 1912.)

Revue des Langues Romanes. Montpeller. (Juliol-Setembre.)

Bulletin Archéologique, Histórique **et Artistique de la Société Archéologique de Tarn & Garonne.** Montauban. (3.r i 4.t trimestres de 1912.)

Bulletin Mensuel de la Chambre Syndicale Française de la Photographie. París. (Fins a Novembre.)

O Instituto. Coimbra. (Octubre.)

Bolletino della Società degli Alpinisti Tridentini. Rovereto. (Setembre-Octubre.)

L'Escursionista. Torino. (Núm. 21.)

Bulletin de la Société Neuchâteloise de Géographie. Neuchâtel. (Tom XXII, 1913.)

Alpine Journal. Londres. (Desembre.)

Mitteilungen des Deutschen und Osterreichischen Alpenvereins. Munich. (Fins a 30 Novembre.)

Ymer. Stockolm. (Häpt 3. 1913.)

Butlletí del C. A. Rus. Moscou.

Memorias y Revista de la Sociedad Científica «Antonio Alzate». México. (Tomo 31, núm. 1 a 12; tomo 32, núm. 1 a 6.)

Boletín de la Dirección General de Estadística de la Provincia de Buenos-Aires. Buenos-Aires. (Núm. 147, 148 i 149.)

La Plata. Ciudad Industrial, por el Dr. A. Cordomí y Alcorta.

Revista del Club Alpí Japonès.

CRÒNICA DEL CENTRE

SOCIS INGRESSATS DES DEL DARRER TRIMESTRE DE 1912

Josep Serra Viñas. — Jaume Costa Ferré. — Josep Goday Canals. — Josep Maluquer Nicolau. — Joan Valls Torner. — Josep Danès. — Joan Miralles.— Tranquilí Vila Nogareda. — Enric de Babot Frayse. — Guillem Forteza Pinya. —Joaquim Torras. — Francesc Girona Martí. — Antòn Ferrater Bofill. — Josep Abadal. — Josep Madico Pi. — Joaquim Vilar Ferràn. — Joan Masó Cornellà. — Ferràn de Cots Verdaguer. — Alfred Canals Baró. — Joaquim Alsina Botet. — Antòn Serés Plana. — Rosa Torras Buxeda. — Joaquim Dicenta Vilaplana. — Sebastià Ruiz Tortajada. — Jaume Calopa Julià. — Lluís G. Olivella Arenas. — Joan Bordas Salellas. — Agustí Duràn Sampere. — Joan Bach. — Eduard Quer. — Camil Balat Botet. — Rogeli Sirera. — Lluís Gibert Romeu. —Josep Badía Manzanares. — Albert Ubach Mascaró. — Pelai López Martín. — César Martinell Brunet. — Josep Morató Roig. — Joan Sibecas. — Guillem Gottschalk. — Alfons Roca Rabell. — Ferràn Gironella Rius. — Ramón Bru de Sala. — Josep Firmat. — Ignasi M.ª Adroer Calafell. — Francesc Folguera Grasi. — Santiago Mestres Fosas. — Joan Pascual Carreras. — Joaquim Antich. — Juli Muller. — Joan Palmarola. — Daniel Padreny Virgili. — Josep Castelló. —Joaquim Porqueras Banyeras. — Martirià Simón. — Joan Fabrés Laporta. — Raimond Estalella Ribó. — Joan Sellarès Vernet. — Alfred Bosch Escarmis. — Lluís Coll. — Albert Carbó Pompido. — Pau Metzlze Rovira. — Joaquim Grau Caranove. — Pau M.ª Turull Fournols. — Albert Rosa Balaciart. — Felip Cardenal Navarro. — Josep Surribas Riera. — Jaume Casanovas. — Manel Sierra Pomares. — Jaume Borràs Sumsi. — Lluís Gasull Camprubí. — Mariàn Ortínez Cuellas. — Josep Horn. — Ignasi Amat. — Lluís Espoy de Samà. — Artur Roig Casanovas. — Joan Alier. — Joan Millet Maristany. — Francisco Sallent.— Josep Dagès Viñals. — Josep M.ª Soler Nolla. — Joan Surribas Bracons. — Manel Carreras. — Miquel Bancells Pons. — Eudald Sans. — Josep Rosell Pelegrí. — Frederic Pell Cuffí. — Antòn Batalla. — César Comas Llabería. — Emili de Dalmau Nolla. — Joaquim de Dalmau Nolla. — Lluís Aguilera.— Mariàn Guilemany Valls. — Francisco Banús Climent. — Jaume Saborit Montaner. — Josep Balaguer Fins. — Anastasi Arguinzonis Urquiza. — Ferràn Parera Figueras. — Carles Uriarte Aguirre. — Rafel Llimona Benet. — Josep Sabadell Mercadé. — Miquel Maspons Gassull. — Josep Garrut Sala. — Joaquim Aracil Aznar. — Guillem Truniger. — Josep Vilaseca Forcada. — Ramón Traval Palet. — Elionor Heredia de Gili. — Joan González Sánchez. — Josep Marcet Ribalta. — Antòn Ruiz Sanromà. — Pere Soldevila Grau. — Joan Vidal Salvó. — Raimond Duràn Reynals. — Lluís Carreras Macaya. — Amelia Rius Vallès. — Robert Durand. — Manel Serra. — Francesc A. Conforto March.

JUNTA GENERAL EXTRAORDINARIA

Previa la corresponent convocatoria, el dia 5 del darrer mes de novembre va celebrar-se Junta General extraordinaria per procedir al nomenament de nova Junta Directiva en sa totalitat, per haver dimitit els pocs individus de la mateixa que no ho havíen fet ja anteriorment, segons anunciàrem en son dia. Fets els corresponents votació i escrutini sota la presidencia de D. Francesc Carreras Candi, van resultar elegits per majoría de vots els següents senyors, que constitueixen l'actual Junta Directiva del nostre Centre:

President : D. César A. Torras. *Vice-president* : D. Lluís Llagostera. *Tresorer*: D. Gabriel Roig i Font. *Secretari primer* : D. Ignasi Soler i Escofet. *Secretari segón* : D. Antoni Nin i Devesa. *Vocals* : D. Joaquim Casas-Carbó, D. Francisco Blanch, D. Francisco Maspons i Anglasell, D. Pere Rius i Matas, D. Timoteu Colominas i D. Joan M. Guasch.

SESSIONS I CONFERENCIES

Sessió inaugural de curs. — Va celebrar-se, el dia 12 de desembre, sota la presidencia de D. César August Torras i amb assistencia de gran nombre de representacions d'entitats culturals de la nostra ciutat i nombrosa i distingida concorrencia. L'actual secretari, D. Ignasi Soler i Escofet, va llegir la memoria referent als actes i treballs realitzats durant el curs darrer; i el senyor vice-president, D. Lluís Llagostera, va llegir el seu discurs inaugural; treballs amdós publicats en aquestes planes. El Sr. Torras clogué l'acte amb breus paraules de gracies.

De cim a cim. Excursió fantasiosa a través de les nostres montanyes. — Sota'l tema que encapçala aquestes ratlles, el nostre company don Eduard Vidal i Riba va inaugurar, el dia 19 de desembre, la tanda de conferencies setmanals, descrivint una excursió imaginaria des de la nostra ciutat al pic d'Aneto en les Montanyes Maleïdes, saltant de cim a cim de les nostres altes serralades. Durant la conferencia es projectaren gran nombre de clixés fotogràfics.

CONVERSES D'ARQUEOLOGÍA

Seguint la seria de Converses sobre Arqueología que des de fa alguns anys ve donant el nostre bon amic i company D. Pelegrí Casades i Gramatxes, han començat ja, novament, les d'aquest mes, reprenent les referents a Arqueología romana, sota'l següent programa:

Desembre, dia 9. Conversa LIV (I de l'escultura) : Idea general. — Resum històric. — El període monàrquic i el dels primers temps de la República.— — Els etruscs com introductors de l'art escultòric a Roma. — Introducció de les arts gregues a Italia per efecte de les conquestes a Grecia. — Desenrotllament de l'escultura entre'ls romans. — Escoles àtico-romanes. — Principals mestres. — Renaixement dels estils grecs a Roma. — Escola greco-romana a Delos. — Sos mestres. — Obres que's conserven d'aquest període.

Dia 15. Conversa LV (II de l'escultura) : Els relleus. — L'escola àtico-romana establerta a Roma. — Obres dedicades a sos principals artistes. — Son caràcter. — Praxiteles i sos deixebles. — Les escoles asiàtiques al servei de Roma. — La manera helenística i l'alexandrinisme. — L'escultura en temps de l'Imperi. — Períodes. — Assumptes.

Dia 22. Conversa LVI (III de l'escultura) : Continuació de l'estudi de l'art escultòric en temps de l'Imperi. — Els bustos i les estatues. — Importancia d'aquesta branca de l'escultura romana. — Antecedents. — Els retrats. — Llur valor artístic. — Estatues d'emperadors. — Bustos idealitzats. — Els baixos relleus. — Classificació. — Històrics; funeraris. — Caràcter d'aquests monuments.

Dia 29. Conversa LVII (IV de l'escultura) : Continuació de l'examen de les estatues imperials. — Abundancia dels bustos retrats. — Llur caràcter. — Els baixos relleus històrics. — Llur importancia artística. — Exemplars més notables. — El triomf de Marc Aureli. — L'*Ara Pacis Augusta*. — Els relleus funeraris.

EXCURSIONS I VISITES

Han sigut en gran nombre les excursions realitzades per diferents senyors socis durant els passats mesos d'estiu i tardor; per lo qual ens abstenim de donar-ne compte.

Oficialment se n'ha efectuat una al Montseny, organitzada per la secció de Sports de Montanya, i les següents, que ho han sigut per la de Fotografía:

A Vallvidrera, la Rierada, Sant Bartomeu de la Quadra i Molins de Rei, celebrada el dia 16 de novembre amb gran concorrencia de senyors socis aficionats a la fotografía.

A Llinás, Vilamajor i la Garriga, efectuada el dia 30 amb assistencia de prop d'una vintena de socis, havent-se visitat les esmentades poblacions i llurs encontorns, ben pintorescos.

Als monestirs de Poblet i Santes Creus, portada a cap durant els dies 7 i 8 de desembre a l'objecte d'obtenir gran nombre de clixés fotogràfics d'aquelles venerables construccions.

A les vores del Rec-Comtal, feta el dia 28 del mateix mes de desembre al matí per visitar aquell pintoresc lloc, ben proper a la nostra ciutat.

També la Secció d'Arquitectura ha començat a reprendre les seves acostumades visites, efectuant en el mes d'octubre darrer les de Sant Jeroni de la Murtra i Torre Pallaresa, i les de dues construccions que s'estàn realitzant a la nostra capital sota la direcció dels arquitectes D. Lluís Homs i D. Ramón Puig Gairal; i altres, durant el mes de novembre, als tallers dels Srs. Verdaguer i C.ª, a la fàbrica dels Srs. Orsola, Solà i C.ª, i al Reial Club Marítim, en construcció.

NOVA. — La Secció de Sports de Montanya del nostre Centre Excursionista de Catalunya, ha començat ja els treballs preparatoris per a l'organització dels Concursos de sports de neu corresponents a l'any 1914. Dits Concursos oficials, se celebraràn en les rodalíes de la vila de Ribes a darrers del vinent mes de febrer si el temps hi ajuda, prometent revestir gran importancia.

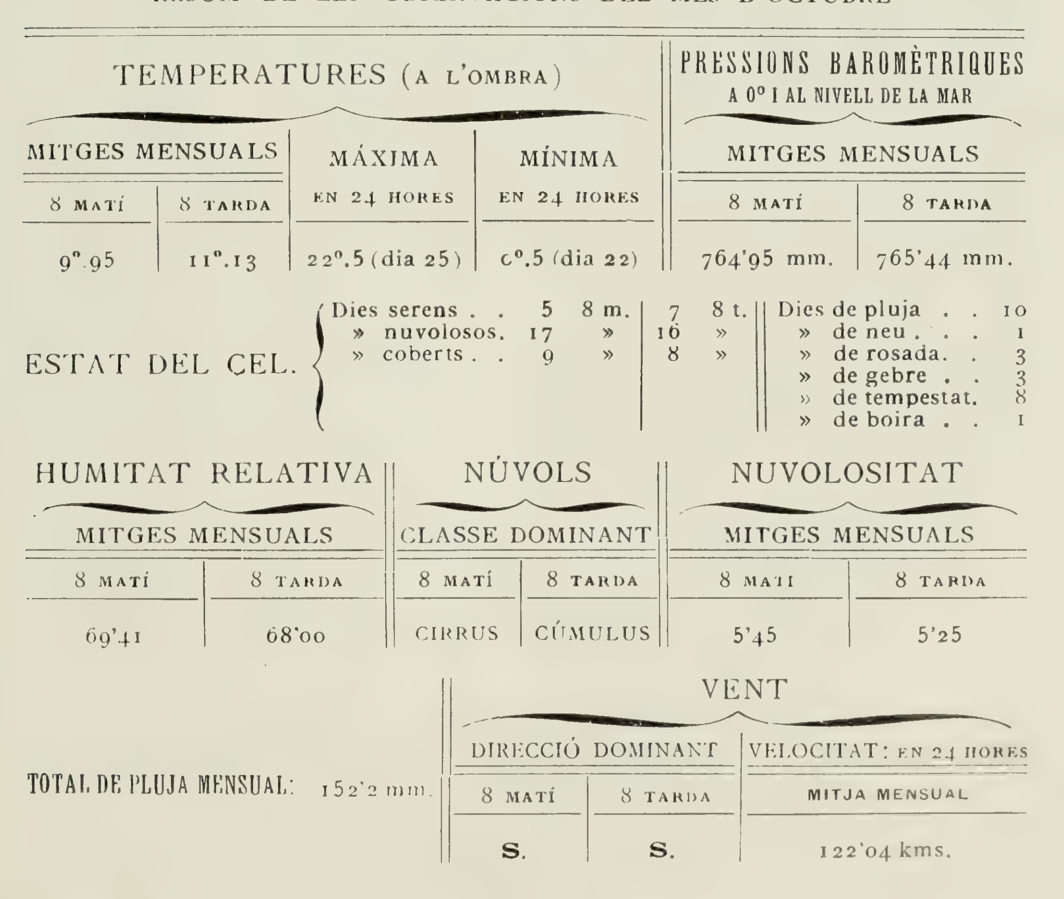
En el número vinent donarem més detalls referents als mateixos.

En l'actualitat s'està procedint a la confecció d'un vistós programa anunciador dels esmentats Concursos, els quals, a semblança dels dels anys anteriors, consistiràn en curses de luges, toboggans i skis per a classificacions diverses.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARÀN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES D'OCTUBRE

TEMPERATURES (a l'ombra)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES a 0° i al nivell de la mar	
Mitges mensuals		Màxima en 24 hores	Mínima en 24 hores	Mitges mensuals	
8 matí	8 tarda			8 matí	8 tarda
9°.95	11°.13	22°.5 (dia 25)	0°.5 (dia 22)	764'95 mm.	765'44 mm.

ESTAT DEL CEL	8 m.	8 t.		
Dies serens	5	7	Dies de pluja	10
» nuvolosos	17	16	» de neu	1
» coberts	9	8	» de rosada	3
			» de gebre	3
			» de tempestat	8
			» de boira	1

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
Mitges mensuals		Classe dominant		Mitges mensuals	
8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda	8 matí	8 tarda
69'41	68'00	Cirrus	Cúmulus	5'45	5'25

TOTAL DE PLUJA MENSUAL	VENT		
	Direcció dominant		Velocitat: en 24 hores
	8 matí	8 tarda	Mitja mensual
152'2 mm.	S.	S.	122'04 kms.

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE NOVEMBRE

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° I AL NIVELL DE LA MAR	
MITGES MENSUALS		MÁXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	EN 24 HORES	EN 24 HORES	8 MATÍ	8 TARDA
5°.20	6°.99	18°.5 (dia 4)	— 3° (dia 24)	771'58 mm.	771'12 mm.

ESTAT DEL CEL.		8 m.	8 t.		
	Dies serens	7	10	Dies de pluja	14
	» nuvolosos	13	9	» de rosada	5
	» coberts	10	11	» de gebre	5
				» de neu	3
				» de boira	13
				» de tempestat	2

HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT	
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA	8 MATÍ	8 TARDA
81'73	79'66	CIRRUS STRATUS	CIRRUS STRATUS	5'83	5'43

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 132'2 mm

VENT		
DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
NE.	NNE.	58'63 kms.

J. S. S.

NOTA. — Per acord de la Junta Directiva del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, s'ha fet un tiratge apart de la Memoria referent a l'obra del xalet-refugi d'Ull de Ter, que's publica en aquest número, per ésser entregat als socis que ho sol·licitin.

Barcelona.— Tip. «L'Avenç»: Rambla de Catalunya, 24. — Telefon 115

ÍNDEX ALFABÈTIC

(ELS NÚMEROS INDIQUEN LES PLANES)

NOMS PROPRIS

NOMS TOPOGRÀFICS *

* Les abreviatures usades en aquest índex són : p. poble, ciutat, vila o caseriu; r. riu, riera, torrent; v. vall; c. comarca; m. montanya o cim; s. serra.

TAULA GENERAL

TAULA DE GRAVATS

LÀMINES SOLTES

HOMENATGE A LA MEMORIA DEL REI MARTÍ

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

HOMENATGE A LA MEMORIA DEL REI MARTI

(Vè CENTENARI DE LA SEVA MORT)

BARCELONA

Tip. L'Avenç : Rambla de Catalunya, 24

Lo Palau Reyal y la obra de la Sèu, regnant Martí I

TRACTEM pura y exclusivament de Barcelona. Ço es, del palau reyal y de la Seu barcelonina.

Lo rey Martí heretá de son germá Joan I los palaus reyals que arreu dels seus estats possehían nostres monarques. No hi havia població important de Catalunya, Aragó y Valencia, hont no'n tinguessin. L'estudi de les residencies reyals dels Reys d'Aragó está per fer y será tasca penosa per quí la vulla empendre.

A Barcelona, l'antich palau dels comtes fou la residencia dels seus successors en la confederació catalá-aragonesa.

Era un edifici vell, ab caracter de fortalesa. Tenía son asiento en les muralles, y disfrutava de la vista del camp y de la mar, al temps en que la Ciutat no s'extenía mes enllá dels murs romans. Per l'interior, patis y torres y mes muralles, contribuhien a donarli aspecte de fortificació. Un gran pati era conegut per *lo Corral*, y, en lo segle XIII s'hi venía palla y forratge, a despit de continuades disposicions prohibitives dels Concellers desde lo 1302 al 1350.

Per Llevant o siga cap a la Cort del Veguer (antiguament Castell Vescomtal) voltava al palau reyal lo carrer dit de *Sots lo palau* o de la *Çabatería* (avuy *Tapinería*). Vers lo Nort, lindava ab la vella *Canonja* ara convertida en *casa de la Almoyna,* mitjançant lo carrer dit *Devallant de la Seu.* Allí, en temps del rey Martí I, ço es, en 1408, s'obrí un nou carrer, que baxava a la Corribia [1], aproximadament

1. Any 1408 : «carraria quedam vocata vulgariter lo devallan de la seu, descendens a dicto angulo ad dictum vicum vocatum de la Çabateria alias de sots lo palau usque ad vicum seu carreriam vocatam la Currubia».. «ab angulo vici predicti del devallant de la seu usque ad locum seu carreriam predictam de la Currubia in quo quidem loco fuit longitudo superius designata et in quo loco vicus est noviter aperiendus» (*Gratiarum* II, f. 73, Cla. 5 B 2, Arxiu de la Batllía del Reyal Patrimoni, a Barcelona.)

per les actuals *escales de la Seu* encara ocupades per la Catedral románica que's derrocava, y part de la vella muralla del segle III.

En la plaça del Rey y tocant a les parets del paleu, existian botigues de proprietat particular [1]. Sempre havian de constituir una rémora al seu abelliment. Lo carácter mercantívol d'aquella plaça, dificultava que esdevingués bonica, aristocrática, o digna de la magestat reyal.

Los Monarques no s'hi trovavan bé en son palau de Barcelona. Sovint tractaren de mudarse y Pere II *lo Gran*, ne volgué construir altra en la platxa. Son successor Pere *lo Cerimoniós*, amich de donar a la reyalesa tota la sumptuositat que li era deguda, abrigá idéntich propósit y tractá de portarlo a terme. Escullí l'extrem meridional de la muralla de la Rambla, junt a Sant Francesch y ab vistes a la mar, y al pla de Montjuhích. A 25 de Janer de 1367, iniciá la obra, adquirint terres y cloent ab parets de travers lo carrer brut y rónech del peu del mur anomenat «sota les torres» (entre los portals de Trenta-Claus y de Framenors) «perque lo Rey comprá moltas casas del dit carrer y las casas que obren al carrer den Simon Oller, per ajuntarlas a la casa que lo Rey havía comprada de Bonanat de Coll». A despit del interés que lo Monarca mostrá en tal construcció y les negociacions entaulades ab la ciutat (10 Març 1378), morí sense avançar dita obra.

Lo seu primogenit Joan I, ajuntá altre camp prop la Dreçana a les proprietats allí adquirides. Lo lloch destinat a palau reyal, era, a poca diferencia, entre la Rambla, Dormitori de Sant Francesch y carrer Nou de Sant Francesch. Per la part superior, acabaría en lo carrer dels Ollers o en lo portal de Trenta-claus.

Axís assolím al temps en que lo bon rey Martí vingué de Sicilia a Barcelona. Sa llarga residencia en terres forasteres, son conexement dels momunents artístichs italians, y sa costum de contemplar la mar, li havía de fer desitjar la mutació del palau reyal, mes que a sos predecesors. Tractá de construir una obra espléndida, tal vegada sense comptar ab la estretura tradicional ab que vivian nostres sobirans. Seguidament gestioná la expropiació de totes les proprietats compreses entre lo portal de la Boquería y la mar.

D'aquest progecte ne tractá lo Concell de Cent, en sentit favorable a les aspiracions del Monarca. Y en la sentada que dit Concell celebrá lo 9 d'Agost de 1397, hi fou posat al seu conexement, que,

1. A. 1419 : «quandam botigiam cum juribus et pertinenciis suis quam dictum hospitale ut heres fferdinandi de turribus quondam habet et possidet in platea palacii Regii barchinone» lindant «ab occidente et a circio in dicto palacio Regio» (Manual V, f. 124. Arx. Hospital Santa Creu)

lo Rey entenía «fer I palau prop la daraçana. E per aquesta rahó deman que laygua qui ve per la bocaría a la daraçana sia girada la on la Ciutat ha deliberat altres vegades de girarla. E mes auant deman que II clavagueres la I que ix dels banys nous et laltre de certes cases de blanquers, les quals ixen al vall de la daraçana, sien girades et mesclades ab altres clavegueres que passen per la Ciutat, segons que per mestres es regonegut ques pot fer. Item quel mur e vall del portal de la bocaria fins a la mar sia donat al dit senyor com laja de necessitat per rahó del dit palau. Item que la dita Ciutat elegesca certes persones a estimar totes cases vergers et patis quel dit senyor haura necessari per rahó del dit palau com lo dit senyor vulla pagar tot ço que muntaran les dites estimes».

L'acort del Concell de Cent fou de no poder «girar laygua qui ve per la bocaria com sia cosa de fort gran messió»; pro que les dugues clavegueres les girará, «en manera que passen ab altres clavegueres de la Ciutat». També accedíren a donarli lo mur y vall de la muralla, ab tal que «no puxen enderrocar lo dit mur, mas que puxen fer tanca o paret forana al dit palau, com temps poria venir quel dit mur sería necessari» [1]

En aquell mateix any 1397 (1 Novembre), vol activar aquestes obres o les expropiacions preparatories, lo rey Martí, nomenant a dos obres majors del nou palau. Foren aquests, En Ramon de Blanes y En Joan Ça Bastida [2].

Llavors les circunstancies portaren un mohiment reformista al vol del vell palau major. Al iniciarse la construcció de la nova Sèu, s'anava a millorar tot l'entorn, treyentne la barriada adjunta al seu cantó Occidental. En la primera etapa de tan magna obra eclesiástica, ço es, a les derreries del segle XIII, la construcció del absis o *rerespatlles* y creuer, fins la paret de la tercera volta, portá a destruir cert nombre d'edificis. Uns quants ne restaren en peu per esser menys necessaris y ab ells los que s'esguardavan a la segona etapa, ço es, a les darreres voltes de la Sèu nova, fins arribar al portal major. Un bon enderrocament s'efectuá en lo mateix any 1397, en que lo rey Martí volgué activar la construcció del nou palau de la Rambla. La polsaguera dels enderrochs y la incomoditat del mohiment d'operaris en la Catedral, aumentarían lo desitj de nostre Sobirá, de desamparar un lloch de tanta molestia.

Alguna cosa per l'abelliment de la reyal mansió, efectuá la Ciutat

1. *Delliberacions del Concell Barceloní*, 1395-1398, f. 102.
2. J. Miret y Sans: *El darrer rey de la casa de Barcelona*, p. 15.

en 1402, en la plaça del Rey, acabantse les obres de reforma en 1403.

«Lo Concell de Cent, perque sabía que lo Rey hauría gran plaher, que la Plassa del seu Palau major fos exampliada, per ço deliberá que a despeses de la Ciutat fossen compradas certas Casas axis que a linea tirada anás a la Plassa per la part hont se ven la farina, tro a la plassa de les Cols, emperó que los Concellers fassan primer estimar les pioprietats y los alous» [1].

No content ab axó nostre Concell de Cent, cambiá un tant lo caracter de fexuga fortalesa que tenía la vía de comunicació de la plaça del Rey ab lo carrer de la Frenería, expropiant y derrocant, en 1405, una torra de defensa, emplaçada damunt la volta d'aquella part de carrer [2].

Mes axó no obstá perque lo rey Martí desistís de son constant propósit de construir lo nou palau a la Rambla. Y en 1409 li escrivía sobre aquesta questió, al Merino de Çaragoça. Val la pena de conexer ses paraules:

«Lo Rey — Merino : Manam vos, que, encontinent passats dos jorns apres pasqua manets a ffaraig moro obrer de Saragoça, que partesqua daqui e venga a nos ab dos homens o macips de la sua art: quar nos los hauem fort necessaris per la obra del nostre palau que volem començar. E en aço no sofirats que meta dilació o excusacio alguna. Dada en Barchinona sots nostre segell secret a XXXI dia de Març del any Mil CCCC Nou — Rex Martinus» [3]

Pró li sobrevingueren los greus contratemps de tothom sobradament coneguts, que tant escursáren la sua existencia y morí sense avançar mes lo progectat palau.

¿Que fou de tot lo allí esmersat?

Lo camp adquirit per Joan I y situat hont ara estan los passatges de la Pau y dels Escudellers, lo rey Anfós IV, en lo darrer any de sa vida, l'atorgá al músich de sa cort Damiá Bugateça, en remuneració de serveys. Confirmantli la predita donació son germá Joan II [4].

1. *Rubrica de Bruniquer*, vol. III, foli 233.

2. *Rubrica de Bruniquer*, vol. III, foli 235.

3. Registre 2252, folis 63 y 79, Arx. Corona d'Aragó.

4. Any 1458 (31 Maig): «Lo Rey, etc. — Regent : per altres nostres diuerses letres vos hauem scrit reebesseu informatió sobre hun camp prop la Taraçana de aqueixa Ciutat on se diu lo serenisimo Rey don Joan de bona memoria hauia volgut hedificar hun palau: e com fossem informats que per alguns nostres subdits lo dit camp seria occupat, vos manam nos deguesseu remetre la dita informatió que sobre aço haurieu rebuda», y maná entregar dit camp al músich seu Damiá Bugateça a qui ne feya donació. Morí lo rey Anfós y son succesor Joan II, confirmá la donació a En Bugateça a 10 abril 1459 (R. 3365, f. 137, Arx. Corona d'Aragó).

Y axís se perderen, obscurament totes les demés possessions de la corona en aquella part de la Ciutat.

* * *

Del palau reyal se passava a la Seu, atravessant solsament lo pont de comunicació que ajuntava abdós edificis per damunt del carrer, construit per lo rey Martí, a major comoditat sua. Axís podía introduhirse en la tribuna reyal, junt a la actual orga, sense esser vist de ningú.

Tením indicat que la Seu barcelonina, al regnar Martí I, estava en plena construcció. Senyalem ara les etapes principals de tant bell edifici.

Se començá en 1298, progectantla un arquitecte fins ara desconegut.

Los mestres majors que la dirigíren, posteriorment, ço es, del 1317 al 1451, foren los seguents:

Jaume Fabre (o Febrer) mallorquí contractat en 1317. Se desconeix quan acabá sa labor.

Mestre Bertran ho era en 1344.

Bernat Roca actuava de mestre major en 1371. Morí en 7 Desembre 1388. A vegades li dihuen *Roquer,* documents coetanis.

Jaume Solá del 1401 al 1412. En aquest entremig se titulá també mestre major N'Arnau Bargues o Brugués (1402 y 1405).

Bertomeu Gual (a vegades dit *Guau*) del 1413 al 1441.

Andreu Escuder, del 1442 al 1457. Les obres importants s'acabaren per los volts del 1451 y seguí ell trevallant en la Seu.

A mes dels *mestres majors* hi intervingueren moltes altres persones en la magna construcció.

La planta general, fonaments, y cripta de Santa Eulalia, se'n portá molt temps, per mes que sols se comencés la meytat de la Catedral, o siga fins a la tercera de ses voltes majors.

Acabada la cripta en ¿1326? procesionalment hi foren portades les reliquies de Santa Eulalia (1338), inaugurantla tot seguit. Tingas en compte que la Catedral vella, la románica, subsistía en son mateix lloch, ab la absis immediata al mur romá, hont ara están les *escales de la Seu.*

Feta la cripta, les obres se continuaren en una gran extensió que abarcava la absis, los dos campanars, començament del claustre y porta de Sant Ivo. Una lápida posada en 1329, en la paret immediata a aquesta porta, commemora la continuació de les obres. Cinquanta

anys justos se passáren, ans no s'acabá la primera volta major de la Catedral, que pogué tancarse en 1379. Lo portal del claustre se clogué en 1380, en quin any termináren lo segon creuer. La tercera volta o creuer fou tancat en 1381.

Acabada rápidament y per damunt la meytat de la Catedral, se trevallá en les obres complementaries puix de totes freturava la nova construcció. Se pavimentáren ab rajola les tres voltes majors (Setembre 1381), se construí la porta *de la claustra* y la capella del S. Esperit (Octubre 1382), s'esculpían los capitells dels finestrals trevallanthi l'esculptor Francesch del Mestra (1381 y 1382), s'instalava una trona (Setembre 1382), etc., etc.

Y per anar ultimant tot lo mes sobresurtint del important edifici, s'emprengué la erecció dels campanars, construintse lo «caragol del portal de la claustra» en Maig del 1386 y colocant «lo panell del cloquer» en Agost del 1386. Los fullatges dels finestrals del cloquer los trevallá l'esculptor o *piquer* Francesch Mulner, quin nom fa creure era alemany.

Terminada «la volta del portal de la claustra» (Setembre 1386) s'avançá lo segon cloquer hont hi ha lo colosal caragol al damunt de sa escala (Abril 1387), si bé no s'acabá fins Febrer 1389. També se finí la sagristía (Juny 1388) fenthi lo *piquer* Mulner «formas, obs de la finestra» Ab En Mulner trevallá capitells en la capella de Madona de Sant Climent «an Rich alamany piquer» (Febrer 1389).

En 1388 s'acabá l'altar major [1] primer (que no s'ha de confondre ab l'actual, fet mol mes tart) y s'aná trevallant en les capelles laterals 1389-1391), en los «picnáculs del cap de la seu» (1391-1392), acabaren la volta de la sagristía (Maig 1391), pavimentaren lo davant del cor (1392), arregláren «les *cuniceres*, la on devalla laygua» (Març 1392), etc.

Axís arrivém al temps en que Martí I ocupá lo trono d'Aragó, vacant per morir son germá Joan I. Poca cosa mes s'havía fet fins al 1398 lluytant ab la fretura de diner per executar obres mes importants. Lo Bisbe de Barcelona, s'emprengué per son compte, en 1390, la construcció del cor fent venir la pedra de Segur (1390-1392) [2].

1. Axís apar de veure pagarse, en Juliol 1388, la «colona de marbre del altar major».

2. «Despeses fetes per la pedra que lo senyor bisbe ha feta venir de segur per fer la paret del cor» en 13 Agost 1390. Bastaixs les portaren de la mar hon desembarcáren fins a la Sèu.

«Despeses fetes en lo present bieni per la paret del cor la qual lo senyor bisbe fa piquar» (1391-1392). Constan los fonaments y pedres portades de Segur a la Sèu per mar y per bastaixs.

La fusta la portá de Flandes. Trevallá la obra de talla lo bon esculptor barceloní Pere Ça Anglada (1394-1397)[1].

Ab lo Bisbe, s'hi posáren també los canonges y beneficiats de la seu : tots contribuhiren a les despeses del cor, ab quotes fixes. Mes com no'n tenían prou, cercant diners per altres cantóns, posaien l'esguart en la caxa destinada a recollir la pecunia necessaria per fer una sumptuosa custodia. D'exa caxa n'estava encanegat un canonge delegat del Capitol. Comptava ab dexes importants, a judicar de la que li feu Na Marguerida de Torá en 1390, consistent en vint mil sous barcelonesos[2]. Lo Bisbe y Capitol determinaren aplicar dites almoynes a la obra del cor (1396-1398)[3].

Ab sobrada pena y recullint diners de per tot, finíren lo cor, en 1399, no ab la sumptuositat que's desitjava. Certament, que fou encara una sort, que, les almoynes destinades a la custodia nova, les aplicásen al cor. Car que si n'haguessin fet altre custodia, s'haurían perdut miserablement puix la robaren en 1400[4], sense que's trobés al autor de semblant malifeta. Sols vuyt anys mes tart, lo 3 de Febrer de 1408 En Lluís Alenyá aná a Tárrega per ordenació dels Consellers

1. «Comensa de obrar lo dit P. senglade en lo dit cor dimecres a IIII dies del mes de Maig del any MCCCXCIIII es son celari tots dies que fassa obra V sous VI; de gratia mes tots ayns per sa mesestría L lliures ab expres uoler he consentiment de tot lo Capitol».

«Fem resabuda que apres que en P. senglade fou vengut de Flandes per comprar la fusta del dit cor he li fou liurada certa quantitat de moneda deual spresada», etc.

1396 (18 Octubre) «costá de descaragar fusta qui era romasa en flandes, la qual portá la nau den Amedrers XI sous III».

1397 (6 Maig) «comprí den Nicolau medris mercader qui auia portades posts del cor, de bruges, e comprilin LX peses a raó de 1 sou VI».

2. «XXV die Julii anni domini MCCC nonagesimi : fuit mandatum venerabilem berengarius de feudo canonico et regenti subsacristiam sedis vna cum vererabilem G.º alayani dicte sedis canonico ut redderet executoribus seu heredibus testamenti nobilis domine Margarite de thorá unum instrumentum factam per dictam nobilem, quod debebat dare fabrice custodie corporis domini jhesu xpti viginti Milia solidos barchinonenses de quibus non soluerunt nisi heredes nec executores predicti nisi duodecim M. solidos Residuum fuit dimissum per dominos Episcopum et Capitulum et per venerabilem Raimundum de ualle et P. strade operarios in dicto anno dicte custodie» (Actes del Capitol Catedral, vol. I, f. 53)

3. «Resabude de la moneda la qual la Elmoyna deu a la custodia, la qual volgueren mossen lo bisbe e capitol que seruís al cor.» Es dels anys 1396 al 1398.

4. 1400 (12 Maig). Se fá constar lo nomenament fet en Maig de 1399, de dos canonges en obrers majors y dos beneficiats en procuradors menors de la Seu : segons costum elets per dos anys. «E per lo inopinat e detestable cas del robament qui fou fet de la custodia del preciós cors de jhesu xrist» se nomená altres dos procuradors menors, abans d'expirar lo termini usual.

«per alscuns fets secrets», tornantne lo 9 Maiç «qui amená I capellá pres qui era encolpat del furt de la Custodia de la seu». Per lo mateix fet passá a Valencia (16 Març 1408 a 11 Maig 1408) sense que'n sapiguém cap bon resultat[1].

Durant los ultims anys del segle XIV fins lo 1400, se trevallá de ferm en los fonaments del restant de la Catedral ab lo portal major inclusive. Obra laboriosa per tractarse dels pilars del cimbori y de les parets del frontispici. A despit d'axó s'executá depressa. La seu barcelonina atravessá una época crítica, endeutantse. Axís consta en la primera plana del llibre d'*Obreria* d'En Pere Alegre, exercint l'ofici d'obrer major des del Maig de 1400 al Maig de 1401.

«Reebudes fetes de alguns dons e profertes fetes per les persones deiús scrites obs de muntar aquelles capelles qui son edificades novellament contigues a la capella de sent March.

»Com lo honorable capitol e obrers majors de la dita obra de la Seu haguessen fets edificar los fonaments de la fi de la obra de la esgleya de la dita seu et portal principal de aquella e en aquells si haguessen despeses grans quantitats de peecunia e pertida de aquella haguessen manleuada a interes de diuerses persones. E haguessen per determenat de no obrar de present tro haguessen paguades les quantitats per ells per la dita rahó manleuades E romanguessen grans quantitats de pedres picades et aparellades, de paredar, en I casa qui es del palau del senyor Rey qui costauen de picar de CCCC en D florins E estiguessen a peril de esser destrouides per les companyes del dit senyor qui tenien ali lurs besties e hi fahien estables e hi fahien gran foch, com la dita seu no hagués loch hon los poguessen metre et posar. Per çó algunes persones mogudes per zel de pietat et misericordia, que les dites pedres nos consumasen e que la dita obra se continuas a honor y gloria de jhesu xrist e de la verge madona sancta Maria e de la verge sancta Eulalia, prengueren carrech de acceptar a la dita obra de singulars persones les quantitats deiús scrites e pagades ab les quals poguessen fer paredar les dites pedres en les dites capelles. Sots aytal forma et condició que dels emoluments de la dita obra fos pagat lo mestre major de la dita obra et lo seu sclau tro que les dites pedres fossen paredades. E dels dits diners et acaptes fós pagat tot lo sobrepús. Per la qual cosa a fer jo P. alegre e fetes les rebudes e dates dejús scrites.»

Martí I permeté picar la pedra a obs de la Catedral, en lo pati del seu palau (1402) donant una clau als canonges perque hi entressin

1. *Manual de novells ardits*, v. I, p. 154 y 155.

a tota hora. Immediatament se construí «la casa de la trassa de la obra» (2 Juliol 1402). Pochs dies aprés constava d'En Jaume Solá «que havia trassat e levat mollos en la casa del guix» (24 Juliol 1402). Y encara en 1404, s'ampliá aquesta casa, construint la *nova lotja* per los picapedrers[1].

Al començar l'any 1405, la obra s'estengué vers los clautres, sentant-se los fonaments de la sala capitular.

Escultors que, aquests anys trevallaven a la Seu : En 1402 (8 Janer) Francesch Marata «ymaginayre, qui obrava lo portalet del cap de la Seu» y mes tart (10 Setembre 1402) «levá mollos». En 1403 (9 Juny) En Pere Ça Anglada, «magister ymaginum», ciutadá de Barcelona, a qui pagaren una part del preu ofert «pro operando Tronam dicte Sedis vbi predicatur et ymaginis que existunt in eadem». En 1404 (Novembre) En Llorens *picava* capitells.

Lo «aparellament del portal de la claustra» (14 Agost 1402) se referirá a una porta secundaria. Cinquanta cinch sous li foren «pagats a Mossen Berenguer de mata mala per lo portal que metem en la claustra, lo qual compram del dit Mossen berenguer».

La necessitat d'avançar depressa en la construcció de les parets, entorpí de moment les obres de detall, assenyaladament sí eran costoses y difícils, com les vidrieres de colors[2]. Se taparen los finestrals ab canyamars o drap encerat (26 Agost 1401)[3] y a vegades també se pintavan. Un mestre de vidrieres foraster, Nicolau Marenyá o Colní de Marayá (que ab tots dos noms es açí conegut) contractá, lo 1 Juny 1405, la construcció de la vidriera damunt la capella de Sant Antoni[4]. A despit de lo previament estipulat, no sigué colocada fins Janer de 1407. En lendemig feu una vidriera de colors (1406) per certa finestra rodona de la volta major[5].

1. 1404 (6 Desembre) pagades «Mil teules a obs de la loge dels mestres LXXIX sols».

2. 1405 (17 Janer) «an Nicholau marenya mestre de les vidrieres, per rahó del vidre que deu posar en una vidriera de aquelles rodones».

3. 1403 (22 Setembre) «I cana e VI palms de canemás per tancar les finestres altes deuant lo cor deués ponent per lo sol qui dona a les cares dels preueres».

4. 1405 (1 Juny) «Despeses fetes per la vedriera quis fá sobre la capella de sant Anthoni». Referintse com Colni de Maraya «mestre de vedrieras» lo 1 de Juny 1405 havía contractat davant del notari Gabriel Canyelles la construcció de dita *vedriera* abans de Carnestoltes. Com a article industrial hi constan algunes compres de vidre blanch fetes an Joan Llorens «mestra del forn del vidra de Santmanat», plom y estany.

5. 1406 (27 Febrer) : «paguí a colní de maraya mestra de vedrieras, per la vedriera que feu a la finestra rodona de la volta major, qui es dret la Capella de sant paciá».

Y encara feu, Colní de Marenyá, altres vidrieres en 1407 y 1408[1].

Per aquest temps comptava la Catedral ab dos orguens. Los *petits* o los *orguens pochs* estavan (com ara) prop del campanar[2].

Al interior de la nova Sèu, des que s'iniciá lo segle XV, s'efectuàren representacions religioses, origen del teatre modern. Les hi trovém des de l'any 1403, solsament durant les tres festes de Nadal, Divendres Sant y primera Pasqua[3].

Una gran creu s'enlayrava al extrem de la Catedral, al cap del carrer de la Frenería. Lo temps la havía malmesa y en 1403 sigué restaurada[4]. Era enganxada la pedra ab un bitum particular[5].

Les dugues obres especials que mes importancia prenen aquesta temporada, en la gran erecció de la Seu, foren, la construcció de la sala capitular y la de la *capella de les fonts,* que entenem vol dir la capella de les fonts babtismals junt al portal major.

Per la *capella del Capitol,* lo mestre major Arnau Bargués aparellava motllos en Maig del 1405[6] trevallantshi durant 1406 y 1407.

1. 1407 (14 Juliol) : «paguí a culní de maraya mestra de vidrieres, per la vidriera que feu a la finestra rodona de les voltes maiors qui es la derrera sobre lo cor a la part de sant Gregori».

1408 (28 Abril) «paguí a mestre culní de maraya mestre de vidrieres per la vidriera que feu a la finestra dels orguens» foren 550 sols.

2. 1401 «Item diuendres a XVI dies del mes de deembre pagué per V canes de canamás que compri per les finestres qui son prop dels orguens».

1403 (28 Juliol) «la uolta jusana del cluquer nou hon estan los orguens pochs». (11 Agost) «portar terra e ronya qui era exida del escombriu del cluquer nou hon posaren los orguens que en Joan sent ylari comprá».

3. 1403 (14 Abril) «loguer de fusta e altres messions qui seren fetes per la representació del dilluns de pascha».

1404 (12 Janer) «en ajuda de les despeses ques faeren per les representacions de nadal».

1404 (12 Abril) «bastiment quis feu per representacions ques faeren lo divendres sant en la Seu».

4. 1403 (25 Febrer) «paguí an ferrer suyer fuster per reffer lo mollo de la gran creu qui stá en lo cap de la seu a la part de la freneria, la qual era trencada, XX sols».

5. 1405 (21 Febrer) «an pujol spacier, per bitum qui servex a soldar les peres quis trenquen».

6. 1405 (9 Maig) «paguí an Arnau Bargués mestra maior de la obra per II jorns e mig que fó a la obra per levar los motlos de la Capella del Capitol a rao de IIII sols per jorn» ... «an vilasequa qui stá a la plaça del oli, per VI posts de Solsona obs de fer motlos per los peus de la Capella del Capitol»

Son molts los texts comprobatoris de que en 1407 s'hi trevallava. En Agost 1407 encara's feyan motllos per lo portal de la casa del Capitol. De dits texts n'escullim uns quants demostratius del curs de la dita obra:

1407 «enderrochar lo alberch del primer benifet de sant Jacme qui era la ón es la casa del capitol nou e comensaren anderrocar diluns a tres de Janer del any MCCCCVII».

1407 (21 Janer) «desfaeren lo aljub de la font de la almoyna per metra los fonaments

No podían avançar fins expropiar una casa que era del benifet de Sant Jaume [1]. Tot seguit se feu lo portal, segons, ho diuen aquestes cites :

1407 (1 Juliol) : «II carratelas de pedra obs de la xapa del portal del capitol» — 21 Juliol «enderroquá en la claustra per posar lo portal del capitol». — 1 Setembre «paguí an Jaume solá per IIII jorns que leuá motlos del volt del portal del capitol a raó de IIII sols» L'esculptor En Solá tenía en la Seu, *maçips* que picavan pedra.

La obra de dita Capella aná tant poch a poch que lo rey Martí no la vegé pas llesta. La clau se posá lo 5 Març 1414. Y es que se simultanejavan les obres, construintse altres capelles, en 1406, çom les de Sant Olaguer [2] y *de les fonts.*

En 24 Octubre 1406, los *piquers* trevallavan «al peu del cimbori de la capella de les fonts» y a 10 Abril 1406, se feyan «motlos per lo levador de la capellla de les fonts», quins capitells trevallava l'esculptor Antoni Canet en Maig de 1406 [3].

S'introduhí en la Ciutat la industria de les figures de coure fós: Barcelona fongué d'aquest metall l'angel de 1 metre que possá a la font de prop la mar (1399) y lo Capitol Catedral, semblantment colocá en la «font de la claustra», un petit Sant Jordi de coure, que s'hagué d'adobar en 1407 [4].

En aquest any lo Monarca estava construint un monestir junt al palau reyal y capella particular del mateix [5].

del Capitol» y al Febrer se pujan fonaments.— 1407 (26 Febrer) «paguí an Jaume solá per IIII jorns que trasçá lo portal del capitol a raó de IIII sols» — (5 Març) «an Francesch marata ymaginayre per I jorn que traçá al portal del Capitol» «a nanthoni canet ymaginayre per V jorns que traçá al dit portal» «per dos pergamins obs del traçar lo dit portal».

1. 1407 (30 Abril) Se pagá «I alberch que comprá del dit Curtit lo qual es prop Santa Maria del Pi lo qual fo assignat al primer beneficiat de sanct jacme construit en la Seu en esmena del alberch que lo dit benifet havía lá hon la casa del Capitol se fá, segons appar per cartes fetes en poder den Anthoni stepera notari»,

2. 1406 (21 Agost) : se paredava «lo pilar gros de la capella de Sent aulaguer».

3. 1406 (20 Maig) «paguí an anthoni Canet ymaginayre per V jorns que feu los capitells del leuador de la Capella de les fonts a rao de V sols per jorn» — Lo 22 y 29 Maig En Canet «feu les fulles a les formes del leuador».

4. 1407 (21 Agost) «adobar lo cauall de coure de la font de la claustra». — 1442 (18 Maig) «foren adobats los canons de coure que stan sobre lo cap del home de coure del cauall de la ffont de la Claustra». Tant interessant obra d'art pervinguda a nostres dies, fou robada de la Catedral fará uns vuyt o deu anys del 1903 al 1906.

5. 1407 (18 Febrer) «paguí a XII bastays qui aportaren una ara de altar que staua en la casa o pati del taronger, prop lo alberch de la cabiscolia, per tal com lo senyor Rey fahía fer los fonaments del monastir e que nos reblés; costá de metra en la claustra ab vna colona gran, XXIIII sols».

Nos trovem en 1408 : tot lo plan que integrava la fastuosa Catedral, estava rematantse, a excepció del frontispici. No vol dir que já no s'hagués trevallat en exa part de la Seu, necessariament iniciada al cubrir les voltes del cimbori. L'esculptor Marata, en 1402 (17 Setembre) «havia començat de picar en la obra del front de la Seu». Pochs jorns després, lo 24 Setembre 1402, En Jaume Solá «picá en la loge de la obra del front» y aytambé en Marata *ymaginayre* a qui diuhen altres vegades *piquer* y *picador* (1402) y en 1403 *picaperer*.

Pró a despit d'acabarse, ningú s'atrevía a resoldre l'estudi de la façana. Cercaren fora de Barcelona un mestre de nom, y los Canonges concertaren al famós Carli qui començá a trevallar la *mostra* o dibuix del frontispici, lo 27 Abril 1408 [1]. Tingué una assignació de 6 sous diaris y empleá en son progecte 52 jorns, dibuxant lo plan o *trassa* en 12 pergamins [2]. Lo progecte se guarda en l'arxiu de la Catedral si bé molt aclarida la tinta en tant que dintre pochs anys se perdrá. Ne publicá un dibuix En Parserisa y un elogi en Piferrer [3].

Se limitá Mestre Carli, a idear lo progecte de frontispici. Be es vritat que trevallantse en 1408, en les dugues capelles dels Apostols y dels mestres de cases, en la última hi ajudá Mestre Carli a «levar los motllos».

Aquests derers anys de la vida del rey Martí, la obra de la Seu aná practicant trevalls parcials complementaris. Lo Sobirá tingué una especial predilecció per la Catedral. Mostrá desitj de poderhi entrar a totes hores, sense esser vist, desde son palau, fent construir un pas damunt del carrer, pas que comunicava ab la tribuna reyal, junt a la orga.

Entre les sues diferents almoynes a la Catedral, de tot punt desconegudes n'hi figuran dugues pervingudes a nostre conexement:

La iluminació era una mica pobre Lo rey Martí en 1405, regalá a la Seu onze canalobres, que penjavan de la volta [4].

Devotíssim del bisbe Sant Sever, Martí I feu trasladar algunes

1. «Despeses fetes per fer la mostra del portal maior, la qual feu mestra Carli francés, e començá a la dita mostra a fer, diuendres a XXVII de abril del any MCCCCVIII». Sols hi trevallá ell y son maçip Janí o Johaní.

2. J. Mas y Domenech en *Boletín de la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona*, n. VI, p. 253.

3. *Recuerdos y bellezas de España. Cataluña*, v. I.

4. 1405 (21 Març) «pagats per XI tayes a obs dels canelobres quel senyor Rey ha dats a la Seu».... «per XI perns en que penyen les dites tayes en la volta de la seu e los canelobres e pesaren los dits pertxes de ferre LXVIII liures et mige» — (11 Abril): «II homes qui pujaren calç i arena sobra la volta de la seu, per tencar los forats hon pengen los canelobres quel rey ha dats a la Seu».

reliquies del Sant desde lo monestir de Sant Cugat del Vallés a la Catedral de Barcelona, ab butlla de Benet XIII. A tal obgecte, passáren a Sant Cugat, lo confesor del Monarca fray Joan bisbe de Cuenca, los canonges Pere Guillem Jofre y Ferrer Des Pujol, los concellers Francesch Burgés y March Turell y lo camarlench Galcerán de Sentmenat. Davant d'ells se tragué l'arca de plata, que tancava altre de bímechs, la que'n tancava una tercera de fusta y d'ella se'n apartaren alguns ossos y claus de ferre destinats a la Catedral de Barcelona.

Al endemá, 4 d'Agost de 1405, s'organitzá solempnial processó, a la que hi assistí a peu Martí I, ab son fill lo rey de Sicilia y molts cavallers y ciutadans. Cubría les reliquies, un drap negre brodat d'or, donatiu de la ciutat de Barcelona. En memoria d'aquesta translació, s'establí la festa anyal de la primera dominica d'Agost [1].

Seguidament, encomená, lo Monarca, a cert argenter de Valencia la execució d'un reliquiari d'argent en forma de testa mitrada, per estotjarhi les reliquies de Sant Sever, esmersanthi 70 florins. Pró, lo Rey morí, y la devota testa no s'acabá. En 1413, lo canonge Des Pujol, hu dels qui mes intervingueren en la translació de dites reliquies, instá ab lo Capitol se terminás la obra d'orfevrería, lograntho d'una manera completa [2].

La especial predilecció que sentía Martí I per la Seu barcelonina, es manifestada per ell mateíx en una interessant y prou coneguda carta, hont esplica com rebé la nova de la victoria de Sant Llurí contra dels sarts[3]. Relatava al militar Pere Torrelles, capitá del estol exit de Barcelona lo 25 Maig de 1409, en socors de Cerdenya, que, al rebre tan falaguera nova, «encontinent votam de anar a la Seu de Barcelona e de enclourens aqui per tenirhi Novena e complir altres vots, que ja haviem fets, esperant la bona novella dessus dita. Mas per tant com era Digmenge, e, axi, com sabets, no acostumam de cavalcar aquell jorn, ladonchs nons moguem. Mas lo dilluns seguent a quatre hores apres mija nit, cavalcam, e anamnosen dret camí a la dita seu, on nos encloguem, que non som exits despuys. E aquí fom rebuts ab gran processó e devtes oracions, e pujamnosen tantost al Altar major, e puys devallam a Santa Eulalia, continuants Tostemps les dites processó, e la Salve Regina, e oracions molt devotes ques dien cascun jorn en la dita Seu e en los Monastirs e Esgleyes de Bar-

1. Mossen Gayetá Soler en *Catedral de Barcelona* monografía de la *España artística arqueológica monumental*, p. 17.

2. *Actes del Capitol*, 1343-1497, foli 89.

3. Publicada aquesta carta en 1770 per R. de Ponsich y Camps en *Vida de Santa Eulalia*, apéndix A, y en 1898 per Gayetá Soler en *Catedral de Barcelona*, pl. 17.

celona, per retre laors e gracies a nostre Senyor Deus, per la gracia quens ha feta». S'estigué nou dies tancat a la Seu. Mes li urgía demanar de les Corts, llavors reunides, socors per a Cerdanya. Y explica lo Rey : «E per tal com per rahó de la dita Novena que tenim en la seu, no podiem anar a les Corts, encontinent, tremesem als de les dites Corts, que venguessen azi a Nos, e faeronho.» A la Seu se concertá la manera de socorre al exercit de Cerdenya. Com també a la Seu fou entregada y penjada la bandera que la ciutat de Barcelona, portá gloriosa en les dites campanyes, hont se consolidá nostra dominació en aquella illa, a costa de la sua secular dinastia. Puix arrebassaren a Catalunya, lo derrer descendent directe de nostres Comtes independents al infant d'Aragó lo rey Martí de Sicilia. La bandera barcelonina se penjá entre lo cor y la cripta de Santa Eulalia. Caygué lo 29 Juliol 1461, pró immediatament la tornáren a colocar. Poch temps després havia de ferli costat en les voltes sacrosantes del propri temple, la bandera del rey Martí I, segons dirém al final.

No mancan exemples d'haver estat, la Catedral de Barcelona la esglesia predilecta de Martí l'*Humá*. Rara coincidencia : la jornada de la sua mort, jornada de dol per dita Catedral, com ho fou per tota la terra catalana, lo 31 de Maig de 1410, es jornada assenyalada d'un fet altament satisfactori en la historia de la nostra Seu. En ella, prengué possessió de la diócesis lo prelat Francesch Climent Sapera, llavors bisbe de Tortosa, y abans canonge de Barcelona ab títol d'Arcediá del Panadés (1402). Ell fou lo gran propulsor de la obra de la Seu; a son impuls y munificiencia se degué acabar la meytat corresponent al frontispici y los claustres, després de quina magna labor, tot quedá paralisat prop de cinch segles mes, fins a venir als temps contemporanis de la benemerita familia Girona.

Apres de mort, y com donant satisfacció a un íntim sentiment, lo rey Martí *fo soterrat en la Seu daquesta Ciutat.* Axís se declara en lo *Manual de novells ardits,* jornada de 18 de Juny de 1410.

Llavors, prop de les sues mortals despulles, restá depositat son estandart reyal de barres roges. Penjava solempnialment de dalt de les voltes principals presidint als canalobres que pregonavan la reyal munificencia.

Un día l'estandart caygué tot sol del lloch hont estava penjat. Corría l'any 1436. La obra de la Seu fou atenta a restablirlo en son lloch. Comprá, en 16 de Juny, fil de llautó, corda de cánem y claus dobles, «que serui tot per adobar la bandera del rey en martí». Generacions posteriors no hi tingueren tant compte. La vella bandera,

dasaparegué obscurament, de la volta de la Seu, quan sos mes petits bocins devían conservaise a Barcelona, com preuada reliquia dels cinch cents anys d'existencia, de la gloriosa nisaga comtal catalana, a quin derrer sobirá havía representat.

Dugues penyores se guardan en la actualitat en nostra Seu del bondadós rey Martí.

La primera d'elles, data del 1390, en que era infant d'Aragó, ab titol de Duch de Montblanch en quin temps tal podían anar les coses, que no arrivés a ocupar lo soli reyal de la confederació catalá-aragonesa. Llavors vingué d'Italia portant una reliquia famosa : la Santa Espina del artístich reliquiari gótich, tantes vegades reproduhit. Fou portada a la Seu ab solempnial processó, la que exí del monestir dels frares dels Sachs, en la plassa de Santa Anna, hont lo Duch de Montblanch posava, fentse sermó al pati de la capella de Mont-Sió, contigua al dit Monestir.

Altre senzilla reliquia conserva, la Catedral barcelonina, del piadós rey Martí. Era molt devot de la Immaculada Concepció y a ses instancies, en 1403, la sua festa se celebrá per primera vegada en la Catedral, puix abans s'efectuava en la Capella reyal. Segons diu lo canonge Ribas y Quintana, Martí I, en tal ocasió, enviá desde Valencia, un petit retaule de la Mare de Deu, per major lluhiment de la processó que se celebrá. Dita pintura segons marca la tradició, es una que's guarda al arxiu de la Catedral[1].

Del rey Martí se guarda en la parroquia de Santa María del Pí, una vera creu, que li regalá Benet XIII a Avinyó, al retornar trionfant de sa conquesta de Sicilia [2].

Al ensemps que la bandera del volgut Monarca, s'es vergonyosament perduda, havem vist fugir palesament la valiosa espasa de Sant Martí que també fou del rey Martí. Recordemla, puix mereix ocupar un lloch en la actual commemoració del Centenari del 1410, la interessant joya histórica sobrevivint a innombrables contratemps y que, encara subsisteix, si ve en terra forastera [3].

Era, la espasa *de Sant Martí,* una arma del segle XIII, dotada de proprietats meravelloses, segons solían les armes *de virtut* Suposávan que la usá Sant Martí, quan, essent militar y cavaller, havía partit

1. *España artística arqueológica monumental. Catedral de Barcelona* (Barcelona 1898), p. 17.

2. Antoni de Bofarull *Guia-cicerone de Barcelona,* (Barcelona 1847) p. 8.

3. Veges F. Carreras y Candi *Espases meravelloses catalanes,* publiçat en *Revue historique* de Paris, volúm del 1906, y també *Sant Martí y la sua catalana espasa* publicat en *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya,* any 1908.

sa capa per donarla al pobre, qui era Jesucrist y que Berenguer bisbe de Tuis la doná a Sant Olaguer bisbe de Barcelona. En 1370 es mencionada en lo testament de Pere *lo Cerimoniós.* La reyna Margarida de Prades, la substragué del encant que's feu d'obgectes del rey Martí, guardántsela. Pró quan ella morí «dita espasa fou venuda en encant publich, e la qual fou coneguda per un criat dels dits rey En Martí e reyna Margarita apellat Bernat Savila», qui la comprá y doná a la confraría dels Cotoners.

Sabedora la reyna Maria del fet honorable d'En Savila, volgué conservar en son poder la tradicional espasa : pró al morir, la Confraria predita la recobrá. En lo segle XIX los succesors dels Cotoners la posan al encant y passá a ocupar lloch d'honor en una interesantíssima armería particular, quin museu fou un jorn joya estimable de Barcelona. En 1899, dita armería passá los Pyrineus, adquirida per lo tolossench Jordi Pouillac fabricant del paper de fumar *Job.* Allí está ara la espasa dels reys d'Aragó, y segurament d'allí no la veurem tornar may més.

Se pert la bandera del rey Martí dintre la seu barcelonina, es venuda la espasa del rey Martí a un estranger... ¡Quan gran ha sigut la injusticia y ignorancia de les generacions modernes !!

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

